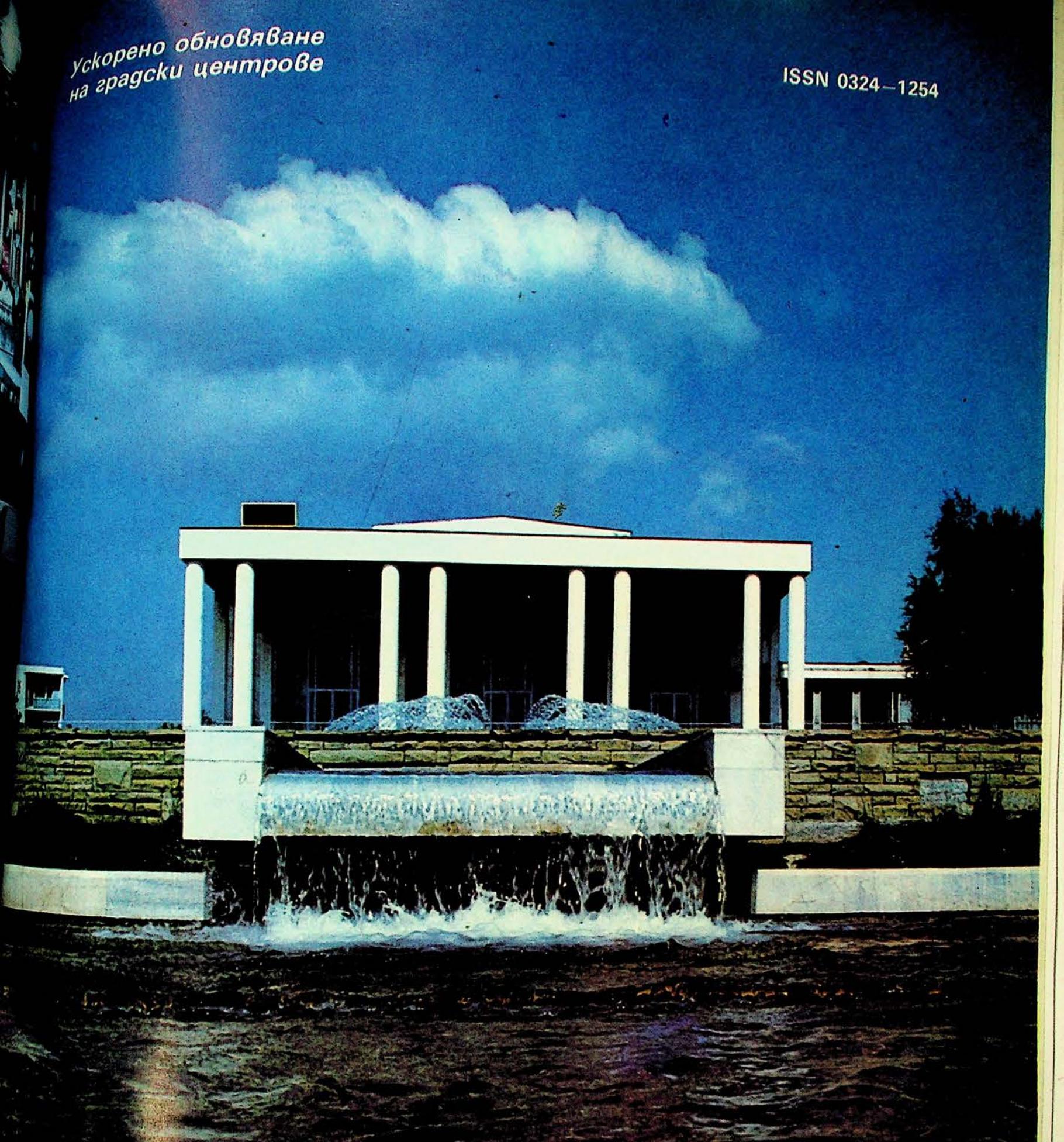

*Ускорено обновяване
на градски центрове*

ISSN 0324-1254

9-10-1988

АРХИТЕКТУРА

*Орган на Съюза на архитектите в България, на Комитета за култура
и на Комитета по териториално и селищно устройство при Министерския съвет*

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ И ЗАДАЧИ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРЕУСТРОЙСТВОТО НА ДУХОВНАТА СФЕРА

— Преустройството на духовната сфера има кардинално значение не само за нейното развитие в новите условия.

— Това е преустройство с много по-широк обseg, с всеобхватно значение за преустройството във всички области, в целия обществен живот.

— Това е преустройство, което засяга непосредствено нашата интелигенция.

— Ще се възприемат нови форми на организация например на научния труд, на труда на архитектите и т. н.

Целта е да се създадат условия, които максимално да разгръщат творческите сили и възможности на духовната сфера и нейните дейци, да увеличават нейния принос в материалното и духовното развитие на страната.

Като осъществяваме преустройството, форми-
раме нова система от материални и духовни сти-
мули, премахваме всичко, което бюрократизира
оценката на творчеството, на неговата социална
значимост.

— Нужно е още веднъж да си дадем сметка за проблемите, свързани с реализацията на кадрите в духовния живот, особено на младите кадри. Тук стои задачата да създадем и организационни механизми, и икономически предпоставки, и което е особено важно — подходящ климат за разгръщане и използване на интелектуалната енергия на всички кадри.

Ние желаем ръководствата на творческите съюзи да застанат начело на преустройството, да работят за претворяване на неговите принципи, етика и идеали.

Ние разчитаме на интелектуалния потенциал на нацията и ще се опираме на него в нашата работа и борба за революционно преустройство на социалистическото общество.

Из Съображенията на другаря ТОДОР ЖИВКОВ
пред Политбюро на ЦК на БКП
март 1988 година

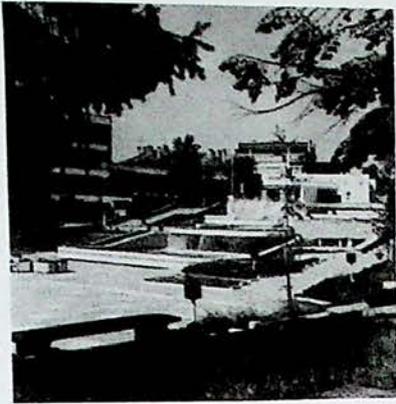

Списание за архитектурно творчество, архитектурна теория и критика. Орган на Съюза на архитектите в България, на Комитета за култура и на Комитета по териториално и селищно устройство при Министерския съвет

A magazine of architectural design, architectural theory and critics. Published by the Union of Architects in Bulgaria, by the Committee of Culture and by the Committee of Territorial and Settlement Development to the Council of Ministers

Адрес на редакцията: 1080 София, ул. „Гурко“ № 16, тел. 87-20-93; п. к. 1345

Address: 1080 Sofia, 16 Gourko st., Telephones: 87-20-93; 87-51-28; POB 1345

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Председател: Николай Ненов
Зам.-председател: Людмил Банев
Главен редактор: Здравко Генчев
Членове: Милко Ангелов, Рашел Ангелова, Димитър Василев, Христо Генчев, Петко Еврев, Бойко Кадино, Никола Карадимов, Методу Класанов (зам.-главен редактор), Иван Мавров, Мария Милева, Константин Мрянков, Любомир Пачев, Лило Попов, Павел Попов, Стефан Попов, Недялко Сребрев, Георги Станишев, Панайот Стефанов, Николай Тонев (отговорен секретар), Румен Шейков, Илия Юрково

Редактори: Зеница Цонева, Мариана Русилова

Редактор сътрудник: Анастасия Константинова

Редактор специалист: Росен Вълков

Художник: Любомир Купенов

Фоторедактор: Иван Димитров

Технически редактори: Невяна Коларова, Киро Настрадаинов

Коректори: Уляна Василева, Уляна Петрова

Снимките в броя са на: Антон Ганев, Николай Георгиев, Иван Димитров, Александър Жеков, Добрин Керестелиев, Пеньо Столаров и др.

Кореспонденти в чужбина: Вячеслав Локтев (СССР), Ян Новотни (Чехословакия), Ева Пржестажевска-Поревска (Полша), Калман Тумон (Унгария), Детлев Хаген (ГДР)

Печат: ДП „Г. Димитров“, 1184 София, бул. „Ленин“ № 117. Формат 1/8 — 70/100. Печатни коли — 13,0; издателски коли — 16,8. Тираж — 5850. Дадена за печат на 8. VIII. 1988 г. Поръчка № 1794. Излязла от печат на 20. XII. 1988 г. Периодичност — 10 книжки в годината. Годишен абонамент 13 лв. (личен) и 15,40 лв. (обществен). Цена на броя 2,60 лв. С/ка № 185/II—5027 ДСК Софийски градски клон. Ръкописи не се връщат.

Foreign Trade Organization "Nemus" 1000 Sofia, 6 Rouski Blvd. Telephone: 87-03-65. Telex: Nemkik 22267. For next year — US \$ 33 by cheque or bank transfer to our account No 501530—0 at the Bulgarian Foreign Trade Bank, Sofia. 10 books per year. Summaries in Russian, English, French and German languages.

СЪДЪРЖАНИЕ

- УСКОРЕНО ОБНОВЯВАНЕ НА ГРАДСКИ ЦЕНТРОВЕ
- 2 Уводна статия
- 3 Разговор около кръглата маса
- Представяме ви
- 6 Обновеният център на Благоевград
- 15 Театърът в Сливен. ТАНКО СЕРАФИМОВ
- 19 Архитектурни „премиери“ в Карлово. ЙОРДАН ТАНГЪРОВ
- Проекти
- 24 Проектните разработки за централната градска част на Шумен
- 27 Окончателният проект на централната градска част на Бургас
- 28 Реконструкцията на бул. „Георги Димитров“ в София
- Практика
- 31 Улицата и площадът в българските населени места. Същност, състояние, перспективи. ЛЮБЕН ТОНЕВ
- 34 Обновяване на центровете на градовете у нас. ИВАН НИКИФОРОВ
- 38 За вечни духовни измерения. ПЕТЪР ДИКИДЖИЕВ
- 40 За естетиката на града. ВЛАДИМИР БРЪНЕКОВ
- Архитектурно наследство
- 42 Архитектурното наследство и реконструкцията на бул. „Георги Димитров“ в София. СИМЕОНКА БРАКАЛОВА
- Из опита на други страни
- 45 Съветската архитектура и дизайн в световната култура — II част. ИВАН А. СЛАВОВ
- 48 Обновяването на градските центрове в САЩ. ВЕСЕЛИНА ТРОЕВА
- 53 Големите проекти на Париж. АТАНАС КОВАЧЕВ
- Международна панорама
- 56 Музеят и градът. ПЕНЬО СТОЛАРОВ
- Профили
- 66 Групата на „белите“ и европейските влияния в архитектурата на САЩ. КОНСТАНТИН БОЯДЖИЕВ
- Проучвания. Изследвания
- 70 Без „бариири“ в здравните заведения. ЕЛКА ПЕНЕВА
- 72 Сградостроителството в България през последните години на XIX и първата половина на XX век. ЧАВДАР АНГЕЛОВ
- Теория
- 76 Исторически корени на функционализма в архитектурата. ЛЮДМИЛ АНДРЕЕВ
- Творци на българската архитектура
- 78 С благоговението на старите майстори (Сто години от рождението на арх. Рагослав Рагославов)
- Гледача
- 79 Преустройството на САБ през погледа на реговия член. СВЕТОСЛАВ ПЕТРОВ
- Архитект и компютър
- 84 Видеокомпютърни системи в архитектурното проектиране. МИЛАН ДОБРЕВ
- 85 Преглед на чуждестранни списания
- 86 От биенале до биенале
- 87 Преглед

ПЪРВА КОРИЦА: Обновеният площад „20 юли“ в Карлово
Снимка: Иван Димитров

УСКОРЕНО ОБНОВЯВАНЕ

В миналия брой на списанието насочихме вниманието към необичайните условия, в които се решава градоустройствената практика след природни или други бедствия. За пример използвахме опита от работа при повишена сеизмичност и особено при преодоляване на последствията от опустошителни земетресения. Условно нарекохме тези ситуации „стресови“, а градоустройствените инициативи, предизвикани от тях — „градострество“. В градоустройствената практика са познати и друг вид извънредни условия, когато постепенното историческо натрупване на духовна и материална субстанция в градовете рязко се активизира и в изключително кратки срокове се извършват коренни промени както в градските структури, така и в самите подходи към тяхното обновяване. Историята на градовете може да ни предложи многобройни примери на отделни паметници, сгради, ансамбли или дори цели градове, издигнати във връзка със значителни за времето си събития. Някои от тези исторически факти и до днес се свързват с изграденото в тяхна чест, а други отгавна са забравени и споменът за тях се възкресява само благодарение на останалите материални паметници. Не рядко материални ценности са били яростно разрушавани именно заради връзката им със събития, които впоследствие са били отхвърлени от поколенията и историята.

Съвременната история също се гради от повече или по-малко значими явления и събития, някои от които предизвикват повишена творческа и строителна активност и оставят трайни и видими материални следи върху територията на селищата и извън тях. Широко известни са например забележителните спортни ансамбли, създадени в различни градове на света по повод на Олимпийските игри или на други големи спортни събития. Пресен е споменът за извършеното у нас по повод 1300-годишнината от създаването на Българската държава, на 800-годишнината от въстанието на Асен и Петър, за обновителните операции в различни градове в чест на важни национални чествания, партийни конгреси и официални посещения. Съграденото по отделни поводи се е вкоренявало трайно в градските структури и е продължавало да служи на обществото и след като събитията са избледнявали в съзнанието на съвременниците.

Почти всяко ударно градоустройствено начинание се съпровожда от разгорещени коментари и спорове сред ръководители и инвеститори, сред специалисти, сред широки кръгове на обществеността. Не рядко оценките за намеренията и за крайните резултати са се поляризирали, в редица случаи са претърпявали видимо развитие по време на осъществяването на първоначалните замисли, но почти никога не са оставяли обществото безразлично към онова, което се е замисляло и правило в името на неговите интереси и за негова сметка.

Наред с обществено-политическите и икономическите си основания дискусиите около ударните обновителни начинания в градовете имат и специфични градоустройствени, архитектурно-строителни, технически, организационни и други страни, които никога не са излизали от кръга на вниманието на специалистите. Ето защо тяхното по-подробно разкриване и изучаване, тяхното съпоставяне и оценяване е важна и отговорна творческа задача. Закономерно възникват въпросите: уместно ли е да се провеждат форсирани обновителни операции в градовете, свързани обикновено с точно определена дата на някакво историческо или обществено-политическо събитие; съумяваме ли в тези случаи да откриваме и решаваме най-остро неотложните проблеми на съответния град и на неговите жители; правилно ли насочваме усилията и средствата при тези операции; какви специфични професионални задачи излизат на преден план пред архитектите и градоустроителите и какви са поуците от тяхното решаване досега; какви са най-характерните сполуки и слабости в досегашната практика при подобни начинания и т. н.

Най-често споровете се разгарят около целесъобразното насочване на усилията и средствата, около избора на приоритетните задачи и на предмета на обновителните и строителните операции, около степента на престигност и действителна обществена полза от начинанията. Почти всички инвеститори, проектантите, строителите и други непосредствени участници в изграждането и в обновяването на селищата едновременно декларират желанието си техните усилия да допринесат максимална обществена полза. Те охотно се разграничават от външно показните и фалшиво патетичните монументални подходи в архитектурата и градоустройството. Нямаме основания да се съмняваме в искреността на повечето от тези уверения, въпреки че реалните резултати от ударните операции ни карат да приемем подобни декларации твърде резервирано. Противоречието е очевидно и неговият корен вирее най-вече върху почвата на неясните и неопределени критерии за оценяване на границите на действителната обществена полза и на парадността и фалшивата представителност. Кой може да ни гарантира, че искрената представа на инвеститори и проектантите за максималната обществена целесъобраз-

ност се покрива с действителните обществени потребности? Кой може да определи точно и убедително тези потребности — да ги измери, да ги формулира, да ги превърне в обществена заявка към специалистите? Кой, ако не самото общество чрез своите колективно мнение и воля, установени и обобщени обективно и добросъвестно от специалистите и въздигнати в задължително условие за ръководители, инвеститори, проектантите и строителите.

Общественото мнение! Колко често то се обявява и защитава от отделни хора, които от позициите на служебното или общественото си положение или като използват личната си компетентност си позволяват да се отъждествяват със самото обществено мнение. И колко често при климата на командно-административните служебни взаимоотношения подобни подходи се приемат като нормални и дори като единствено възможни. Но в действителност, макар понякога да са изразени искрено и защитени страстно и убедително, тези частни мнения не могат да се отъждествяват с общественото дори и само поради това, че липсват (или са твърде оскъдни) обективните данни за мнението на мнозинството, липсват ясно и масово прилагани методики за тяхното събиране и обработване, за извличане на обективните тенденции на перспективното развитие и на бъдещите нужди.

Наистина отгавна се работи по създаването и узаконяването на единна методика за установяването и използването на общественото мнение по отношение на архитектурно-градоустройствените начинания, но изглежда, че все още не сме се доближили достатъчно близко до желания краен резултат. Именно заради това и инвеститорите, и проектантите, и строителите твърде неохотно приемат дори самата идея за непосредствено използване на общественото мнение в своята работа. За тях в повечето случаи това означава още една допълнителна досадна пречка във и без това сложния път на архитектурно-строителната реализация. В резултат на всичко това и самата общественост като че ли престана да вярва особено много на откъслечните ни опити да се докоснем до нейното мнение и да го използваме за благо на собствената си професионална работа. По същата причина нито в София, нито в Шумен, нито в Толбухин, нито където и да било другаде масираните обновителни архитектурно-градоустройствени и строителни операции не бяха предшествани от сериозни и задълбочени обществени дискусии, а проведените обсъждания „пост фактум“ преминаваха най-често вяло и формално, почти без никакво практическо значение.

Най-характерната отлика на ударните обновителни операции е изключително краткото време, в което те се замислят, подготвят и провеждат. В резултат на голямата концентрация на ресурси и работна сила за броени години, а понякога и за месеци се постига чувствително подобряване на функционалните и естетическите качества на средата и осезаем социален ефект. Но наред с това, не рядко бързината изисква значително по-високо заплащане на вложения труд, предизвиква влошаване на качеството на изпълнението на отделни строителни операции или повтаряне на някои от тях, недопустимо съкращаване на необходимото време за обмисляне на проектите решения, недостатъчно задълбочено решаване на важни организационни и технически проблеми, чувствително обръкване на цялостния живот в селищата, в които протичат операциите и т. н. Вместо да се следва разумната максима: „Мисли дълго — действай бързо!“, не рядко се постъпва според поговорката „Скъпи на триците, евтини на брашното“. Икономии от времето и средствата за обмисляне, проектиране и вземане на решения струват особено скъпо при непосредствено изпълнение на възприетите проектни решения.

Обикновено сме склонни да приемаме, че всяка архитектурно-строителна реализация постига определен социален резултат. Но не е ли твърде пресилено да твърдим, че вече напълно е отминало времето на „косметичните“ операции в градоустройството. Дали наистина всички български архитекти при тежават и в еднаква степен защитават нужното им чувство за обществена и професионална отговорност за делата си, дали само архитектурната критика плаща данък на „субективния фактор“ и дали приповдигнатият оптимистичен тон, който предпочитаме да оценяваме извършеното от нас, не ни пречи да откриваме някои свои хронични слабости, които не само не отстраняваме, но повтаряме и задълбочаваме с времето? Въпроси, въпроси в разговорите по тях все още рядко се осмеляваме да назовем точно събитията и техните главни герои, избягваме конкретността и категоричността на оценките. Не прави изключение и разговорът около кръглата маса, който публикуваме със съкращения в този брой. Очевидно е, че все още не сме привикнали напълно да се доизказваме докрай, без да се съобразяваме с общоприети официални позиции, съзнателно и целенасочено да търсим нови пътища и непривични подходи в решаването на иначе банални и традиционни задачи. Има още на какво да се учим. Бихме искали и материалите в този брой да се окажат полезни и поучителни за бъдещата ни работа.

ГРАДСКИ ЦЕНТРОВЕ

Разговор около кръглата маса

Темата на обновяване на градските центрове със своята актуалност и многопосочна проблематика засяга творчеството на много архитекти и предполага все по-нарастващ интерес към нея. Това беше повод редакцията на списание „Архитектура“ да организира на 26 май 1988 година разговор с някои от най-изявните членове на архитектурната колегия. Този разговор беше воден от главния редактор на сп. „Архитектура“ арх. Здравко Генчев, к. а. н. В него взеха участие: арх. Нягол Петков, първи зам.-председател на САБ, арх. Стойчо Велковски, лауреат на Димитровска награда, арх. Петър Петров, Смолян, арх. Иван Сиврев, съветник в МС, Стефан Продев, председател на клуба на приятелите на софийската архитектура, арх. Атанас Агура, ръководител на ателие в КНИПИ „Соф.проект“ арх. Григор Дойчинов, главен секретар на САБ, арх. Спиридон Ганев, ръководител на ателие в КНИПИ „Соф.проект“, арх. Константин Коцев, главен архитект на Областния народен съвет в Бургас, ст. н. с. г-р арх. Тодор Кръстев, главен директор на НИПК, арх. Иван Битраков, р-л на ателие в „Главпроект“, арх. Димитър Хаджистоянов, р-л на ателие в „Главпроект“, главен проектант на центъра на Бургас, Христо Буцев, журналист от в-к „Народна култура“, проф. арх. Любен Тонев, чл.-кор. на БАН, арх. Георги Тодоров, директор на ТПО — Бургас. От страна на редакционната колегия участници в дискусиата бяха ст. н. с. арх. Христо Генчев, к. а. н. и арх. Лило Попов. Представяме на вниманието ви изказванията на участниците с малки съкращения.

НЯГОЛ ПЕТКОВ: Да се отдели по-голямо внимание на изграждането на централните части на населените места и то на високо архитектурно равнище е не само оправдано, но и необходимо. Две съображения: първото е, че тези части обикновено са предназначени за обществено обслужване и социални контакти, т. е. за цялото население, особено в малките населени места; второто — тяхното по-добро архитектурно оформяне и благоустрояване и всеобщата им достъпност повишават самонадеяността и привързаността на гражданите към тяхното населено място. Те стават все повече съпричастни в общото дело за изграждането и поддържането на жизнената среда. Основен въпрос, свързан с изграждането на централните части на населените места, който непрекъснато привлича вниманието на гражданите, а и на цялата страна, е този за характера и архитектурно-градостроителното оформяне на централните части на населените места. Тук рецепти няма и не може да има. Но развитието на различните селища се отличава с определени специфични закономерности, с които проектирането и изграждането на централните части трябва принципно да се съобразява. От практиката се вижда ясно, че съобразяването с тези особености води до определени положителни резултати, а нарушаването им — до фрустриращи грешки. Примери вече имаме много, но могат като най-типични да се посочат

някои населени места. В гр. Толбухин се изградиха две пешеходни зони в различни етапи и с различни подходи. В единия случай е налице сполука в архитектурно отношение — мащабно оразмерена и озеленена пешеходна зона, изпълнена с подходящи материали и приятна за обитаване; другата зона е с преоразмерени пространства и материали, лъхащи студенина. В Трявна, Елена, Копришница, Несебър, Гоце Делчев и други малки населени места централните градски части се доизграждат с вещица и респект към историята, с отчитане на настоящите и бъдещите изисквания на населеното място. Преоразмерените пространства и сгради в Смолян и Благоевград се възприемат като недостатък на градостроителните и архитектурните решения на градските части. Човек има чувството, че в някои моменти мащабът е сгрешен. От по-големите градове Варна е пример за уравновесеност в мисленето, изграждането и експлоатацията на централната градска част. Като че ли всичко, което се прави, е продължение на миналото, но отразява и съвременните виждания. Изключение прави мястото на фестивалния комплекс, ситуиран на неподходящ терен. При изграждането на централните части в много случаи сполуките и грешките са заложени още в градостроителните решения. Тенденцията за събиране на всички или на голяма част от обществените сгради в едно площадно пространство е неприемлива и нежелана

от гражданите, особено за средните и големите градове. Хората искат населеното им място да има много и различно оформени по съдържание, архитектура и благоустрояване пространства — да се създават условия за различни видове социални контакти.

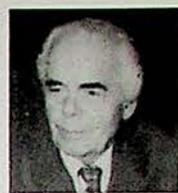
Хубав пример е изградената в духа на традицията ул. „Славянска“ в Шумен, но за съжаление с тази реализация се концентрират много обществени сгради на площада пред хотела и това ще влоши неговата атмосфера. Превиджда се на същия площад да се разположи и Културният дом на КТА „Магара“, който би могъл да оформи в западната част на града един нов център, от какъвто се чувства нужда. Такава концентрация е вече налице в Смолян и тя също се критикува. За съжаление хубави примери могат да се дадат предимно от миналото — градски части, изградени във Велико Търново, София, Пловдив и др.

Ако трябва да анализираме отрицателните резултати от „шурмовите“ обновителни операции, бих посочил излизните разходи за престижност, бих казал дори за камуфлаж, които се правят в много случаи. Освен това в почти всички случаи заради кратките срокове голяма част от подземната инженерна инфраструктура не се изпълнява така, както е предвидено по проектите, защото тя обикновено се изгражда бавно. И накрая — за материалите, които се влагат при изграждането и архитектурно-художественото оформяне на централните части и най-вече — на централните части на населените места. Опитът, който натрупахме, вече ни задължава да анализираме задълбочено изградените центрове и да извлечем съответните поуки. Като забележителни примери могат да се посочат Търговище, Пазарджик, Хасково и др. Не са малко и случаите, при които мегаломанията, проявена в преоразмеряването на пространствата, се е пренесла и в използването за архитектурното оформяне на много и различни видове, прекалено шарени и скъпоструващи материали. В много случаи те нямат нищо общо със спецификата на района, в който се намира населеното място. Такива са случаите във Видин, Нова Загора и др. Намирам за необходимо да се организира задълбочено анализиране и обсъждане на изградените и проектираните централни части на населените места. Богатият опит дава възможност за преминем в качествено нов етап на изграждане, благоустрояване, архитектурно-художествено оформяне и поддържане на централните части на населените места. Необходимо е да създаваме по-голяма популярност на нашите решения, на нашите предложения.

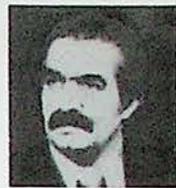
Проф. ЛЮБЕН ТОНЕВ: У мен възниква въпросът дали трябва да насочим вниманието си и да вадим поука от това в кой град по какъв повод е осъществявано някакво мероприятие — още повече че има и цели градове, които възникват така. Версай се изгражда като представителен град на Людовик XIV, Петербург е построен от Петър Велики. По същия „ударен“ начин в наше време са изградени Бразилця, Толчати в Съветския съюз, Димитровград у нас и други. Крайният резултат зависи не само от това дали ударно, на един път, се прави мероприятието. Той зависи също от това дали проектът е възложен по конкурсен път или на автор, предварително избран по някакви причини, например

Нягол Петков

Любен Тонев

Иван Сиврев

Григор Дойчинов

Петър Петров

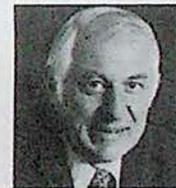
Стойчо Велковски

Константин Коцев

Георги Тодоров

Атанас Агура

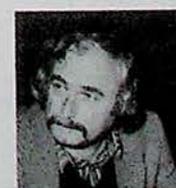
Стефан Продев

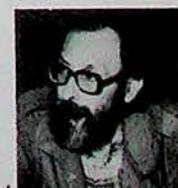
Спиридон Ганев

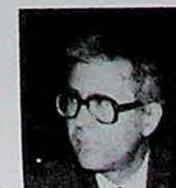
Иван Битраков

Димитър Хаджистоянов

Христо Буцев

Тодор Кръстев

доверие или престиж и т. н., дали той следва пътя на приемствеността или не (забележителен пример за приемственост представява, да речем, Сан Марко — където нещата се натрупват постепенно, и ценното е, че всеки нов творец не събаря и не обръща гръб на създаденото преди него, а го допълва и доразвива.

Именно въпросът за приемствеността, който би трябвало да заема основно място, е почти изоставен. И като че ли несполуките в тази област произхождат от акционността на операциите. Тя дава своето отражение колкото и генерален да е даден творец. Въпреки че Бразилия се построи под вещата ръка на такива големи майстори, преобладаващо е мнението, че този град не е за живеене, че това е един престижен град, чието предназначение е да бъде преди всичко столица на Бразилия.

Преди два месеца специално отидохме с един колега в Благоевград. Откровено казано, аз се смутих, аз се стъписах пред тази безмашабност, пред бруталността на пространствата и пред липсата на приемствеността, за която говорих. Вече имах определени впечатления от сградите на партийния дом, на театъра, които преди две години бях видял от нормалното ниво на човешкото зрение. Но сега, като се слезе на долната площадка, където привличат магазините, и се погледне към тези обекти, те се възприемат само от пъла нагоре, стърчащи и коренно деформирани замислената от автора обемно-пространствена и архитектурна концепция.

Освен това, докато бях там, водите от каскадите и фонтаните бяха пуснати само за един час, тъй като имаше празник, клетва на войниците. Като спряха водите, изпитах чувството като че ли въздухът ми изчезва от гърдите и не мога да дишам от празнината. Същото чувство съм изпитвал и когато из един път спрат водите в центъра на Плевен — просто като че ли ти се изпразват белите гробове.

Пак в Благоевград, когато се озовах до музикалния театър, проектиран сполучливо от арх. Милева, ми се прииска да седна там и да не ставам. Разликата в мащабите!

А по бул. „Витоша“ не смея да мина! Аз се чудя от трамвая ли да се вардя или да гледам наоколо и дали въобще да гледам, тъй като ме възмушават и паважът, и витрините и т. н. и т. н.

Чужденците се шегуват: „Един българин е певец, двама българи правят хор“. Защо и в архитектурата да не бъде така? А щом станат два или три обекта с двама-трима автори, почват да си хвърлят къчове! Неотдавна бях в Ловеч. В 1947 година с цялата катедра правих градоустройствения план на Ловеч. Идеята ни беше да изградим центъра и площадното пространство в човешки мащаби, да го открием към реката и Стратича да стане цъфтящ от люляците декор.

При следващото си посещение след няколко години видях с ужас два гевгететажни жилищни блока, които като с меч ме разпраха! Две-три години след това видях и тази агресивна пасарела, която се питам с каква цел, за какви кънки и за какви шейни на колелета е направена. И когато миналата година минах отново през Ловеч, видях завършен и мастодонтен, огромната сграда на Окръжния комитет, която смачква всичко и го прави на пух и прах! Това е същата липса на приемственост и на зачитане към завареното.

Всяка акционност не позволява да проучим в дълбочина многоаспектността на нещата, а гледаме да предадем нещо в срок и да похарчим парите. Затова естествено възниква въпросът дали акционността, независимо къде се провежда — в централната градска част, в центъра или във вторичните центрове, е най-подходяща. И ние трябва да поемем отговорността и да кажем своето становище по този въпрос.

Тревожно е и че тези акции обикновено се провеждат без конкурс. Аз съм за състезанието, за съревнованието, за комплексното, всестранното оглеждане и обсъждане. Независимо от конкурсните резултати е необходимо компетентно професионално и широко обществено обсъждане. Това се отнася особено за тия акционни операции, с които ние се запознаваме едва след като са вече реализирани на терена. Обсъжданията, които провеждахме досега, са недостатъчно широки и методично правилни.

Аз бях един-два пъти канен на обсъжданията примерно на проекта за бул. „Баба Парашкева“. Много мило, че ме зачетеха. Отидохме в ателието, където работеше авторският колектив. Бяхме четири или пет души поканени. Говорихме два-три часа, всички направихме много сериозни критични препоръки, отговориха ни: „Много благодарим, след известно време ще бъдете поканени да участвате в кухнята, така да се каже“, но минаха две, три, четири години, а това обещание остана неизпълнено.

Сериозната професионална и широка обществена оценка е необходимо особено сега, когато всички говорим, че сме в ерата на гласността, на свободните дискусии и точното назоваване на нещата. Тя е изключително важна за нашата дейност, чиито резултати остават за столетия.

Вярвам, че обикновените хора от Благоевград, с които е разговарял арх. Велковски, са му казали, че имат повдигнато самочувствие. Но аз, когато ходих два пъти в Благоевград от чисто професионални интереси, също разговарях с редица неслучайни хора, компетентни хора, но не професионалисти, граждани, които пък изразиха смущение от тази показност, която е консумирала толкова милиони за сметка на други нужни мероприятия.

ИВАН СИВРИЕВ: Правилното изграждане на градските центрове е пряко зависимо от две основни и решаващи условия — висока степен на проучване и изясняване на социалната поръчка и високи професионални качества на творческите колективи. Не по-маловажно, а в много случаи може би решаващо е и отношението на поръчващия към обновявания градски център, т. е. дали се стреми да го насити с богато социално съдържание, или преследва преди всичко „престижни“ цели. Тук трябва веднага да се добави, че е повече от необходимо да се използва и най-малките възможности, за да се получи наред с естетико-художественото въздействие и оптимален социален, икономически и екологически ефект. Отмина времето, когато с изграждането на „централния градски площад“ или на поредната пешеходна зона се търсеше преди всичко „козметичен“ ефект и то дори за сметка на нормалното функциониране на ядрата на централните градски части.

Убеден съм, че българските архитекти притежават чувство за отговорност пред обществото и в творбите им се проявява желание

и стремеж да отговорят на неговите потребности, естетически критерии и функционални изисквания. Като всеки настъпателен процес и процесът на архитектурното творчество е съпътстван от редица неугади. Въпреки че не те са решаващи за цялостната оценка на досегашните резултати, не удовлетворява степенята, в която българската архитектурна колегия — и като съюз, и като творчески колективи, анализира тези неугади и прави необходимите професионални изводи от тях. И още нещо: в редица случаи нашата „крехка“ архитектурна критика „плаща данък“ на субективния фактор.

Не бива да достигаем от крайност до крайност, когато оценяваме целесъобразно ли са насочени средствата и ресурсите. Общоприето е, че всяко населено място (особено градът) е единен и цялостен организъм, който следва да се развива комплексно и хармонично. Поради това не бива да заклеимяваме тези ръководители, които искат да изградят централните части, и особено техните ядра, на високо художествено и функционално равнище. Безспорно, обществото се нуждае от жилища, но то в не толкова малка степен се нуждае и от търговска мрежа, и от комунален транспорт, и от паркинги и гаражи, и от централни градски пространства, които да осигуряват активни социални контакти. Важно е ние, архитектите, чрез своите проектни решения и обществена активност да дозираме във времето и в градската среда поетапно и степенувано изграждане на градския център — успоредно и в равновесие с изграждането на цялостната градска територия. За разлика от някои вътлялявани упорито и последователно тези, аз смятам, че изграждането на градския център трябва да става със значително по-ускорени темпове в сравнение с периферните територии.

Най-сложният професионален проблем е приспособяването към неизбежното „форсиране“ на строително-монтажните работи. Ако, както казва народът, не се издържи на напъня, и най-прекрасният проект може да бъде провален, защото изведнъж първоначалното „единство на целите“ между инвеститор, проектант и строител започва да се разпада. Просто никой не иска да бъде виновен за провалянето на сроковете. И всичко в крайна сметка рикошира в качеството на изпълнението на проектите решения. А кой друг ще отговаря за това качество, освен архитекта?

Сполуки има, когато се използват и най-малките възможности на конкретните дадености за създаване на характерен облик и за засищане с обекти и съоръжения, задоволяващи във висока степен потребностите на населението. Слабостите са пряко свързани със залитанията по престижността, които водят към ограничени геозическо-оперативни, след които идва ред на „каменизацията“.

Пойката от досегашния ни опит е: да започваме по-отрано, за да се избягат творческото и физическото пренатоварване.

Иначе нашите архитекти, инженери и художници имат сили да се справят и с най-сложната реконструкция и обновяване на всяка централна градска част.

Арх. ГРИГОР ДОЙЧИНОВ. Нашето общество, според мене, дори и при новата система на администриране в страната, пак ще съумява да концентрира средства, за да

може в един кратък период от време да извърши операции, които, подчертавам, са планирани, проучвани и проектирани далеч преди това. Т. е. проблемът ще стои и в перспектива и за нас архитектите той има особено голямо значение, тъй като чрез тези операции ние демонстрираме нашата творческа мощ или немощ по най-блязкав, най-чист начин. Според мен темата е актуална, защото именно тук проличава доколко ние, архитектите и градоустройствениците, съумяваме перспективно да обхванем проблемите и да повлияем за вземането на едно правилно административно решение. Аз не отричам, че в крайна сметка дали ще се проведе една операция или няма да се проведе — е въпрос на политическо решение и на финансови възможности. Но за да се вземе това политическо решение и за да се съберат тези финансови средства, за да се реализира един проект, все пак се стъпва върху работата, която е извършена от наши колеги, от архитектите.

Преди да се обнови бул. „Витоша“ във връзка с провеждането на конгреса, още от 1976 година започнаха изследвания на възможностите за изграждане на пешеходни пространства в централната градска част. И тук веднага трябва да кажа, че мненията бяха много разнопосочни.

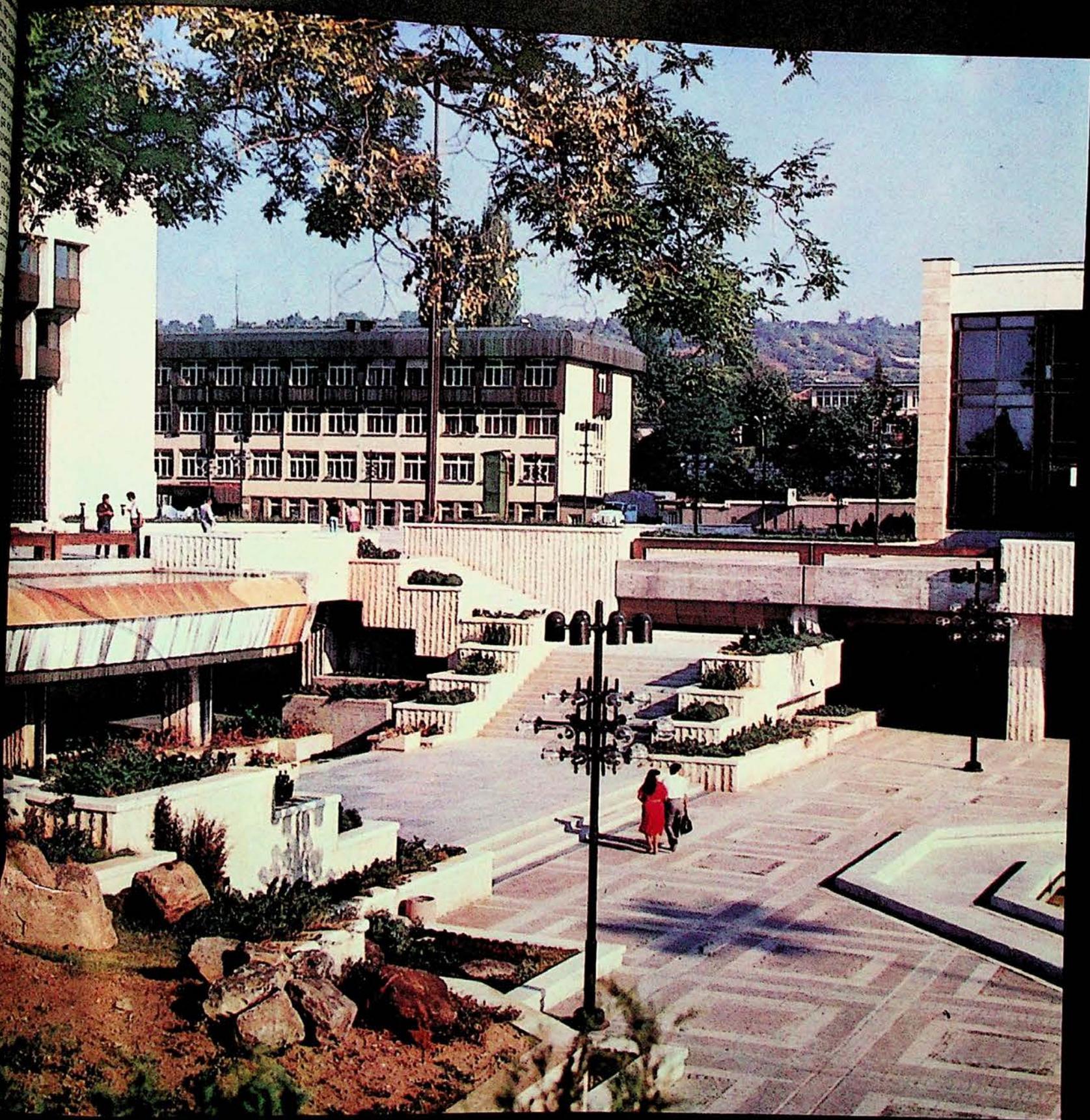
В гр. Толбухин проектирането също е започнало отдавна. Плановото изграждане на гр. Толбухин като един функционалистичен град, ако мога така да се изразя, е започнало да се осъществява още през 60-те години, да не се лъжа, от края на 50-те години. Но центърът на гр. Толбухин получи своя завършен вид във връзка с посещението на дипломатическия корпус и тази завършваща фаза, тази „ударна“ реализация едва ли би могла да се опередели като неуспешна, напротив, тя внесе много по-верен мащаб в първоначалния замисъл за центъра на гр. Толбухин.

По подобен начин се развива нещата и в Хасково. Планираното посещение на корпуса наложи в много кратки срокове да се преосмислят двата предишни проекта за централната градска част на Хасково, които предвиждаха да се премахне чаршията. Преди посещението на корпуса ни беше възложено в едногодишен срок (за частите и аз бях съпричастен) да направим един вариант, при задължително условие да запазим чаршията. И слава богу, с нашия проект успяхме да докажем не само, че тя може да бъде запазена, но и че въпреки това, градът може успешно да бъде представен пред лицето на света.

Казвам тези неща, за да подчертая още веднъж, че не можем да отделим тези ударни акции от архитектурното творчество, като изцяло предоставяме отговорността за техните успехи или неуспехи на административните ръководства.

Тук неволно си спомням за нещо, което узнах наскоро от филма „Градители на София“. Когато на авторите на проекта за реконструкцията на „Света Неделя“ е посказано, че от най-висше място се предлага тук да има една много висока кула, Васильов е казал: „Аз мисля, че тук трябва да има една много ниска кула“. Така едно творческо виждане явно се противопоставя на субективното виждане на влиятелно политическо лице и творческото надделява. Колкото повече ние преминаваме към системата на самоуправление, толкова

ОБНОВЕНИЯТ ЦЕНТЪР НА БЛАГОЕВГРАД

Фрагмент от обновеното пространство на пл. „Д. Благоев“ в Благоевград. Автор: арх. Александър Баров и колектив.
The renovated „D. Blagoev“ Square in Blagoevgrad. Author: arch. Alexander Barov and team. Fragment.

ДИАЛОГЪТ „МИНАЛО—НАСТОЯЩЕ“ С ПОГЛЕД КЪМ БЪДЕЩЕТО

Прег очите ни благоевградският център смени своя облик. Преди него бяха Смолян, Ловеч, Толбухин. Поредната архитектурно-градоустройствена премиера предизвика отново поляризация на мненията — доколко обновителните промени в центъра на Благоевград са „по мярка“ и му „отиват“. Не може да се отрече правото на един такъв град да има свои представителни пространства, изградени „по еталоните на европейската практика“. Въпросът е доколко това желание е намерило навсякъде подходящ пространствен и мащабен израз, за да не се наруши мярката, за да не се загълбочат различията между отделните части на града, а още по-малко, между съставките на неговия център. В случая всяко еднозначно-категорично заключение, което не отчита специфичните условия и бъдещите хоризонти на обновлението, би било най-малкото неточно.

Сегашният етап от реализацията обхваща преустройството и доизграждането на значителна част от градския център — главно съвременния, нов социалистически период от развитието му, но също и „следосвобожденската“ част и „възрожденския“ ансамбъл. По една пространствена ос, бележеща естествената посока на това развитие, е запазена тази много характерна, исторически формирана се тригелна структура на градския център. Изявена е „стратиграфията“ на централното ядро в неговите ретроспективни „срезове“ и исторически „пластове“. Всеки от трите ансамбъла днес има своя запомняща се атмосфера. За момента смущават някои немаловажни пукнатини в спойката на тяхното композиционно и емоционално взаимодействие. Но са създадени предпоставки за обвързването им в единна пространствена система, позволяваща да се почувства онава напластяване в градската тъкан, онзи „диалог“ между старо и ново, който прави и сега градското ядро истински живо и интересно. Обновителните операции не са повърхностно „козметични“. Централното ядро е наситено с нови съвременни функции, обогатено

тено е композиционно с необходими архитектурни и художествени елементи. Започнало е „отварянето“ му на юг с развитието на „зелена ос“, която занаят ще се насища с елементи на отгиха; започнало е „разкриването“ на централните пространства към реката — нещо, на което градът досега не е разчитал. В цялостната градоустройствена структура това е едно осово развитие на центъра, което обещава да продължи и да обвърже композиционно старата и новата част на града. За етапа на реализацията бележите на тази взаимовръзка са все още твърде оскъдни. Функционално, пространствено и естетически преобразена е всяка една от трите исторически части на градското ядро. Видимо най-забележими и обект на най-много дискусии са бележите на обновлението в най-новото градско ядро — площад „Д. Благоев“ (колектив с ръководител арх. Ал. Баров). Първото впечателение граничи с радостно удивление. Заличен е споменът за едно крайно неорганизирано пространство със значителна генивелация, границите на което се маркираха неясно от твърде разнохарактерните обемни на хотела, културния дом, дома на техниката и претенциозната по-нова сграда на съвета.

Какво бе постигнато с новата реализация? Изменен до неузнаваемост е пространственият еквивалент на това централно градско ядро. Функционално и композиционно диференциран в две нива, площадът има своя „представителна“, делова зона, развита в нагължна осова композиция, и камерна, „делнична“ зона — оригинално замислена полуотворена „пиацета“, развита на второ, по-високо ниво, с интериорно-интимна среда за отгих. За преходно колонадно пространство са намерили място кокетни магазини и елегантни кафетерии. Композиционно ядро и притегателно средище на обновения площад, пиацетата фокусира пространственото засичане и преливане на основните пространствени оси — „парадната“ ос на официалния централен площад (подчертана и от мощна водна анфилада) и напречната на нея „зелена ос“ на градската градина, която непринудено навлиза в пространството на пиацетата през широко разкритата на юг колониада. Новото площадно пространство вече не се възпри-

ема като „остатъчно“ — то се моделира по-органично от подновената и доизградена архитектурна „рамка“. Обновени са сградите на театъра (арх. Н. Габровски) и на хотела (арх. Н. Ненков), които с благоприятното си мащабно въздействие внасят успокоение в твърде уегрените щрихи на останалите обемни. По-убедителна връзка с площадното пространство в получила сградата на съвета (арх. Л. Бонев) — на фона на пластично разработената водна каскада пирамидалното ѝ стълбане е по-приемливо. Не така безспорно е участието на архитектурните „пришълци“ при формирането на новия център. Сама за себе си оригинална, сградата на пощата е с претенциите да измени представата ни за една такава „делнична“ архитектура (наподобявайки по-скоро уникален музей). С едър мащаб и обем, тя нахлува твърде агресивно в невралгичен пункт на градското ядро — точно там, където е необходимо деликатно да се решава преходът към добре оформената като мащаб и уравновесена стара част на центъра. Този конфликт донякъде се смекчава от сполучливото приобщаване към сградата на съвета, решена чрез добре намерения обем на зала „Септември“ (арх. Л. Бонев), новите жилищни структури (арх. В. Белинчев) и оформящото чело на бар-кафето (арх. Р. Павлова). По-тактичен „пришълци“ е сградата на партийния дом (арх. Ал. Баров), която завършва и балансира изградената по-рано архитектурна рамка. Мащабно добре намерена от страната на площада, тя посреща осовото му развитие с богато остъкляване, което „перфорира“ оградящите я повърхности. Сградата обещава да се превърне в многолик народен дом, приютявайки също общоградска зала, помещения за самодейност, панорамен ресторант, а площада — многолюдно да прелее във вътрешните ѝ пространства и към пиацетата. И все пак, намерил ли е подходящо пространствено тълкуване всекидневният живот на благоевградчани? Новият център видимо живее с динамиката на града. Претенциите към организацията му не омаловажават всичко онава, което и днес дава естетически облик на представителното пространство. В него сполучливо участват различни водни ефекти — фонтан с пластична разработка, водна завеса, водна каскада, партер с анфиладна група фонтани. Романтично присъства дори един воден чучур. Красиви са рисункът и цветната разработка на площадните настилки. Приложени са съвременни материали при оформянето

на парапети, облицовки, подпорни стенички. Осветителни тела с изискан детайл допринасят за динамиката на площадното пространство във вечерните часове. Но все пак възниква основателно колебание относно емоционално-психологическата „режисура“ на това градско средище. Не може да се отрече, че то все още не е „обживяно“, все още създава впечателение за макетна схематичност — като че ли всичко е построено за някакъв празник. Като изключим официалната рамка, обща за повечето градски центрове, по-сложната задача е да се създаде една разнообразна и уютна среда за отгих и обичуване, която трудно може да бъде регламентирана, среда, мярката на която да бъде човекът. Уегрените „необзабегени“ пространства сковават човека, уместни са в дни на масови тържества, а в делнични дни хората трудно ги възприемат. И ако в „пиацетата“, наситена с водни ефекти, зеленина и места за обичуване, се утолява жаждата на благоевградчани за места за повишени социални контакти, то централното пространство, замислено по съдържание като демократично и достъпно за всички, по формалния си израз отстъпва за момента от тези цели. Тук крачката е забързана, делова, потоците хора — транзитни, погледът към откритото пространство — болезнено присвит от блясъка на безкрайния плочник. Негостигът на архитектурни детайли и елементи на дизайна, които да осъществят прехода към човешкия мащаб, слабата пластична разработка на „петата фасада“ — терена, създават психологическото усещане за уегрени и неуютни пространства. Едно такова градско средище би било очарователно с интериорното си въздействие, ако се „обзабеге“ с елементи на дизайна, ако се създадат още кътове за обичуване, които да се наситят с уегрени петна от живописна зеленина. Такива „оазиси“ не са неуместни в „официалната“ зона — те ще намалят издължеността на площада, ще разчупят равната плоскост на композиционни „погзони“, ще облекчат и прехода към старата част.

На кръстовището на ценностите от миналото и експресията на съвременността възниква диалогът между „старо“ и „ново“. В светлината на тази търсена връзка извършените обновителни промени в „следосвобожденската“ част (проект с ръководител арх. Ат. Агура) можем да оценим като положителни. Доразвита е характерната квартално-улична схема на застрояване, приобщени са в единната пешеходна система двете ка-

Основно проучена и закрепена в Директивния план-концепция на НИПК (1984 г.) и доразвита, обогатена в застроителния план на централната градска част — проект с ръководител арх. Ат. Агура.

площадни, пространства, запазен е Верният им мащабен строй. Тук пространствата са по-интерпретирани, по-интимни и емоционално наситени. Обогамена е обемно и колоритно съществуващата архитектурна рамка от сгради, носещи стиловете белези на сецесиона и еkleктиката. Исторически обособилите се комуникационни направления (ул. „Н. Калъпчиев“, „Г. Димитров“, „Г. Измирлиев“) са запазени и с функционалното си съдържание: подчертано търговско-заявчически характер в партерните етажи и обитавае в горните етажи. В този смисъл те се явяват не само мащабен, но и съдържателен преход към старата възрожденска част. Обогадени като функции, колорит и материали, с нови форми и детайли (облицовки, решетки и рамки на витрини, фирмени знаци), тези търговски променаци са съхранили аромата на миналото и същевременно отговарят на високия стандарт на днешния ген. Спорен е въпросът за „инвазията“ на някои „рекламни фасади“ („Младост“, „Минералсувенир“, „Космос“), решени с фирмени или престижни тежки материали, които нямат много общо с традицията. Особена сполука е съхраняването на тройката улици — „Г. Николов“, „И. Илиев“, „Братя Китанови“. Търговски магазини, ателиета за услуги, заведения за хранене са оформени с вкус и въображение, като са използвани традиционни материали — гърво, мед, старинни гербове. Атмосферата тук е артистична, почти театрална. Оригиналното са разработени и интериорите. Осмислени до детайл са настилките, решетки около гърветата, осветителните тела.

Обновени и върнати към живот са редица паметници на културата и ансамбли в „следовозрожденската“ част. Съществуващата архитектурна първооснова на старото читалище е умело пресътворена в малък „шедъвър“. Верен като мащаб и добре пропорциониран, отлично издържан колоритно и в детайл с прилагането на съвременни материали (арх. М. Милева). С окончателното изпълнение на проектното решение за оформянето на площада (арх. ИВ. Битраков), обновителните операции ще обхванат и околните сгради, както и вклиняващата се зеленина, а площадното пространство ще продължава да се разкрива към зоната на реката. Засега връзката на площада с възрожденската част е доразвита чрез функционалното и композиционното обогатяване на пространството на моста с места за отгих и оригинални леки покрития-черупки от стъклопласт (арх. Я. Петров). Площадът при стария съвет (пременен и превър-

нат в ритуална естествено пространство) улиците на занаятите към площад „Македония“ и зоната на реката. Към реката са разкрити няколко кафе-сладкарници, с нависващи, пластично решени тераси. Живописно е оформено речното корито (А. Джабиров) — с модулни теренни елементи и речни настилки. Създадени са пространства за отгих в непосредствена близост с водните площи. Тази зона обещава да стане любим кът за блягоевградчани. За жалост, уютът на речното пространство и връзката с възрожденския ансамбъл се нарушават от оживена транспортна артерия.

Живописният ансамбъл „Вароша“, обновен и функционално преосмислен, днес е център за знание, изкуство и развлечения за най-малките. Атмосферата на стария град тематично и композиционно се допълва от обемите на историческия музей и младежкия дом (арх. ИВ. Битраков), които заедно с Паметника на поборниците оформят характерно площадно пространство. Днес ансамбълът има още един, нов емоционален и идеен център: скулптурно-архитектурният мемориал „Делчев род“ (арх. Б. Томалевски и колектив) — своеобразен олтар, скромно закътан сред тишината на черковния двор. Блягоевградският център символично завършва тук, във възрожденска „Вароша“, където е неговото историческо начало, за да се развие обратно по пространствена ос, маркирана репер по репер от белезите на обновлението. От тук, от възрожденска „Вароша“, ще вземем мярата за човека — мяра физическа, мяра — духовна.

Дискусиите около тази голяма по своите мащаби архитектурно-градоустройствена операция още не са завършили. Обновеният център напред ще се изпълва с оживление, ще се гонка, ще се развива. Засега се налагат някои изводи:

● присъствието на повече от един „пласт на времето“ в градските ядра ги прави богати, живи, запомнящи се, затова си струва да се замислим: имаме ли право да „шурмуваме“ градските центрове?

● в градските средища с историческа памет най-важен остава пълноценният „диалог“ между минало и настояще, мярата на който трябва да бъде човекът;

● отговорни и сложни операции, имащи значение с години напред, би било редно да станат обект на повече идеи, дискусии, конкурси; а и повече вяра в думата на специалистите трябва да имат градските ръководства.

Н. с. арх. Диана Христова

ОБЩО ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО РЕШЕНИЕ НА ЦЕНТЪРА НА БЛЯГОЕВГРАД

Автори: арх. Атанас Агура и колектив

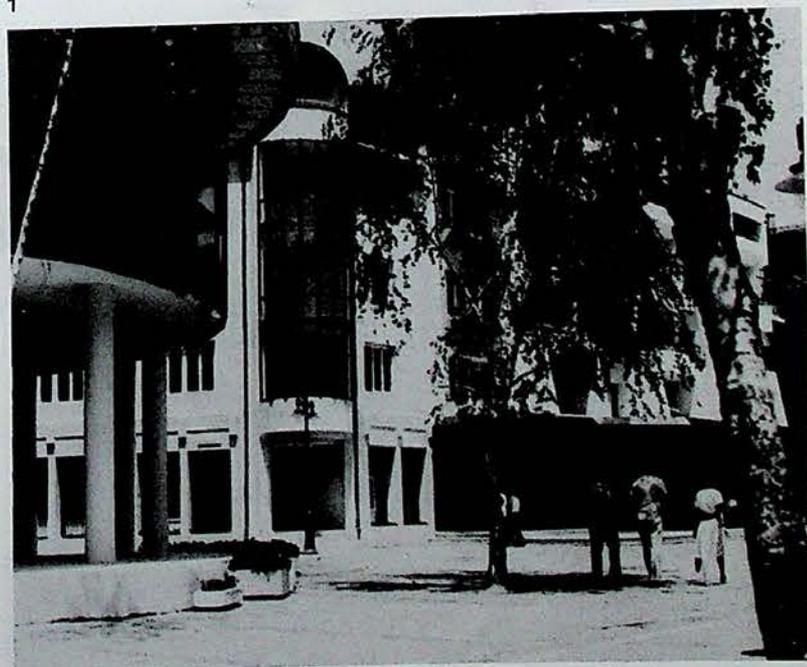
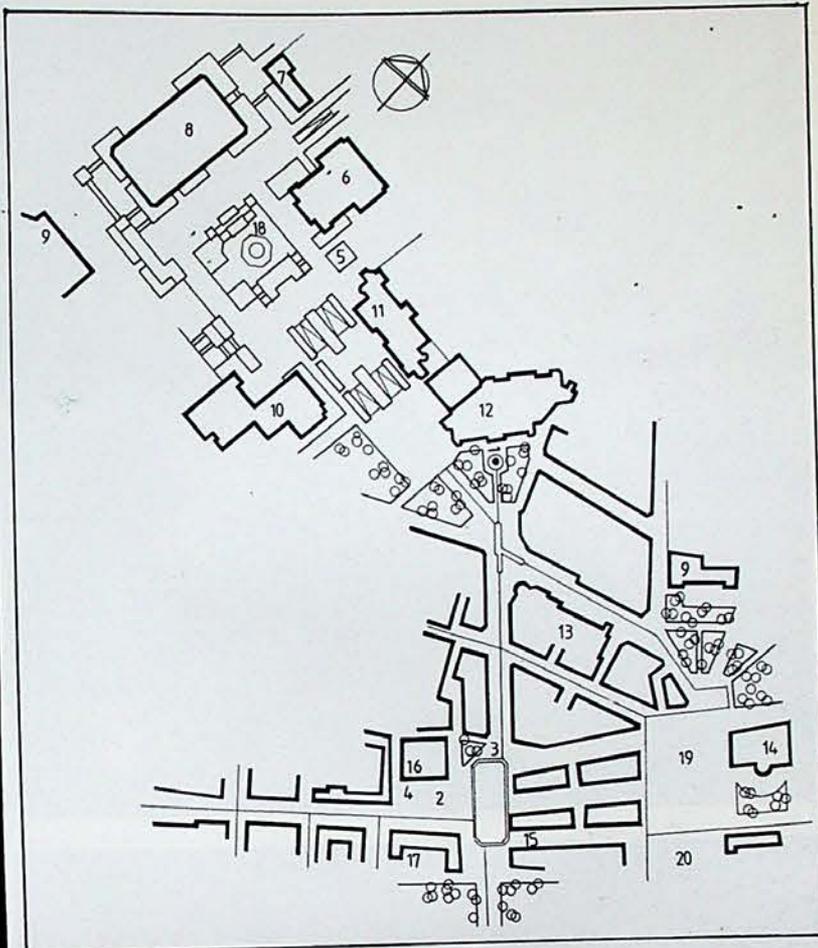

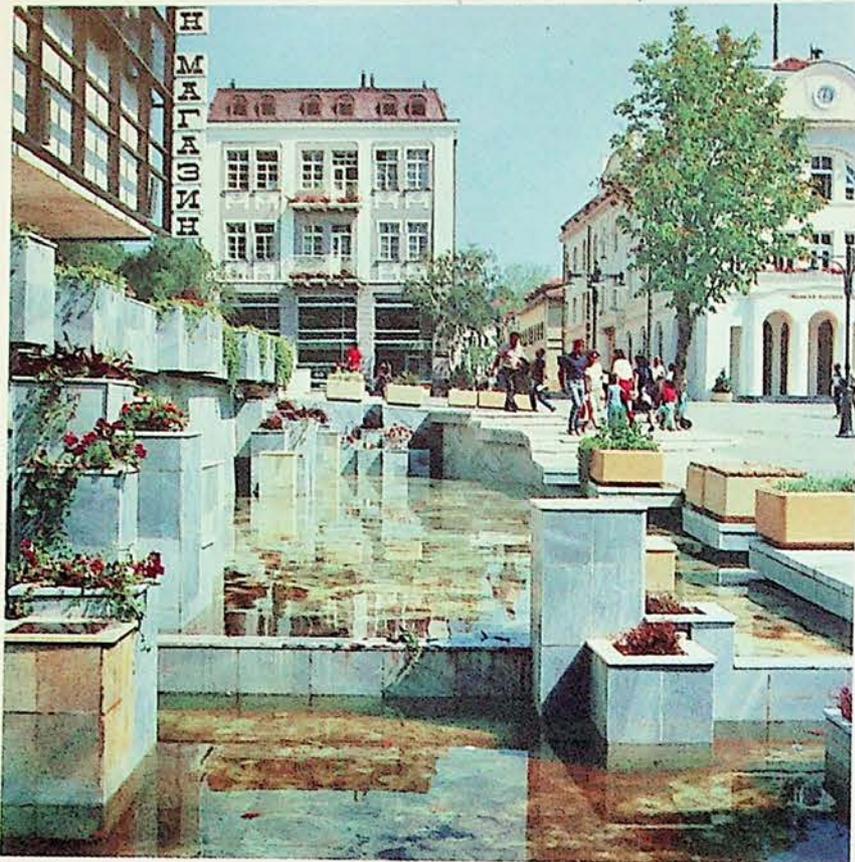
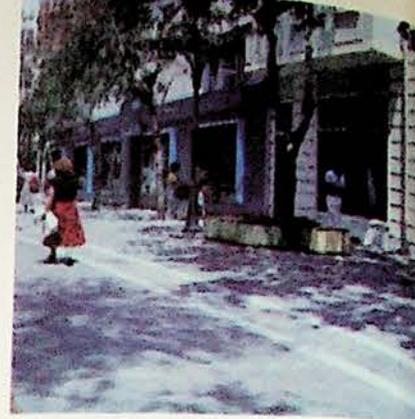
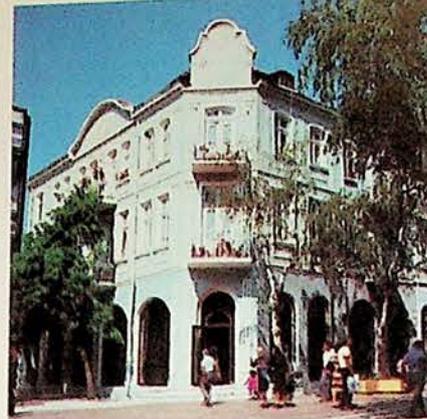
Схема на осите и пространствата на градското оживление: 1 — фонтан; 2 — знаменна украса; 3 — чешма; 4 — декоративна водна площ; 5 — монумент; 6 — театър; 7 — поликлиника; 8 — партиен дом; 9 — хотели; 10 — Дом на техниката; 11 — сграда на бившия ОНС; 12 — поща; 13 — търговски комплекс; 14 — камерна опера; 15 — ОБНС; 16 — ГУМ; 18 — пл. „Д. Блягоев“;

19 — пл. „Македония“; General town plan of the centre of Blagoevgrad. Author: arch. Atanass Agoura and team. Scheme of the axes and the spaces of town bustle.

2 — Фрагмент от едно от пешеходните пространства в обновения център на града; A pedestrian space in the renovated town centre. Fragment.

ПЛОЩАДИ ПРЕД ПОЩАТА И ПРЕД ОБЩИНСКИЯ НАРОДЕН СЪВЕТ И ПЕШЕХОДНИ ПРОСТРАНСТВА

Автори: арх. Атанас Агура, арх. Радка Павлова,
арх. Станислав Константинов, арх. Мариана Стоичкова,
арх. Спиридон Ганев, арх. техн. Благовеста Иванова

1, 2, 3, 4, 5, 6
Фрагменти от площадните и пешеходните пространства
A square in front of the Post Office, a square in front of the Town Council and pedestrian spaces in the central part of Blagoevgrad. Authors: arch.

Atanass Agoura, arch. Radka Pavlova, arch. Stanislav Konstantinov, arch. Mariana Stoichkova, arch. Spiridon Ganeev, arch. techn. Blagovesta Ivanova. Fragments of the square and pedestrian areas.

ПЛОЩАД "ДИМИТЪР БЛАГОЕВ" И ГЛАВЕН ПЕШЕХОДЕН ПОДЛЕЗ

Автори: арх. Александър Баров и колектив

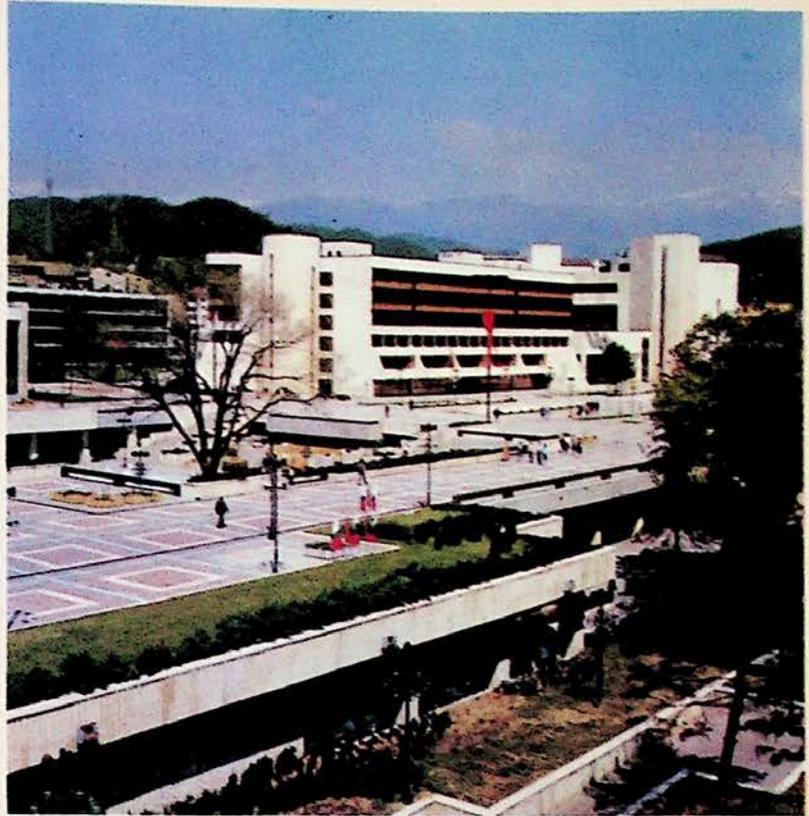
3

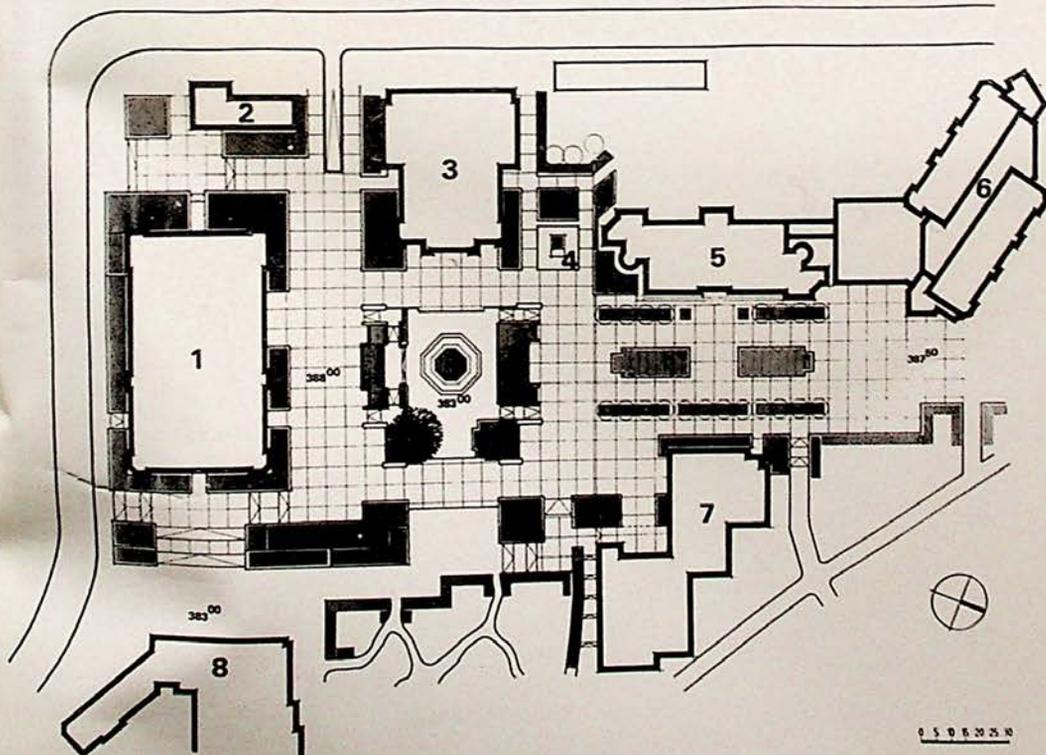
4

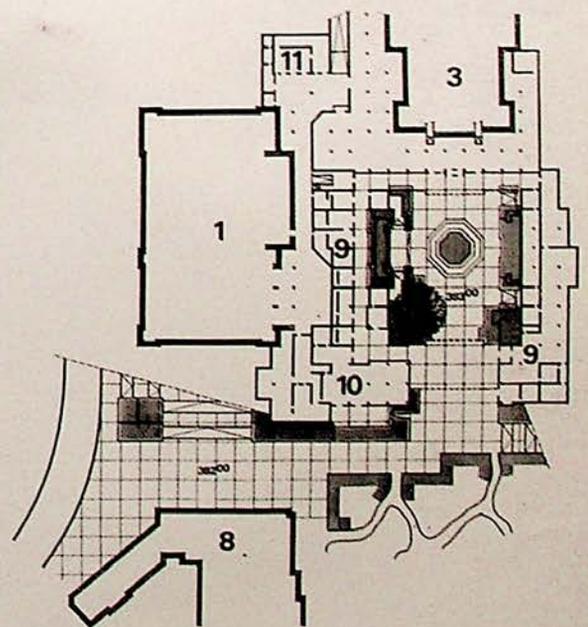
1

5

2

1.4
Фрагменти от централното площадно пространство
The central "D. Blagoev" town square and main pedestrian subway. Author: arch. Alexander Barov and team. Fragments of the central square area.

2.6
Градоустройствено решение на площада и разпределение на нивото на kota + 38300: 1 — партийен дом; 2 — поликлиника; 3 — драматичен театър; 4 — паметник на Д. Благоев; 5 — сграда на ОБНС; 6 — поща; 7 — Дом на техниката; 8 — хотел „Ален мак“; 9 — търговски обекти; 10 — кафе-сладкарница
Town plan of the square at +38300 elevation

3
Поглед по надлъжната ос на площада към Партийния дом
A view along the longitudinal axis of the square towards the Party House
5
Общ изглед
General view

ПЛОЩАД „МАКЕДОНИЯ“ И ПЕШЕХОДЕН МОСТ

Арх. ИВАН БИТРАКОВ е роден през 1933 г. в София. Завършва Архитектурния факултет на ИСИ — София през 1961 г. Първоначално работи в Благоевград, а от 1964 г. и досега е главен проектант и ръководител на ателие в „Главпроект“.

Арх. ЯКИМ ПЕТРОВ е роден през 1937 г. в гр. Станке Димитров. Дипломира се като архитект през 1961 г. в ИСИ — София. Работи като проектант в РПО — Разград. От 1964 г. и до днес е главен проектант и ръководител на ателие в „Главпроект“.

Съвместната си творческа дейност двамата архитекти започват, когато спечелват конкурса и им се възлага реализацията на сградата на Родопския народен театър в Смолян (сега ДНА). За същия проект

Автори: арх. Иван Битраков, арх. Яким Петров и хуг. Михаил Бенчев

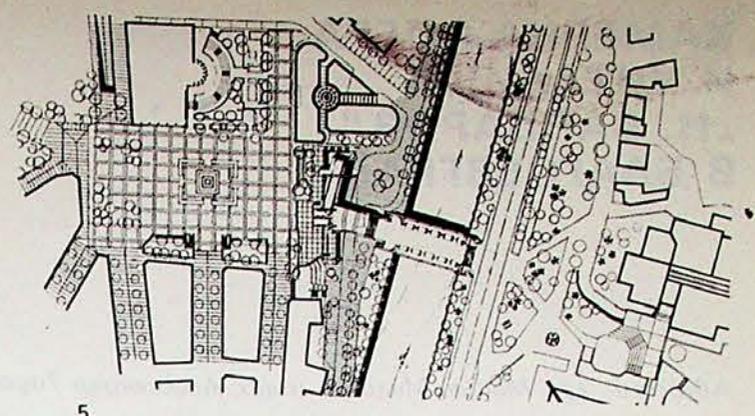
1
Фрагмент от площада с паметника на Гоце Делчев и камерната опера Bлагоевград — the „Macedonia“ Square and the pedestrian bridge connecting it with the „Varosha“ quarter. Authors: arch. Ivan Bitrakov, arch. Yakim Petrov, Mikhail Benchev, an artist.

2, 6, 7, 8
Общ изглед и фрагменти от пешеходния мост
General view and fragments of the pedestrian bridge

3, 4
План на моста и детайлна разработка за настилките и „обзавеждането“ му. Дизайн: арх. Иван Битраков и арх. Яким Петров в съавторство с хуг. Михаил Бенчев.
Plan of bridge and details of its pavements and furnishing. Design: arch. Ivan Bitrakov, arch. Yakim Petrov, Mikhail Benchev, an artist.

Представяме ви

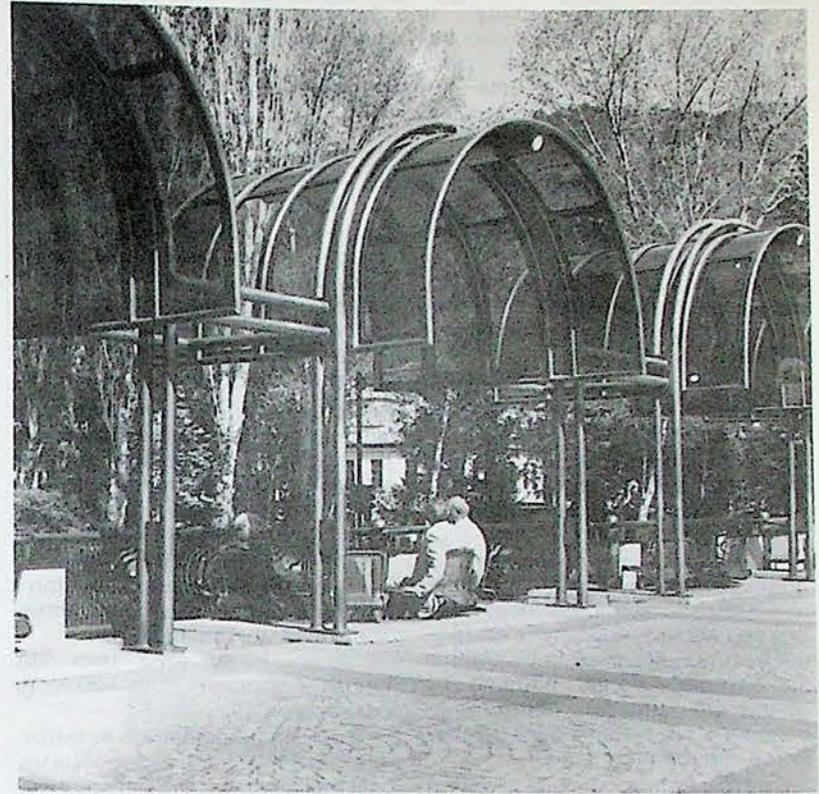
през 1965 г. те са удостоени със Сребърен плакет „Кольо Фичето“. По-късно работят по редица обекти, проектите за които също са отличени в конкурси: Музей и картинна галерия в Казанлък, централната част на Враца, младежкия дом, пространственото и цялостното архитектурно-художествено оформление на пл. „Мите Марков“ и околното пространство на музея в Благоевград и много други. През 70-те години проектират многофункционалната зала „Ален мак“ в Благоевград, Физико-математическия факултет към СУ „Кл. Охридски“ в София и други. Последните им творчески задачи бяха свързани с реконструкцията на центъра в Благоевград (1987 г.). Сега с колектив проектират Учебния комплекс по изобразителни изкуства в София, първият етап от изграждането на който е пред завършване.

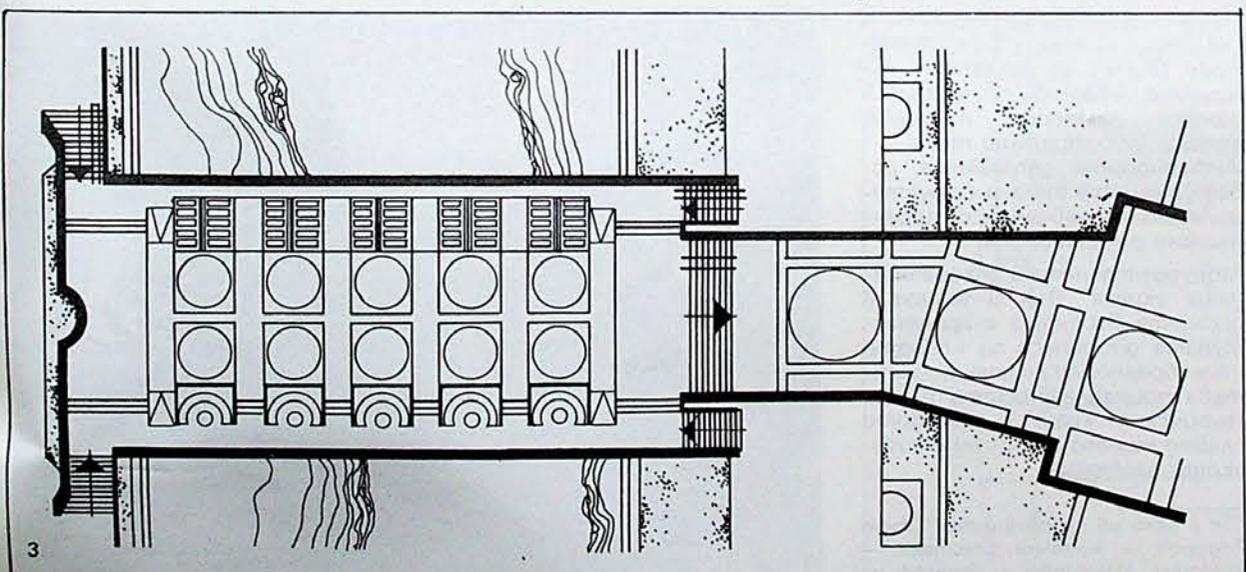
5

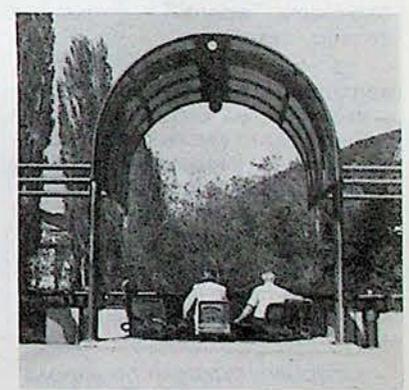
2

6

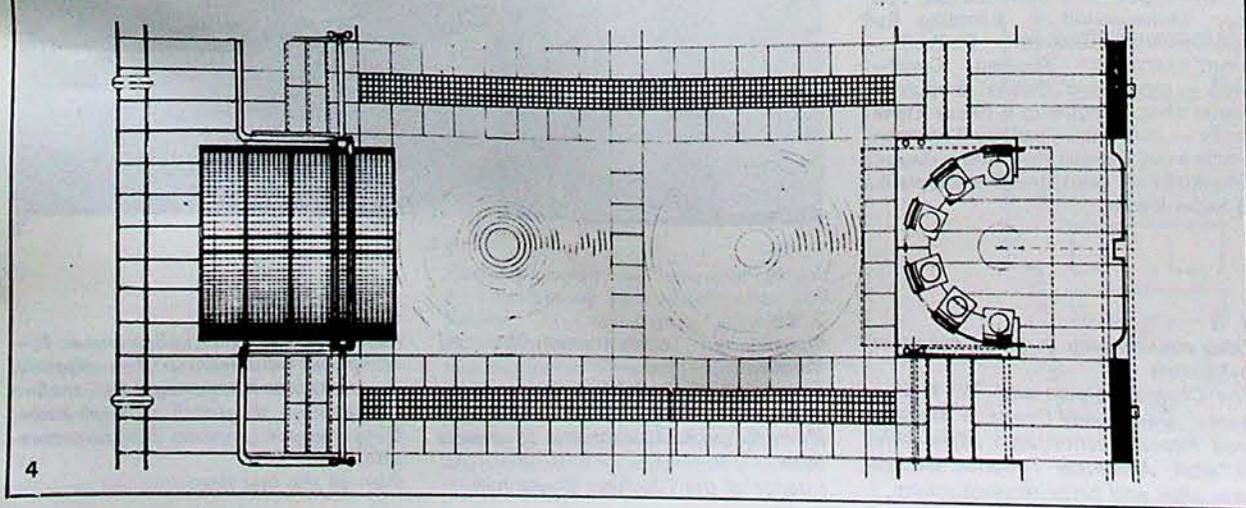

3

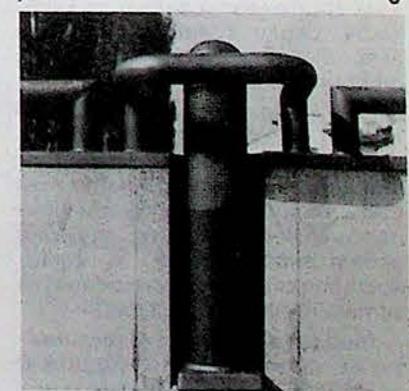

7

8

4

5
Градоустройствено решение на площада, пешеходния мост и переходната зона към кв. „Вароша“
Town plan of the square, the pedestrian bridge and the passage zone to the “Varoша” quarter

КАМЕРНА ОПЕРА И ЧИТАЛИЩЕ „Н. ВАПЦАРОВ“ В БЛАГОЕВГРАД

Автори: арх. Мария Милева и арх. Александър Тодоров

Първоначалното задание за проектиране бе възложено като преустройство и пристройка на образцовото народно читалище „Н. Вапцаров“ за камерна опера. Впоследствие по време на проектирането задачата бе разширена с изискването в общия обем на сградата да бъде включено и читалището.

За да реши сложната задача, авторският колектив се стремеше да изпълни следните условия:

— да се събори негодното и грозното в старата сграда на читалището;

— да се запази всичко годно, като се включи за използване голяма част от съществуващия сутерен;

— да се изпълни програмата на двете институции в ограничената площ и да се осигурят връзки между новите и старите части на сградата с условия за безконфликтна работа на двете функции при общо ползване на зрителната зала и главните фойета;

— да се потърси образ, отчиташ характера и мащабите на околната среда — площад, сгради, зеленина;

— да се оформи интериор, подходящ за културното предназначение на сградата, осигуряващ както емоционално-възпитателно въздействие върху посетителите; така и необходим комфорт за работа и творческа дейност.

На основата на тези изходни позиции творческият колектив осъществи задачата, като:

— старият сутерен бе използван за главно гардеробно фойе към зрителната зала и за клуб-кафе, около което се създаде амфитеатър за спектакли на открито;

— в новоизграденния преден тракт на сградата бяха включени покрит проход, главните фойета пред зрителната зала със стълбища, обединени чрез пробив във височина и горно осветление, както и административните помещения на читалището и операта;

— библиотеката на читалището бе запазена, като площта ѝ се разшири допълнително с но-

ва галерия и самостоятелен вход, приемна и кабинети;

— хоровата зала със 100 места също бе запазена за нуждите на читалището, като бяха изградени самостоятелен вход и гардероби към нея;

— на мястото на стария покрив над хоровата зала бе изградена репетиционна зала, „малка сцена“ за камерната опера, съоръжена с кабинети за озвучаване и осветители, пригодена за камерни спектакли с около 100 зрителски места;

— изцяло нов е трактът с гримьорните и репетиционните за хора и оркестъра на операта със самостоятелен служебен вход и къси връзки към сцената, оркестрината, зрителната зала и фойетата;

— входовете на читалището и библиотеката са напълно отделени и самостоятелни;

— зрителната зала има 200 стола в партера още 100 — на балконите.

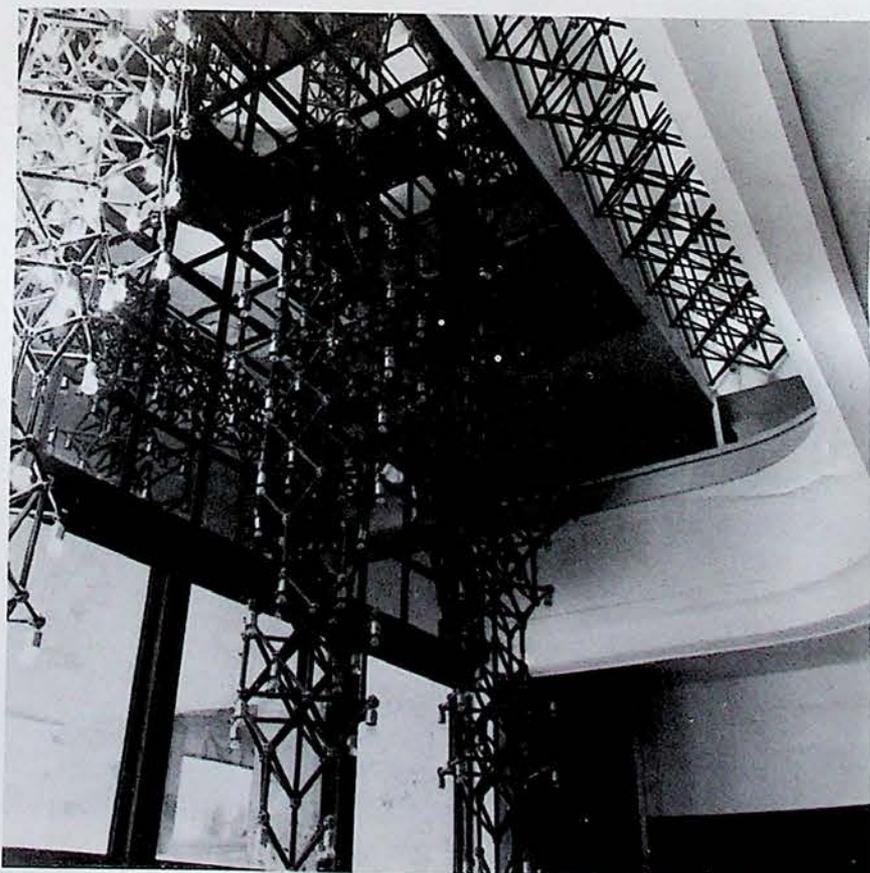
— сцената е решена с възможности за най-разнообразни спектакли и бързи промени на декорите.

Всички материали, вложени в сградата, са наши: бигор от гр. Гоце Делчев за външните облицовки, мрамори, гранит, керамика, ламперии, текстил, мебели, осветителни тела.

Интериорите, детайлите, осветителните тела и структури, част от мебелите са проектирани от авторите.

Монументалната и декоративната украса във външната част на сградата в синтез с архитектурата допринася за нейното своеобразно излъчване, подчертава принадлежността ѝ към Пиринския край, с неговото славно минало и социалистическото настояще.

„Тя е дело на художниците: Стою Тодоров — каменна пластика — алегория „Изкуство“ и барелеф на Н. Вапцаров — в екстериора; Григор Спиридонов — мозайки във фойетата; Димитър Бойков — мет. пластика; Христо Стефанов — стенопис „Сцена“ в зрителната зала; Владимир и Васил Овчарови — гоблени — завеси в зрителната зала; Данаил Николов и Илиана Минкова — декоративна керамика в кафе-клуба.

Проектиране: I етап — 1979—1981 г.; II етап — 1981—1984 г.
Строителство: 1982—1987 г.

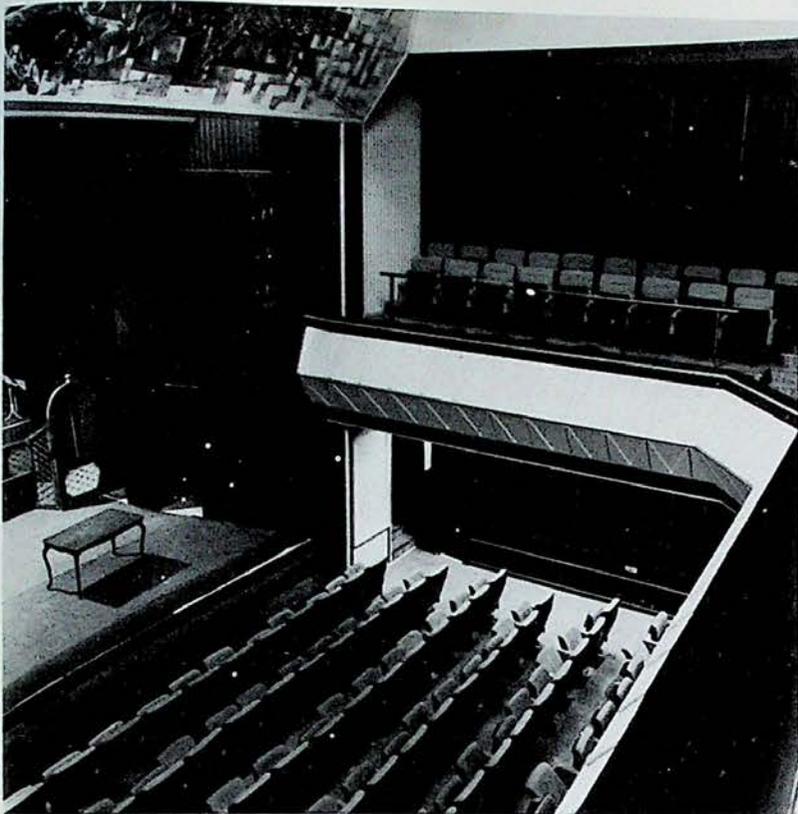
1, 3
Общ изглед след и преди реконструкцията
The Chamber Opera and "N. Y. Vaptsarov" Community Centre in Blagoevgrad. Reconstruction: arch. Maria Mileva, arch. Alexander Todorov. General view after and before reconstruction.

2, 10
Фрагменти от интериора на фойето
Fragments of the lobby interior
4, 5
Интериори на камерната зрителна зала
Interior of the Chamber Opera hall

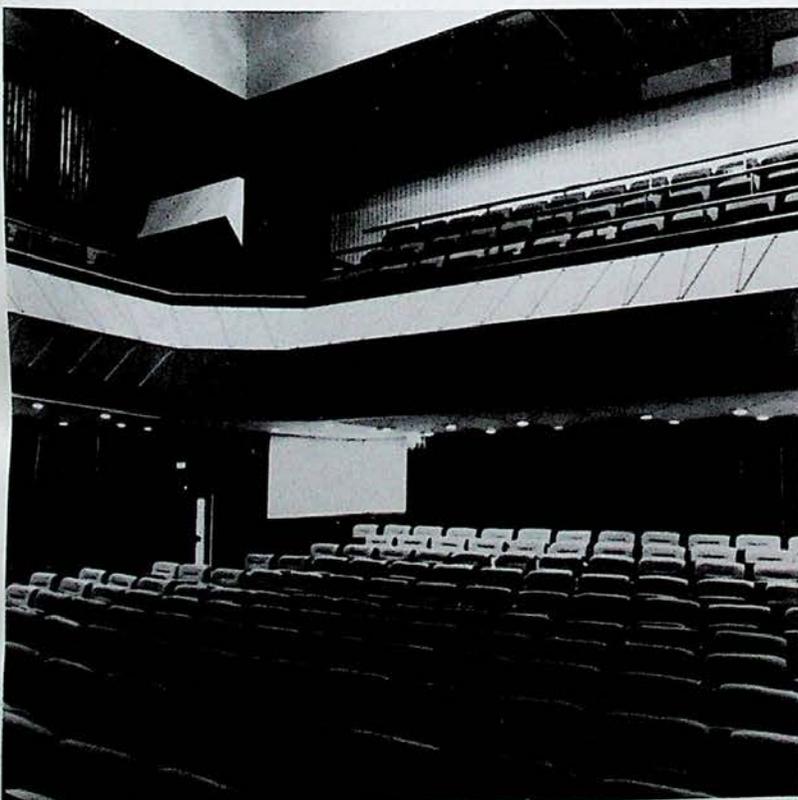
6
Разпределение на първия етаж: 1 — открит амфитеатър; 2 — градина; 3 — покритата променада; 4 — главно гардеробно фойе; 5 — клуб-кафе; 6 — сценичен трюм; 7 — инсталации
Plan of the first floor

3

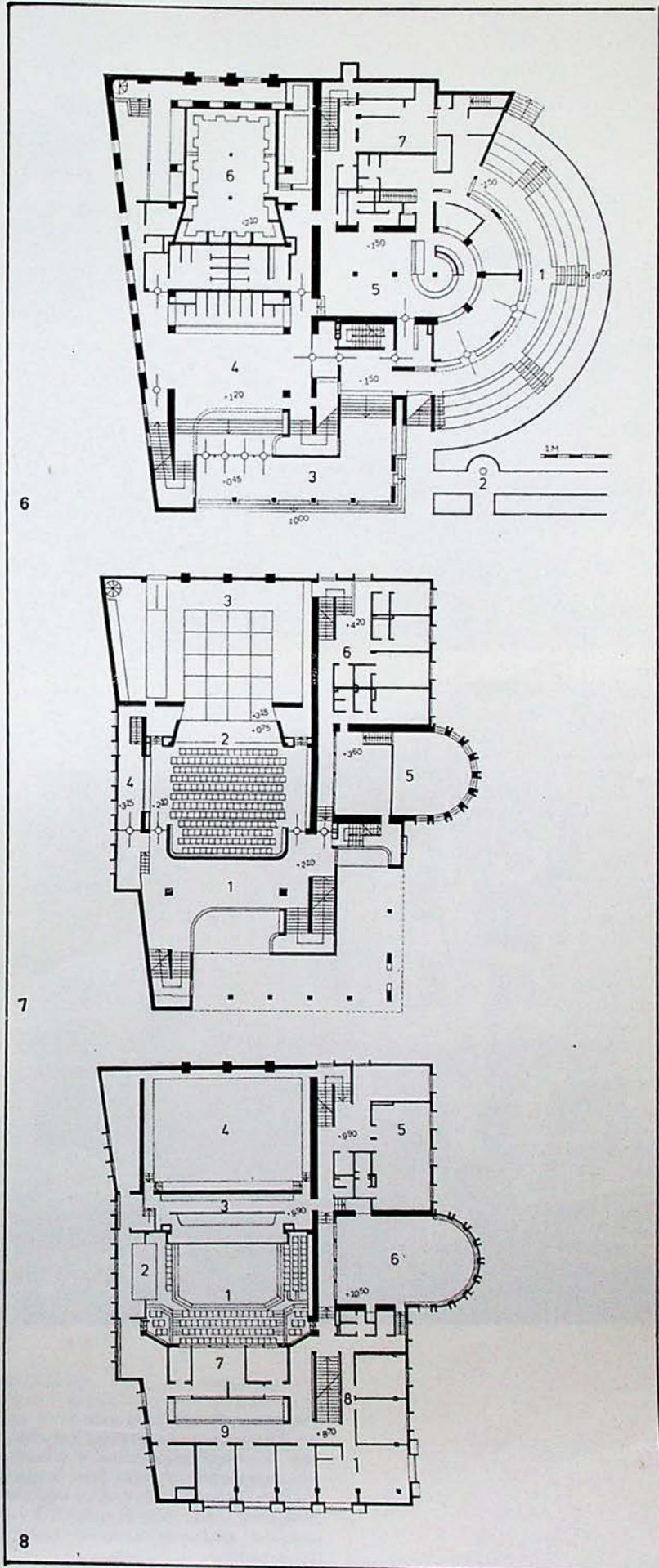
4

5

7
Разпределение на втория етаж:
1 — фойе; 2 — зрителна зала (партер с 200 места); 3 — механизирани сцена; 4 — странична сцена; 5 — библиотека с галерия; 6 — гримьорна

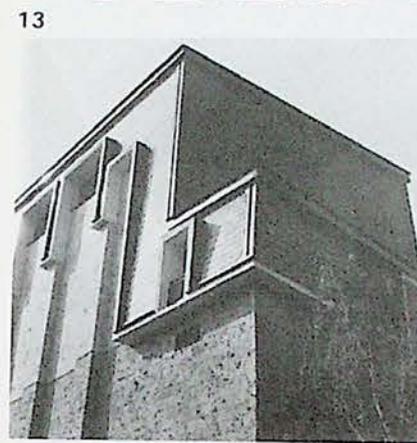
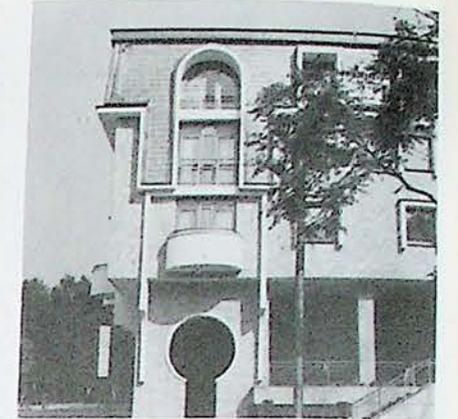
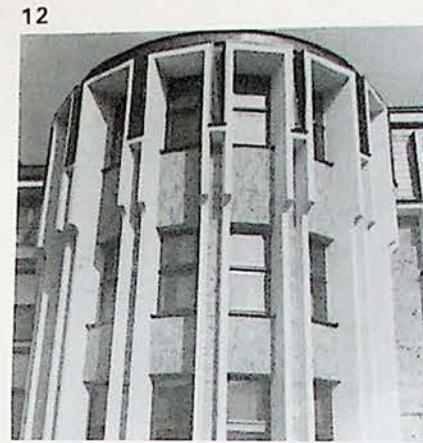
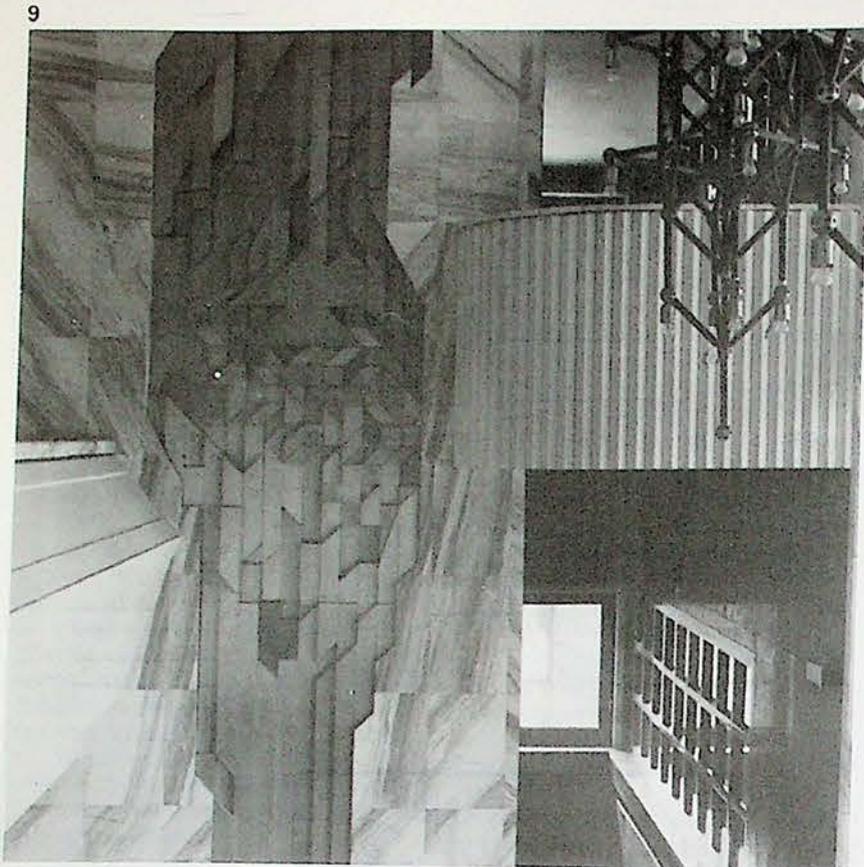
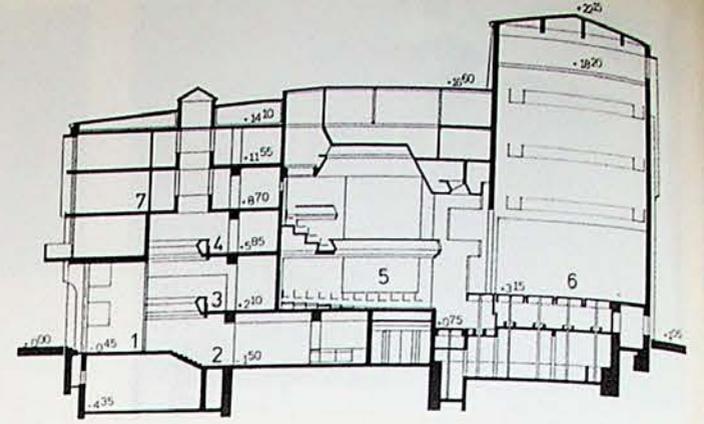
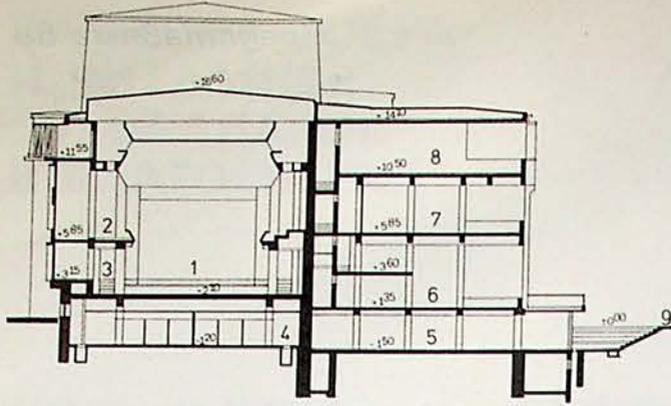
8
Разпределение на третия етаж:
1 — зрителна зала (балкон със 100 места); 2 — концертен орган; 3 — осветителни рампи; 4 — въздух над сцената; 5 — репетиционна оркестър; 6 — зала „малка сцена“; 7 — кабинета — озвучаване и осветление; 8 — корепетитори; 9 — администрация на камерната опера

6

7

8

9
Напречен вертикален разрез: 1 — зрителна зала; 2 — концертен орган; 3 — странична сцена; 4 — главно гардеробно фоайе; 5 — кафетина; 6 — библиотека; 7 — хорова зала; 8 — зала „малка сцена“; 9 — открит амфитеатър
Cross-section

11, 13, 14, 15, 16
Фрагменти от екстериора
Fragments of the exterior
12
Надлъжен вертикален разрез: 1 — променада; 2 — главно гардеробно фоайе; 3 — фоайе на партера; 4 — фоайе на балкона; 5 — зрителна зала; 6 — механизирана сцена; 7 — администрация
Longitudinal vertical section

ТЕАТЪРЪТ В СЛИВЕН

Арх. КОСТАДИН ЯРЪМОВ е роден в София през 1922 г. Завършва Архитектурен факултет в Дармщат през 1944 година. През 1948 г. е първи асистент в катедра „Градоустройство“ — Варна при проф. Теодор Горанов. Автор е на редица градоустройствени планове (през различни етапи и години): на Ямбол, Варна, Сливен, Кюстендил, Лом, Троян, Пещера, Попово, Елин Пелин, Габрово, Хасково, Пазарджик, Димитровград (в колектив), за който е удостоен със званието „Лауреат на Димитровска награда“, и други. По-значителни реализации: културни домове в кв. „Аспарухово“ — Варна и село Дългопол; ресторанти: „Трифон Зарезан“, „Рибарско селище“, общежитие, хотел „Бриз“, почивна станция „Железничар“ и други на „Златни пясъци“, хотел „Тунджа“ в Ямбол, гимназия в Генерал Тошево, полиграфически комбинат във Варна, жилища, вили, паметници и други. Участвал е в много конкурси във и извън страната — градоустройствени, архитектурни, за паметници и т. н., в повечето от които проектите му са отличени, а някои от тях и с първа награда. Сега работи в „Интерпроект“ към МАА.

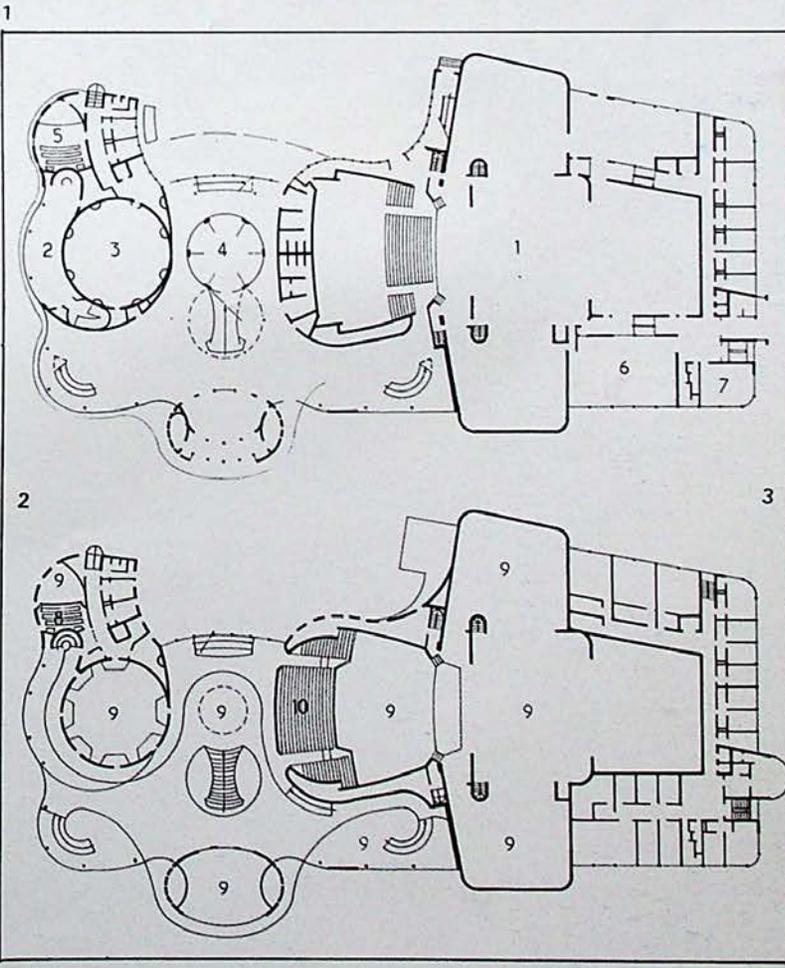
Автор: арх. Костадин Яръмов

Инвеститор: ОНС — СДИСС — Сливен
 Проектиране: 1973—1974 г.
 Изпълнител: СМК — Сливен
 Строителство: 1975—1988 г.
 Технико-икономически показатели: застроена площ — 1800 кв. м; разгъната застроена площ — 4900 кв. м; застроен обем — 58 000 куб. м; главна зала с 500 места; камерна зала с 200 места; студийна зала с 80 места; фойе-театър със 100 места; голяма репетиционна зала с 80 места.

Такива взаимодействия, успешни и недотам успешни, най-силно личат не в новите жилищни райони (станали вече еталон на груб схематизъм, бързина на изграждане и най-лошо качество на изпълнението), а в градските центрове, където все пак отношението към съществуващите сгради е по-внимателно и е предмет на анализи и преценки, чрез които се търси хармония с това, което е запазено или се проявяват носталгични нотки по набързо съборените и разчистени „стари сгради“. Днес именно обществените сгради обуславят характера и определят „театралността“, силуета и въздействието на централните градски части.

Пристъпихме с известно раздвоение и боязън към анализа на качествата на театралната сграда в Сливен. Раздвоението идва от диаметрално противоположните впечатления, които оставя творбата, а боязънта — от възхващаното уважение име на автора. Повод за раздвоение е преди всичко различното по своята професионална същност отношение на автора към разположението на сградите и към планофункционалното им решение. Съвсем странно и неприемливо за нас остава взаимодействието между чисто утилитарния блок и подчертано театралната характеристика на новоизградената сграда. Това взаимодействие е преминало от чисто пространствено съпоставяне на двете обема в съвсем делничен физически контакт между две сгради. И което е най-лошото, сякаш за да се подчертае абсурдността на този контакт, той е изявен и в планово, и в обемно отношение.

Тъкмо това отношение към съжителството между отделните елементи на градския организъм (стари и нови) ни кара да бъдем сдържани и да мислим, че в случая е подхордено егостично и неетично към същността на изграждането на един ансамбъл, независимо от това, какви са били предварителните условия при проектирането, „задължителните, дик-

Градските пространства и особено онези от тях, които се намират в централните градски части и са оформени предимно от обществени сгради, се приближават по своето въздействие до един театрален декор, доколкото така би могло да се определи общото им звучене.

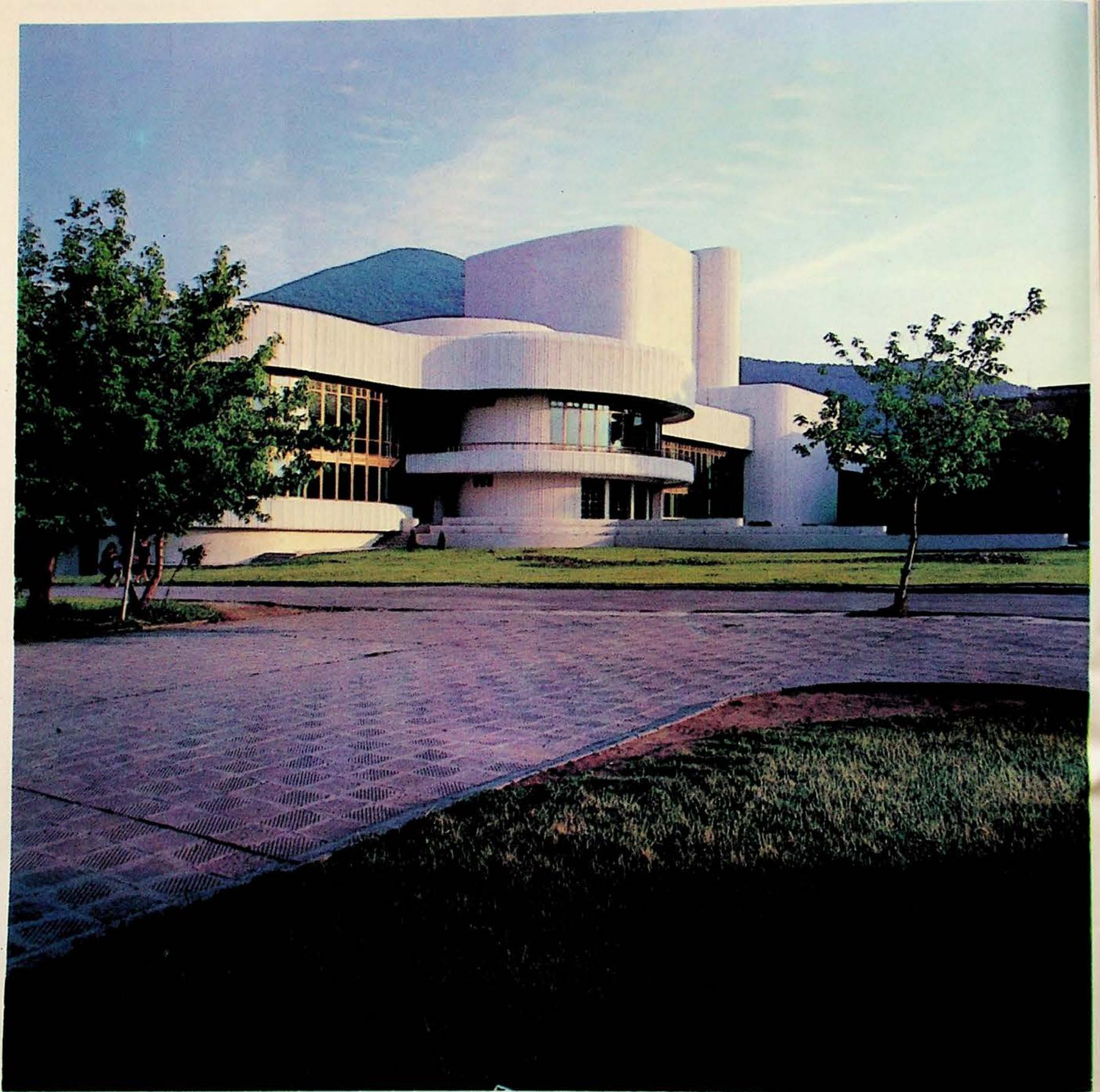
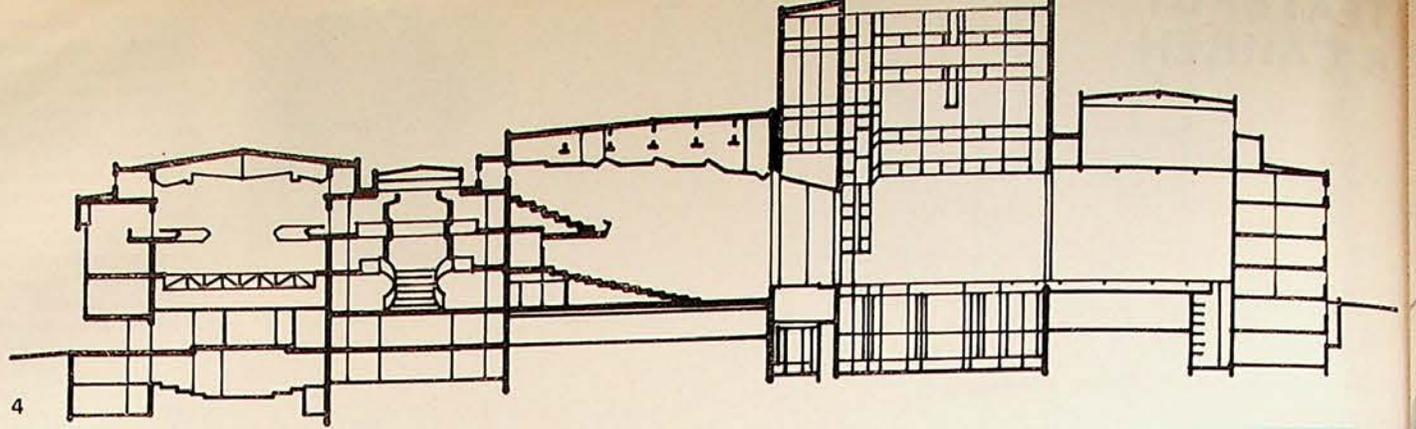
В комплексността си те карат зрителя и минувача да се чувства участник в някаква обща, неизменна в своята статичност, но изменчива във вътрешните си взаимодействия и влияния „постановка“, винаги различна при различните погледи и винаги еднаква в своята концепция.

Внимателният анализ на дадена сграда или на група от сгради е немислим без изучаването на пространственото ѝ обичване с останалите елементи от общия архитектурен ансамбъл. Не са редки случаите, когато една сграда, не съвсем издържана във функционално отношение, в пространствените си взаимовръзки с другите сгради се оказва в хармонично единство. Възможен е и обратният случай (и той за съжаление се среща по-често), в който една почти безупречно проектирана по отношение на функционалността и материала сграда е „скарана“ със своите съседи.

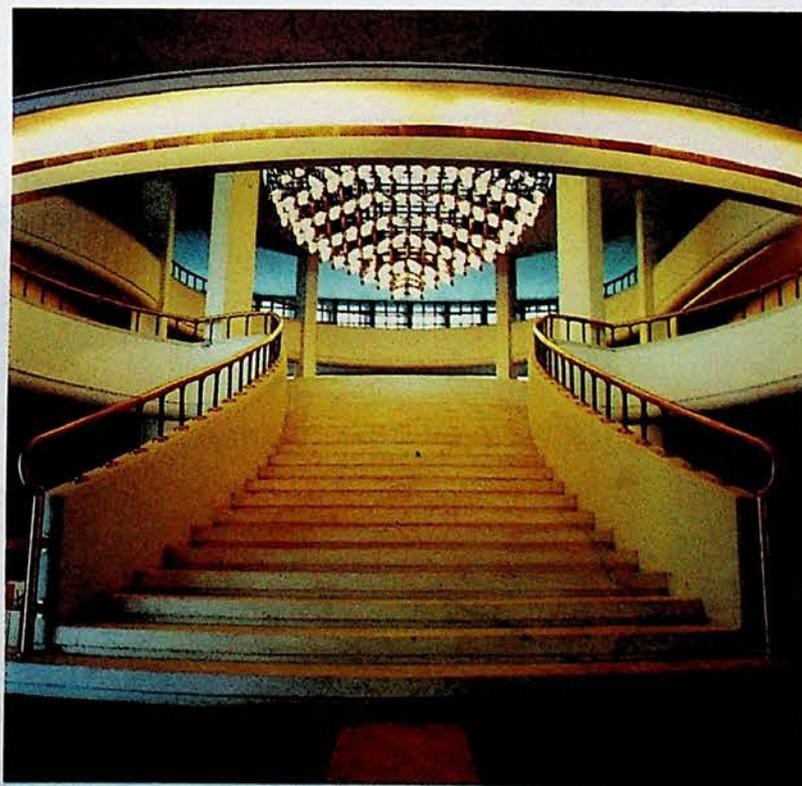
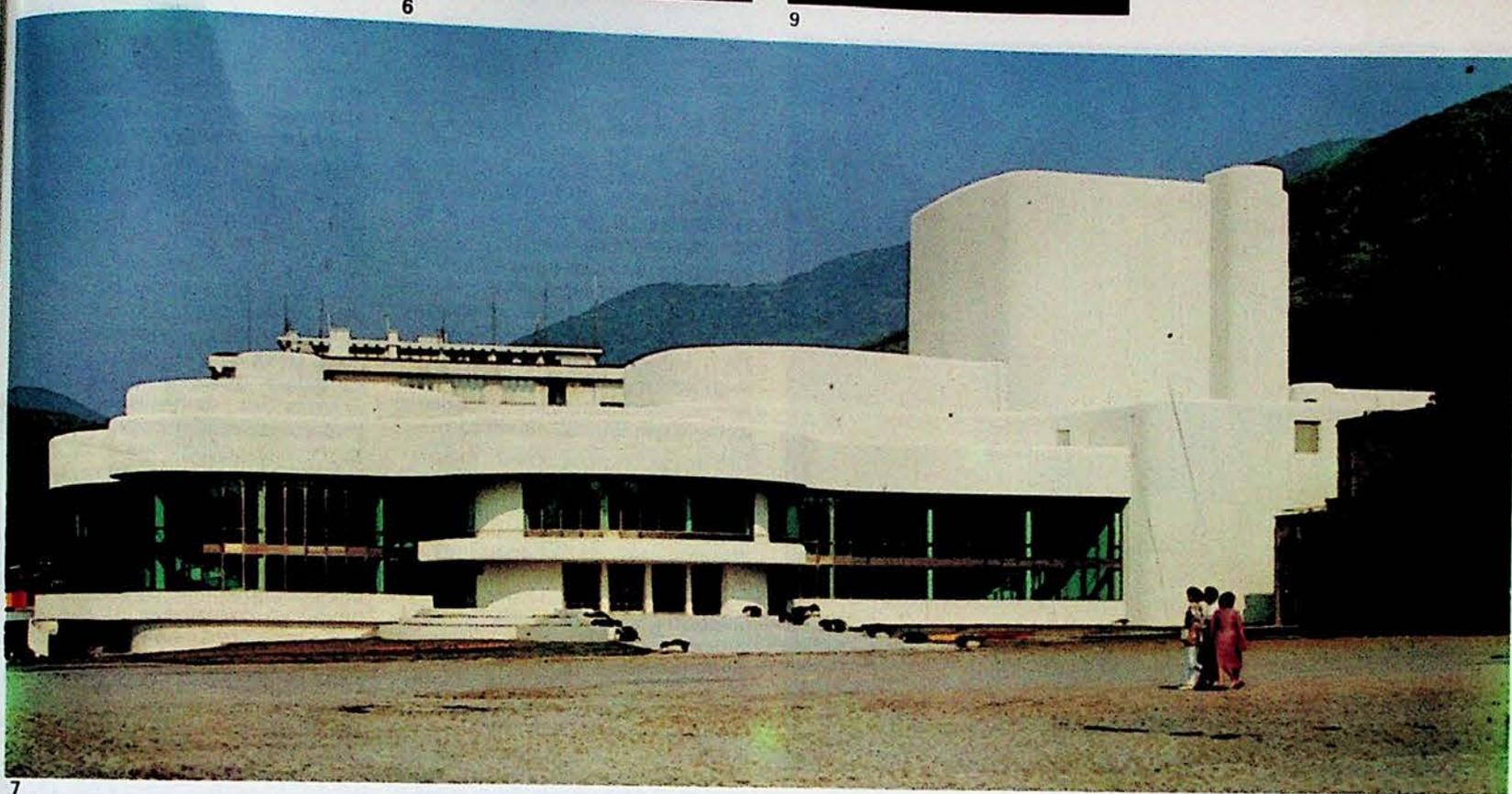
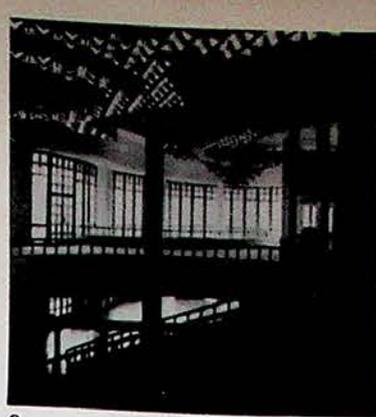
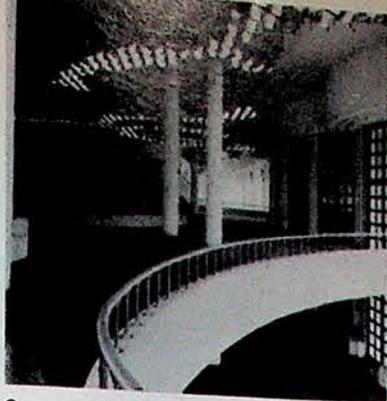
Съавтори: арх. Илиан Яръмов, арх. Борис Панчев, арх. Валентин Тонев
 Инженери: Антон Малеев, Филип Филипов, Красимир Лирков, Иван и Валентин Турчанови, Васил Василев, М. Страшилов, Крум Петров, Димитър Димитров.
 Художници: Стоян Куюмджиев, Михаил Бенчев, Георги Калайджиев.

1
 Фрагмент от екстериора
 The Theatre in Sliven. Author: arch. Kostadin Yarmov. Fragments of the exterior.
 2, 3
 Разпределение на етажа на кота +261,40 и на кота +267,40 и +263,50: 1 — главна сцена; 2 — бюфет към камерната зала и дневна

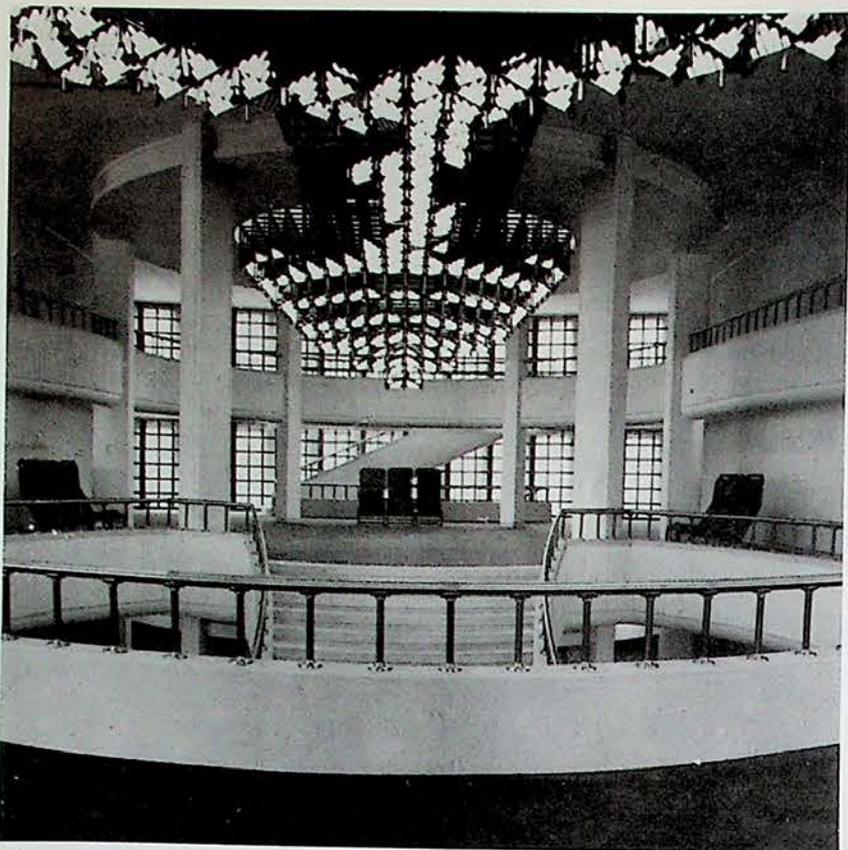
сладкарница; 3 — технически етаж — малка зала; 4 — изложбена зала; 5 — репетиционна зала; 6, 7 — голяма и малка репетиционна зала; 8 — галерия към студийна зала; 9 — въздух голяма зала; 10 — балкон на голямата зала (с 205 места)
 Floor plan at +261,40, +267,40 and +263,50 elevations

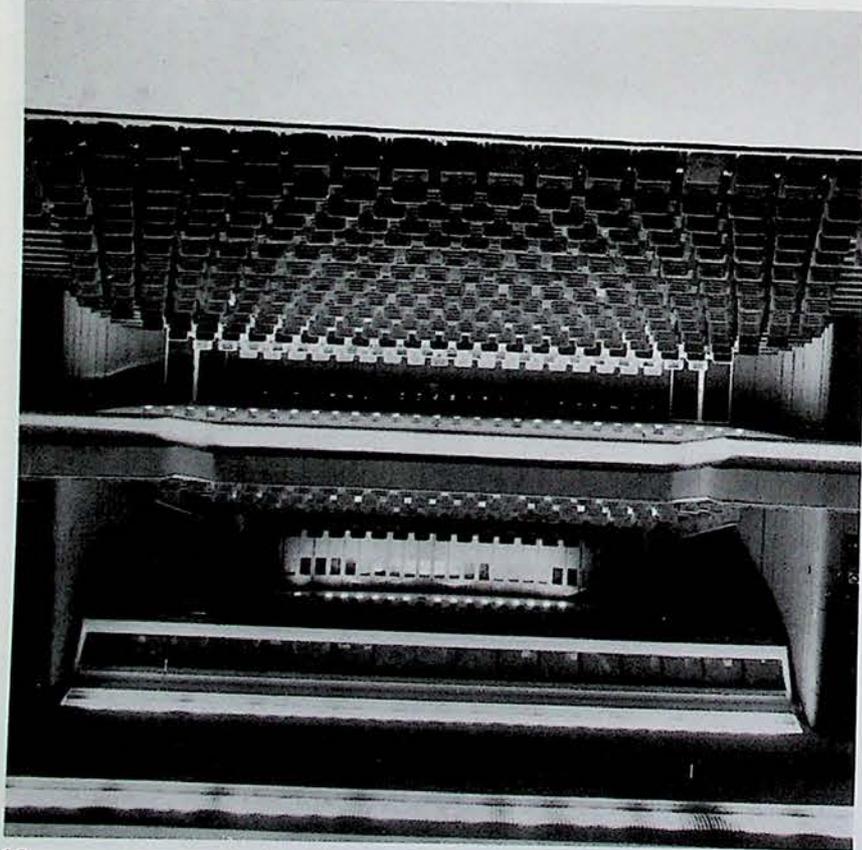
4
Нагълъжен разрез
Longitudinal section
5, 7
Общ изглед
General view

6, 9, 10
Фрагменти от интериора на
фойетата
Fragments of the lobbies interior
8
Фрагмент от екстериора
Fragment of the exterior

11

12

11
Фрагмент от интериора на главното фойе
The main lobby. Fragments of the interior.

12
Интериор на голямата зрителна зала
Interior of the big hall

тувани от обстоятелствата условия и какви са били аргументите в полза на това решение. Със своето отношение към един такъв изначален в архитектурата проблем — отношението между съществуваща и нова сграда, авторът показва (в афористичен смисъл), че няма отношение.

Спираме се на този проблем по-обширно, тъй като театърът в Сливен е един от многото примери в нашата практика, в който ясно личи, че архитектурата е работил така, сякаш всички сгради около неговата му пречат или са маловажни.

От друга страна обаче прецизният анализ на театралната сграда, разглеждана в една „стерилна“ среда, извън контекста на окръжаващите я сгради, показва, че сама по себе си тя представлява особен интерес. Възприел една ясна и „ортодоксална“ по своята функционална същност идея — да раздели и едновременно с това да обедини двете главни зални пространства чрез фойето, авторът създава стегнат плано-функционално действащ организъм, подчинен на логиката на процесите, протичащи в отделните му елементи. Общата композиция, изградена на основата на взаимно пресичащи се и подчертани с главни пространствени акценти оси — осите на залните пространства и перпендикулярната ос на влизането, е дала възможност за градиране на пространствено-художественото ударение. Това е един познат композиционен похват, използван много умело и довел в случая до неочаквано силни, запомнящи се интериорни и пространствени въздействия.

Очевидно дълбокото познаване на нашето архитектурно минало, внимателно разгледано в контекста на съвременното отношение, е допринесло за създаването на забележителен пространствен синтез в зоната на фойетата и в залите на театралния комплекс. Меката линия на формата, непрекъснатостта на нейното движение, финият пластичен език на детайла, богатството на светлосиянката са постигнати с много вещина и с последователност в осъществяването на художествената идея. Несъмнено култът към архитектурното минало е едно положително качество, стига само то да не стигне до реставраторство. При разглеждания обект е подходено по най-добрия начин — търсени са духът и традиционното отношение

към изграждането на пространствата, към техния контакт и взаимовръзки чрез внимателно и точно разполагане и оразмеряване на основните функционални елементи.

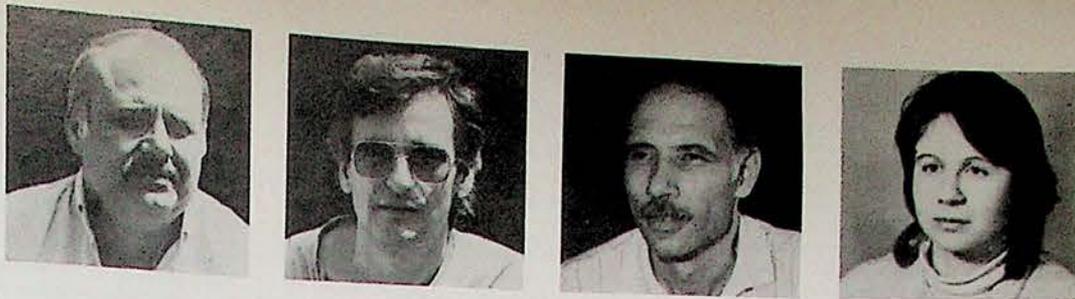
Главните, опорни композиционни оси са маркирани с тънък художествен усет, без да се стига до брутално натрапване и показ на техните качества. Градацията на пространствата следва логичния ход на развитие на пространствената идея, отговаряща на логиката на функционалната същност на отделните групи. Внимателно е проучен диалогът „зала-сцена“, като са търсени максимална яснота и простота на връзката, сигурни и запомнящи се архитектурно-художествени ефекти на перспективните засичания и взаимодействия. Тук му е мястото да споменем, че в много от плановете елементи и отчасти в пространствените взаимодействия се долавя една реминисценция на някои от елементите на „българския барок“, решен в нов, съвременен дух, подпомогнат от новите възможности на строителното производство и пречупен през съвременното светоусещане на автора.

Архитектурата в своята същност отразява степента на обществено - историческото развитие, изискванията на обществото и отношението към историческото минало в неговия културен аспект. Историята на архитектурата показва твърде често възраждане на стари идеи или тяхното интерпретиране, но винаги на качествено ново равнище. Точно тук могат да се доловят майсторството и творческия усет на архитекта, който във всички случаи трябва да вложи нов смисъл в познатите елементи.

Театърът в Сливен е пример за едно такова „ново“ прочитане на познати принципи, при което са проявени несъмнено майсторство, верен художествен вкус, деликатно отношение и към най-малкия проблем и детайл в архитектурната творба. Сградата безспорно доказва качествата на своите създатели и като всяко произведение на истинското архитектурно творчество е и ще бъде повод за много и противоречиви размисли и мнения, породени главно от разминаването между градоустройственото решение и архитектурната реализация.

Арх. Танко Серафимов

ПЛОЩАД „20 ЮЛИ“ В КАРЛОВО

Авторски колектив: арх. Георги Георгиев, инж. Георги Селенски, арх. Невен Митев, арх. Антоанета Василева, хуц. Йоан Левиев, хуц. Сами Биджеранс, хуц. Анастасия Кметова

Площад „20 юли“ е централният площад на Карлово. Реконструкцията му се осъществява като част от строителната програма на ОБНС, свързана със 100-годишнината от рождението на Апостола на свободата — Васил Левски. Предшестващите фази — архитектурно-художественото оформяне на централното градско ядро, дело на същия колектив, изясниха функционалните и обемно-пространствените проблеми на центъра и площада. Осъществяването на проекта на централния площад е първият етап на реконструкцията на централното градско ядро.

При разработването на проекта колективът си постави три основни задачи:

- Да се създаде многофункционално пространство, съчетаващо административно-политическите функции на един централен площад с основните сгради около него (партиен дом, градски съвет, БНБ, културен дом, хотел), с възможностите за отдих, атрактивност и обществени изяви от най-различен характер.
- Да се създаде художествено площадно пространство, което да приобщи към себе си и едни към други съществуващите обемни и функции на вече изградените сгради.

● Да се постигне максимален архитектурен ефект с най-малко изразни средства при пълно съобразяване с традиции и приемственост.

Към решаването на тези три основни задачи бяха насочени и изискванията на инвеститора — ОБНС — Карлово, който имаше и изрични препоръки да се запазят възможностите за провеждане на тържествени митинги, военни клетви и паради, манифестации и др., традиционно организирани на централния градски площад.

В основната идея на решението е залегнал карловският двор със свободните си овални форми, очертани със зелените боскети на чешмира и каменните мозайки на пътеките между богати на цветя и зеленина тревни площи. Тук „присъства“ и водата (някога в изобилие), мечача от мраморни чешми, малки фонтанчета или просто във вади, които често са се появявали и по самите улици. „Присъстват“ и старите къщи с архитектура, криеща възрожденски чар, повлияна и от пловдивския барок, съчетали в себе си функционалност, простота и изякност на архитектурния детайл.

Голямата генивелация на площадното пространство по диагонала изток-запад (около 7 метра) поставяше на свой ред

отделни изисквания. Колективът се опита да превърне тази не особено благоприятна даденост в качество, което да позволи по-богато пластично решение на площадното пространство.

Очертани са три основни нива, характеризиращи се с различни и едновременно взаимнопреливащи се функции:

първо, „официално“ ниво — пред съществуващия паметник на трите поколения (автори: Д. Кожухаров и арх. Ал. Баров) и културния дом (автор: проф. арх. Вл. Лазаров с колектив);

второ, „рекреативно“ ниво — на прехода между нивата с най-голяма генивелация, използвано естествено за създаване на водна каскада сред богата зеленина;

трето, свързващо ниво, осъществяващо прехода между главната пешеходна ос по ул. „Георги Димитров“ и централния градски площад.

Връзката между второто и третото ниво е осъществена чрез изграждането на трибуна. Колективът се опита да преосмисли това смущаващо изискване на инвеститора, разполагайки трибуната като архитектурен елемент на площада на подходящо място с оглед да

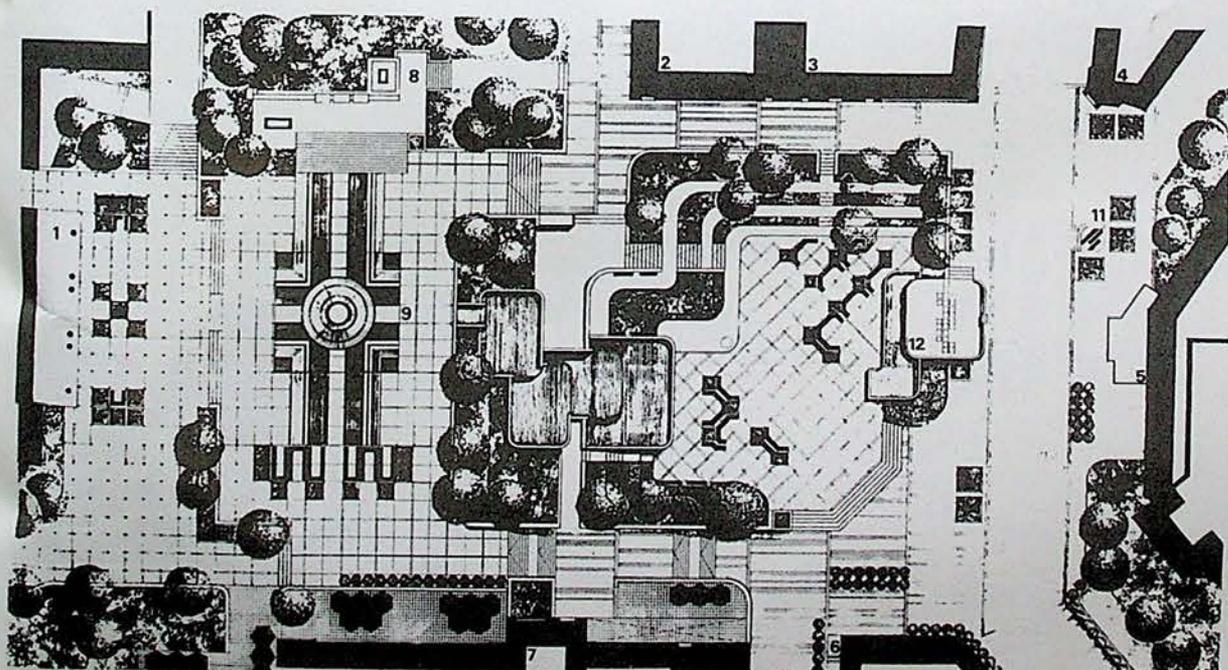
се превърне в сцена на един естествен амфитеатър. Едногодишното функциониране на площада доказва правилността на това решение. Тук се организират концерти, оперни спектакли на открито, празника на розата, младежки дискотеки и други.

При разработване на първото, „официалното“ ниво, колективът трябваше да се съобрази с великолепния ансамбъл на паметника и културния дом, като бе необходимо да се запази и традицията на провеждащите се тук обреди и в същото време да се подчертаят тези елементи от архитектурната рамка. Пространствените оси на двата елемента са обединени от пъстроцветна каменна мозайка и така наречения сух фонтан, превърнал се много бързо в една от атракциите на площада. Каменните мозайки преминават и в нивата на водната каскада и завършват в керамичната пластика на сцената. Елементите на синтеза — розата, слънцето, пъстроцветната черга, лъвчето, са подчертано български, карловски — дело на художниците Йоан Левиев, Сами Биджеранс, Анастасия Кметова.

Възможностите за „оживяване“ на площада са доразвити чрез разширяване на терасите пред хотела, кафе-сладкарниците и ДНА, което внася допълнителна привлекателност на пространството.

В стремежа си за единство в изразните средства колективът е използвал естествени материали, включително и в мозайките. Елементите на „малката“ архитектура — пейки, вази, осветление и др., са изпълнени от ТФ на САБ и са в цветово единство с общото решение.

Тепърва във времето с развиване на все още маломерните дървесни видове площад „20 юли“ ще обогатява колорита и въздействието си.

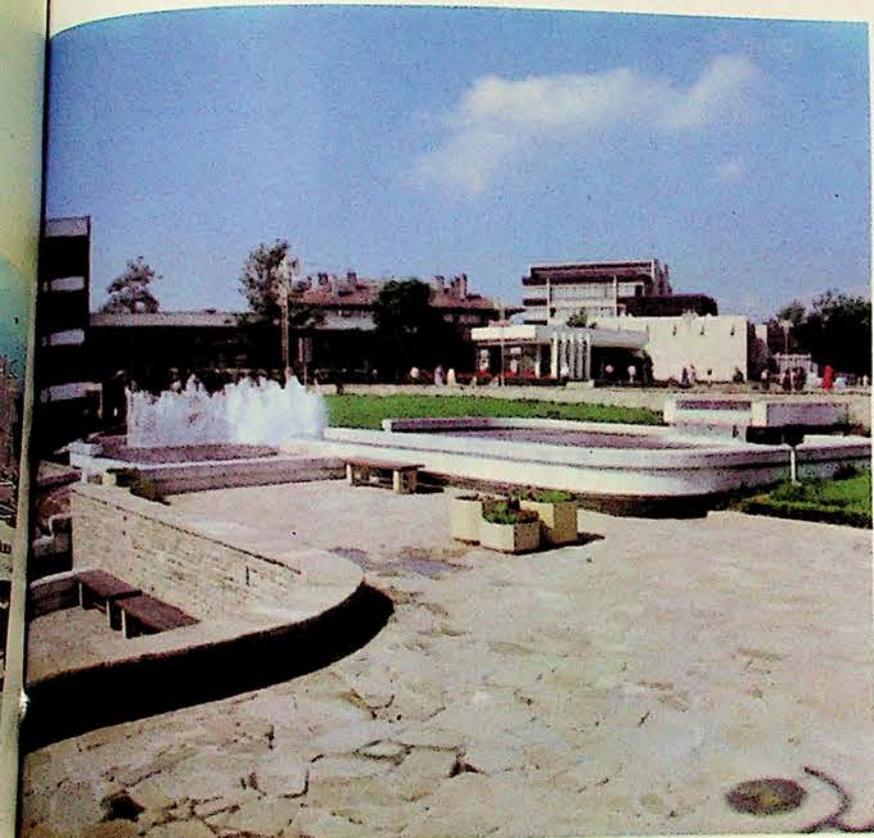
- 1
Идеен проект: 1 — културен дом; 2 — Дом на Народната армия (ДНА); 3 — ОБНС; 4 — банка; 5 — партиен дом; 6 — търговски обекти; 7 — хотел; 8 — съществуващ паметник; 9 — фонтан; 10 — водна каскада; 11 — пластики; 12 — сцена трибуна

Reconstruction of the "20th of July" Square at Karlovo. Authors: arch. Georgi Georgiev, eng. Georgi Selenski, arch. Neven Mitev, arch. Antoaneta Vassileva. Artists: Yoan Leviev, Sami Bidzherano, Anastassia Kmetova. Preliminary sketch.

ПЛОЩАД „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ В КАРЛОВО

Представяме ви

Автори на реконструкцията:
арх. Боян Кузупов и арх. Искра Кузупова

5

1

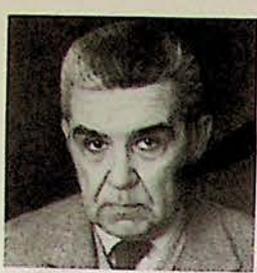
6

2, 3, 4, 5, 6
Фрагменти и общи изгледи от об-
новения площад
The renovated square. Fragments and
general views.

1
Общ изглед
Reconstruction of the "Vassil Levski"
Square at Karlovo. Authors: arch. Boy-
an Kouzourov, arch. Iskra Kouzourova.
General view.

2
Фрагмент от обновената рамка на
площада — сградата на бившето
женско дружество „Възпита-
ние“ — сега обреден дом.
Fragments of the renovated square —
the house of the former women's as-
sociation "Vuzpitanie", now — a
ceremonial home

Арх. БОЯН КУЗУПОВ е роден през 1926 г. в Будапеща. Завършил е архитектура в държавната политехника в София през 1952 г. Основната част от творчеството му е свързана с дейността по опазване на паметниците на културата, като до пенсионирането си работи в НИПК в София.

Арх. ИСКРА КУЗУПОВА е родена през 1934 г. в Бургас. Завършила е Държавната политехника в София през 1958 г. Работи в Комплексния проектантски институт при Министерството на търговията като главен проектант. Реализации: ресторант „Бистрица“ в Самоков, ресторантски блок при ТОХ (Техникум по обществено хранене) в Бургас, търговска улица в гр. Толбухин, търговски дом в Разград и други. Дватама съпрузи са работили съвместно по проектирането на редица архитектурни обекти.

Авторът за своя проект

Площадът е бил оформен още в началото на века в сърцето на старото Карлово. В миналото известна оживеност около него са поддържали училището, черквата и салона на женското дружество. Една стара фурна и две работилнички също така са привличали махленците, но площадът винаги е оставал встрани от всекидневния живот на града.

Познавахме площада много отдавна. Старата карловска атмосфера ни бе близка и още от началото у нас възникна убеждението, че трябва да запазим, и ако успеем, да доразвием положителните качества на досегашната композиция, боравейки непременно със скромен архитектурен език, така, че новоприбавеното да не влиза в противоречия с величествените по своята скромност паметник и с непретенциозната му среда. Те трябваше да запазят доминиращата си роля в цялата композиция.

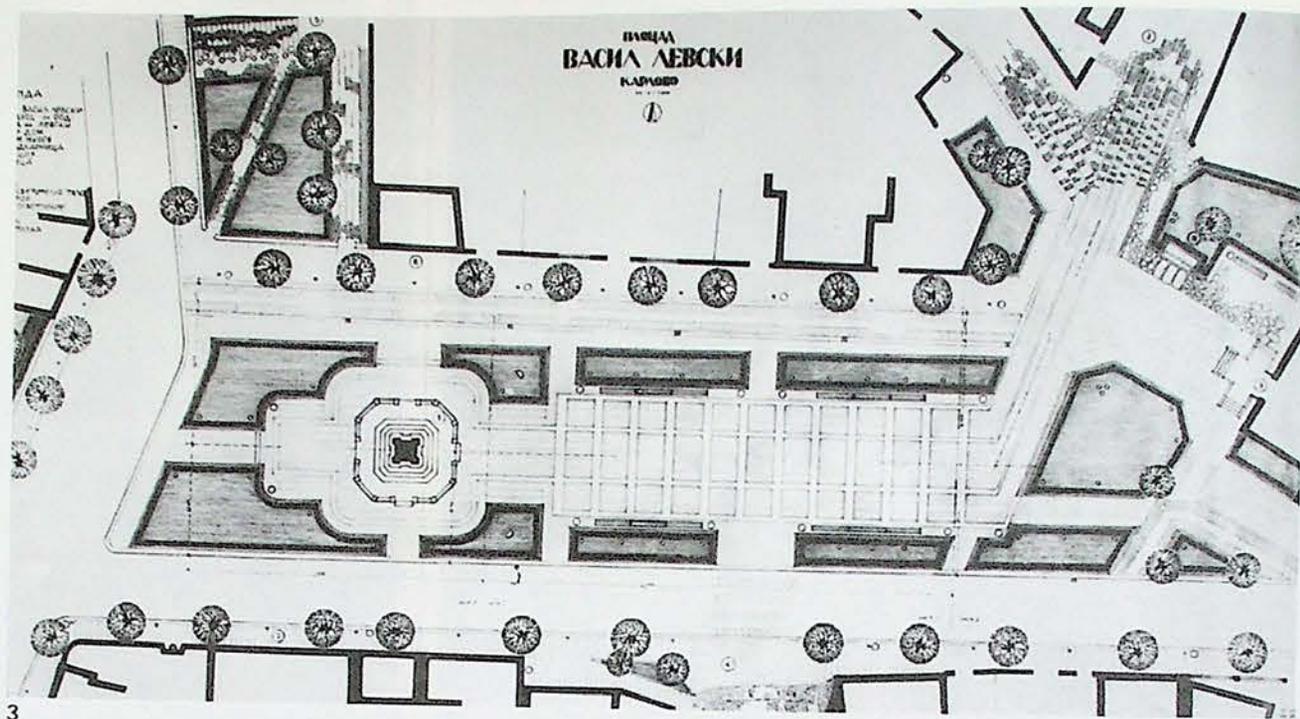
Ние отчетохме съразмерността, която съществуваше между паметника и плочника около него. В основни линии в новия проект очертанията на плочника бяха запазени, като настилката бе подменена с гранитни плочи — така, както подсказваше архитектурата на самия паметник.

Увеличихме зелените площи и новооформените партери¹ с традиционните за града подстригани чешмири и пъстри цветя подчертах главната ос към паметника. Новият плочник бе свързан чрез постепенен преход с настланата с калдъръм стара улица „Евстати Гешов“ — главната връзка между резервата и площада. Минаващата по нея стара вада продължихме през източния край на плочника. Тротоарните ивици до старите зидове и сгради настлахме с плочи от местен сив пясъчник в свободна форма и с озеленена fuga. Така връзката между новата настилка и старите къщи стана по-естествена.

Северната стена на площада бе оживена от реставрираните магазинчета, в които бяха настанени екскурзоводите и една продавница за сувенири. Каменният зид на Поповата къща, почти напълно амортизиран, бе преизграден, като в него бяха оставени два зарешетени отвора, през които цветният двор „надникна“ в площада. От юг, в старата фурна бе поместена нова книжарница. Обредният дом в сградата на женското дружество и градският музей в училището допринесоха за повишаване на социалната активност на площада. Търсихме верния път за навлизане в този стар организъм, притежаващ естетически стойности в различни измерения. Бяхме убедени, че трябва да се пазим както от опростенчески имитативен език, така и от конфликта на контраста, при които старата и крехка хармония на целия ансамбъл би била нарушена.

Арх. Боян Кузупов

¹ Инж. озеленител Ивана Стоянова

3
Окончателно решение за реконструкцията на площада
Final reconstruction plan of the square

4
Фрагмент от площада с паметника на Апостола на свободата Васил Левски
The square with the monument to Vasil Levski, the Apostle of Freedom. Fragment

АРХИТЕКТУРНИ „ПРЕМИЕРИ“ В КАРЛОВО

Няколко години карловци бяха в творческо напрежение — как да посрещнат най-достойно 150-годишнината от рождението на Васил Левски. Комитетът за култура организира последователно пет национални конкурса за мемориал на Левски в Карлово. Творческите търсения в тези конкурси задълбочаваха зигзагите на плановете задания. Градоустройственото начало, правилно заложено в първия конкурс (1980 г.), бързо отстъпи на формални насоки към монументализъм и гигантомания. Стотиците проекти, натрупани в архива на конкурса (гано поне са документирани), сочат как родната къща на Апостола от доминанта все повече се превръща в микрофрагмент на гигантски супермемориал.

Архитектурната колегия многократно повдига въпрос за гласност и обсъждане на конкурсните програми, градоустройствените решения и резултатите от конкурсите. Всеобщо е и искането следващият шести тур на конкурса на бъде отново общодостъпен и да се проведе на основата на ясно градоустройствено решение. Ако такова решение няма, да се проведе най-напред конкурс за него. В сянката на тези дискусии, обхванали всички слоеве на нашата общественост, останаха светкавичните градоустройствени реализации, с които Карлово посрещна скъпата за всички ни 150-годишнина. Тези реализации се нуждаят от задълбочен анализ и оценка. За тази цел творческата секция по териториално устройство и градоустройство при Съюза на архитектите в България проведе на място творческо обсъждане. Разгледани бяха реконструкцията на площада около Паметника на Левски, реставрациите във възрожденския резерват (около ул. „В. Левски“), реконструкцията на централния площад на Карлово и състоянието на родната къща на Апостола. Участниците в обсъждането бяха запознати и със застроителния план на Карлово (автор: арх. Атанас Кънев).

Възрожденският площад с паметника на Левски „получи“ своето хоризонтално оформяне (автор: арх. Боян Кузупов и др.). Авторите много точно са отчели както атмосферата на

възрожденския ансамбъл, така и верния мащаб на площадното пространство. Предложената хоризонтална композиция на настилките както като материал, така и като композиция и детайл умело се включва в общото въздействие. Нещо повече. Човек има чувството, че патината на времето е споила в единство отделните строителни етапи.

Много важен момент тук е и отворената врата към бъдещото обемно доизграждане на площада от запад и север, както и разкриването му на юг към криещата своеобразен чар възрожденска черква. На север чрез напоителната вада много умело е маркирана връзката с възрожденския резерват.

Човек може да се разхожда с часове по карловските улички, приятно изненадан от хармонията, създадена чрез къщи, дворове, огради и живописни улични пространства. Доскоро това можеше да стане само по картините на Никола Танев, защото повече от къщите тънеха в немара. Сега повече от тях са възвърнали младостта си, изчезнали са грозните „паяжини“ на утилитарната електрификация, бетоново-асфалтовите кръпки на улици и дворове. Старите плочници и калдъръми ни насочват към чудните карловски дворове, които скоро отново ще потънат в зеленина и китки.

Към тази положителна оценка могат да се прибавят и няколко критични нотки:

● Защо в тази единна реставрирана и дилия е допуснато поставянето на новите стандартни (софийски) улични табелки?

● Защо все още многобройни антиестетични табели „нагвикват“ стилните сгради от началото на XX век, които обграждат резервата?

Към тези гребни забележки обаче трябва да се добави и голямият въпрос — кое е по-погодящото — реставрацията на резервата или повече или по-малко радикална адаптация. Все още не е късно този въпрос да се постави на широко обсъждане, което между впрочем бе и задача на първия конкурс за Карлово.

Липсата на единно урбанистично решение в мащаби 1:500 и 1:200 логично води до разпокъсано реставриране на от-

делни обекти без оптимизиране на съвременните научно-технически възможности.

Трета „премиера“ на Карлово е реконструкцията на главния градски площад. Въпросите тук са най-различни

— Какво е наложило реконструкцията?

— Потърсено ли е мнението на авторите на сградите, оформили площада? (арх. Александър Баров, проф. арх. Иван Татаров, арх. Люба Велчева)

— Каква е целта на реконструкцията?

— Кои е разрешил да се изсекаат дърветата?

Въпросите наистина са много и, без да чакаме отговори, да се насочим към фактите:

Площадът бе оформен преди двадесетина години с изграждането на читалищния дом-паметник и на паметника. Тези два обекта и сега са най-важните му акценти. С това са се съобразили авторите на хотела и на киното и не го там — авторът на Дома на техниката. Следователно новата реконструкция (необходима или не) е трябвало да доразвие подходите към паметника и към читалищния дом. На практика се е получил обратен ефект. Искането (чие?) за водна каскада е принудило проектантите да подсилят изкуствено генивелацията. Това е станало за сметка на доста голям изкоп в средната част на площада и с изсичането на ценни дървета.

Нито авторът, нито одобряващите комисии са обърнали достатъчно внимание на вертикалната планировка и сега визуалната реалност си отмъщава — от средния плочник под каскадата се засича почти целият партер на читалището, както и паметникът. Главната пешеходна ос, по-рано рамповидна, сега е преградена от тясна стръмна стълба. Оттук майки с колички не могат да минат, а и за по-възрастни е доста трудно.

Допусната е груба грешка с новите четири осветителни пилони — без всякаква логика те са поставени почти пред паметника. Денем го засичат неприятно, а нощем го остават в полусянка.

Самата каскада е прекалено голяма по площ и с много едър мащаб. За центъра на Плевен (откъдето идва идеята) и на

много други места тя не би „стояла“ зле, но на карловския площад „се стреми“ да се превърне в нов акцент. От това са загубили много и читалищният дом, и паметникът. Хотелът се е свил и смалил, киното също.

Изсичането на дърветата е разкрило административната сграда и сега тя задължително трябва да бъде префасдирана с доста излишен разход на средства.

Несполучлива е и пристройката към хотела — не толкова като поръчка (социална), а като архитектурно решение. Дисхармонията с Дома на техниката не е ретуширана, а подчертана. А тя може да се реши само ако двете сгради се „погледнат усмихнато“, а не чрез надменно надвикване.

Зле действат запазените паркинзи за коли и дворот за декори към сцената на читалището. Това слабо място на площада, посочено вече от мен в статията (сп. „Архитектура“, бр. 2/69), се е нуждало от много по-спешно обновяване, както в групата между двете стилни сгради, оформящи източната страна на площада. Тя обаче още дълго ще бъде запушвана с театрални бутафории.

Несполуката с реконструкцията на централния площад на Карлово едва ли трябва да се поеме от авторите на проекта. Бедата е много по-голяма. По общия градоустройствен план (ТПО—Пловдив) се предвижда да бъде изграден автомобилен подлез северно от родната къща на Апостола (идеята е предложена в проект на първия конкурс за мемориала на Левски).

По застроителния план този подлез е премахнат.

Проектът за централния площад не е съобразен със застроителния план. Плановете му задане не се обсъжда нито с архитектурната колегия, нито с граждани. Разработката е приета от комисия по синтеза, а не от градоустройствен съвет. Случайна ли е тази поредица от размивания, съчетана с невероятно спешно строителство?

Родното градоустройство явно се нуждае от гласност и преустройство.

Ст. н. с.
арх. Йордан Тангърров

ПРОЕКТНИТЕ РАЗРАБОТКИ ЗА ЦЕНТРАЛНАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ШУМЕН

Автори: арх. Иван Сиврев и колектив

Ядрото на централната градска част на Шумен е проектирано и се изгражда като цялостен организъм, отделните елементи на който са взаимнозависими и взаимнообвързани. С други думи, нито площадните ниша, нито прилежащите към тях сгради и съоръжения могат да бъдат изградени и да функционират самостоятелно, защото тяхната взаимнообвързаност е не само функционална и обемно - пространствена, но и по отношение на конструкцията и технологията и едновременността на изпълнение.

При подробния анализ на формирането и изграждането на селищната територия на Шумен се открояват поредица от специфични и характерни само за този град особености.

Първата е, че градът се е изграждал по подчертаната функционална и композиционна ос „изток—запад“, която започва от железопътната гара и завършва с отбранителната кула и стените на Шуменската крепост.

Тази ос намира обемно-пространствен и архитектурно-художествен израз в неповторимия бул. „Славянски“ и ул. „Казанджийска“ (сега „Христо Ботев“).

Втората особеност е, че по главната ос на развитие са се формирали преди всичко обществени пространства, които преливат едно в друго и по този начин непринудено изграждат единна система от пространства, осигуряващи активни социални контакти: гаров площад, пиацата пред паметника на Съветската армия; пиацата пред профсъюзния дом; пространство пред театъра, библиотеката и партийния дом; пред картинната галерия и бившия градски народен съвет; уширение пред хотел „Магара“ — площад „Девети септември“; пространство пред паметника на Панайот Волов; пространство около Томбул джамия и старата часовникова кула и т. н.

Трета особеност е, че в цялостната селищна структура на Шумен няма изявено основно градско пространство, т. е. липсва градският форум като обединяващ социален и обемно-пространствен фактор. Четвъртата особеност е, че градът се е развил върху изключително сложен и като релеф, и като структура терен, при което фактически са лишени от комуникационни връзки неговата южна и северна част. В

резултат на това, от една страна, липсват напречни оси на развитие, а от друга — ярко се формират няколко надлъжни оси (по реката, където се изграждат предимно жилищни структури, по бул. „Славянски“, където се обособяват обществените пространства, по бул. „Георги Димитров“ и бул. „Васил Коларов“, където се осъществява смесено строителство и др.).

Петата особеност е, че с изграждането на паметника на създателя на българската държава на Илчов баир и след оформянето на хълма на възрожденците за първи път в територията, от развитие на Шумен се формира пространствена ос „север—юг“.

Шестата особеност е, че именно ядрото на централната градска част представлява „букет“ от най-различни по обем, архитектурен стил, функционално предназначение и възраст сгради.

Отчитането на тези най-характерни особености и поставената главна цел — опирайки се на историческия опит, да се създаде отговарящ на „шуменския дух“ градски център като синтез между естетико-художествени, социални, инженерно-технически, екологични и други изисквания, са базата, върху която бяха изготвени градоустройствените, транспортно-комуникационните и архитектурно-строителните проектни разработки.

Преди всичко се наложи изводът, че е необходимо, като се развива и обогатява надлъжната комуникационна ос по бул. „Славянски“, да се създадат условия за изграждане на вече визуално изявената напречна композиционна ос, свързваща паметника на създателя на българската държава, издигнат на внушителното плато, наречено Илчов баир, с хълма на възрожденците. За тази цел проектът предлага пространствено обогатяване и насищане със съдържание на подходите към двете характерни възвишения.

Очерта се и необходимостта да се създаде основно, главно градско пространство (площад) за активни социални контакти, организиращо и стабилизиращо в значителна степен „разпиляната“ селищна структура. За целта в проекта се предлага на мястото на пресичането на двете главни композиционни оси

да се изгради така нужният на града „форум“.

Обърнато бе особено внимание и бяха положени значителни усилия да се изгради ядрото на централната градска част преди всичко като обект, съответстващ на социалните потребности на населението, при което да бъдат съблюдавани естетико-художествените, социалните, инженерно-техническите, екологичните и други изисквания, които произтичат от специфичните теренни условия, богатото историческо минало и мястото на Шумен в развитието на съвременна България.

За целта проектът предлага решение на няколко проблема:

● Да се използва последната (и единствена) възможност за свързване на северната и южната тангента на градското ядро чрез артерия, прокарана под нивото на южната част на площадното пространство. По този начин се осигурява директен достъп на комуналния транспорт до градския център, като трасето се скъсява с около 3 км и значително се намаляват материалните разходи, свързани с експлоатацията и поддържането на моторните превозни средства.

● Да се създадат няколко ясно разграничени по функция и съдържание подземни ниша при максимално отчитане и използване на значителния наклон на терена:

— най-долното ниво, непосредствено контактуващо с ул. „Цар Освободител“, е решено като складово стопанство и осигурява снабдяването на прилежащите към площада сгради на почвата, търговската къща, концертния център, хотела, обектите на комплексното обществено обслужване, разположени на по-горните площадни ниша. На това ниво се намират и противорадиационно укритие, общо за всички сгради и за площада, както и гараж за около 25 товарни автомобила;

— следващото ниво е предназначено за гараж за около 300 леки коли, непосредствено свързан с прилежащите сгради и останалите ниша на площада;

— първото подземно площадно ниво е наситено с много и различни обекти на търговията и услугите и е в непосредствена връзка със спирките на масовия градски транспорт. Направен е опит да се възродят старите шуменски занаятчийски улици. По естетико-художествени и преди всичко по екологични съображения е предвидено под отвора на последната плоча на площада да бъде изграден фонтан. Основен обект на това ниво е кафе-сладкарницата, която е елемент на търговската къща, а в пространствено отношение е неделима част от площада. Поради значителната висо-

чина на пространството към прилежащите сгради са предвидени галерии, които също са наситени с обекти на комплексното обществено обслужване;

— наземното ниво на площада е подчинено на две основни изисквания; да се отчитат характерните теренни особености и да се осигури пълна хармония и единство между архитектурата на новоизградените и съществуващите сгради.

● Да се изгради цялостна комплексна система на инженерната инфраструктура.

Важно място в проектните разработки бе отделено на обемно - пространственото решение с оглед да не се влезе в конфликт със съществуващите сгради, проеоблагащата част от които са паметници на културата, както и с конфигурацията на терена. Затова се предлага пирамидално изграждане, което позволява сградите „да плъзнат“ по терена, да се „включат“ в него и в значителна степен да проникнат безболезнено в съществуващата градска структура.

Особено внимание бе обрнато на изискването да се осигури максимално възможното количество растителност, тревни и цветни площи. Естествено, когато един площад се изгражда върху конструкция, тези възможности са ограничени, но на практика растителността в сравнение със съществуващото преди реализацията положение чувствително се увеличава.

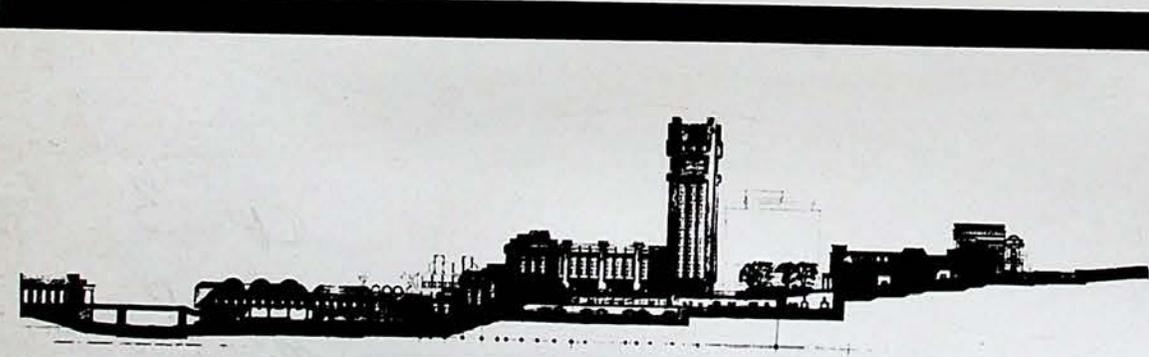
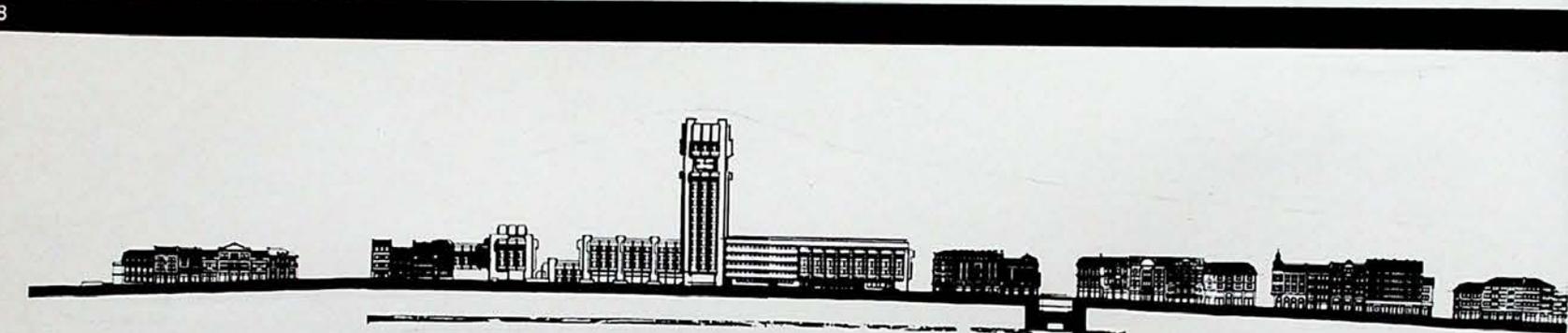
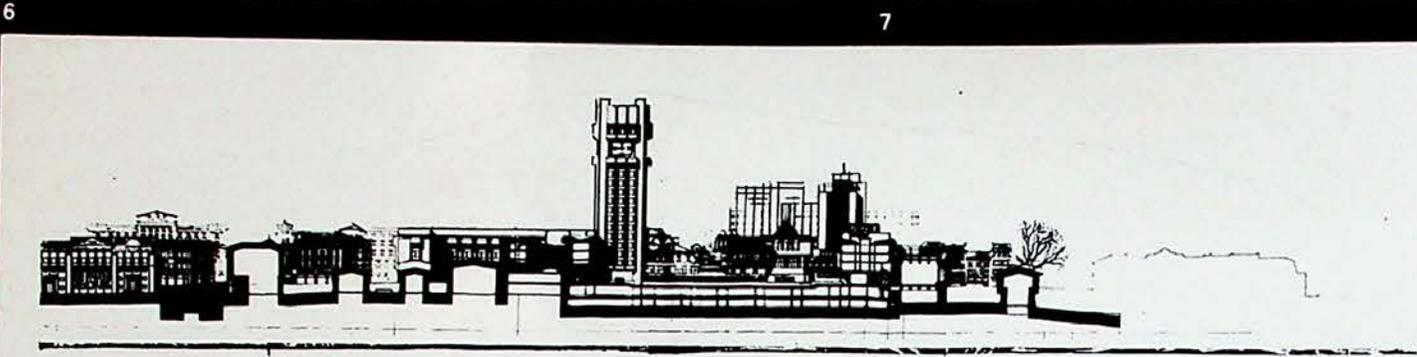
За да се превърне централното градско ядро на Шумен и особено неговият централен площад наистина в социален, а не в представителен, козметично обновен обект, бяха осъществени необходимите социо-културни проучвания, въз основа на които бяха определени видът и характерът на сградите и подземните площадни пространства, а именно: търговска къща, концертен център, банка, поща, дом за обреди и услуги, многофункционална зала с клуб-ресторант, хотелски комплекс и описаните вече подземни площадни ниша.

Архитектурният образ на сградите не е плод на модни увлечения, а на стремежа да се отрази характерната за града атмосфера, като оптимално се използват съвременни строителни материали (показните силуети и фасади са от фазата „Предварително технико-икономическо задание“ (ПТИЗ) и не отразяват окончателните проектни разработки).

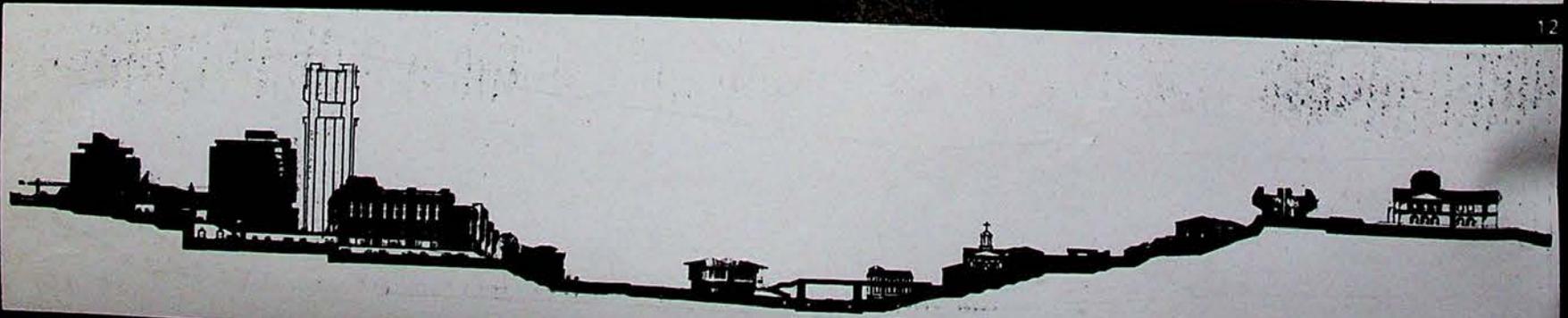
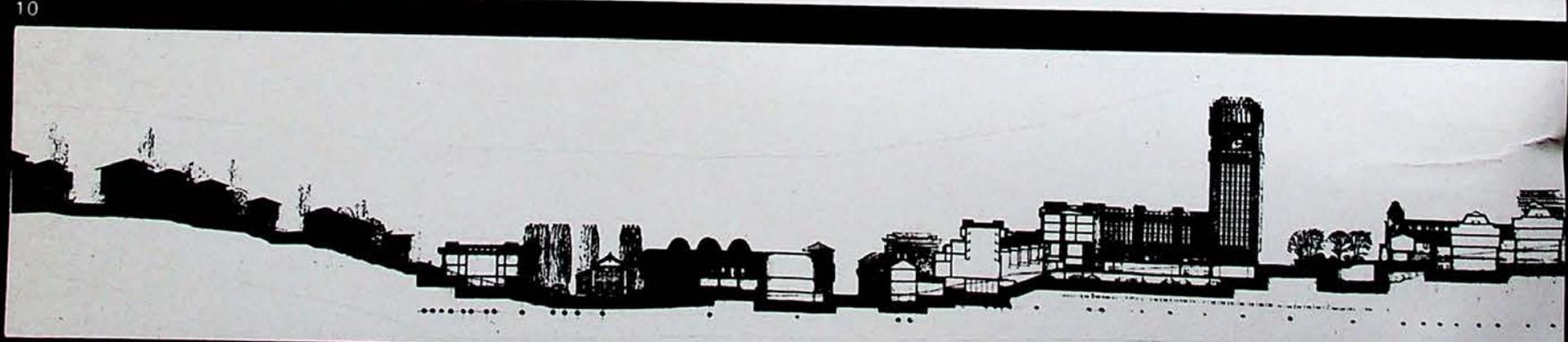
1.3.4

Модел

Reconstruction project for the town centre of Shoumen. Author: arch. Ivan Sivrev and team. Model

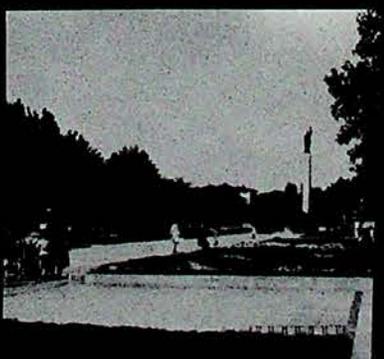
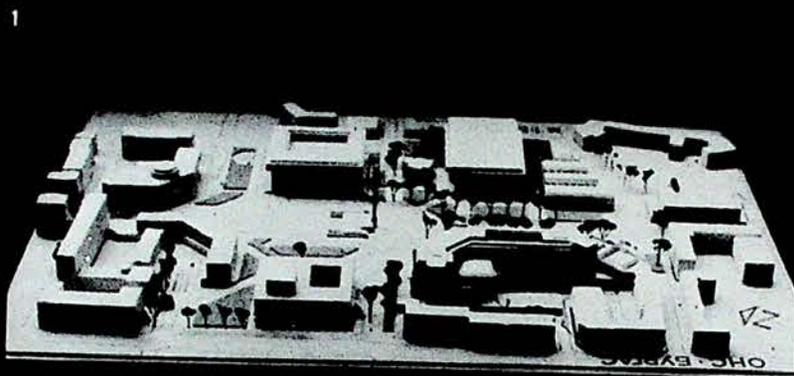
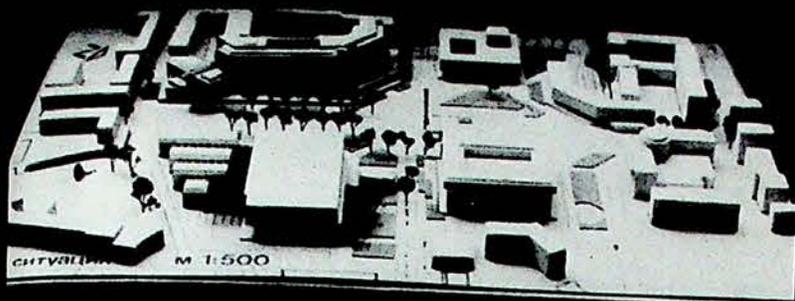

6, 7, 8, 9, 10, 11, 12
Силуети на централното градско ядро
Silhouettes of the central town nucleus

ОКОНЧАТЕЛНИЯТ ПРОЕКТ НА ЦЕНТРАЛНАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА БУРГАС

Автори: арх. Лиляна Никифорова, арх. Димитър Хаджистоянов, арх. Михаил Стойчев, арх. Багряна Тотева

Сега, когато зачитането на архитектурно-историческите ценности е задължително условие за всяка градоустройствена операция, утвърдено и в последните нормативни документи (в това число Наредба № 2 за запазване на сградния фонд и Постановление № 65 на Министерския съвет и на НС на ОФ от 1986 г.) проблемите, свързани с реконструкцията на градовете намират едно по-рационално решение чрез актуализацията на застроителните планове. Новият застроителен и регулационен план на старата градска част на Бургас също е съобразен с това изискване. Той бе разработен в Института по градоустройство при „Главпроект“ и беше прегледан от редица преварителни проекти — за северната и южната част на центъра, за бул. „Ленин“, за територията южно от пробува „Булаир“ и т. н. Прегварителните разработки, както и най-добрите проекти от ежегодните младежки пленери, отнасящи се за центъра, бяха подложени на критично обсъждане от страна на специалистите и заинтересованите организации в Бургас. Всички тези обстоятелства дадоха възможност на авторския колектив да избегне увлеченост и да предложи чрез окончателния проект една напълно реалистична програма за действие с оглед изпълнението на амбициозната строителна задача — до 1990 г. да бъдат постигнати първите осезаеми резултати в обновяването и естетизацията на центъра на града.

Целта на разработката бе, като се доразвият положителните качества на стария проект от 1980 г., при новите изисквания на първо място да се създадат условия новите жилищни сгради да се изграждат по стопански начин, което ще улесни естественото им приобщаване към неповторимата атмосфера на стария Бургас. При това проектът предлага възможности за един природосъобразен начин на обитаване (средната етажност на сградите е 3.10), за разширяване (пристрояване или надстрояване) на сградите в перспектива, за включване в приземните етажи на помещението за други дейности (гаражи, магазини и други), а също така, при условията на Наредба № 5 — и за използване на подпокривното пространство за жилищни и други функции.

Проблемите на комплексното обществено обслужване са решени, като са съблюдавани не само нормативите, но и традициите на града. При актуализирането на детските заведения са взети под внимание най-новите тенденции в тяхното цялостно изграждане. Магазините, разположени главно в партерите на жилищните сгради, са съсредоточени в събирателните и главните улици. Особено внимание бе отделено на реконструкцията и модернизацията на социалната и инженерната инфраструктура по главните пешеходни зони — ул. „1 май“ и бул. „Ленин“, детайлното проектиране на които бе подготвено в къси срокове с оглед работата да завърши също до 1990 година.

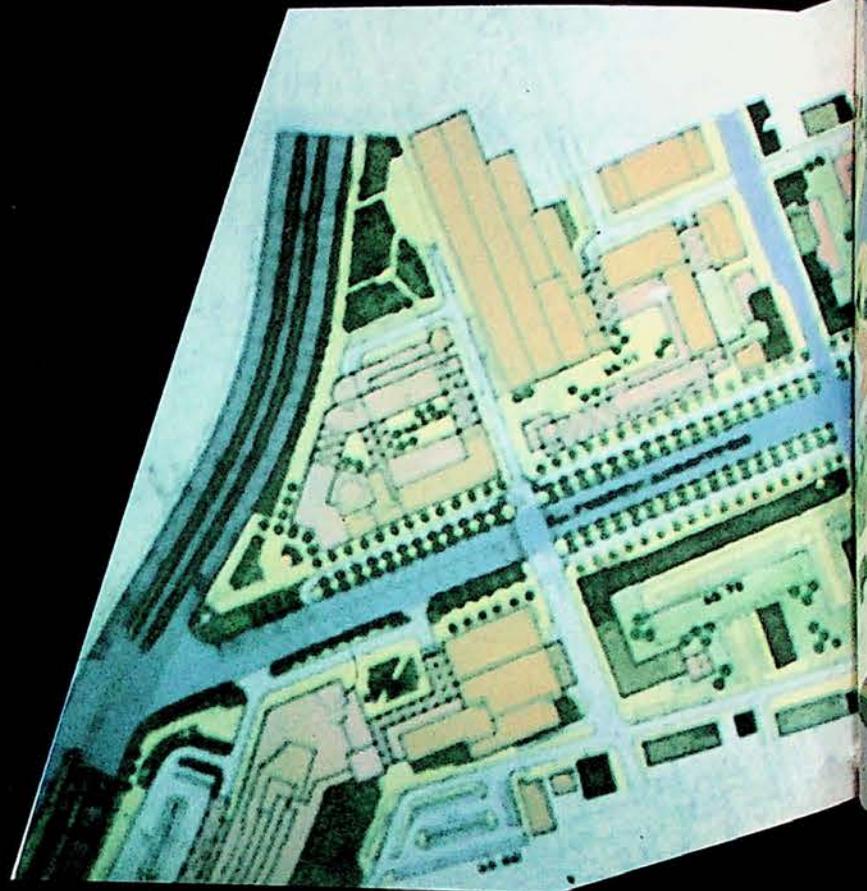
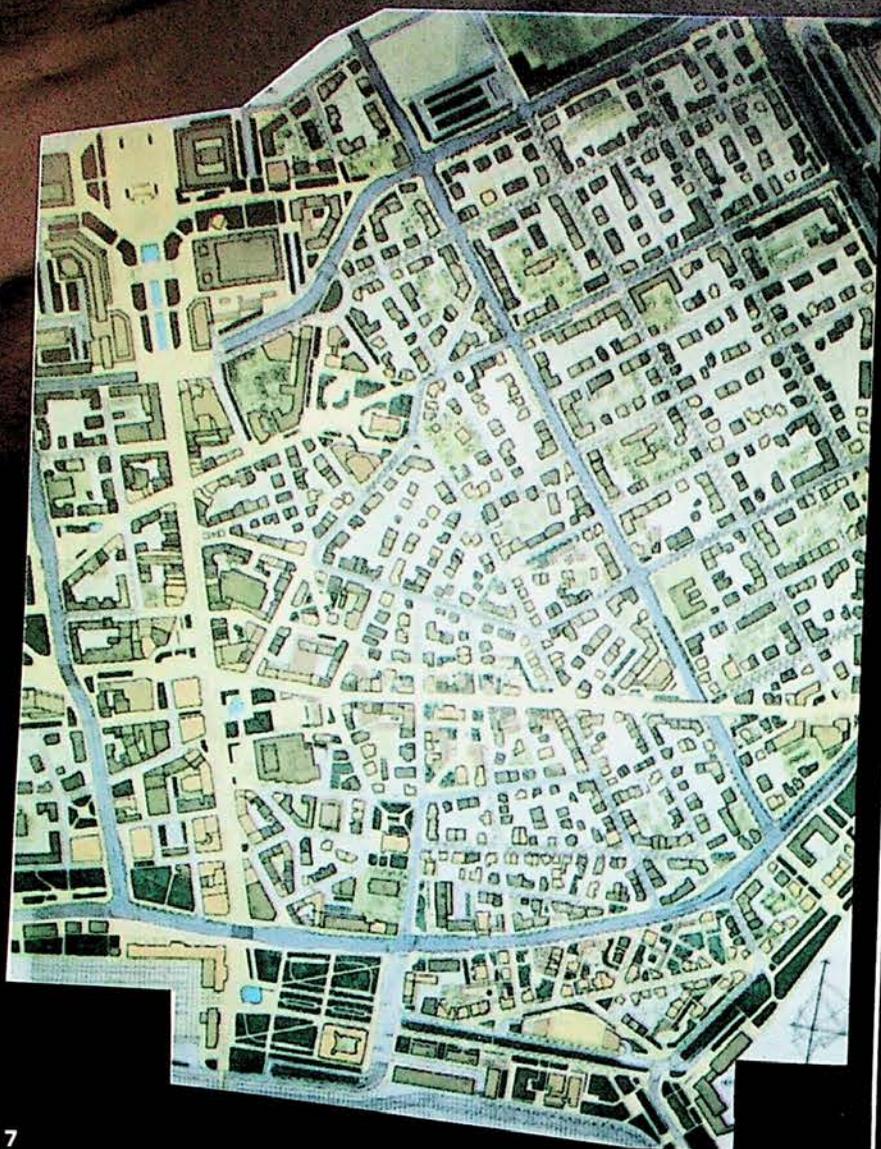
Транспортните проблеми на центъра се оказаха твърде тежки. Проучени бяха подробно всички притегателни и сложни в транспортно отношение пунктове. Трябва да припомним, че отначало бяха допуснати известни увлечения по изграждането на транспортни и пешеходни подземи и надземи. Накрая обаче се реши, че на този етап, независимо от проблемите, в най-конфликтните точки (при гарата и при входа на приморския парк) пресичането на пешеходното и моторното движение ще се запази на едно ниво с перспектива — по-късно да се проведе на две нива. Както във всички стари градове, и тук проблемът за паркирането изискваше най-целесъобразно използване на всяка възможност — да се организира еднопосочно движение, да се предвидят места за паркиране в дворовете, в партерите и подземно — във вътрешните квартални пространства.

В хода на нашата работа се натъкнахме на две негативни явления, които, ако не бъдат отстранени, ще създадат затруднения при осъществяването на проекта. Първо — става дума за сградите, за които е разрешено да бъдат надстроени или пристроени. В този случай не винаги се запазва първообразът на сградата (примери — сградите на ул. „Ас. Златаров“, на ул. „Д. Карагьозов“ и др.) или не се съблюдава характерът на околното застрояване по отношение на мащаб и обем (сградата на ул. „Славянска“). Във връзка с това абсолютно задължително е да се упражнява авторски надзор, за да се спазва градоустройственият план,

1, 2
Макет на пл. „Г. Димитров“ и околните пространства
Final project for the central town part of Bourgas. Authors: arch. Liyana Nikiforova, arch. Dimiter Khadzhistoyanov, arch. Mikhail Stoichev, arch. Bagryana Toteva. The „G. Dimitrov“ Square and the surrounding areas. Model.

3, 4, 5, 6
Общ изглед и фрагменти от централната градска част — предмет на реконструкцията
General view and fragments of the central town part — object of the reconstruction

РЕКОНСТРУКЦИЯТА НА БУЛ. „ГЕОРГИ ДИМИТРОВ“ В СОФИЯ

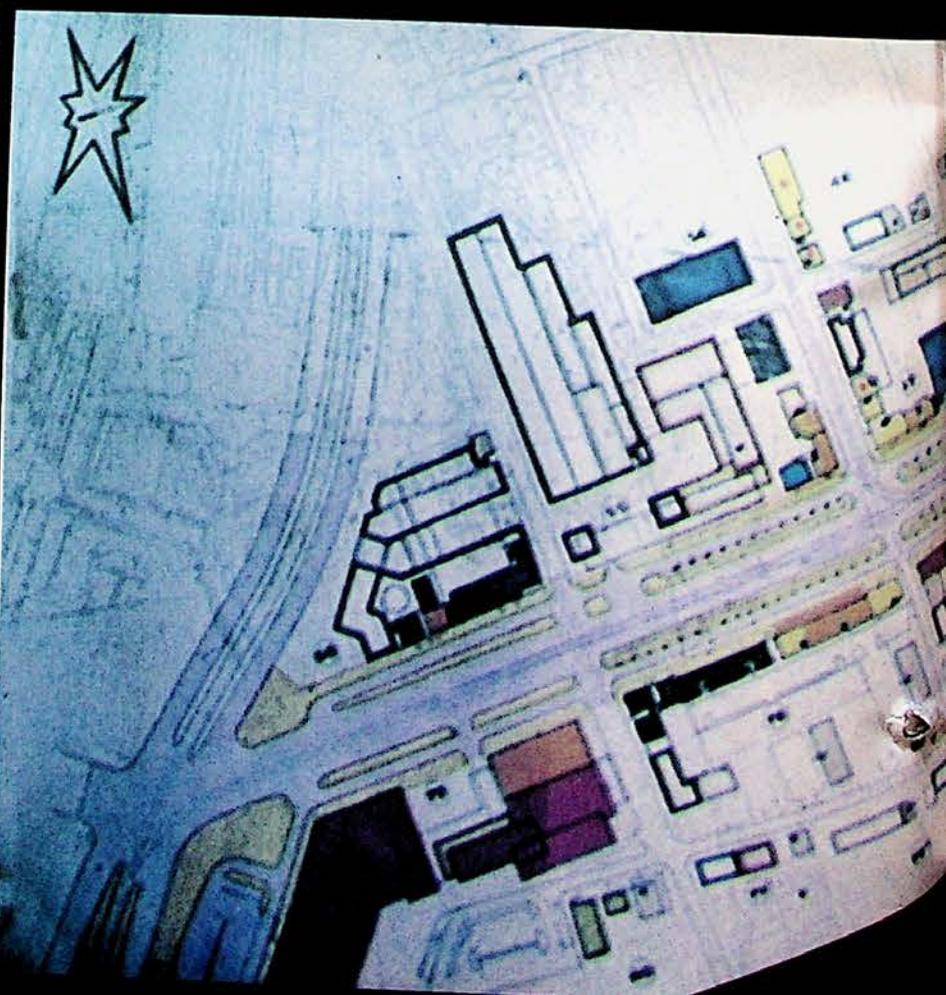

7
нещо, което, е утвърдено с чл. 94 от Правилника за приложение на ЗТСУ. Второто негативно явление произтича от практиката при определяне правото за наг-строяване на сградите с повече собственици. Най-често в тези случаи се извършват покупко-продажби на незначителни идеални части и за да се задоволят неоснователните претенции за жилища, се предвиждат невъзможни разширения на съществуващи масивни сгради. Тук явно е нужна намесата на съответните служби на народните съвети.

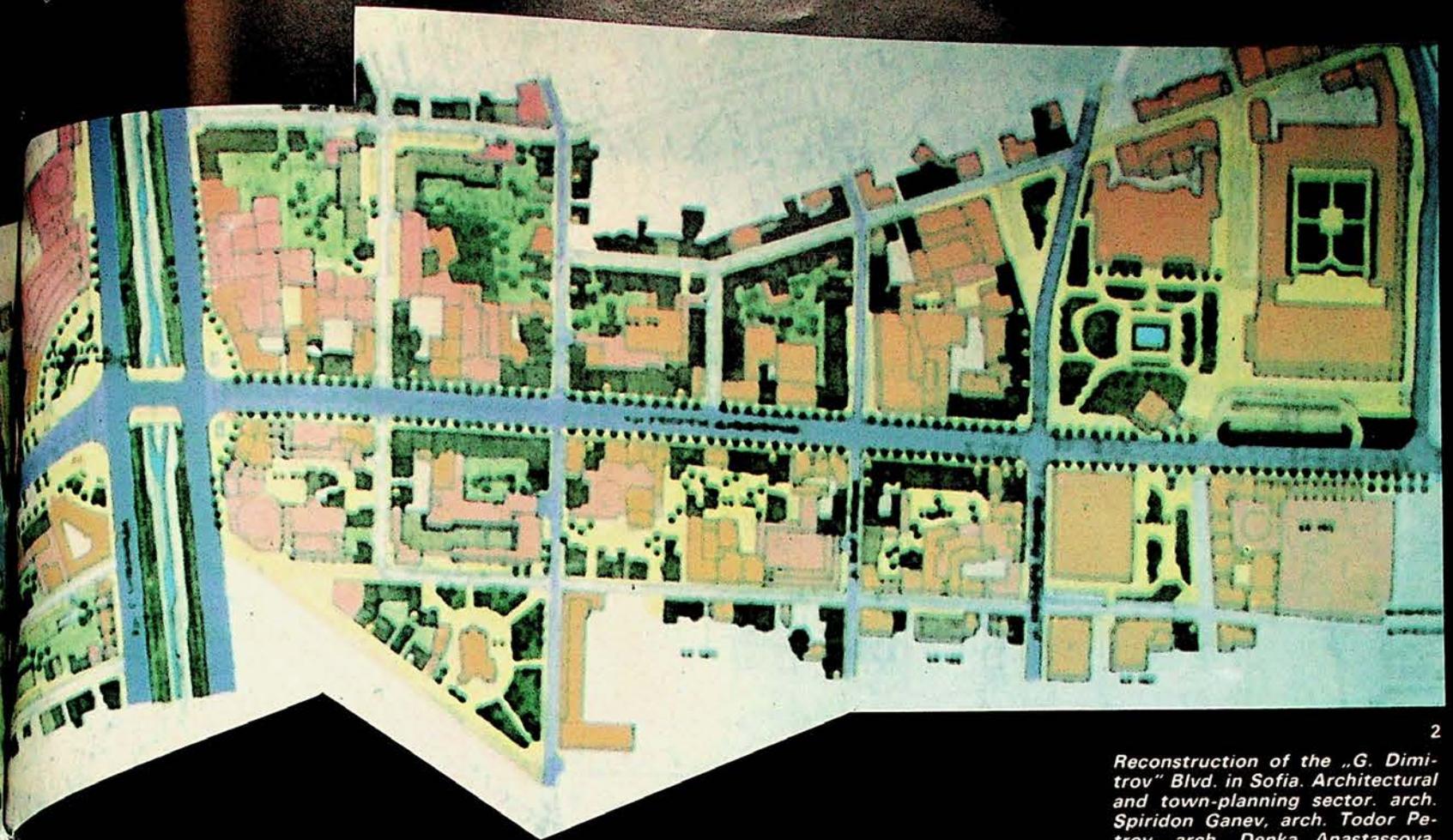
В заключение, обобщавайки опита на колектива, който вече второ десетилетие работи над проектната задача за централната градска част на Бургас, можем да изтъкнем, че за успешното обновяване на нашите градове е необходимо не само много добре да се познават конкретните условия, упорито и задълбочено, с професионална вещина да се извършват детайлни разработки, но и спокойно да се обсъждат в по-широки среди възникващите проблеми, защото различните предложения помагат да се стигне до най-правилното решение.

Арх. Димитър Хаджистоянов

7
Застроителен и регулационен план на северната и южната централна част на Бургас. Окончателен проект
Town-planning scheme and development plan of the north and south central parts of Bourgas. Final project.

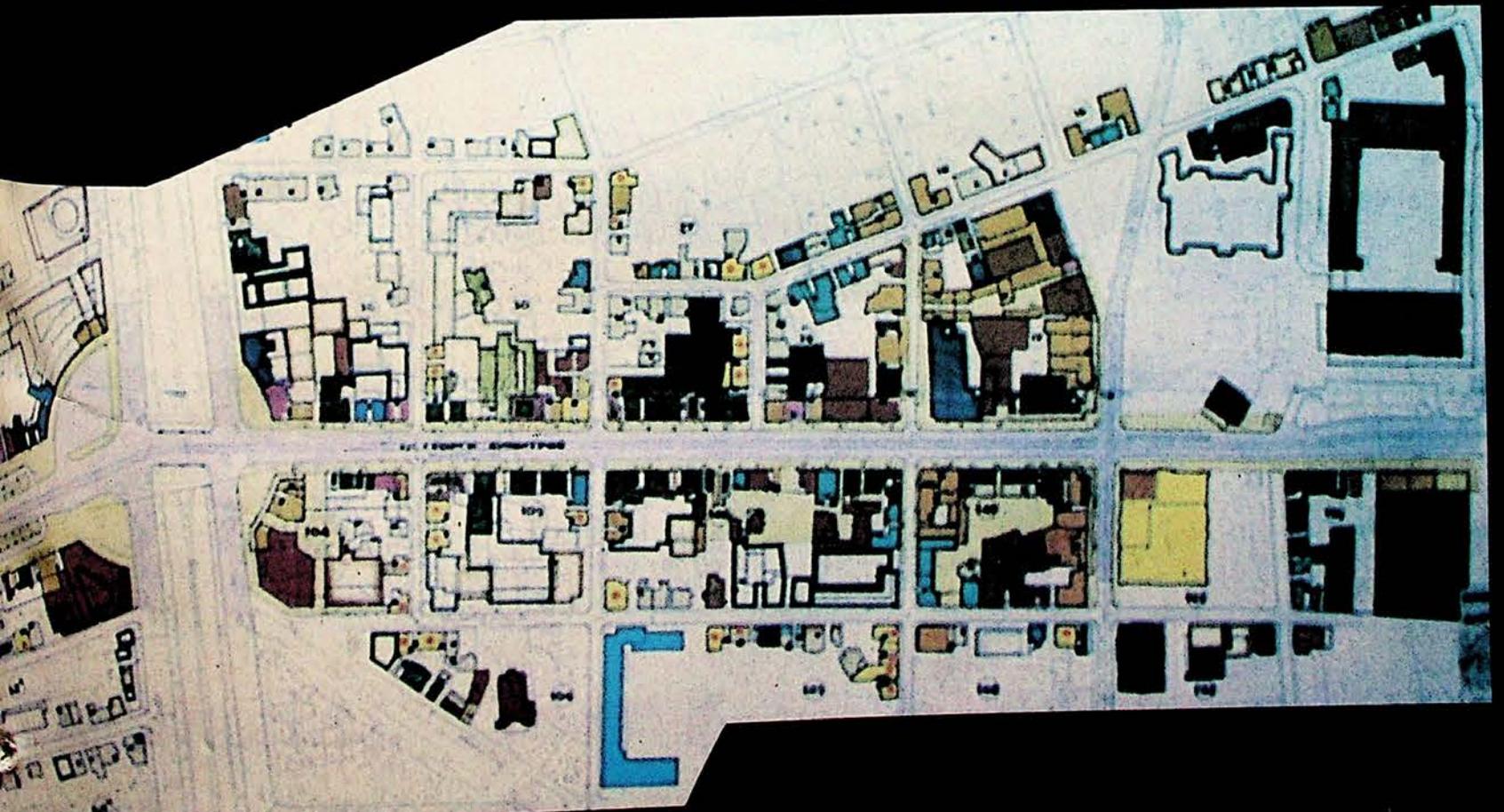
Авторски проект: обществена част — арх. Спиридон Ганев, арх. Тодор Петров, арх. Денка Анастасова, арх. Тодор Тодоров, арх. Светла Атанасова, арх. Виктор Павлов, арх. Румяна Запрянова-Тодорова, арх. Стефка Иванова и други

2

Reconstruction of the „G. Dimitrov“ Blvd. in Sofia. Architectural and town-planning sector. arch. Spiridon Ganev, arch. Todor Petrov, arch. Denka Anastassova, arch. Todor Todorov, arch. Svetla Atanassova, arch. Victor Pavlov, arch. Roumyana Zapryanova-Todorova, arch. Stefka Ivanova. Detailed development plan of the boulevard and the adjacent quarters.

1
Детайлен застроителен план на булеварда с прилежащите квартали

2
План на етапно изграждане на обектите за комплексно обществено обслужване
Plan for the gradual building up of the objects of complex public services

3

Така, както е бил изграден досега, булевард „Г. Димитров“ се е оформил като активна обществена ос, наситена с широк спектър от дейности — управление, търговия, обществено хранене, услуги, туризъм, култура и други. Сегашното състояние на булеварда се характеризира с:

— големи разлики в състоянието на сградния фонд, поради това, че той е строен по различно време и не е еднакво добре поддържан;

— прекомерно запълване на вътрешните квартални пространства, непосредствено прилежащи на булеварда;

— извънредно широк спектър от дейности, съсредоточени на тази територия, включително и неприсъщи за нея.

Наред с обществените обекти, значителна част от сградите по булеварда и в прилежащите квартали са запазили жилищния си характер, което е от особено значение за поддържане на неговото непрекъснато оживление.

Голям е броят на сградите, обявени за архитектурни паметници, които наложително трябва да бъдат реставрирани и обновени. В подземното пространство

во на булеварда предстои значително инженерно строителство, включващо провеждането на част от метродиаметъра север—юг и цялостна реконструкция и доизграждане на инженерната инфраструктура.

В съответствие с концепцията за структурата и обемно - пространственото изграждане на главния градски център в този участък бул. „Г. Димитров“ с прилежащите му квартали се оказва съществен елемент от оста север—юг. Като запази многофункционалната си структура, булевардът трябва да продължи да развива значимостта на съсредоточените в него общоградски обществени функции, при което ще се подчертава ролята му на главен търговски център. С оглед да се запазят, от една страна, особеностите, отразяващи периодите на историческото изграждане на булеварда, а от друга — различията между контактните територии, е необходимо да се изясни и детайлизира характерът на отделните негови участъци:

— внимателно да се доразвият и завършат уникалните ансамбли и сгради в участъка от пл. „Ленин“ до ул. „Екзарх Йосиф“;

— да се подсили и акцентира специфичният за стара София облик на застрояването южно от Лъвов мост, да се доизградят фасадните фронтове, да се присъединят към общите функции на булеварда контактните вътрешни квартални пространства чрез проби, пасаж и достроявания;

— да се интензифицира и оживи участъкът северно от Лъвов мост, максимално

комплексно да се използват възможностите на богатия му напречен профил и на съществуващата егзоразмерна растителност.

Перспективната организация на системата на комплексното обществено обслужване се основава на епизодичното и периодичното обслужване на общоградско ниво посредством:

— балансиране на видовете дейности чрез функционално им преструктуриране (постепенно се изнасят неприсъщите дейности с оглед използването на площите им по целесъобразност);

— териториално окрупняване с цел да се организират технологично удобни площи;

— отчитане на възможностите за автомобилно зареждане. Подобрява се всекидневното обслужване с оглед цялостното задоволяване на нуждите на обитателите. Специално внимание се обръща на възможностите да се запази оживлението на булеварда в отделните негови зони през различните часове на денонощието.

Съобразно с проучванията на НИПК се предлага да се възстанови фасадният детайл и външният облик на партерните нива да се приведе в съответствие с цялостната архитектура на сградите.

Утвърждава се тенденцията пространството на булеварда да се стабилизира и дооформи чрез постепенно и внимателно успокояване на силуета, като се запази досегашната височина на сградите.

Особеностите на отделните участъци не трябва да възпрепятстват възмож-

3

Перспективен поглед по булеварда от халите към Лъвов мост след реконструкцията Vista along the boulevard from the Covered Market towards "Luvov most" bridge after reconstruction

ностите на известна унификация на системата на градския дизайн и на базата на единни стилистични белези, характерни за цялостното решение на оста север—юг.

Комуникационно - транспортната разработка предвижда на етапи бул. „Г. Димитров“ да бъде разтоварен от автомобилно движение поради:

— въвеждането на нови или основното реконструиране на съществуващи разтоварващи комуникационни трасета (пробивите по ул. „Цв. Рагойнов“, ул. „Опълченска“);

— увеличаване гела на масовия градски транспорт в резултат на поэтапното въвеждане в експлоатация на системата на метрополитена. Запазва се традиционното надземно пешеходно движение.

Съгласно приетата схема за развитие на Софийския метрополитен, в разглежданата зона спирките на метрото ще бъдат на пл. „Ленин“, на Лъвов мост, на гаровия площад, като тук се включва и връзката към метростанция „Люлин“. В резултат на актуализираните проучвания се достига до следните основни изводи:

● различieto в напречния профил на булеварда, обуславя различен подход към начина на изграждане на отделните негови участъци;

● необходимостта от спешна реконструкция на магистрални инженерни мрежи поставя въпроса за строителството на метрото да бъде внимателно съобразено с инженерната инфраструктура.

Предложението за провеждане на реконструкцията на етапи цели да се предоставят възможности за комплексни операции, като тя обхваща:

— нулев етап — предварително организиране на дейностите по всекидневното обслужване, гарантиращи нормалното функциониране на околните територии по време на реконструкцията на булеварда;

— първи етап — (1991 г.) — преустройство на обекти и зони, прилежащи на булеварда;

— втори етап — развитие на реконструкцията в контактните територии.

Културно-историческо наследство: арх. Васил Китов, арх. Симеонка Бракалова. Икономическа част: икон. Владимир Цветков, икон. Катя Димитрова и др. Комуникация и транспорт: инж. Петър Терзиев, инж. Живка Зюмбюлева, инж. Деляна Сеченска. Метро: инж. Светозар Филипов, инж. Виолета Пискова. Инфраструктура: инж. Красимира Среброва, инж. Тодор Николов. Светлопространствено изграждане: инж. Валери Коен. Екология: геозр. Екатерина Гюлеметова, инж. Евгени Пейчев. Граждански дизайн: худ. Павлин Павлов

УЛИЦАТА И ПЛОЩАДЪТ В БЪЛГАРСКИТЕ НАСЕЛЕНИ МЕСТА — СЪЩНОСТ, СЪСТОЯНИЕ, ПЕРСПЕКТИВИ

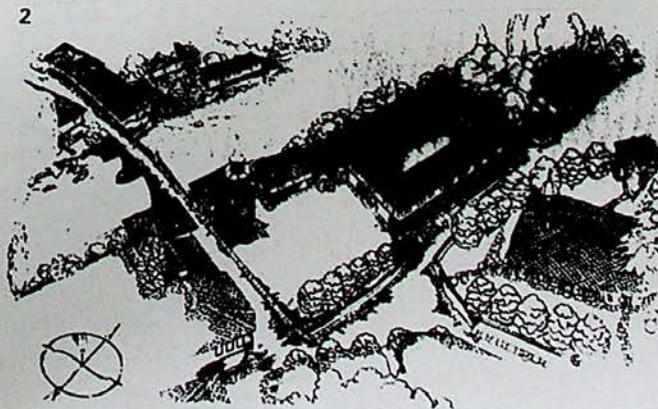
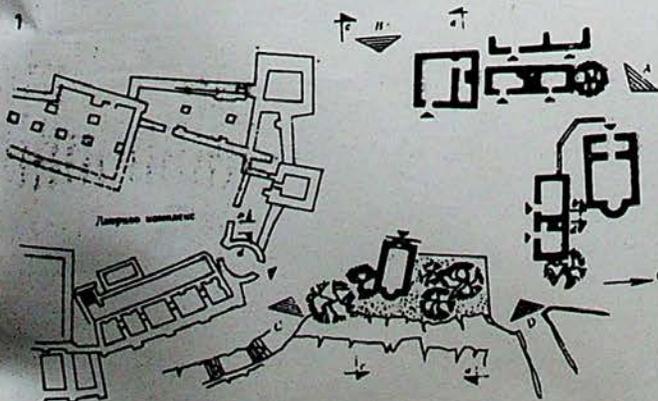
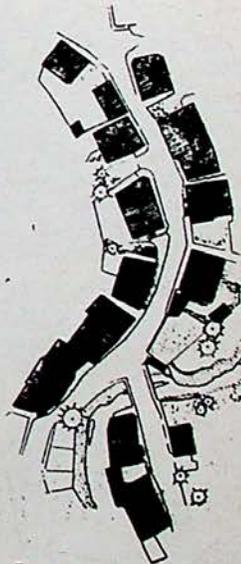
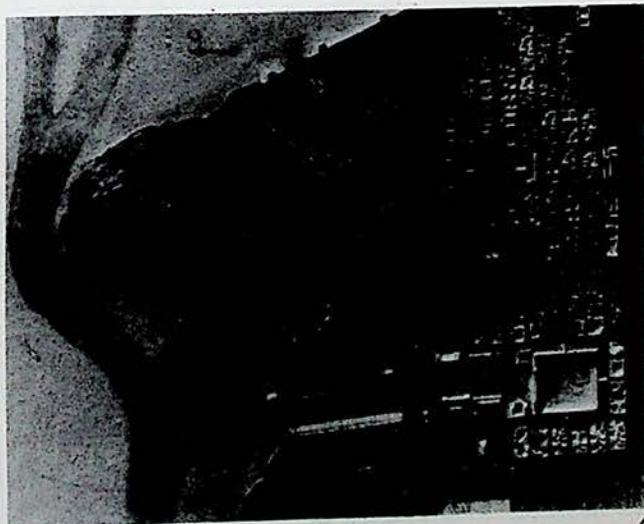
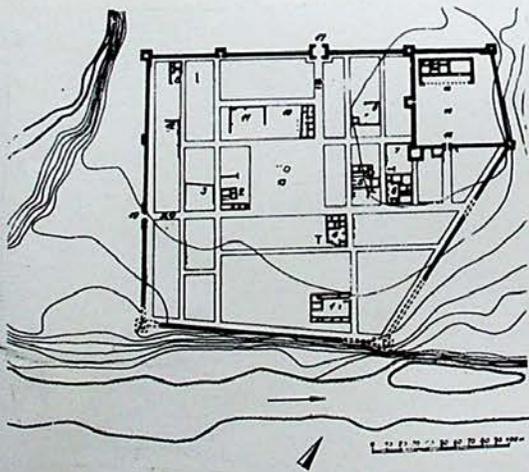
Проф. арх. Любен Тонев,
чл. кореспондент на БАН

Улицата и площадът са били и са (а вероятно и ще останат) основните съставни елементи на селищата. Тяхното раждане, съществуване и развитие е продиктувано от функционалните, социалните и културните (включително и художествените и емоционалните) нужди на обитателите им. По своята същност и основно предназначение те са противоположни един на друг, но нуждите на жизнените процеси в селищата ги взаимнообвързват в комплексно цяло. Те ги развиват в сложни системи — първият в улични мрежи, а вторият — в обществени центрове (главни и вторични). Ние не можем да си представим съществуването на едно населено място без наличието на тези техни взаимнообвързани структурни елементи. Те водят своето начало още от раждането на селищата като среда за човешко колективно съжителство. Още оттогава тези два елемента имат диалектично противоположно, но и взаимодопълващо се предназначение. Улицата е била градоустройственият елемент, осигуряващ достъп до домовете или до обществените сгради — т. е., елемент за функционално движение (но и за социални контакти), а площадът — място за спирание и събиране на хората за техните колективни битови и социални нужди и прояви или за представително подчертаване на обществени сгради, т. е. пространство за статично престояване, действие и преживяване. Потвърждение за тази характерност на споменатите два основни селищни елемента са примерите от цялата история на човешката цивилизация и на градоустройството. Ние ги

виждаме еднакво убедително и от историята на българските земи, върху които са се развивали цивилизациите и градоустройството на древните траки, на елинистическите колонии-полиси по черноморското ни крайбрежие, на римските и византийските завоеватели и на българската държава, създадена преди 13 века. През своя дълъг исторически живот УЛИЦАТА се отличава с известна постоянност. През античността тя е била в повечето случаи праволинейна, понежа правоъгълен план. Това е улеснявало движението, водоснабдяването и канализирането. Улиците са били обикновено ориентирани по главните посоки на света (север—юг и изток—запад) или с известни закономерно обосновани отклонения от тях, независимо от релефа на терена. Те са били степенувани на главни и второстепенни, макар с неголеми ширини и обикновено застроени крайулично и архитектурно-представително, но в човешки мащаб. Свързвали са ясно главните пулсиращи сърца на града — агората (или форумата) и акропола, а в елинистическите полиси — и пристанищата. Тези градоустройствени принципи са намерили най-ярък израз в уличната мрежа на античния елинистически град Милет, добили оттам широко разпространение и нарицателното име на автората архитект Хиподам — „Хиподамова улична система“. Ярки примери на такава градска планова система по българските земи виждаме в древнотракийския град Севтополис (IV в. пр. н. е. — недалече от дн. Казанлък), в елинистичните полиси Аполония (дн. Созопол), Месамбрия (дн. Несебър), Одесос (дн. Варна), в плановите на античните римски градове Ескус (до с. Гиген), Нове (до Свищов), Никополис ад Иструм (до с. Никюп), Сердика (дн. София), Филипополис (дн. Пловдив) и мн. други. Нейн отзвук има и в планирането на „вътрешните градове“ на първите български столици Плиска и Преслав. През средновековието — при развития феодализъм и настъпилите политически, икономически и социални промени — градовете и крепостите накацват като орлови гнезда по непристъпни места. Тук правоъгълното улично трасе се сменя от серпантинно и криволичецо по стръмния терен. За пример на българските земи от това време е достатъчно да споменем свободното живописно улично трасе на скулптурната по непристъпния хълм „Царевец“ столица на Втората българска държава — Търновград. Тази средновековна живописна улична система се запазва в българските селища през петвековното османско робство и добива планово и пространствено градоустройствено усъвършенстване през Възраждането. Примерите за нея са многобройни, известни и още живи, като тези на запазените възрожденски квартали на Пловдив, Ловеч, Благоевград и др. на цялостно съхранените Копривщица, Жеравна, Широка лъка, Мелник и пр. През този дълъг исторически процес изграждането на площадните ансамбли и главните улици обикновено е ставало в продължение на десетилетия и столетия чрез етапно, но

1
План на Севтополис, столица на Одриското тракийско царство, построен през IV в. пр. н. е. под елинистическо влияние, като се отчитат теренните дадености (останките му са под язовир „Г. Димитров“ до Казанлък). Уличната мрежа е правоъгълна. Двете главни улици, водещи от градските порти, тангират квадратния площад (Агората — № 13), който за спокойствието си е с три стъпала по-нисък от тях. Царската „цитатела“ е обогатена с допълнителни стени. Plan of Seutopolis, capital of the Thracian Odrysaie kingdom, built in the 4th century B. C. under Hellenistic influence, the terrain taken into consideration (its remnants are flooded by the waters of the „G. Dimitrov“ dam, near Kazanluk). The street network is rectangular in form. The two main streets, leading from the town gateways, are tangents to the quadratic square (the Agora — No 13), for keeping its tranquility situated three steps lower. The royal citadel has extra walls.

2
Макет на древноримския Филипопол (дн. Пловдив) — IV в. Южната част на града е с правоъгълна улична мрежа. Главният площад (форумът —

5
148x136 м) е затворен с портици и магазини и е повдигнат капе podium по отношение на околните улици. Композиционно към него са насочени стадионът и откритият театър върху „Трихълмието“. Model of the Roman town of Philippopolis (Plovdiv today) — 4th century A. D. The south part of the town has a

rectangular street network. The main square (the Forum — 148 m (136 m) is closed with porticos and shops and is raised as a platform with respect to the streets around. The stadium and the open-air theatre on the Trimontium are orientated towards the square in compositional respect.

3
Преддворцовият площад на „Царевец“ в Търновград (XII в.) е със спокойна правоъгълна форма, предназначен за обществени прояви.

The palace square on the hill "Tsarevets" in the old town of Turnovo (12th century A. D.) has a calm rectangular form, meant for public activities

4
Трявна — възрожденският обществен площад е спокойно пространство за търговски и обществени нужди, акцентирано от часовниковата кула

Tryavna — the central square dating from the Revival period is a calm place for trade and public needs, accentuated by the clock-tower

5
Трявна — една от възрожденските улици с живописно трасе и перспективни задънки
Tryavna — one of the Revival period streets with a picturesque layout

хармонично пристрояване и доизграждане на нови сгради или чрез разширяване и адаптиране на съществуващи по пътя на архитектурно-градоустройствената приемственост.

Още през XV в. **Ренесансът в Западна Европа** възстановява с композиционен замах античното геометрично улично трасе на градовете, което след това се пренася в новия американски свят като бездушна правоъгълна улична мрежа, разсичана понякога от диагонали. Този отрицателен градоустройствен отзвук навлиза у нас едва след Освобождението през 1878 г. чрез набързо „скроените по американски“ и приложени геометрични регулационни планове за повечето от градовете — дело предимно на некомпетентни техници-чужденци. Уличните им мрежи не зачитат местните природни дадености и историческото архитектурно-градоустройствено наследство, което довежда до известно обезличаване на селищата. Само отделни квартали в някои градове и по-малките селища, незасегнати от бурното капиталистическо развитие, успяват да избягнат тази улична схематизация. Станало е традиция да се дава за пример на „скроените по американски“ у нас от това време планове този на Стара Загора, въпреки че има и още много такива!

ПЛОЩАДЪТ като основен структурен елемент на селищата през дългото историческо развитие на цивилизацията и градоустройството е запазил своето същностно предназначение и до голяма степен плановото и пространственото си оформление. През античността по българските земи — независимо дали е „агора“ или „форум“ — той си остава най-често централно правоъгълно място в селището за събиране на жителите от управляващите класи за обществени и социални прояви, в зависимост от политическия и икономическия строй. В градоустройствено отношение в **повечето случаи той е бил разполаган тангиращо, при пресичането на двете главни улици, свързващи портите на града** („кардо-максимус“ и „декуманус-максимус“), за да бъде най-лесно достъпен, но необезпокояван от тяхното движение. За да се осигури последното социално и екологично изискване, откритото площадно пространство („ареа“) е бивало понякога с няколко стъпала по-ниско от обикалящите го улици (както са агорите в древногръцката Одриска столица Севтополис и в елинистическите полиси Аполония и Месамбрия). В редица античноримски градове за същата цел форумите пък са били издигани като сценични подиуми до 1—1.50 м над околната среда, достъпни чрез портални стълбища и обградени с обществени и търговски сгради под колонади, обръщащи гръб към периферните улици. Такива са били например форумите в Никополис ад Иструм, Филипополис и други.

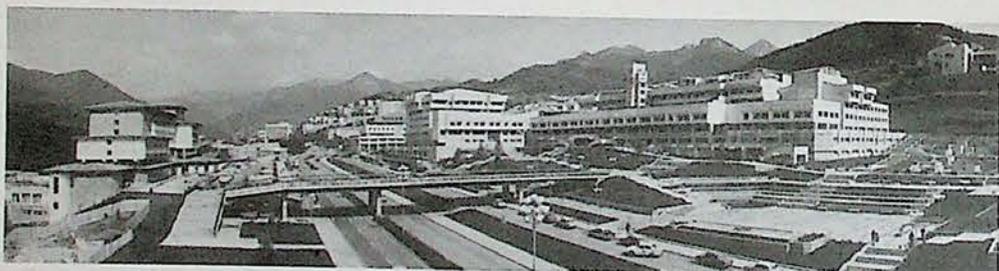
Използването на „аерата“ на агорите и форумите е било различно. Пространството на първите обикновено е било свободно, за събиране на хората, като в него е имало само един жертвеник, докато при вторите — то е било „парадно“ — запълнено със статуи, мемориални колони и плочи с надписи, жертвеници и др. Но **основното е, че и двете са били спокойни градски пространства за обществени**

изяви, **непресичани от движение. Това е голямата им същностна стойност, която преживява вековете като прогресивно градоустройствено наследство.** Ние го виждаме изявено в площадите на българските столици и градове от средновековието и Възраждането, макар и при не строго правоъгълни форми (например площадът пред царския дворец на „Царевец“ в Търновград или търговският площад с часовниковата кула в Трявна и др.). То се пренебрегва обаче в повечето регулационни планове след Освобождението, където площадите се превръщат в пазарища или в комуникационни възли и кръстовища, понякога с неправилни форми. Но единичните градоустройствени планове, изготвени през втората половина на 30-те години (на София, Кюстендил, Пещера, Тетевен, Дупница и др., както и на някои курорти и села) търсят вярно решение за този селищен елемент. При такава наследство за улиците и площадите **след 9. IX, 1944 г. градоустройственото дело у нас поема своя нов път по правилни социалистически насоки, използвайки широко и светския опит.** Улиците вече се разглеждат като елементи на цялостни селищни комуникационни мрежи, а площадите — като съставки на полицентрични системи от обществени центрове (главни и вторични).

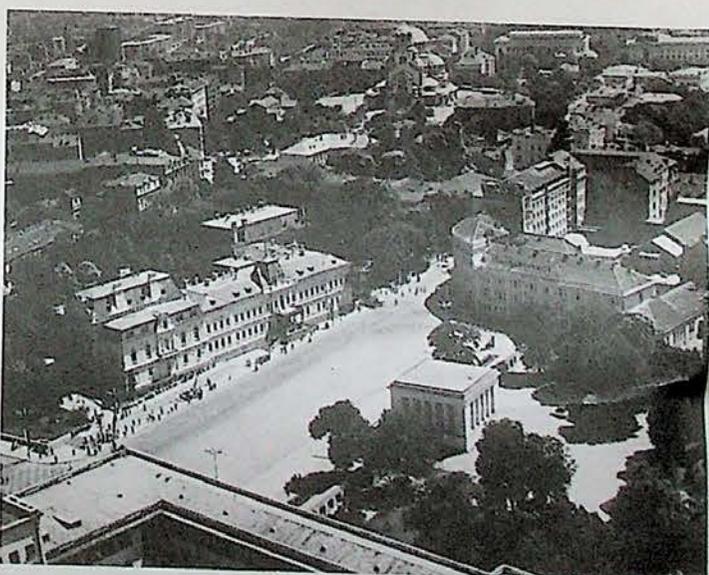
В практиката през 1945—1947 г. тези творчески насоки се проявяват в новите градоустройствени планове на София, Пловдив, Ст. Загора, Плевен, Ловеч, Бургас и др., а от 1948 г. — в делото на държавната Проектантска организация за градоустройство и регулации (ПРОГРЕ) и от 1950 г. — в обединената проектантска организация „Главпроект“.

Но по време на култа към личността у нас (1949—1956 г.) заедно с известните политически и морални извращения невярно бе тълкуван и методът на социалистическия реализъм в изкуството. Като следствие в градоустройството и архитектурата се появиха фалшив монументализъм, неоправдана осовост и симетричност и механично пренасяне на класическите и националните форми от миналото, което се изрази в безвкусно и скъпо украсителство. Тези неправилни увлечения, поддържани тогава от лъжтеории и диктаторско налагане — се отразиха особено върху улиците и площадите, чието проектиране и изграждане стана схематично, с огулно повтарящи се обеми и фасади, утежнени от ненужни декоративни елементи (колони, пиластри, балюстради, рамки, розети, тежки профилирани корнизи и др.). Най-ярки примери от този временен творчески уклон останаха като тежък спомен Димитровград, изграден по втория му градоустройствен план, и центърът на София, реализиран само в обхвата на т. нар. „Ларго“...

Априлският пленум на ЦК на БКП (1956.) възстанови социалистическите норми на нашия обществен живот, като сложи край и на посочените погрешни увлечения в областта на градоустройството и архитектурата. И в практиката, и в теорията бяха потърсени целенасочени нови пътища за решаване на задачите и проблемите. Но от 60-те години ма-

6

7

9

6
Смолян — извънмашабен център, пресечен от транспортна артерия
Smolyan — out-of-scale centre, crossed by a transport artery

7
Плевен — извънмашабно пространство на центъра
Pleven — out-of-scale area of the centre

8
София — хармоничното, богато озеленено пространство на пл. „9-ти септември“
Sofia — the "9th of September" Square its harmonious and rich greenery

9
Град Толбухин — извънмашабно пространство и обеми на центъра

совото прилагане на индустриализираното едропанелно строителство за съжаление увлече българските архитекти в нов уклон. В София и в големите градове се разпространява изграждането на нови жилищни комплекси-спални върху свободни територии с многоетажни големи „шайбовидни“ и високи „пунктови“ сгради, отделени една от друга. Това доведе до изчезването на традиционните уютни улични и вътрешни квартали пространства, обявени от някои за „буржоазни“ и „упадъчни“. Изчезнаха и затворените площадни пространства като спокойни места за събиране и социално общуване на хората.

Нашата градоустройствена наука енергично воюваше против тези нови погрешни увлечения, доказвайки непреходната социална и художествена стойност на уюта и човешкия мащаб на уличните и площадните пространства¹. За пример ще цитирам само няколко мисли относно улицата и площада от труда на автора „Композиция на съвременния град“ (1971 г., изтъквани и в редица други негови публикации пред и след това). На стр. 247—248 се казва: „Защитниците на нар. „свободна“ пространствена композиция на жилищните територии се обявиха догматично против улицата и двора като пространство, което доведе техните решения до всички изтъкнати вече от нас градоустройствени недовъзможности за емоционално въздействие и за създаване на жизнена среда за човека...“ На стр. 151 пък четем: „Градският център (и площада) по начало е предначен за пешеходеца, за неговото спокойно събиране, пребиваване и движение...“, а на стр. 161: „Сериозна опасност за композицията на градския център представляват обаче, увлеченията по гигантоманията, преоразмеряването и механичното преясане на готови решения на градски центрове от други по-големи градове...“ Подобни мисли и сигнали намираме в публикациите и на други специалисти и у нас, и в чужбина през 60-те и 70-те години.

В потвърждение на тези си схващания ние направихме и публикувахме тогава експериментални планови разработки за преустройство в горния дух на изградени вече жилищни комплекси със „Свободна пространствена композиция“ („Красно село“, „Хиподрума“ в София и др.). С тях ние предлагаме между свободностоящите им големи сгради да се „вмъкнат“ редица и групи от малоетажни къщи, образувачи уютни улички с човешки мащаб, зад които блоковете да останат на втори план...

Но инерцията на инвеститорите, проектантите и утвърдителните органи бе взела такава сила, че тези обосновани предупреждения и предложения останаха нечути, въпреки че към тях се присъедини и мнението на широката общественост, изразено остро критично в средствата за масова информация. Несполучливи примери изобилстват във всички наши градове, почвайки от София. В техните жилищни ком-

плекси-спални десетки и стотици хиляди хора живеят анонимно в откъснатите един от друг големи и еднообразни блокове с номерирани входи и редици от паркирани пред тях коли, в сред които растат и психически се деформират децата... Вярно е, че има архитекти, които успяха с борба да създадат изолирани щастливи явления като напр. ЖК „Тракия“ в Пловдив и някои други.

Подобна е участта и на новоизградените градски центрове, които в големата си част страгат от пространствено преоразмеряване, с пустеещи „започени“ площади, неотговарящи на мащаба на градовете и на нуждите на обществените им жизнени процеси. За пример да почнем от централните и площадите на Михайловград и гр. Толбухин и да завършим с най-новите огромни реализации в Смолян и Благоевград. За сравнение — колко човешки мащаб има в стария площада в Смолян и в този пред сполучливо преустроената камерна опера в Благоевград, които местните жители обичат. Моят роден Кюстендил се радваше на човешки оразмерения продълговат главен площада пред полусъборното читалище, но съществува запаха обаче и той да бъде преоразмерен, за да не остане по-назад при неотстъпващата гигантомания!... Разбира се и за градските площади могат да се посочат, макар и редики сполуки, като този пред общината във Варна, новоустроенният в Пазарджик и др... А София и Пловдив все още са в „родилни мъки“ да се сбоят окончателно със свои главни площади и обществени центрове!

Напоследък се появиха единични търсения за силна геометризация на градоустройствените решения, с правоъгълни и диагонални улици и квадратни разсечени кръстовищни площади (Крайморие и др.). В тях ние виждаме неоправдано връщане не само към отречените основи решения от украшателския период, но и към геометричните, характерни за Запада от 30-те години.

Така вечно актуалните градски елементи, — улицата и площада, според мен не са загубили своето значение и стойност. Първият — за движение и социални контакти, а вторият — за спиране и престояване на хората, за функционални, социални и художествени цели. Те трябва да не скъсват с приемствеността на здравето от миналото, да задоволяват настоящето и да са отворени към бъдещето. Но основното е те да се създават, развиват и оформят за човека. Машината, независимо от нейната неоспорвана необходимост, при тях трябва да е в услуга на човека, да му е подчинена, а не да го гони, преследва и унищожава!

1. ТОНЕВ, Л., Градът през вековете (1947), Площада (1949) Градоустройство, част II, Селища и селищни елементи (1951). За някои неизяснени въпроси от българското градоустройствено наследство (1957), Градоустройствени технико-икономически показатели и норми за големите градове в България (1959), Архитектурата в България 1944 — 1960 г. (1962). По въпроса за композицията за съвременния град (ИТИГА, БАН, 1963), Композиция на съвременния град (1971), Градоустройство (1971), Градоустройството в НРБ (1984) и др.

The town of Tolboukhin — out-of-scale space and volumes of the centre

10 Варна — хармонично оформяне на градския площада
Varna — harmonious shaping of the town square

11 Кюстендил — добра пропорция на площада и участие на природата
Kyustendil — proper proportions of the square and participation of nature

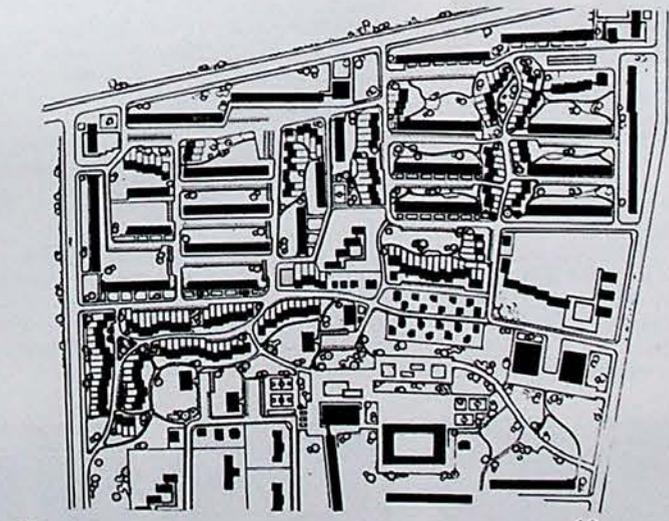
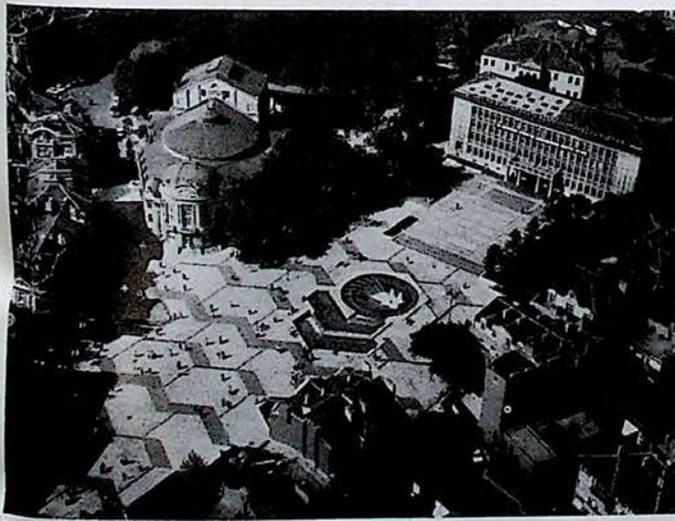
12 ЖК „Красно село“ в София — живописни улички от малоетажни редови къщи между големите жилищни блокове (предложение на автора от 1961 г.)

13 „Красно село“ housing estate in Sofia — picturesque streets with low-rise terraced houses among the big residential blocks (suggestion of the author from 1961)

14 София — част от бул. „Ал. Стамболийски“ с хармонично пространство и задънка от сградата на БНБ.
Sofia, part of „Al. Stamboliyski“ Blvd. with harmonious space and the Bulgarian National Bank blocking up

15 Видин — извънмащабно пространство и обем на центъра
Vidin — out-of-scale space and volume of the centre

16 Копривщица — живописна улица с добра перспективна задънка
Koprivshitsa — picturesque street

ОБНОВЯВАНЕ НА ЦЕНТРОВЕТЕ НА ГРАДОВЕТЕ У НАС

Проф. г-р арх. Иван Никифоров

Градовете се развиват в пространството и във времето. В тях непрекъснато се сблъскват старо и ново, минало и бъдеще. Невероятно бързото развитие на обществото в наше време изостри противоречията между старо и ново. Докато в миналото градовете са се изграждали бавно и постепенно в течение на векове, сега само за десетилетия възникват нови градове, изграждат се големи жилищни райони, зони за труд и за отдих.

Трябва да признаем, че в първите десетилетия след Втората световна война съобразяването с архитектурно-градоустройственото наследство се смяташе за досадна пречка по пътя на бързото преустройство на градовете. С учудващо безгрижие бяха унищожени ценни стари градски части и бяха заменени със скъпоструващи модерни структури, които се противопоставят на мащаба и характера на градовете.

През последните две десетилетия този процес постепенно стихна и сега във всички страни се търсят пътища за запазване и обновяване на старите части на градовете. При това въпросът се поставя вече не само за запазване на материални и духовни ценности, а за идентификацията на човека с обкръжаващата го среда.

Проблемът за обновяване на градовете у нас също стана актуален въпрос в практиката и теорията. Особено съществени промени в развитието си през последните 20 години претърпяха центровете на градовете.

През този период в нашата страна бе извършена огромна работа, свързана с разработването на проекти за обновяване на центровете на градовете и за осъществяването им. За всички по-големи градове бяха изготвени по няколко общи градоустройствени и подробни застроителни планове, проведени бяха многобройни конкурси и част от проектите се реализираха. Натрупан бе значителен опит, който дава възможност за анализ и изводи. Този период условно би могло да бъде разделен на три части. През 60-те години основната характеристика на проектите и на самото обновяване на градските центрове бе разрушаването на съществуващата улично-квартална структура и сграден фонд и предвиждането на нови структури (реализации в гр. Толбухин, Михайловград, както и много проекти за Хасково, Пазарджик, Видин, Лом и др.). Периодът на 70-те години се характеризира с проекти и реализации, които запазват отделни сгради с архитектурна и културно-историческа стойност, и с предвиждане на значително по обем ново строителство (Ямбол, Ловеч и др.). През 80-те години започна време на внимателно вглеждане в архитектурно-градоустройственото наследство и на стремеж към неговото запазване. Проектите, разработвани през този период, както и реализациите запазват и възстановяват съществуващите улично-квартални структури в центровете на градовете. Типични примери са Видин, Пазарджик, Благоевград, Лом, Враца и др. Из-

граждат се многобройни пешеходни пространства в центровете на градовете, обръща се все по-голямо внимание на детайлни разработки за обновяване на стари улици и площади, на тяхното архитектурно-художествено оформяне.

Практическият опит, натрупан при обновяване на центровете на градовете, дава възможност да бъдат направени следните основни изводи:

● **Първият показва, че за да се съживят историческите центрове на градовете, за да им се върхне нов живот, за да станат те по-жизнени и по-привлекателни, трябва най-напред да се обогатят тяхното социално съдържание и функции.** В миналото тези центрове са били активни средища на политически и културен живот, на търговия, занаяти и услуги, съчетани с обитаване, отдих и развлечения. Голяма част от изброените функции са изчезнали, намалели са или са се видоизменили. Опитът показва, че историческите центрове на градовете не трябва да се разглеждат като музейни комплекси, а в тях трябва да се интегрират разнообразни съвременни функции.

При определяне на функциите на сгради и комплекси, подлежащи на обновяване, се търси по възможност:

- запазване или възстановяване на функциите, за които са строени тези сгради (сравнително рядък случай);
- въвеждане на нови функции, близки до оригиналните (масов случай);

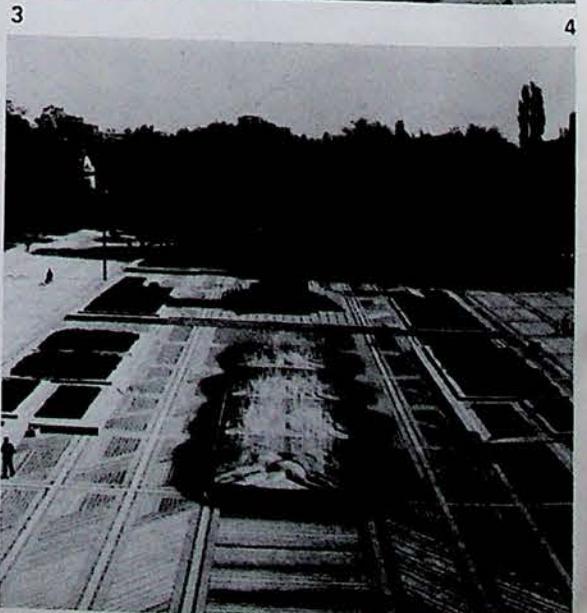
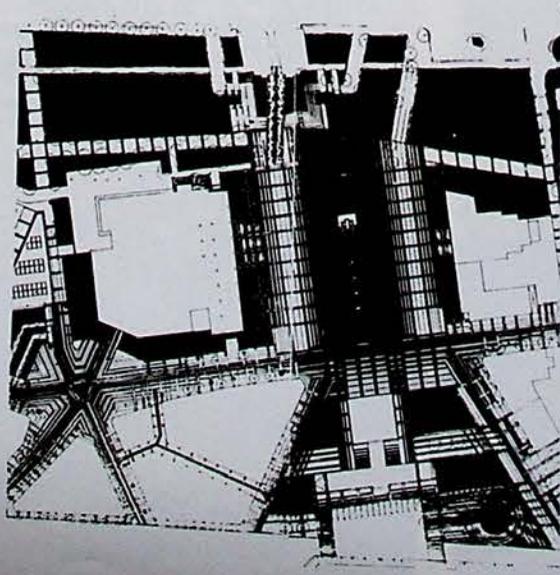
1
Декоративна колона в стария център на Пазарджик. Автори: арх. Росица Никифорова, арх. Иван Никифоров.

Decorative column in the centre of Pazardzhik. Authors: arch. Rositsa Nikiforova, arch. Ivan Nikiforov.

2, 3, 4
Проект за обновяване на центъра на Видин, 1979 г. Автори: арх. Иван Никифоров, арх. Живко Тишев, арх. Росица Никифорова, арх. Димитър Кръстев, арх. Даниел Симеонов, арх. Александър Александров, арх. Станчо Веков, арх. Любляна Мечева, арх. Минчо Ненчев, арх. Славян Бурулянов, арх. Димо Георгиев, арх. Йордан Нурков, арх. Даниела Георгиева. План и изгледи на площада преди и след преустройството.

Project for renovation of the town centre of Vidin, 1979. Authors: arch. Ivan Nikiforov, arch. Zhivko Tishov, arch. Rositsa Nikiforova, arch. Dimitar Krustev, arch. Daniel Simeonov, arch. Alexander Alexandrov, arch. Stancho Vekov, arch. Lyublyana Mecheva, arch. Mincho Nenchev, arch. Slavyan Bouroulyanov, arch. Dimo Georgiev, arch. Yordan Nourkov, arch. Daniela Georgieva. Plan and views of the square before and after reconstruction.

5
Обновяване на улица „Търговска“ във Враца. Автори: арх. Георги Гужгулов, арх. техн. Христо Ямантиева, арх. Иван Велев.
Renovation of the "Turgovska" St. in Vratsa. Authors: arch. Georgi Gouzhgoulov, arch. techn. Kristo Yamtiev, arch. Ivan Velev.

— разкриване на съвършено нови функции, които обаче могат да се поместят в съответните пространства.

Характерно за центровете на нашите градове е наличието на търговско-делови, занаятчийски и жилищни улици и квартали, строени в края на миналия и в началото на този век под прякото влияние на архитектурата на средноевропейските градове. Различни по стил — неокласицизъм, еkleктика и сецесион, те носят духа на своята епоха. Разглеждани самостоятелно, отделените сгради не притежават качествата на паметници на архитектурата, но в общия ансамбъл на улиците и кварталите придобиват значителна художествена стойност. Тези сгради и квартали имат и стопанско значение, защото в голямата си част представляват масивен строителен фонд. Създадени при други социално-икономически условия обаче, днес те не могат да съществуват в първоначалния си вид, а се нуждаят от обновяване, за да служат на съвременния живот.

Интересен опит в това отношение представлява проектът и частичната реализация за обновяване на старата чаршия във Видин.

В проекта се предлага да се запази абсолютната величина на жилищните площи, но значително да се намали техният относителен дял — до 38 на сто. Световната практика показва, че при обновяване на стари централни градски квартали не бива да се изселва коренното население, което със своя бит, нрави и душевност определя специфичната им атмосфера. Загържането на обитателите допринася за оживяването на кварталите в делнични дни след работно време и в празници.

Предлага се значително да нараснат търговските функции на чаршията и да се промени нейната структура с оглед да стане по-привлекателна. Най-много нарастват площите на заведенията за обществено хранене. Увеличават се площите на магазините за хранителни и нехра-

нителни стоки, като се дава предимство на онези от тях, които изискват по-малко площ, а имат по-голяма привлекателна сила.

Предвижда се да се увеличат и заведенията за битови и други услуги, ателиетата за различни видове занаятчийски произведения и т. н., които също се посещават повече. Предлага се в търговската чаршия да се интегрират и някои други обслужващи дейности: клубове на масови организации и творчески съюзи, изложбени зали, пътнически и туристически бюра, обществен гардероб, детска занималня и други. С всичко това се цели да се създаде комплексна и многофункционална градска среда, която да функционира оживено по всяко време на деня и през всички дни на седмицата и която да представлява интерес за всеки посетител.

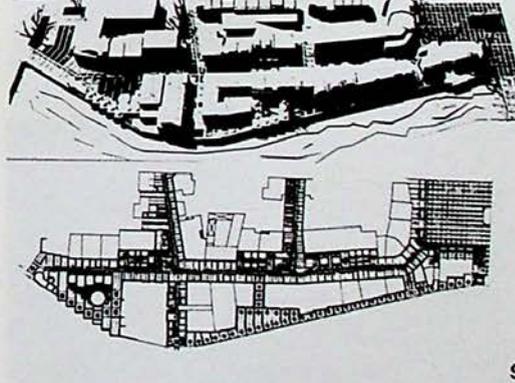
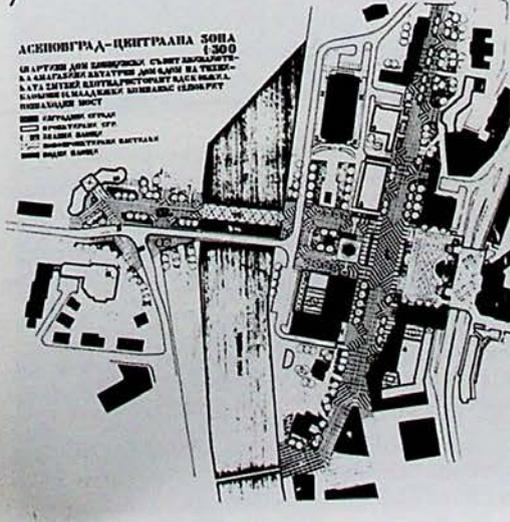
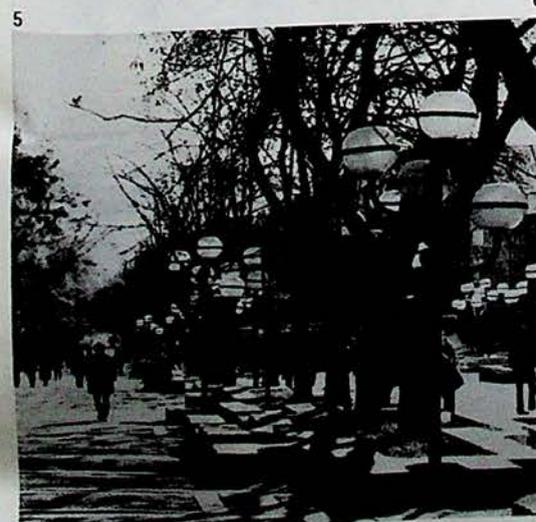
● Вторият основен извод е всеобщото признание, че старите центрове на градовете могат да бъдат обновени предимно чрез транспортно успокояване. Автомобилното движение в градовете трябва да се ограничава само до целево и прилежащо.

Старите търговски улици и площади трябва да се преустройват в пешеходни пространства, като се създават възможности за подходящо обслужване на всички сгради и удобен достъп с масов и индивидуален транспорт и се осигуряват необходимите площи за паркиране. Стремешът не е да се оформят изцяло пешеходни улици и площади. По тях ще могат да се движат колите на противопожарните и здравните служби, товарни коли, обслужващи магазините и заведенията в определени часове (сутрин рано или вечер късно), както и всички други автомобили, осигуряващи непосредствен достъп до всяка сграда. Затова е по-правилно тези пространства да се нарекат зони с намалено или с успокоено автомобилно движение. Това поставя определени изисквания към обзавеждането и изграждането им (напр. да се

предвидят коридори за движение на колите) и към здравината на настилките. Трябва да изтъкнем, че в това отношение у нас през последните 20 години бе направено изключително много. В почти всички градове бяха изградени по-големи или помалки пешеходни пространства. Тяжното създаване би трябвало да бъде съпроводено с подобряване на транспорта и изграждане на съответни паркинги. В противен случай изграждането на пешеходни пространства на главни улици, които играят комуникационна роля, предизвиква и отрицателни резултати. Подобно явление може да се наблюдава във Враца, Ямбол, гр. Толбухин и други градове.

● Третият основен извод се отнася до необходимостта да се запази старата улично-квартална структура в центровете на градовете и да се възстанови там, където е разрушена. Опитите в някои градове да се прилагат застроявания със свободно поставени в пространството обеми (гр. Толбухин, Враца, Хасково и др.) доведоха до остри конфликти и бяха изоставени. Улично-кварталното застрояване от края на миналия и началото на нашия век има своите особености (преобладаващо сключено застрояване на кварталите, сравнително спокоен силует, подчертаване на ъглите с вертикални акценти), които трябва да се имат предвид.

● Необходимостта да се запази мащабът на членение на улиците и площадните пространства и на техните силуети е четвъртият основен извод. Анализът показва, че в старите центрове на градовете има няколко мащаба. При сключено застрояване особено ярко се откроява мащабът на кварталите (силуетът от улици до улици). След това идва мащабът на сградите, чиято дължина се определя от лицето на парцела. При някои търговско-занаятчийски квартали (Пазарджик, Хасково и др.) уличният фронт на сградите е твърде тесен (6—8 м). При сгради със смесени функции (търговско-

жилищни) уличният фронт е по-голям (10—12 м). Най-накрая идва мащабът на членение на отворите (прозорци, врати), които са през 3,5—4,00 м. Височината на застрояване в старите центрове на градовете варира от двуетажно при малките до 3- и 4-етажно при средните и 5—6-етажно при големите.

Улиците са сравнително тесни (12—16 м ширина) и с къси прави участъци, което създава впечатление за затвореност на пространствата. Уличните уширения и площадни пространства от този период също имат ограничени размери.

Опитът в гр. Толбухин по ул. „Народна република“ показва, че разрушаването на улично-кварталната структура на стария център и изграждането на обемни и пространства, които не са съобразени с разглежданите мащаби, води до отрицателни резултати.

● Петият основен извод се отнася до необходимостта да се подобри архитектурно-художественото оформление на уличните и площадните пространства в градските центрове. Той се основа на следните главни постановки:

— архитектурата на сградите оформя фасадно градските пространства;

— настилките оформят „петата фасада“ на тези пространства;

— малките архитектурни съоръжения и градският дизайн; колоритът и вечерното осветление и синтезът на изкуствата съдействат за по-високото архитектурно-художествено въздействие на уличните пространства и площадите.

Проблемът за единството в архитектурното решение на сградите в градските пространства не трябва да се схваща догматично, а винаги в непосредствена връзка с неговата друга страна — осигуряването и на разнообразие. Практиката показва, че разнообразието в старите улици и площади е основа на тяхното богато художествено въздействие. Същността на проблема е в правилното съотношение

между изискванията за единство и разнообразие.

Масовият случай у нас при обновяване на стари улици и площади е „модеризирането“ на приземните етажи и опростяването на техния детайл, което неизбежно води до намаляване на архитектурно-художественото им въздействие. Катастрофално лош ефект, според нас, има облицоването с мрамор, черни стъклени плочки или гърво на приземните етажи на мазилковите фасади, строени в края на миналия и началото на този век в характерните за това време стилове неокласицизъм и сецесион (Кюстендил, Пазарджик, Пловдив и други).

Естетическите качества на фасадите на сградите, които обграждат градските пространства, зависят също така и от подходящото решение на техните входи, витрините на магазините, надписите, рекламите и други, които се поставят върху тях. Особено неблагоприятно въздействие имат различните по стил, материал и мащаб надписи и реклами, безразборно окачени по фасадите на сградите в старите улици. Те скриват характерни детайли от фасадите и ги загрозяват.

През последните години у нас по отношение на художественото решение на пешеходните настилки бяха направени много опити, които показаха, че архитектурно-художествените качества на пешеходните настилки зависят от мащаба на тяхното членение; от характера на рисунката на настилката и нейната връзка с околната среда; от цвета и фактурата на използваните материали.

Градските пространства както със своите физически размери, така и с архитектурата на заобикалящите ги сгради притежават подчертано човешки мащаб. Той се нарушава от неразчленената еднородна повърхност на асфалтовите настилки, които са пригодени за автомобилни пътища. Опитът показва, че за да се превърне една автомобилна улица в пешеходна не е

достатъчно само да се спре автомобилното движение. Трябва да се промени настилката и „да се въведе“ в нея човешки мащаб, като се разчлени на части, които могат да се възприемат от нормалния поглед на пешеходеца. Ако размерите на фигурите, които разчленяват настилката, са големи, те не могат да се разчитат от пешеходците. Такъв е случаят с главната пешеходна улица във Варна, в Горна Оряховица, Кюстендил, Вълчи дол и други. Опитът показва също, че при проектиране на настилки не трябва да се използват големи и сложни композиции от форми (Димитровград), тъй като не могат да се възприемат освен в случаите, когато пешеходните площи са на различни нива (случая с терасовидния площад в Тетевен). Опитът от обновяването на уличните и площадните пространства показва, че малките архитектурни съоръжения (будки за цветя, вестници и цигари, малки павилиони за сезонна и серийна търговия, телефонни будки, табла за реклами и съоръжения, пейки за сядане, чадъри за предпазване от слънце и дъжд, чешми, перголи, подпорни стени и други) играят ролята на своеобразна мебелировка на тези пространства и придават богатство, разнообразие и цвят на тяхната архитектурно-художествена композиция. Малките архи-

12.13

Обновяване на част от центъра на Поморие. Автори: арх. Иван Никифоров, арх. Йордан Търсанков, арх. Иван Недялков, арх. Камен Шипков. Детайлен план на пешеходното пространство по главната улица и макет.

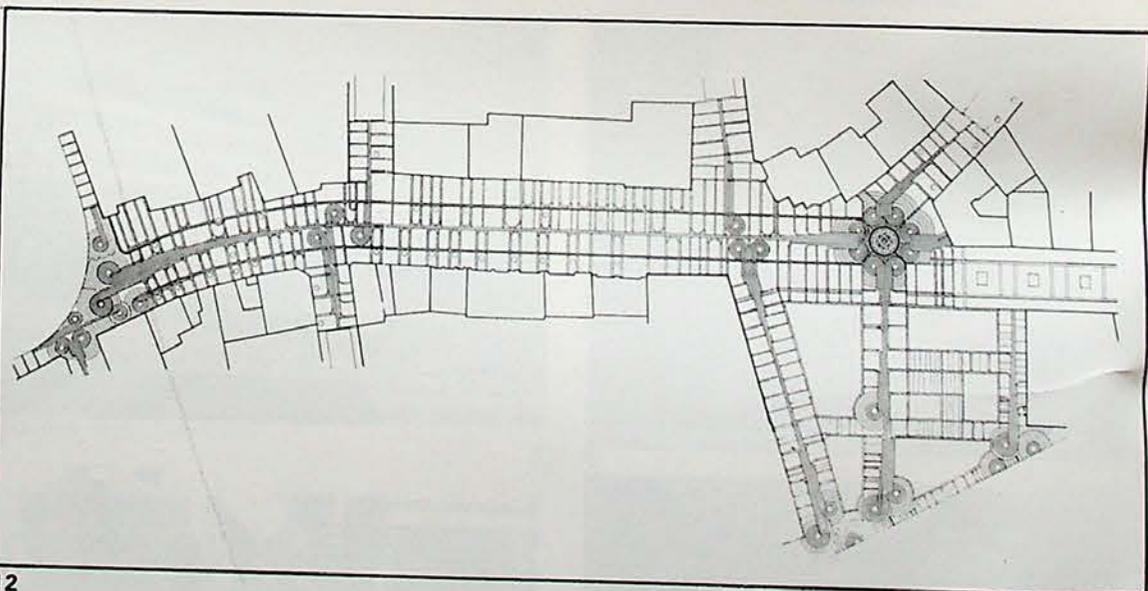
Renovation of a part of the town centre of Pomorie. Authors: arch. Ivan Nikiforov, arch. Yordan Tursanov, arch. Ivan Nedyalkov, arch. Kamen Shipkov. Detailed plan of the pedestrian area along the main street and model.

14

Преустройство на бул. „Народна република“ в гр. Толбухин. План. Reconstruction of „Narodna Repoublika“ Blvd. in the town of Tolboukhin. Plan.

10

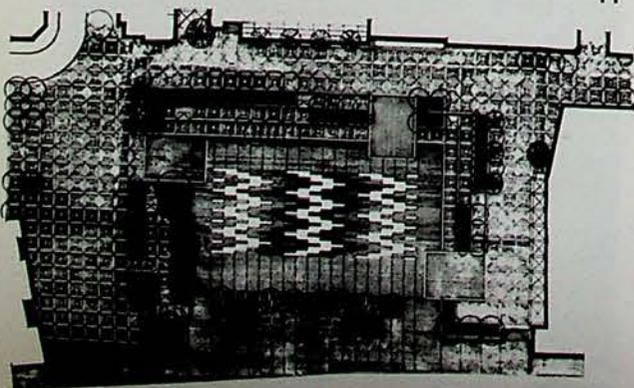

12

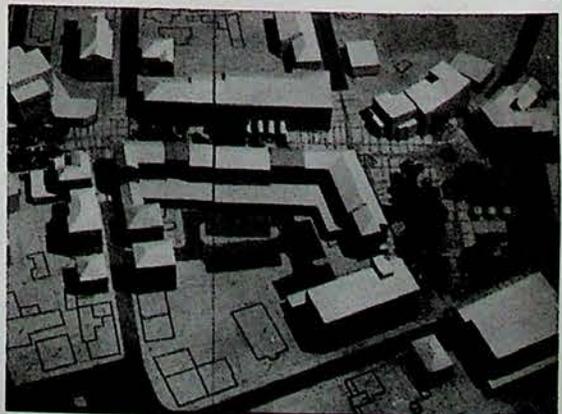
10 Площади пред театъра на гр. Толбухин. Автори: арх. Господин Михайлов, л. Д. н., художници: Божидар Йонов, Янко Бонев и др. The Theatre Square in the town of Tolboukhin. Authors: arch. Gospodin Mikhailov and artists: Bozhidar Yonov, Yanko Bonev.

11

Обновеният централен площад в Тетевен. Автори: арх. Иван Никифоров, арх. Росица Никифорова, художници Илия Илиев, Йорданка Гойчева. The renovated central square at Teteven. Authors: arch. Ivan Nikiforov, arch. Rositsa Nikiforova, artists: Iliya Iliev, Yordanka Goicheva.

36

13

архитектурни съоръжения имат и това положително качество, че лесно се преместват. С тяхна помощ може да се постигне вариантност при използването на градските пространства.

За изграждането на архитектурно-художествената композиция на градските пространства допринасят много колоритът и вечерното осветление.

Трябва да подчертаем, че в последните години у нас бяха направени значителни опити за цялостно изграждане на цветовете композиция на много улици и площади в София, Пловдив, Видин, Пазарджик и други.

Голяма част от живота в градските пространства протича вечер. Изкуственото осветление в тях може да бъде функционално, рекламно, художествено.

Трябва да се изтъкне, че чрез светлината може да се моделира и променя въздействието на пространствата, обемите и цветовете. Без светлина архитектурните пространства, обеми и пластика не се възприемат добре, въпреки че съществуват реално.

У нас, въпреки че има отделни положителни примери, все още твърде малко се мисли за комплексното художествено въздействие на вечерното осветление. Добри постижения както по отношение на разполо-

жението на осветителните тела, така и на техния дизайн има в София, Варна, Видин, Перник, Сливен и другите. В Пловдив бе направен интересен опит да бъдат осветени само фасадите на сградите чрез осветителни тела, поставени над козирките и корнизите на приземните етажи. Резултатите показват, че това не е достатъчно и че трябва да има осветителни тела и в самите улични пространства. Напоследък у нас бяха направени значителни опити и в областта на синтеза на изкуствата в градските пространства. Добри постижения има в изграждането и оформянето на улици и площади с монументални произведения във Враца, Панагюрище, Шабла, Видин, Шумен, Батак и други. Площадът във Враца е показателен пример за органичен синтез между градоустройство, архитектура, скулптура и величествения силует на Стара планина. Панагюрище е също сполучлив опит за органична връзка между центъра на града и големия мемориален комплекс за Априлското въстание. Площадът във Видин е характерен пример не само със стремежа за запазване, но и за повишаване на художествената стойност на съществуващия стар паметник и неговото свързване с площадното пространство.

При някои опити стремежът да се увеличат съществуващите пространства доведе до влошаване на мащабните съотношения между тях и монументалните произведения. Такъв е случаят с паметника на Измирлиев в Горна Оряховица.

● **Последният, шестият извод**, се отнася до спецификата в проучването, проектирането и обновяването на градските центрове. Тя се заключава в:

а) Значително разширяване на предпроектните проучвания, които добиват характер на комплексни научни изследвания, като включват:

- историческо и териториален план;
- влиянието на природните фактори (релеф на терена, климат, природни дадености като реки, езера, висока растителност и пр.);
- функционалната и териториалната структура на централната зона и връзката ѝ с общата градска структура;
- съществуващото застрояване, етажност, степен на износеност, техническа съоръженост, архитектура и др.;
- характера на уличните и площадните пространства, техните естетически качества и др.;
- състоянието на комуникациите и транспорта, паркирането; пешеходните пространства;
- състоянието на техническата инфраструктура;
- обитателите, работещите и посетителите на централните, техния брой, възрастова и социална структура и пр.

б) Промяна във фазите и мащабите за разработване на проектите, които са много по-детайлни, отколкото при ново строителство и задължително включват вариантни решения.

в) Осъществяването на проектите за обновяване на градски центрове у нас най-често се свързва с определени годишнини, чествания или различни политически, културни, спортни или други събития, което им предава кампаниев характер. Спазването на определени срокове в масовия случай довежда до прибързани решения, недобре обмислени проекти, некачествени и скъпи изпълнения.

Необходимо е да се създаде система за планомерно, постепенно, методично самообновяване на градските центрове, без да се изключва концентрация на усилията по време и място с оглед да се постигне комплексен ефект.

Така ще се предпазим от големи грешки, ще запазим и обогатим материалните и духовните ценности в нашите градове.

15,16
Преустройство на централния площад на Благоевград. Автор: арх. Александър Баров с колектив. Изглед преди и след преустройството. Reconstruction of the central square of Blagoevgrad. Author: arch. Alexander Barov and team. View before and after reconstruction.

17
Обновяване на главната търговска улица в Ловеч. Автор: арх. Огнян Симеонов с колектив. Renovation of the main shopping street in Lovech. Author: arch. Ognyan Simeonov and team.

14

18
Обновяване на централния площад в Шабла. Автори: арх. Иван Никифоров, арх. Росица Никифорова; скулптор: Ненко Ненков. План. Renovation of the central square at Shabla. Authors: arch. Ivan Nikiforov, arch. Rositsa Nikiforova, sculptor: Nenko Nenkov. Plan.

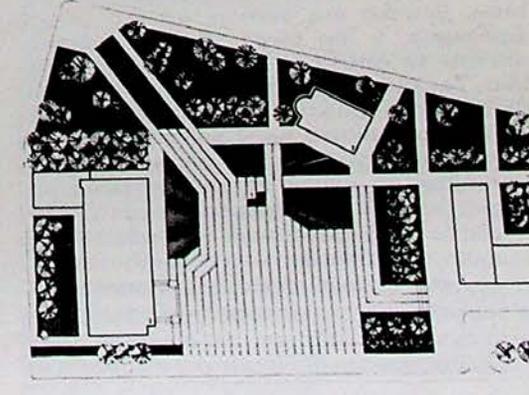
15

16

17

18

ЗА ВЕЧНИ ДУХОВНИ ИЗМЕРЕНИЯ

Арх. ПЕТЪР ДИКИДЖИЕВ е роден през 1942 г. в Скопие. Завършва архитектура във ВИСИ, София през 1967 г. През 1975 г. е на специализация към ИККРОМ при ЮНЕСКО в Рим. В продължение на петнадесет години работи в НИПК — филиал „Тракия“, по консервацията и реставрацията на паметници на архитектурата и градоустройството и проектира много обекти в Пловдивски район. Съставя и превежда „Архитектурни предизвикателства“ на Дзеву (1984 г.). От 1985 г. до 1988 г. е съветник в Министерството на градското развитие и жилищата в НДР Етиопия.

„Доиде моментът на истината. Колкото по-бързо, по-дълбоко по-безпощадно осмислим положението, в което се намираме, толкова по-добре за нас.“ (10)

Този апел е оправен към българските монументални изкуства и архитектура. Повод: конкурсът за мемориал на Васил Левски, навлизащ във все по-напреднали фази, но все още без убедителен резултат. Редица признаци са налице, че задача от такъв характер, тъй дълбоко засягаща всички слоеве на българския народ, поставя пред изпитание съучастващите изкуства — нашето включително. Налага се радикално преосмисляне на редица постановки, изглеждащи досега непохватни, за да можем да продължим напред. Не е изключено да настъпи прелом, качествена промяна в понятието ни за паметник.

Големите въпроси, възникващи пред нашите професии, ще бъдат поставени тук само накратко и в последователност от общото към частното, като оставим накрая художествените изразни средства. В стремежа да бъдем обективни ще си послужим с мозайка от изразени чрез централния печат становища, както и започнахме. В отговор на възможния упрек, че фрагментите, използвани откъснато от контекста им вероятно губят от смисъла си, обещаваме да не изопачим тяхната насоченост. Във връзка с това нека подчертаем (не без изненада), че разглежданото обществено мнение се оказва достигнало завидна зрялост; концептуално то превъзхожда професионалистите художници и архитекти. Диалектиката на всяко развитие: общественосторическата необходимост ще доведе до промяна в творческото съзнание.

„Проведените конкурси бяха... поучителни. Те категорично отхвърлиха утвърдената представа за изразяване на събития и личности... Беда би било, ако нямаме творческо изясняване на подходите в паметниковото творчество.“ (1)

Първият въпрос е поставен не пред архитектите, нито пред художниците, а по-нагоре: „... почит ни е нужна. Но нужно ли е материализирането ѝ в „мемориал“? (3) „ако се събере целият бетон, всичко от бетон, което има в България, и то няма да бъде достатъчно за достоен паметник на Левски. Тогава следва да мислим не за мащабни мемориали.“ (4). „Засега се оказва непостижимо чрез многобройните конкурсни турове да се даде подходящ материален израз на съвкупната народна памет и признателност...“ (16) „Левски се в паметник не побира“ (6) Въпросът е отправен към поръчващия. Види се, ако самият замисъл за мемориал, бе подложен на изпитание пред общественото съмнение навреме, то щеше да нанесе своите корективи в самата същност на

социалната поръчка. Изводът е, че „слушебно“ поставяне на поръчка с такава значимост напред трябва да се избягва. Народът знае по-добре дали и как да се овеществи признателността му към великия в своята скромност Васил Кунчев.

Общественоста се произнесе критично върху досегашната практика на мемориалното творчество. Левски се оказва достатъчен повод за съкрушителни оценки: „...като направихме това чупикраково стълбище над Калофер, да не би Ботев да стана по-голям?“ (6) „Прег Ботев се напънахме — вмесихме го до гръбта на Балкана като огромен камък — загърбен и от Балкана вече, и от нас. Това помпозно отлъчване... е урок, вкаменен обаче, урок по греховност.“ (9) „Ние не можем да повтаряме грешките от паметници за 1300-годишнината на България, за които беше стоварен толкова камък, че аз се чудя как моите внуци и правнуци ще го разчистват.“ (2) „Може би трябва да се забравят всички идейно-художествени структури, използвани в последно време прекалено много от нашата мемориалистика.“ (13) „...гигантски, монументални проекти. Такива паметници на времето, през 1981 година, осеяха родната земя с каменни блокове и стълбове.“ (5) „Смразява ме... тази мегаломания непременно да се възвисим над нашата тъкмо с камък и бетон! Смуцава ме това опасение, че няма да изглеждаме велики...“ (7)

Без съмнение, двадесетината становища, на които се опирам, могат да се нарекат обществено мнение само условно; те са само част от общественото мнение. Но ги смятам за представителна част, тъй като: първо, не разполагам с алтернатива, липсва друг, по-представителен пакет от становища или анкета-проучване; второ, нито едно от становищата не изрази протоколно лицемерно удовлетворение от нашата мемориална практика и от туровете на конкурса в частност, всички те са критични; и трето, те са за мен върхът на айсберга, всеки един от тези по-първи люде, комуто е била предпоставена гумата, е дълбоко убеден в мнението си, очевидно е подкрепен еднородно от мнозина други наоколо. Съответните редакции, знаем, нямат навик да публикуват провокационни, драстични изказвания, които те самите не споделят и не биха защитили.

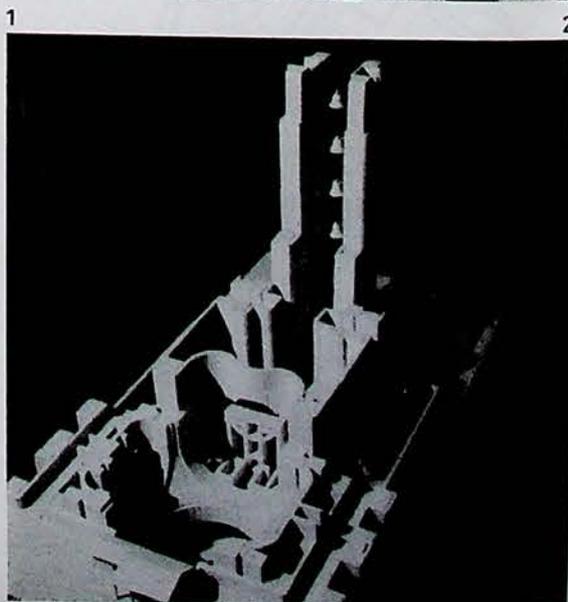
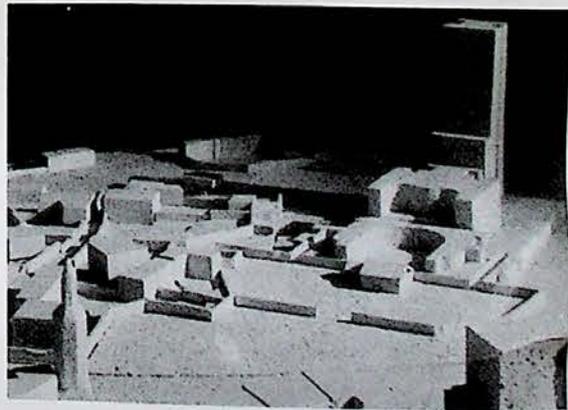
Във всеки случай, смятам основанията достатъчни, за да можем да си направим следния работен извод: българското обществено съзнание не страда от комплекс за непълноценност. Не са нужни тропнети и помпозност, за да му внушаваме себеуверждаване. Можем вече да опишем като отминал етап кресливите и гръмки мемориали, предизвикани от кампани. Който ще свързва името си напред с тези творчества, ще трябва да настройва лирата си по-изтънчено към пулса на нацията. Самото понятие „мемориал“, опасявам се, звучи вече компрометирано: „Не е необходимо на всяка цена да има мемориал, който дълбоко да противоречи на стила и историческите изисквания на времето ни. Ако оставяме знак — нека той отрази същественото и важното.“ (5) Възниква, и нека веднага възприемем, новият термин знак. Подизводът е, че критичният анализ на издигнати вече реализации не може да се смята повече „неградивен“ и трябва да получи полагащата му се гласност, а и да огласява верните оценки на обществото. При социализма церемониалните любезности могат само да пакостят. Някои (не всички) становища изразяват открито съмнение в творческите възможности на този етап у нас:

„...сегашният ни творчески потенциал по субективни, пък и по обективни исторически обстоятелства няма възможност да постигне равнището на един мемориал за най-великия национален гений.“ (2) „Задачата е извънредно трудна. ...Би могло да се каже, че тя е и непосилна за гнешното равнище на нашето монументално изкуство. Като мислене, не като техника или пластическа сръчност.“ (8) „Непосилна, направо казано невъзможна задача.“ (6) „...честно ще бъде да си кажем, че може би сме надценявали нашите творчески възможности в тази област, опита, богатството от оригинални идеи, годни да се трансформират в такава задача. Имаме да се учим — от световните образци, от своите постижения, но особено от своите несполуки. Докато не видим точно, в упор, безмилостно тези несполуки (паметник по паметник, голям или малък, национален или местен) не ще се избавим от излишната самоувереност, а бих си позволил да кажа — и самодоволство.“ (10)

Пълно еднородие обаче липсва в тази оценка, а дори и в крайните становища има оставена вратичка за оптимизъм. Ще се опитам да формулирам градивен извод, който нашите професии би трябвало да осъзнават: че със сегашните сили, но превъоръжени с нов подход, ново мислене и чувствителност, с нови методи и изразни средства, българските творци ще могат да завоюват нови хоризонти в изкуството си. Иначе — не.

„...конкурсите доказват необходимостта от друго мислене към паметниковото творчество.“ (1) „...наг желанието нашето време да изрази достойно почитта си към Апостола все още тегне една недовре осъзната концепция, т. е. няма общ замисъл какво трябва и какво не трябва да се прави...“ (3)

Ето тук нашата теория и критика се оказват в дълг пред практиката. Не е достатъчно хроникьори да следят, информират

и коментират; нужно е да се изкова концепция за бъдещето, което не винаги е възможно да стане на чертожната дъска, място за конкретни образи. Практиката, сковавана от собствените си (колкото и високохудожествени да са те) навици, се препъва, без помощта на нови концептуални оръжия. Идеята в слово, неопатлива на изчертаване, скулптиране или изрисувана, нека заеме най-сетне пълноправното си място между проявите на пространствено мислене.

Голямата изненада, за мен лично приятна и повод за настоящите редове: поценявали сме напредничавостта на общественото естетическо съзнание у нас, смятали сме го за незряло. То се оказва превъзхождащо творческото съзнание на нашите професи и съответно — водещо, понеже представлява историческа потребност неизбежно и незабавно подлежаща на отразяване. Отнася се до самото съществуване на художествения факт, до неговата съвършеност (свършеност). До пространствено-временните граници на творбата. Очертанията на която трябва да се оставят отворени както в пространството (мястото), така и във времето (поколението). Нажежените коментари около паметта на Левски са показателно еднородни около идеята, която сме смятали за единствено възможен изход от „загънената улица“ в Карлово.*

*Не сме допускали, че с шепя съмишленици архитекти представяме нещо повече от незначително малцинство в твърдото си убеждение, че задачата в Карлово няма решение като затворен (приключен) артефакт. „...много пъти се е случвало един, неколцина да излязат срещу някакъв обществен стереотип и да се окажат прави, по-рано или по-късно“ (10) В случая приятната изненада е, че стереотипът бива разчупен от ... самото общество. А колегията не може да не отзове: „Харесвам градоустройственото оразмеряване на мемориала, „знака“ в града. ...Тъй или иначе, този е верният метод и ви поздравявам. ...Една намеса не струпа на върху градската тъкан, а полемично проникваща в нейната диалектика...“ (19) (За това лично отклонение нека бъде извинен. П. Д.)

„Днес проектантите творци да изработят общата схема като отворена към бъдещето система и да прибавят своето като част от големия замисъл“ (1) „...и непременно като отворена система за творците от бъдещите поколения.“ (1) „За потомците няма да остане място. Редно е и те да направят нещо за България.“ (2) „...мъже и жени от градове и села... ще могат да отделят отново време и труд, за да подкрепят Дякона Левски и всеобщата несекваща борба за чиста и свята република“ (14) „...аз съм за „неръкомборния“ образ на Левски, винаги един по своята дълбока същност и винаги изменящ се, извисяващ се във времето, допълван и обогатяван от времето...“ (16) „Да се прогължи социалната поръчка за изграждане на паметник на Левски в Карлово чрез безсрочен конкурс, отворен към всички...“ (13) „...Такъв мемориал може да стори целият народ и всеки отделен българин.“ (4)

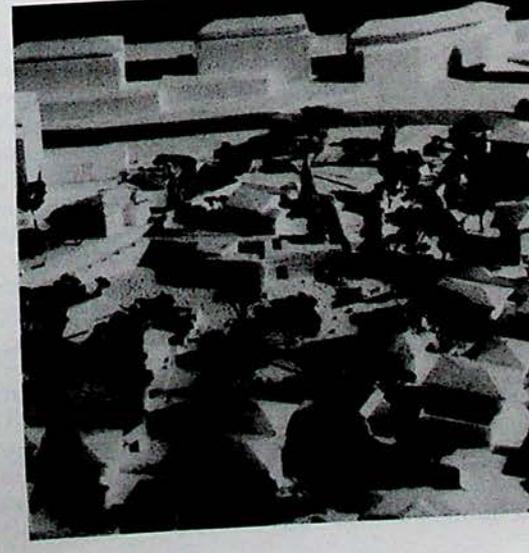
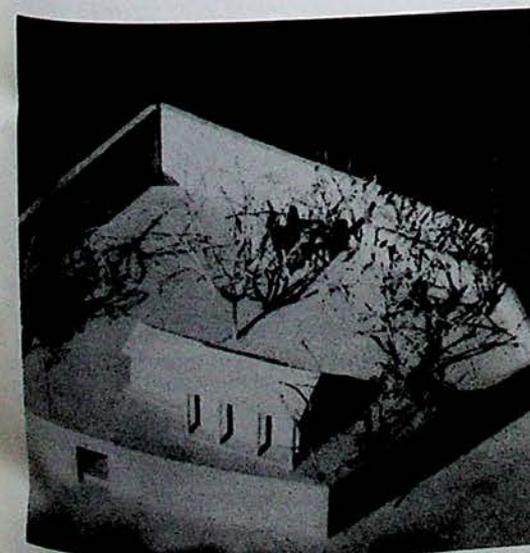
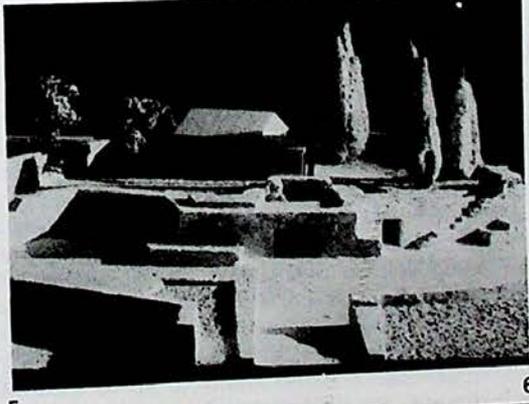
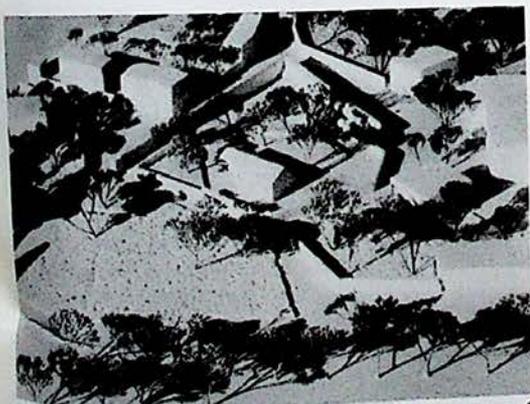
Съзираме тук, противостоящо на естетически авторов инстинкт към себеизява в окончателна застинала поза на съвършенство, едно дълбоко народностно по духа си стремление към диалектическа недовършеност, към съучастие. „Тя расте като по чудо, сама, като жива...“ е Вазовата „Грамада“ с високоволтовия отрицателен заряд на проклятието — материализирано в прости, случайни камъни. Нека ми простят категорично и елитът, но за мен лично пълната връв между нас, дяковете и Майка България с нейното народно творчество е свята, преоткривана всяка от петнадесетте ми години на интимно общуване със строителния фолклор. Веднага съобразяваме колко проста е крачката към радикално новия подход („...идеята... ме сепна с простотата си, с красотата и с изпълнимостта си“ (14), към една... гора, която народът, без да чака нас, творците, вече засажда в памет на Левски. Нехаен към авторство и ента повишена откупка... Колеги, нашето

изкуство се състои не само в онова, което сме си представяли довчера! Събратията художници също ще трябва да осъзнаят гребена на коя точно вълна да яхнат, ако искат да не изостава от времето си. „Това не се гради изведнъж. То се налага във времето от мнозина, от поколения.“ (1) „Такъв мемориал няма да има материалните измерения на един площад, а ще придобие неизлечимите, вечни духовни измерения.“ (1) Изложеното дотук стига, за да извлечем следващия, основния си извод: българските монументални изкуства и архитектура израснаха до качествено ново равнище — отворени във времето и в пространството решения. Отворени за приноси от поколения, отворени за приноси „по място“. Дата на крачката — 1983, официално регистрирана; 1988 — еднородно призната. В бележника на историята нанасяме: средата на осемдесетте години. Радващо постижение все пак за един конкурс, който се смята за неуспял в „делово“ отношение. Липсата на резултат е отличен резултат в случая.

Сега, накратко, заключителните „кухненски“ подробности по палитрата от изразни средства — като между професионалисти. Изобразителните средства отпадат, или поне вече не доминират:

„Проведените конкурси ...категорично отхвърлиха утвърдената представа за изразяване на събития и личности с изобразителни средства.“ (1) „...всички елементи-атрибути, които ще срещнем във всеки наш паметник, мемориал,obelisk или пантеон: кръстосани мечове, камбани, пламтящи факли и абстрактни спирали, стопирани в камък или метал ритуални сцени, бронзови дати, години и цели почетелни изречения — да върви посетителят на пръсти по полираните мермери, да извива врат пред височините и дълбочините... Всичко това го има в гипса и стиропора в Дома на архитектите. Липсва само съвременната идея. (8) „Предлаганите монументални композиции... разказвателни, ...обяснителни, сякаш страница от учебник.“ (9)

Виждаме как комиксите, както наричаме помежду си на професионален жаргон поредицата от изображения на патилъ (скулптирани или православно рисувани), биват безцеремонно изритани във от монумента — там, където им е мястото, в книжките с картинки за дечица и олигофрени. Но повечето от христоматийните клишета, уви, също се оказаха дискредитирани: Традиционните материали като мрамор, гранит, бронз, а и по-новите, като бетон, не успяват да захласват повече българина, поизхабиха се. Нови средства вече нахлуват: разлестващата се Апостола горица; водата като „живо“ вещество; светлината, и то вече не само като гопълнителен ефект, а като градивна еднородност.

Проекти от последния етап на конкурса за мемориал на Васил Левски в Карлово (1987)
Competition for a memorial to Vassil Levsky at Karlovo (1987) — last stage projects

- 1, 2 Проект на авторски колектив с ръководители Крум Дамянов и арх. Георги Гечев
Project of a team with chiefs Kroum Damyanov and arch. Georgi Gechev
- 3, 4 Проект на авторски колектив с ръководители Димитър Бойков и арх. Лозан Лозанов
Project of a team with chiefs Dimiter Boikov and arch. Lozan Lozanov
- 5, 6 Проект на авторски колектив с ръководители проф. Валентин Старчев и арх. Богдан Томалевски
Project of a team with chiefs Prof. Valentin Starchev and arch. Bogdan Tomalevski

ЗА ЕСТЕТИКАТА НА ГРАДА

ница в структурите; лазерни лъчи, може би; пламъчета на кандилца в притихнал карловски двор; звукът, камбанният звън... Нека не ги съчинявам сега, не за това съм седнал, нито е нужно да си подказваме. Българските архитекти и художници имат достатъчно талант и въображение и ще се изтръгнат сами от читанките си и от чертожното си благовъзпитание. Градацията и кулминацията се оказаха преобърнати от Левски: засилващите се към центъра на композицията ефекти придобиват гротескност, разобличават автора си в пъчене. Притихване, а не кръсци, притихване до едноминутното млчание с буца в гърлото пред неговите „очи сиви, почти сини“ — това е степенуването и кулминацията на изразните средства. Ами мащабът? Неразрешима задача в безсънните нощи на многобройните искрени участници в конкурса? „...Следва да мислим не за мащабни мемориали. Защото нищо не е достатъчно грандиозно, нищо няма да бъде достатъчно голямо за Левски.“ (4) и (5), и (7) погоре). Както колумбовото яйце — много просто: оразмеряваме го... безкраен. Или другояче казано — отворен в пространството.

„Но дали въпросът за паметник в Карлово може да бъде решаван само — или предимно — от архитекти и художници? Не трябва ли тяхната работа да се предшества от изследвания и разработки на философи, социолози, психолози, историци и историци на изкуството?“ (11)

Камък в градината на българската архитектура, пряко попадение в теорията и практиката ни. Ако те са си на мястото, няма да се стигне до това паметта на Левски да бъде отстоявана от ентузиазирани общественици и от директора на карловското горско стопанство. Докато в същото време нашите професии биват избутвани в глухата линия на непопулярни периферни разкроявания с овехтял имперски тон; докато българските изкуства биват разобличавани в изкуственост. Вкаменяването в поредната високохудожествена поза на едно старо, живо и пълно градско пазарище (в Пловдив) пряко народната воля — та това ли е гетото, което избрахме за своето изкуство? Да се окаже старателно заобикаляни от всекиго!

Място за оптимизъм има, само когато теорията и практиката на нашата мемориална монументалистика намерят в себе си сили и средства да откликнат на върховното си призвание: да изразяват духа на своето общество и време — не с предпоследна гата и разчупвайки цехово-професионалната ограниченост на своята гилдия.

Арх. Петър Дикиджиев

ИЗТОЧНИЦИ: (хронологично)

1. ПЕЙО БЕРБЕНЛИЕВ	19.01. 1988 г.	в-к	Отчетен фронт
2. ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВ	26.01. "	"	"
3. ХРИСТО ЙОНКОВ	"	"	"
4. МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ	"	"	"
5. НИКОЛАЙ ГЕНЧЕВ	27.01	"	"
6. МАРКО СЕМОВ	"	"	"
7. БОЖАНА ДИМИТРОВА	28.01	"	"
8. ГЕОРГИ МИШЕВ	"	"	"
9. ДИМИТЪР ЕЗЕКИЕВ	"	"	"
10. КИРИЛ ЯНЕВ	02.02.	"	"
11. МАГДАЛИНА СТАНЧЕВА	29.01.88 г.	"Народна култура"	в-к
12. ХРИСТО ГЕНЧЕВ	"	"	"
13. ГЕОРГИ ИВАНОВ	"	"	"
14. ГЕНЧО СТОЕВ	19.02.	"	"
15. СТЕФАН КЪНЧЕВ	"	"	"
16. РАШЕЛ АНГЕЛОВА	"	"	"
17. АЛЕКСАНДЪР ТАНЕВ	"	"	"
18. РЕДАКЦИОННА СТАТИЯ	"	"	"
19. БРУНО ДЗЕВИ	24.06. 86 г.	непубликувано	"

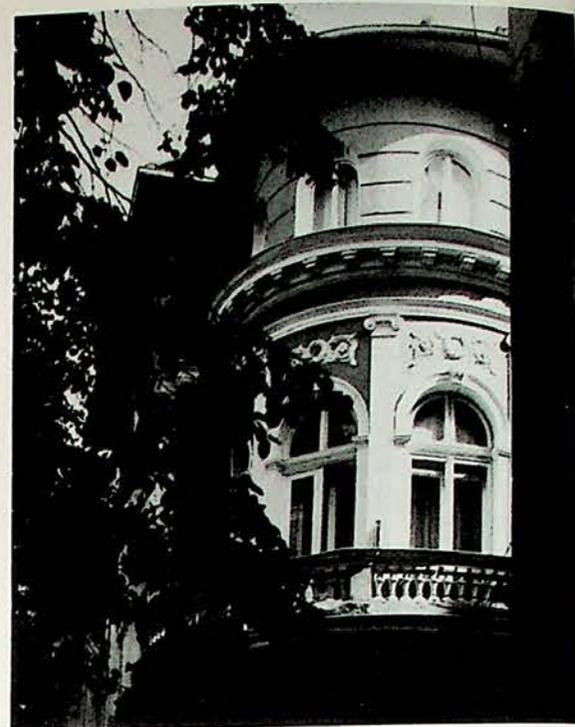

Арх. ВЛАДИМИР БРЪНЕКОВ е роден през 1904 година в Севлиево. Завършва Висшето техническо училище в Дрезден през 1927 година. От 1933 г. е на свободна практика. По това време проектира сградата на пл. „Ленин“ (в партерния етаж на която днес се помещава ресторантският комплекс „Рубин“) и Централната поща в София (първопремиран конкурсен проект в съвместорство с арх. Асен Михайловски). През 1948 г. постъпва в „Главпроект“ като ръководител на ателие. Проектира първите големи заводи у нас в София („Ел. пром“), в Сливен и в с. Николаево; по-късно — гаражите на ЦК и МС в София; сградата на ул. „Софийска комуна“ 10 (в сътрудничество с арх. Ив. Васильов) и други. Автор е на редица статии и трудове по проблемите на архитектурното творчество и градоустройството: „Стильът свещион в България“, на Сцената на театъра и културния дом“, „Сгради на културата през капиталистическия период“ и други.

Световната история е история преди всичко на градовете. От всички произведения на изкуството, символи на духа на една епоха, архитектурните паметници са най-трайни. По тях може да се съди за миналото на града, за неговия растеж, история и съдба. Макар и всекидневно явление, архитектурата става изкуство, издигащо се над делничните преживявания. Това обуславя изключително голямото значение на задачите, свързани с изграждането на градската среда, с формирането на градските пространства и общия им художествен облик.

Оформяне на пространство — това е най-простото и същевременно най-точно определение за градоустройство. Още в древността градът се е зародил като архитектурно-пространствен организъм. Духовният компонент при възприемането на всяко пространство е чувството за единство. Архитектурата, която го обгражда, подтиква към движение за оптическото ѝ опознаване. Така пространството се възприема не статично, а цялостно, от различни точки. Гледките се редуват една след друга, в ритъма на движението то оживява и се разкрива в своята обемна същност. Макар от различни епохи, обектите се обединяват в единна общност. Скриптият динамизъм насочва погледа към онзи от тях, който доминира, който властва над общата картина и се налага със своята индивидуалност. Пространство и обкръжаваща архитектура се допълват взаимно, пространството като че ли се материализира, става осезаема реалност.

Главните площи в града имат особено предназначение — около тях се издигат изключителни по своето съдържание и значимост обществени сгради — катедрала, дворец, опера и т. н., при което се степенува въздействието им и се разкриват особените им достоинства. Тези обекти се превръщат в доминанта на пространството и най-често в тях завършва една градоустройствена ос. В много случаи те дават и името на площада. От друга страна, може да се каже, че те предопределят площадното пространство. Пространството и пластичните архитектурни форми се оказват обединени в общо архитектурно въздействие. Пълното оптическо и чувствено възприемане на така получената се цялостна картина буди у зрителя художествено преживяване, което би предизвикал един акорд от класиче-

ска музикална творба. Всъщност това е най-висшето преживяване, което ни предлага градоустройството като изкуство. В съвременната архитектура проблемът за пространствата в градския организъм буги тревога.

Дори при един внимателен поглед върху общия план на който и да е нов жилищен комплекс не би могло да се открие обединяваща структурна мисъл. Почти навсякъде преобладава фрагментарност, неспособна да доведе до по-интересни решения. Ориентацията е много затруднена, защото липсват опорни точки. Коренно е променено и самото схващане за пространство. Отделните обекти се редуват механично, без органична връзка помежду им, без целенасоченост и степенуване. Те дори не притежават свои характерни особености — носят печата на шаблона и досадното повторение. На места пространствата се разпадат до пълното им самоунищожение, защото блоковете са много раздалечени и нямат отношение един към друг.

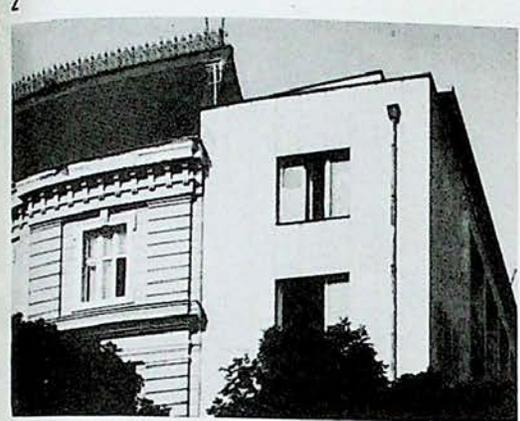
Унификацията на изразните средства и шаблонизираният архитектурен образ са стигнали своята безплодна граница. Навсякъде картината е бедна, липсва разнообразие говори за проектиране без въображение. Стандартът неизбежно е наложил познатия геометричен схематизъм. За художествено въздействие и удовлетвореност от подобни картини не може да се говори. Затова и човек не изпитва желание да ги гледа, а още по-малко да остане задълго сред тях. Никъде не може да се открие авторско присъствие и амбиция за самоизява. Отрицателната критика, на която са подложени нашите жилищни комплекси, може да бъде отнесена към практиката и на други страни — уви, една слаба утеха за нас.

Необходимо е да осъзнаем във всичката му сериозност това тревожно положение. Постепенно отпада едно от най-важните изисквания в архитектурата — изискването за естетическо въздействие, което отговаря на най-интимните възжелания на човека.

Във връзка с казаното дотук бих искал да обърна внимание и на един друг, не по-малко болен за нашата практика въпрос — съобразяването със заварените архитектурни ценности. Известно е, че обликът на града е резултат

1
Фрагмент от сградата на Чешкия клуб на ул. „Евлози Георгиев“ № 5 в София след надстрояването ѝ.
The building of the Czech Club at 5, "E. Georgiev" Str. in Sofia after adding new storey. Fragment.

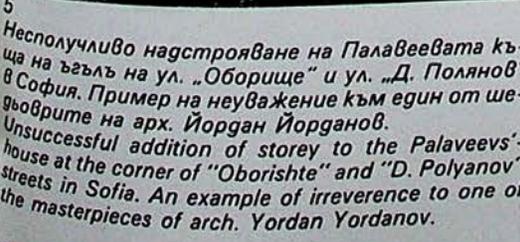
2
Блестящ пример за надстрояване на стилната сграда на ул. „Славянска“ № 2 в София.
Brilliant example of additional storey to the stately building at 2, "Slavyanska" Str. in Sofia

3
Включване на нов обем в съществуващата градска тъкан — сградата на Съюза на българските композитори на ъгъла на ул. „Ив. Вазов“ и ул. „Поп Андрей“ в София в близост с Народния театър (автор: арх. Минко Пиндев)
Including a new volume in the existing town texture — the building of the Union of Bulgarian Composers at the corner of "Ivan Vazov" and "Pop Andrei" streets in Sofia, near the National Theatre (author: arch. Minko Pindev)

4
Югозападният фронт на пл. „Народно събрание“ в София — пример за нарушена хармония в силуетното изграждане
The south-west front of the "Narodno Subranie" Square in Sofia — an example of disturbed harmony in the silhouette development

5
Несполучливо надстрояване на Палавеевата къща на ъгъл на ул. „Оборище“ и ул. „Д. Полянов“ в София. Пример на неуважение към един от шедеврите на арх. Йордан Йорданов.
Unsuccessful addition of storey to the Palaveeva's house at the corner of "Oborishte" and "D. Polyanov" streets in Sofia. An example of irreverence to one of the masterpieces of arch. Yordan Yordanov.

там на различни стилови епохи, оставили трайни следи в архитектурните паметници. Всъщност разнообразието на стиловете прави картината богата. За града като художествен образ те са от решаващо значение и съхраняването им е важна градоустройствена задача.

Много често у нас обаче при надстрояването на една сграда не се запазва стила на заварената архитектура и така биват обезличавани ценни обекти. Като фрапурац пример в това отношение може да се посочи дисонанса между богатото пластично оформление на старите два етажа на Чешкия клуб на ул. „Евлози Георгиев“ № 5 и издигнатия нов етаж без никакъв архитектурен детайл и с крайно опростен главен корниз, който по същество има задачата да завърши един по-голям обем.

Блестящ пример за това как би трябвало да се надстроява стилна сграда е сградата на ул. „Славянска“ № 2. През 50-те години тя израстна още с един етаж, при което обаче съответно беше надстроен и ъгловият мотив с купола. Домът на ъгъла на ул. „Оборище“ и ул. „Димитър Полянов“, един от шедеврите на арх. Йордан Йорданов в стила на т. нар. мюнхенски сецесион, с издигнатата надстройка е напълно обезличен. При това, когато надстрояването се проектираше, арх. Йорданов беше още жив и за да се намери по-правилно решение, беше редно задачата да се възложи нему. И това не е единственият случай, при който колегиалната етика беше пренебрегната в ущърб на обществения интерес.

Практиката показва, че в своята отговорна дейност Институтът за паметниците на културата не винаги успява да отстои първоначалната си твърда позиция, което води до негативни последици. Прекрасните домове на ул. „Шипка“ № 3 и на ул. „Оборище“ № 10, характерни за стила сецесион, след надстрояването им са загубили твърде много от своята художествена стойност. Грижовно би трябвало да се отнасяме дори и с по-малко ценни сгради. При утвърждаване на проекти за надстройки би трябвало да се изисква главният корниз на съществуващата сграда да не остава като грозна коремна превръзка. В такива случаи трябва да се търси, **ново цялостно фасадно решение**, при което главният корниз да бъде съобразен с изменен обем на сградата.

Новите сгради трябва да бъдат в хармония

с околната среда. В града отделната сграда не съществува самостоятелно, сама за себе си, както ако е разположена свободно, сред природна среда. Тя трябва да се разглежда не като изолиран обект, а като елемент от едно цяло от по-висш разряд — картината на градското пространство. Това поставя задължителното условие да се търси връзка със завареното застрояване и да се проявява уважение към наследеното от минали епохи — с една дума да се търси хармония и това трябва да се превърне в основен критерий при утвърждаване на архитектурните проекти. (У нас, разбира се, не липсват и положителни примери в това отношение — проектирана с творческо вдъхновение, сградата на Съюза на композиторите, намираща се в пространството около Народния театър — дело на арх. Пиндев, е включена умело в тъканта на съществуващото застрояване в стила на еkleктиката и сецесиона).

Ако бе спазвано стриктно изискването за хармония, т. е. за обединяване на отделния обект в структурата на градското пространство, то днес нямаше да бъдем свидетели как на западната страна на пл. „Народно събрание“ всяка от сградите се стреми да се наложи с мощния си обем. Три сгради, строени с еднакъв степен похват, в кратки промеждутъци от време, но без да бъдат съгласувани, се оказват в пълен дисонанс. Липсва единство, липсва стремеж да се оформи силуетът на площадната стена. Всеки от проектантите се е ограничил единствено в своята задача. Нека оставим настрана доколко е успял да реши успешно и нея с оглед представителния характер на площада. Незадоволителният резултат е налице. Трите обекта са утвърдени от различни архитектурни комисии, които явно не са се ръководили от основния естетически градоустройствен критерий — да се завърши общата картина.

Безспорно, нужно е да се проявява уважение към заварените ценности. Това обаче не е единствената задача на утвърждаващата инстанция. Задължително трябва да се търси хармония в уличната картина като цялостен образ. За тази цел успоредно с утвърждаването на една нова сграда може и трябва да се изискват известни корекции в завареното съседство, при което би могло да се стигне и до отстраняване на неудачни надстройки. Например, когато се разглеждаше проектът за хотел „София“ на пл. „Народно събрание“, архитектурната комисия бе на мнение, че архитектурата на съседната жилищна кооперативна сграда — ярък пример за банална, безлична „модерна архитектура“, е несъвместима с облика на хотела и затова препоръча „Балкантурист“ да проучи възможностите фасадите на кооперацията да се обновят, още повече, че се налагаше и надстрояване по силуетни съображения. Като всички непромоколирани, следователно незадължителни решения, това остана само едно красиво пожелание. Така бе пренебрегнато естетическото въздействие на един от най-големите площи в страната.

Посочените проблеми не са само софийски. Те съществуват навсякъде и в много от по-големите ни градове.

Един архитект от наполеоново време е казал: „Усъвършенстването на градовете е средство за прослава на всяка нация“. Можем да прибавим „и на всяка голяма епоха“. Би било достойно за нас днес да оставим трайни следи за бъдещите поколения.

Арх. Владимир Брънеков

АРХИТЕКТУРНОТО НАСЛЕДСТВО И РЕКОНСТРУКЦИЯТА НА БУЛ. „ГЕОРГИ ДИМИТРОВ“ В СОФИЯ

Арх. Симеонка Бракалова

Родена е през 1934 г. в Плевен. Завършва Архитектурния факултет на ИСИ през 1958 година. Работи като проектант-ка в „Земпроект“, в системата на Комитета по туризма. Националният институт за паметниците на културата. Проектира главно търговски и атракционни заведения: „Каракачански стан“ и магазина на Кореком в курортния комплекс „Златни пясъци“, ресторанти „Козлука“, Пикника на „Слънчев бряг“, ресторант „София“ във Франкфурт на Майн, ФРГ, ресторант в Западен Берлин. Участвала е в конкурси в колектив. В областта на проучването на архитектурното наследство има редица публикации във вестници и списания. Авторка е на труда „Архитектурата на Плевен през вековете“ (под печат).

Предстоящата реконструкция на бул. „Г. Димитров“ в столицата е продължение на идеята за съвременно оформление на най-важната градска ос север-юг и свързването ѝ с предгаровия площад. Южната част на тази ос — бул. „Витоша“, вече бе изцяло обновена. Проектните разработки за осъвременяването на бул. „Г. Димитров“ трябва да бъдат съобразени не само с този факт (предизвикал не малко дискусии), с проектното решение на предгаровия площад (също предмет на оживени обсъждания), но и с наличието на голям брой археологични и архитектурни паметници в зоната на булеварда.

Проблемите, които поставя съхраняването на наследството, са едни от най-тежките за съвременните градостроители и не са малко случаите, когато при провеждането на съвременни архитектурно-градоустройствени операции тяхната дейност се оказва с отрицателни последици. Практиката обаче доказва, че когато се вземе под внимание историческото развитие на една градска част и се прояви уважение към забареното наследство, може да се стигне до оригинални, функционални и същевременно в духа на традициите проектни решения. Тук предлагаме кратък преглед на историческото развитие на бул. „Г. Димитров“, като държим сметка за следите, останали от времето и въз основа на това се опитаме да очертаем насоките за съвременното и бъдещото му изграждане.

Главен привлекателен пункт за поселищен живот на територията на София още в предисторическата епоха е **минералният извор**, каптиран днес за Софийската минерална баня. Направените проучвания показват, че още в този най-ранен период от историята на града посоката на днешния булевард вече е била определена „в резултат на събирането на всички пътища, идващи от север, изток и югоизток, в северното предмостие на моста Лъвов мост“. На тази територия се изгражда тракийското селище Сердика. Римляните като завоеватели на тракийска Сердика добре оценяват не само природните дадености на територията, но и нейното **средищно положение на Балканите**. До града на сердите те изграждат нов римски град. Извършва се планирането и строителството на квартали и улици с характерното за римляните ориентирание север-юг и изток-запад. Главната ос — север-юг, на изградените от тях град съвпада с посоката на оста на днешния булевард „Г. Димитров“ в частта му от пл. „Ленин“ до халите, по-късно продължена към Лъвов мост.

Още в началото на завоевателната политика на римляните голям интерес за тях представлявал минералният извор на града. Те каптирали извора и приблизително на мястото на днешната Софийска минерална баня изградили **огромна римска баня**, която е лежала малко косо по отношение на днешния булевард. Близко до нея, в приземния етаж на магазин „София“ (защанда за спортни принадлежности) е експонирана част от призьгнатата римска кула с част от **крепостната стена**, ползвана и подсилвана по време на Първата българска държава, след завладяването на града от хан Крум.

Територията на днешния булевард „Г. Димитров“ е играла важна роля в духовния, културния и търговския живот на София и по време на византийското владичество. Градът е бил разширен, включително и по посока на днешния булевард. Останки от строителна дейност от тази епоха са разкрити чак до пресечката на булеварда с улица „Козлудуй“.

По време на Втората българска държава градът запазва значението си като **търговско селище**. От този период е черквата „Св. Петка Самарджийска“ (в подлезта между хотел „Шератон“ и ЦУМ) и други малки черкви в близост, изградени от различни занаятчийски задруги в района на магазинчетата им, които са били разположени в южната част на днешния булевард.

Направеният дотук кратък преглед на историческото развитие показва голямата роля на територията на

булеварда като пътно търговско и културно средище, което днес е богато на археологични находки. От периода на османското владичество по булеварда е останало трайно строителство — Баня Баши джамия (срещу Халите), изградена през 1576 г. по проект на видния тогава архитект Хаджи Мимар Синан, автор на прочутата Султанселимова джамия в Одрин. Сградата и днес участва в оформянето на специфичния облик на улицата.

За ролята на този район на града като важно търговско средище по време на османското владичество и през Възраждането говорят редица пътеписи от XVII, XVIII, XIX век. Неговото значение особено се активизира по време на Възраждането, когато тук се изграждат голям брой ханове, къщи с магазини, чаршии и пазарният център между Халите и банята.

Освобождението завърва района на булеварда плътно застроен с различни по предназначение и масивност постройките, разположени хаотично — явление, характерно за градовете, намиращи се в пределите на Османската империя. Въпреки това, пътното направление, макар и лъкатушесто, е било запазено, включително и изграденият преди Освобождението Шарен мост, на мястото на който през 1905 г. е построен днешният Лъвов мост.

Бул. „Г. Димитров“ е една от първите улици в София за която след Освобождението се одобрява съвременна улична регулация и започва масово строителство. Първите сгради от тази епоха са жилищно-търговски, изнесени на уличната линия, на два етажа, строени под влияние на европейските архитектурни течения, предимно на неокласицизма, който съвсем скоро е изместен от сецесиона. Те са с дебели тухлени стени и гървена подова конструкция. В тях е прилагана коридорната планова схема с двустранно застрояване.

Около началото на века започва изграждането на триетажни жилищно-търговски сгради, като по-голямата част от двуетажните се надстрояват. За носеща подова конструкция все по-масово се прилага стоманените греди. Значителна част от тези сгради са запазени и до наши дни. Те имат богато оформени фасади, които влияят върху цялостния облик на булеварда. Техническото състояние на тези обекти обаче показва, че за поддържането им не се полагат достатъчно грижи. Разпределението на жилищните етажи (с малки изключения, в резултат на вътрешни преустройства), не отговаря на съвременните изисквания. Подходящо е адаптирането им за обществени нужди, но при добре обмислено оформяне на фасадите и допълнителна конструктивна намеса.

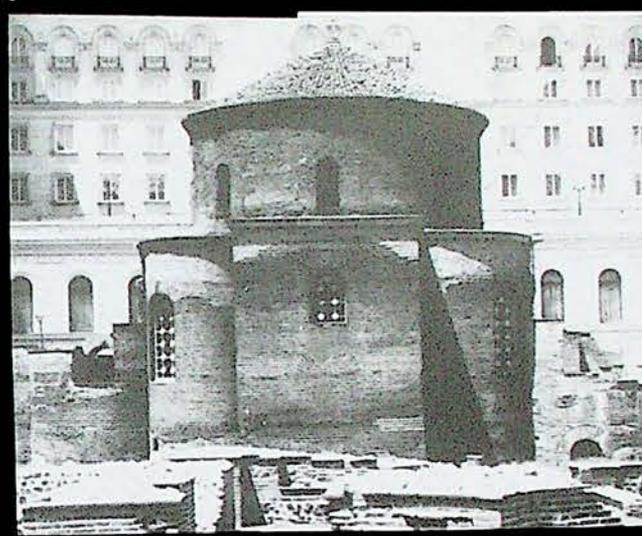
Около 1905 г. по улицата започва изграждането на хотели, банки, кинозалони, с което нейните функции се обогатяват. През 1909 г. се поставят основите на Градските хали, които се строят по проект на арх. Наум Торбов. Във фасадното оформяне на сградата авторът умело използва елементи от средновековната култова архитектура по нашите земи, с помощта на които не само обогатява сецесиона на своето време, но подсказва интересни възможности за боравене с различни форми и стилове. Не по-малко интересен пример в това отношение е Софийската минерална баня, строена приблизително по същото време. Тези две сгради, заедно с джамията, създават изключително уникален ансамбъл, който е обезобразен от много случайно поставени павилиони с различно предназначение.

Като нов етап в оформянето на бул. „Г. Димитров“ може да се отбележи периодът между двете световни войни. Строените тогава сгради носят белезите на късния сецесион с намаляване на фасадната украса, заменянето ѝ с мощни скулптурни елементи, подсилващи фасадните акценти. Загатва се конструкцията, която вече е стоманобетонна. Търсят се по-съвременни функционални планови решения. В тях умело дори трудно забележимо във фасадното решение са вградени жилищно-търговски сгради, строени в началото на века. Този опит може също да се използва при осъвременяването на архитектурното наследство. Днес, за съжаление, по бул. „Г. Димитров“ има значителен брой сгради (заели мястото предимно на жилищно-търговски сгради, разрушени по време на Втората световна война), които не са в синхрон с историческото оформяне на булеварда и с които предстоящата реконструкция също трябва да се съобразява.

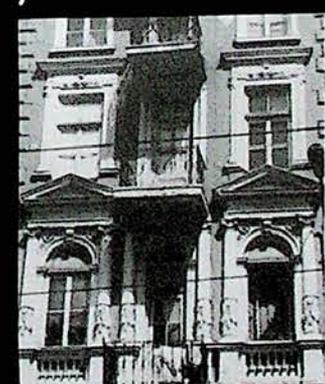
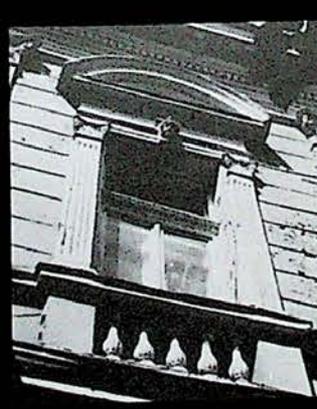
Извършените проучвания върху културното наследство на бул. „Г. Димитров“ съществени моменти от които посочихме, дават възможност на насо-

1,6
Общи изгледи от буле-
вард „Г. Димитров“ в
София от пл. „Ленин“
и от Львов мост. Съ-
ществуващо положе-
ние (1988 г.).
General views of “G. Di-
mitrov” Blvd in Sofia
from “Lenin” Square and
“Luvov Most” bridge
Present state (1988)

2
Черквата „Св. Петка
Самарджийска“, ст-
роена през XIV век
The church “Sveta Petka
Samardzhiska” in Sofia,
built in the 14th century

3, 4, 8, 9, 10
Фрагменти от раз-
лични жилищни и жи-
лищно-търговски
сгради по булеварда
Residential and resident-
ial-trade buildings along
the boulevard Frag-
ments

5
Част от източния си-
лует на булеварда
Part of the east boul-
evard silhouette

7
Черквата „Св. Георги“
в двора зад хотел
„Балкан“
The church “Sveti Geor-
gi” behind “Balkan” ho-
tel

11

12

13

14

15

11, 13, 14, 15
Фрагменти от различни жилищни и жилищно-търговски сгради по булеварда
Residential and residential-trade building along the boulevard

12
Част от източния силует на булеварда от Львов мост към предгаровия площад
Part of the east boulevard silhouette from "Lvov Most" bridge towards the railway station square

44

ките, които могат да бъдат следвани при предстоящата реконструкция.

I. През многовековното си съществуване и развитие улицата се е утвърдила като важно пътно направление, осъществяващо много транспортни връзки както в посока север-юг, така и от изток към запад, голяма част от които са запазени до наши дни. От историческа и съвременна гледна точка спирането на движението по нея ще бъде неоправдано. Изваждането на частния и обществен транспорт от оста север-юг — бул. „Г. Димитров“ и бул. „Витоша“, вече създава и напред ще причини още повече затруднения в цялостната организация на обществения живот на столицата.

II. За многовековното историческо развитие на София свидетелстват богатите археологични находки, а голяма част от тях се намират именно в района на булеварда и те биха могли да намерят своето подходящо място в оформянето му чрез подземни пасажи под ларгото пред Партийния дом може да се създаде изключително интересна подземна връзка между подземния ЦУМ с черквата „Св. Петка Самарджийска“ източната порта на крепостната стена пред Партийния дом и базиликата „Св. Георги“ (заг Детмаг) друг интересен археологичен обект може да се открие под пресечката на булеварда с ул. „Екзарх Йосиф“ особено ако в този район се изгради подлез и се потърси възможност за включването на експонираната под магазин „София“ част от крепостната стена и археологичните разкопки пред банята; третият район на археологични разкрития се намира в близост до кръстовището на булеварда с ул. „Козлодуй“. Обстоятелството, че археологичните находки са най-компактни в зоната на изявени съвременни кръстовища още веднъж потвърждава ролята на традицията за съвременната градска структура. Разбира се, идеите, споделени тук, се нуждаят от допълнителни проучвания и от финансиране, за да намерят приложение при реконструкцията на булеварда. Не се съмняваме в ефекта от тяхното осъществяване, защото по този начин не само ще се съхрани архитектурният облик на града, формиран през неговото многовековно съществуване, но ще се постигнат по-добри резултати и във функционално и в емоционално отношение.

III. Необходимо е подходящо да се оформи пространството между Халите и Софийската минерална баня — едно средищно място, играли важна роля в живота на София през всички епохи. Наличието на двете сгради, джамията и изградените по посока север-юг обекти подсказва възможности за нова организация и оригинален синтез между архитектурните форми с цел да се създаде интересен и същевременно интимен кът от столицата със своеобразна, специфична атмосфера, като евентуално се използват и водни ефекти.

IV. Как да се осъвременят архитектурните паметници на културата от двете страни на булеварда по цялото му протежение до предгаровия площад? Във всички случаи чрез умелото им включване в един подобен и уплътнен уличен силует, като се запази атмосферата, която те носят. Някои от възможностите да се постигне това подсказаме по-горе. Може би е необходимо да се постигне по-ново звучение на застояването, приближено към подгаровия площад, чрез постепенното му осъвременяване, съобразено със стилового разнообразие и мащаба на заварената архитектура на булеварда.

V. Поради голямата претовареност на улицата се налага да се проникне в кварталните пространства чрез умело избрани пробиви, но тук не бива да се забравя необходимостта от „моделирание“ на задните фасади на съществуващите сгради. При умело решение тези вътрешни пространства могат да получат търговски и обществени функции, каквито не са липсвали и в миналото, и да се свържат в западна посока в Централния софийски селскостопански пазар.

Молим да бъдем извинени, ако по някои от разгледаните тук въпроси вече са взети решения или ако предложенията се преценяват като неосъществими. Опитаме се да изложим едно най-общо виждане, основащо се на историческото развитие на града, което може би има дискуссионен характер, но се надяваме, че някои от подсказаните идеи могат да намерят място в новите разработки за реконструкцията на булевард „Г. Димитров“ — тази историческа, а и толкова важна в съвременния живот на София градска артерия.

Арх. Генчев, Христо. По естествените вечни пътища, сп. „София“, бр. 10/1978 г.

СЪВЕТСКАТА АРХИТЕКТУРА И ДИЗАЙН В СВЕТОВНАТА КУЛТУРА

Иван А. Славов

2. НОВАТОРСТВО И ТРАДИЦИОНАЛИЗЪМ — СБЛЪСЪК ИЛИ ПРИЕМСТВЕНОСТ

В началото на 30-те години заинтересованите специалисти и широката съветска общественост започват критична преценка на постигнатото в архитектурата и промишленото изкуство пред първото следреволюционно десетилетие. Въпреки полемиките и дискусиите между отделните творчески групи и течения, организирани в известните обединения, асоциации, общества и пр., като цяло новата архитектура и промишлено изкуство имат подчертано общи съдържания, облик и насоченост, положителни страни и недостатъци. Въпреки положителните усилия и ентузиазъм, въпреки изявеното откривателство, научния подход, социално мислене, художествен талант и техническо творчество, замислената масова реализация на тези дейности не се осъществява. От съвременна гледна точка производствените, конструктивистите, рационалистите и представителите на инженерното производствено изкуство са „преждевременници“, творци, които са си поставили за онова време свърхзадачи. Причините за това явление са от икономически, технически и преди всичко социокултурен характер. Известно е, че до 1922—24 г. новата архитектура и промишленото изкуство си остават предимно творчество, изразено в декларации, в публикувани идеи и възгледи, чертежи и макети. Изградените обекти са незначителен брой. Построените работнически клубове и домове на културата, общежития, жилища, фабрики-кухни, универсални магазини, промишлени предприятия и пр. в Москва, Ленинград, Харков, Киев и други големи градове са малък процент от огромната проектантска продукция. Произведените изделия за бита и машини по проектите на производствените и творците на „инженерното промишлено изкуство“ също са малко на брой или са уникати. Иначе не би могло и да бъде. Замисленото широкомащабно строителство и промишлено производство, естетиката на чистите архитектурни плоскости, обем и конструктивни изискват да се прилага широкоплощно излизане и сглобяване на стоманобетонни конструкции, да се осъществява огромно по обем производство на висококачествени металами отливки, профили или готови конструктивни блокове и възли, широкоплощно стъкло, ефективни покрития и пр., технически съоръжения за пространствата и промишлените изделия и други средства, осигуряващи удобство при ползване и красота, наличието на които в онези времена е немислимо. И така ограничената икономическа и примитивната технологична база компрометираща гостоприемствата на новите форми.

От друга страна потребителят не е подготвен да възприеме тези авангардни, социално обосновани форми и съдържание на неговото битие в тогавашната предметно-пространствена среда. Той посреща равнодушно, а понякога и враждебно прекомерното според него, вмешателство на архитектите и дизайнерите (да употребим условно това несъществуващо тогава професионално название) в установилите се форми на бита и нарушаването на първичните естетични норми от предлаганите строги, твърди и геометризираны форми. Носталгията на престоичните форми на Ренесанса, барока и класицизма е налице и връщането в една или друга степен към тези форми става неминуемо. То е стимулирано и от нуждата от „престижна формална идентификация“ на нарастналото самочувствие на хората през 30-те години в обстановката на успехи в индустриализацията и колективизацията на селското стопанство и на постоянно подобряващата се бит на съветския човек.

Въпреки всичко това през първата половина на 30-те години посочените схващания запазват определящата си роля в практиката на съветската архитектура и на двете направления на промишленото изкуство. В духа на зрелия конструктивизъм продължават да се строят и дострояват още много обществени, промишлени и жилищни сгради.

За разлика от западноевропейския функционализъм и техницизм, зрелият съветски конструктивизъм изтъква на пръв план формообразуващите естетически параметри на социалната функция, а не тези на конструкцията и техниката. Затова той все още среща поддръжката на ръководните партийни и държавни институции и критичната преценка на неговите ценности и насоки на развитието започва в обстановката на конструктивна и научнообоснована дискусия в спокоен и делови тон.

Преориентирането на съветската архитектура предполага органичен синтез на съвременното новаторство с класическата традиция във формоизграждането при пълноценно използване на растящите възможности на строителната техника и промишлеността. Материализиран израз на тази преориентация е откритият през 1930 г. каменен Мавзолей на Ленин, Венец на дългогодишните творчески търсения на арх. В. Шчусев — шедевър на съветската архитектура и общопринят принос в световната култура.

През втората половина на 30-те години настъпва залезът на късния конструктивизъм в архитектурата и на промишленото изкуство в Съветския съюз. На преден план излизат качествено нови социокултурни задачи. Те са свързани както бързия темп на развитие и на модернизация на материално-техническата и научната база, така и с окончателно ут-

върдилите се социалистически отношения в многонационалната културна общност на съветската държава. От преориентация съветската архитектура и промишлено формоизграждане (дизайн) преминават в нов етап на развитие, който обхваща значителен период от време: края на 30-те, 40-те и първата половина на 50-те години. Това е многообразен, противоречив и драматичен исторически период. Това съветското общество постига върховете на социално-икономическото и културното израстване в обстановката на невиджан ентузиазъм и трудов патос, преживява драматичния живот, невиджаните човешки страдания и загуби и неизчислимите материални щети на войната, триумфът на победата, уважението и признателността на цялото човечество, трудните делници на преодоляването на следвоенната разруха и началото на грандиозното строителство — продължение на високите цели и задачи на социалистическата революция.

През етапа на развитие на съветската архитектура и дизайн, започнал през втората половина на 30-те години, се открояват ясно две определящи тенденции. В теорията и практиката на тези дейности те се проявяват по различен начин и в различно време.

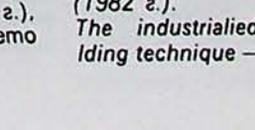
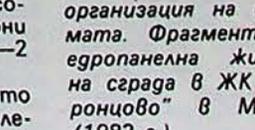
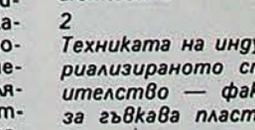
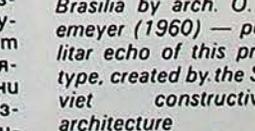
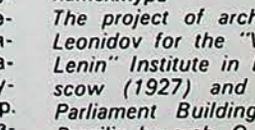
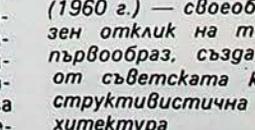
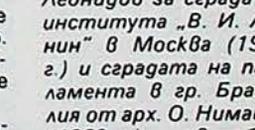
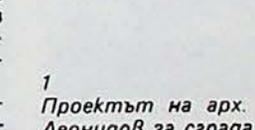
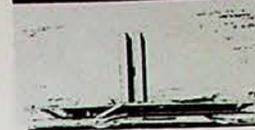
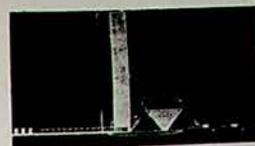
Първата тенденция всъщност продължава линията на започналата в началото на 30-те години преориентация на съветската архитектура и дизайн. Тя предвижда приемственост във формообразуващите принципи — съчетаване на социалната и идеологическата насоченост от предшестващия период с творческата интерпретация на класическото наследство и националните традиции. Тази тенденция се изразява в търсения в областта на синтеза на удобствата, техническата целесъобразност на индустриална основа, икономичността, образната изразителност и естетическите идеали на обществото. Първата тенденция е определяща за съветската архитектура през втората половина на 30-те години. Тя се поддържа и поощрява от ръководните партийни и държавни органи в редица важни документи като: постановлението на ЦК на ВКП(б) „За преустройство на литературните и художествените организации“ от 1932 г., постановлението на Съвета на народните комисари на СССР и ЦК на ВКП(б) от 1935 г. „За генералния план за реконструкция на Москва“ и други. В организационно и методическо отношение тази тенденция се осъществява от Държавния комитет по строителство при Съвета на народните комисари, създаден през 1938 г., от Академията на архитектурата на СССР, създадена през 1933 г., и от Съюза на архитектите на СССР, учреден през 1937 година.

Първата тенденция във формоизграждането на архитектурните обекти се илюстрира от образци като: обществения сград на реконструираната в Москва „Охотный ряд“ (сега просп. „Маркс“), хотел „Москва“ (арх. Шчусев), жилищната сграда на Ленсъвета на р. Картовка в Ленинград (арх. Е. Левинсон и арх. И. Фомин), театъра в Ростов на Дон (арх. В. Шчучко и В. Гелфрейх), оперния театър в Новосибирск (арх. Т. Барт, арх. А. Шчусев и колектив), известния павилион на Съветския съюз на Световното изложение в Париж през 1937 г. (арх. Б. Йофан и скулптор В. Мухина) и много от наземните фойета и подземните станции на първата и втората линия на Московския метрополитен и други.

Родствени принципи на формоизграждане, но с преобладаване на функционално-техническите фактори определят облика на промишлените форми през втората половина на 30-те години и продукцията на първите отделни бюра за т. нар. художествено конструиране през първите следвоенни години, което е най-добре изразено в дизайна на транспортните средства.

Особено, програмно значение за развитието на ранния съветски дизайн има започналото през този период изграждане на метрополитена в Москва. Още първите линии на метрото, построени през 1935—1938—1939 г. показват нагледно предимствата на използвания за първи път в такива мащабни комплексен подход при създаването на голям обект за градска комуникация и транспорт. Това е синтез на безпрецедентна за такъв обект архитектура с високи художествени качества с промишлен дизайн на подвижния състав и цялостното функционално обзавеждане на подземните и наземните пространства, дизайнграфика на визуалната комуникация, дизайн на облеклото на обслужващия персонал и пр. Формоизграждането на подвижния състав на метрото оказва решаващо влияние върху композицията и формата на другите видове градски и междуградски пътнически транспорт в края на 30-те години и първите следвоенни години. Внедряването на вагонната композиция, цялостните метални конструкции, новите машиностроителни технологии, изследванията в областта на аеродинамиката и хидродинамиката, на ергономията и други науки изменят архитектурониката, вътрешнопространствените решения и цялостния художествен облик на транспортните средства. Типични примери за това са: самолетът АНТ—20 на А. Туполев и в. Петляков (1934 г.), първият моноплан с цялостна метална конструкция АНТ—25 на А. Туполев и П. Сухи (1933 г.), монорелсовият аероавлак на С. Валднер (1934 г.), скоростните парни локомотиви с аеродинамична форма ИС20—16 и 2—3—2 (1937—1938 г.).

Общоприят оригинален принос в дизайна на световното автомобилостроене е обобщената пластична форма на лекия автомобил М—20 на художника В. Самойлов (1934 г.), която от 1946 г. влиза в серийно производство с названието „Победа“.

1 Проектът на арх. И. Леонидов за сграда на института „В. И. Ленин“ в Москва (1927 г.) и сградата на парламента в гр. Бразилия от арх. О. Нимайер (1960 г.) — своеобразен отклик на този първообраз, създаден от съветската конструктивистична архитектура

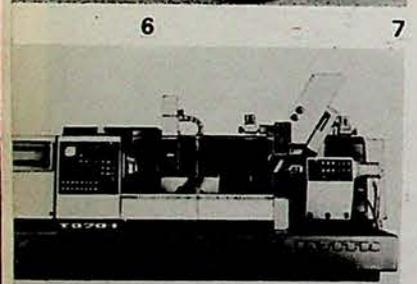
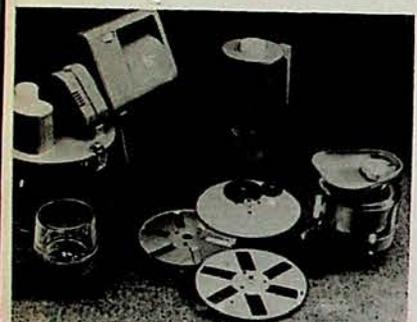
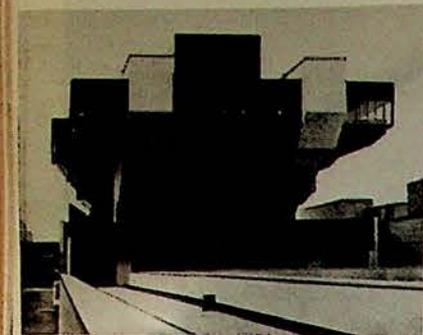
The project of arch. I. Leonidov for the „V. I. Lenin“ Institute in Moscow (1927) and the Parliament Building in Brasilia by arch. O. Niemeyer (1960) — peculiar echo of this prototype, created by the Soviet constructivist architecture

2 Техниката на индустриализираното строителство — фактор за гъвкава пластична организация на формата. Фрагмент от едропанелна жилищна сграда в ЖК „Воронцово“ в Москва (1982 г.).

The industrialized building technique — factor

Статията е продължение от бр. 8/88.

Архитектура 9—10/88

Най-добрите художествени постижения на предвоенния дизайн намират своето продължение в разработките на създаденото през 1946 г. Архитектурно-художественото бюро (АБХ) към Министерството на транспортното машиностроене, ръководено от Ю. Соловьев. Разработените и внедрените дизайнерски проекти за нов тип железопътен пътнически вагон, речни пътнически кораби, градски тролейбус и др. са първите крачки към бъдещия организиран дизайн и в другите отрасли на машиностроенето. За пръв път се очертават оптималните граници на дизайнерското осигуряване на промишленото производство и необходимостта работата на конструктора да бъде изпреварваща дизайнерска намеса в процеса на проектирането. През този период все още не се дооценява необходимостта от участието на художника, архитекта или инженера-дизайнер в проектирането на машини и изделия от другите отрасли на промишлеността.

Втората тенденция в теорията и предимно в практиката на архитектурата през втората половина на 30-те, 40-те и първата половина на 50-те години се изразява в увлечения по едностранчив естетизъм на стилизаторство и догматично прилагане на класическото наследство и националната традиция. Тази тенденция води до нарушения в архитектурните характеристики, до повърхностен декоративизъм и еkleктичност на формата и до лъжлива престижност за сметка на икономични решения на архитектурните обекти. Наред с това обаче широко се прилага изграждането на внушителни по своята художествена образност архитектурно-градоустройствени ансамбли. Макар и в известна степен преоразмерени, вътрешните пространства се отличават с твърде висока функционална целесъобразност. Друго неспоредно качество на архитектурата, подчинена на тази тенденция, е високото професионално майсторство при изграждането на композиционните решения и архитектурния детайл. Освен това тази линия в архитектурата се отличава с развитието на архитектурно-художествения синтез.

Тенденцията на т. нар. архитектурни излишества в края на 30-те години се развива успоредно с първата, но от средата на 40-те години до втората половина на 50-те години става определяща за съветската архитектура. Причините за това са твърде сложни и противоречиви. Те изразяват преди всичко реакцията (на творческата интелигенция) срещу крайностите на конструктивизма и рационализма в съпоставка с действителните социокултурни изисквания. Въпреки отрицателните си страни тази архитектура е популярна сред широките слоеве на населението, особено след войната, когато славата на народа-победител и съзидател е увековечена в монументални архитектурни ансамбли. Тази тенденция във формоизграждането се проявява още в конкурсните проекти за Дворец на съветите в Москва (1932—1942 г.) и в сградите-павилиони на Всесъюзната селскостопанска изложба през 1939—1954 г. Тя се илюстрира убедително от довоенни обществени сгради като Театъра на Съветската армия (арх. К. Алабян и В. Симбирцев — 1934—1940 г.), повечето от сградите на възстановения след войната Крещатик в Киев, някои от жилищните сгради в Москва, проектирани от П. Жолтовски, т. нар. „високи сгради“ в Москва (1949—1954 г.), интериорите на кръговата линия на Московския метрополитен и първата линия на метрополитена в Ленинград, монументалните архитектурни обекти на Волгодонския канал и други. Тази тенденция отчасти е следвана и от следвоенния дизайн — улавя се например в пластиката на формата и апликараните детайли на лимузините ЗИС 110 (1947 г.) и ГАЗ М 20 — ЗИМ (1950 г.), на суперхетеродинния радиоприемник „Мир“ (1953 г.), в мебелното обзавеждане на жилищни и обществени сгради и други.

Трагедията на тази тенденция, определяща художествената форма на обектите на градоустройството, архитектурата и ранния дизайн има два аспекта. Първият от тях е в нейния неразрешим конфликт с изискванията на масовото строителство и производство и със спецификата на съответните нови високопроизводителни технологии. Вторият е в хипертрофираното и ненаучно идеологизирано. Тя е абсолютизирана, превърната в доктрина и защитена от наложеного табу върху всякакви възможни алтернативни възгледи относно формообразуването. Това явление, естествено, е в контекста на последствията от деформациите и аномалиите в обществено-политическия живот на Съветския съюз до втората половина на 50-те години. Премълчава се, отрича се и необосновано напълно отрицателно се определя наследството на производствените, конструктивистите и рационалистите като проява на „буржоазен формализъм“ в архитектурата и промишлените форми.

Въпреки сложните и противоречиви тенденции, явления и драматични колізии в развитието на архитектурата и ранния дизайн през второто и третото следреволюционно десетилетие, тези дейности са известен принос в напредъка на материалната и духовната култура на съветското общество и на формиращата се тогава световна социалистическа система.

3. СОЦИО-КУЛТУРНИТЕ ЦЕННОСТИ НА СЪВРЕМЕННИЯ ЕТАП ОТ РАЗВИТИЕТО НА СЪВЕТСКАТА АРХИТЕКТУРА И ДИЗАЙН

Коренният поврат в съветската архитектура, настъпил през втората половина на 50-те години, не е само реакция срещу отрицателните страни на архитектурната практика на предшестващия го период. Извършващите се тогава промени трайно са се врязали в паметта ни като отрицание на господстващите преди хипертрофиран монументализъм, декоративизъм и еkleктично пренасяне на класическите и националните форми при изграждането на жилищните, об-

щественте и дори на промишлените сгради, като положителна преценка (с известно идеализиране) на архитектурно-художественото наследство от 20-те години и първата половина на 30-те години. С тези обективни необходими мерки, които тогава променят облика на съветската архитектура, не се изчерпват обхватът и съдържанието на настъпилата нов етап в нейното развитие.

Сега 30 години след тези събития, когато са утихнали емоциите, свързани с полемиките, с верните и неверните, обективните и субективните съждения и оценки на постигнатото през изминалия отдавна период на т. нар. архитектура на архитектурните излишества или култовска архитектура, се правят по-задълбочени оценки относно настъпилата нов етап в развитието на съветската архитектура. Това е етап, когато всъщност се прави опит да се извърши критична равностметка на социалната резултатност на архитектурата за целия предшестваш 40-годишен период от време. Тогава се разработват насоките на дългосрочните действия, които целят да се осъществят като отдавна поставени, но нерешени задачи, така и на възникналите през следвоенното десетилетие на възстановяването неотложни за решаване проблеми от социален характер като: остър недостиг от жилища, крайно недостатъчна материално-техническа база за обществено обслужване, обновяване и поддържане на съществуващите строителни фондове и много други.

Решаването на тези трудни задачи е възможно само по пътя на ускореното внедряване на широкомащабно модерно индустриализирано строителство на базата на унифициране и типизиране на обемно-пространствените материални структури. Опитно строителство в ограничени мащаби в тази насока се осъществява още в началото на 40-те години, то има известно развитие и през 50-те години (егрболоково и едропанелно строителство, използване на пълзящ кофраж и пр.). Ограничения на това строителство налага не само недостигът на техническо съоръжаване, но и еkleктиката на архитектурната форма.

На преглед план изниква въпросът за приоритетното развитие на технологичната база на строителството и типовото проектиране. Резултатите сега са налице — бързото изграждане на огромен, несъизмерим с постигнатия преди строителен фонд — жилищни комплекси и райони, нови градове и агломерации. Благодарение на големия обем строителство остротата на жилищната криза и на проблема за общественото обслужване донякъде е смекчена за сметка на принизените изисквания към социалното качество. Втората половина на 50-те и 60-те години като цяло е времето на унилитите и еднообразни сглобяеми и монолитни жилища и обществени сгради, на сивия бетон на панелите и жилищникавата зидария от силикатни тухли. Това е времето на упадък на художествено-образното начало в архитектурното творчество. Концептуалните социо-културни функции на архитектурата са погменени от обслужването на масовото строителство, което борави с ограничен брой типови решения. Даже отделните експериментални жилища и комплекси като „Нови Черьомушки“ в Москва са с твърде скромни композиционни и пластични характеристики. От обществените сгради, изградени в края на 50-те години, с оригиналната за времето си композиция и конструктивно решение с художествени качества се откроява павилионът на Съветския съюз на световното изложение в Брюксел през 1957 г. (арх. Ю. Абрамов и др.). През 60-те години се изграждат известни брой уникални обществени обекти със значителни архитектурно-художествени качества като: Кремълският дворец на конгресите в Москва — 1961 г. (арх. М. Посохин и др.), комплексът пионерски лагери „Нови Артек“ в Крим — 1961 г. (арх. А. Полянски и др.), Дворецът на пионерите в Москва — 1962 г. (арх. С. Егоров, В. Кубасов и др.).

От втората половина на 60-те и през 70-те години в обстановката на постоянно нарастващите мащаби на строителството и неговата все по-голяма индустриализация архитектурното творчество си възвръща водещата роля в пространствено-художествената организация на жизнените функционални процеси на обществото. Социо-културните задачи и параметри, художествената образност на архитектурно-културната композиция, синтезът на архитектурата, изобразителното изкуство и дизайна стават предмет на съвременната архитектурна теория и практика. Застраиването на Калининския проспект с вклучената в него сграда на СИВ — 1962—1970 г. (арх. М. Посохин и колектив), жилищните и обществените сгради на комплекса „Лаздинай“ (1967—1972 г.) във Виленус (арх. В. Чекаускас и др.), образцовият перспективен район „Чертаново-Север“ в Москва — 1972—1976 г. (арх. М. Посохин, арх. Л. Дюбек и др.) жилищата от обемни структури (блокове-помещения) в Краснодар (арх. П. Бронников), кинотеатърът „Русия“ в Ерван — 1975 г. (арх. А. Тарханян и колектив), новата сграда на МХАТ в Москва (арх. В. Кубасов и колектив), курортния комплекс „Пицунда“ на Кавказкото крайбрежие на Черно море — 1962—1968 г. (арх. М. Посохин, А. Мигоян и др.), центърът и жилищните райони на Ташкент, изградени след разрушителното земетресение през 1967—1972 г., са общопризнати в съвременната съветска и световна архитектура образци с всеобхватно отчитане във формоизграждането на сложен комплекс от фактори като умело ансамбловно вписване в съществуващата градска среда, съобразяване с екологичните изисквания, националните културни традиции, материално-техническите възможности на индустриализираното строителство и много други.

Този благоприятен за съветската архитектура процес продължава и през 80-те години. Известният съветски изкуствовед А. Иконников определя основните тенденции в съвет-

for flexible plastic organization of the form. Fragment of a large-panel residential building, "Vorontsovo" Housing Estate, Moscow (1982)

3 Фрагмент от обществен гараж в Москва. Авторы: арх. К. Мелников, арх. Н. Курочкин.

Communal garage in Moscow. Authors: arch. K. Melnikov, arch. N. Kourouchkin, Fragment.

4 Съвременна трактовка на рационалистичната архитектура в края на 70-те години. Фрагмент от олимпийския комплекс за ветроходен спорт в Талин (1980 г.) Авторы: арх. Х. Лоовер, арх. А. Райг и др.

Modern treatment of the rationalistic architecture of the 70s. Fragment of the Olympic yachting complex in Tallin (1980). Authors: arch. H. Loover, arch. A. Raid.

ската архитектура от края на 70-те години до втората половина на 80-те години така:

Формата в архитектурата се определя от контекста. През последните години както никога досега най-съществено стана всяка задача (на архитектурата — б. а.) да се разглежда във взаимните ѝ връзки със системите на жизнената дейност на обществото, предметно-пространствената среда и културата, които образуват сложен комплекс с много измерения...

Търсенията в областта на художествено-изразните средства не се ограничават в съвременен препрочитане на старите канони и образни алегории, а са насочени към внимателно проучване на функцията и нейните връзки със средата и с асоциациите, характерни за съвременната социокултура. Това предопределя нарастващата сложност и противоречивост на архитектурните замисли, които сега се възприемат като тенденция на времето.

През 70-те—80-те години не се оформя единна стилова насоченост в архитектурата. За нея е характерно повишеното внимание към националните традиции и грижата за материализиране на „връзките на времента“. Това разбира се, не се превръща в рецидив на завръщане към еklektизма. Съветската архитектура не изпитва прякото въздействие на модните течения на „новия брутализъм“, „постмодернизма“ и пр., характерни за западноевропейската архитектура. Въпреки че в отделни образци на формоизграждането на някои сгради, предимно обществени, могат да се забележат асоциативни връзки с тези течения (Инженерният корпус на Министерството на автомобилната промишленост на Грузинска ССР в Тбилиси — 1974 г. арх. З. Джалаганя и колектив), лекоатлетическият и футболен корпус на ЦСКА в Москва — 80-те години (арх. Ю. Кривушенко и др.), Междугородният център за търговия в Москва и други.

Водещите тенденции в развитието на съвременната съветска архитектура най-пълно се развиват в композицията и архитектурно-художествените характеристики на жилищните сгради на Олимпийското градче в Москва и спортните съоръжения за проведените през 1980 г. Олимпийски игри в Москва, Ленинград и Талин. Налице са и други характерни примери за формоизграждане на архитектурните обекти, в които художественият образ на комплексното задоволяване на конкретните функционално-технически и естетически изисквания умело се съчетава с формалните тенденции на националните традиции и водещите тенденции в световната архитектура — хотел „Ридзене“ в Рига — Латвия, 1983 г. (арх. З. Калинка и колектив), бальнеосанаториумът „Арасан“ в Алама Ата — Казахстан, 1983 г. (арх. В. Хван), новият театър „Таганка“ в Москва, 1974—1984 г. (арх. А. Анисимов и др.).

Сложните процеси, които протичат в съветската архитектура през последните 30 години на значително преустройство на съветското общество, се подлагат на критична преоценка. Въпреки интересните съждения и характеристики на някои известни изкуствоведи и теоретици в областта на архитектурата като А. Рябушин, Н. Билинкин, А. Иконников, В. Глазичев, А. Косински и др., съветското изкуствознание все още е в процес на осмисляне на социо-културните процеси, тенденции и реализирани фондове на този интересен етап в развитието на съветската архитектура, на която мнозина от нас са съвременници.

Състояният се Осми конгрес на Съюза на архитектите на СССР даде отговор на много от тези въпроси и посочи пътя за развитието на архитектурното творчество през идните години в съответствие с духа и действията на преустройството на съветското общество.

Както е известно, към края на 50-те години в Съветския съюз и другите социалистически страни се отчиташе значително изостаиване в развитието на дизайна. Това състояние имаше сериозни социално-икономически и идеологически отпадателни последици за социалистическата култура. Тяхното преодоляване беше от особена важност за ГДР и Съветския съюз, като се има предвид големият им исторически принос за утвърждаването на тази дейност и възможността да се използва техният опит и традиции за развитието на дизайна в другите социалистически страни.

В началото на 60-те години почти едновременно със съответните партийно-държавни документи в повечето социалистически страни се изградиха новите национални системи за дизайн. Такава система в Съветския съюз бе учредена през 1962 г. с постановление на Министерския съвет. През изминалите оттогава 25 години се очертаха три основни организационни и творчески форми за изява: Всесъюзен научноизследователски институт за техническа естетика (ВНИИТЕ) с централен институт в Москва и 10 филиала, изградени на териториален принцип, но и с известни различия в специализацията съобразно предмета на дизайнерското творчество; мрежа от специализирани художествено-конструкторски бюра (СХКБ), които осигуряват с дизайнерски разработки някои от министерствата, стопанските организации и ведомствата; експериментален творчески център „Сенеж“ към Съюза на съветските художници. Между първите две форми няма принципни различия. Определеният им организационно-методически и творчески възглед е включването на дизайна като част от общата система на проектно-конструкторската дейност и производството в страната.

През изтеклите години съветският дизайн чрез своята теоретическа, практическа (проектна), оценъчна и информативно-пропагандна дейност стъпя да наложи в средите на конструкторските организации и в промишлеността възгледа си, че формата на промишленото изделие не се изгражда

да без усилията на компетентните специалисти-дизайнери, не израства от само себе си от решението на функционалните и техническите задачи. Утилитарната целесъобразност не може сама да осигури нито важната за човека културна информация, нито необходимата естетическа ценност, постигането на художествената образност, на която се опира ценностно ориентиращата, възпитаваща потребителска функция на промишлената форма, изискваща активно участие на дизайна. Дизайнерското осигуряване на някои водещи отрасли на съветската промишленост (самолестроенето, автомобилостроенето, радиоелектрониката, точната оптика и механика и др.) потвърждават тази теза с издेलиата си на вътрешния и външния пазар. Тя се потвърждава и в обратен смисъл — от ниските потребителски свойства и качества на много от стоките за широко потребление, които сега, в процеса на преустройството са обект на особено внимание от страна на заинтересуваните институции.

Водещите представители на теорията и практиката на съветския дизайн (предимно специалисти от системата на ВНИИТЕ) като С. О. Хан-Мохамедов, Е. Лазарев, А. Кузминов, Д. Азрикан, В. Сигоренко, Д. Шелкунов и др. ратуват за ефективно участие на дизайна в комплексното проектиране на хуманизираната предметно-пространствена среда на човека, в която формите са интегрална характеристика за функционално-техническа целесъобразност, комфорт и естетическо съвършенство. Затова наред с огромната дизайнерска продукция на отделни изделия и фамилии от изделия — от космическата техника до битовите предмети на всекидневието, специалистите все повече насочват творчеството си към разработването на социо-културно обосновани дизайнпрограми от отделни части на предметно-пространствената среда. Три от тях са вече в процес на осъществяване. Идеино-творчески опоненти на ВНИИТЕ и СХКБ са центърът „Сенеж“ към Съюза на художниците на СССР. Водещите теоретици и практики от „Сенеж“ като Е. Розенблум, К. Кантор, В. Глазичев и др. отстояват относителната самостоятелност на дизайна като художествен концептуален фактор в съветската социокултура. Практическото приложението на тази концепция те виждат в т. нар. художествено проектиране като алтернатива на художествено конструиране, практикувано във ВНИИТЕ и СХКБ.

Интересна полемика по тези проблеми се разгръна между двете опонирани творчески организации по повод проекта за нова система за организация на дизайна в СССР, разработена от ВНИИТЕ, и учредяването на отделен творчески съюз на съветските дизайнери (съюзът бе учреден в началото на април 1987 г.).

Качествата на бъдещия творчески принос на съветските архитекти и дизайнери, на свързаните с тях изкуствоведи и художествени критици ще зависят от овладяването на новото политическо и професионално-творческо мислене и практическа дейност, подчинени на революционното преустройство на съветското общество.

В процесите, които се извършват сега в съветската социалистическа култура, от особено значение е отново да се пресомисли опитът на пионерите на съветската архитектура и дизайн отпреди 60-70 години, когато те решаваха своите свързани задачи. Сега е особено нужно тяхното революционно мислене, страстната защита на идеологическите и политическите цели, смелостта в експериментирането, новаторството, професионалното майсторство, принципността и професионалната толерантност в творческите дискусии — залог за постигане на трайни ценности в съветската архитектура и дизайн, които ще станат достойни на хуманистичната култура на човечеството.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архитектура и общество, сборник, 1985—1986, № 4-5, С., 1986.
2. Билинкин, Н. П. и др. История советской архитектуры (1917—1954), М. Стройиздат, 1985.
3. Билинкин, Н. П. и др. Современная советская архитектура (1955—1983), М., Стройиздат, 1985.
4. Иконников, А. В., Функция, форма, образ В архитектуре, М., Стройиздат, 1986.
5. Chan-Magomedov, S., Pionniere der sowjetischen Architektur, Dresden, Kunst, 1983.
6. El Lissitzky, M., Architekt, Typograf, Fotograf, Dresden, Kunst, 1967.
7. Shadova, L., Suche eund Experiment. Aus der Geschichte der russischen und sowjetischen Kunst zwischen 1910 und 1930. Dresden, Kunst, 1978.

5. Хотел „Ридзене“ в Рига. Авторы: арх. З. Калинка и колектив. The "Ridzene" Hotel in Riga. Authors: arch. Z. Kalinka and team.

6. Дизайнът в процеса на изменението на ориентацията в сферата на културните ценности в домашния бит (формоизграждане на изделия — средства за рационализиране, механизирани и автоматизиране на труда в домакинството). Комплект от прибори за универсална кухненска машина — УКМ. Дизайн: В. Коленицев, Е. Левгина и др. Design in the process of changing the orientation in the sphere of the cultural valuables in home life (formshaping of articles — means for rationalization, mechanization and automatization of home labour). A set of appliances for a universal kitchen machine. Design: V. Kolenitsev, E. Levgina.

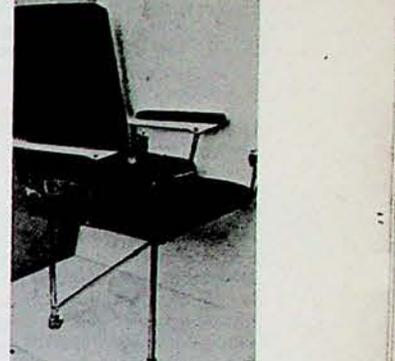
7. Хидрокопировачен струг с програмно управление. Дизайн: А. Грашин, Л. Кузминов и др. Hydrocopying machine-tool with programmed control. Design: A. Grashin, L. Kouzmichov.

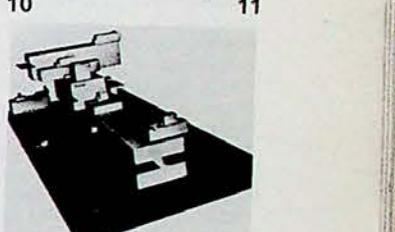
8

9

10

11

8. Общокултурни художествени мотиви във формоизграждането на промишлените изделия. Автобус ПАЗ „Турист-люкс“. Дизайн: М. Демидовцев. Artistic patterns in the formshaping of industrial articles. The PAZ "Tourist-lux" bus. Design: M. Demidovtsev.

9. Кран КС 647. Фрагмент от типоразмерен рег на товароподемни транспортни машини. Дизайн: А. Подгурска. KS 647 crane. Fragment. Design: A. Podgourska.

10. Дизайн на изделия за транспортни средства с двойна функция. Създадени кресла за товаропътнически самолет АН-28. Design of articles for means for transport with double function. Folding chairs for AN-28 cargo-passenger plane.

11. К. Малевич. Супрематичен архитектон „Динамика“. К. Malevich. Suprematic architecton "Dynamics".

ОБНОВЯВАНЕТО НА ГРАДСКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В САЩ

Арх. Веселина Троева

Върху развитието на американските градове влияние оказват редица природни, политически, социални и икономически фактори — разнообразните природни ресурси, начините на заселване на континента, религията, робството, миграционните процеси от Юг и от Западна Европа, американският начин на живот, отдалечеността от военните действия в световните конфликти.

След Втората световна война в това развитие могат да се разграничат няколко етапа, чийто граници показват известни отклонения в различните части на страната.

Първият етап обхваща периода до 1960 г., който се характеризира с увеличаване на населението и необходимостта от жилища за младите семейства. Засилва се ролята на правителството и нарастват инвестициите за ново строителство. Овладяват се нови терени за строеж на жилища в разпръснати предградия, поради което се увеличава автомобилният трафик и се разраства железопътният транспорт. Появяват се извънградските търговски центрове, които се свързват с жилищните територии посредством добре развита комуникационна система. Изграждането на предградията като отговор на стремежа за по-добра животна среда в контакт с природата има и своите отрицателни екологични и социални последици. По-главните от тях са отнемането на плодородни земи за жилищно, обществено и транспортно строителство, засилването на процесите на изолация в социален аспект, намаляването на градското население, обезлюдяването на централните градски части и унищожаването на част от архитектурното наследство. Създават се своеобразни „градски села“, без специфичен характер, при слаба пространствена и политическа организация. Установява се нов стил на живот — животът в предградията.

Следващият период от 1960 до 1970 г. се характеризира с увеличаване на продължителността на живота и с равностойното участие на жените в обществения и икономическия живот. Променя се отношението към околната природна и урбанизирана среда, към историческото наследство. За правилното насочване на политиката по опазване на природата, съхраняване историческата памет на нацията и възстановяване и подобряване на социалната структура важна роля изиграват Конференцията на кметовете на градовете (1965) и въвеждането на два документа — Закона за отражението върху околната среда (1966) и Закона за опазване на природата (1967). Активизира се дейността на всички организации, институти и специалисти, имащи отношение към архитектурната история и към правилното използване на земята. Разширява се образованието в областта на териториалното устройство и градоустройството. Проявява се стремеж за връщане към градовете и към мащабите на пешеходно достъпните им центрове, с което се поставя началото на тяхното обновяване.

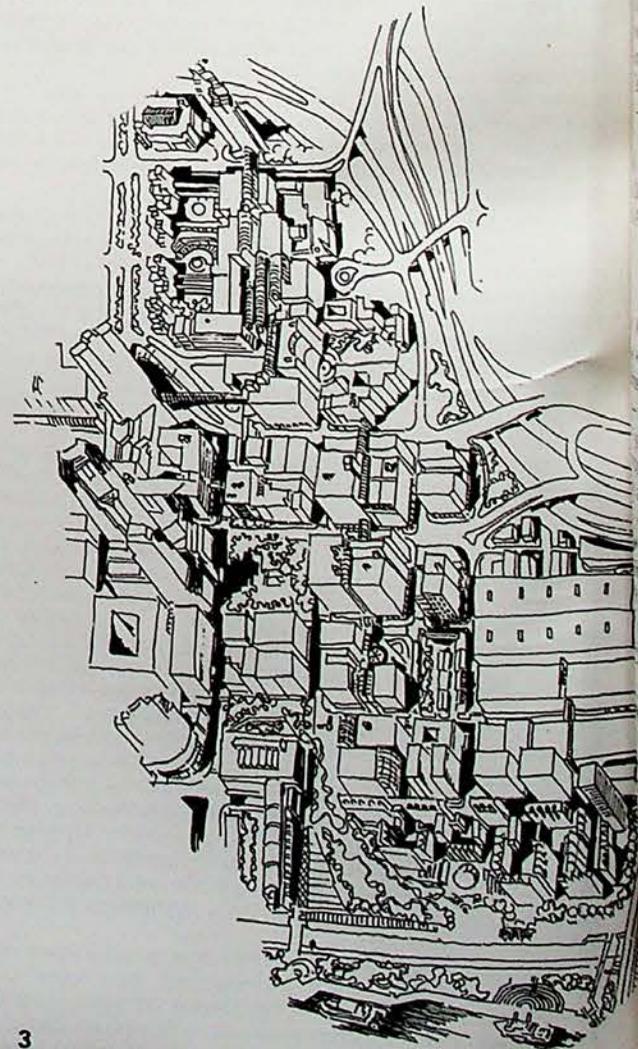
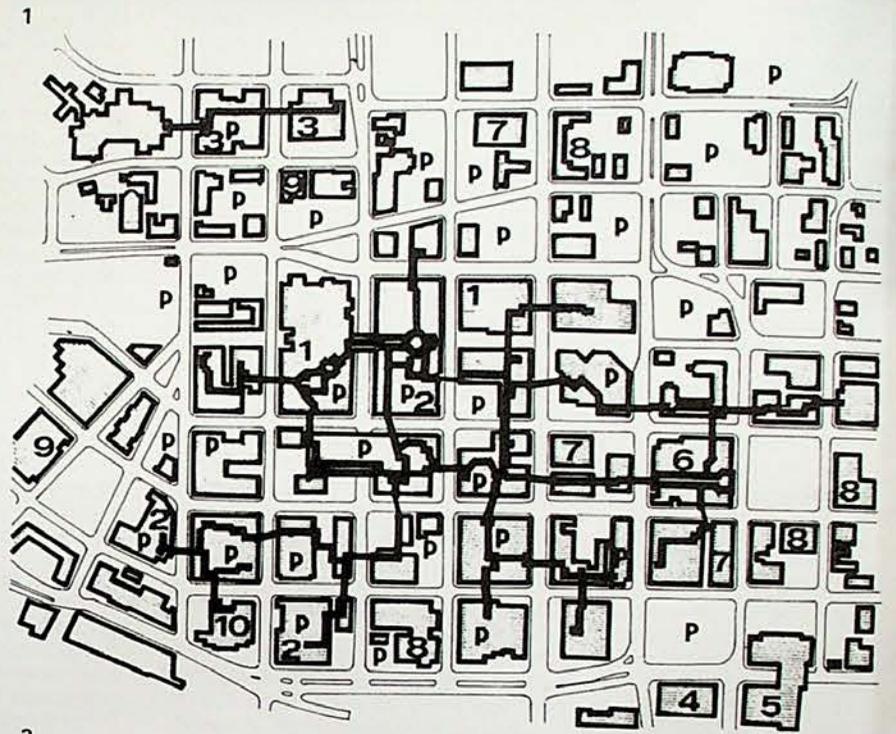
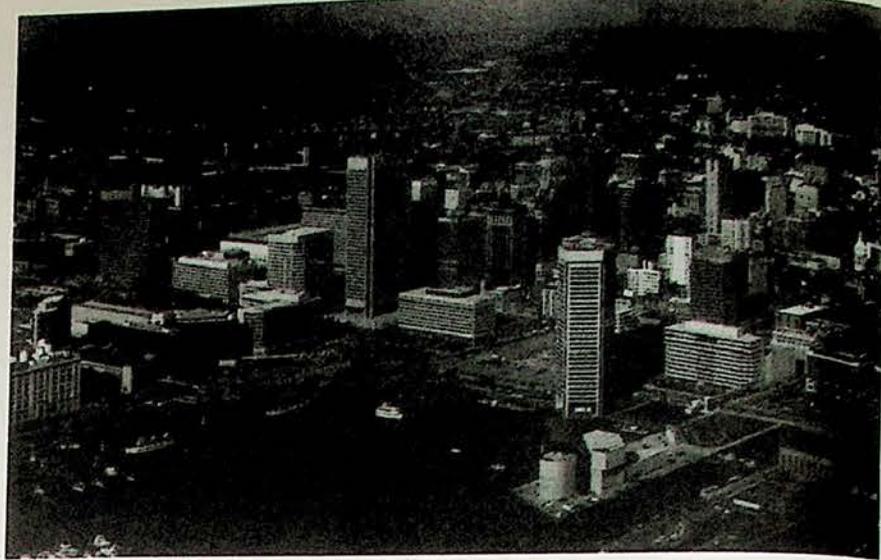
За периода след 1970 г. са характерни повишаването на жизнения

стандарт, увеличаването на свободното време, нарастването на ваканционните пътувания и на броя на почиващите. Върху развитието на градовете дават отражение и особеностите на американската икономика от този период. Намаляването на финансовата помощ от федералното правителство налага да се използват средствата на местните правителства и да се привлекат частни капитали, които през 1981 г. достигат цифрата 9 млрд. долара. Тези средства се насочват за обновителни операции, а не за ново строителство. В обширната програма за обновяване на градовете се включват голям брой доброволни организации, новосформирани консултативни фирми, подпомагачи правилния избор на градоустройствена и социална политика, асоциации и корпорации за развитие, неизлъчачи печалба от своята дейност. Засилва се ролята и властта на местните градски ръководства, които направляват цялостната дейност по проучването, проектирането и изграждането на новите обекти. Променя се социалната роля на архитекта в обновяването на непосредствено окръжаващата среда. Разработват се перспективни планове за регионално развитие на териториите, в които се преплитат сложни екологични, социални, икономически и пространствени проблеми. Градоустройствените планове се предхождат от добре проучени програми за социално развитие — за връщане на промишлеността и занаятите в градовете, за подпомагане реконструкцията на свободния жилищен фонд, за възстановяване икономиката и значението на главните улици и други.

Положителни тенденции в този период са формирането на характера и атмосферата на градовете, оживяването на централните им части, синтезът на архитектурата с другите изкуства, обединяването на всички желани от обитателите рекреационни дейности в система от крайградски и крайбрежни паркове. Основен недостатък на правителствената и градоустройствената политика е малкият относителен дял на жилищата за хората с ниски доходи.

Обезлюдените градски центрове (даун таун), местата, където исторически възникват градовете, станали жертва на вандализъм, престъпност и наркомания поради отдалечеността си от процъфтяващите предградия, са в центъра на съвременната американска градоустройствена политика.

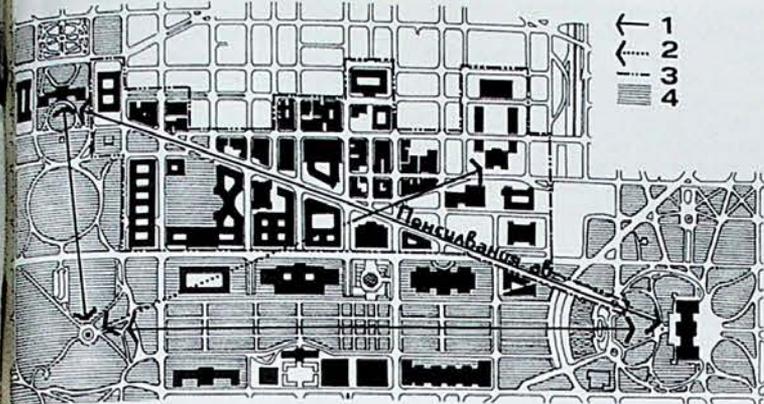
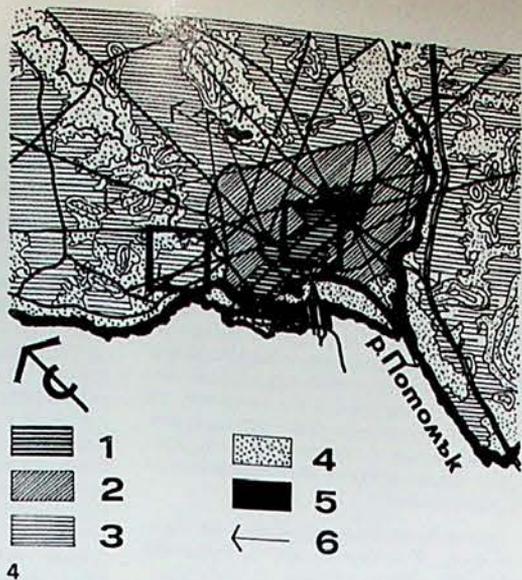
Начален етап в този сложен, продължителен и многостранен процес на възстановяване на живота в централните градски части е правилният избор на стратегията на бъдещото социално развитие. Основната задача на професионалистите е психологическа — да развълнуват хората и да ги накарат да повярват в привлекателността и безопасността на старите градски центрове. Обстойно проучените програми имат за цел да се решават не само най-острите проблеми на капиталистическото общество, но и художествено-естетическите и социалните проблеми на града. Те бележат онези цели, които обществото желае да види осъществени, и се основават на

1 Балтимор — изглед от централната част с вътрешното пристанище и Чарлз-сентър
Baltimore — view of the central town part with the inner port and Charles-Centre

2, 3 Сен Пол (Минесота) — схема и аксонометрия на пешеходната система „Скай уей“: 1 — универсални магазини; 2 — хотели; 3 — музей; 4 — поща; 5 — жп гара; 6 — многофункционален комплекс „Галтиер плаза“; 7 — административни сгради; 8 — жилищни сгради; 9 — театри; 10 — градски съвет; P — паркинги и гаражи
Saint Paul (Minnesota) — scheme and axonometry of the Skyway pedestrian system

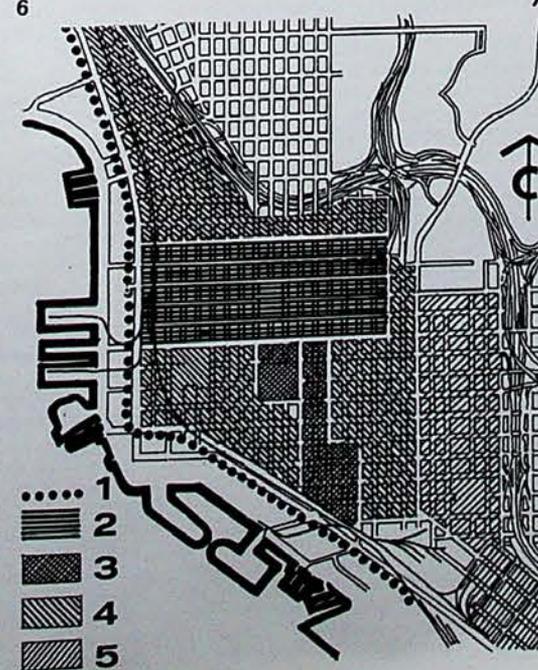
4 Вашингтон — план на града с прилежащите предградия:
1 — правителствен комплекс; 2 — градска територия; 3 — урбанизирани територии извън границите на града; 4 — крайградски паркове; 5 — водни площи; 6 — визуална обвързаност на града с околните хълмове
Washington, D. C. — plan of the city and the suburbs

5 Вашингтон — план на централната част на града и на Федералния триъгълник: 1 — визуални връзки; 2 — нарушени визуални връзки; 3 — граница на обновителните операции по Пенсилвания авеню; 4 — градски паркове
Washington, D. C. — plan of the Down Town Area and the Federal Triangle

6 Сан Диего (Калифорния) — план на града с прилежащите територии: 1 — градски център; 2 — урбанизирани територии; 3 — промишлени зони; 4 — летяща; 5 — градски паркове; 6 — природни ценности под защита
San Diego (California) — plan of the town and the suburbs

7 Функционална структура на централната част на Сан Диего: 1 — граници на крайбрежната реконструирана територия; 2 — административен градски център; 3 — търговия и промишленост; 4 — търговия; 5 — обитаване; 6 — търговия и промишленост
Functional structure of the San Diego Down Town Area

дейности, поддържащи градското оживление и привличащи частни капитали в изграждането на средата.

Широкообхватната работа за переустройство на проблемните градове се подпомага и от средствата за масова информация. През 1984 г. националните телевизии на САЩ и Канада излъчват 6-часова съвместна телевизионна програма за естетизация от средата с участието на 22 хил. градски жители. Най-ранните социални програми се осъществяват в Балтимор, където обезлюдената централна градска част по своя граматизъм се сравнява с тази на Ливерпул след изграждането на новите градове. Историческият център се оказва подходящ за преодоляване на сегрегацията и за осъществяване на контакта между жителите от предградията. За обединяващ елемент се използва това, което всъщност разделя хората от различните националности — различаващите се култура, бит и традиции. Националните вечери и концертите започват да привличат хората от пет съседни области, достигайки рекордната цифра 30 хил. посетители на един от регеконцертите. Създадената корпорация към Чарлз център, оглавена на обществени начала от бившия кмет на града, влиза в преговори с повече от 200 частни фирми за строеж на хотели, ресторанти и многофункционални центрове, обслужващи многобройните посетители. Развитието на туризма в прилежащата обновена зона на пристанището осигурява допълнително 22 хил. работни места, от които 80 на сто — за хората без специално образование. Организираните 22 национални фестивала създават оживлението в централната част на града в почивните дни на 22 от седмиците на годината.

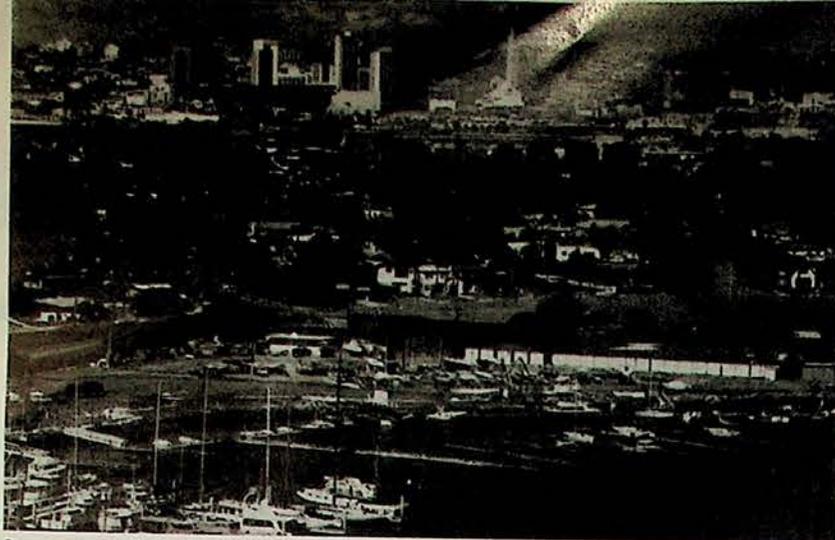
Една от причините за обезлюдяването на центъра на Сен Пол, сравняван с Берлин след Втората световна война, също е използвана при избора на програмата за неговата реконструкция, като суровата и продължителна зима от недостатък е превърната в преимущество. В този сезон се провеждат Зимният фестивал и конкурсът на легената скулптура, обединяващи разнообразните националности на 265-хилядният град. Необходимостта от запазване на енергията е едно от основните съображения при провеждането на пешеходната система "скай уей" както в Сен Пол, така и в града-близък Минеаполис. Начинът на влитане на системата в съществуващата градска тъкан в двата града е почти един и същ. В Сен Пол тя обхваща 32 квартала на градския център, а в Минеаполис — 30, с тенденция последните да станат 67 до 1990 г., а дължината им да нарастне от 5 на 12 км. И в двата града системата е проведена не само през съществуващите и новозградените квартали и в кварталите в процес на реконструкция, но дори и там, където строителството още не е започнало, като е инвестизирана от собствениците, а над улиците — от съвета. Покритата и климатизирана система обхваща всички основни ядра на общественото обслужване в центъра на града с многоетажните паркинги, с гаражите и със спирките на обществения транспорт. Психологическият комфорт на средата се създава от материалите, използвани в интериора, от осветлението, от обзавеждането на пространствата, от идеалната хигиена. Чувството за сигурност се поддържа от унифицираната система за ориентация и от централните за охрана и контрол, чийто монитори, разположени на пресичането на основните маршрути, са под денонощното наблюдение на полицията. За дълбоченото проучване на пространственото въздействие на пасажите ги превръща от визуални бариери в уличната перспектива, в характерни, повтарящи се елементи на градския пейзаж.

Независимо от някои недостатъци, между които преоценяването, загубата на ориентация, затруднения достъп на инвалидите и преобръщането на градската структура, системата от пешеходни пространства и пасажите е един от ключовете за успеха в оживяването на централните на тези градове.

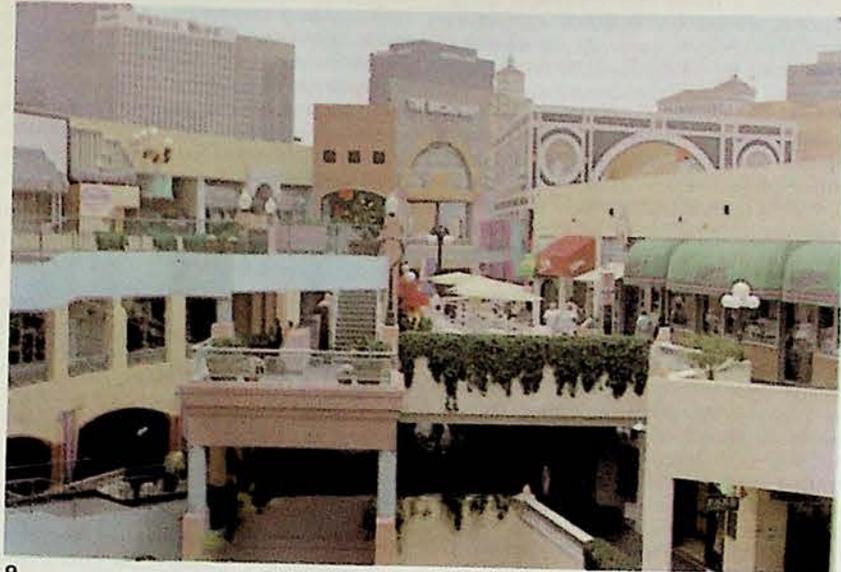
Индюанаполис, наричан в националните доклади на 2000 водещи банкери "града Пепеляшка" и до 1974 г. смятан за по-опасен от Чикаго, дължи своето прераждане на решението да бъде превърнат в столица на аматьорския спорт. С отпуснатите 2 млрд. долара последователно се изграждат покритият стадион за 61 хил. зрители, комплексите за плуване, баскетбол, колоездене, а по-късно и необходимите към тях хотелски комплекси, ресторанти и центрове за конференции и преговори. Доказателството за сполучливо избраната стратегия на развитие е рязкото намаляване на престъпността и стабилизирането на населението. Подкрепен от средствата за масова информация с около 250 публикации в печата и поредица телевизионни предавания, процесът по обновяване на централната градска част среща ентузиазма и помощта на местните жители. Те участват в проведените 12 обсъждания на общия градоустройствен план. Със събраните от тях 25 хил. долара са закупени плочите за настилката на централните пространства, носещи имената на своите дарители. При организирането на големи спортни състезания с повече от половин милион посетители се включват над 100 хил. доброволци. Заемата през около 53 дни материална база в национални и международни състезания през останалото време е на разположение на местните жители от всички възрастови групи и спортни равнища.

Разположеният в непосредствена близост до Индюанаполис Кълъмбъс, типичен малък град с една търговска улица, в който повечето от неговите 30 хил. жители се познават, не споделя по такава степен събата на по-големите градове. Той се превръща в център на световната съвременна архитектура поради обстоятелството, че в проектирането на повечето от обществените сгради участват такива архитекти като Ееро и Елиел Сааринен, Ричард Майър, И. М. Пей, Цезар Пели, Скидмор и група. Но градът е не само действащ музей на съвременната архитектура. Моделираната с безпогрешно чувство природна среда в обширните паркови пространства може да убеди и най-скептично настроените специалисти, отричащи съществуването на градски ландшафт, в обратното.

Независимо от твърдението че градът е планиран за следващите 400 години, той също има своя програма за развитие, поддържаща интереса в национален мащаб към неговия център за следдипломна специализация в областта на образованието, изкуствата и социалното управление. Проведените с неговите обитатели анкети и дискусии, които съпровождат проуч-

8

9

10

11

8
Панорама на централната част на Сан Диего.
Panorama of the San Diego Down Town Area.

9, 10
Фрагменти от търговския център „Хортон плаза“ в Сан Диего. Автор: арх. Йерд и съдружници.
Horton Plaza trade centre. Fragments. Author: the Jerde Partnership, Architects.

50

вателната и проектантската дейност за усъвършенстване образа на града, изясняват вижданията на местните жители за модела на идеалното общество на бъдещето. По този начин се определят целите на градоустройствената политика, съответстваща на желанията и възгледите на обществото. Определените главни критерии, валидни и за останалите градове, са в основата на тяхната успешна реконструкция, съхраняваща социалните, физическите и исторически ценности:

- запазване атмосферата на малкия град, в който всеки се чувства част от обществото и има възможност за максимална индивидуална реализация;
 - проектиране, изграждане и поддържане на средата за обитаване, труд и отгих като източник на обществена гордост;
 - съхраняване на най-ценните архитектурни и исторически паметници, които с високата си възпитателна, образователна, икономическа и естетическа стойност допълват разнообразието от стилове в архитектурната среда;
- Повечето от целите на програмата за градското развитие вече са постигнати и това се усеща в новото отношение на неговите жители към урбанизацията и природната среда, в проявите на тяхната обществена активност.

Във Вашингтон, основан през 1790 г. като седище на федералното правителство и запазил своя специален статут и до днес, проблемите на централната градска част са по-специфични. Те възникват поради преобладаващата правителствена функция, ограничени брой работни места в промишлеността, големия процент чернокожо население и поради характера на сградите и пространствата, попадащи в границите на т. нар. „Федерален триъгълник“. Преминавашото по границата на тази контролирана от правителството територия „Пенсилвания“ авеню, загубило своята активност и значение в градската структура, сега се изгражда като главна улица на нацията, която стимулира градския живот и осъществява връзката между центъра, правителствения комплекс, жилищните територии и реката Потомък. Бъдещето на тази територия се решава на повече от 100 публични обсъждания, в които се изясняват принципите за обемно-пространственото изграждане, залегнали в основата на всички следващи градоустройствени разработки. По-важните от тях са свързани със запазването на визуалните връзки по широките булеварди с главните акценти, с увеличаването на парковите пространства като среда за отгих и социално общуване, със смесването на търговски и културни дейности за стимулиране живота по улицата и с увеличаване дяла на жилищата за поддържане на градското оживление през цялото денонощие.

Следващ етап в обновяването на градските центрове е функционалното им обогатяване, което се проучва в общите градоустройствени планове. Многофункционалните комплекси, осъществени през няколко квартала, се изграждат в зависимост от конкретната ситуация, климат и традиционна градска структура и интегрират обществено обслужване, отгих и обитаване. Ресторантите от различна категория, магазини и ателиета за услуги са отворени към вътрешните озеленени рекреационни и комуникационни пространства. Преустройството на интериорни и екстериорни пространства съчетава

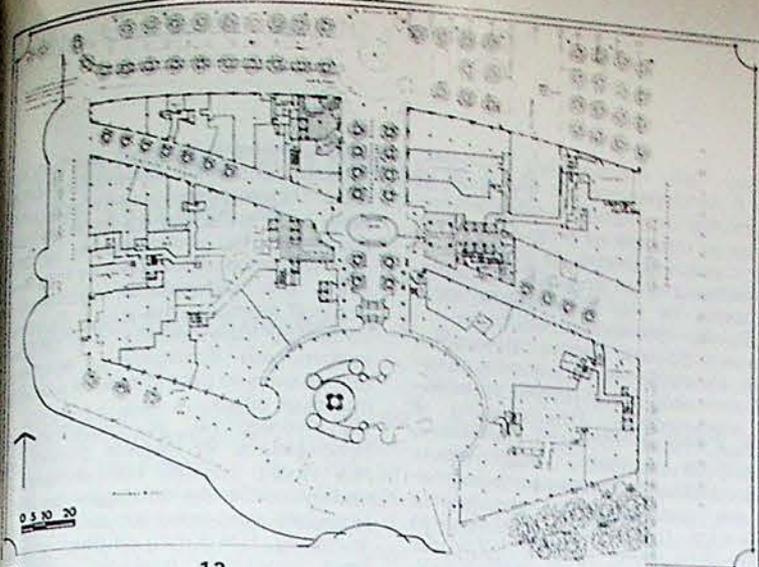
всички техни преимущества — уют, човешки мащаб, психологичен и климатичен комфорт, пространствена неограниченост и свобода. На този принцип са изградени новите многофункционални комплекси във Вашингтон, Минеаполис, Сен Пол, Индианополис, Ню Йорк и други. Недостатък на подобни решения са големите експлоатационни разходи за отопление и вентилация в различни часове на денонощието, както и известно нарушаване на градската структура чрез насочване на движението във вътрешността на квартала. По-различно е решението на наградения през 1986 г. търговски център „Хортон плаза“ в Сан Диего. Калифорнийският климат и силното мексиканско влияние са поводът да се излезе от строгите рамки на представителната архитектура.

Първото впечатление от центъра, обединил една богата търговска мрежа от 4 универсални магазина и 150 по-малки търговски обекта, 7 кина, театър с 500 места и кооперативен пазар около диагонално проведено пешеходно пространство, поражда асоциации за Диснейленд поради специфичния език на създадения архитектурен образ. Следващото впечатление обаче, което е и по-трайно, е за сполучливо съчетаване на структурни елементи от европейските градове и от мексиканските базари при създаването на един уникален, наситен с колорит художествен образ, с подчертано жизнерадостно въздействие. Предстои да бъде изграден образът на главното улично пространство чрез подходящо оформяне на периферно разположените многоетажни паркинги в съответствие с градоустройствените правила на Сан Диего.

Увеличаването на броя на пътуванията до Европа през последните три десетилетия променя отношението към архитектурното наследство и активизира дейността на организациите, ангажирани в спазването на културната и социална памет на нацията, водеща роля между които има Националният тръст за опазване на историческото наследство. Това дава отражение върху насоките на градското обновяване, основните от които включват реконструкцията на обществени и жилищни сгради, реконструкцията на градските пространства и реконструкцията на водните фронтове.

В опазването на културните ценности и рационалното им включване в градската структура чрез насищане с нови функции има много успешни реализации, подчинени на различни принципи на съхраняване елементите на историческата среда.

Голям брой обществени сгради са преустроени в многофункционални центрове за търговия, обществено хранене, отгих и забавления чрез запазване на фасадното и конструктивното решение и чрез промяна на функционалното съдържание, отразено в обзавеждането на пространствата. На този принцип е преустроена старата пощенска палата на Вашингтон, несъмнено оставаща на новата техника. В горните ѝ етажи са запазени административните функции, а в долните са разположени магазините, ресторантите и сцената за импровизирани спектакли и концерти. Часовниковата кула е превърната в наблюдателна кула за града. Предстои да бъде овладяно околното пространство и да бъде превърнато в естествено продължение на вътрешното.

13

11
Вашингтон — перспектива на жилищен квартал в централната част на града Washington, D. C. Down Town Area — residential quarter

12, 14
Вашингтон — план на приземното ниво и фрагмент от екстериора на многофункционалния жилищен комплекс „Вашингтон — Харбър“ Washington D. C. — plan of the ground level and fragment of the multifunctional Washington Harbour housing estate

13
Общ изглед на многофункционалния комплекс „Галтиер плаза“ в Сан Пол Saint Paul — general view of the multifunctional Galter Plaza housing estate

15
Вашингтон — перспектива от покривното вътрешно пространство на реконструираната пощенска палата Washington D. C. — the covered inner space of the reconstructed Post-Office

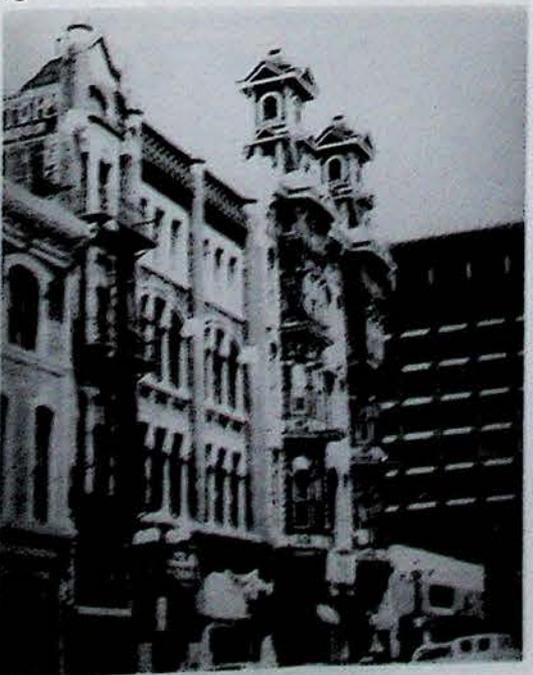
16
Реконструирани жилищни сгради по главната улица на Сан Диего San Diego Main Street — reconstructed residential buildings

14

15

16

Напълно е запазена и железопътната гара в Сен Пол, в която е превърлено едно телевизионно студио. За разграничаването на пространствата между трите ресторанта на първия етаж и експозиционните площи на художествената галерия на втория етаж са използвани само подвижни елементи. Сногодишната Железопътна гара в Индианополис е превърната във фестивален пазар с повече от 100 ресторанта и кафенета, вечерни заведения и магазини. Малка част от стаите на изградения към гарата хотел (с 275 стаи) са разположени в реставрирани стари вагони. Успехът на тази реконструкция се дължи на близостта до градския център и на изградените в съседство спортни комплекси, връзката с които се осъществява със старите трамвайни мотриси. По подобен начин са преустроени и железопътните депа в Минеаполис. Посредством запазване непроменен облик на фасадата и чрез цялостното конструктивно и функционално преустройство, на принципа на „фасадизма“ са реконструирани част от сградите в центъра на Вашингтон и по главната улица на Сан Диего, като са превърнати в хотелски, административни или търговски комплекси.

Чрез минимални подобрения на фасадата и пълна вътрешна реконструкция са включени в организма на града голяма част от складовите сгради, заемали 14 квартала между Мисисипи и центъра на Сен Пол, вписани в Националния регистър на историческите места. Повече от 50 сгради са превърнати в жилища, административни или прокатантски бюра. Огромното вътрешно пространство, различно хоризонтално от залерите, произвежда във височина целия обем и осъществява визуалните контакти във всички посоки. Интересен пример за преустройство на складова сграда е създаденият център за приложни изкуства до пристанището на Александрия. На най-горното ниво са разположени ателиета и занимални, достъпни от вътрешната галерия. Под тях са разположени изложбени зали и магазините за продажба. Минималните промени в детайла и лаконичното цветово оформление превръща безличната фасада във фокуса на уличното пространство, насочено към крайбрежния парк.

Успоредно с реконструкцията на обществени сгради по различни начини се решават и проблемите за възстановяване на функционалния обитаване в централните градски части. Дори Манхатън се оказва най-доброто място за живеещи според онези американци, които искат да бъдат в контакт с изкуството. Новото строителство на многоетажни жилищни сгради в центровете на градовете от типа „кондоминиум“ осигурява жилища за семейства, за млади семейства без деца или възрастни хора, обикнало да живеят в близост до местата на най-голямото градско оживление.

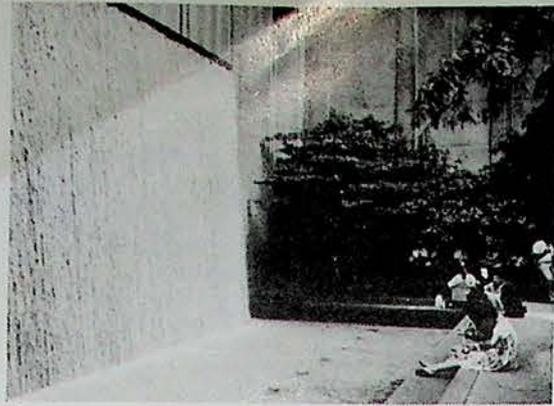
Реконструкцията на обикновения и годния жилищен фонд се осъществява, за да се осигурят жилища на хората с ниски доходи. Реконструкцията на тези кооперативи е на обществени начала, но към тях в прикритие кооператив-архитект. Цялостната реконструкция на сградите се извършва от бъдещите собственици в съответствие с указанията за всеки квартал, отнасящи се до съхраняването на характерни детайли и колорита на фасадата. Съгласно програмата, популярна сред наследството на много градове под наименованието „до-

лар-къща“, строителните работи трябва да бъдат завършени в срок от 6 месеца, а обитателите да живеят най-малко 18 месеца там. По тази програма са реконструирани 30 хил. жилища в Балтимор строени между 1825 и 1860 г. в Минеаполис част от реконструираните жилищни сгради се предоставят на университета. В Индианополис петгодишното обитаване означава придобиване на собственост без изплащане на държавния заем. Тази подтика е насочена към стабилизиране на постоянно нарастващото население в близост до проблемните територии на градските центрове.

Реконструкцията на градските пространства са следващата важна насока в процеса на обновяване на американските градски центрове. Въпреки промените в съвременните концепции за тези пространства, техните функции, съответстващи на основните човешки потребности, остават същите. Това са местата, където обитателите, посетители и наблюдатели могат да се почувстват участници в разнообразните дейности на града. Проектирани са в пространствено единство с основните пешеходни направления и висят разнообразие и колорит в градската структура, различавайки традиционната и геометрия. Във пространството им проучване в процеса на проектиране започва от изследването на човешкото поведение, периодите на посещаемост, социален и възрастов състав на публиката и др. Значително внимание се отделя на градския и ландшафтни дизайн при съхраняване на характера и атмосферата на историческите градски части. Единството в дизайна на елементите за обезпечение на пространствата съществува в пешеходната зона на Балтимор, в централната част на Сен Пол, в пешеходните пространства на Чикаго, в квартала „Глас хаил“ в Сан Диего, в центъра „Рокфелер“ в Ню Йорк. Проектантското бюро към Съвета в Манхатън шателно и задълбочено проучва въздействието на рекламите през деня и нощта, създаващи неповторимата атмосфера на театралната зона на Бродуей.

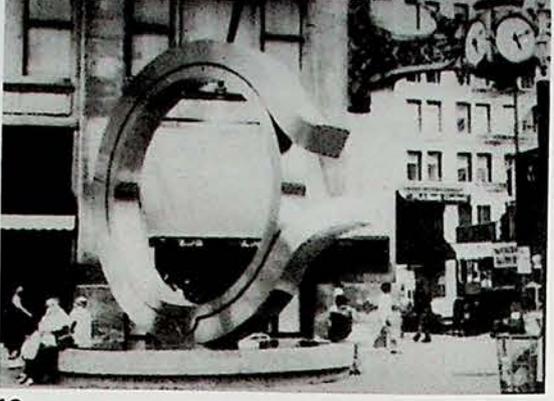
Един от най-показателните примери за сполучлива реконструкция на градско пространство в неговия мивт по площ Екълс парк, дикторедия от най-оживените пазари на наркотици в центъра на Манхатън. Водна стена, превърнала тунела на главното Влияние, изолвира шима от оживената 50-та улица. Водната завеса в противоблоковния край на парка подобрява микроклимата и обогатява визуалния и художествен вид на града. Преобладават предимноните места за седане — подвижните Спектируващите пространства, популяризиращи допълнителни членения в зоната около вътрешния и местата за седане. Постепенно се тремат и съставят на посетителите му — увеличава се телните брой, особено в обедините часове, нараства процентът на жените, и на младите. Интересното и сполучливо съчетаване на архитектурни и паркови елементи действително успява да наложи един съвсем различен социален поведение. Лицата от улич и посетители са пространствата, проектирани погледно на мястото на предимно на пешеходните направления, без интересни згодки, задържайки вниманието, без възможности за създаване на зръб на местата за седане, с еднородни и неподходящи материали, използвани в настелките и облицовките. Реконструкцията на централните градски части включва и поречищата на реките, крайбрежията на езера и

17
 Ню Йорк — реконструкция на градско пространство. Експан парк
 New York — reconstruction of a town area. Exon Park.

17

18
 Чикаго — синтез в централното градско пространство
 Chicago — synthesis in the Down Town Area

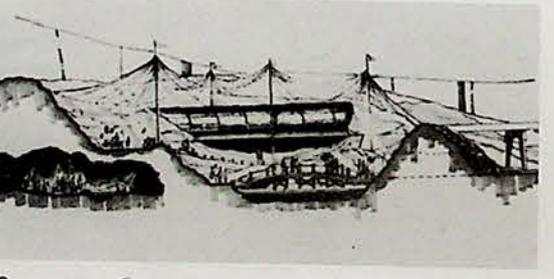
18

19
 Балтимор — пешеходен преход от централната част на града към вътрешното пристанище
 Baltimore — pedestrian passage from Down Town to the inner port

19

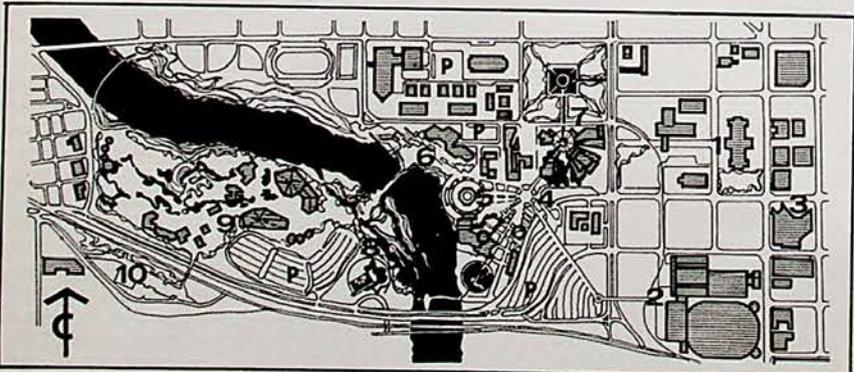
20, 21
 Индианаполис — реконструкция на крайбрежието на Бялата река в централната част на града. Автор: арх. Данаджиева. Разрез и план на парка: 1 — капитол; 2 — многофункционален спортен център; 3 — Хайт Риджънс хотел; 4 — главен вход на парка; 5 — кулата Индиана; 6 — център на изкуствата; 7 — Военен парк; 8 — marina; 9 — зоологическа градина; 10 — стопански сектор.

20

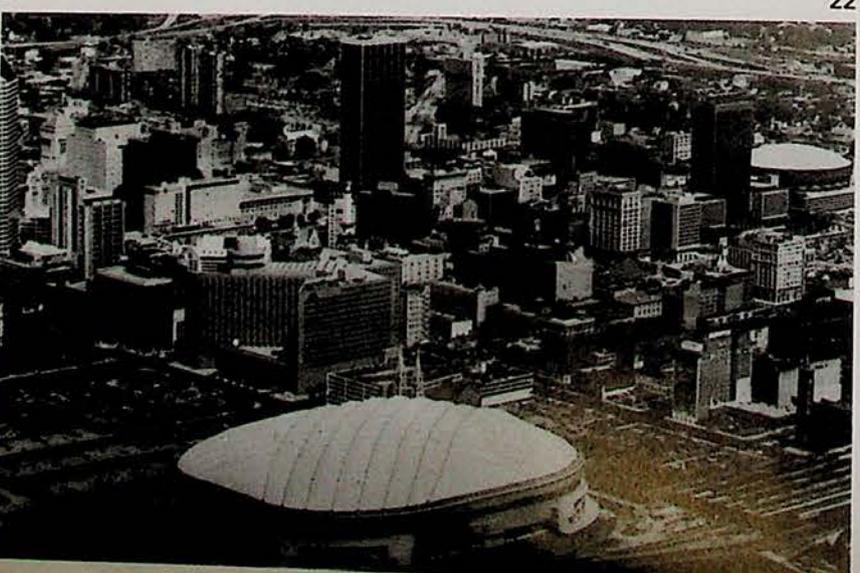
Indianapolis — Down Town with the White River State Park. Author: arch. Danadzhieva. Section and plan of the park.

22
 Панорама на централната част на Индианаполис
 Panorama of Indianapolis Down Town Area

21

22

52

океани. Тези територии се намират в непосредствена близост до градските центрове и овладяването им за целите на отбиха е свързано с улесняването на достъпа на обитателите до водата. Реконструкцията на най-активната част на всички функционални зони — водният фронт, засяга промишлените, складовите и пристанищните комплекси, непригодни за нови те технологии. Превърнати в общодостъпни, богато озеленени многофункционални територии, те допълват йерархичната система от различни по екологична стойност, тематична насоченост и териториален обхват паркове. Принципиите и критериите за разработване на проектите за реконструкция на водния фронт в съответствие с конкретната ситуация, с броя на жителите на града и неговите предградия, с характера на прилежащите територии, са насочени към задоволяване на непрекъснато растящите потребности от всекидневен и седмичен отбих. Освен рекреационните и спортните дейности в крайбрежните паркове са застъпени и постоянното и временното обитаване с придружаващите ги обслужващи дейности, които създават трайното оживление на средата през всички сезони.

Обикновено по-ва са едни от най-скъпите и луксозни жилища във Вашингтон, Чикаго и Сан Диего. Провеждането на разнообразни културни, образователни, рекреационни и исторически програми поддържа оживлението през различни сезони и часове на денонощието за осъществяване на функционалните връзки между водата и градския център. Пространствените и визуалните връзки се подчертават чрез плановата композиция, в зависимост от главните подходи и пешеходните направления. Допълнително се решават и въпросите за емоционалната връзка с водните площи и течения, за тяхното място в историческата еволюция на градовете.

В Индианаполис овладяването на терените около Бялата река в близост до центъра е трансформация на окръжаващата среда в парк на щата, който да привлече националното внимание. Икономическите прогнози за парковете реализация на площ 100 ха и стойност 200 млн. долара предвиждат да бъде посещаван от 3—4 млн. посетители годишно и да се създадат около 1000 нови работни места. В целогодишния парк ще бъдат обвързани в единно цяло всички негови главни зони и елементи — зоологическа градина, център на изкуствата, изложбен комплекс, зимна градина, международен център, атракционен сектор и семеен център за забавления.

В Сен Пол с двукратно по-голямо участие на частни капиталовложени се изгражда паркът по поречието на Мисисипи и нейните острови. За разлика от други проекти, освен територии за отбих, спорт и обитаване, в него ще бъдат запазени част от терените на работния фронт, превърнати в промишлен парк с действаща безвредна промишленост.

Проучванията за крайбрежната зона на Сан Диего имат значително по-голям обхват. Те включват територията на пристанището, ваканционните селища, многофункционалното развитие на крайбрежието на океана и опазването на природата. В прилежащото на жилищните зони в централната градска част ваканционни селища „Морско пристанище“ са изградени само ресторанти и магазини, а край брега са проведени алеите за разходки и пътеките за бягане. В

отдалечените ваканционни селища е застъпено и постоянното обитаване. Отнемането на свободни терени за многофункционално изграждане при интегриране на отбих, спорт и обитаване се компенсира от изградения екологичен остров на площ от 30 ха, възстановяващ нарушените от строителството естествени местобитавания на растителния и животинския свят.

Най-неотложни за решаване са проблемите на водния фронт на Ню Йорк, където контактът на местните жители с един от най-ценните природни ресурси е неложителен. Предстои да бъде създадена цялостна паркова система, достъпна за всеки нюйоркчанин, който желае да се откъсне от замърсената и шумна градска среда. Завършена е реконструкцията на 10 участъка от 925-километровата крайбрежна ивица и проектирането на групи 14, а 26 са в процес на проучване. Тези проекти трябва да отговарят на четири основни изисквания — да осигуряват свободен достъп до водата, да предоставят условия за пасивен и активен отбих, да гарантират опазването на природните ресурси и възстановяването на екологичното равновесие и да стимулират градското развитие.

В реконструкцията и поддържането на съществуващите паркове и в проектирането и изграждането на новите са залегнали съвременните тенденции за задоволяване на потребностите от отбих на младото поколение и за съхраняване на природните ценности за бъдещите.

Постиганията във всички насоки на градското обновяване и в създаването на хуманния характер на американските градове трябва да се преценяват на фона на американската действителност и начин на живот. Основните причини за този социален успех са няколко:

— Развита система за навременна и обширна информация във всички области на науката, изкуството, културата и техниката, общодостъпна за всички възрастови и професионални групи.
 — Ползотворното сътрудничество на всички нива между обществени и професионални организации, насочено към съгласуване на личните и обществените интереси при финансирането и реализацията на обновените операции.

— Вярно намерените форми на контакт с преобладаващата част от населението, възпитаващи ново отношение към културните, историческите, социалните и природните ценности на нацията.

— Високият професионализъм във всички области, гарантиращ успеха на всяка програма и поставен на първо място в скалата на американската ценностна система. Социалните, икономическите и естетическите аспекти на градската реконструкция обаче намират успешна професионална реализация само тогава, когато архитектът е изпълнил и своята нова социална роля на градския психолог, развълнувал хората и провокирал тяхната обществена активност и отговорност.

Материалът е разработен въз основа на участието на авторката в едномесечен международен семинар „Градоустройство и градско планиране в САЩ“, организиран от Правителствената информационна агенция (USIA) като част от програмата за международен културен обмен, и проведен по маршрут Вашингтон, Балтимор, Сен Пол, Минеаполис, Чикаго, Индианаполис, Кълъмбъс, Сан Диего и Ню Йорк. Детайлната програма е разработена от организацията „Партньори за приятни за живеене места“ (Partners for livable places).

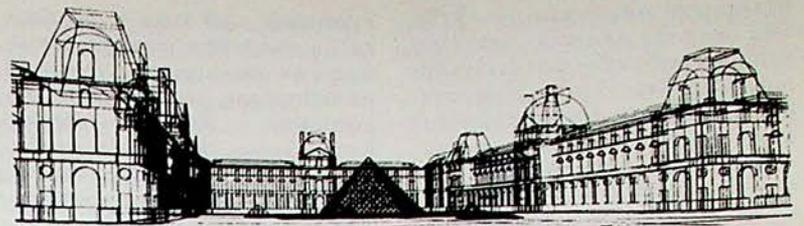
ГОЛЕМИТЕ ПРОЕКТИ НА ПАРИЖ

Арх. Атанас Ковачев, к. а. н.

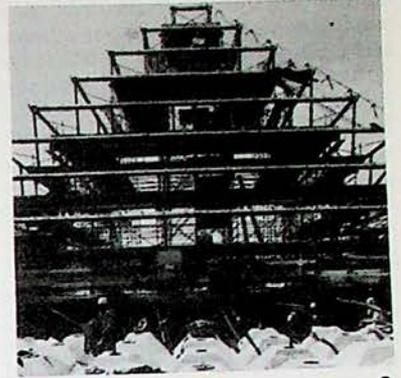
Осемдесете години на нашия век, по определението на френските архитекти, ще останат в историята на френската архитектура като време на осъществяване на „Големите проекти на Париж“. Тези седем проекта, включени в амбициозната програма, която президентът Франсоа Митеран набеleyа през 1981—1982 г., днес, в края на 80-те години, в голямата си част са почти завършени. Програмата предвижда както изграждането на нови, така и реконструкцията на стари обекти. Големите проекти на Париж са призвани да допълнят значението на забележителната „триумфална ос“ на Париж, започваща от Лувъра и завършваща с административно-деловия район Дефанс, изграждан през последните 30 години в северозападната част на френската столица. Повечето от тях са разположени край бреговете на Сена и са своеобразни доминанти, подчертаващи с езика на съвременната архитектура значението на исторически формиралата се ос. Почти всички проекти се родиха като резултат от международни конкурси, преминали шумно сред световната архитектурна колегия и станали обект на противоречиви оценки и коментари. Бурните дискусии, които съпровождаха приемането и осъществяването на „Големите проекти на Париж“, не могат да ни изненадат. Историята на френската архитектура ни дава достатъчно подобни примери — заслужава да споменем сложната и странна

съдба на Айфеловата кула, в по-ново време — района „Дефанс“ и някои проекти, на които сме съвременници — като Националния център за изкуство и култура „Жорж Помпиду“. Оценката за всеки от тях варираше от пълното им отричане до възторженото им превъзнасяне. И все пак те съществуват, внасяйки в образа на Париж частица от макар и противоречивите, но в същото време оригинални и интересни за времето си ценностни критерии. Те бяха не само етап в развитието на съвременната френска архитектура, но и показваха равнището на архитектурното творчество, достигнато благодарение на научно-техническата революция през различните етапи на нейното развитие. Трудно е да се прогнозира съдбата на „Големите проекти“ на Париж“. Времето ще погледне жизнеността на авторските идеи и концепции. Едва ли всички те ще станат символи на този град, както са за него днес Айфеловата кула или Бобур. Едно е ясно обаче — те ще внесат нещо ново в атмосферата на френската столица, ще допълнят облика на Париж в края на ХХ век, ще формират представите ни за него през ХХI век. Кои са всъщност тези проекти?

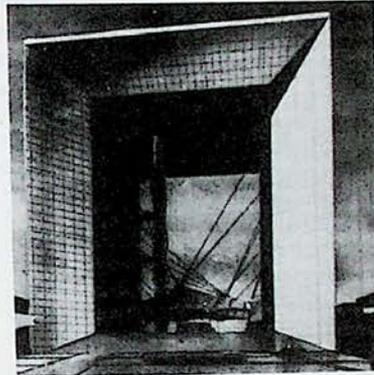
● Един от най-нашумелите (и може би най-критикуваните) е проектът за разширението на Лувъра, известен като „Стъклената пирамида“. Авторският колектив начело с американския архитект Й. М. Пеи

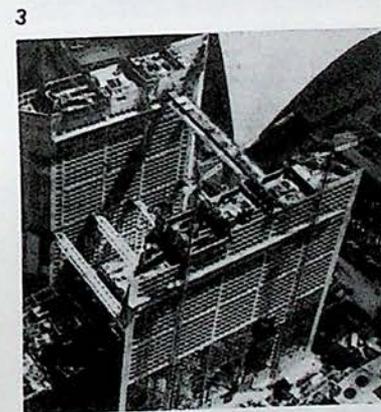
1, 2
1. 2
Пирамидата в двора на Големия Лувърски музей (дворец). Автор: Й. М. Пеи. Перспективен изглед и момент от строителството. The Grand Projects of Paris. The pyramid in the courtyard of La Grand Louvre. Author: I. M. Pei. Perspective and construction.

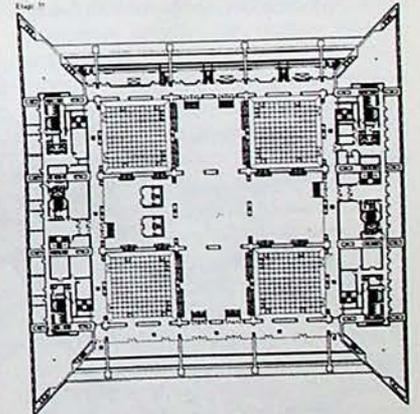
2

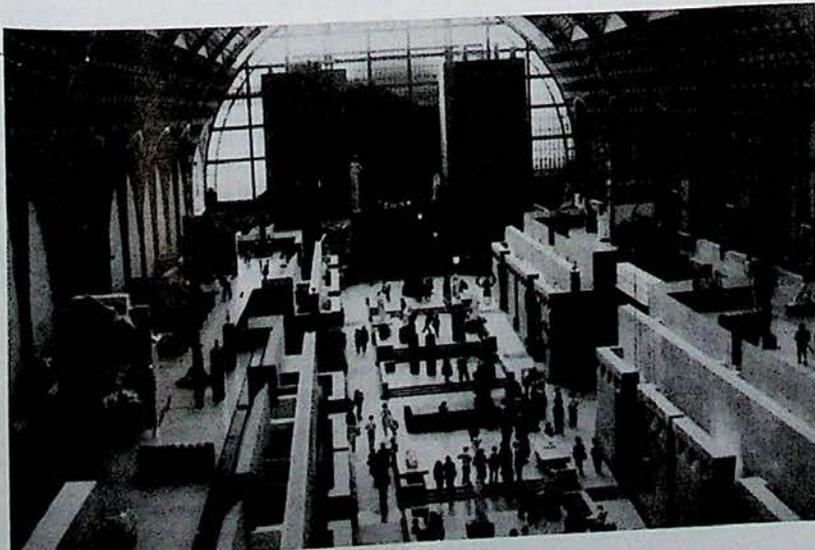
3, 4, 5
Операцията „Тет Дефанс“ — сгради за две министерства, обслужващи и търговски сгради, международен център на комуникациите. Автор арх. Йохан Отто Спрекелсен. Перспективен изглед, момент от строителството и разпределение на един от етажите. Tête Défense operation — buildings for two ministres, servicing and trade buildings, international communication centre. Author: arch. Johan Otto Spreckelsen. Perspective, construction moment and plan of a storey.

3

5

6
Музеят „Орсе“. Автори: А. С. Т. Архитектор, П. Бардон, П. Колбок и Ж. П. Филиппон. Интериори: Гае Ауленти. Фрагмент от интериора на голямата изложбена зала. D'Orsay Museum. Authors: A. C. T. Architecture, P. Bardon, P. Colbos, J. P. Philippon. Interior: Gaе Aulenti. The big exhibition hall — fragment of the interior.

6
предлага новите изложбени зали и помещения да се разположат във вътрешния двор на световноизвестния музей, в площадното пространство, оформено от крилата на Лувърския дворец. При това цялото разширение фактически се развива в подземното пространство, а над земята се издига единствено пирамидният стъклен обем, през който се влиза в музея. Стъклената пирамида, изпълняваща ролята на един вестибюл в музея, има амбицията да стане организиращ елемент на площадното пространство. Сред многото въпроси и нападки най-ожесточени критики предизвика формата на предлагания обем. Стига се готам, че през 1985 г. на мястото на бъдещото строителство е издигнат макет на пирамидата в натурал-

на величина, което предрешава споровете. Какво мислят авторите за своя проект? Те смятат, че предлаганата пирамидална форма е най-благоприятна за проникването на естествената светлина в дълбочина. По повод на критиката за необичайното и в известен смисъл агресивно включване в ансамбъла на парамидална форма, те изтъкват, че Лувърът е един жив паметник на архитектурата, многократно изменен и дотрояван, започвайки от ХII век, и всяка епоха е внасяла нещо ново, използвайки изразните средства и композиционните похвати на своето време. Те разглеждат творбата си като произведение на архитектурата от 80-те години на ХХ век, в която са използвани съвременни архитектурни средства.

Всъщност проектът на Й. М. Пей включва не само изграждането на нови обеми и съоръжения, а и реконструкция на старата сграда с приспособяване за нуждите на музея и на крилото на двореца, заемано днес от Министерството на финансите. С провеждането на цялостната строителна операция изложбените площи ще се увеличат повече от два пъти. Полезната площ на реконструкционните работи възлиза на 86 хил. кв. м. Откриването на пирамидата на Лувъра беше предвидено за края на 1987 г. Срокът не беше спазен, но днес пирамидата е почти завършена.

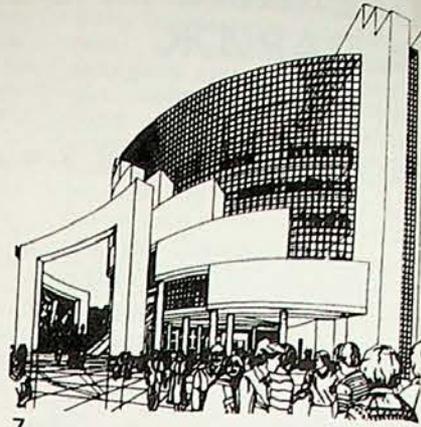
● На грузия край на „триумфалната ос“ на Париж, в района Дефанс, се изгражда груг от „големите проекти“ — „Тем Дефанс“. Именно по тази ос, формирана с паметници от различни епохи, е предложено да се изгради още един — своеобразна „Триумфална арка на човечеството“. На международния конкурс за завършек на историческата ос (1983 г.) бяха представени 419 проекта от 41 страни. От четирите проекта, предложени от журито на вниманието на френския президент (във Франция в архитектурните конкурси президентът избира първия от няколко предложени му проекта, което впрочем е един остро критикуван момент в кон-

курсната практика и политика), с голямата награда и правото за реализация е удостоена творбата на датския архитект Йохан Отто Спрекелсен. В състава на журито фигурираха имената на едни от най-видните представители на съвременната западна архитектура — Ричард Мейър, Кишо Курокава, Ричард Роджърс, Хорхе Глузберг, Бернар Зерфюс и други. И въпреки това днес, няколко години след приключването на конкурса, въпросите и отговорите, мненията и коментарите за критериите на журито остават открити, какви са били мотивите на журито за избора на проекта на датския архитект, след като в четирите етапа на журирането отпадат много от проектите предложения, дивет от които, както се вижда от издадения каталог на конкурса, са концептуално идентични с наградената творба? Същият този каталог дава и отговора. Проектът на Й. Спрекелсен се отличава с някои особености. Преди всичко това е свободна графика на работката, напомняща една експресия, едно откровение, разкриващо с артистичност авторовата идея. Творбата подкупва с постигнатия диалог и взаимовръзка между концепцията, ескиза и проект. Именно в това се корени, според мен, успехът на автора, въпреки нали-

7, 8

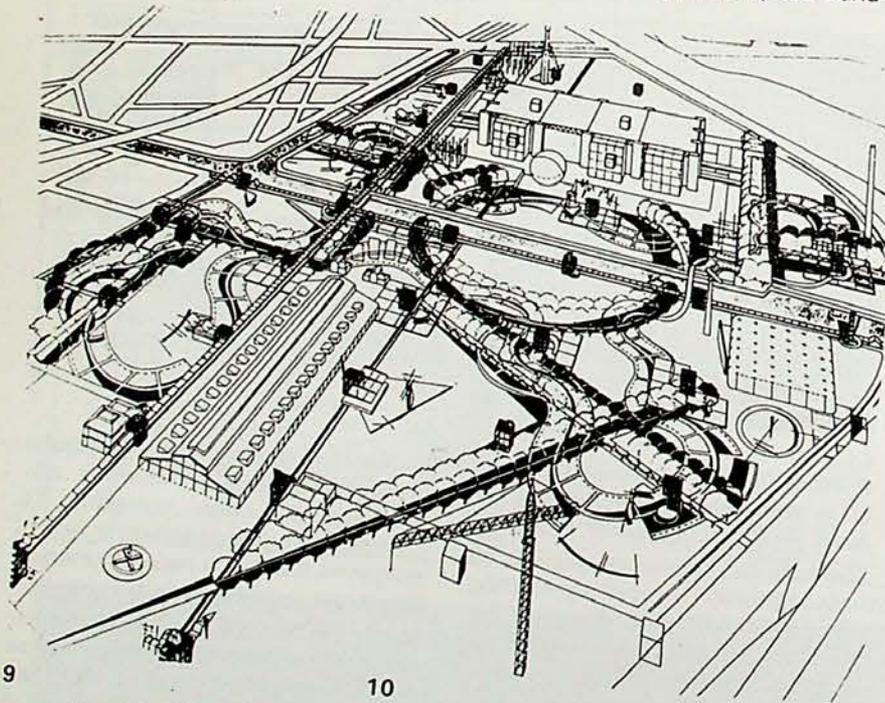
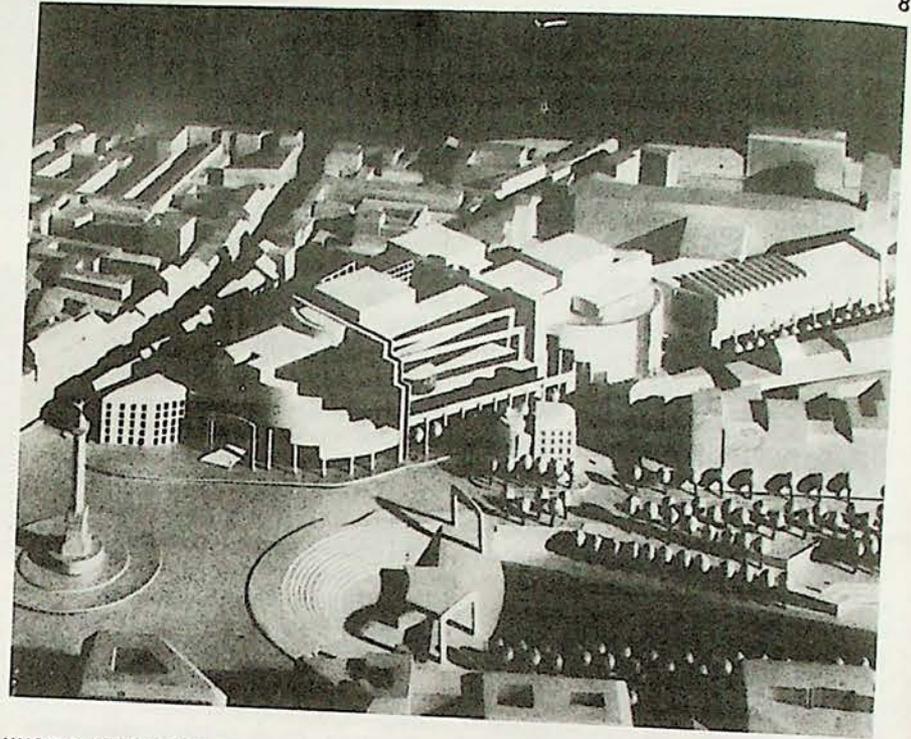
Операта на „Бастилията“. Автор: арх. Карлос От. Перспективна скица на фрагмент от екстериора и макет.

Opéra de la Bastille. Author: arch. Carlos Ott. Fragment of the exterior and model.

7

8

9

10

9
Паркът „Ла Вилет“. Автор: арх. Бернар Чуми и сътрудници. Аксонометричен изглед със сградите на Националния музей на науката, техниката и индустрията. (Автор: арх. Адриен Фенсилбер) и залата за музика „Льо Зенит“ (автори: арх. Ф. Шекс, арх. Ж. П. Морел и сътрудници)

Parc de La Villette. Author: arch. Bernard Tschumi and partners. Axonometric view with the buildings of the National Museum of Science, Technics and Industry (author: arch. Adrien Fainsilbair) and «Le Zénith» music hall (authors: arch. Ph. Chaix, arch. J. P. Morol and partners).

10
Разрези на залата „Льо Зенит“
Le Zénith hall — sections

54

чието на много технически несъвършенства и трудно решими в архитектурно-функционално отношение проблеми. Съгласно програмата в съержанието на тази „арка“ са включени изграждането на две министерства (Министерството на урбанизма и жилището и Министерството на окръжаващата среда) и международен център на комуникацията. Разбира се, може да се спори доколко сполучливо е съставена програмата, доколко убедително в отличения (и вече почти осъществен проект) е решена архитектурно-плановата и обемно-пространствената композиция, доколко целесъобразно е издигането на 90 м височина над земята на един огромен обем, опиращ се на двата вертикала.

Но „Тем Дефанс“ е вече факт. Проектът на Спрекелсен представява една арка, чиито габарити имат кубовидна форма. Неговият план има и други особености — арката е леко отместена към оста. Но фона на строгата и чиста форма на куба, във вътрешното пространство е поместена структура, получила названието „облак“. Предназначена за очакващите асансьорите, тя е една от атракциите в цялостната композиция на ансамбъла. Полезната площ на всички етажи е 184 500 кв. м. Като последна сграда в Дефанс, творбата има

задачата да прегаде завършеност на района и на „триумфалната ос“ на Париж. Откриването на „Тем Дефанс“ бе предвидено за 1988 година.

● Оперният театър „Бастилия“ се изгражда на едноименния площад в Париж — символ на Февруарската революция от 1789 година. И този проект е резултат на проведен конкурс — победител става канадският архитект Карлос От. Обемно-пространствената композиция на оперния театър се формира след преодоляване на редица проблеми, свързани с необходимостта от уметлото включване на новия обем в исторически формираната се част на града. Нещо повече — площад „Бастилия“ е една своеобразна връзка между градския център и работническите квартали, изградени през XVII—XVIII век. Ето защо тук особено остро е стоял въпросът за връзката между старото и новото, между традициите и съвременното. Този театрален комплекс, който ще бъде втори оперен театър в Париж, ще разполага с голяма трансформируема зала с капацитет 2700 места и с много по-малки зали и помещения. Полезната площ на комплекса е 96 хил. кв. м. Откриването на театъра е предвидено да стане на 14 юли 1989 година.

● Програмата на „Големите проекти на Париж“ включва и

изграждането на един парк — Ла Вилет. Проектът е дело на арх. **Бернар Чуми** и колектив. Някогашен изоставен терен днес се превръща в един от центровете за отгъх и култура във френската столица. Обемно-пространственото решение на парка представлява геометрична композиция от тематични зони и павилиони, наложена върху пейзажно-прокарана алейна мрежа. Паркът се отличава с не големи размери (1,0 км дължина и 0,5 км ширина), но обхваща богати по съдържание обекти — зали за игри и развлечения, павилиони, театър. В парка е създаден Национален музей за наука, техника и индустрия (арх. **Агриен Фенсилбер**). Една от забележителностите на този комплекс и на целия парк е сферичната зала на панорамното кино с екранна площ от около 1000 кв. м. Оригинална е конструкцията на тази сфера. Вътрешната ѝ носеща част представлява стоманобетонен скелет, докато външният слой е покрит с листове от неръждаема стомана, които благодарение на полираната си повърхност отразяват околната среда по един интересен начин. Тази сфера е една от големите атракции на Ла Вилет. Оригинално е решена и залата за музика „Зенит“ (арх. **П. Щекс** и **Ж. П. Морел**). Открита през 1984 г., тя има полезна площ

8 700 кв. м. Плановата и пространствената ѝ композиция позволява гъвкаво използване на вътрешното пространство в зависимост от конкретните изисквания на музикалния сценарий.

В различните обекти на парка Ла Вилет са използвани последните постижения на науката, техниката и изкуството. Навярно в близко бъдеще този парк ще се превърне в образец на градско-парковото изкуство от края на ХХ век. Първият етап от изграждането на парка беше завършен през пролетта на 1986 г., откриването на втория етап бе предвидено за 1988 година.

● Комплексът на Министерството на финансите е дело на арх. **Пол Шеметов** и колектив. Динамичната му пространствена композиция завършва с обем, нагвесен над скоростна градска магистрала, минаваща покрай реката. Вертикалните елементи, поддържащи този обем, се спират в Сена — това е единственият обект, който „влиза“ в реката. Създадената сложна композиция е един силен завършек на издължената фасада. Масаът на обемите, детайлите и елементите е съзнателно уголемен и въздейства строго и убедително. Полезната площ възлиза на 150 хил. кв. м. Със съвременни изразни средства сградата продължава най-го-

бите традиции на архитектурната класика във Франция и по един своеобразен начин търси диалог с миналото. Откриването на комплекса бе предвидено за 1988 година.

● Сред „Големите проекти на Париж“ един от първите, влязъл в експлоатация (9 декември 1986 г.), е реконструкцията на старата парижка гара „Орсе“ и превръщането ѝ в музей на съвременното изкуство от края на ХІХ и началото на ХХ век — времето между романтизма и авангарда. Конкурсът за реконструкцията на гарата е спечелен от **френските архитекти Пиер Колбок, Рено Бардон и Жан-Пол Филипон**. По-късно голямата строителна операция по създаването на музея „Орсе“ бе осъществена от колектив под ръководството на италианската архитектурна Гае Ауленти.

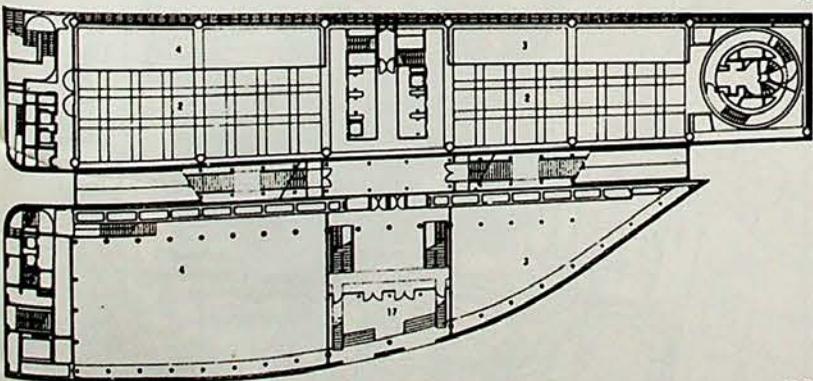
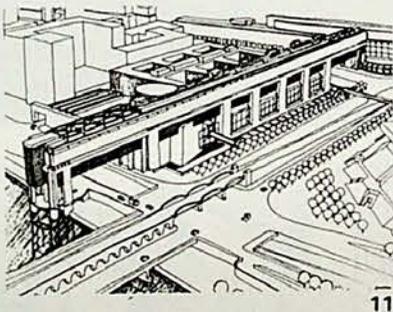
● Институтът за арабския свят (арх. **Ж. Нувел** и колектив) е завършен през 1986 година. И този обект е разположен на брега на Сена, в центъра на Париж, откъдето в интересни ракурси се разкрива една от големите природни, исторически и архитектурни забележителности на френската столица — остров Сите. Сложна е обемно-пространствената композиция на обекта. Врязаният в терена правоъгълен обем включва амфитеатрално решена зала с 352 места, зала за съвременни експозиции и различни обслужващи помещения. Над него изроста десететажен обем, включващ две успоредно разположени тела, оформящи от четвърто до десето ниво вътрешен двор. Тесният процес между тези тела придава особен динамизъм на обемно-пространствената композиция, но аргументи в полза на функционално-плановата композиция трудно могат да бъдат намерени. Като съдържание Институтът за арабския свят, освен необходимия обслужващ тракт (кабинети, офиси и др.), включва музей, библиотека, различни по капацитет зали и площи за експозиции, кафетерии и други. Въпроси и противоречиви мнения предизвиква решението на една от фасадите, представляваща квадратен растер, запълнен от пана, оформени с различни по големина многоъгълни елементи. По същество отворите, оформящи орнаменталната композиция на фасадата, представляват диаграми, реагиращи на различните промени в околната среда. Безспорно е, че тази реализация, както и всички от „Големите

проекти на Париж“, е била възможна, благодарение на достигнатия етап в развитието на научно-техническия прогрес през последната четвърт на нашия век.

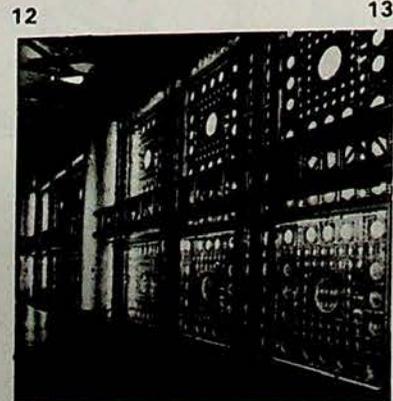
* * *

И така до края на 80-те години ще бъдат осъществени всички от „Големите проекти на Париж“, но мисля, че споровете около тях няма да стихнат. Твърде тези творби ще бъдат обект на анализ и оценка. Да се търси някаква обща стилова насоченост в „големите проекти“ е невъзможно. Твърде различни са те не само по съдържание, но преди всичко по отношение на използваните похвати и изразни средства при решаване на обемно-пространствената и архитектурно-художествената композиция. Прилагането на конкурсна програма за повечето от тези проекти позволи да бъдат привлечени едни от най-големите творци на съвременната архитектура. Други изтъкнати автори бяха поканени да проектират и строят в Париж не по-малко престижни обекти. Сред тях могат да се споменат имената на **Ренцо Пиано, Рикардо Бофил, Маноло Нунес** и много други. Естествено, техните творби не само отразяват индивидуалните им пристрастия и идеи, а преди всичко внасят на френска територия черти от други архитектурни школи — италианската, испанската, скандинавската, американската. Наред с това тези произведения отразяват характерните черти на постмодернизма, историзма, „хай-тека“, „слик-тека“ и други творчески течения и направления, с които е богат нашият век. Добре ли е всичко това? Тук отново мненията се поляризират. Париж широко е отворил врати за световния интелектуален свят. По този начин е налице възможността да се осъществяват много от авангардните идеи на западната архитектурна мисъл. И навярно това е добре. Защото, който и каквото да сътвори в този град, не може да хвърли сянка върху исторически формирования се негов облик. Може само да го допълни с нови шрихи. Създадените днес пространствени композиции в Париж отразяват сложните, многопосочни и често противоречиви търсения на съвременната западна архитектура. Разглеждани в единство, най-новите реализации от 80-те години позволяват да се говори за феномена „френска архитектура“. И въпреки, че някои от творческите идеи и композиционните похвати, с които те се отличават, могат да бъдат неприемливи за нас, този феномен заслужава да бъде критически изучен и оценен и творчески осмислен.

11
Новият комплекс на Министерството на икономиката, финансите и бюджета. Автори: арх. **Пол Шеметов**, арх. **Боря Юидобро**. Перспективен изглед.
The new complex of the Ministère de l'Économie, des Finances et du Budget. Authors: arch. **Paul Chemetov**, arch. **Borja Huidobro**. Perspective view.

12, 13
Институтът за арабския свят. Автори: арх. **Ж. Нувел**, **П. Сориа**, **Ж. Лезене** и архитектурно студио. Разпределение на приземния етаж и фрагмент от интериора.
Institut du Monde Arabe. Authors: arch. **J. Nouvel**, **P. Soría**, **G. Lézénès** and an architectural studio. Plan of the ground-floor and fragment of the interior.

“Музеят „Орсе“ беше представен самостоятелно. Вж. Ковачев, А. „Музеят „Орсе“ в Париж и „Гае Ауленти и архитектурната критика за музея „Орсе“ в Париж“, сп. „Архитектура“, бр. 3/1988 г.

МУЗЕЯТ И ГРАДЪТ

„Много хора имат образованието и заложбите да оценяват направеното, малко са тези, които създават, затова трябва да се цени майсторството.“

Шинкел

Строителството в контекста на изграденото преди нас е стара тема. Нашите предшественици са адаптирали съществуващите сгради от позициите на водещите за съответната епоха художествени похвати. Романските базилики са достроявани с готически сводове, а барокът не се е колебал да подчини на своята художествена система изградените вече храмове.

Запазването на сградите като паметници на културата така, както днес разбираме това, не е характерно за предишните епохи. Съхранявано е било само това, което е съответствало на художествените и функционалните изисквания на времето. Архитектите от епохата на класицизма са разрушавали сгради, строени само 100 години по-рано, защото в началото на XIX в. не са се ценели натруфените рококо форми. Ние също доскоро „чистехме“ орнаментите от еkleктичната архитектура, за да направим сградите „по-съвременни“.

Кое накара днешния архитект да търси диалог със съществуващото и породи у нас готовността да подчиним съвременната художествена система на изграденото преди нас? Може би липсата на общовалидни критерии за съвременни архитектурен образ и динамичното развитие на околната среда ни правят несигурни?

Днес строим много повече и отношението между новопостроеното и съществуващото е далеч по-неблагоприятно за изграденото преди нас.

Свободните терени почти свършиха и, притиснати от необходимостта, ние се връщаме в града, в чийто „текст“ можем да добавим само знак, дума, или при по-добър шанс — кратко изречение.

Ето защо въпросът „Как“ ще добавим новото?“ е определящ за архитектурната колегия днес. Ние разполагаме с богата палитра от възможности: от реконструкцията и стилизираното пресъздаване на една епоха през интерпретацията на пространства и структурни елементи до съзнателното

противопоставяне и контрастно формообразуване. Няма един единствен път или общовалидна рецепта, но в архитектурната практика има примери, които формират духа на времето, и колеги, чиито творчески позиции ни помагат да се ориентираме по-добре, а сградите им формират пространственото мислене на днешното поколение архитекти.

Имената на Стърлинг, Мейър, Холайн и Унгерс имат определено значение за архитектурната сцена след модернизма. В популярните представи те често биват причислявани към противоположни течения — към постмодернизма — Стърлинг, към неомодернизма — Мейър, но нас ни интересува по-скоро тяхното отношение към вече изграденото. В контекста на средноевропейския град четиримата архитекти проектират и строят сгради с еднаква типологична характеристика — музей.

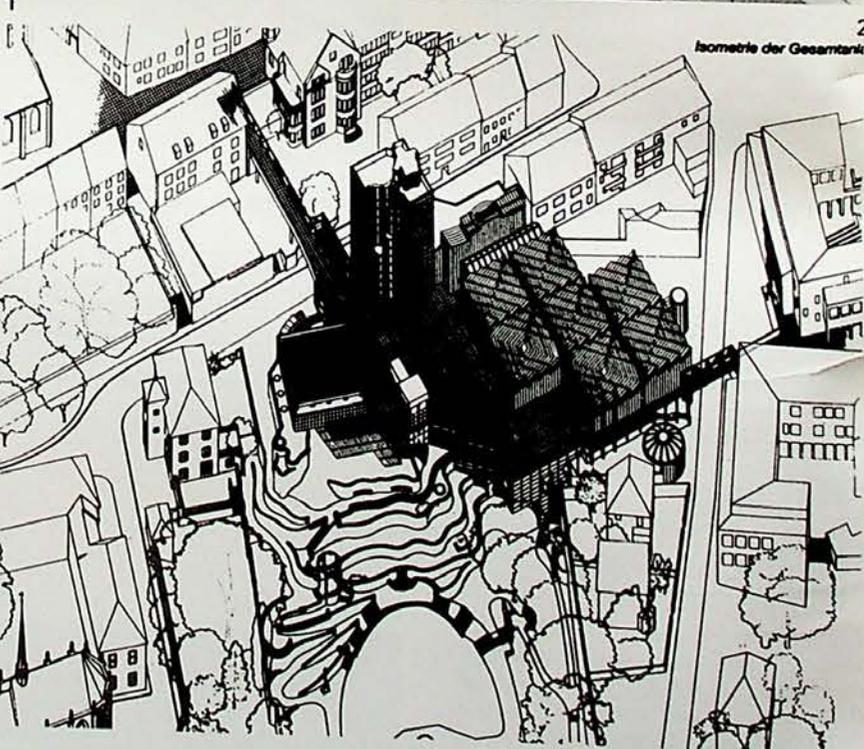
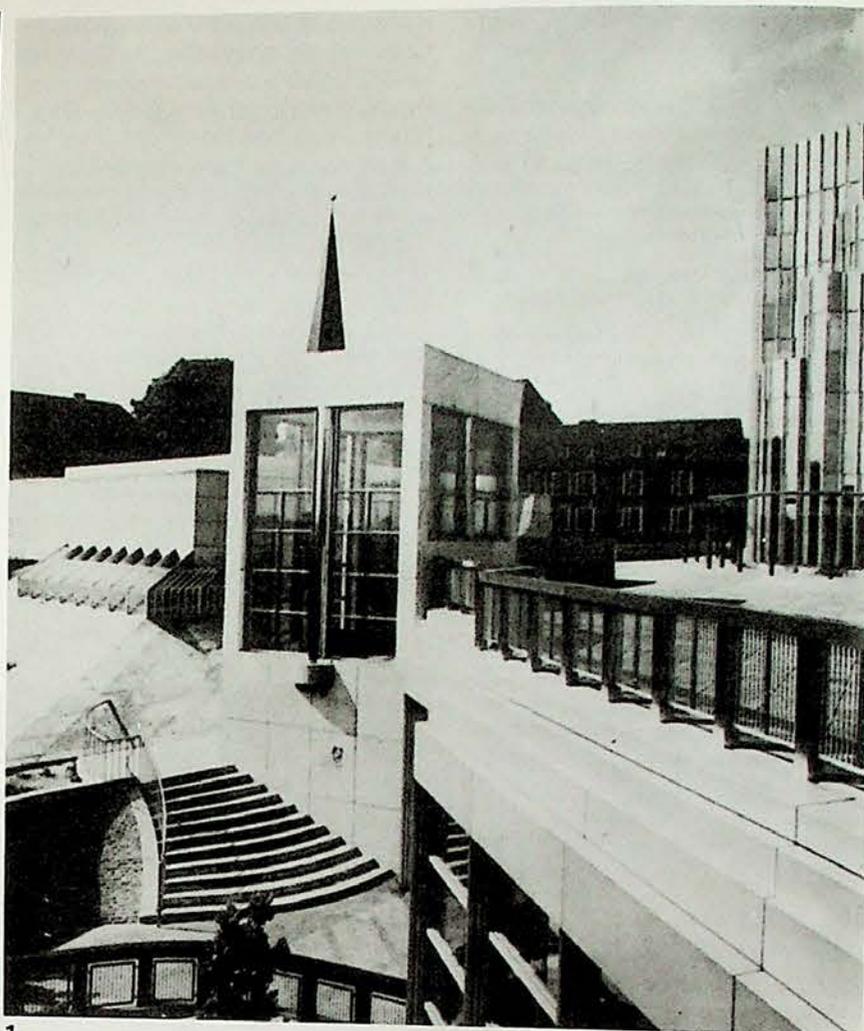
Съвременната музейна сграда е своеобразен барометър, който отчита измененията на „архитектурното време“, показва състоянието на архитектурния климат в момента. Архитектурата на експозиционната сграда днес е един своеобразен указател за стилистичните посоки на развитие и отразява връзката между тези, които показват изкуството (а то неминуемо е отражение на обществените процеси), и потребителите на изкуството.

„Жив музей“, „фабрика на изкуството“, „демократично възприемане“ или „храм на изкуството“ — това са ключови думи при изграждането на музеите; по тях може да се проследи развитието на архитектурата през последните двадесет години.

Въпросът, който си поставяме, построявайки изложението си според хронологията на завършването на обектите, е: Какъв е резултатът от „ситуирането“ на авторските позиции на Холайн, Унгерс, Стърлинг и Мейър в контекста на създаденото преди това и как, подчинявайки се на околната среда, те правят авторска архитектура?

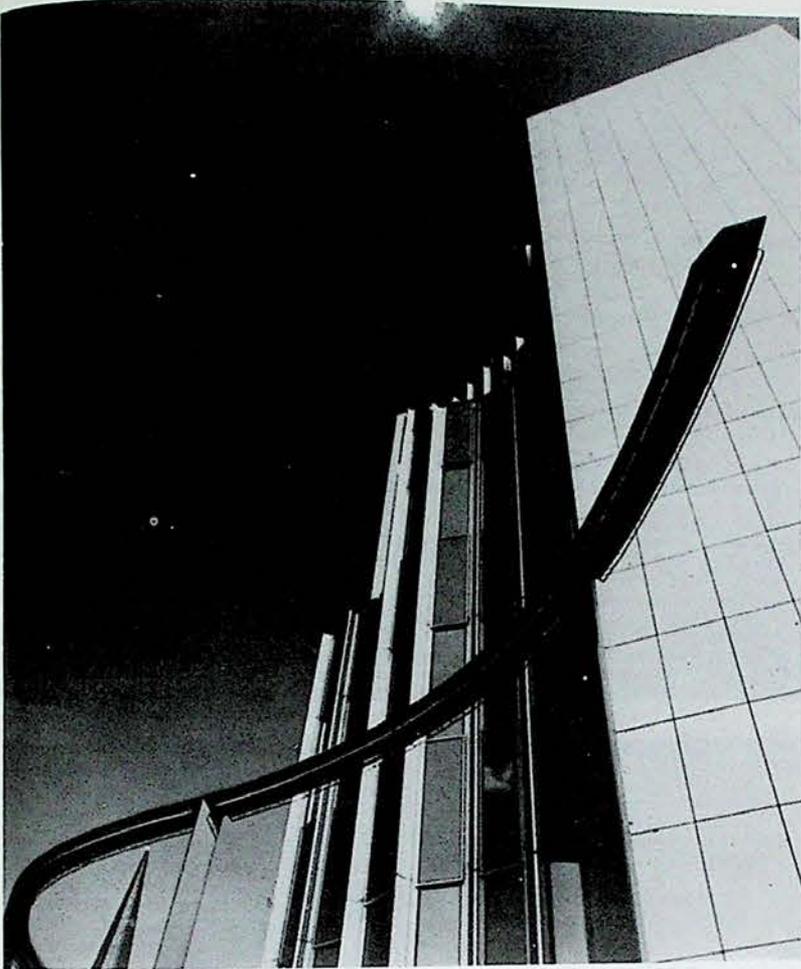
МУЗЕЯТ НА МОДЕРНОТО ИЗКУСТВО „АБТАЙБЕРГ“ В МЪОНХЕНГЛАДБАХ (1982 г.)

Автор: Ханс Холайн

1, 3
Общ изглед и фрагмент от екстериора
The «Abteiberg» museum of modern art at Mönchengladbach. Author: Hans Hollein. General view and fragment of the exterior.

2
Аксонметричен изглед на комплекса
Axonometric view of the complex

Концепцията за Музея на модерното изкуство в Мюнхенгладбах включва популярния пространствен модел от началото на 70-те години — свободна променяща се планировка, и стига до наши дни, когато музейната сграда отново откри тържествената празничност — „храм на изкуството“.

Първоначалната сбирка, съставена от творби на немските експерсионисти, чието изкуство бе отречено от нацистите като лишено от съдържание, е предпоставка колекцията да бъде попълнена с произведения на съвременното авангардно изкуство. Разбирането на ръководството на музея надхвърля провинциалните мащаби и спечелва подкрепата на градските власти да бъде привлечен архитект, който сам е човек на изкуството. През май 1970 г. Ханс Холайн, завършил графика в Грац и получил архитектурното си образование в Чикаго, е поканен от новия директор на музея Йоханес Гладерс да изготви сценарий за изложба „Смърт“ с подзаглавие „Всичко е архитектура“. По-късно той е ангажиран за архитект и на новата сграда на музея.

Музеят в Мюнхенгладбах е изключителен пример за съвременната архитектура както по отношение на функцията, така и на архитектурния образ. Градоустройствената връзка със съществуващото застрояване, интересното разполагане на отделните обемни и съблюдаването на топографските дадености придават собствена физиономия на сградата.

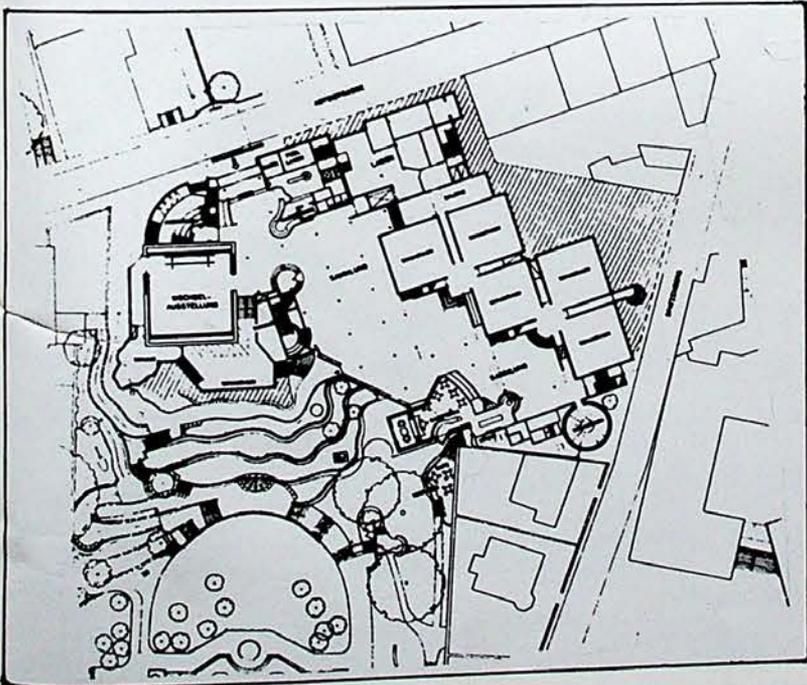
Развитието на характеристиката на съществуващата сградна структура, както и приетата в новата сграда максимална отвореност на пространствата определят архитектурното решение.

Сградата като цяло не само приютава изкуство, самата тя е произведение на изкуството. Тя „дава на изкуството това, което то е, и на архитектурата това, което тя е“ — казва директорът на градския музей „Абтайберг“.

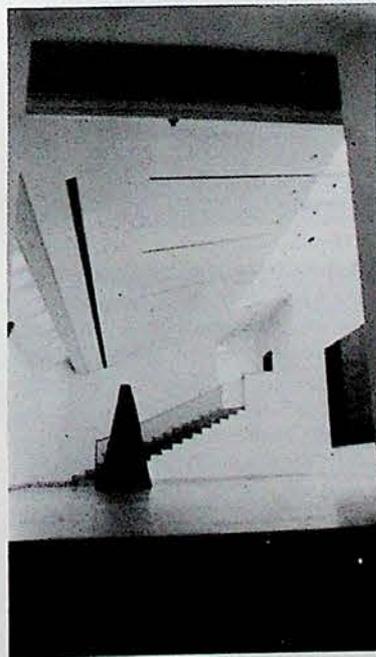
В Мюнхенгладбах Холайн осъществява връзката на музея с околната среда, умело „ситуирайки“ автентичните си позиции, които познаваме и от други негови обекти:

- изграждане на неутрална пространствена структура;
- създаване на многопластовост при изпълнението;
- използване на елементи, чийто образ е познат и разбираем за всички групи посетители;
- трансформация на познати образи в необичаен за тях материал;
- създаване на характерна обстановка за експонатите.

Според Ханс Холайн архитектурата е „медиум на взаимната информация“, при който образът зависи от интелектуалния потенциал на твореца и от неговата способност за комуникация с потребителя. Той защитава позицията, че архитектурата отново трябва да намери своето място в изкуството и да разшири изразните си средства — всичко е архитектура.

4
Разпределение на нивото на „Абтайштрасе“
Plan at «Abteistrasse» level

5, 6
Фрагменти от интериора
Fragments of the interior

ГАЛЕРИЯТА В ЩУТГАРТ (1984 г.)

Автор: Джеймс Стърлинг

Джеймс Стърлинг е роден през 1926 г. в Глазгоу. През 1956 г. заедно с Джеймс Гоуън открива самостоятелно архитектурно бюро. С него работи заедно до 1963 година. През 1971 г. приема партньорството на Михаел Вилфорд. Заедно участвуват в конкурсите за галерията в Дюселдорф и Валраф-Рихард музей в Кьолн, които вече показват нарастващата склонност на Стърлинг към интелектуалната игра със строгата геометрия и обем, със сюрреалистични прониквания и с открито включване на исторически цитати. Тази тенденция достига своя връх при проекта за разширението на гържавната галерия и сградата на камерния театър в Щутгарт.

Около кръгъл скулптурен двор в партера се развиват експозиционни площи за временни изложби, лекционна зала, малък магазин и технически помещение. Фоайето и кафенето излизат като меки зелени създания от стъкло пред каменната затворена фасада. На същинския етаж от галерията, анфиладно свързани помежду си, са разположени експозиционните площи. Малък мост обединява новата със старата част на галерията. Камерният театър е от запад. Старата галерия от 1837 г. е неокласическа, новата сграда също търси връзка с неокласицизма. Значително влияние върху архитектурата на галерията има Шинкеловият музей, който според Стърлинг е прототип за XIX в., но да се строи днес класицизъм не е „днешно“ и затова авторът смесва традиционни и нови елементи — изгражда скулптурния двор с египетски корниз, но вместо централен купол над кръглия двор има синьо небе, естественният камък е съчетан с ярко боядисани метални детайли, входове, парапети и тръби на климатичната инсталация. Зелената подова настилка (вместо полиран камък) е знак, че днес музеите са

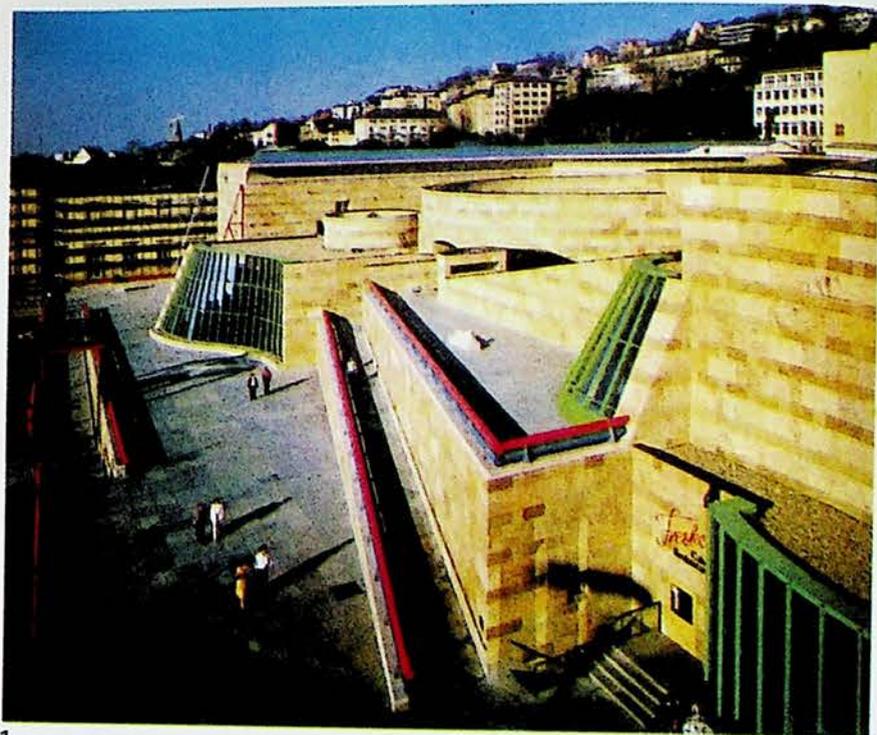
и места за популярни забавления. Цветният асансьор — атракция е най-високата точка на търсените от Стърлинг противопоставяния между образното и абстрактното, монументалното и информативното, традицията и „хай-тека“.

„Смятам, че във всеки проект за една сграда, при всяко решение, съществува и неговата антитеза. Ние се надяваме, че сградата на Градската галерия в Щутгарт е монументална, което е и в традициите на обществените сгради, но се надяваме също, че е информативна и близка до хората. Пешеходното преминаване през сградата, изпразненият ъгъл, център, цветът на парапета и други подобни елементи демонументализират сградата.

Според мен има два типа сгради: **абстрактни** — свързани с модернизма, с „Де Стйил“, с кубизма, с конструктивизма, и **монументални** — свързани с традицията, с историята. Аз мисля, че в галерията тези две линии се свързват“ (Стърлинг).

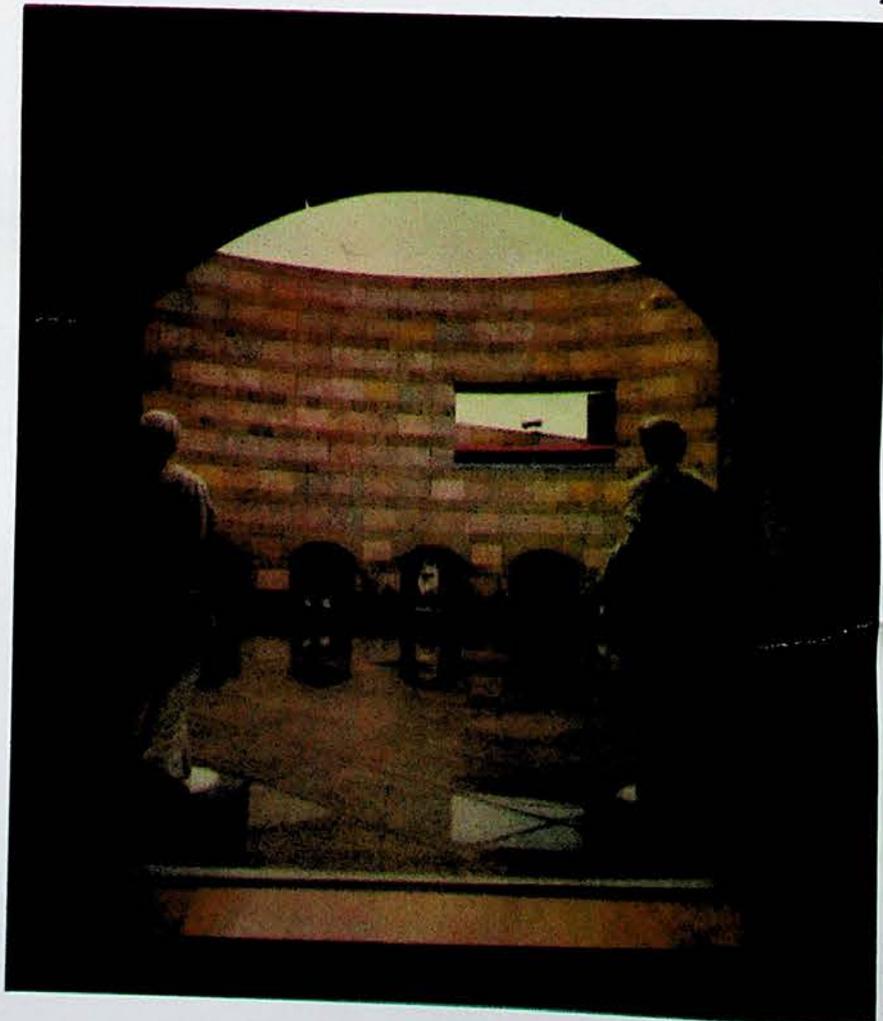
Облицованата с естествен камък сграда е колаж от затворени повърхности, остъклени, огънати равнини, колони, готически сводове, прозорци с широки и тежки корнизи — една елегантна пластика, която живее от дисонансите, която със самочувствие и същевременно внимателно се включва в градоустройствената тъкан на града.

„Смятам, че основното движение на архитектурата е еволюционно, въпреки че революционното (като модернизма) също се среща. Днес за нас отново цялата архитектурна история е основа на работата ни. Архитектите винаги са поглеждали назад, за да движат архитектурата напред. Поради това и ние също като музикантите, художниците и скулпторите трябва да се научим да свързваме монументалното с абстрактното“ (Стърлинг).

1

2

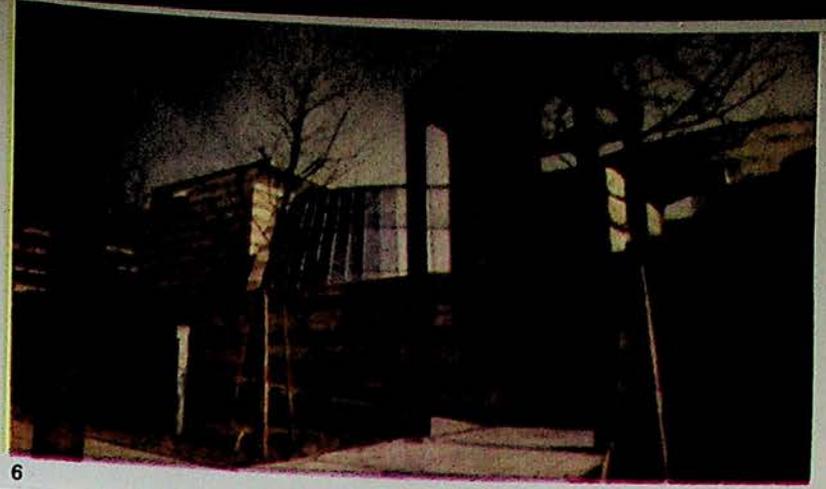

1, 6
Общ изглед от югоизток и фрагмент от портика откъм ул. „К. Аденауер“

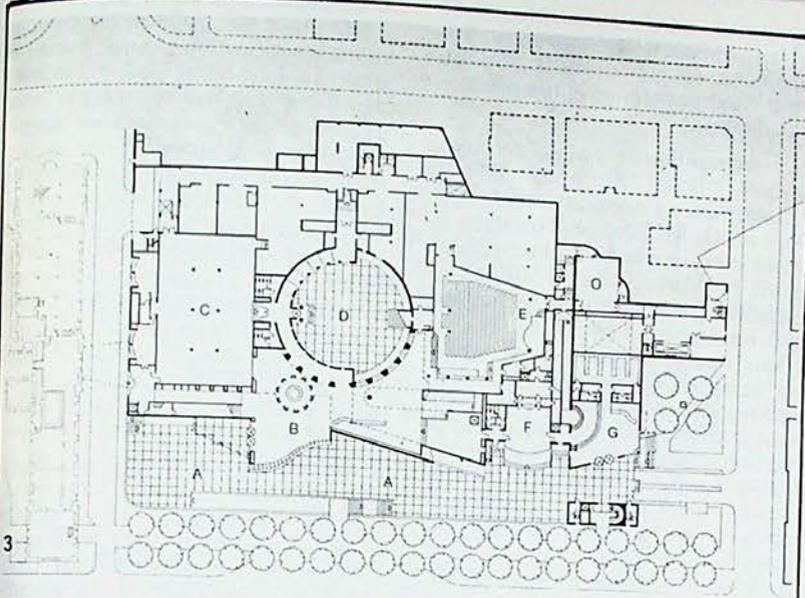
General view from south-east and the portico from Konrad Adenauer Strasse.

2

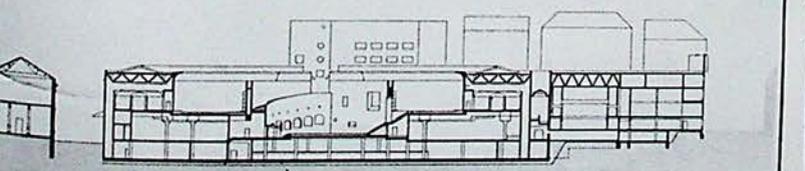
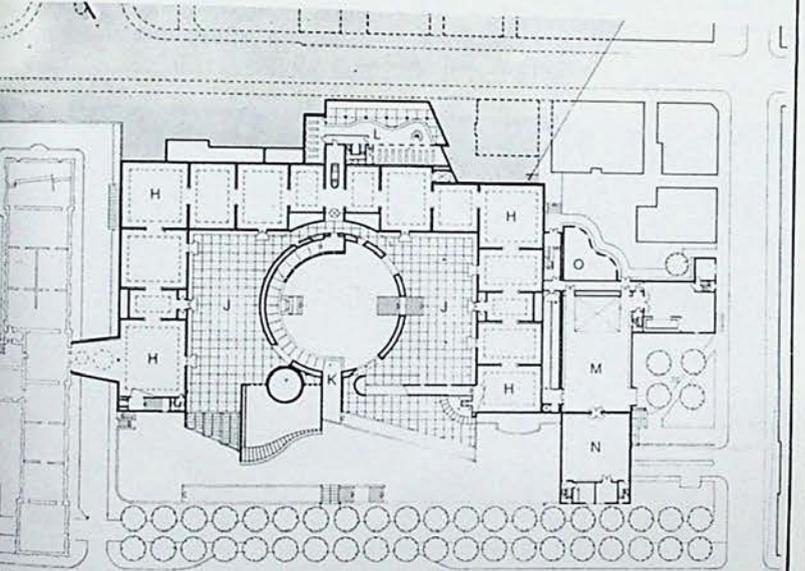
Поглед към централния открит двор за скулптурна експозиция
View to the central rotunda — place for sculptural exposition

6

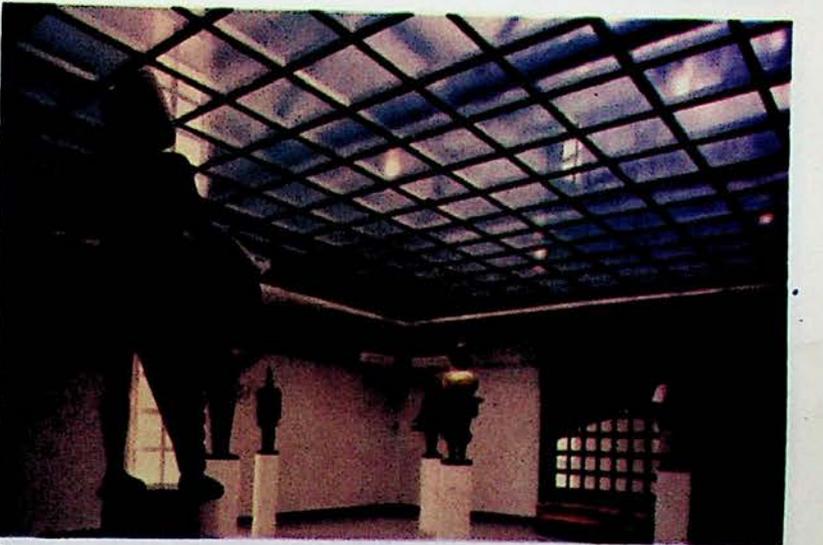
3

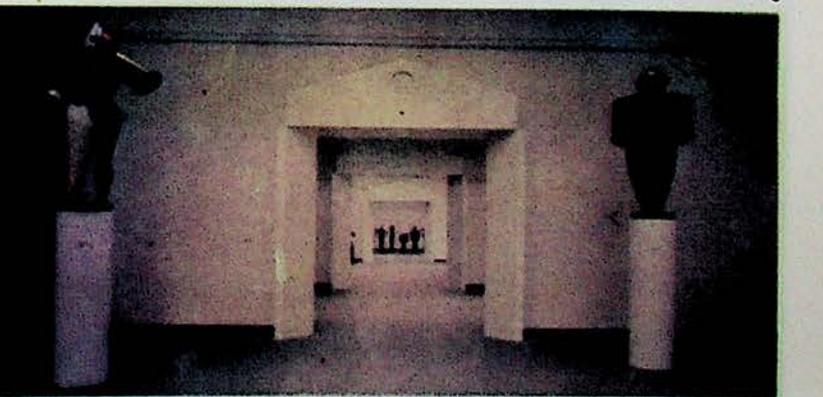
5

7

8

9

4
 Разпределение на етажа на нивото
 на близането и на етажа на нивото
 на галерията: А — входна тераса;
 Б — входно фоайе; С — зала за вре-
 менни изложби; Д — двор за скулп-
 турни експозиции; Е — зала за бесе-

ди; F — ресторант; G — фоайе на
 камерния театър; H — изложбени
 пространства; J — тераса за
 скулптури; K — обществен пешехо-
 ден път; L — библиотека; M — ка-
 мерен театър; N — репетиционна;

O — висше училище по музика
 Plan of the storey at entrance level and
 at gallery level

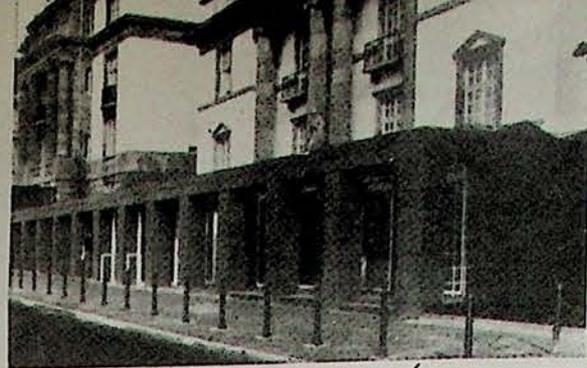
5
 Напречни разрези
 Cross-sections

7
 Интериор на входното фоайе
 The entrance lobby — interior

8, 9
 Интериори от изложбените зали
 Exhibition halls — interiors

МУЗЕЯТ НА АРХИТЕКТУРАТА ВЪВ ФРАНКФУРТ (1984 г.)

Автор: Освалд Матиас Унгерс

През 1954 г. Унгерс взема участие в заседанието на CIAM в Екс-ан-Прованс и критикува Петте точки на Лео Корбузије за новата архитектура, изтъквайки основната им слабост — „несъобразяване с историческото развитие на архитектурата“. В началото на 60-те години той вече формира архитектурните си позиции, като търси не субективната реалност на отделни елементи или на един обект, а значението на архитектурния обект като придобит от консуматора опит, водещ до познат образ в архитектурата.

Според Унгерс проектирането се опира на логическия анализ на реалните дадености, „проектът се развива в смисъла на мястото, чиято част трябва да стане новата сграда“. Той приема, че проектирането има две равнини на реалност — планирана и непланирана, слу-

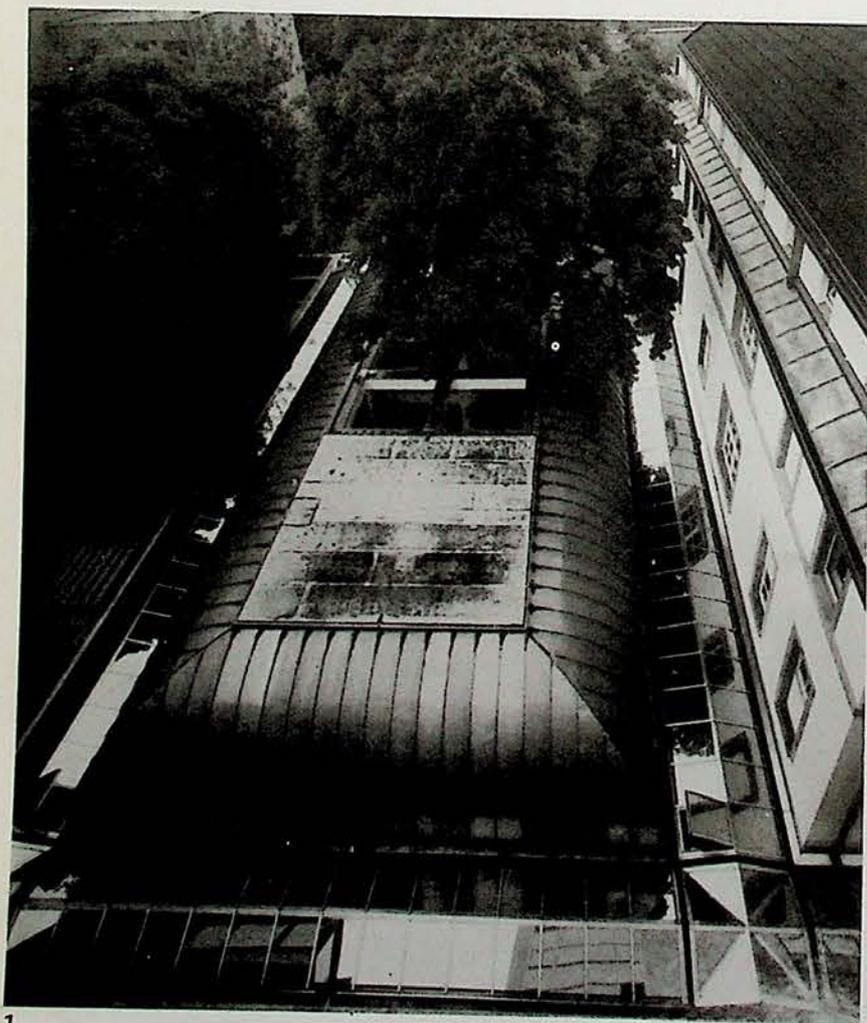
чайна. В първата равнина се оформя основната интерпретация на задачата, докато във втората архитектурните примери и правила играят особена роля и „произвеждат“ особено решение.

При проектирането според Унгерс съществува постоянно поле на напрежение, в което при всяка следваща крачка се разкриват нови алтернативни решения. Проектът трябва в рамките на своето обкръжение да подчертае урбанистичния характер на архитектурата, т. е. архитектурата трябва да изпълнява „свързваща“ роля. Използването на образи, метафори и аналогии превръща проектирането от едно материално изпълнение на задача в богато на образи творчество. Проектирането, казва Унгерс, е творчески процес, при който физическата реалност бива преведена на концептуален език, за да се изградят образи, даващи максимални възможности за интерпретация при възприемането им от консуматора.

По настояване на директора на музея проф. Хайнрих Клотц проектът за сградата е възложен на О. М. Унгерс. Предоставена е една от градските вили край р. Майн, която авторът трябва да адаптира като музей на архитектурата.

„При проектирането на музея на архитектурата за нас беше важно съществуващото положение и ние го приехме такова, каквото е. Аз предложих да издигнем една стена около сградата — тя има висок каменен цокъл — и да остъклим междинното пространство. Така вилата ще се превърне в обект от самата експозиция. С това значението ѝ нараства. Едно нещо става особено, когато се „извади“ от баналността

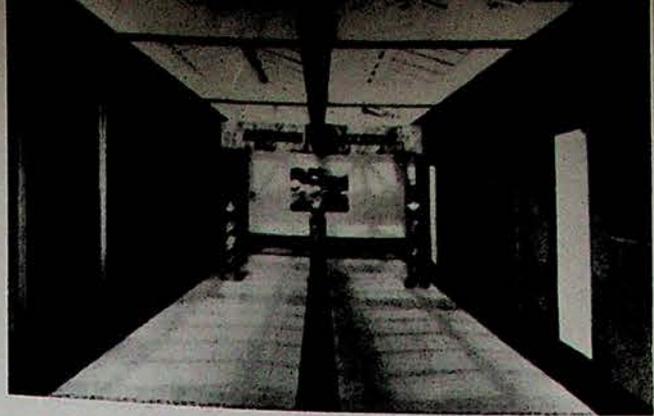
и се разглежда като особеност. Тази идея ме доведе до старата ми любов — „къща в къщата“. За мен беше важно, че тази вила на това място има значение за паметта на града. А какво е градът? Според нас той е изграден по схемата на кукла в куклата (матрьошката). Затова след тази дебела стена следва стената на старата вила, издънена отвътре, защото конструкцията ѝ вече е изгубила своята носимоспособност. Следва стоманобетонна конструкция, която поема новите изложбени функции, и в ядрото на цялата композиция се появява една вътрешна къща, която играе ролята на светлинен двор. Т. е. това са няколко къщи една в друга и тяхното преобразяване става отвън навътре — от мясивната външна стена до филигранното оформяне на светлинния двор“.

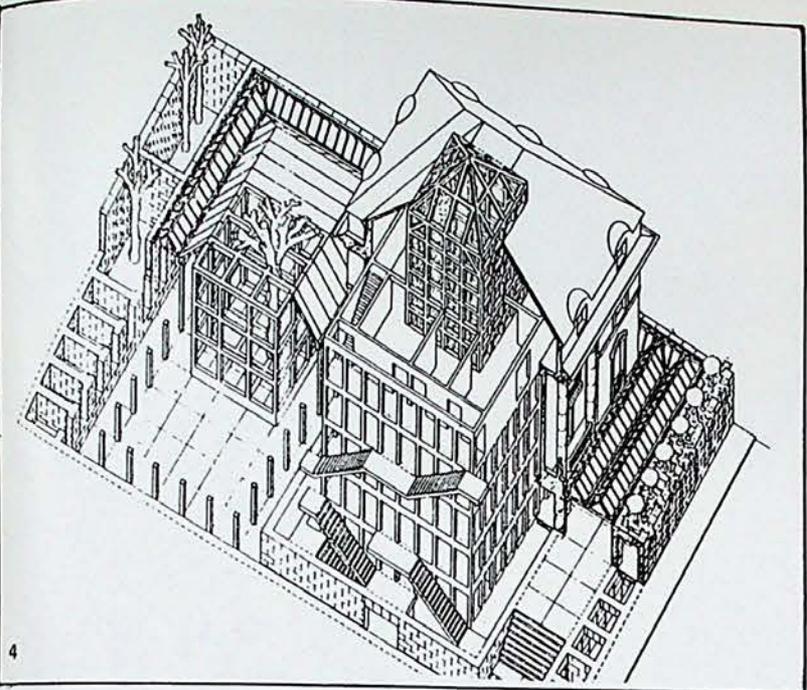
1
Фрагмент от преустроенния двор със сводесто покритие
Museum of Architecture in Frankfurt am Main. Author: arch. Oswald Mathias Ungers. The reconstructed vaulted courtyard. Fragment.

2
Общ изглед откъм улицата с новата аркада
General view from the street with the new arcade

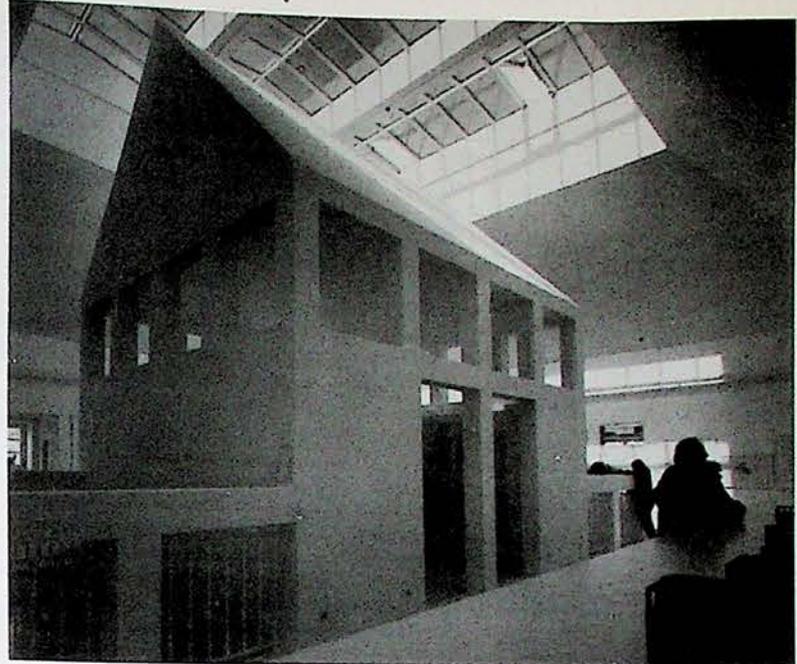
3
Фрагмент от интериора на покрития двор с остъкленото засводяване и свободно преминаващите през отвори в покрива дървета
Fragment of the interior of the glazed vaulted courtyard and the trees passing freely through openings in the roof

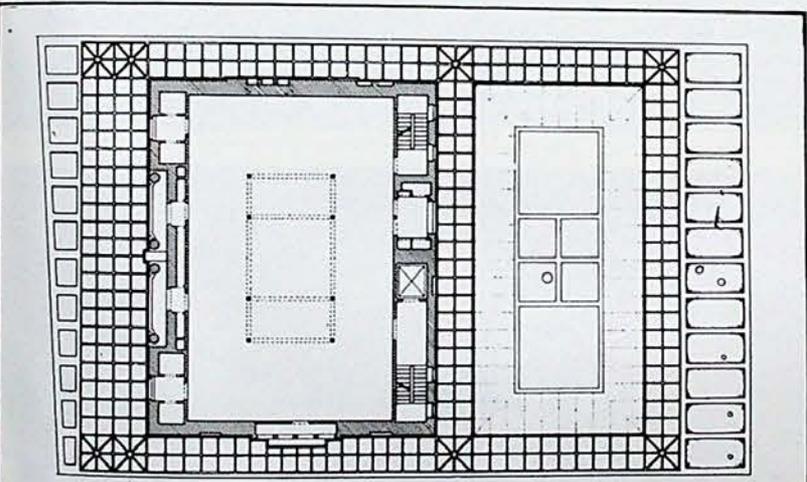
7

4

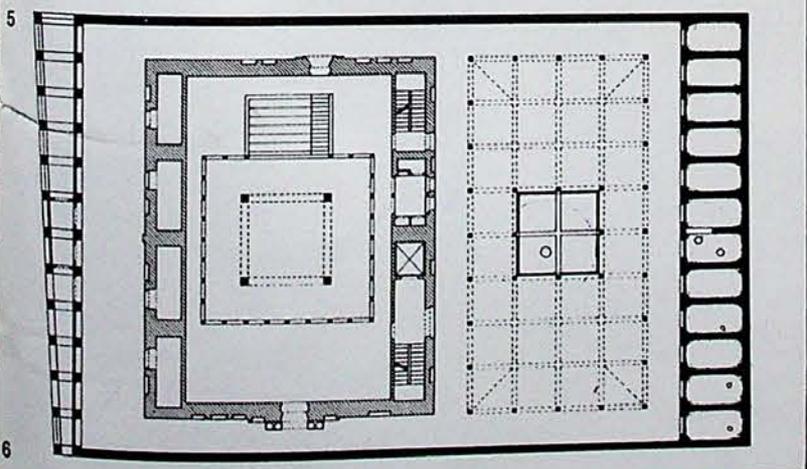
8

5

9

6

4
Аксонетричен разрез
Axonometric section

5, 6
Разпределение на втория и на третия етаж
Plan of the second and third storeys

Архитектура 9—10/88

7
Фрагмент от интериора на напречно разположеното входно фойе с горно осветление. Вляво — пристроената аркада към улицата.
Fragment of the interior of the transversely situated entrance lobby, with lantern light. On the left — the new arcade.

8, 9
Фрагменти от интериора с разположена под остъкления покрив „пра-къща“ и околоръстните галерии
Fragments of the interior with the «proto-house» under the glazed roof and the circular galleries

МУЗЕЯТ НА ПРИЛОЖНИТЕ ИЗКУСТВА ВЪВ ФРАНКФУРТ (1985 г.)

Автор: Ричард Мейър

В средата на 60-те години в Ню Йорк се събират петима приятели архитекти на възраст между 30—35 години, които все още нямат много реализации. През 1969 г. те правят изложба на свои творби, която, заедно с последвалите я публикации, ги прави известни далеч зад границите на САЩ. Това са Питър Айзенман, Майкъл Грейвс, Чарлз Гуотми, Джон Хайдук и Ричард Мейър. Чрез разработките си те постигат развитие на европейския модернизъм от 20-те и 30-те години.

През 1979 г. Ричард Мейър спечелва конкурса за сградата на Музея за приложни изкуства, състезавайки се с Холайн, Вентури, Раух, Скот-Браун, Нолтингер, Новотни Хайнц Мол. Музеят за приложни изкуства е част от градоустройствен ансамбъл, който обединява 12 музейни сгради на брега на река Майн. Новата сграда е хармонично развитие на композиционните принципи, заложили в съществуващата вила Метцлер, построена през XIX в., и същевременно уравновесен ансамбъл на XX век. Паркът, в който е разположен новият музей, е отворен както за посетителите на музея, така и за живеещите в прилежащите квартали.

Мейър свързва сградата с парка като йерархична система от кубове, дворове и пресичащи се оси, като всеки от тези формални елементи играе точно определена роля при връзката на архитектурата с най-важните атрибути на сградата и със съществуващата градска структура.

Растерът, върху който е изградена новата част на музея, се базира на квадратния план на вила Метцлер с нейните пропорции и членение. Този основен растер е нарушаван от оси, свързани с главни пешеходни наравления, с граници на парцела и със съществуващи сгради.

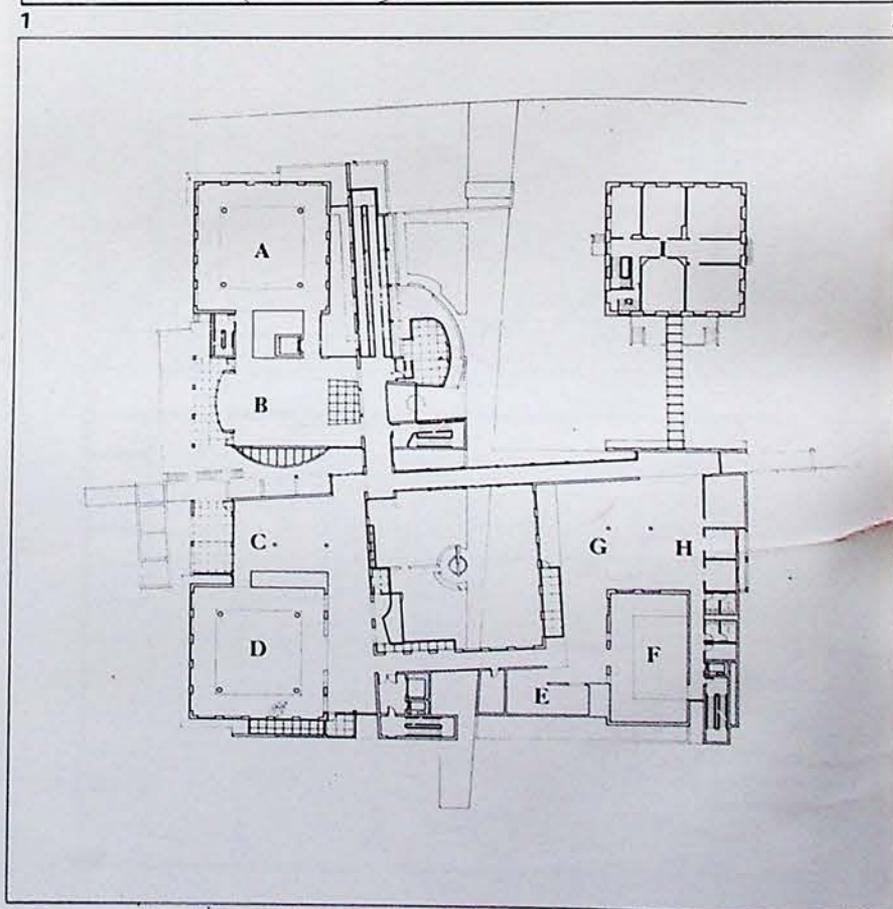
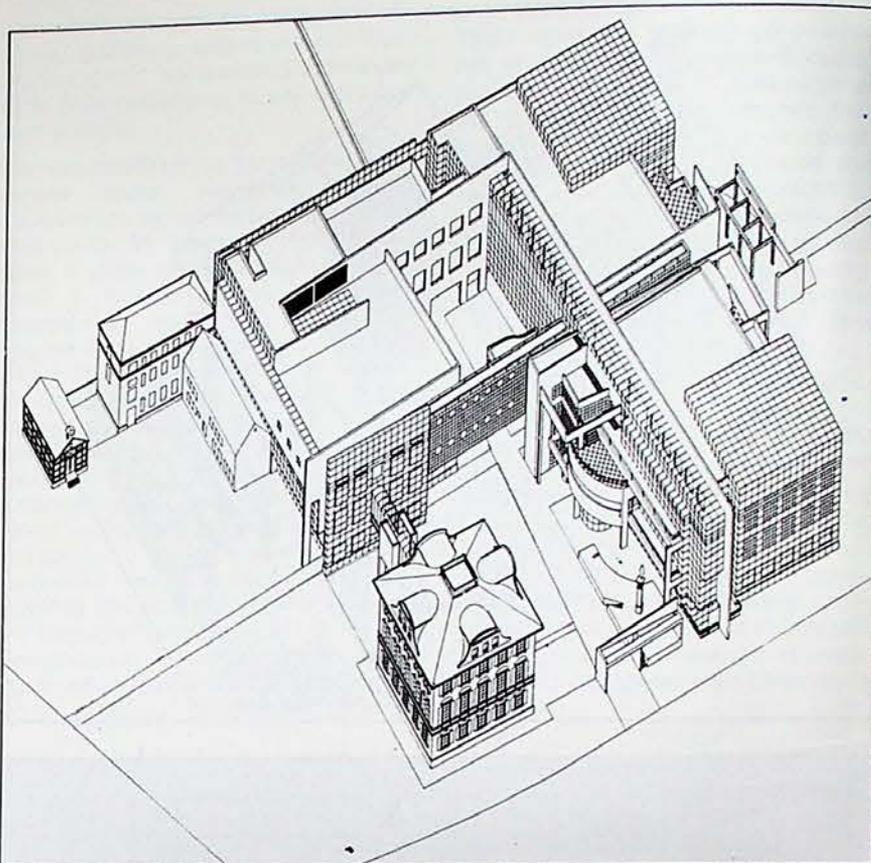
Парковата композиция също се изгражда върху основния растер и водещите оси, които излизат от или преминават през

сградата, като я разчленяват в план и обем и намират убежителни точки в елементите на парка.

Определящо за сградата и за парка е пространството при входа, което обединява старата вила с новата сграда на музея и целият ансамбъл сгради с парка, като осъществява връзката им с града. Това пространство е основен елемент на цялата композиция — тук, пред входа на музея се събират всички пътища и оси, върху които се изгражда пространствената композиция на музейния ансамбъл.

„Един архитект, за когото редът в околния свят е важен, трябва да се старае да го овладее. Чрез създаването на пространството аз се опитвам във всеки от проектите си да постигна взаимно свързана система от качества, които са израз на стремежа ми към естетически ред. Моите принципи за пространствен ред се стремят към чистота — аз търся яснота чрез форми и светлина, чрез запазване на мащаба и спокойствието. Един музей трябва да излъчва светлина и да приема светлина, защото е символ на нашия културен живот, а качества на едно съществуващо пространство принадлежат към основните ценности на човечеството.“ (Мейър).

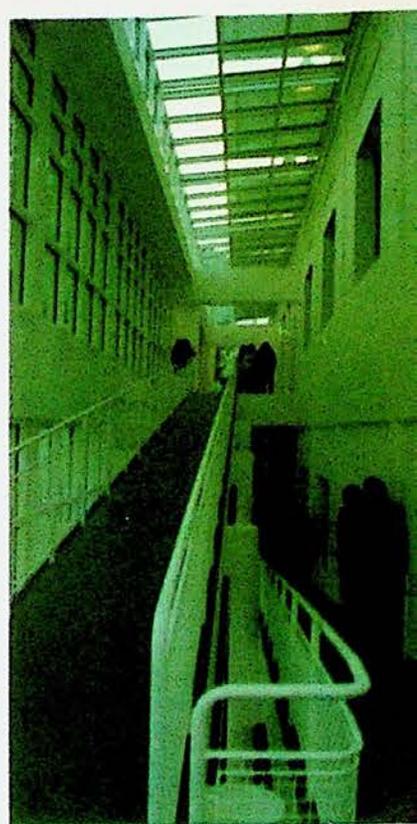
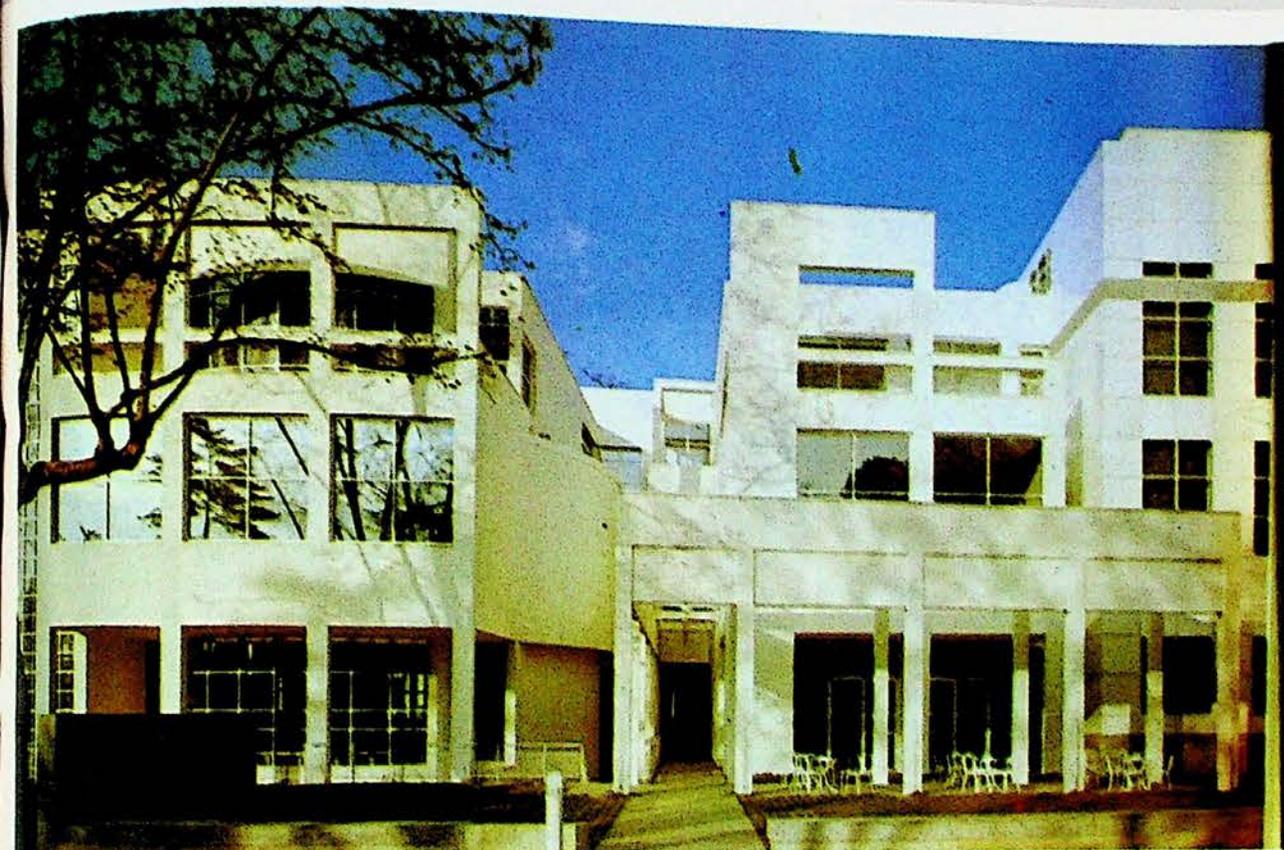
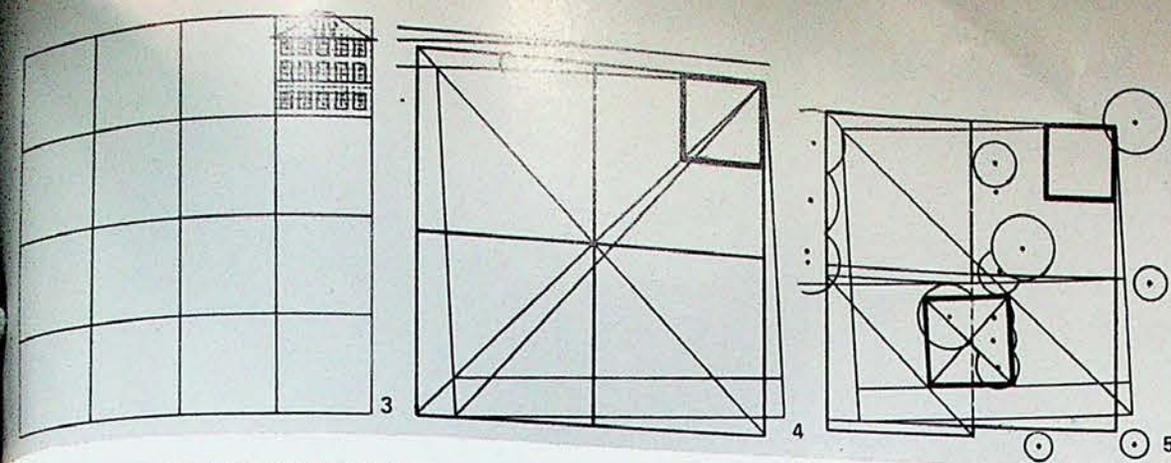
Конструкцията е стоманобетонна с носещи външни стени. Стоманобетонните плочи са комбинирани с окачени тавани, които крият климатичната и електрическата инсталация. Трите основни куба са с облицовки от емайлирани панели, всички други части на сградата са с мазилка. Прозорците са алуминиеви с трикратно остъкляване и слънчева защита, вградена в тях. Цокълът и настилките на основните пешеходни оси са от италиански гранит (както и фойето и терасите). Подът в изложбените помещения е дървен, а рампата е с мокет; всички стени са с мазилка, а окаченият таван е от гипсов картон.

1
Аксонетричен изглед на комплекса
The museum of applied arts in Frankfurt am Main. Author: arch. Richard Meier and Partners. Axonometric view of the complex.

2
Разпределение на втория етаж с различните отдели на постоянната експозиция: А — Персия и Индия; В — Турция; С — китайска керамика; D — китайски порцелан и източноазиатски лак; E — китайско стъкло; F — югоизточноазиатски

кабинет; G — обмен и връзки между Изтока и Запада; H — изкуство на книгата и графика; I — вила Метцлер.
Plan of the second storey with the different divisions of the permanent exhibition

3, 4, 5
 Част от диаграмите, илюстриращи изследването на автора при композицията на музейния комплекс
 Graphs showing the author's survey in composing the museum complex

6, 9
 Фрагменти от характерни части на екстериора — от запад и откъм двора
 Fragments of specific parts of the exterior — from the west and the courtyard

7
 Фрагмент от интериора на една от експозиционните зали
 Fragment of the interior of an exhibition hall

8
 Фрагмент от интериора на пространството с рамповидните връзки между отделните нива и раздели на експозицията
 Fragment of the interior of the area with ramp links between the separate levels and divisions of the exposition

Автор: арх. Хелмут Ян

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ БИХМЕ
МОГЛИ ДА КАЖЕМ:

1.

Само обединяването на противоположностите, а не тяхната изолация довежда до пълнота на художествения образ, прави го жизнен. Можем да говорим за **духовна общност** на отделните части в тяхната формална разлика. Т.е. не е важна историческата последователност на стиловете — античност, готика, модернизъм, постмодернизъм и т.н., а историята на архитектурата като последователност на идеи и тяхното преминаване в теза и антитеза по пътя към съвършенство. Не е важен стилът, а идеята, заложена в изграждането на едно пространство. Тя е, която остава във времето.

Останалото е професионализъм, добър или лош, но без идея, без духовна концепция, без тема архитектурата остава повърхностна. Защото всяка сграда, която „се отказва“ от възможността да бъде „тема“, е тривиална. Тя може да изпълнява необходимите функции и да отговаря на техническите изисквания, но ако не преодолее чистото изпълнение на наложени отвън изисквания и не защитава определена авторска идея, тя се превръща в обикновена архитектурна баналност. Архитектура, която „се отказва“ от претенцията да бъде „тема“ и се движи само във всекидневното и техническите необходимости, в крайна сметка се превръща в частица от строителния хаос.

2.

Даденостите на мястото се трансформират от авторски позиции. Това е трансформация на съществуващото в ново, от нещо минало в нещо идващо, от историята в бъдещето. Формата нико-

га не е завършена, тя винаги съдържа своята противоположност. Съзнанието, че действителността може да бъде обхваната чрез въображението, е същността на творческия процес, защото той обхваща една по-висока степен на човешката дейност от обикновените методи на анализ и контрол. В показаните примери авторите не се стремят да заменят „старото“ с „ново“. Те виждат своята задача в развиване на съществуващото и в неговото допълване. Това значи да бъде завършено вече започнатото, да бъде открита и развива поезията на мястото. Търсена е идентичността с града, а не измислен формален принцип.

3.

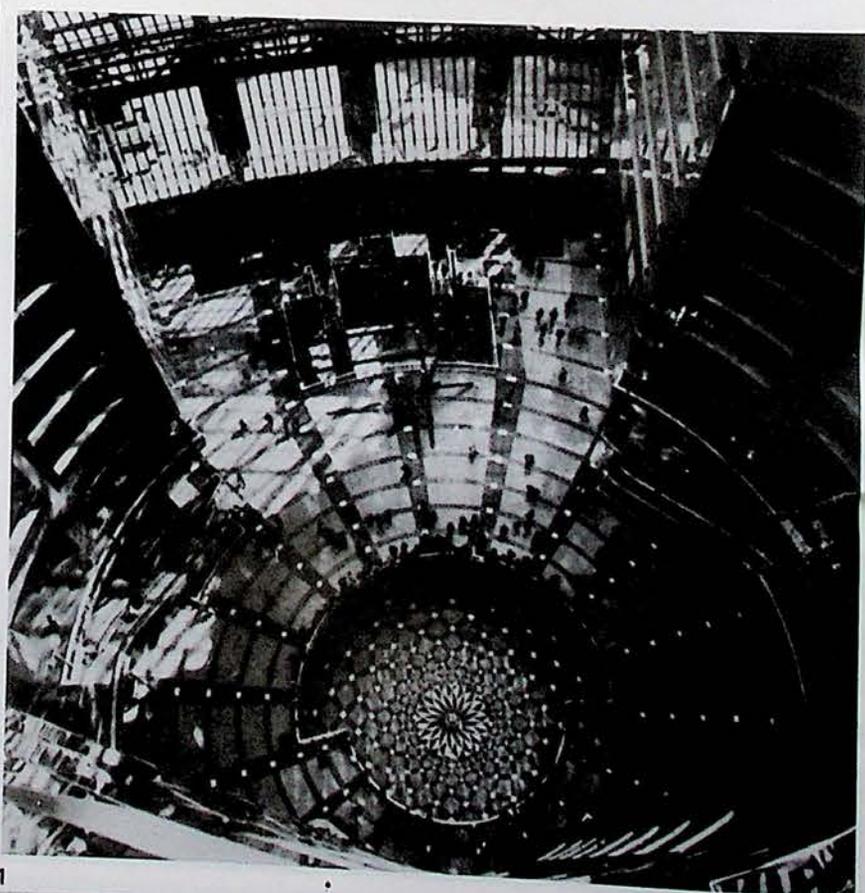
Историята се използва като „жива“ традиция. Без съзнанието за историчността на една архитектура не може да се мисли за мястото, за селището, за което е проектирана. Тя живее от това, което се е случило вече там. Авторите имат ясно съзнание за историята като процес на развитие на идеи, а не я превръщат в резервоар от форми. Всяка архитектура, която приема историчността като изискване, е отворена. Тя има възможности за приспособяване, защото се изгражда върху принципите на относителността и търси единство в различията на отделните части — единство между природа и култура, между естествено израсналото и построеното, между околна среда и архитектура.

Арх. Пеньо Столаров, к. а. н.

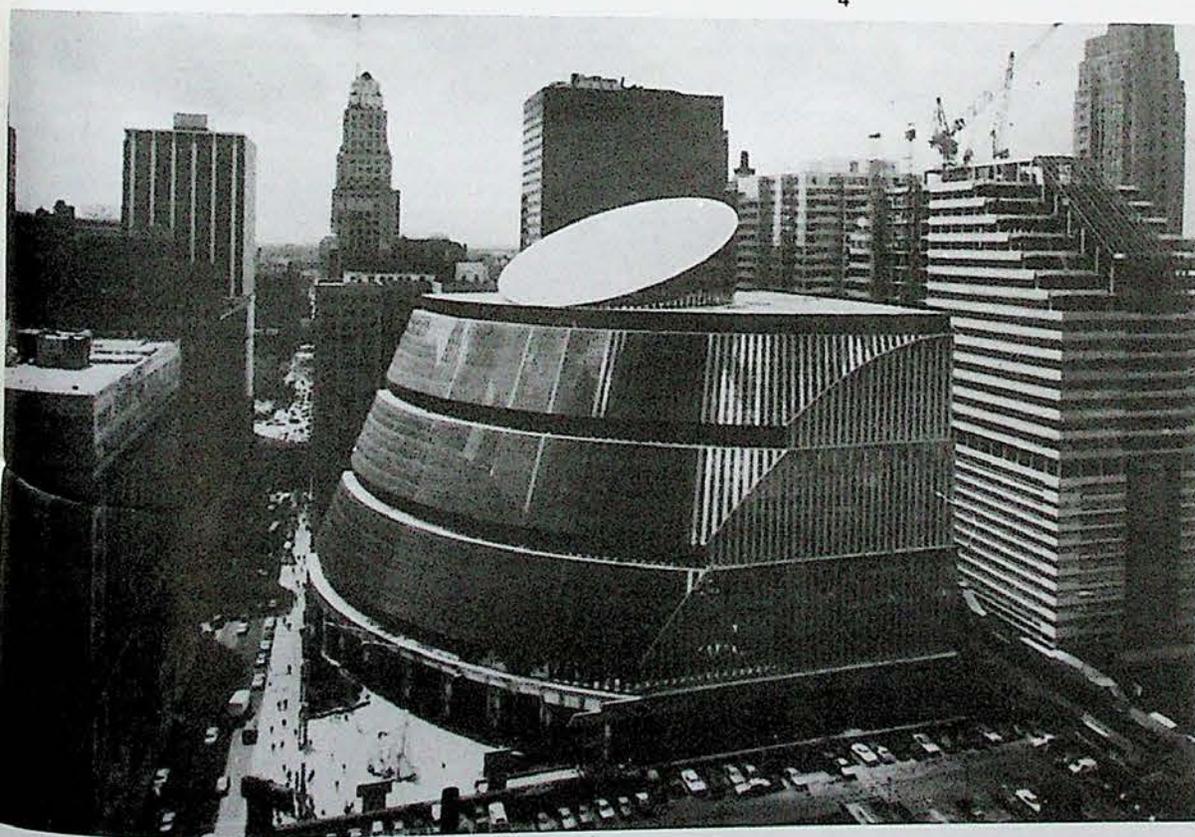
Не така силно във фотоси и чертежи, но „на живо“ тази сграда изненадва като едно от чудесата на съвременната архитектура. В нея Хелмут Ян великолепно комбинира прецизността на „хай-тека“ с естетиката на „големите пространства“ (големите покрити форуми от нереализираните проекти на К. Танге и сегашното на корпорацията „Форд“ на К. Рош, през веригата хотели „Риджънси хайят“ на Дж. Портмън — до тази сграда), умерената декоративност в стил „ретро“ с пестеливото, но остроумно усложняване на пространственото решение. А именно това по-сложно и прецизно „вглеждане“ в пространствената разчлененост на един ансамбъл, според мене, е едно от постиженията в архитектурата на 80-те години — архитектурата на постмодернизма.

Сградата се появява внезапно: откъм Чикаго Ривър тя е потънала сред околните сгради, но откъм града се откроява с огромната си плавно конвексна стъклена завеса — главна фасада. Лекият ѝ наклон скрива истинската ѝ над 50-метрова

височина и разкриващото се неочаквано в 16—17 етаж вътрешно „катедрално“ пространство. Вътре усещането е за лекота, изящество, почти нематериалност на конструкциите, за прецизност в действието на механизмите и електрониката. Поглеждайки от балконите-галерии, човек се усеща почти лишен от маса и тегло — толкова силно е чувството за преодоляване на масата и теглото в самата сграда. Чикагският слънет, огрян от западното слънце, се чете през мрежата на фасадата-стъклена завеса като сценичен декор, но и като поема за отиващата си (може би?) естетика на масивно-каменния строеж. Изящната розетка на пода въздейства подобно на луксозния паркет за баловете и тържества на една зала от XVIII век. Всъщност и в случая този под се използва за тържества, спектакли, даже за оперни представления, наблюдавани от галериите-балкони. Сградата на Ян е концептуална. Главното в тази концепция е постигането на усещане за представителност без монументалност, за общодостъп-

1, 2, 4
Фрагменти от интериора на покритото обществено пространство
Chicago. State of Illinois Centre.
Author: arch. Helmut Jahn. Fragments of the interior of the covered public area.

ност на правителствената сграда, за опростен, лек ефективен контакт с държавната администрация. Усещане, че бюрокрацията е премахната и властта ви обслужва. И тук работата е не само в съдържанието на сградата (което включва в долните етажи и търговска зона, и ресторанти), а в архитектурната концепция, която е диаметрално противоположна на концепциите в Бостонското кметство и Бостонския правителствен център, създадени в края на 60-те години. Сградата на Ян е всъщност един урок за идеологически насочена и идеологически въздействаща архитектура. Не развлекателният кич на Дисниленд и Холивуд, а истинският дълбок и майсторски професионализъм е в услуга на създаването от държавната идеология митове. И в същото време творческото майсторство награвства конкретната поръчка. Чрез Правителствения център в щата Илинойс архитектурата на XX век подава ръка на XXI-ия.

Арх. Тогор Булев

3
Общ изглед
General view

Арх. Константин Бояджиев

Майкъл Грейвз

Ричард Мейър

Ричард Гуотми

От няколко години в американската архитектура, редом с известните и отдавна утвърдени имена на Ф. Джонсън, П. Рудолф, Й. М. Пей, Ч. Мур, К. Рош и много други представители на по-старото и средното поколение, се налагат и имената на бившите „бели“, станали по-късно „Петимата от Ню Йорк“: Майкъл Грейвз, Ричард Мейър, Питър Айзенман, Джон Хеджгък и Ричард Гуотми. И двата „етикета“ са им прикачени и до голяма степен измислени от американската културна критика. Всеки от тях нееднократно е изтъквал, че не става дума нито за някаква школа, нито дори за група в истинския смисъл на думата с неизбежните писани манифести и колективни проекти.

Петимата работят самостоятелно, споделяйки редица общи възгледи за архитектурата и интереса си към западноевропейските майстори и по-специално към ранния „белия“ Льо Корбюзие. Те тръгват от една обща позиция — желанието да обновят архитектурата, използвайки фундаменталните спорове тях ценности от 20-те години, разработват по различен начин едни и същи теми в продължение на десетина години, като постепенно се разграничават и отдалечават един от друг в творческата си дейност. В този смисъл, когато ги разглеждаме като група, това е в немалка степен условно. Трябва да се върнем повече от двадесет години назад, за да потърсим причините и обстоятелствата, при които възникват професионалните контакти между петимата. Това е Америка на 60-те години, на духовната и морална криза на обществото по време на войната във Виетнам, убийствата на Дж. Кенеди и М. Л. Кинг.

Провалът на идеите за „великото общество“, за „обществото на изобилието“ води до загуба на ценностната ориентация, до избухване на младежките протестни движения, до отчаянието на „хипитата“, по-късно до расовите вълнения и кризата на американските градове, до неумолимото развитие на религиозните секти. При тези условия и в архитектурата се появяват многобройни групички и течения със социално-реформистки характер. Правят се опити за експерименти в почти всички области на масовото строителство под влияние на широк спектър либерално-радикални концепции: от „новите леви“ до мистицизма на основателите на първите поселища и комуни на сектите. За късо време се появяват термините „архитектура на контекста“, „защитно планиране“, „направи си сам“.

Всички тези явления изглеждат тогава не особено съществени, с неясна перспектива, развиващи се в сянката на официалната, елитарната, престижната архитектура. Тези наименования, както и термините „масова“, „народническа“, „обикновена“, покриват частично действителността, затова приемаме, че архитектурата на САЩ може да се раздели условно на престижна и масова. Последната е била и е нееднородна и противоречива с изключение донякъде на 50-те години, когато доминират идеите „а ла Мис“. По-късно на фона на неокласицизма на Ф. Джонсън и дизайнерското настъпление на Б. Фулър се налагат и също така противоречивите концепции на П. Рудолф и Л. Кан. Както се вижда, движенията на „протеста“, ако можем да ги наречем така, остават винаги на втори план в американската архитектура.

Енергийната криза от началото на 70-те години, пре-

раснала в обща икономическа и политическа криза, слага край на повечето реформистки движения, особено на тези с по-явен социален характер. Новият консерватизъм се насочва към особено престижната архитектура на „хай-тека“. Големите архитекти сега са Пей, Рош, Портман. От реформистите, за изненада на мнозина, печеливши се оказват „вентурианците“ и свързаните по-късно с тях Ч. Мур, Р. Стърн и други, които критиката класифицира като „сивите“ и противостоящите им за момента „бели“.

Група на „белите“ се заражда, когато през 1964 г. млади архитекти и преподаватели се събират в Принстън на учредителната сбирка на обществото, наречено Конференция на архитекти за изучаване на жизнената среда (CASE). В продължение на няколко години се организират периодични обсъждания, на които се излагат проекти и виждания извън официалните кръгове на списанията и специализираните издания. В тях участвуват и архитекти от чужбина, между които англичанинът Сидрик Прайс. С течение на времето участниците определят, отпадат архитекти като Стан Андерсън и Хенри Милън, все по-силно се усеща необходимостта от някаква по-организирана структура.

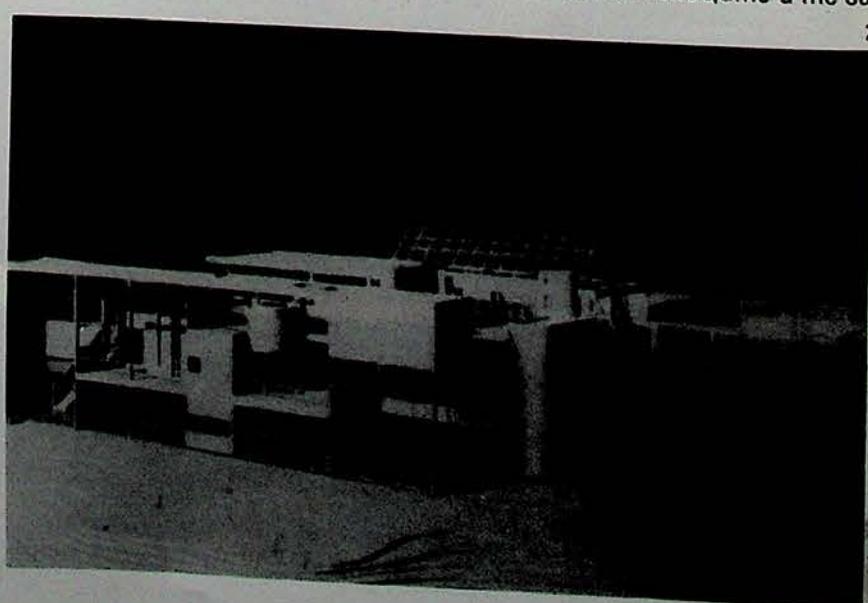
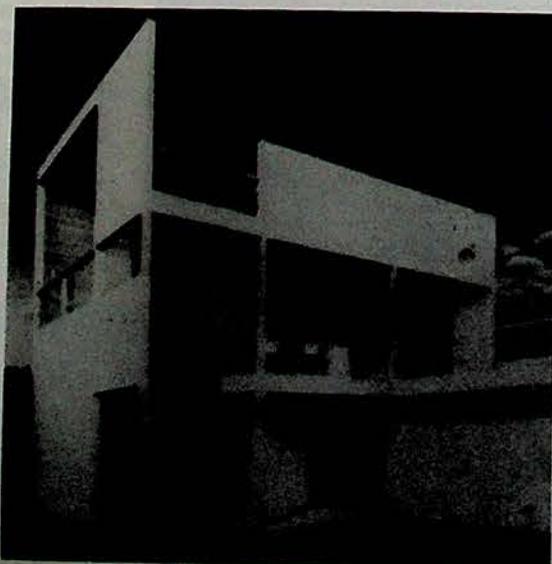
През 1971 г. Музеят за модерно изкуство в Ню Йорк отваря вратите си за среща дискусия, на която проекти излагат шестима архитекти: Мейър, Грейвз, Хеджгък, Айзенман, Гуотми и Хендерсън, като последните двама представят общ проект. Възниква идеята записите от изказванията и проектите да бъдат публикувани. Както често се случва с младите архитекти, това става бавно и трудно и книгата „Петимата архитекти“ излиза чак в 1975 г. с нови проекти и без Хендерсън. По този начин се утвърждава и новият етикет — „Петимата от Ню Йорк“.

Още при създаването на СА идеята е била да се достигне до американски вариант на CIAM, където младите архитекти ще дискутират по основни проблеми на архитектурата по подобие на конгреса в Отерло. Именно в тези дискусии се очертават близките разбирания на „петимата“. Те са в духа на европейзма и неоплатонизма. Този идеализъм се основава на вярата, че архитектурата е винаги продукт на общи, генерални принципи и те са достатъчни за нейното изграждане и съществуване. От своя страна, „сивите“ отричат съществуването на подобни принципи. Те се интересуват от частното, конкретното, местното, случайното и колекционирайки тези „отражения“ на действителността, стигат до специфичния „неореализъм“ на Р. Вентури, до еkleктизма и американския традиционализъм. Подходът на „белите“ е по-абстрактен, той предполага уточняване на проблемите и установяване на йерархията между тях и в крайна сметка материализиране в архитектурен обект на самите проблеми и тяхната йерархия. Целта тук е да се дадат нови стойности на архитектурния обект по пътя на всеотворно усложняване, но като се запазва яснотата и строгостта на пространствената идея. Първоначалната изходна точка е Льо Корбюзие, защото той действително непрекъснато усложнява творческия процес, а неговият ранен период е най-абстрактен, неповлиян още от социалните идеи на „Марсилската единица“ или специфичните условия в Индия, и по този начин най-подходящ за методологични, а не стилистични упражнения.

Върху тези най-общии принципи всеки от „петимата“ се стреми към нюансиране на собствената си концепция. Докато Мейър е винаги „бял“, още от самото начало, Грейвз и Хеджгък са имали намерението да оцветяват своите сгради в ярки, първични цветове. Това обаче не се възприема от собствениците и те за-

1
Толън Хауз на Гуотми
Tolan House, R.
Gwathmey

2
Лонг Айленд Хауз на
Гуотми — в духа на
Льо Корбюзие
Long Island House, R.
Gwathmey — in the spi-
rit of Le Corbusier

дълго време са „бели“ в буквалния смисъл на думата по принуда. Гуотми също не може да мине изцяло за „бял“. Той е този, който повече от другите се интересува от материала. Изобщо очертава се някакво вътрешно деление и ако приемем все повече увеличава се от дизайна Хеджгък за център, то от едната страна са Грейвз и Айзенман — бъдещите звезди на постмодернизма, а от другата — Мейър — най-близкият до модернизма, и донякъде Гуотми.

От друга страна, именно Гуотми, чиято архитектура като че ли най-малко се е променила, смята, че доколкото всяко изкуство е реинтерпретация на историята. Тя е ясно разграничена от строителството. То произвежда подслони, а архитектурата твори проекти, по възможност и изкуство. Стигаме до познатата теза, че архитектът не работи с бетон, а с молив. Интересът към материала тук е интерес към неговите декоративни, а не конструктивни качества.

Ролята на историята се свежда до разкриване на принципа, приложен при изграждане на една сграда и нейната вътрешна логика в исторически аспект, а не до историческата стилизация. Този на пръв поглед чисто модернистичен възглед не е в действителност толкова безупречен, защото връзките между елементите на сградата се разглеждат като формална лингвистична игра. Както и при други неевропейци — напр. японските и бразилските архитекти, речникът е модерен, но синтаксисът и крайният резултат нямат явна връзка с модерната архитектура. Колкото и сградите на петимата да приличат на тези на Лео Корбюзие, на Джузепе Терани, на „Де Стийл“ и в тях да има нещо от конструктивизма, тяхната философия е извън отношенията форма-функция-конструкция. От гледна точка на модернистичната критика това е типичен елитарен формализъм, самоцелна манипулация с архитектурния речник. Гуотми и Хеджгък са толкова антифункционалисти, колкото и Айзенман, макар че при първия това почти не се забелязва, а при последния то е доведено до предизвикателство.

В своите „хаузи“ от I до IV Айзенман остава повече корбюзианец, като монтира по пътя на корбюзианската инверсия бели и все още недостатъчно транспарантни кубове, макар че вече е въвел диагонала на Мондриан. По-късно в „Хауз VI“ той се приближава повече до „Де Стийл“, като усложнява инверсиите освен между квадрат и диагонал и между долу и горе и обратно, но и между екстериор и интериор на сградата, между концепция и перцепция. Айзенман не само държи да „екстериоризира“ вътрешните пространства, но и да пренесе схващането за външното, за фасадата в интериора като по този начин надхвърля концепцията на „Де Стийл“, която беше само центробежното проектиране на куба, т. е. „отвътре-навън“.

Темата за вътрешните фасади получи определено развитие в световната архитектура, достатъчно е да си спомним „Дом Тони“ на Бр. Райхлин и Ф. Райнхард и някои проекти на японския архитект Мозуна Монта. В същия дух Майкъл Грейвз извади една колона от интериора, за да я превърне в ръкохватка на балконския парапет в „Бенасераф Хауз“, но играта с колоните, с реалните и „отсъстващите“ елементи е по-характерна за Айзенман.

Хеджгък, без да достига подобни крайности, нюансира интерпретацията на диагонала в квадратната рамка. Той посочва, че идеята идва от един спор между Тео ван Дуйсбург и Пит Мондриан. По време на този спор последният завъртял на 45° рамката на една картина с геометрична вертикално-хоризонтална композиция. По този начин успял да придаде диманичност и напрежение в ъглите. Според Хеджгък, така може да се

стигне и по-голяма триизмерност на архитектурния обект, да усложни и доразвие архитектурата на Лео Корбюзие. „Бялата маска“ на фасадите на вила Савоя трябва да се замени с „бял скелет“, структурен и транспортен. Само че конструкцията на скелета не се подчинява вече на техническите изисквания, а на тези на възприемането, скелетът не е толкова конструкция, а идея за конструкцията, той може да е неносещ, т. е. декоративен, в крайна сметка метафоричен. Скелетът ограничава плана и формира рамките на фасадите, като триизмерността се търси вътре в границите на плана, за да се постигне единство. Пак Хеджгък е посочил, че единството не може да се постигне чрез „раздвижените“ решения, чрез живописното натрупване на обемите.

По този начин в продължение на десетина години се очертава основната тема в творчеството на петимата: диалектично единство между формалния рационализъм на предварително избраната рамка и свободната пластика на затворените от нея обемите — плътни, остъклени и т. н. Възприематено на тези обемите от зрителя изисква голяма „прозрачност“ на рамката, разбрана отчасти като нематериална фасада, фасада-контур, и след този първи пласт се погледват следващите пластове на екраните (стени и витрини), които реално затварят вътрешното пространство. Това действително е развитие на „свободния план“ и „свободната фасада“ на Лео Корбюзие, но в много по-усложнени и богати варианти, формалистични трансформации, съпоставки и повторения.

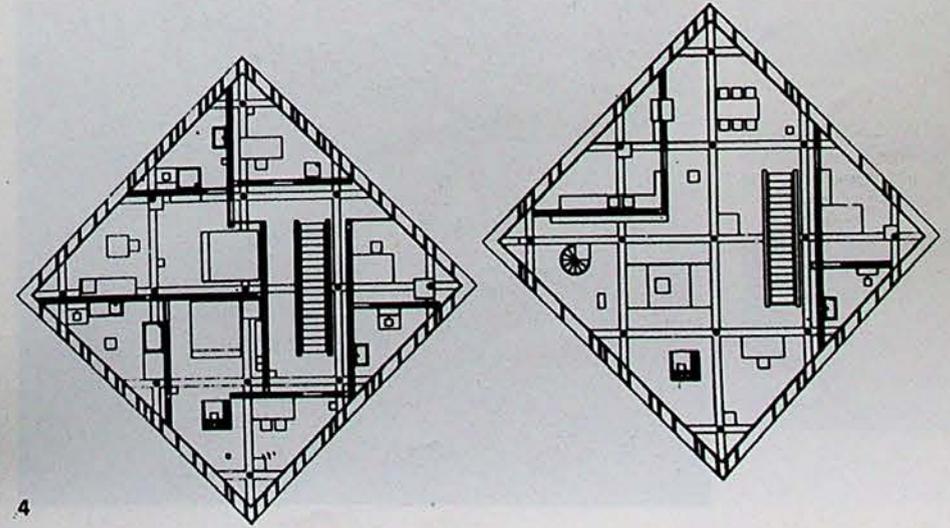
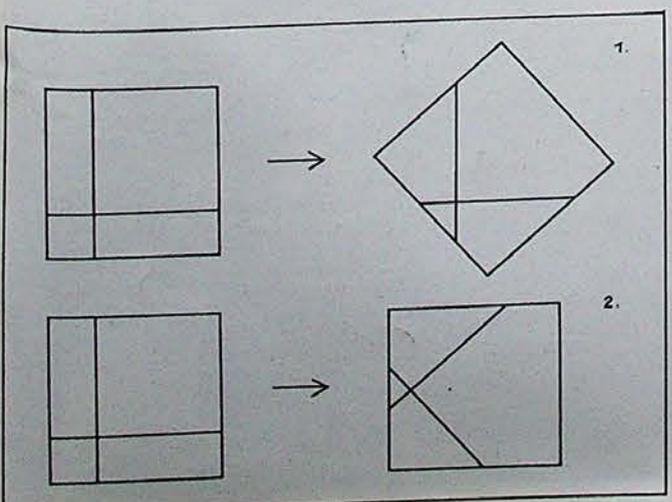
За да се уравни божата пластика на затворените обемите, към рамката се добавят или в нея се вписват външни стълби, балкони, плътни или ажурни парапети, утилитарни или декоративни. Преходът „вън-вътре“ придобива определена напрегнатост, а според Грейвз и драматизъм.

Така развитата тема отговаря донякъде на схващанията на Р. Вентури, че не може да се търси хармоничен преход между вън и вътре, защото съществува реален конфликт между тях, който се разрешава в плоскостта на фасадата (контур или стена), особено в условията на града, където външното е улица или площад. Отдалечена връзка тази тема има и с „междинното“ пространство на К. Курокава, т. нар. енава — външен фиктивен коридор с неопределена функция, който творецът разполага между сградата и градината с диаметрално противоположната цел — да хармонизира прехода. Смесицата от тези три подхода е един от най-експлоатирани похвати в съвременна архитектура. Ако „белите“ бяха нечувствителни към контекста, поне в началото, то днес контекстуалистите придават и стилистични белези на тяхната рамка (аркада, бароков или друг контур), за да се „вържат“ с конкретната среда. Най-ангажирани в интерпретацията на темата бяха Айзенман, Хеджгък и Грейвз, докато Мейър и Гуотми запазиха в по-голяма степен модернистичната „обемност“.

Както беше отбелязано по-горе, с течение на годините разликите между тези творци ставаха все по-очевидни и категорични. Може да приемем, че на двата полюса днес стоят Мейър и Грейвз, те са най-известните, въпреки успехите на Айзенман в няколко конкурса през последните години. Мейър и Грейвз имат най-много и най-големи реализации.

Ричард Мейър (роген 1934 г.) се дипломира в университетата в Корнел през 1954 година. Започва работа при Скидмор Оуингс и Мерил. Учи се и се формира като архитект, когато модерната архитектура е в пълния си разцвет. Освен влиянието на Лео Корбюзие,

3, 4
Схемата на Хеджгък по ротацията на Мондриан и два плана от теоретичен проект на Хеджгък John Hejduk's scheme after Mondrian's rotation and two plans of a Hejduk's theoretical project

5
Фрагмент от центъра в Бронкс на Мейър. Технологичност извън философията на техницизма.

Bronx Centre, Richard Meier. Fragment. Technologist out of philosophy of technicism.

6
Атенеумът в Ню Хармъни на Мейър
The athenaeum in New Harmony, R. Meier

7
Културният център — мост на Грейвз, символ на връзката между градовете Фарго и Мурхийд, подобно на флорентинския „Понте Векио“ и Паладио
The Cultural Centre Bridge, M. Graves. Symbol of the link between Fargo and Moorhead, like the Florentine Ponte Vecchio and Palladio

особено значение за неговото развитие има и Райт. Той е единственият от „петимата“, за когото може да се твърди, че се доближава до духа на модерното движение, макар и да споделя критиката към това движение. Мейър е склонен да мисли, че упадъкът на модерната архитектура се дължи преди всичко на строителния бум през 60-те години и на свързаното с него превръщане на архитекта от артист в производител. Той е убеден, че е необходима промяна, но не в посока на историцизма, цитатите и т. н. Според него не е възможно да се постигне каквото и да е трайно качество на архитектурата по пътя на откровената декорация. Да се изваждат исторически елементи от конкретната среда и да се прилагат наново с променено значение и с претенциите за метафоричност не е нищо повече от временна мода. С тези манипулации според него не може да се достигне до дълното на проблема, който по думите му се изразява в отсъствието на човешки качества в архитектурната среда и пространство, в застрашителното преобладаване на „машинността“ в съвременната архитектура. Вижда се, че Мейър не е привърженик на „хай-тека“, въпреки изискаността на неговите технологични и технически решения. Реакцията на този вид аalienация с въвеждането на колони, корнизи и капители той намира за разбираема, но безперспективна.

Р. Мейър се надява, че хуманизирането на архитектурата може да се постигне чрез подобряване на качествата на пространството, където ролята на светлината е особено голяма. Той използва някои от средствата на модернизма със собствената им абстрактност. Неслучайно е приятел и сътрудник с Франк Стела, бащата на „новата абстракция“ в американската живопис от 60-те и 70-те години. Той пръв достига до големите поръчки и това ни дава възможност да съдим за неговото творчество не само по теоретичните му концепции, но и по реалната му архитектура. Най-значимите му постижения са центърът за неоразвити деца — Бронкс Девелопмънтъл Сентър, Атенеумът в Ню Хармъни и Музеят за декоративни и приложни изкуства във Франкфурт на Майн.

Центърът в Бронкс е първият голям проект на Мейър. Той го организира като малък град, където отделните групи деца разполагат с нещо като фамилни къщи. Там могат да живеят временно и родителите. Той избира фасадни панели от алуминий и това прави обекта не толкова „бял“, колкото „блестящо сребрист“. Промяната на естественото осветление променя и атмосферата. Това качество е използвано при заснемането на филма „Саймън“, но то предизвиква и критики относно целесъобразността му за самата сграда и нейната функция.

Особен интерес предизвиква завършването на Атенеума — музей и център за конференции в историческото селище Ню Хармъни, щата Индиана. През XIX век там се заселва най-напред обществото „Нова хармония“, по-късно обществото на привържениците на Робърт Оуен. Характерно за него е смесцията от архитектурни стилове на американската еkleктика: „новогръцки“, „викториански“, „федерален“, както и традиционната местна дървена архитектура. Сградата на Мейър показва силните и слабите страни на неговата концепция. Привържениците на модерната архитектура я възхваляват. За Бруно Дзевин това е неговият шедьовър. Ада Луиз Хекстейбл намира, че това е най-подходящото решение за подобно историческо място. Но има и други — като Б. Даймънстийн например, които се питат къде е връзката между „бялата“ архитектура и контекста. В своя защита,

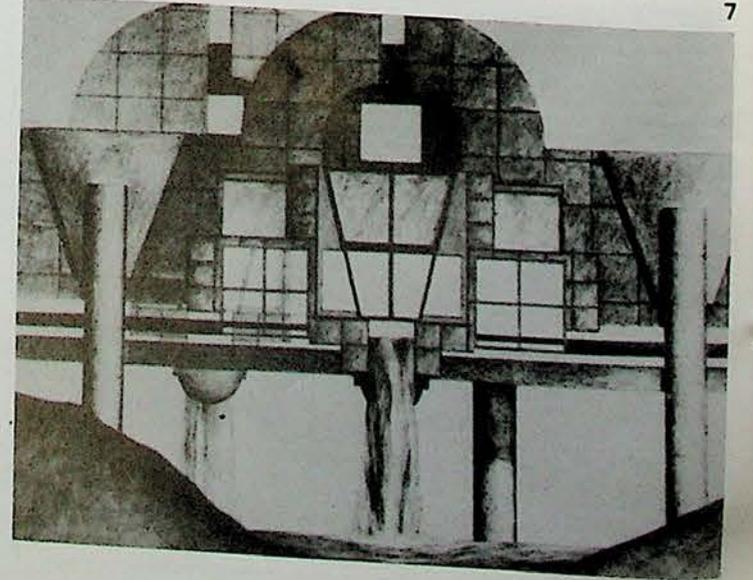
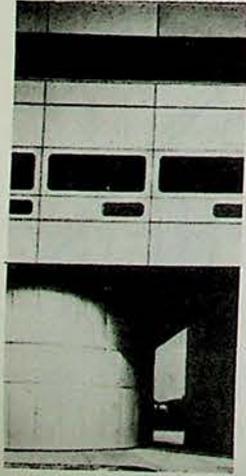
Мейър изтъква отсъствието на наложил се стил и желанието си да построи сграда, която принадлежи на съвременността. Според него би било смешно да се направи модерна дървена барака или да се проектира в „неофедерален“ стил.

Друг голям обект на Мейър е откритият през 1984 г. Музей на декоративните и приложни изкуства във Франкфурт на Майн. Това е отново една „бяла“ сграда, където играта с пространството и светлината достига до виртуозност. Макар и разположена в малък парк, връзката „вън-вътре“ е въздържана. Мейър, както и другите, винаги гържи на тезата, че „вън“ е различно от „вътре“, което според него е една от главните отлики между Лео Корбюзие и другите модерни архитекти. Както в Атенеума, и тук той развива идеята за интериор-маршрут от вила Савоя, което дава особено качество на вътрешните пространства. Посетителят е раздвоен между разглеждането на експонатите и на самия интериор, въпреки че блясъкът на лакираните китайски вазы, багрите на килимите и глухите отблясъци на бронза и оръжията се открояват добре на фона на различните нюанси на бялото и сивото. Самата архитектура със сдържаната, обмислена и сложна игра на обеми и елементи напътна донякъде рационализма на Дж. Терани, донякъде съветския конструктивизъм и разбира се кубизма. Още един път остава неясен въпросът за връзката с конкретното място, въпреки включената в музея съществуваща вила. Обясненията на Мейър са пак ограничени и засягат недостатъчно характера на града. За българския посетител, а може би и за хората от други страни, където слънцето е по-щедро и небето по-синьо, въпросът има и друга, немаловажна страна. За тях „бялата“ архитектура си остава студена, може би прекалено строга и елитарна. В близкия Щутгарт се намира друг музей, построен от Дж. Стърлинг. Натъкнал с цитати — от египетската мастаба, през синьото и червеното на Мондриан, до Лео Корбюзие и Нимайер, неговият модерен еkleктизъм може би е по-привлекателен и разбираем.

Сред всички безспорно Майкъл Грейвз изминава най-сложен път и се отдалечава най-много от първоначалните си позиции. Дотолкова, че не само става една от първите величини на постмодернизма, но според някои определено надминава неговите рамки. Той е между тези, които най-рано си дават сметка за ограничените възможности на „хиженната естетика“ на „белите“ и техните последователи. Не толкова критиките отвън го насочват към промяна на схващанията му, колкото съзнанието, че зрителят възприема много малка част от „съобщенията“, кодираны в собствените му проекти.

Както и другите участници в групата, Грейвз не вярва във възможността да съществува отделно, специфично решение за всеки конкретен проблем. В търсенето обаче на общите, генерални принципи за разлика от съмишлениците си, той си дава сметка, че тези принципи не могат да бъдат прилагани съвкупно във всеки отделен случай. В дадена сграда може да се осъществи само определена страна, някаква подтема на общата теоретична платформа. Неговото творчество се отличава с по-голямо разнообразие, фрагментарност и тематичност. Тази привидна липса на единство води до разнопосочни тълкувания от страна на критиците, често и до обърквания. Грейвз би могъл да приеме за свои думите на френския писател Роже Вайан: „Първата черта на първото ми произведение ще получи окончателния си смисъл, когато поставя точката на последното“.

Това е една формула, която би могла да стане ключ за

разбиране на някои от най-противоречивите съвременни западни архитекти като Дж. Стърлинг, Х. Хосегашно развитието на архитектурата ни е приучило към относителна яснота и монолитност на творческите позиции, в светлината на което гори значителните разлики между Мис и Райт примерно, или между бруталисти и структуралисти не са пречка за самостоятелното им възприемане и разбиране. Съвременните претенденти за „собствена дума“ в архитектурата, освен чрез промяната в собственото им развитие, трябва да се разглеждат и в неизбежното сравняване, допълване и противопоставяне един на друг. Общата посока, в която се предвижда Грейвз, е от първоначалния абстракционизъм към културния символизъм. Някъде по това време му се приписва тезата, че архитектурата трябва да говори на индивида, а не на класата, т. е. че той я отрича като социален инструмент. Според самия него едното не е възможно без другото, не е възможно и той сам да измисли някакъв нов език, без участието на обществото (грушял да надмине постмодернизма).

Макар и да достига до иронията, Грейвз не е карикатурен като Мур, нито „поп“ като Вентури, който иска да комбинира Вивалди и попмузиката, Мерилин Монро и Барбата Стрейзънд. Грейвз е „серioзен“ постмодернист в духа на Голямата традиция, на архитектурата с главно А, почти като Бофил и Роси. Един от основните негови методи е редукацията. Тя почива на предварителното фрагментиране на сградата на първични елементи. Последните се освобождават от връзките помежду си, от правилата на синтаксиса и по този начин се разрушава историческата и идеологическата основа на тяхната композиция. След това самите елементи се деисторизират, класическата колона се превръща в цилиндър. Сходството с първата и основна инварианта на Бруно Дзеви е очевидно: инвентарът или речникът като нулево ниво на композицията. Явна е близостта и с процеса на деисторизация у Роси.

Разликите идват, когато започва композирането. Дзеви смята, че на базата на неизчерпаемото разнообразие на нови функции ще се изобретяват непрекъснато нови модерни форми (перманентното новаторство). За Роси такива възможности съществуват само по време на революциите, т. е. изключително рядко. Затова е необходимо да се използва исторически натрупания типологичен „багаж“ (типове сгради, улици, площади, форми), без историческа характеристика на съставлящите ги елементи. Грейвз минава през този етап, но достига до извода, че абстрактността на елементите е пречка за комуникацията и решава да им придане семантична характеристика извън конкретния цитат, да ги превърне в „думи“ със символичен смисъл. Колоните-цилиндри не само че са неносещи, но вече не са и символ, идея за конструкцията. Подчертава се другата им роля като рамка на отвора, врата или прозорец, символ на входа в сградата, на церемониалния преход между външно и вътрешно пространство. От Бенасераф хауз до Плесек хауз е изминат дълъг път. В крайна сметка и това се оказва недостатъчно за Грейвз и той приема и конкретния цитат: Леду, Паладио, ар-деко, футуризмът и конструктивизмът с цел да се реабилитират класическите категории и отношения в архитектурата.

Класическото отношение „човек—природа“ за Грейвз означава външното против вътрешното. Модерната архитектура се стреми да залечи разликата между двата, като с това залачва и разликата между лично

и обществено пространство, създава пречки за самоидентифицирането както на индивида, така и на обществото, залачва освен това и вековните постижения на човека в борбата му срещу природата и отделянето му от нея. Това обяснява частично и интереса на Грейвз към антропоморфизма. В последните години собственото му развитие го отвежда, макар и по други пътища, до безизходицата на Айзенман.

Единият и другият остават единствените компетентни „читатели“ на собствените си произведения. Творчеството на участниците в бившата група на „белите“ или „петимата“ получава пълните си измерения в съпоставката с архитектурата „хай-тек“ и популисткия традиционализъм на „сивите“. От друга страна, то е илюстрация на американското развитие на някои европейски архитектурни идеи. Това е една от причините за успеха. Другата е, че техният реформистки стремеж към обновление е затворен в рамките на стилистичните формални търсения. Това се оказва необходимото условие, за да бъдат приети от обществото, което отхвърля останалите течения, дори и тези с минимална социална насоченост.

Тяхната архитектура се оказва във висша степен елитарна. Първата къща на Гуотми струва 35 хил. долара, тридесет и първата — милион и половина. Тя не е само елитарна, но и по своему представителна, въпреки критиката в самите САЩ. Нещо повече, нейният аристократизъм ѝ отваря път в западноевропейските страни, където започва да измества другото американско влияние, идващо до Дж. Портман, К. Роси и други.

Разгледаното архитектурно течение, зародило се в кризисната ситуация на 60-те години, е загубило днес всяка прилика с движенията на „протеста“. То е изцяло интегрирано в културния модел на американското общество. Колкото и отдалечени от нашата действителност да изглеждат причините и обстоятелствата, съпътстващи неговото развитие, ще бъде неправилно и наивно да го смятаме за странично явление без особено значение. Формално-пластичните търсения на „петимата“ заемат собствено място и имат собствено влияние в световната архитектура.

Няма да бъде правилно и ако се облекнем на широко разпространеното, но неиздържано схващане, че могат да се използват чисто професионалните постижения примерно в разработването на архитектурния език, като се абстрахираме от философската и идеологическата база, която ги е създала. Теоретичните концепции на „петимата“ и особено тези на М. Грейвз се нуждаят от задълбочена критика, за да се извлече реалната им стойност за архитектурата. Не е изключено от гледна точка на историята да се окаже, че тяхната архитектура с пристрастията им към конфликтите, „праговете“, „барьерите“, пространствените „разкъсвания“ в бялата рамка на привидното единство отразява по-реалистично класовите, културните и политическите противоречия в американската действителност, изострянето на социалната, етническата и расовата диференциация, отколкото монументалният техницизъм или живописният традиционализъм.

ЛИТЕРАТУРА

1. Architectur americaine d'aujourd'hui. P. Mardaga, Liege, 1983
2. Architecture d'aujourd'hui, 163/1972
3. Colquhoun Alan. Recueil d'essais critiques. OPU Alger, 1985.

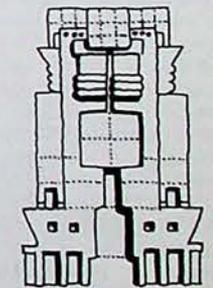
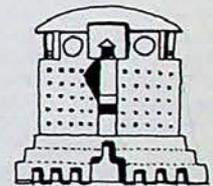
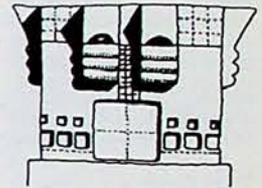
8, 9

От Бенасераф Хауз до Кийстоун Хауз, или от абстракционизма към символизма на формата, от пространството към фасадата (Грейвз)

From Benacerat House, Princeton, New Jersey, to Keystone House, Warren, Neu Jersey, or from the abstract to the symbolism of form, from the space to the facade (M. Graves)

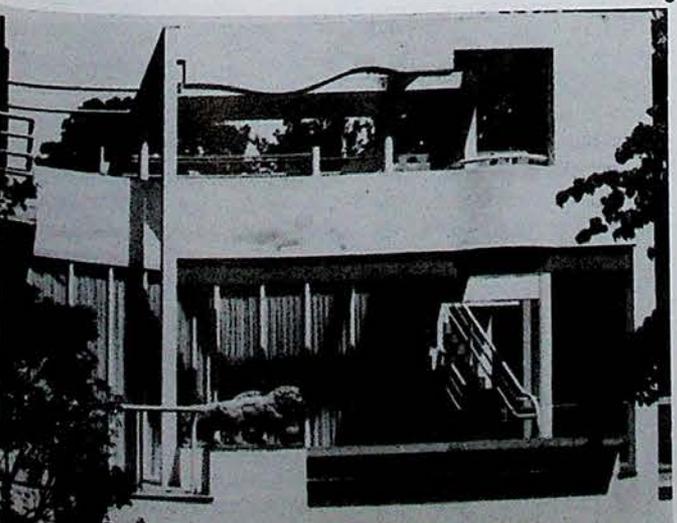
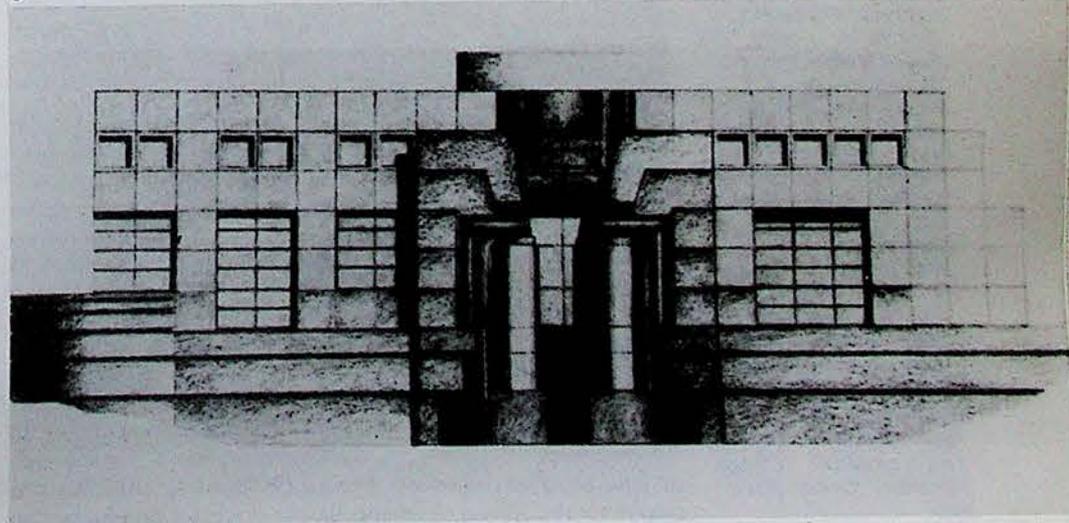
10
Копия на автора по рисунки на Грейвз към проучванията му за обществената сграда в Портланд. Символично — класицистичен антропоморфизъм

Author's copies after drawings of M. Graves to his studies of the public building in Portland. Symbolic-classicistic antropomorphism.

10

9

БЕЗ „БАРИЕРИ“ В ЗДРАВНИТЕ ЗАВЕДЕНИЯ

Арх. Елка Пенева, к. а. н.

Родена е през 1945 г. в София. През 1973 г. завършва Архитектурния факултет на ВИАС. Оттогава работи в Научно-изследователския, технологичен и проектантски институт по здравно строителство — отначало като проектантка, а по-късно като научна сътрудничка. През 1984 г. защитава дисертация на тема: „Архитектурни проблеми на материалната база на здравни заведения за дълготрайно лечение“. Авторка е на редица проекти за типови поликлиники, санаториално-профилактични и здравни заведения. Разработва научни теми, свързани с проблемите на дълготрайното лечение, с реконструкцията и модернизацията на здравни сгради; участва в съставянето на нормативен документ за проектиране на психиатрични болници.

1, 2

Разполагане на структурните единици в зависимост от ползваността им от болни с нормална и затруднена подвижност. Разпределение на първия и втория етаж на районна болница в Троян (автор арх. Георги Бачев)

Достъпни за болни с нормална и затруднена подвижност едновременно са 2.1 — поликлиника; 2.2 — отделение за функционална диагностика; 2.3 — рентгеново отделение; 2.5 приемно отделение и бърза помощ; 2.11 — ОАРИЛ; 2.12 — операционен блок; 2.13 — ортопедично отделение; 2.14 — централно фоайе; 2.15 — неврологично отделение

Достъпни само за болни с нормална подвижност са 2.4 — клинична лаборатория; 2.6 — отделение за патологична бременност; 2.7 — централна стерилизация; 2.8 — централна дезинфекция; 2.9 — стопански блок; 2.10 — антека.

Lay-out of the structural units according to their use by patients with normal and poor mobility. Plan of the first and second storeys of the District Hospital, Troyan (architect: Georgi Bachev).

Увеличаването на хроничната заболяемост и травматизма, както и застаряването на населението са характерни и за нашата страна. От тях произтича непрекъснатото нарастване на броя на хората от всички възрастови групи, ползващи помощни — механични или други, средства за придвижване: стол—колички, бастуни и т. н. Тези хора обаче имат еднакви с всички останали членове на обществото потребности от жилища, отгих и труд. Наред с това те се нуждаят от по-лесен достъп до здравните заведения, където потребностите им от лечение и пребиваване трябва да бъдат задоволявани в среда „без бариери“, която посредством специфичните си белези да им влияе възможно най-благоприятно.

Мнението, че психо-социалните страни на взаимоотношенията болен—среда имат своето място в лечебния процес е вече утвърдено у нас, но липсва познанието им в теоретичен и практически план.

За разлика от тях антропометричните особености на болните със затруднена подвижност, имащи отношение към здравното проектиране, са по-добре проучени. Изяснени са функционалните площи за основните дейности, протичащи в здравните заведения. С оглед на многофункционалното им ползване при определянето им са прилагани антропометричните показатели на мъжете.

Подобряването на трафика в здравните заведения зависи от правилното архитектурно решение на неговите хоризонтални и вертикални елементи и предполага централизация на комуникационните възли, целесъобразно пространствено разположение на зоните и секторите както и използване на болнична информация и транспортна техника. Преодоляването на близки вертикални нива трябва да става с рампи, с наклони със съответни размери и изпълнение.

Всички болнични асансьори трябва да бъдат предвидени за ползване със стол—колички, а стълбите, служещи за аварийни комуникации, да имат по-малка височина на стъпалото и по-широки рамене от стандартните. За болните със затруднена подвижност е наложително да бъде скъсен както целият хоризонтален трафик, така и разстоянията между вертикалните връзки. Когато не са изпълнени споменатите изисквания, са налице архитектурни бариери.

Анализът на здравните заведения от общ тип, които най-често се ползват от болни със затруднена подвижност, показва, че най-напред трябва да се премахнат архитектурните бариери в поликлиниката, стационара и лечебно-диагностичната част. Особено внимание трябва да се отдели на клиничните единици и на сектора за физиотерапия, който се посещава най-масово от болните със затруднена подвижност.

Наличието на такива болни налага и по-различни от стандартните изисквания по отношение оформянето на площите, диктувани от габаритите на стола—количка, която се явява функционален и естетически модул. Тези площи се определят от възможностите за движение при изпълнение на различни действия. В този смисъл говорим за площи на хоризонталното и вертикалното движение на болните със затруднена подвижност. При наличие на посетители с различни заболявания определящи са потребностите на болните със затруднена подвижност. Рисковете за преоразмеряване се компенсират от възможностите за променливо ползване на пространствата. Така определените функционални площи се прилагат във всички структурни звена, където имат достъп болните със

затруднена подвижност, но като цяло най-често намират място в „клиничните единици без бариери“, които се различават от универсалните с:

- вертикално разположение на нива, близки до терена;
- по-големи строителни параметри;
- едностранствена организация, без визуални бариери;
- безопасно строително изпълнение;
- специфично санитарно съоръжаване и битово обзавеждане;

— оптимално разположение на сестринския пост. Характерните белези на „клиничната единица без бариери“ трябва да улесняват болния в собственото му обкръжение, а не той да бъде затрудняван от него. Освен че трябва да изпълняват преките си функции, за които са предназначени, детайлите могат да допринесат и за премахването на строителните бариери. В здравните заведения трябва да намират приложение както настилки от PVC, така и настилки на тъкнна основа с повишена гъвкавост, които да осигуряват устойчивост при движение. Необходимо е вратите да бъдат предпазвани от механичните средства за придвижване, като се поставя лента от устойчив материал на подходяща височина. Местоположението, формата и размерите на прозорците трябва да бъдат съобразени със зрителното поле на болните.

Вратите могат да имат обикновена или плъзгаща се конструкция, но да са достатъчно широки за стол—количката. В здравните сгради „без бариери“ е необходимо да се прилага разпръснато разполагане на санитарните възли към болничните стаи и концентрирано — към помещенията за дневно пребиваване. Размерите и разположението на санитарните възли трябва да позволяват достъп на стол—колички. Съоръжаването трябва да е съобразено с особеностите на болните. Душът се предпочита пред ваната поради възможностите, които предлага за самообслужване.

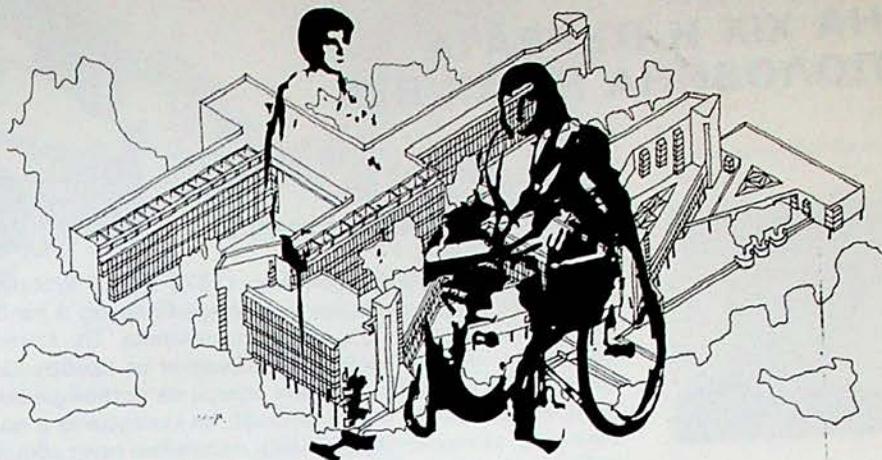
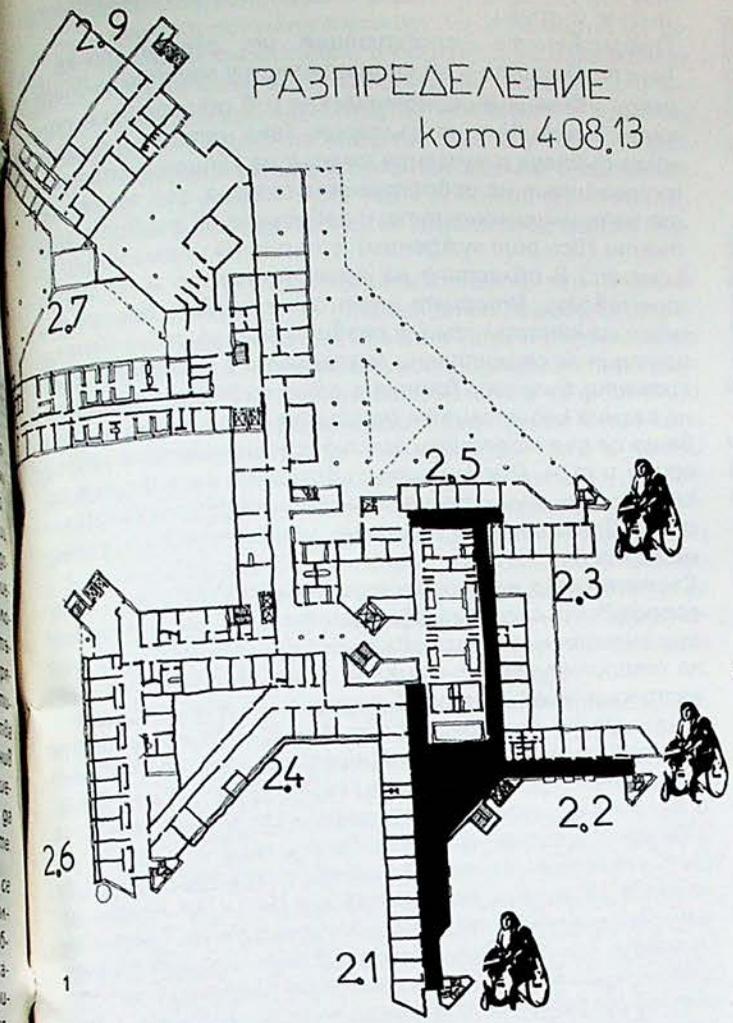
Необходими са и специални помощни и обезопасителни средства. Съоръжаването — целесъобразно по габарити и материал, трябва да насърчава болните към самообслужване, както и да позволява помощ от страна на персонала при нужда.

Премахването на архитектурните, психо-социалните и строителните бариери е принос към хуманизацията на болничната среда. Това е процес на приближаване на болничното до нормалното дневно и нощно пребиваване. Стремешът ни като архитекти, работещи в здравното проектиране и строителство, е да направим от средата в здравните заведения близък и познат, а не отблъскващ и необичаен свят за болните.

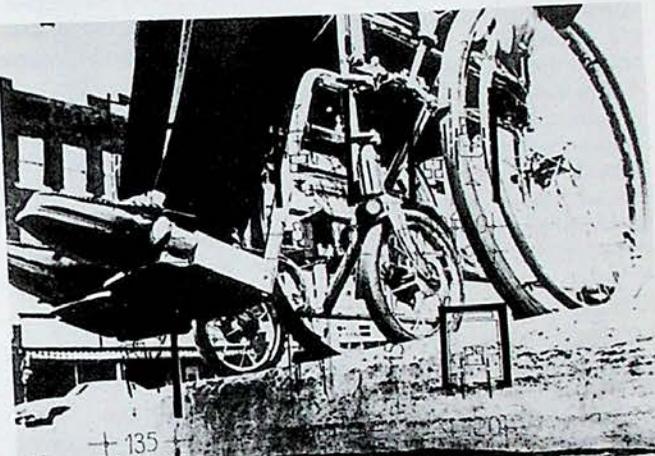
Съвместното лечение и пребиваване на болни с нормална и със затруднена подвижност ще обогатява функционалното и естетическото съдържание на пространствата, насищайки ги с нови елементи. Болничната среда „без бариери“ ще се осъществява постепенно, като се запазва органичната връзка между нейните специфични функции и естетика. Архитектурно-естетическото съдържание на здравните заведения се определя от нуждите на преобладаващата група хора, ползващи тази среда и на които тя трябва да осигурява мобилизиращи, отвличащи вниманието или успокояващи и разтоварващи реакции. Използвайки едновременно факторите за естетическо въздействие в съчетание с професионалните качества и човешка съпричастност към болните със затруднена подвижност, ние сме задължени да изградим за тях среда на хармония, уют и спокойствие. Затова набелязаните в този дух особености на болничната среда „без бариери“ нямат за цел да допълват теорията, а да послужат конкретно на архитектурната практика.

Нещо повече, очертавайки ги, очакваме тя да отхвърли ненужните и да утвърди бъдещите аспекти на новата естетика в архитектурата на болничните сгради.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ
кота 408.13

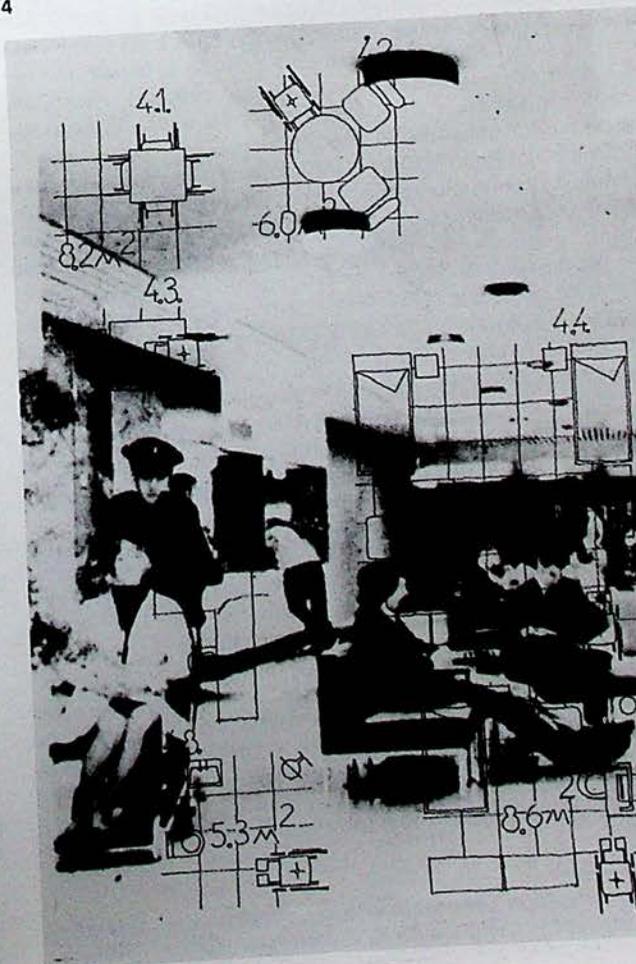

3

3
Разлики в антропометричните параметри на болни с нормална и затруднена подвижност (аксонометричната схема е на районна болница в Троян)
Difference in the anthropometric parameters of sick people with normal and poor mobility (axonometric scheme of the District Hospital, Troyan)

4

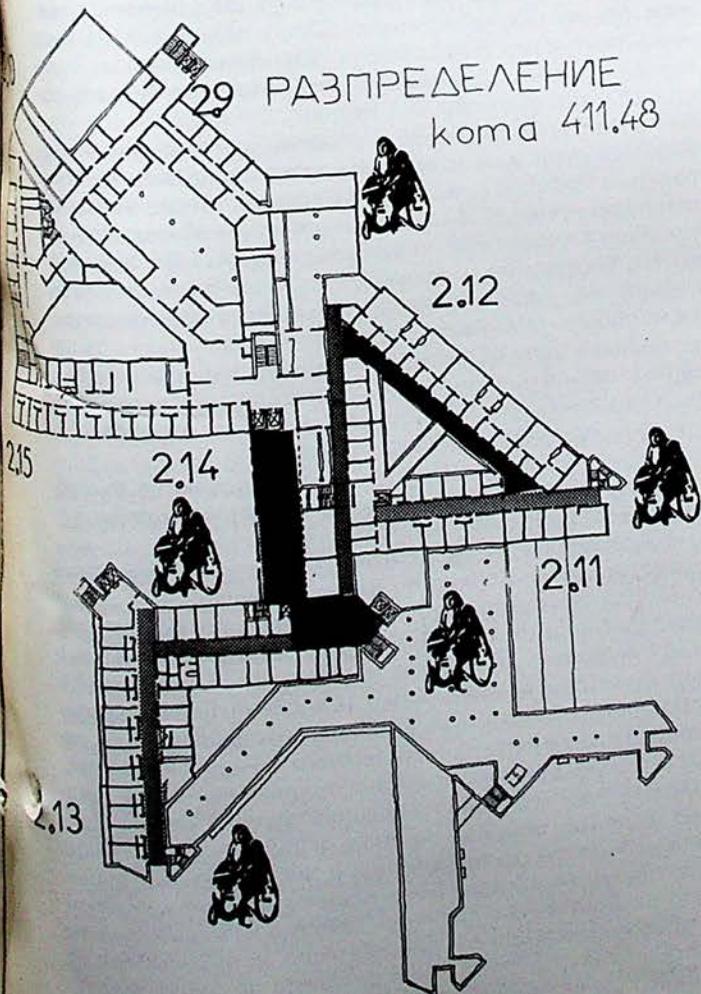
4

4
Елементи на хоризонталното и вертикалното движение на болни със затруднена подвижност.
Елементи на хоризонталното движение:
3.1 — площ за движение на един човек;
3.2 — площ за размиване на двама души;
3.3 — площ за маневриране;
3.4 — площ за отваряне и затваряне на врати и прозорци.
Елементи на вертикалното движение:
3.5 — площ за движение по рампа;
3.6 — площ за движение с асансьор.
Elements of the horizontal and vertical motion of disabled

5

5
Елементи на клиничната единица без архитектурни бариери.
Зона „ден“: 4.1 — площ за хранене; 4.2 — площ за тихи занимания;
4.3-3.6 — площ за движение с асансьор;
4.4 — площ за сестрински пост
Зона „нощ“: 4.5 — площ на болнична стая с две легла; 4.6 — площ на WC; 4.7 — площ на болнична стая с едно легло.
Elements of clinical unit without architectural barriers

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ
кота 411.48

СГРАДОСТРОИТЕЛСТВОТО В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ НА XIX И ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК

Проф. арх. Чавдар Ангелов, к. а. н.

Времето от Освобождението (1878 г.) до Втората световна война е твърде характерен период в развитието на нашето сградостроителство. За кратко време от турска провинция България се превръща в европейска държава. Новите сгради на изграждащата се администрация и стопанство, за културата и просветата, за транспорта често поставят пред своите създатели такива задачи, които не могат да се решат с традиционни средства (усложняване на функцията, увеличаване на погорните разстояния, на етажността и т. н.). Това обръща архитектурата и строителната техника с лице към постиженията на напредналите европейски страни, откъсва ги от ориенталските влияния и ги отдалечава от традиционните строителни методи.

За началото на този период се говори като за „край на Възраждането“ и „скъсване с възрожденските строителни традиции“. И ако първото е безусловно вярно — приключва епохата на Възраждането като обществено-политическо, социално и културно явление, въпросът за възрожденските традиции в архитектурата е по-сложен и за него ще стане дума още веднъж.

От гледна точка на сградостроителството и на строителната техника разглежданият период може да се раздели условно на три етапа:

● Първият етап (до 1890 г.) се характеризира с появата и бързото развитие на сградите с масивни стени. Това води до коренна промяна в архитектурния образ и в оформянето на сградите: изчезва еркертът, но се появяват балкони, масивните корнизи, пиластрите, дъговата завършване на отворите. Заедно с това все още широко се прилага конструкцията с дървен скелет. Връзката с Възраждането е жива и играе значителна роля (даже при масивната сграда). Липсват трайни връзки с господстващите по това време архитектурни стилове в Европа.

● Вторият етап (1890—1920 г.) отбелязва качествен напредък в изпълнението на масивните сгради: стените са изцяло тухлени, част от поговете стават масивни, а скоро се появяват и стоманобетонните конструкции във вид на плочи, греди, пояси. Архитектурният облик на градовете се определя от масивната малоетажна сграда (до 2—3 етажа); в селата още преобладава паянтовата сграда, но тя в повечето случаи е наследство от минали епохи. Към края на периода въобще не се правят вече сгради с дървен скелет (паянтови). През този етап постепенно се губи връзката с традицията и вниманието се насочва към чужди архитектурни стилове и течения.

● Третият етап (1920—1940 г.) е свързан с развитието и масовото приложение на стоманобетонния скелет. Появява се високата жилищна сграда за многосемейно обитаване (кооперация). Обществени сгради стават също по-високи и често са със скелетна конструкция. Индивидуалните жилищни и въобще малоетажните сгради са без скелет, с носещи стени, но с плочи, пояси, отделни греди и колони. Изяснява се ролята на скелета при поемане на земетръсни сили. Новите материали и особено новата конструктивна система дават друг архитектурен облик на селищата. За това допринасят, разбира се, и новите архитек-

турни стилове: късен сецесион, модерн, конструктивизъм и други.

Предложената периодизация от гледна точка на конструкциите и на строителните методи съвпада с някои явления в икономическия и в обществено-политическия живот на България. Така например първият етап съвпада с началния тласък на капиталистическото развитие на освободената страна, със зараждането на промишлеността, с работата на първите архитекти (все още чужденци), с първите нормативни документи в областта на проектирането и на строителството. Вторият етап се покрива с бързия разцвет на капитализма, с развитието на собствена индустрия за строителни материали, с работата на архитекти българи. Третият етап съвпада с явленията на късния капитализъм (частична стабилизация, редуваща се със стопански кризи), със засилената урбанизация и т. н. Посочените съвпадания още веднъж доказват, че има тясна връзка между сградостроителството и много социални, икономически и културни явления.

Състоянието на сградостроителството у нас непосредствено след Освобождението се характеризира със значително изоставане от световното равнище на строителната техника и с много силна привързаност към традицията. В нашите селища — предимно села и малки градове — възрожденската архитектура и съответстващата ѝ строителна техника остават определящи чак до края на Първата световна война, и то не само защото сградите от Възраждането са запазени, а защото и новите сгради се строят или възстановяват по традиционните начини. Причините за това явление са ясни: липсват други материали, освен традиционните; налице са определени строителни навици и похвати у населението и у майсторите самоуци; живи са естетическите критерии от един период на разцвет в архитектурата, какъвто е Възраждането. Известно е, че даже в столицата са преустройвани и използвани за обществени нужди някои стари сгради, като реконструкцията им е ставала по традиционни методи. Има и много нови сгради (казарми, болници, производствени помещения, театрални салони), построени в по-големите градове, където е приложена системата с дървен скелет и пълнеж от тухли за стените. Само центърът на Русе през този етап е застроен с масивни сгради, но това е плод на прегосподващите връзки на Русе с крайдунавските държави и с Русия.

За по-големите градове и особено за столицата привързаността към строителните традиции на Възраждането трае само няколко години. Много бързо настъпват промени в икономическите и обществените условия в страната, които пораждат нови архитектурни концепции и създават възможности за развитието на строителната техника и сградостроителството. Най-важните от тях са

— порасналите икономически възможности на страната и стъпването ѝ в крак с развитието на европейския капитализъм, както и излизането ѝ от изолацията прец османското владичество;

— новите културно-битови потребности на българската буржоазия, стремяща се да достигне равнището на европейската материална култура;

— създаването на собствена строителна индустрия и усилен внос на строителни материали;

— Появата на дипломирани специалисти, които стават проводници на новите архитектурни течения и на новостите в областта на строителната техника. Тези фактори влияят пряко и косвено върху сградостроителството у нас. Прякото въздействие се изразява в заемането на строителни методи, конструкции и детайли, както и в присъединяването към „академизма“ към модерните архитектурни течения. Косвено влияние оказват новите изисквания към вида, конструкцията и оформянето на сградите, съответстващи на обществено-политическото и културното развитие на страната, както и на претенциите на заможната част от населението за повишаване на битовата му култура. Така се стига до бързо приобщаване към постиженията на сградостроителството

Роден е през 1930 г. Завършва архитектура през 1953 г. в София. Работи като проектант до 1958 г., през което време създава и реализира проекти за жилищни, обществени и производствени сгради в Бургас, „Златни пясъци“, Хисаря и другаде. До 1962 г. е научен сътрудник в ИГА при БАН. Там той участва в изследвания и проучвания в областта на строителната техника. От 1962 г. е в катедра „Сградостроителство“ при ВИАС. Автор е на редица научни разработки и публикации (сам и в колектив), от които по-важни са книгите „Довършителни работи при индустриализираното строителство“, „Съвременният архитектурен детайл“, „Окачени тавани“, „Мобилни преградни стени“, „Съвременни прозорци“, учебници по сградостроителство и архитектурни конструкции, както и някои статии в специализирани списания и сборници. Заедно с това той участва в проектантски и конкурсни колективи. По-значителните реализации с негово участие са: новият учебен комплекс на ВИАС, подземен гараж за 400 коли в София, директивен план на Студентския град в София, хотел „Ком“ в КК „Албена“, учебни и производствени сгради за нуждите на ВУЗ и др.

Статията е част от обширен труд, посветен на развитието на сградостроителството в България (681—1980)

в напредналите европейски държави и до равнището на тяхната строителна техника. Не е излишно да се направят някои съпоставки в подкрепа на изказаната мисъл. Така например първите сгради със стоманобетонни конструкции на запад се появяват в края на осемдесетте години на миналия век, а у нас — през 1905 г.; първият стоманобетонен скелет е изпълнен през 1912 г., а у нас — през 1920 г. Вижда се, че новостите идват у нас само няколко години след появяването им.

Традицията в сградостроителството от втория етап (1890—1920 г.) на разглеждания период се изразява в запазване на някои конструкции и елементи на сградата, в предпочитание към определени строителни материали, в спазване на известни строителни принципи от близкото минало. Традицията е най-силна в култовата, по-слаба — в гражданската и почти незабележима — в промишлената архитектура. От казаното може да се заключи, че сградостроителството и строителната техника са по-тясно свързани с вида на изпълняваните сгради, отколкото е прието да се мисли, или с други думи — сградите, които са запазили най-дълго своите функционални и типологични белези, са съхранили и чертите на старата строителна техника.

Има проявления на традицията в сградостроителството, които са забележими в началото и после изчезват. Такова е например членението и изпълнението на масивната стена: приземието и етажът, изпълнени от еднакъв материал, се разделят на корниз — там, където е била границата на двата материала в миналото; вертикални ивици от мазилка минават на местата, където са били стойките на дървения скелет. Несъмнено по-силен отглас на традицията е употребата на камък и на каменна зидария в стената, които дори в градските стилни сгради остават до късно в цокъла, ако не като зидария, то поне като облицовка. Тук могат да се споменат и прозорците, при които се запазва пропорцията, начинът на групиране и подреждане — композиционните принципи, които обаче оказват известно влияние и на начина, по който е изградена стената.

Най-силен традиционен белег в сградите от този период е четирикатният покрив с било, независимо от вложения материал. Двускатният покрив остава чужд на нашата строителна практика до края на тридесетте години, като не се смята, разбира се, покривът при сключеното застрояване, където формата е предопределена. Традиционно е и вниманието, което се отделя на комините, на стряхата, на корнизите зъборези.

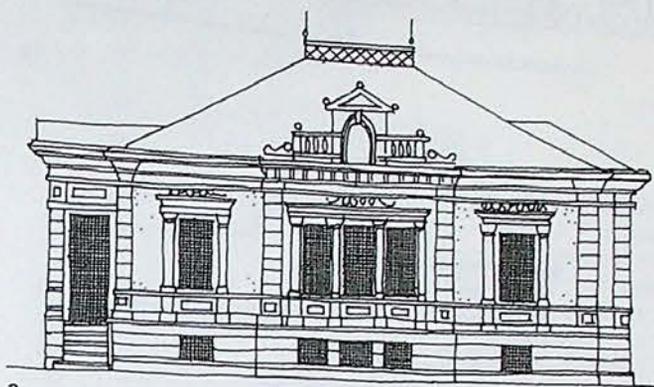
Връзката с традицията при култовите сгради се изразява в оформянето на „зални“ пространства с високи тавани, с тънки опори и с малка разлика във височините на сводовете от централния и страничните кораби, в оформянето на барабана на купола и на неговия корниз, както и в оформянето на стените.

Отделно трябва да се отбележи периодът 1905—1912 г., когато някои наши изтъкнати архитекти обръщат поглед към наследството и по-специално към живописния стил на несевърските и на търновските сгради от XIII—XIV в., като правят опити да създадат национална по форма архитектура. Тези опити са свързани обаче с облицовки имитации на смесена зидария, на арки и корнизи, докато истинската стена е от тухлена зидария и бетон, а отворите са прехвърлени с масивни стоманени или стоманобетонни конструкции. Следователно през т. нар. национално-романтичен период на българската архитектура в строителното изпълнение не бива да се търсят национални черти.

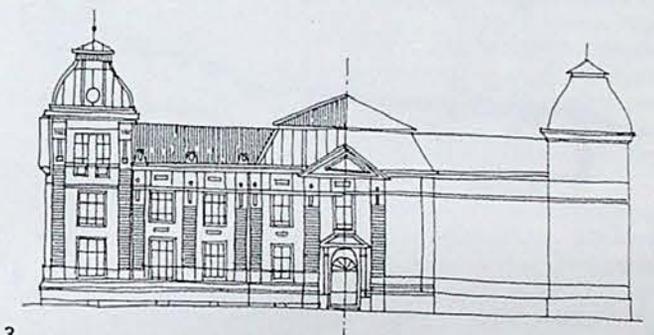
В етапа 1890—1920 г. доминира масивната едно- и малоетажна сграда, но не липсват и по-високи строежи. Стените са тухлени, а подовете — в началото сводови или гредоредови (дървени и стоманени), а към средата на периода — и стоманобетонни. Покривът най-често е дървен, но някои по-големи сгради имат стоманени форми. По това време започва прилагането (а отчасти и производството) на някои нови за нашата действителност материали: фалцови

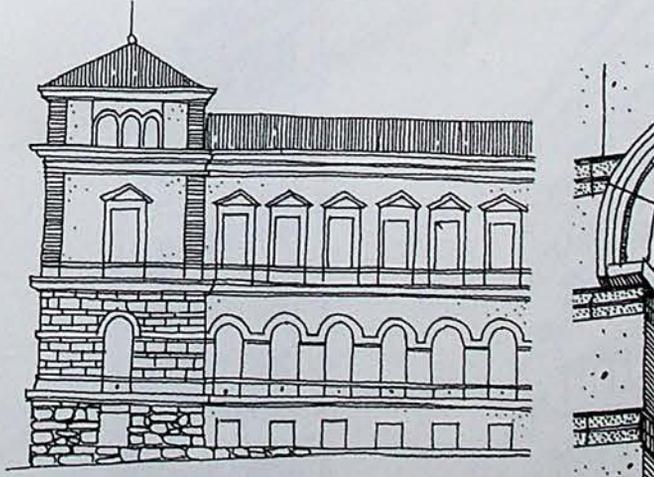
1 Улица в София (около 1890 г.)
Street in Sofia (1890)

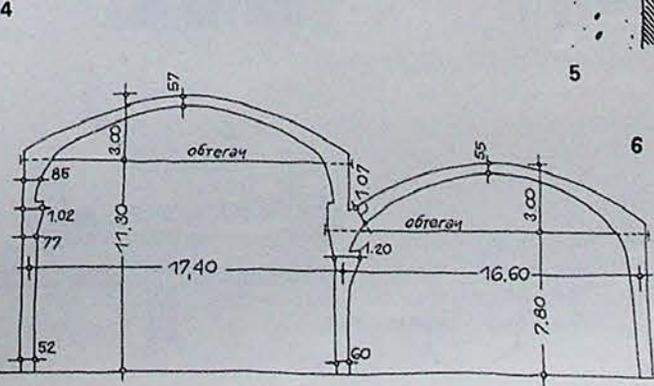
2 Къща в София (края на XIX в.)
House in Sofia (end of 19 c.)

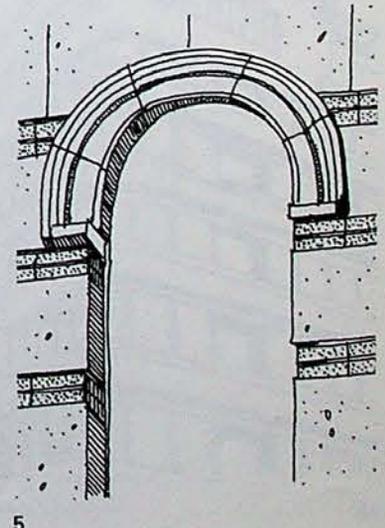
3 Митницата във Варна (1909 г.)
The custom-house in Varna (1909)

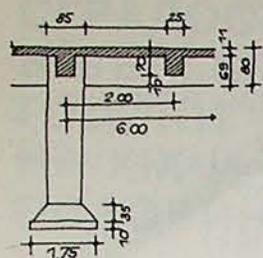
4 Девическа гимназия във Варна (1898 г.)
Оформяне на стената с камък.
Girls' secondary school in Varna (1898).
Stonework.

5 Детайл от стената на Софийската минерална баня (1909—1911)
Sofia Mineral Baths. Wall detail (1909—1911).

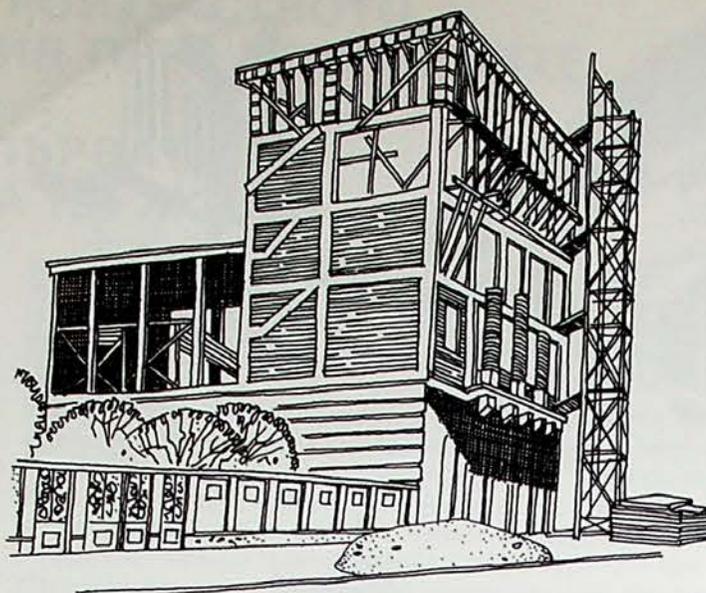

6 Параболни железобетонни рамки в сградата за жп работилница — София (1930 г.)
Sofia railway-yard. Parabolic ferro-concrete frames (1930).

7

7
Стоманобетонна по-
дгова конструкция на
Софийските хали
(1909)
Sofia Covered Market.
Ferro-concrete floor
structure (1909)

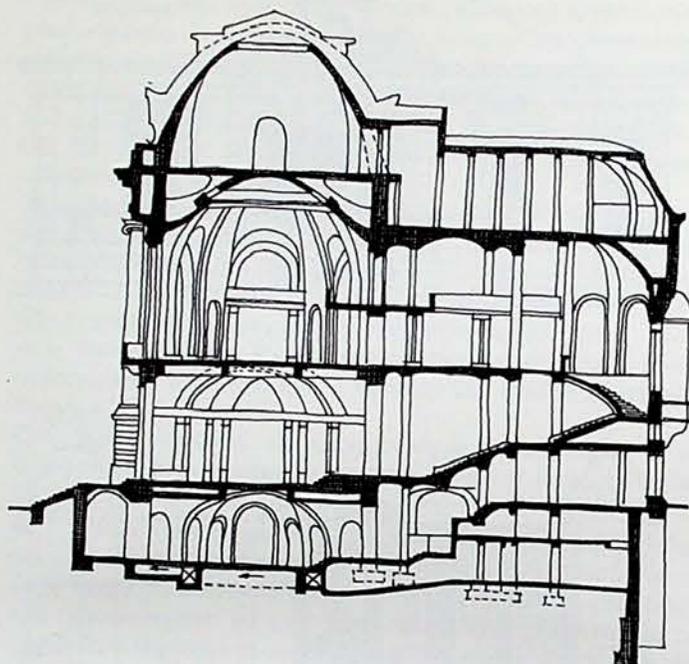
8
Стоманобетонен ске-
лет за сградата на
БИАД — София (1929)
Ferro-concrete frame of
the BIAD building, Sofia
(1929)

9
Сградата на Софий-
ския университет.
Разрез през фойето и
централното стълби-
ще (1927)

Sofia University. Section
through the lobby and
the principal staircase
(1927).

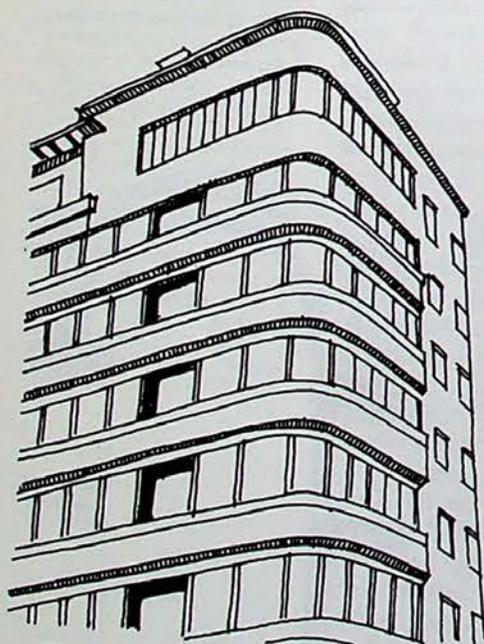
10
Жилищна сграда в Со-
фия с хоризонтално
членение
Residential building in
Sofia with horizontal
breaks

11
Жилищна сграда в Со-
фия с подчертано вер-
тикално членение
(1928)
Residential building in
Sofia with pronounced
vertical breaks

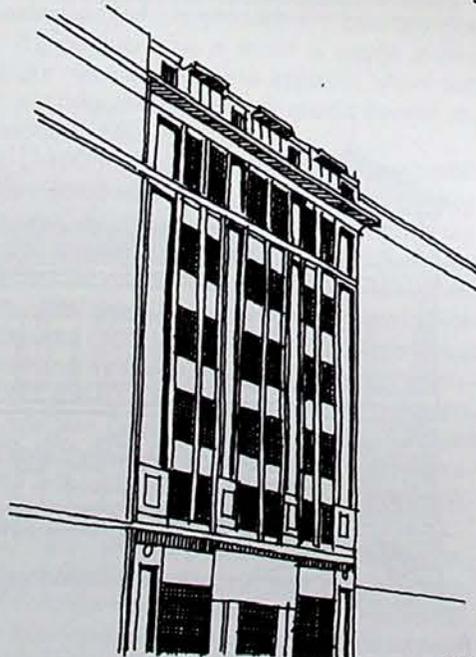

8

9

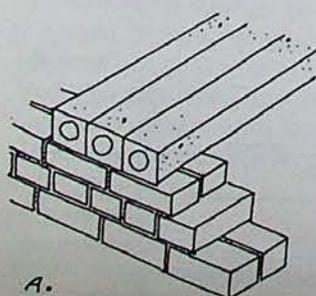

10

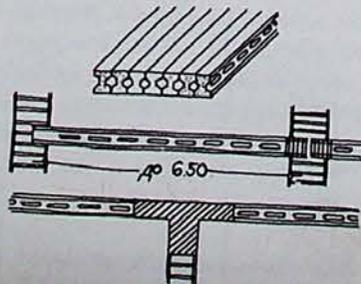

11

12
Готови подови эле-
менти: А — тип „Гра-
нитойд“ (1912 г.),
Б — тип „Планол“
(1924 г.)
Pre-fabricated floor el-
ements: A — „Granitoid“
type (1912); Б — „Plan-
ol“ type (1924)

А.

Б.

12

керемиди, ламаринени листове, мозайка, линолеум и др.; които коренно променят външния и вътрешния облик на сградите. В много части на страната обаче продължават да се изпълняват сгради с гърбен скелет и пълнеж, както и с каменна зидария.

Етапът 1920—1940 г. се характеризира с широкото навлизане на стоманобетона и стоманобетонния скелет в нашето строителство, с което многократно се увеличават възможностите за изпълнение на високи сгради и за прехвърляне на големи подпорни разстояния. Силен аргумент в полза на скелетната система дава поведението на сградите при земетресението в Тракия (1928 г.), както и въобще проучванията относно земетръсната устойчивост на сградите. Външният образ бързо се променя под въздействието на новите конструкции и материали, както и на съответстващите им нови естетически критерии. Изживяно е схващането, че „железобетонът е само съчетание на два материала — камък и желязо — и никога няма да напусне формите на камъка“ (Т. Трендафилов, „Естетиката на железобетона“). Стоманобетонните конструкции се изявяват на фасадата и въобще в облика на сградата, украсата намалява и на нейно място се появяват по-едри пластични елементи — конзоли, еркери, корнизи, пиластри. Обществените сгради се изпълняват в духа на сържана класика. В края на периода тази тенденция стига да прекомерно опростяване на обема на сградата, изчистване на фасадата от всякакви оформящи елементи, а в областта на масовото жилищно строителство — до пълно обезличаване на архитектурния образ. В последния случай роля играят и други фактори, за които ще стане дума по-нататък.

Стоманобетонният скелет дава някои предимства по отношение на мястото, формата и големината на отворите. Първоначалният „вертикализъм“ в оформянето на фасадата и на отворите отстъпва на „хоризонтализма“. Това става възможно с овладяването на новите конструктивни материали. Увлеченията по използване възможностите на стоманобетона обаче в отделни случаи водят до формализъм. В този етап се прилагат много нови материали, произведени предимно у нас: облекчена керамика (кухи тухли и хурди), керамични плочки, паркет, слепени прозорци, гладки шпертплатни врати и др. Не са малко и вносните материали, намерили прием в нашата строителна практика: цветни метали, железни профили (по-късно стоманени), метални врати и витрини. По това време намират приложение модерните инсталации и съоръжения — отоплителни, климатични, слаботокови.

Сградостроителството и строителната техника през този период се развиват изключително под западно влияние. Неговите проводници са завършилите там български специалисти — архитекти и инженери (от завършилите през времето 1878—1935 г. специалисти 97 на сто са следвали в Западна Европа). Някои преки влияния на традицията се срещат в творчеството на отделни наши архитекти (Д. Цолов, Ив. Васильов, Ст. Белковски, Вл. Брънеков, П. Калчев и др.) и в отделни техни сгради. Но в повечето случаи става дума за заемки на архитектурни форми и елементи, а не на строителни похвати и конструкции. Много от приложените елементи от строително-техническа гледна точка са имитация. Според нас традицията в сградостроителството през този етап се изразява главно в привързаността към четириъгълния покрив и в съпротивата срещу „лежащия“ прозорец. Запазени са и някои традиционни композиционни и планови принципи, които обаче имат по-далечно отношение към строителната техника.

Изпълнението и организацията на строителството също търпят значителни изменения. В началото проектантът и изпълнителят все още е едно лице — майсторът строител. Той ръководи строежа по свое усмотрение, съобразявайки се само с изискванията на стопанина инвеститор. Сградите се изпълняват без подробни планове, само по скици или еталони. Този начин на строителство обаче скоро отстъпва на по-съвременна форма с разделяне на проектирането от из-

Арх. Людмил Андреев

Роден е през 1957 г. в Благоевград. През 1982 г. се дипломира в Архитектурния факултет на ВИАС. Три години работи като проектант в МНИПКИ „Минпроект“ в София и една година — като главен архитект в с. Божурище. От 1984 г. е заочен, а от 1986 до 1987 г. — редовен аспирант към ИТИГА—БАН.

„Функционализъм“ е понятие, което изразява определен възглед на формообразуване в архитектурата. Няма точно определение, което да обобщава многобройните му значения — напр. най-общ подход в изграждане на формата или набор от конкретни правила, принцип на проектиране или критерий за оценка и пр. Най-често с това понятие се назовава обособилото се към средата на 20-те години архитектурно течение с много важни последици за съвременната архитектура и с такива именити представители като Гропиус, Мис ван дер Рое, Лео Корбюзие. Функционалното начало е вътрешно присъщо за архитектурата, основна страна в сложната ѝ същност на изкуство от най-дълбока древност. То е в основата, макар и съвсем да не го изчерпва, на функционализма от първата половина на ХХ век. Фрагментарността е основен недостатък на голяма част от литературата за функционализма, обикновено поставяща ударението върху преходно-актуалното, а нерядко (напоследък) единствено на негативното в неговите идеи. Посочвайки основните исторически форми на функционалното, в тази статия ще направим опит да разширим представите си за функционализма, за неговата здрава историческа обусловеност.

Като изкуство, насочено към практиката, архитектурата винаги отговаря на определена цел, изпълнява определена функция. Следователно ползата и целесъобразността са основни нейни характеристики. Методът на функционализма затвърждава първостепенното им значение като мерило за превъзходство и съвършенство на една сграда, дори ако не е непременно свързано с красотата. Там, където се заема с търсене на красивото, принципът „формата следва функцията“ става фундаментално условие за красотата. Два са възможните пътища за изследване на функционалистичния подход в архитектурата. От една страна, това е условното обособяване на отделни негови страни и самостоятелното или сравнителното им разглеждане. Другият е анализ на историческото му развитие — възникване, етапи, особености на съвременния му вариант. Тук ще се опитаме да обединим и двата метода.

Функционалистичната теория е тясно свързана с рационалистичното схващане за изкуството. Връзката между рационално и функционално съвсем не е еднопосочна и линейна, а сложна и противоречива. Самото понятие „рационален“ е натоварено с различно нюансирани значения. От една страна, рационализмът изисква да се гледа на света трезво, ясно и реалистично. Първенството на разума пред емоционалното присъствие е определящо за рационалистичната архитектура. По-различно е значението на рационалното като следване на определен порядък, като осъществяване на идеал. Рационалният ум търси ред и логика в изкуството, както и във всичко друго. Рационализмът разглежда съществуващите неща като модели на идеи и идеали. Вярата в принципи, правила и методи, изискването за яснота и простота благоприятстват функционалния подход. Но наред с това именно правилата и принципите, колкото са по-конкретни, толкова повече пречат за точното приспособяване на формата към целта в архитектурата. Това е особено валидно за „класическата“ рационалност. Нейн основен източник може да се смята рационализмът на Декарт. Според неговия „метод на съмнението“ нещата трябва да бъдат опознавани в истинската им същност, без доказателство от сетивата, които могат да заблудят. Остават идеите, които са вродени в нас и които, след като веднъж са очертани, може да бъдат развити чрез логически и математически операции. Тяхната строга последователност осигурява верността на получените по-сложни истини.

Архитектурна интерпретация на Декартовия метод може да се смята „Есе върху архитектурата“ на Марк-Антоан Ложие (1753). Тук авторът, след като избира един първоначален модел на възникване на първото човешко убежище, логично и последователно изгражда представа за бъдещата архитектура — абсолютна и универсална. Първичната основа са четири вертикални стъбла, върху които се поставят четири хоризонтални, а върху тях други — наклонени на двете страни. Така оформеният покрив се покрива с листа. В историческото си развитие стволите се превръщат в колони, греди и антаблемани, с фронтонен покрив. Най-близкият до съвършенството дорийски храм се компрометира, според Ложие, чрез наличието на стени, които водят до други оскърбления — врати, прозорци и т. н. Развитие то на техниката позволи два века по-късно на Мис ван дер Рое да преодолее тези „недостатъци“ и да се доближи най-плътно до класицистичния идеал на Ложие, възприет, както самият Мис заявява, от Шинкел. Но функционални ли са такива рационални структури? Отрицателният отговор се подкрепя днес с изобилие от доказателства. Противопоставянето на априорния рационализъм е организирано в стройна система още от английския философ Джон Лок. Според неговия „емпиризм“ истина е не това, което се знае, а това, което се случва, фактите, проверени в опита, чрез сетивата. В архитектурата се търси не абст-

рактно съвършенство във действителността, а сетивният комфорт и наслада, доказани от опита. Близко до противопоставянето на рационалистичния и емпиричния метод е отношението между абсолютната и относителната природа на красотата. За Ренесанса е типична абсолютната красота, отъждествявана с чистия вкус — приви-абсолютната красота, благородник, който открива и оценява красота. През XVIII и XIX век въпросът за двата вида красота вече е дискуссионен. Съвместното им съществуване често се приема, но точно то им идентифициране е обект на спорове. Обикновено абсолютната красота се отнася до аритметични пропорции, геометрични фигури или до чистата емоционалност и вкус. Относителната се свързва с органичното, с нравствеността, с адекватността на целта.

Принципното различие на функционалистичния подход от присъщите за класицизма априорност, умозрителност и абсолютност изключва значителното класицистично влияние върху творческата система на функционализма. В архитектурната практика от ХХ в. той се пренася чрез пионерите на модерната архитектура Петер Беренс, Огюст Пери и Адолф Лоос. Далеч преди това в недрата на класицизма се зараждат някои от теоретичните първооснови на функционализма чрез идеите на Жан Луи Корбюзий, Клод-Никола Лъоду, Жан-Никола Луи Дюран и други. Според Корбюзий основните принципи в архитектурата са три. Първият е „ред“ — той дава на елементите на сградата размери съотнесени с тяхната употреба. Вторият е „разположение“ — подходящо подреждане на всички съставни части. Третият — „уместност“ или „приспособимост“ — принцип, според който нищо не е в противоречие с естеството и употребата на включените елементи. На тези принципи трябва да се подчинява и орнаментът. Корбюзий не отбелязва изрично зависимостта на красотата от утилитарността. Но той настоява за единство на основните критерии за превъзходство в архитектурата (стил, удобство и целесъобразност) чрез връзката на употребата. Лъоду отстоява по-категорично основни за функционализма начала Освен апологията на простата геометрична форма, която в традициите на Питагор и Платон е метафизично свързана с морал социални идеи, природа и духовност, Лъоду се възхищава от машината и инженерите. Съществено изискване за архитектурната форма е изразяването на функцията — така наречената „говореща архитектура“. Ненужните форми обръкват предназначението и уморяват очите. Пестеливостта на изразните средства е присъща за класицистичната естетика. При Дюран водещ принцип вече е утилитарността, разглеждана в етичен план. Той повтаря идеите на Ложие за произхода на примитивното убежище и споделя значителна част от неговите пристрастия, но отхвърля архитектурната красота като подражание на каквото и да било модел — природа, примитивна архитектура или човешка фигура. Истинската цел и източник на удоволствие в архитектурата е утилитарността. „Средствата, които трябва да използва архитектурата, са „удобството“ и „икономията“. Удобрството налага сградата да бъде устойчива, здравословна и практична; икономията ѝ налага възможно най-простата, правилна и симетрична форма.¹ Украсата не само не е съществен архитектурен елемент, но даже е и вредна. Методът на Дюран все още е само селекция на по-прости и схематични, но традиционни форми. За една зряла функционалистична доктрина е твърде рано. Но широкят отзвук на неговите лекции от началото на XIX в. във френската политехника е от голямо значение за утвърждаване и конкретизиране на функционалистичните идеи.

Класицистичната разновидност е само една форма на рационализма, който се променя през вековете. Друг е например съзерцателният рационализъм на гревните гърци, при който красотата и доброто са обединени от всеобщата хармония на нещата или теологичния средновековен рационализъм, при който единството е в свръхрационалното единоначалие на бога. Идеята за промяната на рационалността във времето, за това, че тя не е съвкупност от вечни абстрактни принципи, които нагаждаме към мисленето, за да го направим валидно, както и за необходимостта от разширяване на границите на рационалното, намират особено широко приложение в наши дни. При ускореното разрастване на плуралистичните тенденции в културата след Втората световна война се налага идеята, че „различните типове архитектура, валидни и рационални, особено ако гвете системи принадлежат на различни исторически епохи.“²

В аргументирането на функционалистичните идеи, освен рационалното, широко е застъпено и асоциативното начало, правят се аналогии с органичния свят, с морала и други. Органичната и функционалистичния модел от отношение към архитектурата. С основание се смята, че интерпретациите на органичната аналогия са фундамент в теорията на функционализма. Нейно ядро е архитектурата да се подчини на природните закони. Убежението, че цялата природа от най-простите си прояви до вселюдову началото си от древността. То е съществено и за идеята на християнското теологично съзнание за намесата на божествени закони във всяко нещо. По-късно Леон Батиста Алберти нейната „умерена съразмерност на съставните части с оглед на приложението.“³ Тласък в движението на органичните протопоследвалият подем на емпиризма и всеобщият култ към приро-

С БЛАГОГОВЕНИЕТО НА СТАРИТЕ МАЙСТОРИ

100 години от рождението на архитект Радослав Радославов (1888—1979)

Арх. Радославов беше от особения и поизчезнал у нас вид творци, които се отнасяха към професията с благоговението на старите майстори и изпълвайки живота си със съдържание и красота, никога не си позволяваха да заменят привидно малкото и второстепенното заради „голямото“. Мисля, че беше един от малцината, при това от последните рицари на будната творческа мисъл, на благородния дух, на осъзнатата необходимост от самоусъвършенстване. За него прогресът в строителното изкуство беше особено важен и той умееше бързо и методически правилно да го усети и усвои, за да бъде максимално актуален и компетентен като специалист.

Всъщност къде да търсим точно място на арх. Радославов в историята на съвременната българска архитектура, как се вписва той като величина в групата майстори, които за жалост нашата архитектурна критика все още разглежда предимно в биографичен план, бейки се като че ли да изясни влиянията отвън, колебанията, тайните от кухнята на творческите търсения, качеството и равнището на индивидуалния принос, а защо не и сравнителната степен на значимост в решаване на проблемите за даден период? Арх. Радославов е творец от „втората“ (условно приета) генерация забележителни български архитекти от следосвобожденския период, т. е. родените в периода 1885—1895 г.: Тодор Златев, Георги Овчаров, Сава Овчаров, Теодор Горанов, Петър Загорски, Сава Бобчев, Иван Васильов, Петър Марковски, Иван Данчов, Петър Кантарджиев, Димитър Цолов, Станчо Белковски и други. Известно е, че независимо от индивидуалните търсения повечето от тези майстори работят с различен успех в духа на най-добрите изисквания на немския функционализъм, което е естествено за завършилите висшето си образование в Германия в периода около Първата световна война.

Подобни резултати се наблюдават и в страните от Средна Европа, където с голям творчески замах творят изявени майстори: в Чехословакия — Иржи Кроха, Бохуслав Фухс, Емил Кралик, Яромир Крей-

цар; в Полша — Едгар Норверт; в Унгария — Фаркаш Молкар, Йозеф Фишер, Лайош Козица и други.

Един от малцината последователи у нас на така наречения френски функционализъм (без да се абсолютизира това понятие от стилово-естетическа гледна точка) е арх. Радослав Радославов. Преди всичко той учи архитектура при проф. Огюст Пере — възможно най-точното „попадение“ за един млад студент в периода преди войната. Действително Пере (1874—1955 г.), който редом с Тони Гарние е най-значителният френски архитект през този период, има сериозен принос в развитието на архитектурата на XX век: за първи път използва стоманобетонен скелет в жилищна сграда (ул. „Франклин“, Париж, 1903 г.); доказва пластичните и изразните възможности на стоманобетона като материал. Тъкмо от ателието на Огюст Пере през 1910 г. започва дружбата между Р. Радославов и по-възрастния с една година Лео Корбюзие, продължила до смъртта на последния през 1965 година.

Да се установи степента на влияние на френската архитектура и в частност на експериментите на Лео Корбюзие върху формирането на творческите възгледи на арх. Радославов не е лесна задача, защото блестящият възпитаник на „Екол спесиал д'архитектюр“ и „Екол дьо бо з'ар“ госта бързо създава и утвърждава собствен про-

ектантски почерк. В конкурсния си проект за центъра на София, работен преди 9 септември 1944 г., арх. Радославов въвежда някои от най-прогресивните урбанистични идеи на Лео Корбюзие за съвременния град — ново решение на обемите и пространствата, видовете обслужване, комуникациите.

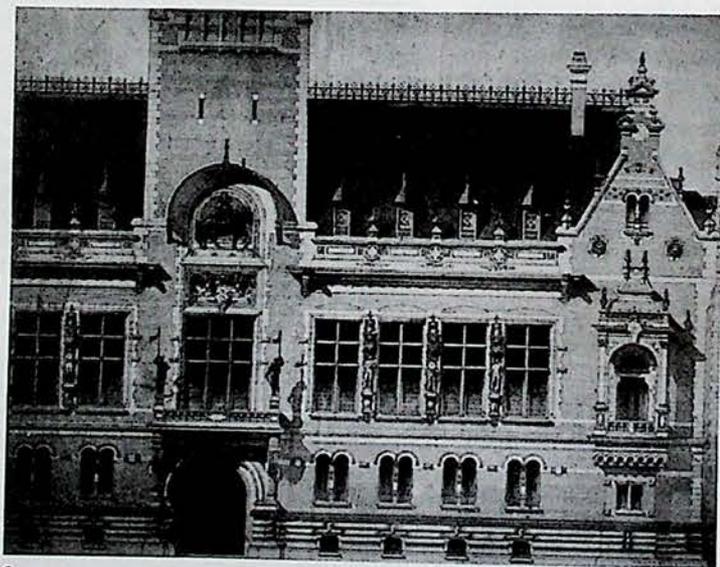
Няколко момента от работата на арх. Р. Радославов би трябвало да се отделят. Преди всичко майсторството в мащабирането и пропорционирането на обемите и фрагментите. Всеки детайл е доведен до неговата технологична завършеност — няма излишни или случайни, а още по-малко липсващи компоненти. След 1951 г. арх. Радославов се посвети изключително на проучването и усъвършенстването на детайлите в архитектурата, на елементите на интериора, на проблемите на хидроизолацията на покривите, инсталациите и т. н. Той е съзателят на модерната концепция за плоските покриви у нас и години наред с неотслабващо внимание наблюдаваше ефективността на материалите и покритията. Отделяше подчертано внимание на хармоничното съотношение на елементите в интериора и то в период на относително подценяване на проблемите на жилищния интериор за сметка на обемно-пластичното въздействие на архитектурния обект. Специално проучваше въздействието на светлината в интериора, оценя-

вайки големите ѝ възможности за решаване на въпроси от функционална и естетическа гледна точка.

Отличното познаване на всички видове инсталации допринасяше за тяхното дискретно провеждане в интериорите на жилищата и за създаването на условия за висока жилищна култура. Арх. Радославов пръв в нашата архитектура въвежда личното отопление в поделите конструкции, въградената телефонна линия, общата антена, общия блок от пощенски кутии, слепената дограма. Беше и между новаторите в нашата жилищна архитектура по отношение на функционалното решение на жилищата на по-високо равнище — ясно зонирани на функциите, обособяване на спалния тракт с баня към него, съвременно решаване на връзката кухня—столова пряко или чрез офис.

Арх. Радослав Радославов работеше спокойно и уверено, недосегаем за разнопосочните модни увлечения в колегията, защото бе дълбоко убеден в силата и качеството на своите философски и естетически критерии за строителното изкуство. Затова може би неговата стилна и сериозна архитектура продължава да бъде напълно актуална, лесно разпознаваема и в известен смисъл дори уникална като резултат и въздействие.

Арх. Людмил Димитров

1

2

3

4

1
Творби на арх. Радослав Радославов
Студентски проект — Париж,
1910—1911 г.

Works of arch. Radoslav Radoslavov
School-years project, Paris, 1910—1911

2
Жилищна кооперация „Недков“, бул.
Витоша“ 48, 1936—1938 г.
„Nedkov“ apartment house, Sofia, 48
„Vitosha“ Blvd., 1936—1938

3
Жилищна сграда на Петър Диманов
в Бургас. Проектиране и строителство през периода 1941—1944 г.
House of Peter Dimanov in Bourgas.
Planned and built in the period 1941—1944

4
Жилищна кооперация, бул. „Витоша“ 59 (в съавторство с арх. Константин Джангозов), 1938—39 г. Общ изглед
Apartment house in Sofia, 59 Vitosha Blvd. (jointly with arch. Konstantin Dzhangozov) 1938—1939. General view

ПРЕУСТРОЙСТВОТО НА САБ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА РЕДОВИЯ ЧЛЕН

Статусът и престижът на архитекта се завоюват над чертожната маса, преди и след компютрите, в сред населението и на строежа. Данчов и Белковски, Васильов и Цолов, Джангозов и Радославов повече чертаеха и пресмятаха. Ние много пишем... Затова трябва да търсим не „статус“ и „престиж“ (звучи като оплакване), а призвание и място в общественото преустройство. Разработването на подменящи преустройството „системи“, „концепции“, „модел“ и „стратегии“ от досегашните концепционалисти е безпочвено.

Няма време за наши стратегии. Стратегията е една.

Усилията по преустройството на проектното дело и бедствията в Стражица разкриха три недостатъка — многословие, бюрократизъм и бездействие. От нас се очаква не безадресно и лично устройство, а да преустроим себе си и средата наоколо, но не с нови дирекции и чиновници. Не концепционно, а с конкретни действия, подходи и механизми. С проекти и програми, с реализации и нови технологии — наши и чуждестранни, в т. ч. и за експлоатацията на изграденото от нас.

Необходимо е проектирането да се целенасочва „отдолу“ и „отгоре“. Да се предотвратява кампанияното повсеместно съставяне на общи планове и проучвания без ясно задание, необходимост и замисъл. С неправилното прилагане на ЗТСУ и нормативния механизъм изкуствено разделихме средата с различните видове разработки за териториално устройство, селищно устройство, извънселищно устройство, архитектура на сгради и съоръжения, интериор, паркоустройство, обзавеждане и други „жанрове“, с редица фази и етапи. А средата е една и тя трябва да се преустрои по цялата многостъпална поредица от разработки и фази. Ето защо САБ е длъжен да помогне на местните и централните органи и на КТСУ при МС находчиво и законно да се отървем от някои прегради, поставени от нашата незряла амбициозност, не-

реални виждания и наивни представи за системността и за големите системи.

Полезно би било основните проблеми пред ИК на САБ да се докладват и решават с участието на представители на местните дружества и на други организации. Предложенията трябва да се формулират и уточняват при трайно взаимодействие с областните органи.

С това активът на САБ ще се разшири. Ограниченият щатен апарат ще се разтовари от несвойствени задачи, ще се насочи към главното. Не ще има „дежурни“ докладчици.

Новият подход е именно в разкриването на проблемите, на противоречивите изисквания и на начините за решаването им.

В този смисъл трябва да се прилага и ленинският обществен и творчески подход. За Ленин директивата е идвала „отдолу“, а обратната връзка е изкристализирала в допълване и конкретизиране на формулировки и указания там, където това се е налагало.

Днес ние, архитектите, трябва да се откажем от назидателния тон и повече да се вслушваме в противоречивите нужди на практиката. Някои наши секции, където се открояват по една-две водещи фигури, от години са изпадали в своеобразен монолог, в техницизъм и егностранчивост.

Какъв статус и престиж ще се извоюват при това положение — изявите ни са често сценарийни, умозрително подбрани, изкуствени, с мимолетен ефект. Повтарят се доводи, понякога отблъскваме и населението с високопарни въпроси на всезнаещи арбитри. Но в диалога страните са равностойни и хората бързо се ориентират за нашите качества. Когато на кръглата маса няма „водещи“, правилното решение се налага естествено със своите достойнства. При създадена творческа атмосфера то се възприема непосредствено и от всеки.

„Обеднелите“ на мероприятията секции на САБ могат да обсъдят съвместно своите проблеми и затруднения или да се

„асоциират“ с други секции, дружества и организации. Време е да преминат от „анатомически“ проучвания на жизнената среда към решаване на взаимодействията между различните среди и ситуации. Това ще повиши критериите при определянето на често самоцелните оценки, награди, журита и обсъждания. Мисля, че и сега избързваме с дълги списъци на предопределени комисии и журьори. Съставът е добър, но трябва да се обнови с колеги, които не са повсеместно заети. Ще има и журьори, определени при самото изпълнение на инициативите по дружества, секции и съседни сфери на дейност.

Крайно време е да се преразгледат критериите. Има „постмодернисти“, които проектират от своите лаборатории изкуствено присадени корпуси по терена, а не са разбрали още логиката на Райт. Къде са нашата теория и критика? Кои ще опише, подреди и градира сегашните явления, тенденции и течения по света? Къде и как у нас се решава връзката между помещението и ландшафта с разбираемия за всеки език на архитектурата?

Организационното майсторство сега е в съчетаването на индуктивния и дедуктивния подход. Завиждам на съкратения апарат на САБ. Ще се принуди рационално да промени своята вътрешна организация, да огледа и прецени практическата стойност на нашата активност, да привлече консултанти и социолози архитекти и от други области, с предложения, приноси и съображения по дружества, секции и институти. За да посрещнем нашия седми конгрес с висока активност.

Арх. Светослав Петров

(Изказване пред организационния пленум на САБ, състоял се през февруари 1988 г.)

Продължение от стр. 4

ва повече трябва да приемем, че от нас ще се иска да бъдем съотговорни при взимането на политически решения. В този смисъл намирам, че темата е много актуална. Основният въпрос се свежда до творческия подход и до творческото виждане. Аз лично в досегашната си работа и доколко имам възможността да участвам в проектирането на централните градски части на София, уверено застъпвам тезата, че трябва да има приемственост, че възможностите на това, което представя територията, идеите, които тя подсказва, трябва максимално да се използват и да се доразвиват.

Друг съществен въпрос е доколко ще съумеем да насочим тези огромни инвестиции за решаването на проблеми, които са наистина важни, съпоставени с проблемите на целия град. Един пример. Аз продължавам да твърдя — за това пиша и в списание „Архитектура“ — че приемам като конкретна реализация обновяването на бул. „Витоша“, като качествена конкретна архитектурно-художествена реализация. Но не мога да приема, че създаването на пешеходната зона по бул. „Витоша“ беше по-важно от решаването на други проблеми в хинтерланда на тази акция — обходи, паркиране и т. н. — няма да се разпростирам надълго и нашироко. Но искам да подчертая, че сега например в проектните замисли за бул. „Георги Димитров“ (които познавам от проведените две обсъждания) нашите колежи (колектив с ръководител арх. Ганев) според мене са съумели да намерят верния приемствен подход и да предложат решения не само на архитектурно-художествените, но и на функционално-комуникационните проблеми и в крайна сметка — да създадат основата за правилно политическо решение, насочено към една успешна реализация.

Подобно беше фактически и решението в Шумен. За това на фона на направеното за 1300-годишнината в Шумен — аз се съмнявам дали операциите, проведените във връзка с посещението на дипломатическия корпус в Благоевград и Плевен, са съвсем целесъобразни, тъй като с тях не се решават важни проблеми.

Значи въпросът не е дали се работи ударно. Аз съм за ударното решение. Според мен ударната намеса в кратки срокове може да върви ръка за ръка с приемствеността, стига да се решават проблеми, които заслужават тези инвестиции и които, съпоставени с другите проблеми на града, са наистина приоритетни.

Това е моята творческа позиция. Обявявам я, тъй като, без съмнение, в този разговор всеки от нас изхожда именно от своята творческа позиция. Не случайно сме архитекти.

Арх. ПЕТЪР ПЕТРОВ. Обстоятелствата се стекоха така, че според административното делене на страната от 1959 година Смолян бе определен за окръжен център. С една разработка се доказа, че може да се съединят трите населени места, от които е съставен градът днес, а за бъдещия му център бе определено празното място между Смолян и Райково. Тогава беше възложено на колегите Велковски и Топрев да изготвят проект за центъра в два варианта. Поради редица обстоятелства тази идея за изграждането на центъра

беше изоставена за дълго време, докато през 1969 г. отново се върнахме към нея. Тя беше отразена в заданието на градоустройствения план за Смолян, който възложихме през 1970 г., а през 1972 г. проведохме конкурс и за самия център. Бяха представени 17 проекта, между които един полски и един съветски. За голямо наше щастие конкурсът беше спечелен от колегата Велковски, който е от този край, познава го добре и неговият проект отговаряше най-пълно на нашите възжеления.

Пректирането продължи от 1972 до 1973 година, когато започнахме изкопните работи в центъра.

Строителството на центъра в Смолян продължи десет години. Цялото население от окръга се мобилизира да помага в неговото строителство. Бяха преодоляни огромните трудности и на инвестиционния процес.

Освен че в продължение на 29 години бях главен архитект, през 18 от тях изпълнявах и длъжността заместник-председател по строителството. Според мен не бива да се сменят главните архитекти на градовете. Градовете не растат за ден-два-три или за година, а за много години и петилетки и човек трябва да остане докрай да си изведе работата.

За отбелязване е, че при нас нито партийното, нито административното ръководство не се е бъркало да каже: това ще бъде така, това ще бъде иначе — не е имало никакво вмешателство от тяхна страна.

Бих искал да отбележа и голямата промяна, която новият център внесе в живота на града.

В Райково и Устово се запазиха старите микроцентрове и животът в тях. Но успоредно с това постепенно се утвърждава и новият център — той доказва своята жизнелюбност. Въпреки че е разработен с перспективата да обслужва един 60-хиляден до 80-хиляден град, той и сега не създава чувството, че е пуст, празен — центърът живее нормално и пълнокръвно. Хората и от трите селища идват постоянно тук.

Арх. СТОЙЧО ВЕЛКОВСКИ: Аз мисля, че винаги е имало такива случаи — по някакъв повод да се изградят даден комплекс, дадена среда. Но като че ли ние малко прекаляваме и в нашите реализации се появяват елементи на известна показност, на демонстриране на нещо. Аз мисля, че ще бъде много полезно за предстоящите комплексни реализации, ако този елемент се омаловажи и се избегне.

Вече се каза, че центърът на Смолян в никакъв случай не е правен повод на посещенията на дипломатическия корпус. По-точно решението за това посещение се взе, след като бяха оценени известни достойнства на започнатата реализация. Тогава именно акцията стана ударна и мисля, че ускорението на работите по повод на посещенията на корпуса беше много стихийно и непланирано и в края на краищата се отрази неблагоприятно. Аз лично смятам така. Въпреки че, може би, иначе тази операция не би могла да се осъществи така бързо при нашите условия. Но последствията на една стихийна, неовладяна реализация се чувстват в момента. При голямата бързина на строителството често се налага използването на неспециализирана работна ръка. В много случаи строителните работи се възлагат на хора, които нямат необходима-

та подготовка и умение.

Още по-неблагоприятно се отрази решението за етапно изпълнение на някои обекти в определения срок — трябваше да се завършат само фасадите им, без да е изпълнено съдържанието на тези сгради. Например прословутият търговски център, който е един от най-важните елементи на центъра, все още не може да бъде завършен. Мисля, че такива неща се допуснаха и в гр. Толбухин, където бяха изпълнени фасадите на музея и на библиотеката, а вътре сградите ги нямаше. Това са именно елементите на показност. Смятам, че изобщо не би трябвало да се опитваме да впечатлим, да смеам някого и да се хвалим с неща, които в действителност ги няма. Много по-ценно би било да покажем съществените неща, които наистина сме направили и които биха били наши собствени постижения.

Би трябвало именно архитектите, опирайки се на внимателно проученото обществено мнение на гражданите и на професионалното мнение на цялата архитектурна колегия, да имат правото и силите да ръководят тези операции. А много често се явяват чисто административни решения. Подобна административна намеса не е избегната в нито един от случаите, за които става въпрос — нито в Шумен, нито в Ловеч, нито в Смолян. Въпреки че арх. Петров смята, че в Смолян административният натиск не е бил така силен, аз мога да кажа, че той се появи точно, когато резултатите станаха видими — тогава местните ръководители започнаха да се намесват и то в отрицателна посока.

Твърде важен е и въпросът за финансирането. Ние знаем, че когато един стопанин строи нещо за себе си, лимитира стойността на строителството в зависимост от собствените си пари. А при нас процесът на финансирането не е много ясен, той винаги носи следите на известна анонимност. Мисля, че този елемент заслужава по-сериозно внимание и струва ми се, че напоследък са създадени условия този процес да бъде овладян, да стане икономически оправдан.

Що се отнася до обществената оценка, мога да кажа след разговора си с най-обикновени хора от Смолян — шофьори, работници и др. — че новият център повишава тяхното самочувствие. Това не може да се отрече, но то не значи, че оценката им за отделни неща е винаги вярна. Забелязал съм също и в гр. Толбухин, въпреки че неговите граждани се хвалят с неща, които ние по принцип отричаме — с тази фалшива улица на занятията, с този „етнографски комплекс“, който по принцип е една объркана история.

Трябва да е ясно, че истински ефект — социален и икономически — могат да дадат само комплексните реализации, които ние много малко правехме в миналото. От отделните сгради, които се строят, не може да се очаква такъв ефект.

Във всички случаи обаче — подчертавам отново това — трябва да се пазим от фалша и показността.

Арх. КОНСТАНТИН КОЦЕВ: Развитието на всеки по-голям град във времето оказва влияние и върху изграждането на неговия исторически център. Но, когато посредством модерните (а понякога по-скоро модните) удобни и безконфликтни транспортни и пешеходни връзки, подобряваме комфорта на обитаване, нерядко загубваме безвъзмездно духовния

комфорт — резултат, за който много малко мислим, когато провеждаме технически и върховни съвети.

В Бургас също стана сблъсък на два градоустройствени фактора. Това са, от една страна, историческата среда, а от друга — урбанизацията на съвременния град, съвременния окръжен, а сега вече и областен център от първи функционален тип.

Според мене проблемите при обновяване на централните градски части се обуславят именно от динамиката на противоречията, произтичащи от тези два фактора. Тя определя и основната задача, която стои пред проектантите и ръководителите на града — да запазват или да променят.

Ние не правим застроителни планове, за да посрещнем дипломатическия корпус. Ние правим застроителни планове години наред преди това. А когато дойде време за посещенията на корпуса или за някаква друга изява, ние започваме да осъществяваме тези застроителни планове. За отбелязване е, че много често планът, който се осъществява, е предхождан от поредица по-стари, нереализирани или частично реализирани планове, той обаче не възприема и не доразвива техните градоустройствени идеи, дори когато те имат очевиден кацества. Аз и досега съжалявам например, че в Бургас се зазуби градоустройствената рамка, предвидена по един от ранните застроителни планове, в които с ключообразната форма на площада се установяваше връзка към лъча на другия площад — „Баба Ганка“. След това тази форма стана кръгла, по-късно правоъгълна; прекъсна се приемствеността, премина се към едни правоъгълни площади, които дори нямаха и рамка. Грешките, които се допуснаха, донякъде се дължеха на виждането по тези въпроси на всички одобряващи инстанции, които много често плащаха данък на модното. Сега, когато вече започнахме повече да говорим за загубата на духовния комфорт, за изгубените социални контакти, за обезлюдяването на централните, за деградирането на нашите стари исторически центрове, трябва много внимателно да осмислим и осъвременим тези вече остарели решения, предлагащи широко навлизане на модерните правоъгълни форми и високите сгради.

За частите ние построихме нашите двете високи сгради и сега застроителният план на Бургас не предвижда повече високи сгради, дори и в комплексите.

ЛЮБЕН ТОНЕВ: Някъде са ги забранили.

КОНСТАНТИН КОЦЕВ: ...така че вече няма да строим такива високи сгради!

ЛЮБЕН ТОНЕВ: Но си имате хотел „България“, който ви стига.

КОНСТАНТИН КОЦЕВ: Но си имаме хотел „България“ и стария окръжен съвет. Те ни стигат. Те бяха данък на господстващите тогава модни увлечения — и на инвеститорите, и на архитектите. Спомням си, че когато проектирахме жилищния район „Меден рудник“ в Бургас ние предвиждахме средна етажност три и половина етажа.

Когато отидохме на върховен съвет, ни задължиха, за да бъде „Меден рудник“ икономически изгоден, да бъде със средна етажност 9 и половина етажа! Аз пазя протокола. Задължиха ни от Върховния съвет. Върнах се и започнах да работя отделните зони. По изключение направих седем етажа, не девет и

половина. Обаче, когато го защитавах в нашия общински съвет, ми казаха: Ще го преработиш, ти не си спазил изискването на Върховния съвет за девет етжа и половина! Може ли някой от нас тук да твърди, че при такава средна етажност е постижим какъвто и да е комфорт на обитаването?

ПЕТЪР ПЕТРОВ: Мене са ме викали в Министерския съвет да обяснявам защо в Дефин предвиждам четириетажни жилищни блокове, а не осем-девет-десететажни.

КОНСТАНТИН КОЦЕВ: Що се отнася до общественото строителство, трябва да кажа, че конкретно в Бургас — в неговия стар исторически център, ние сме изостанали много. За разлика от други по-малки градове, ние изградихме периферията и там вече няма овехтели едноетажни къщици. В покрайнините всичко е ново, асфалтирано, благоустроено. А когато отидем в центъра и влезем във вътрешните дворове, се сблъскваме с овехтост и осезаема мизерия на гнило. Някои сгради, строени още преди войната, които толкова ни харесват със своите фасади, обем и с човешки си мащаб, са вече много амортизирани.

ЛЮБЕН ТОНЕВ: А мислили ли сте да почнете обновяването на тези фасади?

КОНСТАНТИН КОЦЕВ: Правим го, но тази работа е много скъпа и нашето общинско ръководство не гледа сериозно на нея, тъй като е поставено пред други много остри проблеми. Например — жилищната криза в Бургас, която нараства много бързо и е на второ място по динамично развие. А една къща се възстановява най-малко за три години. Наистина става много хубава, но представите си колко години трябва, за да обновим всички паметници.

Този въпрос съществува и в развитите капиталистически страни. За мен е безспорно, че в някои зони на града ние трябва да запазим мащаба, естествено, без да се стремим в новото строителство към пълна имитация на околното традиционно застрояване — съществен за средата в тази зона е именно мащабът.

ЛЮБЕН ТОНЕВ: Каква е преценката не на специалистите, не на управляващите, а на обществеността за бул. „Ленин“, за чудната черквица пред хотел „България“, за бруталния обем на хотела, изправен сред голямото празно пространство, за контраста между него и старата сграда на Георги Овчаров? Интересува ме как обществеността приема и преценява духовните ценности от миналото и новите постижения?

КОНСТАНТИН КОЦЕВ: Тук впечатленията и мненията на архитектите и на обществеността в Бургас се различават. Болшинството професионалисти казват: „Как може така грастично да се постави този хотел сред тези сгради?“ Но една анкета, направена през 1980 г. сред хора от различни краища на Бургас, показва, че за тях едно от най-приятните места е зелената площ пред хотел „България“.

СТОЙЧО ВЕЛКОВСКИ: Какво очаквате, да не мислите, че хората ще кажат нещо за това? То е въпрос за възпитание. Ще ви кажа следното: наш колега като докладваше плана на Русе, изтъкна, че се запазват всички паметници на културата. А един от участниците в заседанието каза: „Да се съборят всички тези къщи на старата ру-

сенска буржоазия и да се направят едни хубави жилищни блокове! Друг пример: правих един комплекс в Ямбол с три-четиретажни жилищни сгради. Тозавашният председател на Окръжния народен съвет каза: „Ние имаме решение по ниска сграда от девет етажа там да не се строи — вашият план пропада“.

За съжаление нашата пропаганда нашата архитектурна професионална пропаганда е на много ниско ниво, ние не сме успели да убедим обществото кое е хубаво.

ЛЮБЕН ТОНЕВ: Това поставя пред нас, пред архитектурната колегия големия въпрос за нашите граждански и възпитателни задачи — как да направим така, че хората да разбират правилно нещата. Аз помня, когато след култовската период се построи ЖК „Замов“ по проект на Богдан Томалевски. Всяка събота и неделя хората идваха от Кюньовица, от всички краища на София да ахкат от възторг, да гледат свежата, новата архитектура с хубавите цветове вместо украсителските корнизи. Радваха се хората. Това означава, че мнението на нашия народ не е равнозначно с мнението на окръжния председател или на друг отговорен служител.

КОНСТАНТИН КОЦЕВ: Бих искал да споделя и един особен проблем, свързан с програмата за ускорено развитие на центъра на Бургас. Тя беше изготвена преди две години, но сериозна работа по изпълнението ѝ започна в началото на тази година. След уточняването на градоустройственото решение и обектите Областният народен съвет разпредели задачите между проектантските колективи и институти, включително и столичните организации „Софпроект“ и „Главпроект“. След това първоначално разпределение обаче, някои от инвеститорите са предпочели да заменят бургаските проектанти с такива от централните софийски организации. На събрание на дружеството на бургаските архитекти, те са изразили обидата си от факта, че за всички тях (120 души) са останали само 1—2 по-маловажни обекта от вида на магазин за поддръжки. Тъжно е, че точно архитектурите, живеещи и работещи в Бургас, са лишени от възможността да направят нещо престижно в своя град, още повече, когато тази възможност е съвсем реална. Трябва да поговорим с инвеститорите — да имат предвид, че ако утре се наложи да потърсят проектантите за по-обикновена работа, те естествено ще им обрънат гръб. Никога досега не са били привличани откъм цели екипи, винаги са се организирали сборни колективи. А от настоящата програма на бургаските проектанти са възложени само техническата инфраструктура и някои художествени работи по градския дизайн.

(Проблемът, засегнат от арх. Коцев, е повод да запознаем читателите и с писмото, което получихме от арх. Тодоров, директор на ЗПО — Бургас, задочен участник в разговора).

Арх. ГЕОРГИ ТОДОРОВ. Проектантите е най-сериозно подценяната част от инвестиционния процес на операцията, която се провежда в момента. Проучванията закъсняват, работата не е започнала, има сериозно изоставане от първоначалния график, а крайните срокове стоят. И още не-

що — списъците с уточнените обекти и проектанти бяха предложени на инвеститорите, но по работата беше насочена към проектантски колективи извън Бургас. Това е в ущърб на познанията на обстановката и в ущърб на самочувствието на пренебрегнатите бургаски проектанти. Нашите колеги имаха голямо желание и амбиции, някои бяха готови да проектират безвъзмездно, само за да могат да направят нещо в Бургас, нещо за Бургас. Но при разпределението на обектите не беше зает авторитетът на бургаската архитектурна колегия. И още един, особено сериозен въпрос: в градоустройството на бургаския център, така, както се работи в момента, липсва каквато и да е обединяваща идея — обектите са силно разпръснати и дори когато се изградят, не биха могли да образуват някаква система, не биха могли да въздействат цялостно.

АТАНАС АГУРА: Ако приемем, че нашите селища и техните центрове са така или иначе под въздействието на определени политически решения, възниква въпросът с какво ние можем да допринесем тези трусове или тези акции да бъдат по-полезни за хармоничното, нормално и положително развитие на дадено селище, на даден център. Не знам какъв ще бъде отзвукът от сегашната среща в нашия професионален печат, но може би този проблем трябва да получи по-широка обществена популярност, защото предполагам, че и в бъдеще развитието на нашите градове ще получава подобни тласъци. Много зависи от нас те да бъдат по-качествени във всяко отношение. Аз не бих се дистанцирал от добре обмислени и планирани операции, каквито се осъществяват в историческите селища не само у нас, но и в чужбина. (Убедителен пример в това отношение е практиката в Германската федерална република). Успехът на подобни операции зависи от тяхната подготовка и от стила на осъществяването им — условия, които трябва да се осигурят от ръководителите на операцията, за да се постигнат по-цялостни и по-добри резултати, предпазени от евентуални рискове. Едва ли само в нашите професионални среди трябва да се търси причината за незадоволителното качество на подготовката и осъществяването на тези операции и като пример ще дам работата на колектива на арх. Спиридон Ганев по операцията „Георги Димитров“ в столицата — вече година и половина нейната подготовка се ограничаваша в първоначалните планови и градоустройствени аспекти. Разбира се събитието е известно — предстоящият конгрес на партията — и то трябва да намери някакво отражение. Поне такава е досегашната практика у нас. Аз не смятам, че тя е погрешна по принцип, а по-скоро поставям въпроса как да бъде усъвършенствана в интерес на нашите селища и техните центрове.

И в този аспект искам да кажа, че предварителната, подготвителна фаза на подобни операции се регламентира, обсъжда и решава в един твърде разтеглен период и след това за тяхната конкретната физическа реализация остава малко време. Ето тук — в разпределението на времето, в което се планират и осъществяват тези операции аз (а предполагам и всички присъстващи) намирам много големи слабости. Реално разполагамето

време се изхвърля разточително за подготвителните етапи на тези операции, поради което след това страда качеството на прибрзаното им осъществяване.

От собствен горчив опит мога да кажа, че голяма част от проектантското време се изхвърля и за бюрократичните операции по разглеждането, съгласуването и т. н., което се дължи на регламентирания неадекватен на тези операции инвестиционен процес.

Смятам, че всички онези акции, които не се основават на стабилни и добре подготвени градоустройствени решения и на добре подготвена инженерна инфраструктура, са изцяло порочни. Проблемът е изключително важен, тъй като подготовката на инженерната инфраструктура, да речем на една градска ос, на един градски булевард, отнема голям процент от капиталните вложения. Този процент наистина зависи до голяма степен от вида, наситеността и разпределението на самата инфраструктура в обновяваната територия, но така или иначе той е значителен. В някои случаи достига 50, 60, 70 на сто и повече. За околното пространство на Народния дворец на културата в София подготовката на инженерната инфраструктура е може би над 75 на сто от общите разходи и това е съвсем естествено.

Възможно ли е да подготвяме правилно операцията, която предстоят? Аз мисля, че е възможно. Въпросът е в компетентната професионална подготовка — не само архитектурна, но градоустройствена и инженерно-техническа — на една такава операция и след това вече — в планомерното ѝ осъществяване.

В това отношение досегашната практика търпи справедлива критика, тъй като много ценни елементи от подготовката на една операция могат да се унищожат с прибрзаната ѝ реализация. Струва ми се, че тук гаранции все още няма, просто е въпрос на шанс как конкретното ръководство на даден град или на даден окръг, или на дадена област поема ангажимента за осъществяването на тази операция, има ли необходимите за това качества или не. Така че възможните подходи към отделните случаи зависят много от персонажа, от стила и метода на ръководство, които са страшно различни. Накрая искам още веднъж да подчертая, че събитията ще има, ще има и подготовка на селищата за тях. Въпросът е ние с нашата дейност да помогнем тези събития да намират оптимално отражение във физическото и естетическото изграждане на нашите центрове. Защото добре подготвените операции могат да бъдат метод за развитието на едно селище — разбира се, без този метод да се противопоставя или да измества по-сериозното и по-генерално планомерно развитие на едно селище в общ структурен аспект.

СТЕФАН ПРОДЕВ. Скъпата архитектурна и градоустройствена козметика по повод на конкретни събития е съпроводена с нарушаване на обществени принципи. Това е неестествено вмешателство в съдбата на града, което не само троши народни пари, но и нанася сериозни психологически и социални рани. В този маниер на обновяване на нашите градове има нещо феодално не само като административен замах, но и като отношение към градския суверенитет. Тук се нарушава цяла система от пред-

стави за народа като суверен на градската територия и за правомощията му върху нейната историческа и социална цялост. Не случайно нашите градове и градчета започнаха да си приличат като две капки вода. Дълги години мощни сили извън тях им диктуваха пътя, по който трябва да се развият, налагайки върху оригиналната им плът недомислени архитектурни калъпи.

Съжалявам, но трябва да кажа, че в този процес на кампанийно обезличаване на българския град незавидна роля играеха и нашите архитекти. Те не намериха сили у себе си, за да устоят на натиска и да дадат истински професионален отпор на административната агресия. Обратното, помамени от бизнеса, предлаган от държавата, и от възможността за бързо професионално реализиране, много от тях станаха съучастници в това скудоумно дело. Знаем, че говорим грубо, но фактите са много по-груби от словото ми. Един ден историкът на съвременната българска архитектура сигурно ще бъде бая затружен в опитите си да дефинира гражданското победение на днешния архитект. В редица случаи това победение е неуловимо, станало жертва на вегомислени амбиции и на тенденциозно журиране. Волята на инвеститора и неговият официозен вкус взеха връх над здравата икономическа и естетическа мисъл и с това хвърлиха нашата архитектура в различни компромитации я авантюри. Примерите са много, за да ги цитирам. Като си помисля само колко излишен бетон се изля върху бедната ни земя и колко исторически и природни ценности бяха разсипани, за да се задоволи едно или друго некомпетентно желание по някакъв официален повод!

Време е да започнем да проектираме и да строим не защото идва празник или защото някой ще ни гостува, а защото животът иска от нас неотложни решения. Време е българският архитект и градостроител да се издигне над вегомислени феодализъм и да каже своята тежка дума по всички въпроси, свързани с архитектурния облик на съвременна България. Градовете ни трябва да се строят и модернизират не във връзка с една или друга представителна кампания, а според социалната нужда на обществото. С това ще спестим не само пари, но и интелектуална енергия, ще се измъкнем от греха на помпозната, но ненужна поръчка. Тук проблемите са не само професионални, но и морални, защото няма истинско творчество без морал. В този смисъл позволете ми да завърша с една парафраза върху известната мисъл на Бюхнер: „Война на двориците...“ Парафраза е: „Война на всяка излишна представителност!“ Ето го пътят...

СПИРИДОН ГАНЕВ: Мога да твърдя, че операцията, която се провежда в София поне през последните няколко години, не могат да се нарекат „операции в последния момент“. Решението за провеждането на всяка една от тях се свежда по-скоро до управленчески избор, между няколко възможности, които дълго преди това са проучвани и подготвяни и всяка от които носи определени социални и функционални придобивки на града.

АТАНАС АГУРА: Има още шест-седем алтернативни операции, за които е извършена такава подготовка и които чакат.

СПИРИДОН ГАНЕВ: Коя от тях би се развила и на кой етап, зависи и от общинските власти, и от техните кредити.

ЛИЛО ПОПОВ: А защо да не зависи от гражданите?

СПИРИДОН ГАНЕВ: Ето един сериозен въпрос. Аз мога да кажа как общо взето се променят мненията, по-точно — как се избира посоката на решенията. Например, операцията за обновяването и оптимизацията на търговската мрежа и на комуникацията в зоната на площад „Димитър Благоев“, и бул. „Димитър Благоев“ е подготвена много добре, но до този момент не е намерена възможност да бъде осъществена, защото бул. „Христо Ботев“ и бул. „Димитър Благоев“ имат извънредно голямо комуникационно значение за функционирането на главния градски център.

Евентуалното развитие на проекта за обновяването на бул. „Георги Димитров“ е също твърде интересно. Замислен като продължение на започналото от юг обновяване на главната градска ос „север-юг“, в процеса на дългогодишните проучвания и обсъждания този проект разкри значимостта на някои особено сериозни проблеми на инфраструктурата, които биха могли да се решат с неговото осъществяване. В последните обсъждания вече се чувства нарастващата готовност на Столичния народен съвет да приеме тази операция.

Но при всички случаи трябва да имаме предвид, че нашите творчески виждания не винаги съответстват на желанията, целите и възможностите на обществото на даден етап. Ние нямаме точен механизъм, поне засега достатъчно изпитан, за да установим какво е широкото обществено мнение за необходимостта от някаква операция или след това — за резултатите от нея. Но зная, че вероятно нашите желания, на архитектите, изпреварват възможностите на обществото и че ние от наша професионална гледна точка много често тласкаме напред реконструкцията на централните градски части (ако се съди по световната литература, явлението има общ характер). Но независимо от това, че намеренията ни са добри, ако не са подкрепени от възможностите на обществото около нас, те остават нереализуеми. Те са нереализуеми поне в желанието им и декларирани от нас като автори максималистичен, завършен вид. Така възниква въпросът дали ние да сътрудничим за тяхното свеждане и пригаждане към сегашния етап или обратното — да ги спрем, защото не могат да се развият в своя идеален вид. В конкретната обстановка всеки от авторите решава този въпрос като спира някъде посредата, прави компромис с това, което би желал да види, опитва се да принуди обществото да вложи повече от това, което то реално може да вложи, и накрая се стига до една реализация, която в някакъв случай не е чисто авторска, която е и реализация на дадена община, на област, на определено място и в определен момент, под влияние на „Н“ представители на обществеността.

Конкретно за София искам да обърна внимание и на един особен проблем, с който ние се сблъскваме в работата си по бул. „Георги Димитров“ — проблемът, че в момента стопанян на тази територия са три отделни общини. И Столичният народен съвет ни най-малко не се опитва да централизира решенията и средствата, а поставя общи директиви за реализа-

цията на тази операция в следващите 3 или 13, или 33 години. По този начин той приканва трите собственика на тази територия да бъдат любезни да построят инвестиционните си програми така, че да вървят дружно напред в задоволяването на своите нужди и на нуждите на града.

За общината на север от Львов мост все пак е лесно, тъй като тя обхваща територията и от двете страни на булеварда, но на юг от моста тази територия вече се разделя между другите две общини. Подобна ситуация е особено трудна за архитектите, свикнали да контактуват за добро или лошо с единно градско ръководство, тъй като сега вече те трябва да се съобразяват с абсолютно различна обстановка и да изграждат други отношения с обществеността и самоуправляващите се общности. Това ще ни накара да се борим за установяването на едно общо мислене и да се мъчим да го приведем към обществено-политическите реалности — такива, каквито те се очертават за следващите пет години.

Сигурно има много работи да научим в този процес, но трябва да сме наясно, че няма кой друг да го води от наша професионална гледна точка.

ИВАН БИТРАКОВ: Смятам, никога не вярва в това, че акцията по обновяване на центъра на Благоевград бе проведена заради посещението на дипломатическия корпус. То бе само някаква граница, която определи срока за реализацията. Известно е, че почти всички наши градове имат нужда от обновяване, но средствата за неговото осъществяване се отпускат и насочват последователно там, където тази нужда е най-остра и неотложна.

Жалко е обаче, както каза и арх. Агура, че за действителната реализация в Благоевград беше оставено съвсем малко време. Може би първоначалният срок бе съвсем нормален, но докато инвеститорът реши своите задачи — да определи кое и как да се направи, за проектиране и за реализация вече не остана почти никакво време. Смятам, че нашите констатации и препоръки могат да бъдат особено полезни именно на инвеститорите, които биха разбрали как да планират подобни операции, за да не се прибягва до невъзможно кратки срокове за проектиране и изпълнение.

Не съм съгласен с тези, които смятат, че обсъждания като сегашното приличат по-скоро на панихиди. Твърдя предостоят такива акции за обновяване на много градове, така че това, което сега се констатира, е много важно, за да не се повтарят досегашните грешки. И така — един от основните изводи е, че е необходимо да се предвиджа достатъчно време за такива операции и то да се разпределя така, че да се осигуряват оптимални срокове за проектирането и изпълнението. Друг важен извод е, че конкурсният принцип трябва изцяло да се поддържа. Той трябва да бъде задължителен за такива акции, особено при изграждането на градските центрове и ансамбли, независимо от техния мащаб.

При скъсените срокове на досегашната практика проектирането се възлага на определени колективи или лица с доказани професионални качества. Разбира се техните проекти и реализации са професионални, но мисля, че това не е достатъчно. Необходимо е, особено в тези обекти — градските центро-

ве — да се намери нещо ново — някаква нова психология, нови идеи. Освен това при тези бързи реализации авторите не винаги могат да запазят своето авторство — инвеститорите често стават съавтори като налагат замяна на материали или замяна на решения, за да спестят време и да спазват определените срокове. И какви се получава? Въпреки различните идеи и замисли, много неща се уеднаквяват, тъй като инвеститорът разполага с един единствен вид материал.

Една честа наша грешка — на самите проектанти, е тази, че ние гопуснахме увлечения. Сега ни е жално да направим някоя хубава голяма сграда и да вложим колкото може по-скъпи материали, колкото може повече „синтез“, без това да е напълно оправдано. Материалите, които влагаме, не винаги отговарят на нивото или на съдържанието на обекта. От тук вече стойността се увеличава, губи се връзката с наследената среда, създава се някакъв лъжлив нов образ. Вече 20 години работя в Благоевград и твърдя, че има осезаем положителен ефект от проведената обновителна акция, независимо от най-различните реплики по неин адрес. Естествено е всеки да има собствено мнение и тези мнения да са различни, но надявам се за всички е очевидно, че гражданите на Благоевград получиха ново самочувствие, че ценят и пазят създаденото.

Местното ръководство понякога се страхуваше за отделни детайли и казваше: „Това нашите хора ще го надраскат, ще го изпочупят“. Сега те самите видяха, че хората уважават и пазят това, което е направено, което е хубаво.

ХРИСТО БУЦЕВ: Правилното решение на политиките винаги зависи от архитектите, а аз не съм убеден, че архитектите полагат всички усилия то да бъде взето. Обикновено архитектите си измиват ръцете с политиките. И обратното.

В нашия разговор бих искал да си послужа с един образ — представете си, че ви покана да ми гостувате след десет гена. Представете си и че в моя дом не всичко е в ред — канализацията работи зле, тук-там има изкътени плочки и олющени тапети, мебелите скърцат, по целия апартамент са разхвърляни нужни и ненужни вещи, чистотата е най-малко съмнителна. Тогава решавам, че ще ви покана в хола — изхвърлям всичко от него и купувам нова гарнитура. Какво ще бъде вашето впечатление от моя дом? Как бихте се чувствали в „обновения“ му хол?

Бих искал да се спра, може би не без връзка и върху известния случай с гребния канал в Пловдив. Историята му е много любопитна. След като ние на няколко пъти пуснахме публикации във вестника, бяхме извикани в Пловдив. Извикаха ни самите проектанти, не ръководителите. Проектантите, млади момчета, са спечелили с този проект конкурс на АМА. И започнаха да ни убеждават и ни убеждаваха, така ни убеждаваха, че едва ли не щяхме да се съгласим, ако не знаехме, че всъщност вода няма да има. Няма да има вода и това е явно за всички, но самите проектанти, кой знае защо, са си затворили очите. И тук вече опираме до нещо, което аз лично в крайна сметка наричам морал на архитекта. И още нещо, по което мисля, че трябва да се говори е убиването на историчността. Например за мене човекът, който влиза в центъра на Смолян, е

лишен от усещането за историчност на това място. То е убито от завършената вкамененост на центъра, която създава чувството, че нищо повече не може да се добави, т. е. за една затворена система, в която, както арх. Кръстев каза, точката е сложена окончателно. Според мене същоото важи и за „Варошите“, независимо дали те са или не са резултат от реконструкция. Когато нещо такова се направи едновременно, архитектурът така или иначе несъзнателно го подчинява на един „стил“ — „88 година“ или „80 година“ или „70“, безразлично. Изобщо при всяка мащабна операция нещата застигат в една епоха. Например бул. „Витоша“ — магазините са различни, но те всички са „86 година“. Това е един от недостатъците, за които ми се струва, че би могло да се говори. И накрая бих искал да се спра на факта, че КТСУ и групата на Дейков от Института по изкуствознание при БАН още преди една година са разработили механизъм за обществеността оценка, който, доколкото знам, вече е влязъл в сила по нареждане на самия комитет. Има си вече предложени три или четири вида социологическо тестване на общественото мнение. След като бъде проучено, то се подлага на експертна оценка, така че професионалистите не са пренебрежнати. Въпросът е само този механизъм да се задейства. Но ние, обществеността, не го виждаме да се задейства.

Арх. ТОДОР КРЪСТЕВ: Добре е, че този разговор е ограничен само върху един аспект от безкрайната тема за обновяването на градските центрове — аспекта на „ударните“ мероприятия или „тласъци“ в обновяването. Но мене лично този вид обновяване ме интересува в случаите, когато то се осъществява в исторически формиращи градски центрове, съдържачи много напастявания от различни исторически епохи. Какво става с тях, когато са подложени на обновителен тласък? Мисля, че тези тласъци безспорно имат известни положителни черти — преди всичко това е мощната концентрация на ресурси, на усилия и на мозъчна енергия, които се влагат в тяхното проектиране и изпълнение. Тези положителни черти се изявяват главно в случаите, когато се осъществяват чисти градоустройствени операции (както беше в Смолян например) — изцяло нови и мащабно разгнати в една свободна среда или в среда с общо взето не много качествен, не много ценен фон.

Но не тези случаи ме интересуват. Интересуват ме случаите, при които, както казах, се обновяват селища с исторически напастявания, формиращи в дълги периоди от време, с една много по-сложна, много по-деликатна структура, където, струва ми се, подобен тип мероприятия, подобен тип тласъци изявяват най-ярко и своите негативни черти. Мъчейки се да систематизирам именно негативните последици от такива мероприятия (без да коментирам позитивните, които безспорно съществуват дори и в тези случаи), бих искал да обърна внимание върху два съществени аспекта. Първият е бързината. Това са мероприятията, които задължително се провеждат за кратко време, защото дори и понякога да се знае отдалече крайният срок, все пак голямата концентрация на усилията се постига в последния момент.

И вторият аспект е предназначението на такава акция, крайният

ефект, който тя си поставя за цел. Този ефект всъщност е концентриран в рамките на един еднократен и общо взето безгъл поглед върху постигнатия резултат. Именно от тази позиция се решава и въпросът къде и в какви пропорции да се насочат средствата — съвършено естествено е те да се насочат точно към онези мероприятия, които дават възможност обектът да се оцени с един повърхностен и кратък поглед.

Бързината, с която трябва да се осъществят мероприятията, прави физически невъзможно особено внимателното отношение, което е необходимо при намесата в историческата структура. И много често се взема онова най-лесно решение, което е и най-бързо осъществимо. Затова наследството е най-уязвимо при подобен тип мероприятия — това се отнася и за архитектурното, и за археологическото наследство. Има някаква сграда, която, за да се запази или да се изяви нейният скрит потенциал, изисква повече време, изисква по-голямо внимание. И най-лесният начин е тя да се ликвидира или свободно да се трансформира — често го неумяемост.

Ще спомена за травмата, която арх. Азура и аз получихме във връзка със сградата на бившия конак на площад „Македония“ в Благоевград, за която бяхме убедени, че има своята градоустройствена роля. В крайна сметка бе предпочетено най-лесното решение — да се ликвидира тази сграда.

Не искам да давам много примери, но ще се спра и на пловдивския случай заради неговата типичност. Там операцията беше разделена на определени етапи, толкова близки един до друг, че правеха абсолютно невъзможна цялостния и внимателен подход, действително необходим за тези крепки, много деликатни и комплицирани градоустройствени дадености, каквито са археологическите паметници на културата.

В такива случаи много често обектът се разпределя на части, които се предоставят на различни инвеститори, на различни проектанти, на различни строители. Така априорно се загубва възможността да се намери единното комплексно решение. А при една културно-историческа структура изключително важно е да се запази именно нейното единство. В Пловдив, за съжаление, са извени само отделни фрагменти от тази структура — решени от различни гледни точки, в различни стилове и напълно изолирани един от друг.

Именно в този смисъл най-лесното възможно решение, което е всъщност най-бързото, е неприложимо към историческата структура — тя не търпи лесни и бързи, а особено — прибързани решения.

В същия аспект — бързината — не е случайно и че за тези операции много често се вземат предвид някакви познати еталони, включително и познати творци, които предварително будят доверие. Има едни повтарящи се колективни, повтарящи се автори, те са изпитани, знае се какво са направили тук и там и обикновено добрият еталон, създаден от тях, се приема, за да се съкрати творческия процес, който изисква повече време за създаването на нещо по-ново, по-различно.

Не случайно новият ансамбъл в центъра на Благоевград неофициално е наречен „Малкият НДК“ — той е изграден по един изпитан, приет и вече реализиран еталон. Т.е. вместо конкурентното нача-

ло, даващо шанса за намиране на новаторско, нестандартно решение, се избира по-лесният, по-сигурен път, който гарантира един наистина повтаряем, но пък известен и поради това по-лесно достижим резултат. Независимо дали еталонът е национален или извън-национален, същественото е, че с неговото предварително приемане се губят всички останали, неизследвани възможности. Другият характерен момент, свързан с еднократността на погледа към крайния резултат, поражда известно показно, „фасадно“, бих казал — козметично отношение към обекта.

Така например в гр. Толбухин, след като навремето бяха ликвидирани автентични ценности, показното отношение към културно-историческото наследство се прояви в създаването на псевдо-възрожденския комплекс, изграден специално като част от обновителната акция. Той отразява не вътрешно-ценностно, а точно повърхностно-репрезентативно отношение към наследството.

Но може би най-съществената негативна последица от подобни операции е опасността от нарушаване на естествения процес на развитие на средата, който е много по-бавен, който е еволюционен, в който различните пластове се интегрират сложни един в друг — опасността този процес да се замени с една внезапна експлозия, която не крие претенциите си да завърши този процес, т.е. да го затвори. А този процес не бива да се затваря.

Нещо подобно трябваше да стане с Карлово. На предпоследния курс за паметника на Васил Левски представителите на ръководството на Пловдивски окръг настояваха на всяка цена да се приеме проект, който да се реализира цялостно за годишнината на Васил Левски. Добре че това не стана, но то всъщност би означавало идеята за Левски, идеята за Карлово да получи своята последна, завършваща точка по наше време. Един градски център, особено исторически развиващ се, трябва да се запази като отворена система, за да продължи да се развива и по-нататък. Точка не бива да се слага. Лошото е, че при тези мощни тласъци понякога изчезват цели пластове от досегашното на средата, което разбира се е крайно неблагоприятно.

Един характерен пример за това е село Рожан, скромно селце, изостанало може би с два века в своето развитие. И внезапно, когато се отприщи туристическият поток към Рожанския манастир, селото се оказва пред погледа на целия свят. Тогава всъщност стана очевидна нуждата от неговото функционално преустройство. Беше предпочетено обаче най-лесно осъществимото решение, при което някои сгради се ликвидираха, а други се пипнаха съвсем козметично, за да се получи един общо взето приемлив, но не близък, а далечен поглед върху селото.

Друг съществен момент е, че в такива случаи много често субективните местнически виждания се проявяват като груба намеса, като конкретен натиск при вземане на най-различни решения — за формирането на градоустройствената структура, за начина, по който трябва да се осъществят обектите, дори за стиловата им характеристика и за много, много други неща. Мисля, че всички ние като архитекти и градоустройствени специалисти си даваме ясна сметка за

съществуването на това негативно явление.

Спомням си за същия този случай в Благоевград. Огледахме площада и коментирахме резултата от ликвидиранието на сградата на конака; един от ръководителите на града, който знаеше мнението ми по този въпрос, поучително ми каза: „Сега вече площадите не се правят така, напоследък се правят вече отворени от едната страна“. Т.е. у тези хора се проявява едно необяснимо „професионално“ самочувствие, което трябва със съжаление да признаем, понякога се подкрепя и от наши колеги. И в резултат се получават разбира се некомпетентни, а в някои случаи — просто дилетантски решения.

Бих искал да кажа няколко думи и по въпроса за оценката на общественото мнение. Все още липсва механизъм за обективна и меродавна оценка на общественото мнение. При мен са идвали ръководители на градове с уверението: „Цялата обществена оценка, целият град иска да се събори тази сграда.“ Аз питам: „Как разбрахте това?“ „Ами — казва — извикахме градския актив в залата на театъра и питахме: „Кой иска да се събори?“ Всички вдигнаха ръце и казаха, че искат да се събори.“ Това разбира се не е механизъм за оценка на общественото мнение. Нещата са много по-сложни. Ударността е свършено естествена в рамките на един нов и цялостен процес на динамично развитие с неговите етапи и финална кулминация, които изискват висока концентрация на усилията. Но когато един мощен удар, една мощна операция, един страшен шок, както се каза тук, се осъществяват в рамките на дадено общо взето пасивно и равно развитие, това те мозаик да бъдат изключително опасни.

Шокът като психотерапевтично средство е един вид разтърсване на пациента, което му помага да дойде на себе си. Според мен здравият организъм на един град с бо-

От анализа и обобщението на изказванията се вижда, че повечето от участниците в разговора допускат възможността в планомерното, непрекъснато развитие на селищата да се осъществяват и известни пулсации или обновителни тласъци. В някои случаи подобни операции са дори желателни,

тъй като голямата концентрация на ресурси и на сили довежда в кратък срок до чувствително повишаване на функционалните и на естетическите качества на средата и до значителен социален ефект. Но всички изтъкнаха необходимостта тези операции да се извършват при стриктно определени условия. Изясняването, в светлината на досегашния опит, на тези именно условия беше предмет на по-голямата част от изказванията: да се изготвя прецизно балансирана социална поръчка и програма за предстоящата операция; тя да е насочена към решаването на действително значими проблеми с общоградска валидност; да се проучва внимателно общественото мнение при изготвянето на програмата, а готовите проекти да се подлагат на широка обществена оценка, преди да започне строителството; да се популяризират активно спецификата и естетическите критерии и стойности на архитектурното изкуство, за да се повиши ефективността на обществената оценка — архитектите да използват самите форуми, на които се изяснява обществената оценка, като трибуна за разяснителна дейност; задължително да се провеждат конкурси за градоустройственото решение и за архитектурните проекти на по-съществените му елементи; да се осигури икономически обосновано финансиране на операцията, като средствата се насочват пропорционално на действителните нужди и на съществуващите възможности; да се осигури достатъчно време за осъществяването на операцията, което да е правилно разпределено между подготовката, проектирането и строителството; да се обезпечи изграждането на пълноценна инфраструктура с необходимия за бъдещото ѝ развитие потенциал; творческият подход към подобни задачи да се базира на респекта към спецификата на съответния град и към приемствеността в историческия процес на неговото формиране и обновяване; да не се затварят перспективите за по-нататъшното развитие на този процес; да се отхвърли възможността за провеждане на блиц-акции в градове с многовековни културни напастявания и сложна, деликатна историческа тъкан; да не се допускат никакви излишества и показност, бутафорна „естетизация“ и претенциозни кулиси, зад които се скриват все още нерешените сериозни проблеми на градската среда; да не се допуска некомпетентен административен натиск при изпълнението, както на цялата операция, така и на отделните ѝ елементи и етапи.

В условията на все по-нарастващото значение на обществената оценка на проектите използването на атрактивни аудиовизуални средства дава възможност за достъпно представяне на разработения проект.

Досега използваните средства за онагледяване, без да загубват своето значение, нямат нужната всеобхватност. Преди всичко това са графични материали — разпределения, случуети, схеми. В много от случаите се изработват и макети — в по-едър или по-гребен мащаб. Прилагат се и снимки със или без означаване на проектирания обект. Всички тези материали носят два основни недостатъка:

— дори и най-коректното, лишено от стилизиране и „дизайнерски“ похвати представяне не дава реална представа за обекта, а по-скоро е негов умален модел;

— изискват се определени технически познания, за да могат да се възприемат онагледяващите материали, познания, които не са задължителни за бъдещия стопанин, а още по-малко за една по-широка аудитория.

Това налага да се обърнем към съвременни, по-атрактивни аудио- и видеосредства, които, допълнящи познатата ни вече компютърна графика, да разширят схващанията ни за синтеза на архитектурата с другите изкуства. Ако разгледаме натрупания в архитектурното проектиране опит и аналогичното му приложение в други направления, можем да обособим три основни равнища на използване на полу- и професионална видеотехника, които са подредени в следните йерархични нива.*

Ниво анализ

Видеотехниката се използва за заснемане на подробен видеоматериал за мястото, на което ще се изгражда обекта, като се изследват възможните ъгли на възприятие. Съвременната техника позволява дигитализирането на образа и оттам прилагането на различни спец-ефекти, за да се подчертае съответната идея: промяна на цвета, съчетаване със съответен текст, диаграма и т. н. Засега в нашата практика е обичайното използване на „видео“.

Ниво синтез

На това ниво се изследват различни възможности за обемно-пространствено изграждане на обекта или за реконструкция за интериора. На фона на пред-

варително заснетия видеоматериал, с помощта на компютърна графика изследваният обект се изчертава в реалната му среда. В зависимост от качествата и вида на софтуера и хардуера сградата може да бъде изчертана само с контурна линия или запълнена с желания цвят, сенки и т. н.

Изследваният обект може да се разглежда статично — на стоп-кадр, или динамично — да се „движи“ на екрана, „имитирайки“ погледа на движещ се човек. На това ниво употребата на видеотехниката се свързва с богатите възможности на машинната графика и в резултат сградата се изследва и проучва в нейната конкретна среда, в реално време. Може да се използват и 8-разредни компютри, но по-пълюценно е използването на 16-разредните компютри („Правец 16“, PC—IBM), като за програмно осигуряване популярните вече графични системи (Auto CAD, ТИГС, Techno CAD) може да се прилагат в съчетание с „Палитра“ — графичен редактор, предназначен за дизайнери и художници.

Ниво демонстрация

Създаването на интерактивна видеокompютърна програма представлява най-високото ниво на използване на възможностите на техниката. На базата на изследваните на предшното ниво отделни компоненти на проектирания обект се съставя общо програмно меню, от което в ред, избран от потребителя, се демонстрира проектът. Използването на компютъра е двустранно — от една страна при зададена команда избира съответния аналогов файл (видеозапис) от видеомагнетофона, а от друга — подава изчертаните предварително или в момента графички към видеопроекционната система, като на екрана се вижда насладването на изображенията. Демонстрационната програма може да бъде допълнена с таблични материали (особено необходими при градоустройствени разработки), компютърна анимация, дигитализирани снимки или чертежи, да бъде озвучена по подходящ начин и т. н. В зависимост от желанията на потребителя изображението на екрана може да се извади с принтер за графично или твърдо копие (hard copy). При една прецизна и добре дозирана работа това предоставя изключително големи възможности за изследване и за изясняване на определен проект или концепция.

Техническото съоръжаване на системата се състои от персонален компютър PC—IBM/XT/„Правец 16“/„Правец 8“, видеомагнетофон /Sony, Panasonic, Simens/, RGB монитор, PAL монитор, видеопроекционна система, RGB/PAL кодермултиплексор и флопидискови устройства.

Освен в проектирането, подобна система може да се прилага и при обучението, като се създаде видеокompютърно работно място за студенти и преподаватели с подобно съоръжаване. На него студентът

ще може да проследява и експериментира процеса на проектирането.

Тези последователни нива в приложението на видеокompютърната техника бяха използвани при разработката на проектите: „Мемориална система „Бележити българи“ и „Оформяне на маршрут“ А“*. При първия от тях бе показана възможността да бъде изработен пространствен графичен модел на проектираната пластика в реална среда. При втория проект бе изработена интерактивна видеокompютърна програма. Целият маршрут бе разделен на 14 основни пункта на изследване. Бе разработено графично меню, в което в зависимост от желанието на потребителя се избират определен пункт и посока на движение. Всяко от тези избрани характерни места бе изследвано за възможности за пространствено изграждане, промяна на цвят, реконструкция, дизайнерско оформяне и т. н. Това позволи търсените проектантски решения да бъдат разяснени на една по-широка публика.

За съжаление някои технически грешки, както и неизбежният първоначален стрес от подобна форма на представяне не позволиха да се извадят предимствата на този съвременен и по форма, и по съдържание метод на изследване и демонстрация.

Този експеримент в по-голяма или по-малка степен отбелязва само първа крачка в навлизането на научно-техническия прогрес — видеокompютърната техника, в областта на архитектурното проектиране. И ако се мерим с равнището на чуждия опит, спокойно можем да го причислим към новостите, защото подобна интерактивна видеокompютърна програма засега не е разработвана.

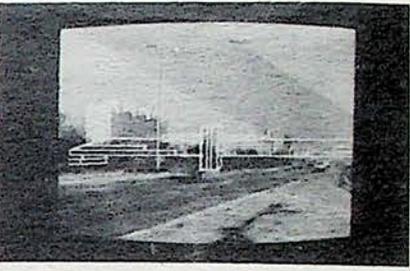
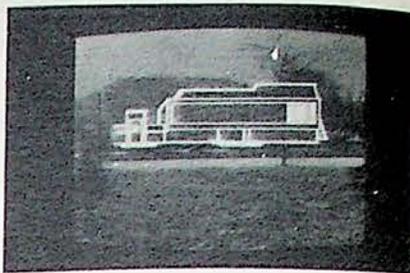
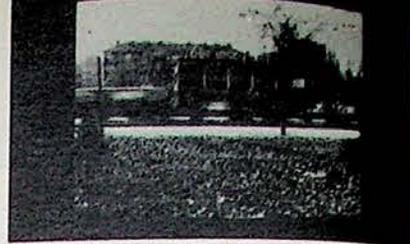
Арх. Милан Добрев

*Проектите са разработени през 1987 г. с инвеститори съответно Комитета за култура и УАБ. Отговорник на проектите е арх. Ст. Янев, а видеокompютърната част бе разработена от програмен колектив, ръководен от арх. М. Добрев и н. с. инж. Г. Желев.

1

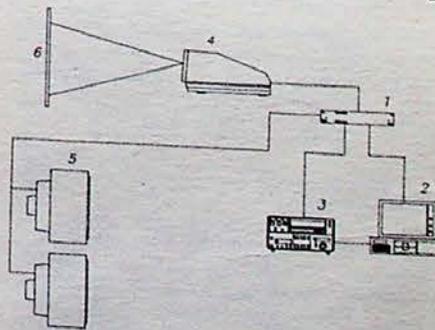
Примери от използването на видеокompютърната техника при разработката на проекта: „Оформяне на маршрут“ А“. Авторы: арх. Стоян Янев, видеокompютърна част — арх. Милан Добрев и н. с. инж. Г. Желев. Изработената интерактивна видеокompютърна програма позволява да се изследват и демонстрират пред по-широка публика възможностите за пространственото изграждане, промяната на цвета, реконструкцията, дизайнерското оформяне и пр. в избрани характерни места по маршрута.

Using vodo-computer technique in working out the project „Lay-out of route A“. Authors: arch. Stoyan Yanev, video-computer part — arch. Milan Dobrev and eng. G. Zhelev. The interactive video-computer programme allows better study and display of the possibilities for spatial development, change in colour, reconstruction, design, etc., at certain specific places of the route.

1

2

2
Схема на видеокompютърно работно място: 1 — аудио-видео селектор; 2 — 16 — битов компютър; 3 — видеокасетофон U-matic; 4 — видеопроекционна система; 5 — видеопроектор („София — 81“); 6 — проекционен екран. Scheme of a video-computer workplace

ЖИЛИЩНОЕ
СТРОИТЕЛСТВО 8/1987

ПРОЕКТИРАНЕТО И СТРОИТЕЛСТВОТО НА СГРАДИ ОТ МОНОЛИТЕН БЕТОН ПРЕЗ XII ПЕТИЛЕТКА

Арх. Александър Белокон

Едно от средствата за повишаване на качеството на архитектурата при масовото жилищно строителство, към което се насочиха проектантите в средата на 60-те години, бе индустриализираното строителство от монолитен стоманобетон.

Но през 80-те години обемът на монолитното строителство почти не нарасна.

С изключение на Кишинев, Вилнюс, Чебоксари в страната се изграждаха само отделни представителни обекти и това ставаше единствено под натиска на партийните и държавните органи. Основните причини за нежеланието на строителните организации да прилагат този метод се кореняха в неизгодните разценки на монолитните конструкции в сравнение с изцяло сглобяемите, както и в необходимостта строителният процес да се организира на самото място, без заводския конвейер, диктуващ високи темпове на производство. Отрицателно въздействие за развитието на монолитното строителство оказват и съществуващите методи на оценка на икономическата му ефективност.

Данните от теоретичните изследвания свидетелстват, че в сравнение със сглобяемия, този метод на строителство има предимства не само по отношение на капиталовложенията в строителната база, на разхода на стомана, на надеждността на конструкцията и звукоизолацията, но и на стойността на един квадратен метър жилищна площ.

Но практиката показва, че днес стойността на един квадратен метър площ в монолитните сгради е по-висока от стойността при напълно сглобяемите. Причината за това се крие в неточността или неправилно — в несъвършенството на сравнителните методи. Монолитният бетон до момента се прилага при изграждане на сгради, изпълняващи ролята на градоустройствени акценти, призвани да обогатяват и да индивидуализират облика на монотонното фоново застрояване. Естествено е, че такива обекти, контрастиращи в пластическо отношение на крайно опростените като архитектурен облик типови сгради, не може да се „вместят“ в тяхната стойност.

А при съпостави условия икономията на капиталовложения в производствената база за монолитно градоустройство, както и на стомана в самите монолитни строежи е доста значителна. И тя се постига при почти равни загуби на труд в сравнение с едропанелното строителство. Освен

това нито едно сравнение не се извършва с оглед на загубите и на разхода на метал за допълнителното съоръжаване, изискващо и по-голяма етажност на „произвежданите“ с ограничен тираж напълно сглобяеми сгради, изпълняващи ролята на градоустройствени акценти. В тези случаи именно прилагането на монолитното строителство е особено ефективно, тъй като със стандартния кофраж при използване на малък брой елементи може да бъдат построени най-различни сгради. Посочените качества позволиха монолитното строителство (по-точно — смесените системи) да се превърне в основен строителен метод, прилаган в чужбина дори в условията на конкуренцията с напълно сглобяемите системи, основани на гъвкава технология. Тук трябва да се отбележи, че в западните страни не се прилага типово проектиране, а едропанелното строителство се извършва главно по индивидуални проекти за цели жилищни образувания, което естествено повишава конкурентноспособността на монолитното строителство.

Между другото трябва да се спомене и за отсъствието на диференцирани норми за стойност, разход на толина и т. н. за сградите акценти. Сега, когато пред нас е поставена съвършено нова задача — да се осигури на всяко семейство отделно жилище, монолитният бетон трябва да се използва не само за изграждане на високи сгради и за застрояване при сложни условия, но и като индустриален метод, разкриващ възможности рязко да се увеличи обемът на масовото жилищно строителство. И тук възникват редица проблеми. Основният — това е опасността и в монолитното строителство да се разпространят възприетият при сглобяемостроителство стереотип на типово проектиране, който, както е известно, доведе до формирането на жилищна сграда, определяна като „сива“, „безлична“, „неизразителна“. С други думи възниква опасност да се пропилят, да не се оползотворят възможностите на монолитното строителство, което позволява с едно и също стандартно съоръжаване да се изградят различни жилищни сгради, да се създават комплекси, чиито решения отговарят на конкретните условия.

Обикновено тази теза се прилага от строителните организации като необходимост всяка сграда да се строи по индивидуален проект. Такова нещо естествено е невъзможно. В действителност това означава, че всеки комплекс, квартал или район трябва да се проек-

тира индивидуално, с определен адрес, съобразно конкретните условия, при това от един автор или авторски колектив. Типизирането на плановете и архитектурните решения в рамките на проектираната единица трябва органически да произтича от самото единство на художествения замысел. Проектът за комплекс или район, дело на друг автор, трябва да има свои решения и своя типизация, произтичащи от условията на съответната среда. Такъв подход при проектиране на районите на масовото жилищно строителство може да осигури, от една страна, своеобразен облик на новите сгради и техните отделни части, а от друга — пълното амортизиране на кофража, на индивидуалните съоръжения, на леките форми за архитектурни елементи (балкони, лоджии, сгради, еркери, декоративни елементи), които именно определят този облик. В същото време тиражирането на отделни безадресни сгради бързо довежда до тяхното „обезценяване“. Това е особено неприемливо при многократно повторение на многоетажни сгради акценти. Независимо от това, че липсата на проекти понякога служи само за оправдание на строителните организации, които не желаят да се заемат с монолитно строителство, все пак най-важната задача днес е да се разгърне широко и повсеместно проектиране на отделни жилищни комплекси от монолитен бетон за конкретните райони на строителство. Като имаше предвид необходимостта от такова именно изпреварващо проектиране, Госстрой на СССР разреши за тези цели да се използват средствата от държавния бюджет, отпуснати за разработване на зонални серии. Много често се изразяват съмнения относно възможностите да бъде осигурено с индивидуални проекти едно широкообемно строителство на монолитни сгради. Тези съмнения са последица от грешните представи, че за всяка отделна сграда е нужен индивидуален проект. Ако се проектират големи комплекси, микрорайони и райони, като типизацията се провежда вътре в тези образувания, то решаването на задачата ще бъде значително по-лесно. В сегашния си вид типовото проектиране доведе до такова положение, при което в страната ни не се чувства нужда от архитектурни, закриват се много учебни заведения и се намалява приемът на студенти във висшите учебни заведения по архитектура, независимо от факта, че у нас на хиляда жилища се падат 2—3 пъти по-малко архитекти, отколкото в развитите капиталистически страни.

Трудно е в условията на масовото строителство, при наличието на типово проектиране, допускащо безкрайно производство на една и съща сграда в заводите за едропанелно домостроене, да се даде еднозначен отговор на въпроса за конкурентноспособността на монолитното строителство.

По-правилно ще бъде да се каже, че днес ние все още не сме готови за широко прилагане на монолитния стоманобетон.

Вероятно, независимо от пластическите възможности на това строителство, неговото качество, а и качеството на довършителните работи за всяка отделна сграда ще се окаже твърде лошо, а темповете на изграждане — много по-ниски от темповете при сглобяемите сгради. Сега ние нямаме надеждни начини за дообработка на монолитните фасадни повърхности, не разполагаме с висококачествен бял цимент, с устойчиви оцветители, които могат да се нанасят по време на самото строителство, липсват ни пластмасови матрици, позволяващи да бъде постигнат разнообразен рисунък върху бетонните повърхности.

В повечето европейски страни външните стени обикновено се гредят от едри панели. Обяснението се крие във факта, че по отношение на геометрията и дообработката качеството на сглобяемите фасади е значително по-високо от това на монолитните, а за изработването на панелите не са необходими висококвалифицирани работници. Съществуват много предприятия (напр. „Артбетон“ в Париж), които са се специализирали в производството на най-различни и най-сложни фасадни елементи, най-често в леки форми — метални, пластмасово-метални, дървени — в зависимост от тиража на изделието. Развито е производството на леки разпределителни стени и на елементи на инженерното съоръжаване, които се монтират ръчно, без използването на подемни кранове. Вероятно за в бъдеще трябва да се помисли за откриването и у нас на подобни предприятия. Но днес е необходимо да се създават полигони, разположени близо до мястото на строителството или пък явяващи се база на специализирано обединение, за да може по този начин да се постигне известна независимост на монолитното строителство от едропанелните заводи. Затова трябва да се пристъпи към научно разработване на проблемите за организирането на полигоните, на които ще се изработват малотиражните сглобяеми елементи за монолитни сгради, включително и завършените външни стени, както и формите и съоръженията за всички тези изделия. Трябва да се развие производството на акрилни оцветители и полуретанови матрици. Необходимо е също така да започне серийно производство на леки кранове, бетонни помпи, преносимо скеле, средства на малката механизация.

Освен това е нужно навсякъде да се формират специализирани строителни организации и управления и което е много важно — да се введат в този вид строителство колективният договор, който ще позволи да се увеличи производителността на труда.

(със съкращения)

„РОЩОК — НОВ ЖИВОТ В СТАРИЯ ГРАД“

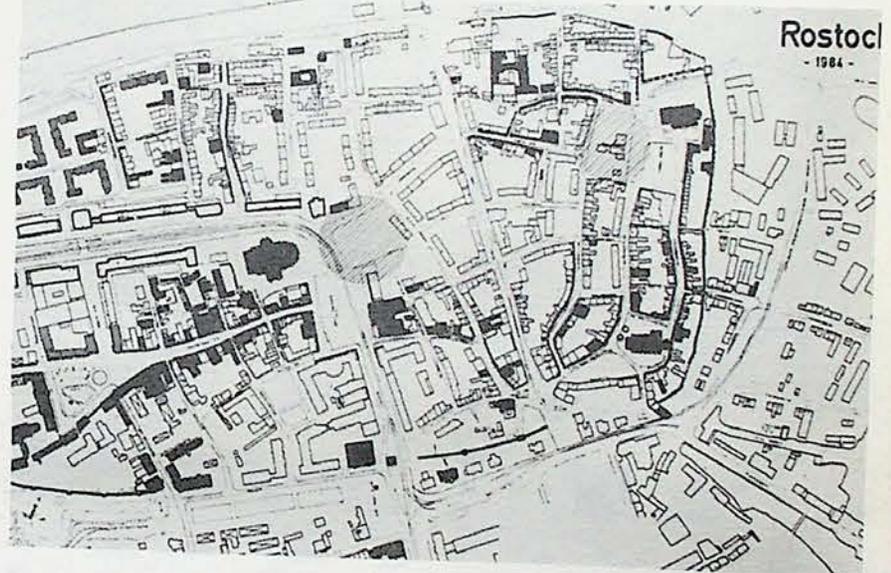
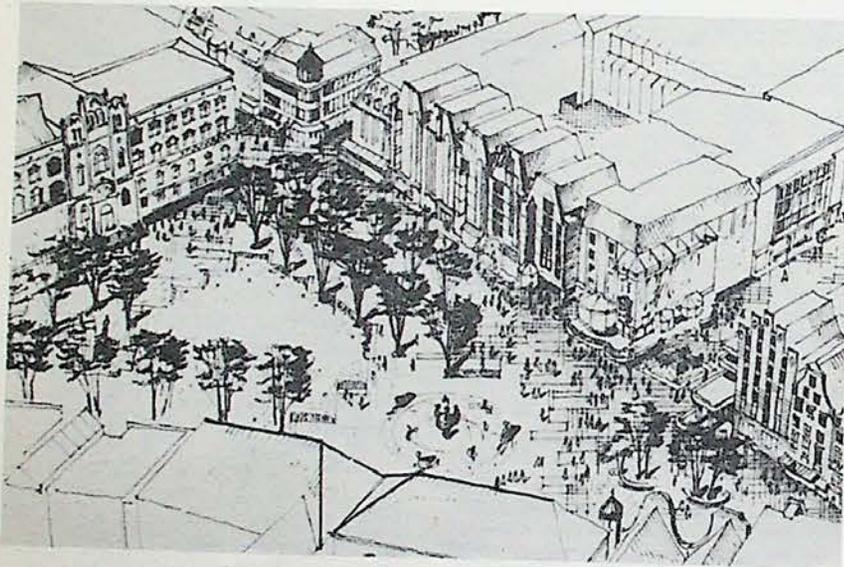
Реконструкция на градския център на Рощок — ГДР

Автори: арх. Р. Лаш и колектив

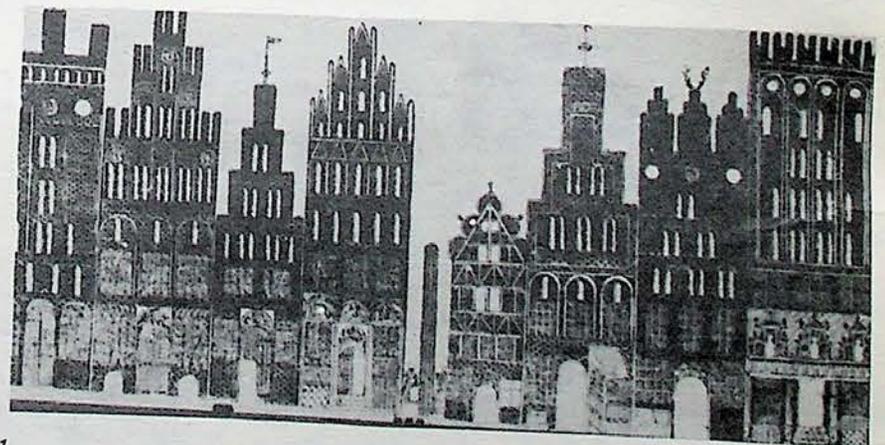
Проектът е носител на Голямата награда на председателя на Съюза на архитектите в България и на Специалната награда на Комитета по териториално и селищно устройство

В картината на центъра на Рощок днес умело са преплетени миналото и настоящето: барокът и класицизмът се съчетават със сградите на днешния ден, паралелно съществуват черкви и модерни ресторанти. И във всичко това се чувства хармония между приноса на днешните творци и богатото архитектурно минало. Историческото ядро на старото балтийско пристанище се е оформило през XIII век. Въпреки че през Втората световна война около половината от него е била разрушена, запазилите се след това градски порти, патрициански къщи, огромните пристанищни складове и тухлените черкви са свидетелство за богатството и културата на многовековното минало на града. Авторите на

проекта е трябвало да възстановят една част от сградите по документи, но много по-важно и отговорно в тяхната работа е било да успеят да приспособят цялата исторически запазена структура към изискванията и стандарта на живот на човека от края на XX век. Към създалата се и запазена тъкан от улици и площадни пространства, исторически сгради и интересни детайли умело са включени нови функции, нови ансамбли, декоративно-пластични елементи, водни, цветни и зелени площи, осветителни тела. Особен интерес в случая представлява успешното използване на едропанелната строителна система в необичайните за нея условия в централните градски части.

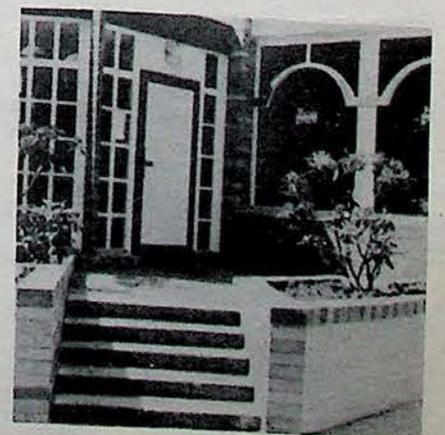

2, 3
Общи изгледи
Perspective view.
General views and fragments

1
Перспективен изглед
„Rostock — New Life in an Old Town“
Refashioning of the Town Centre of
Rostock, GDR. The project is awarded
the Big Prize of the President of the
Union of Bulgarian Architects and the
Special Prize of the Committee for Land
and Settlement Planning at Inter-
arch'87. Author: arch. R. Lasch and team
(GDR).

4
Градоустройствено решение
Town-planning solution
5
Реконструкция на силует
Refashioning of a silhouette

Николай Тулешков, **АРХИТЕКТУРА НА БЪЛГАРСКИТЕ МАНАСТИРИ**. ДИ „Техника“, С., 1988

Едни от най-ценните паметници на нашето архитектурно наследство са многобройните манастирски комплекси. Напластявана във времето, тяхната тъкан е свидетел за творческото умение и за историческите съдбини на българския народ, хранител на разнообразни материални и духовни ценности, без които българската история и култура би била бедна. И ако историографската и изкуствоведската литература сравнително пълно са изяснили историческата роля на българските манастири и художествените им богатства, то същността им като архитектурно явление, колкото и парадоксално да звучи, бе „бяло поле“ за нашата наука. Трудът на н. с. арх. Николай Тулешков, к. а. н., идва да запълни точно тази празнота. За първи път в нашата книжнина се разглежда „манастироустройството“ (термин, напълно правомерно въведен от автора) по българските земи, като се изясняват същността на породилата го институция, както и вътрешната функционална структура и композиционните принципи на този тип архитектурни ансамбли.

В увода авторът разглежда появата на християнското монашество и развитието на манастироустройството в Европа и на Балканския полуостров до VIII век. Това е необходимо въведение към изследваната проблематика, за да се открие по-ясно специфичността на българското явление, разглеждано в първата глава „Бележки върху историята на българското монашество и манастироустройство“. В нея хронологично се проследява развитието и ролята на монашеската институция сред българската народност от IX до XX в., както и историята на свързаното с нея манастирско строителство по българските земи.

Същността на труда е втората глава, наречена „Елементи на манастирската структура и тяхната пространствена организация“. Именно тук ав-

торът съумява да запълни онази празнота в нашата научна литература, пречеща да разберем смисъла на цялото, наречено „манастир“. Изхождайки от вътрешния живот в манастира и взаимовръзките му с външния свят като елемент с религиозно-народностна, политико-идеологическа и културно-просветна функция в обществена структура, арх. Тулешков изяснява типологията на петте основни групи от сгради — култова, жилищна, хранителна, стопанскообслужваща и селскостопанска. Той диференцира функционалното разнообразие на постройки и пространства в ансамбъла на манастира от католикона (главната черква) до оброчния и надгробен кръст, като изяснява смисъла и историческия развой на всяко от тях. В тази глава именно авторът разглежда и въпроси по функционалното битие на много конкретни паметници, останали неосмислени или неправилно изтълкувани.

Третата, заключителната глава „Структура и типология на манастироустройството“ след направеното необходимо декомпозиране синтезира композиционната същност на манастира като архитектурно явление. В нея се дава класификация на българските манастири с определящ показател капацитетата им и се изясняват функционалните схеми на различните видове. Разглеждат се същността на производните формообразувания от манастирите — скитовете и метосите, както и композиционните принципи и архитектурно-художественият образ на манастирските комплекси в историческо развитие. Какво отличава тази книга? Преди всичко огромният фактически материал. За първи път в научно обобщение влизат много снимания и наблюдения „от около 180 манастира, метоха и скита — почти толкова, колкото на практика са съхранените в по-цялостен вид ансамбли“ по нашите земи. Те са плод на прякото съприкосновение на автора с тези паметници като изследовател и ръководител на осъществяваната чрез Научния експедиционен клуб ЮНЕСКО научноизследователска програма „Църкви и манастири“ през 70-те години по заявка на НИПК и други ведомства. Той критично използва историческата, археологическата и архитектурноисторическата литература, в хода на цялостното изложение прави необходимите съпоставки с манастироустройството във византийския културен кръг и по балканските земи след попадането им в рамките на Османската империя; разглежда архитектурните проблеми в контекста на икономическото, политическото и културното развитие; правилно не преповтаря изяснени въпроси като композиционната типология на църковните сгради (Коева, М., Паметници на културата през Българското възраждане. Архитектура и изкуство на българските църкви. С., 1977),

а поставя ударението на функционалната типология на култовите сгради и пространствата в манастироустройството. Там, където е необходимо, прави паралели с други видове строителство по българските земи.

Освен богатия илюстративен материал (242 чертежа, 145 цветни, и чернобели снимки, стари гравюри и рисунки) — неразделна част от информационната същност на такъв род изследвания, книгата е придружена и с 4 карти — на манастирите на Атонския полуостров и по българските земи през IX—XI, XII—XIV и XVIII—XIX в., както и с речник на специалните термини. Наличието и на резюмета на руски и немски(?) език дава възможност за провокиране на интереса и в чужбина към този първи по рода си труд за българските манастири. Книгата би спечелила в справочната си част с една пълна библиография по разглежданите въпроси. „От богатата литература... която надхвърля 500 заглавия в изложението и библиографията (218 заглавия), са посочени само онези трудове, които според нас са носители на някаква нова информация или на оригинални тълкования на фактологическия материал“, изтъква авторът. Не бихме се съгласили, че трудове като **Шивачев, А.** Християнството на Балканския полуостров, С., 1929; **Драг. еп. Харитонов**, Троянският манастир „Успение пресв. Богородици“, С., 1958 или **Стойков, Г.** Майстор Алекси и майстор Колю Фичето, С., 1976 нямат приносно отношение към изясняване на появата и развитието на монашеската институция и архитектурата на българските манастири. При положение, че „в книгата са отразени само публикации до 1981 г.“ когато е предадена за печат. Посочването на авторството при част от графичния материал вместо анонимното „заснемане на НИПК“ или „на НЕК“, също би допринесло за информационната пълнота.

Възможно е в отделни пунктове трудът на Николай Тулешков да предизвика съмнение или възражение. Така например не може ли да се помисли за връзка на ранновизантийската композиционна схема на манастирския комплекс с късноантичното вишло строителство (стр. 18)? Мюсюлмански елемент ли е островерхата арка в българската черковна архитектура през първите векове на османското робство (стр. 55—56), след като се среща през XIV в. в несепърската „Св. Иван Алутургетос“? Раннохристиянските зидани гробници имат ли връзка с езическото гробнично строителство (стр. 69)? Защо сегментният план на баптистерия в Искрецкия манастир (стр. 76) напомня мюсюлманските тетки?

В третата глава, при изясняването на композиционните принципи в манастироустройството като че ли е даден превес на функционалното зонирание

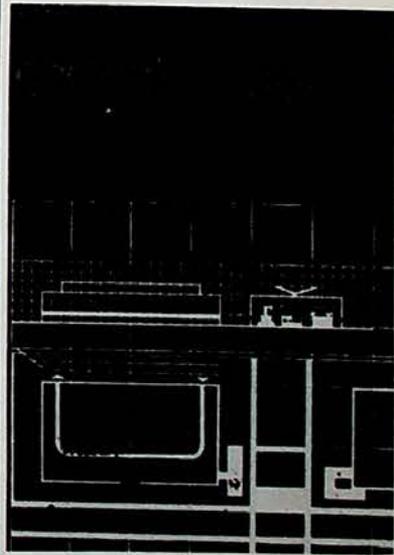
за сметка на другите фактори. Това не трябва да се възприема като недостатък, защото целта на автора е в обобщението си да изведе общовалидното. Многократно в хода на изложението той изтъква фактори като природна среда, традиция и новаторство, социален и политически контекст на пораждаване, даващи отражение върху конкретността на композиционното решение.

Книгата „Архитектурата на българските манастири“ не само осветли неяснотата в историографията на манастироустройството по българските земи. Тя ще бъде неотменната база за всяко по-нататъшно обществено изследване или анализиране на конкретен ансамбъл. Казано с чиста съвест, тя е принос в българската архитектурна книжнина. Принос, необходим за история и етнография, за изкуствовед и реставратор и най-вече за архитект, търсещ историческата истина или инвенции за съвременното проектиране.

Трябва да се отбележи доброто полиграфическо оформяне (художници Мая Буюклийска и Николай Янчев) и изпълнение ДП „В. Александров“, Враца), нещо не много често срещано напоследък в продукцията с архитектурна тематика на ДИ „Техника“, особено в свържението му с тази печатница.

Арх. Явор Банков

В ОТГОВОР НА ЕДНА ОТДАВНА НАЗРЯЛА ПОТРЕБНОСТ

Излязлата неотдавна книга „Промислени сгради“ на проф. арх. Методу Сарски и арх. Анна Аврамова отговори на една отдавна назряла потребност от пълно систематизиране и компетентно разглеждане и изясняване на многобройните теоретични, технико-практически и архитектурно-художествени проблеми на съвременното промишлено

Писарски, Методу; Аврамова, Анна. „Промислени сгради“. ДИ „Техника“, София, 1987 г., 317 с. с прил.

строителство. Макар че структурно е подготвена като учебник, адресиран за студентите по архитектура и другите строителни специалности на ВИАС, тя представлява един ценен справочник за всички специалисти, работещи като проектанти, строители, инвеститори и ръководители, имащи отношение към това строителство. В нея, имайки предвид научно-техническия прогрес и съвременните постижения, са развити голяма част от урбанистичните, технологическите, техническите, икономическите, социалните и ергономическите въпроси, засягащи пряко или косвено планирането, архитектурно-техническото и художественото творчество, строителството, поддържането, реконструкцията и модернизацията на промишлените територии, сгради и съоръжения.

Материалът е подреден прегледно в пет части и приложение и е развит в три основни направления:

— Съвременна организация и устройство на промишлените територии.

— Методология за правилно разположение на градските и извънградските промишлени райони, на тяхното устройство и устройството на територията на отделното предприятие.

— Основни типове производствени промишлени сгради и перспективите за тяхното по-нататъшно развитие и усъвършенстване в условията на научно-техническия и социалния прогрес; помощните производствени сгради и сгради, свързани с обслужването на работниците по време на тяхното пребиваване в заводите.

— Производствени помещения и техните интериори с многобройните съпътстващи ги проблеми. Те са разгледани ясно, на базата на нормативните документи, опит и задълбочено изследване за комплексно устройство на работната среда.

Проблемите на преустройството и поддържането на промишлените предприятия, които са от особено значение за сегашния етап на развитие, когато реконструкцията и модернизацията се приемат като основно направление за интензивното развитие на промишлеността, са анализирани обстойно. Добро впечатление прави стремежът на авторите да изяснят ролята, задачите и възможностите на архитекта за подобряване на работната среда, като за целта са направени редица проучвания на световния опит и конкретни проектни проучвания на обстановка в някои наши съществуващи предприятия в София и в страната.

В съдържащия се в книгата материал се забелязва правилното ориентирание към предствяне на преобладаващите перспективни тенденции в развитието на промишленото строителство, като в центъра на вниманието не е поставена отделна заводска сграда, а работната среда като цялостен проблем в изграждането на промишлените комплекси и предприятия. При разглеждането на отделните елементи на работната среда ясно се по-

сочва значението и мястото на всеки от тях в цялостното ѝ оформяне. Това е от особено значение за комплексния подход при решаването на отделните задачи, както и при опазването на околната среда. Именно липсата на такъв подход е една от най-сериозните слабости в нашата практика. Книгата е обогатена с подобрения снимков и оригинален графичен материал. Това е необходимо изискване за всяка книга с подобен характер и подобна насоченост.

За съжаление обаче, много от илюстрациите на обекти не са ясни, а цветните са много некачествени вероятно поради ограничените възможности на полиграфичната база. Издателството не би трябвало да допусне това, особено като се има предвид значението на илюстрацията в такава книга. Приложенията, обхващащи основни действащи нормативни документи за указания и изисквания към териториалното устройство и архитектурата на сградите в промишленото строителство обогатява с полезна информация съдържанието на книгата. Вярно е, че тези документи постоянно се променят, но това че са събрани в отделна част позволява те периодично да бъдат актуализирани.

Книгата „Промислени сгради“ представлява сериозна справочна литература за всички специалисти, занимаващи се с промишлено строителство.

Арх. Панайот Стефанов

40 години от създаването на КНИПИСМ „Заводпроект“

ЕДНА ПОЛЕЗНА СРЕЩА ВЪВ ВРЪЗКА С ЮБИЛЕЯ

40-годишнината на КНИПИСМ „Заводпроект“ бе повод да се организира среща на ръководството и архитектите от института с ръководството на секция „Производствени сгради и комплекси“ към САБ и с представители на редакцията на сп. „Архитектура“. Това беше една добронамерена полезна инициатива, която премина в колегиална и приятелска атмосфера. След като директорът на института инж. Георги Николов приветства гостите, той ги запозна с промишления профил на предприятията, по които се работи в института. Това са изключително важните заводи за строителни материали и изделия — цимент, тухли, обли-

цовъчна керамика, стоманобетонни и газобетонни изделия, фаянс — облицовъчен и санитарен, стъкло и други.

Структурата на института, поясни той, е такава, че възможно най-добре да отговаря на специфичността на задачите, поставяни пред него. Дейността му протича в три дирекции: „Научни изследвания“, „Геоложки проучвания“ и „Прочувване и проектиране“. Широкият обхват на научноизследователската работа, която се извършва в института, е наложил да се създадат специализирани научни секции и звена, които задълбочено и компетентно разработват темите си в тясна връзка с еволюцията на строителството у нас. За специфичните задачи на дирекция „Геоложки проучвания“ свидетелства наличието на специализиран отдел за геоложки проучвания на източници за строителни материали. В рамките на дирекция „Прочувване и проектиране“ са развити две направления: „Технологично проектиране и обзавеждане“ и „Архитектурно и строително проектиране“.

За работата на архитектите в института и за техните затруднения говори началничката на „Архитектурния отдел“ — арх. Татяна Христова. Въпреки че отделът се състои предимно от млади колеги, обясни тя, налага се убеждение, че те идват с добра подготовка, не им липсва младежкият ентузиазъм за творчество и изява, а възможности за изява и творчество в института има. Но все пак съществуват проблеми, които ограничават условията за постигане на максимални резултати, изисквани от съвременната архитектурна наука и изкуство. А задачите са интересни — освен производствените корпуси, в които са разположени машините и съоръженията на технологичния процес и които трябва да отговарят на редица санитарни, противопожарни, социално-хигиенни и технологични норми и изисквания, а освен това трябва да бъдат и хубави, се проектират и обекти на общественото обслужване към предприятията, административни и битови сгради, работнически столове, магазини, обекти на отдиха, санаториуми, спортни комплекси, паркове и градини на териториите на промишлените предприятия и други.

Проф. арх. Методу Писарски, председател на творческата секция „Производствени сгради и комплекси“ на САБ и ръководител на категра „Промислени и аграрни сгради и комплекси“ към ВИАС, говори за задачите на секцията и за ползата от такива срещи. Това са своеобразни контакти, допринасящи преди всичко за опознаване на колегията, проектираща архитектурната част на промишлените обекти в различните направления, за обмяна на опит в стремежа за професионална реализация и постижения. В тази трудна област архитектурните изисквания все още не са осъзнати от обществото. Инвеститорите все още не доценяват архитектурния принос за поставянето на технологичния процес и свързаните с него машини и съоръжения, както и самия чо-

век в най-благоприятна производствена и битова среда. Проф. Писарски говори и за работата на катедрата по подготовката на студентите и усъвършенстването на младите архитекти предимно по използването на компютърната техника при архитектурното проектиране.

По-нататък срещата премина в откровен разговор, отличаващ се със загриженост за пречките и бъдещите действия за преодоляването им, защото всички са убедени в големи приноси на архитектите за правилното и ефективно решаване на проектните задачи. Чеводеща в проектирането на промишлените предприятия е технологията няма спор, но в процеса на практиката се забравя, че архитектът е този, който разполага всичко в пространството в най-благоприятна среда, че единствено негова е грижата да осигури най-подходящи условия и обстановка за труд. Известно е, че в архитектурното проектиране се сблъскват много и най-разнообразни изисквания — градоустройствени, комуникационни, технологични, социални, инженерни, хуманни, естетически, хигиенни, противопожарни и икономически. Тъкмо затова е съвсем неоснователно намаляването на значението на архитектурния труд като съотношение за принос и участие в проектирането между специалностите. Изтъкна се, че по ценовия правилник творческият проектантски труд като цяло е много ниско платен, а това води до недостатъчно проектно и вариантно прочувване за ефективно решение и за намаляване на себестойността на строителството.

Други съществени въпроси, по които се разисква, бяха:

— Санитарните норми. Тъй като те не са събрани в един документ, проектантите губят време в издирването им и често стигат до разправии с ХЕИ. Крайно време е МНЗСГ да ги сумира, актуализира и издаде.

— Правилникът за проектантските организации. Основният му недостатък е, че той търпи различни тълкования.

— Стандартите, отрасловите нормали и нормативите. За тях липсва пълна информация. При съставянето им се чувствва отсъствието на архитект и то практик.

— Новите ефективни строителни материали. Няма достатъчна информация за техните видове, качества и приложение в строителството.

— За квалификацията. Чувства се нужда от допълнителни знания по отношение на компютърната техника за архитектурното проектиране. Тя все още трудно навлиза в практиката поради голямата заетост на архитектите проектанти и липсата на време за курсове.

Срещата завърши, след като бе отчетена нейната ползотворност, с пожелание такива прояви да се организират периодично, да се организират срещи, на които да се обсъждат проекти на значими обекти, да се разисква по нормативната база и други. Изказано бе пожелание по главните въпроси, към които архитектурната колегия гледа с тревога, да бъдат

систематизирани и представени на съответните отговорни ръководители, за да знаят те когато изискват от проектантите или обвиняват, какво спъва работата.

Арх. Панайот Стефанов

НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ТЕМА „НОВИ ИДЕИ И ПОДХОДИ ЗА УСТРОЙВАНЕ НА ЖИЛИЩНАТА СРЕДА НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО“

София, 24 юни 1988 г., Нарожен дворец на културата

Конференцията беше организирана и проведена в изпълнение на партийната и държавната политика за утвърждаване на новата урбанистична и архитектурна концепция за създаване на хармонична и комплексно устроена жилищна среда. Нейната цел беше на основата на анализа от постигнатото да се изяснят насоките за изграждане на жилищната среда при новите условия на самоуправление на териториалните единици. Актуалността на конференцията се определяше от факта, че тя бе израз на обективната необходимост от преустройство на духовната среда, на архитектурата и строителното дело като част от преустройството, което се извършва във всички сфери у нас.

Кои бяха обективните условия, които предопределиха успешно провеждане на конференцията?

Преди всичко това бе нейният междуведомствен характер, фактът, че нейни организатори бяха върховните обществени и държавни органи и организации, които имат отношение към архитектурно-градоустройственото изграждане на средата — Националният съвет на Отечествения фронт, Съюзът на архитектите в България, Асоциацията „Строителство и строителна индустрия“. Комитетът по териториално и селищно устройство и Сдружението „Проектно дело“. В този смисъл това не беше един ограничен в рамките на САБ монолог, а широк разговор за съдбата на българската архитектура. Това е едно ново явление.

На второ място, това бе голямото участие на архитектурната колегия за такъв разговор. Конференцията беше представена от многобройни дискусии, анализи и конкретни творчески разработки, които са опорни точки за едно ново мислене в българската архитектура. От съществено значение е също, че съществуват благоприятни условия и социален климат за такава конференция. В този смисъл тя бе отговор, отчет на архитектурната колегия в навечерието на Пленума на ЦК на БКП за преустройство на духовната среда.

В конференцията взеха участие Никифор Стоичков — сек-

ретар на НС на ОФ, Георги Григоров — председател на Асоциацията „Строителство и строителна индустрия“, Стефан Стайнов — председател на КТСУ, и Минко Минков — председател на Сдружението „Проектно дело“. На нея бяха обсъдени идеи, предложения и подходи за усъвършенстване на цялостния механизъм на инвестиционния процес, който формира крайния продукт — жизнената среда.

В своя въвеждащ доклад „За нови идеи и подходи при изграждане на жизнената среда на социалистическото общество“ председателят на САБ арх. Георги Стоилов направи обзор и критичен анализ на недостатъците в развитието на архитектурно-градоустройственото дело. В доклада бяха набелязани и онези

основни въпроси, от решаването на които зависи преустройството в мисленето и в позициите на всички звена, ангажирани в инвестиционния процес, както и промяната в подходите, структурите и механизмите на този процес, а именно

- ролята на архитектурата и проектирането за осъществяването, формирането и последователното провеждане на архитектурната политика;
- организацията и стимулирането на архитектурно-проектантския труд;
- архитектурно-градоустройствените виждания и концепции в съвременната българска архитектура;
- функцията на институцията на инвеститора;
- развитието на строителните технологии, материали и методи;
- общественото начало в оценката и насочването на архитектурното творчество;
- нормативната база и административната организация за провеждане на архитектурната политика.

Постановките на въвеждащия доклад бяха развити и задълбочени в оригиналните авторски доклади на: арх. Тодор Булев — „Перспективни модели на селищната среда“, арх. Здраво Генчев — „Основните направления на новата архитектурно-градоустройствена концепция“, инж. Рангел Рангелов и инж. Петър Плачков — „Строителните системи и технологии за жилищното и общественообслужващото строителство“, Николай Григоров — „Социално-икономическите изисквания и подходи при устройството на територията и изграждането на средата“, арх. Светослав Куца-

ров — „Ролята на обществеността във формирането на бъдещата пространствена среда“.

Нестандартният подход при организирането на конференцията, който бе позволил на авторите на докладите да изразят и свои лични виждания, се оказа стимулиращ фактор и за активно участие в оживеното обсъждане на поставените от тях проблеми. В дискусиата бяха анализирани някои слабости в механизма на инвестиционния процес, резултат от проявите на администриране, анонимност, отчуждаване и монополизъм.

Изразени бяха полезни идеи и препоръки за усъвършенстване на архитектурно-градоустройствените концепции, отнасящи се до формирането на жизнената среда. В това отношение архитектурната колегия показа значителен напредък в своето творческо съзряване. Същественото е, че не само бяха набелязани редица нови постановки за развитието на нашата архитектура и градоустройство, но че те бяха формулирани от млади творци, подкрепени и стимулирани от САБ през последните години. Радостното е, че носители на новите идеи са млади колеги, които активно навлизат в жилищното проектиране и строителство. Това е една положителна, трайна тенденция, която показва, че усилията на САБ и на КТСУ не са били напразни.

В своята работа конференцията даде пример за професионална и гражданска активност, тя премина в обстановка на ползотворен диалог и гласност за дейността на обществените организации и държавните органи.

Очертани бяха също и главните направления за по-нататъшно разширяване на критичната и оценъчната дейност на САБ, за активизиране на новите творчески секции, за да може съюзът действително да отстоява навсякъде, където е необходимо, своята позиция на партньор и опонент.

Израз на едномислието, проявено от участниците в националната конференция, плод на социалистически „плюрализъм на мненията, бе приемането на обобщени изводи и препоръки. Тези препоръки в синтезиран вид засягат необходимостта от

- преустройство на инвестиционните звена, като се преодолее тяхната анонимност и се осигури прякото участие на инвеститорите;

- намиране на нови, ефикасни форми на организация и стимулиране на проектантския труд на принципа на конкуренцията и самоуправлението; усъвършенстване на ценообразуването в проектирането; утвърждаване на нов подход за индивидуално проектиране на основата на всеобхватната модулност и унификация и електронизация на проектантския процес;

- преустройство в строителството и в производството на строителни материали, като се намерят ефективни структури на основата на конкуренцията и самоуправлението; отчитане на икономическите регулатори за търсенето и предлагането на жилища;

- развитие на нови идеи и концепции за създаване на разнобразна и пълноценна жилищна среда;

- издигане ролята на обществената оценка за резултатите от архитектурно-строителната политика и практика в условията на широка демократичност и гласност и усъвършенстване на принципите на общественно-държавното начало при решаване на проблемите на жизнената среда.

Арх. Григор Дойчинов,
главен секретар на САБ

Юбиляри

АРХИТЕКТ ГЕОРГИ АТАНАСОВ НА 60 ГОДИНИ

Дейността на Георги Атанасов като ръководител на организационния отдел на САБ през последните 7—8 години може да се оцени като показна, защото той хармонично съчетава творчески и организационни качества. Тези качества, както и уменията да се слее с живота на съюза, не се придобиват даром, а са плод на дългогодишна апостолска работа. Въпреки че Георги Атанасов е много по-млад, то неговият трудов и житейски път се е пресичал с моя. Работейки съвместно с Георги Атанасов, аз и много от нашите колеги имаме за него изградено определено мнение като архитект, като човек и общественик, но никога от нас не е предполагал, че той е автор и съавтор на толкова практически, а и научни разработки, станали широко достояние едновременно, на скромното му юбилейно тържество. И това е присъщо за характера на Гошо — да работи упорито, търпеливо и безшумно, къртовски и успешно да завършва започнатото. Не може да не направят впечатление изработените от него и под негово ръководство проекти и планове: районен план на околорадската зона на София, градоустройствено решение на вилни зони около София, (в „Софпроект“); районен план на промишления комплекс „Марица-Изток“, районен план на промишления възел „Девня“, районен план на черноморското крайбрежие (в „Главпроект“); районен териториален план на района Плевен — Враца — Михайловград, районен план за плавателния канал Варна—Девня, проучвания за плавателния канал Русе—Варна и др. (в Института за районно и териториално планиране).

По линията на СИВ той участва в разработването на „Методи на районното планиране и връзките му с народостопанското планиране; съвместно с колектив от НИГА е работил по научноизследователската тема „Групиране на обществени центровете в селските населени места“. През 1968 г. Г. Атанасов е консултант специалист в Института за физическо (районно) планиране в Хаваи, Куба и разработва самостоятелно „Система за съставяне на национален регионален план на република Куба“ както и други теми.

През 1973—1979 г. като главен архитект на отдел „Градоустройство“ и ръководител на звеното за районно планиране при РПО — София Г. Атанасов е изготвил редица териториалноустройствени планове за тогавашния Софийски окръг, за селищните системи Мадан, Лом, Берковица, Вършец и други. Работи също така съвместно с колективи от „Софпроект“ по глобални териториалноустройствени планове на агломерация София—Перник, по ЕТУП на НРБ за северозападния и югозападния район на страната. Изброеното дотук съвсем не изчерпва резултатите от неговата творческа активност, но е достатъчно като един висок атестат за големия му принос в областта на териториално устройство и градоустройството у нас.

Наред с това Георги Атанасов е бил и си остава един от активните членове на САБ. Основател на съюза през 1965 г., той последователно е съдействал за укрепване авторитета на нашата архитектурна колегия. А да бъдеш активист на една такава обществена творческа организация, каквато е Съюзът на архитектите в България, това означава безвъзмездно да жертваш много време и сили, за да поддържаш и професионалната си квалификация.

Независимо от многобройните си професионални и обществени задължения Г. Атанасов е и предан съпруг и баща. И да се чуе човек кога той намира време и да рисува! Пак на юбилейното си тържество той изненада колегията със своята изложба — богата сбирка от рисунки с архитектурна тематика. Макар че мнозина от нас не са любители на юбилеите, празникът на Гошо Атанасов стана добър повод да оценим по достойнство ползотворната работа на този скромен труженик и комунист, повод да се обърнем към него и да му изкажем дружарска благодарност за това, което е сторил за българското градоустройство и за нашия творчески съюз.

Арх. Димитър Ганев

Приключили конкурси

НОВИ КОНЦЕПЦИИ ЗА ЖИЛИЩНАТА СГРАДА (ЖК „ГОРНА БАНЯ-2“)

В края на юни успешно приключи ограничен явен конкурс, обявен от Съюза на архитектите в България. Основна цел на това творческо състезание бе на основата на конкретен терен (Горна баня в София) да се разработят концептуални виждания за жилищната среда на близкото бъдеще. Четирите участващи колектива — на арх. Костадин Яръмов, на арх. Любомир Панчев, на арх. Бойчо Павлов и на арх. Борис Камиларов в една или друга степен правят принос за усъвършенстване на модела на бъдещата жилищна среда и за изясняване на средствата за осъществяването ѝ. Характерът на конкурса и липсата на пълно задание за проектиране в традиционния смисъл обясняват разнообразието на предложените идеи, от една страна, и

трудното им съпоставяне — от друга. Независимо от това, журито (ст. н. с. арх. Тодор Булев, к. а. н. — председател, ст. н. с. арх. Тодор Топлийски, к. а. н., арх. Георги Минчев, ст. н. с. арх. Петко Евреви, к. а. н., арх. Никола Карадимов, н. с. арх. Петър Диков и арх. Тодор Попов) е успяло да набележи и систематизира широк кръг от проблеми и идеи. То дава и редица препоръки, които да бъдат заложи в насоките и в окончателното планово задание за по-нататъшното проектиране, по отношение на: структурирането на жилищната територия, контакта с природните дадености, индивидуалния архитектурноградоустройствен характер и образ, малоетажното застрояване, възможностите за организиране и поддържане на непосредствената околна среда, социо-културното програмиране, енергийната ефективност на изгражданата от самите обитатели жилищна среда, смесената форма (държавна и лична) за изграждане на жилищните структури, оформянето на парцелите и други. Журито прави и редица предложения за нова организация на проектантския и строителния процес, без които създаването на нова концепция за жилищната среда е немислимо. По-важните от тях са сформирани на интердисциплинарен колектив с представители от четирите колектива, участващи в конкурса, който да разработи окончателното задание за проектиране и да поддържа връзка с потребителите и обществеността; създаване на основен проектантски екип, който да разработи общото градоустройствено решение на основата на конкурсната идея на колектива на арх. Яръмов; проектирането на застроителните планове на отделните структурни части на територията да се възложи на участващите в конкурса четирите авторски колектива; да се създадат условия за експериментиране на различни строителни технологии и организационни структури при изграждането, да се образува постоянен консултативно-експертен съвет, който да осигурява приемствеността между различните фази и етапи на проектирането и развитието в тях на заложените с конкурса концептуални идеи.

ОБЕМНО-ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО РЕШЕНИЕ НА ЦЕНТРАЛНОТО ГРАДСКО ЯДРО НА СТРАЖИЦА

В завършилия неотдавна общтаен конкурс за центъра на Стражица взеха участие 11 проекта. Единадесетчленно журито бе в състав: арх. Богдан Томалевски — председател, Христо Цонев, арх. Димитър Бъкличаров, арх. Александър Вакрилов, арх. Господин Михайлов, арх. Розина Червенкова, арх. Стойчо Велковски, арх. Христо Христов, арх. Варужан Маноян, арх. Иван Станишев и арх. Петър Матанов. Въз основа на направените и приети от журито характеристики на всички проекти и съобразно резултатите от проведеното обществено об-

съждане на конкурсните проекти, както и въз основа на направените предложения, еднородно бяха присъдени следните награди и поощрения:

— **втора награда** — на проект на колектив с ръководител арх. Александър Александров от София;

— **трета понижена награда** — на проект на колектив с ръководител арх. Костадин Яръмов от София;

— **две повишени поощрения** на проекти на колективи с ръководители съответно арх. Иван Чолаков от Велико Търново и арх. Михаил Манев от София;

— **три поощрения** — на проекти на арх. Иван Попов и арх. Иван Ковачев от Пловдив; на авторски колективи с ръководители арх. Живко Драгомиров от Велико Търново и Миросвета Д. Василева (студентка по архитектура).

ЦЕНТРАЛНА ГРАДСКА ЧАСТ НА САМОКОВ

Поредният общ явен конкурс с градоустройствена тематика събра общо 19 участници. Журито под председателството на арх. Митко Димитров в състав: арх. Господин Михайлов, инж. Веселин Христов, инж. Валентин Димитров, арх. Петко Маринов, арх. Васил Китов, арх. Антоанета Топалова, арх. Валентин Трашлиев, арх. Христо Христов и арх. Христо Ковачев определи следните награди:

— **втора понижена награда** — на колектив с ръководител арх. Любомир Панчев („Интерпроект“);

— **три трети награди** — на авторски колективи с ръководители арх. Георги Тодоров („Главпроект“), арх. Димитър Ганев (САБ) и арх. Славчо Шапозов („Главпроект“);

— **три трети понижени награди** — на колективи с ръководители арх. Георги Станоев (КТСУ), арх. Давид Коев („Главпроект“) и ст. н. с. арх. Петко Евреви, к. а. н. (КНИПИ-ТУГА);

— **две поощрения** на колективи с ръководители арх. Иван Попов (САБ — Пловдив) и арх. Стоян Янев (КНИПИ „Софпроект“).

*Вж. сп. „Архитектура“ бр. 1/1987 г., с. 30—31

ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО РЕШЕНИЕ НА ЖР „ГАЛАТА“ ВЪВ ВАРНА

Известни са вече и резултатите от втория етап (този път явен и ограничен) на конкурса за концепция за териториално, архитектурно-градоустройство и обемно-пространствено решение на жилищния район „Галата“ във Варна. Представените пет проекта на колективите, отличени с понижени трети награди в първия етап на конкурса (на арх. Спиридон Ганев, арх. Александър Бачев, ст. н. с. арх. Тодор Топлийски, к. а. н., арх. Иван Попов и арх. Григор Дойчинов, к. а. н.) бяха разглеждани от журито в състав: проф. арх. Васил Вълчанов — председател, арх. Георги Ганев, арх. Димитър Липов, инж. Георги Ташков, арх. Варужан Маноян, арх. Ве-

нелин Жечев, арх. Стойчо Велковски, арх. Господин Михайлов, арх. Божидар Божков и инж. Любомир Попов (консултант комуникатор). След обсъждането на всички проекти, оценяването на качествата на всеки от тях и на възможностите за осъществяване на разработените от авторите идеи, журито с пълно единодушие определи на първо място проекта на колектива на арх. Спиридон Ганев от София, на когото ще бъде възложено по-нататъшното разработване на задачата.

Арх. Николай Тонев

Изложби

АРХИТЕКТУРАТА НА БЕРЛИН И ДРУГИТЕ ИЗКУСТВА

В Централния дом на архитекта в София бе показана с голям успех изложбата на Кметството на Берлин, столица на ГДР, на тема „Изкуството в синтез с архитектурата на Берлин“.

Три много добре изработени макета — на проектите за градския център, за възстановения квартал „Николай Фиртел“ и на градския район „Хелерсдорф“, дадоха на посетителите ясна представа за насоките и характера на застрояването на Берлин. Докато в централната част на столицата се извършват огромни реставрационни работи и новата индустриализирана архитектура се съобразява отлично със стария Берлин, то в новите жилищни квартали и комплекси връзката с архитектурната традиция се провежда частично. Чувства се извънредно стремеж към възстановяване на улицата, площада, ансамбъла и то доколкото това е възможно при свободностоящите в пространството сгради, при еднообразното едропанелно жилищно строителство и уеднаквените вътрешни и външни квартални пространства.

В замяна на този недостатък и при двата случая взаимодействието на архитектурата с изобразителните изкуства и дизайн е пълно и много добре решено. То е показано нагледно и сполучливо чрез чернобели и цветни фототабла, изобразяващи паметници на видни обществени и политически дейци, различни видове чешми, декоративни стени, стели, паркови пластмаси с определена тематика, оформяне на калкани, осветени стъквени плоскости и други. Съществено място е отделено и на редица дизайнерски изделия като осветителни съдове и осветителни тела, пейки и други малки декоративни и същевременно необходими предмети, които създават допълнителен уют и художествена стойност на улиците, площадите, градините и детските игрища в Берлин.

С две табла много съдържателно е показано по сравнителен начин и художествено-архитектурното оформяне на две типични станции на подземната железница — една стара, преустроена — „Клостерщрасе“ и една съвършено нова — „Марцан“. Мястото не ни позволява да споменем всички творби и автори и да направим по-об-

стойна оценка на тези забележителни по своята художествена стойност произведения на изобразителното и приложното изкуство. Но едно е същественото — те са в духа на реалистичното изкуство, издържани са в човешки измерения, разположени са много добре в пространствата и допълват онова, което не може да изрази архитектурата. Не е отминат и един друг съществен въпрос — създаването на нова градоустройствена концепция за жилищната среда. Трите проекта се основават на едни и същи принципи — да се проектира съобразно нуждите и социалните процеси, да се създава рационална и същевременно по-художествена архитектура, да се премине към по-малка етажност. Изложбата бе подредена отлично. По-малкият брой табла и изложените други материали спомогнаха за по-добрият възприемане на обектите. Особено приятно впечатление направи и специално поставеният голям екран, на който се проектираха едновременно много групи обекти и детайли на фона на всекидневие на Берлин. Тяжното показване бе съпроводено с подходяща музика, типични за картината шумове, детски гласове и разговори, клокочене на вода и пр. Този похват придаваше необикновено оживление и „берлинско“ настроение, което непринудено въвеждаше посетителя в неповторимата атмосфера на столицата на ГДР. Същевременно се осъществяваше още по-пълно връзката между всички видове изкуства.

По своя замисъл и начин на изпълнение изложбата може да служи като източник на идеи за подобни наши бъдещи представяния у нас и в чужбина. С качеството на показаните творби и обекти и със своята отлична организация тя ще остане трайни впечатления у посетителите. Малко са изложбите, които осъществяват своята крайна цел по толкова непринуден и полезен начин.

Арх. Методи Класанов

чрез избора на гледна точка и осветление максимална информация за концептуалната същност на архитектурната творба.

Както подчертават авторите на текста в каталога към изложбата, от началото на 70-те години японската архитектура търси активен взаимодействие със световната архитектура, обръща се към световното архитектурно наследство. Днес тя демонстрира валидните в световен мащаб тенденции към засилване на индивидуалното образно начало (след отказа от интернационализацията на модерната архитектура) в контекста на регионалната природна и културна среда, но едновременно с това и чрез преплитането на разновременни и разнокултурни пластове на традиция, един от които е и архитектурата на модернизма.

Организирана в пет раздела — „Конструкция“, „Пространство“, „Форма“, „Материали“ и „Орнаменти“, изложбата представя различни автори и творби. Какво от творческите търсения на съвременните японски архитекти разкриват те? Една определена тенденция е силната изява на пространството и светлината за сметка на лаконичната им материална опаковка (къща Азума на Тадао Андо, параклис на Йоширо Икехара, мемориален музей на Обаяши, къща Таникава на Казуо Шинохара, Бяло „у“ на Тоёо Ито, музей на изкуствата на Масато Отака и др). Тя е свързана с определена смислова натовареност на архитектурната творба (къща Мацукава на Маюми Мияваши, Вила на Осаму Ишияма), доведена и в детайла на дворотното пространство (жилищна група Рокубан-ике на Гендакеи-каку), или дори в единния облицовъчен материал (музей на изкуствата на Кумамото на Куньо Маекава).

Като линия на подход се очертава интерпретацията на модернизма като усвоено вече наследство (център за книги в Яесу на Кунихиде Ошиноми, аг-

министративна сграда в Осака на Хумихико Маки, музей в Китакюсю на Арата Изозаки). Някъде тя е доведена до онази крайност, присъща на художниците от типа „бяло на бял фон“ като къщата Мияджима на Хироми Фужий. Посоката на интерпретиране на традиционната японска архитектура също сочи лаконизъм на форми, отказ на имитативност, въздействие на инвенцията (храм Миокодо на Макомо Сузуки, национален театър на Но и гимназия в Казава на Хироши Охе, къща с покривна тераса на Масакото Хияши).

Част от японските архитекти са определено в руслото на постмодернизма (музеят в Сайтама на Кишо Курокава, музеят Секисуй-кан на Сейичи Шираи, резиденция на УКК на Фумихико Маки, автомобилен център в Тогиши на екип ЗУУ, атриум на Кунихико Хаякава). Преплитане на координатни системи, на свръхмодерни конструкции със занаятчийски орнамент, на „несъвместими“ от гледна точка на стилова и технологична чистота материали, „игра“ на строителни кубчета — това е част от похватите на тази група. Може би най-интересната творба сред тях е градският дом в Наошима на Казуиро Ишии, напомнящ със свършенството на композицията емоционално въздействаща „игра на стъклени перли“...

В търсенията на нова образност японските архитекти се основават както на напреднали технологии и механизация, така и на използването на традиционни материали и на наличието на занаятчийски фонд в Япония, способен да извърши ръчна работа, непосилна за машините.

Изложбата „Съвременна японска архитектура“ е част от международните прояви на Съюза на архитектите в България, целящи взаимното опознаване и сътрудничеството между архитектите в света.

Арх. Явор Банков

ПЪРВИЯТ КУРС НА МЕЖДУНАРОДНАТА АКАДЕМИЯ НА АРХИТЕКТУРАТА

9—29 май 1988 г., творчески комплекс „Св. Кирик“

Основната задача на Международната академия на архитектурата (МАА) е развитието на педагогическа и научноизследователска дейност. Целта на краткотрайните курсове, които тя вече организира, и на дългосрочните, които възнамерява да провежда в бъдеще, е да се установят творчески контакти между млади архитекти от цял свят, да се създават благоприятни условия за общуване и взаимно обогатяване, както и да се повишава професионалната им квалификация в срещите им с едни от най-изтъкнатите архитекти на нашата съвременност.

Първият курс бе проведен по ръководството на Пиер Ваго и Георги Стоилов.

Квалификационният процес протече в три петдневни работни седмици, при работа в група по конкретен проект и лекции по проблеми, свързани с темата на курса, равномерно разпределени във времето. Двамата съботни и неделни дни бяха отделени за отгих, за екскурзии из България. Инвеститор на зададената тема „Градоустройствени концепции за град на науката в Пловдив“ бе ОБНС — Пловдив. Избраната територия за град на науката (ГН) е на 12 км от Пловдив, между селата Първенец и Брестовица, с надморска височина 200—400 м и обща площ от около 180 ха. Релефът е хълмист с наклон от 3 до 25 на сто.

Програмата за концептуалната разработка обхващаше следните две основни части:

1. Обслужваща част — обитаване (постоянно — 1500 жилища и временно — 200 жилища) с обществено обслужване (обществен център и КОО за 5000 обитатели и 1000 приходящи всекидневно); улици,

1

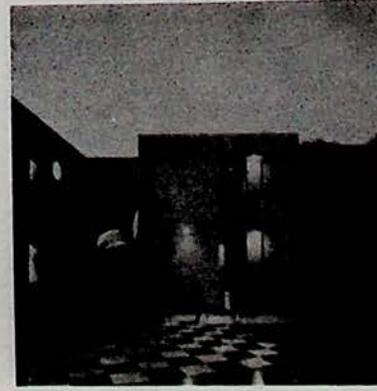
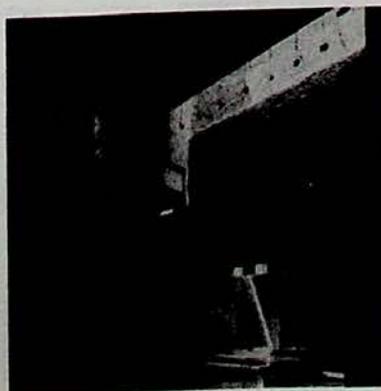
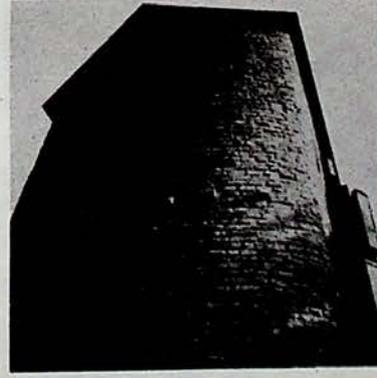
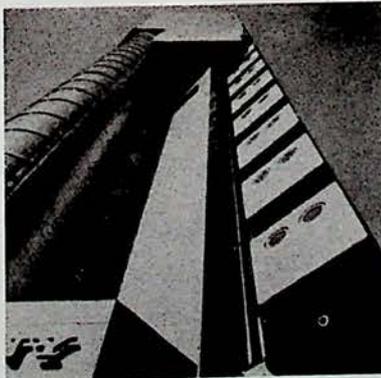
Част от участниците в първия курс на Международната академия на архитектурата, състоял се в творческия комплекс „Св. Кирик“, по време на оглед на мястото на бъдещия „град на науката“.

Participants in the first course of the International Academy of Architecture, held at Sv. Syrik complex, looking round the place of the future „town of science“

СЪВРЕМЕННА ЯПОНСКА АРХИТЕКТУРА

През пролетта на 1988 г. в Централния дом на САБ бе показана фотоизложбата „Съвременна японска архитектура“. Подготвена от Японската фондация и Японския институт по архитектура, чрез 105 цветни фотоса тя представя разнообразните тенденции в развитието на японската архитектура през 70-те и 80-те години. Особено силно впечатление направи художествената фотография, предоставяща

Част от експонатите на изложбата „Съвременна японска архитектура“
Modern Japanese Architecture exhibition at the General Home of the Architect in Sofia. Exhibits.

социална инфраструктура — КОО; зеленина и спорт; комуникации и транспорт; 2. **Научни комплекси** — академичен център (подразделение на БАН и ВУЗ); институти по оптични технологии, микроелектроника, биотехнологии; спомагателно стопанство (11 ха) или общо площ от 165 ха.

В курса участваха 51 млади архитекти от 33 страни. Те спонтанно оформиха 8 групи и през първата седмица разработваха 19 принципни градоустройствени схеми за града на науката, от които бяха определени шест за по-детайлна разработка.

През втората седмица на курса избраните шест схеми бяха по-подробно разработени, след което последва представяне, придружено от критични бележки и препоръки.

Третата седмица бе посветена на окончателното завършване на концепциите, представени графично и обемно.

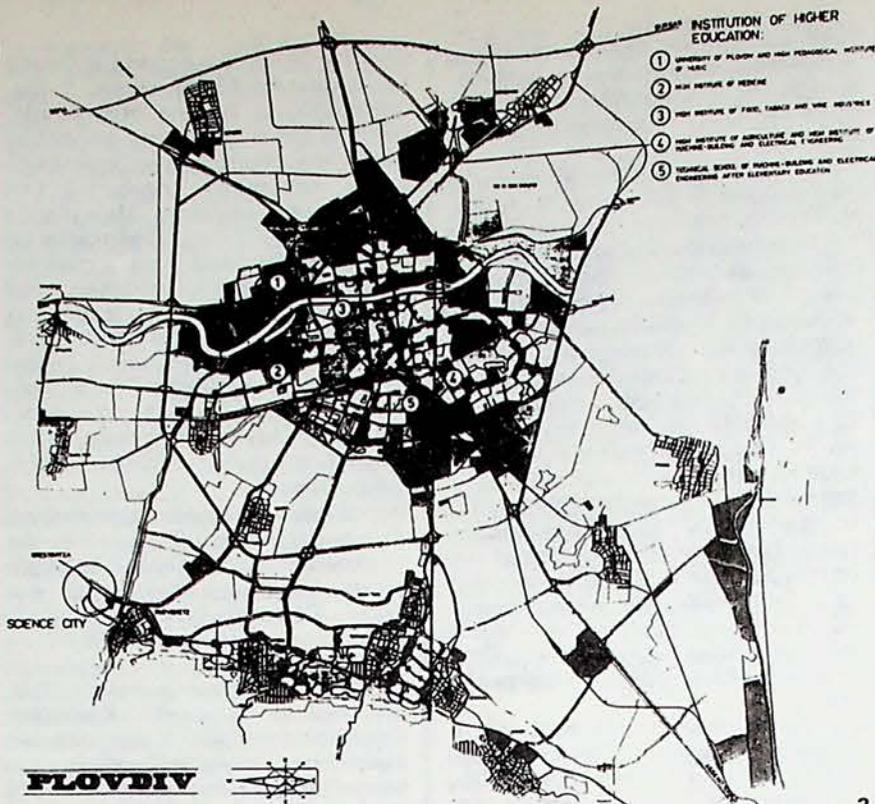
Два от проектите концепции (проект № 1 и № 2) решават задачата, като спазват ярко изразено зонироване. Съставните части на града на науката имат самостоятелен живот, общуват помежду си, но никога не се преливат или интегрират. И в двата случая градът се разглежда като екологичен град, в който човек живее в своята биосфера; науката (институтите) е „разположена“ покрай съществуващия междуселищен път. Обитаването в проект № 1 е решено чрез създаване на отделни групи — махали по склоновете на планината, а във втория — дисперсно, по стръмната част на терена. И при двата проекта социалните контакти се осъществяват в обществен център, разположен линейно между науката и обитаването (пр. № 2) и компактно, между махалите и сградите за наука (пр. № 1).

В предложението № 3 се провежда цялостна интеграция на различните функции, които преливат една в друга — пълно отрицание на зонироването. Обединяващо място на всички многообразни функции е форумът, който е разположен на различни нива, съобразно теренните дадености.

В основата на проект № 4 е композиционното оформяне на „класически триъгълник“ от науката, образованието и производството при пълна интеграция помежду им.

Проект № 5 предлага функционално интегриране на две структури — ортогонална мрежа—квадрат от 480 м, отговарящ на скоростната магистрала, връзка север—юг и изток—запад, и втората структура — органична мрежа, която следва свободно теренните дадености — проста и богата по своя характер.

Проект № 6 предлага проста и ясна концепция, която по своята същност представлява среща на романтичното минало и реалното настояще с гръзкото бъдеще. Успоредно на съществуващия път пейзажно от двете страни на дерето се развива обитаването. Жилищата следват стила на Стария Пловдив. Средата е човешка, естествена, недвусмислено доказваща неразривната връзка между човек и природа. Скоростната комуникационна

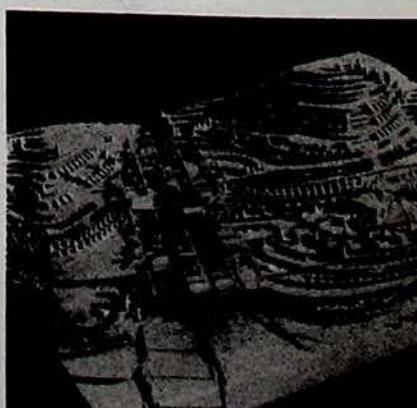
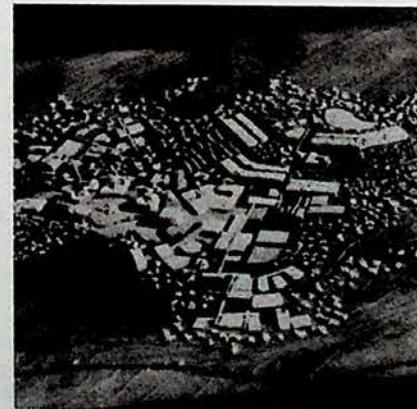
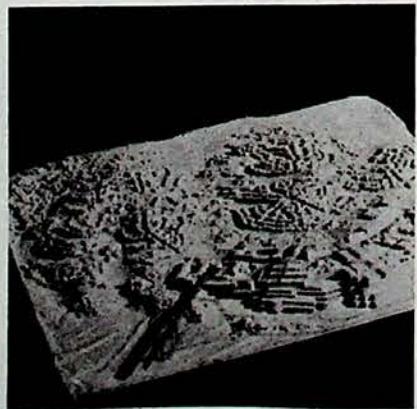
връзка от Пловдив, решена на ниво, оставяйки свободна земята за развитие на селското стопанство, нахлува директно по втората структура, под която се разполагат или окачват необходимите за сградите за наука обеми модули. Там, където двете структури се пресичат, е разположен обществен център. Накрая се проведе обсъждане, организирано от инвеститора — ОБНС — Пловдив, и водено от арх. Г. Стоилов, ректор на МАА, с участието на пловдивската архитектурна колегия и представители на творческата секция на САБ „Територилно устройство и градоустройство“. Общото мнение на участниците в дискусиата бе, че концептуалните разработки правят сериозен принос. В допълнение бяха дадени следните препоръки: — да се извършат нови дълбочинни екологични проучвания на терена, отреден за град на науката с оглед да бъдат създадени оптимални екологични

условия за отношението: труг—човек—природа; — да бъде намерен оптимален вариант за транспортна достъпност до града, според общото решение на транспорта в Пловдив и неговото ново разширение „Яката на Родопите“; — в града да се комбинира транспорт с пешеходни пространства; — градът на науката да бъде изграден като квартал на Пловдив; — науката да бъде обособена, относително изолирана от останалите компоненти на града; — обитаването да бъде осъществено както следва: 30 до 50 на сто в едносемейни къщи, а останалите жилища — в безасансьорни 2—4-етажни сгради; Участниците в дискусиата препоръчаха на инвеститора да създаде два целеви колектива за по-детайлната разработка на града на науката

Арх. Мария Кълбова

- 2 *Схема на Пловдив с околорадските територии, обект на проектиране*
Scheme of Plovdiv and its environs, object of planning
- 3 *Проект на сборен колектив от България, Чехословакия, Тунис, Судан, ГДР, ФРГ, Турция и Колумбия*
Project, co-work of Bulgaria, Czechoslovakia, Tunis, Sudan, GDR, FRG, Turkey and Columbia.
- 4 *Проект на сборен колектив от СР Виетнам, Италия, Куба, Испания и Чехословакия*
Project, co-work of SR Vietnam, Italy, Cuba, Spain and Czechoslovakia
- 5 *Проект на сборен колектив от Белгия, Ирландия, Китай, Португалия, Швейцария, Италия, Сингапур, Гърция и Аржентина*
Project, co-work of Belgium, Ireland, China, Portugal, Switzerland, Italy, Singapore, Greece and Argentina
- 6 *Проект на сборен колектив от Холандия, САЩ, Египет, Великобритания, Нигерия, Колумбия, Югославия, ФРГ, Мексико*
Project, co-work of Holland, USA, Egypt, Great Britain, Nigeria, Columbia, Jugoslavia, FRG, Mexico
- 7 *Проект на сборен колектив от Мексико, Югославия, Западен Берлин, Египет, Дания, Унгария и Гърция*
Project, co-work of Mexico, Jugoslavia, West Berlin, Egypt, Denmark, Hungary and Greece
- 8 *Проект на сборен колектив от СССР и България*
Project, co-work of USSR and Bulgaria

ПОПРАВКА
В материала за паметника на героите от железния 31 сивилстренски пехотен полк, публикуван в бр. 3/88 г. на стр. 13, името на единия от скулпторите е Емил Попов, а не Емил Пасков. Молим автора и читателите да ни извинят за допуснатата грешка.

ТЕМАТИЧЕН УКАЗАТЕЛ

I. УВОДНИ СТАТИИ

- 1 Да подобрим конкурсното дело — бр. 2, с. 2
- 2 Архитектурно-скулптурният паметник — бр. 3, с. 2
- 3 Къщата и жилищният квартал — бр. 4-5, с. 2
- 4 Социалната информация и архитектурното проектиране — бр. 6, с. 2
- 5 Уводна статия — бр. 7, с. 2
- 6 Архитектурата на вътрешните пространства — бр. 8, с. 2
- 7 Ускорено обновяване на градски центрове — бр. 9-10, с. 2

II. АРХИТЕКТУРА

- Жилищни сгради и жилищна среда
- 8 Почивна станция в Пампорово — бр. 2, с. 10-12
 - 9 Хотел „Рожен“ — бр. 2, с. 13-14
 - 10 БУЛЕВ, Тодор Кварталът — необходима социална клетка на града — бр. 4-5, с. 2-4
 - 11 ЕВТИМОВ, Иван Махалата — органична общност — бр. 4-5, с. 4
 - 12 Блок „Д“ в зона 5 на ЖК „Младост-4“ — бр. 4-5, с. 6-7
 - 13 Нови жилищни сгради в ЖК „Младост-4“ — бр. 4-5, с. 8-9
 - 14 СТОЙЧЕВ, Иван, К. Експериментални сгради в ЖК „Младост-4“ — бр. 4-5, с. 9-10
 - 15 АВРАМОВ, Димитър Три малоетажни жилищни групи в ЖК „Младост-4“ — бр. 4-5, с. 11
 - 16 ПЕТРОВ, Иван Новите къщи и квартали на Трявна — бр. 4-5, с. 11-12
 - 17 Жилища за млади семейства в ЖК „Младост-1“ — бр. 4-5, с. 13-14
 - 18 БУЛЕВ, Тодор Жилищен комплекс „Спартак“ в гр. Сандански — бр. 4-5, с. 15-16
 - 19 Жилищна група с магазини на бул. „Ленин“ в София — бр. 4-5, с. 17-18
 - 20 ПЕТРОВ, Иван Жилищни сгради в микрорайон „Б“ на ЖК „Бузуджа“ — Велико Търново — бр. 4-5, с. 19-20
 - 21 Жилищна кооперация „Синият Дунав“ — бр. 4-5, с. 21
 - 22 ПЕТРОВ, Иван Квартал „Асенова махала“ във Велико Търново — бр. 4-5, с. 22-23
 - 23 КУЦАРОВ, Светослав Какво загубихме и какво трябва да преоткриваме — бр. 4-5, с. 24-25
 - 24 ПОПОВ, Лило Жилищният квартал — бр. 4-5, с. 28-30
 - 25 ВЛАДИМИРОВ, Ивайло Възможности за индивидуално обитаване в града — бр. 4-5, с. 31-34
 - 26 Жилищен комплекс „Дръстър-2“ в Силистра — бр. 4-5, с. 35-41
 - 27 ДИМИТРОВ, Стоян Жилищна архитектура в историческия контекст на Сливен — бр. 4-5, с. 45-47
 - 28 СТЕФАНОВ, Стефан, ТЪРСАНКОВ, Йордан, ЧОЛАКОВ, Иван, СТАТКОВ, Чавдар, ТОДОРОВА, Маргарита, ДИМЧЕВ, Иван, КОВАЧЕВ, Христо, НИНОВА, Цветана, ДИЛИНЧЕВ, Здравко. Къщата и кварталът — бр. 4-5, с. 73-76
 - 29 ВЪЛЧАНОВ, Васил Къщата трябва да се разглежда в рамките на комплексната жилищна среда — бр. 4-5, с. 81-82
 - 30 ПИНДЕВА, Лиляна. Необходими са не модели, а индивидуални проекти — бр. 4-5, с. 82
 - 31 ПЕТРОВ, Васил Очаквам реакцията срещу инертността — бр. 4-5, с. 83
 - 32 НИКОЛОВ, Олег, ШОПОВА, Силвия Жилищна група в старата част на Кърджали — бр. 6, с. 6-10
 - 33 ТОНЕВ, Николай Размисли между белите брези (ЖК „Белите брези“ в София) — бр. 6, с. 11-14
 - 34 ПОПОВА, Красимира Жилищна сграда в кв. „Изток-юг“ в София — бр. 6, с. 15
 - 35 ГЕНЧЕВ, Здравко Жилищният район „Крайморие“ в Бургас. Архитектурни проучвания — бр. 6, с. 18-20
 - 36 БОНЧЕВ, Неялко Проекти за жилищни сгради за сключено застрояване — бр. 7, с. 18-19

Обществени сгради

- 37 ДРАГИЕВ, Иван Съвременни технически средства в училището — бр. 1, с. 18-19
- 38 ГЕНОВА, Боряна Междучилищните центрове по трудово-политехническо обучение — нов тип учебни сгради — бр. 1, с. 20-22
- 39 ХРИСТОВА, Диана Нов живот за стария Арсенал — Националният музей „Землята и хората“ в София — бр. 2, с. 4-7
- 40 НИКОЛОВ, Олег Автогарата в Пампорово — бр. 2, с. 8-9
- 41 КОНСТАНТИНОВА, Анастасия Музеят в Жерково — бр. 3, с. 6-8
- 42 ПОПОВ, Лило Сградата на „Интерпрет“ в София — бр. 7, с. 6-9
- 43 Търговски комплекс „Кооп“ в Шумен — бр. 7, с. 12
- 44 Профилаториум в Стрелча — бр. 8, с. 18
- 45 СЕРАФИМОВ, Танко Театърът в Сливен — бр. 9-10, с. 15-18
- 46 Камерна опера и читалище „Н. Валцаров“ в Благоевград — бр. 9-10, с. 12-14
- 47 ПЕНЕВА, Елка Без „барери“ в здравните заведения — бр. 9-10, с. 70-71

Производствени сгради и устройства на промишлените територии

- 48 Комбинат „Биотех“ в Пловдив — бр. 2, III корица

Индустриализирано строителство и технически новости

- 49 БЕЛОКОН, Александър Перспективите на масовото индустриализирано строителство — бр. 1, с. 23-26
- 50 СОФИЯНСКИ, Петър Индустриализацията на малоетажното жилищно строителство — бр. 7, с. 32-33

Архитектурно образование

- 51 БОЙЧЕВ, Кирил Специализираното обучение по интериор и дизайн за архитектурата. Организацията на учебния процес в новата катедра — бр. 8, с. 32-34
- 52 ТИХОЛОВ, Калин Студентското творчество по интериор и дизайн за архитектурата — бр. 8, с. 35

Архитектурни детайли

- 53 СОФИЯНСКИ, Петър Прозори и балконски врати от поливинилхлоридни профили — бр. 1, с. 39-40

Архитектура и енергия

- 54 ЯЗОВ, Красимир Енергоикономичната индивидуална жилищна сграда — бр. 4-5, с. 42-43
- 55 БАРУХ, Мариана Експериментална слънчева къща в Баня — бр. 4-5, с. 43-44
- 56 КУЦАРОВ, Светослав Слънчева архитектура — бр. 4-5, с. 44-45

III. ГРАДОУСТРОЙСТВО

- 57 КОВАЧЕВ, Атанас Карнат — проблеми на малкия град — бр. 4-5, с. 25-27
- 58 НИКИФОРОВ, Иван Жилищният район „Крайморие“ в Бургас. Градоустройствено решение — бр. 6, с. 17-18
- 59 Градоустройството и архитектурата в условията на повишена сеизмичност — бр. 7, с. 2-5

- 60 Улица на услугите в Шумен — бр. 7, с. 10-11
- 61 ГЕНЧЕВ, Христо Градоустройствено — бр. 7, с. 44
- 62 Ускорено обновяване на градски центрове (разговор около кръглата маса) — бр. 9-10, с. 3
- 63 Общо градоустройствено решение на центъра на Благоевград — бр. 9-10, с. 7
- 64 Площади пред пощата и Общинския народен съвет и пешеходни пространства в Благоевград — бр. 9-10, с. 8
- 65 Площад „Димитър Благоев“ и главен пешеходен подлез в Благоевград — бр. 9-10, с. 9
- 66 Площад „Македония“ и пешеходен мост в Благоевград — бр. 9-10, с. 10-11
- 67 Площад „20 юли“ в Карлово — бр. 9-10, с. 19-21
- 68 Площад „Васил Левски“ в Карлово — бр. 9-10, с. 21-22
- 69 ТАНГЪРОВ, Йордан Архитектурни премиери в Карлово — бр. 9-10, с. 23
- 70 Проектните разработки за централната градска част на Шумен — бр. 9-10, с. 24-26
- 71 ХАДЖИСТОЯНОВ, Димитър Окончателният проект на централната градска част на Бургас — бр. 9-10, с. 27-28
- 72 ГАНЕВ, Спиридон Реконструкцията на бул. „Георги Димитров“ в Софий — бр. 9-10, с. 28-30
- 73 ТОНЕВ, Любен Улицата и площадът в българските населени места. Същност, състояние, перспективи — бр. 9-10, с. 31-33
- 74 НИКИФОРОВ, Иван Обновяване на централните градове у нас — бр. 9-10, с. 34-37
- 75 БРЪНЕКОВ, Владимир За естетиката на града — бр. 9-10, с. 40-41

IV. ПАРКОУСТРОЙСТВО, ЛАНДШАФТ И ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

- 76 Атракционен сектор в парк „Кайлъка“ в Плевен — бр. 2, II корица
- 77 Паркът на свободата отново трябва да стане любимо място на столничани — бр. 2, с. 15
- 78 РОБЕВ, Рашко Паркът на свободата през годините — бр. 2, с. 16-18
- 79 СТОЯНОВА, Ивонна Паркът на свободата — паметник на културата — бр. 2, с. 18-19
- 80 ЗАХАРИЕВ, Боян, РОБЕВ, Рашко Горско-дървесната растителност в Парка на свободата — бр. 2, с. 19
- 81 Представителната част на Парка на свободата — бр. 2, с. 20-21
- 82 ДИКОВ, Дико Ще спасим ли Парка на свободата — бр. 2, с. 21-22
- 83 ТРОЕВА, Веселина Атракционни паркове — бр. 2, с. 29-32
- 84 РОБЕВ, Рашко Грижите за природата и законните разпоредби — бр. 3, с. 39

V. АРХИТЕКТУРНО НАСЛЕДСТВО И СЪВРЕМЕННОСТ

- 35 ЛЮБЕНОВА, Ива Синтезът между каменната пластика и черковната архитектура през Българското възрождане — бр. 3, с. 25-28
- 36 АНГЕЛОВА, Рашел Народният опит в изграждането на къщата и жилищния квартал — бр. 4-5, с. 48
- 87 ЗАХАРИЕВА, Лила Спорни проблеми за старата архитектура на Банско — бр. 4-5, с. 49-50
- 38 АНТОНОВА, Вера Шуменската крепост през вековете — бр. 7, с. 13-15
- 89 БРАКАЛОВА, Симеонка Архитектурното наследство и реконструкцията на бул. „Георги Димитров“ в София — бр. 9-10, с. 42-44
- 90 АНГЕЛОВ, Чавдар Сградостроителството в България през последните години на XIX и първата половина на XX век — бр. 9-10, с. 72-75

VI. ОБЩОТЕОРЕТИЧНИ ВЪПРОСИ

- 91 ИВАНОВА, Мила Историческата „точност“ на архитектурните понятия — историческа теория — бр. 2, с. 36-38
- 92 ХРИСТОВА, Елена Размисли за модата и архитектурата — бр. 6, с. 35-36
- 93 КЛАСАНОВ, Методи Техницизмът в архитектурата — бр. 7, с. 21-26
- 94 ДЕЛЧЕВ, Стоян Дизайнът и архитектурата — бр. 8, с. 27-28
- 95 НИКИФОРОВА, Росица Архитектурен замисъл, информационна стойност и възприемане на интериора — бр. 8, с. 29-30
- 96 АНДРЕЕВ, Людмила Исторически корени на функционализма в архитектурата — бр. 9-10, с. 76-77

VII. СОЦИАЛНИ АСПЕКТИ НА АРХИТЕКТУРАТА

- 97 Социалната информация и архитектурното проектиране (разговор около кръглата маса) — бр. 6, с. 2
- 98 ДЕЙКОВ, Александър Правото на съпричастност с проектното бъдеще принадлежи на всички — бр. 6, с. 4-5
- 99 ДАНДОЛОВА, Искра Жилищният район „Крайморие“ в Бургас. Социологическо изследване — бр. 6, с. 16-17
- 100 ВАРЗОНОВЦЕВ, Дмитрий Участието на обществеността в процеса на проектирането — бр. 6, с. 43

VIII. ПРОБЛЕМИ НА ПРОЕКТИРАНЕТО

- 101 ДОБРЕВ, Милан Графичните системи в архитектурното творчество — бр. 1, с. 42-43
- 102 ГРАДЕВ, Петър Архитектурното проектиране и противоземетръсната защита на сградите — бр. 7, с. 16-17
- 103 ДОБРЕВ, Милан Видеокомпютърни системи в архитектурното проектиране — бр. 9-10, с. 84

IX. СИНТЕЗ НА АРХИТЕКТУРАТА С ДРУГИТЕ ИЗКУСТВА. ИНТЕРИОР. ДИЗАЙН

- 104 Отговори на два въпроса — архитектурно-скулптурният паметник (анкета) — бр. 3, с. 3
- 105 ТРУФЕШЕВ, Николай Архитектурно-скулптурният паметник — проблеми, тенденции, прогнози за развитие — бр. 3, с. 4-5
- 106 Паметникът край с Гургулят — бр. 3, с. 9-10
- 107 Паметникът „Самуилова крепост“ край Петрич — бр. 3, с. 11-12
- 108 На героите от железния 31 силистренски поак — бр. 3, с. 13
- 109 Паметникът на Съединението в Пловдив — бр. 3, с. 14
- 110 Паметникът на хан Аспарух в гр. Толбухин — бр. 3, с. 16
- 111 Паметникът на хан Аспарух в гр. Исперих — бр. 3, с. 16
- 112 ДИМИТРОВ, Димитър Г. Разнообразните роли на архитекта като съавтор и автор на паметници — бр. 3, с. 17-19
- 113 КОЛЕВ, Валери Паметникът и околната среда — бр. 3, с. 20-21
- 114 ХРИСТОВА, Диана Суперграфиката — мога или необходимост — бр. 3, с. 22-24
- 115 ДОРОСИЕВ, Александър За интериора на Шератон София хотел „Балкан“ — бр. 3, с. 35-38
- 116 Интериорът е въпрос за култура (разговор около кръглата маса) — бр. 8, с. 2
- 117 Обновеният интериор на сградата на ОбНС-Плевен — бр. 8, с. 4-6
- 118 И. К. Представителството на Австрийските адвокати в София — бр. 8, с. 7-8
- 119 И. К. Магазинът на Унгарския културен институт в София — бр. 8, с. 9
- 120 ЗЛАТАНОВА, Магдалена Информационно-консултантски комплекс — бр. 8, с. 10-11

121. ЙОРДАНОВА, Миряна. Съучастие в архитектурното представление на града (Панорамната сладкарница в телевизионната кула в Русе) — бр. 8, с. 12
122. Актова зала в град Толбухин — бр. 8, с. 13
123. Домът на съветската книга — бр. 8, с. 14
124. Книжарницата на Съюза на българските писатели в София — бр. 8, с. 15
125. Система от мебелни елементи за обзавеждане на детски заведения — бр. 8, с. 16-17
126. КАЛАЙДЖИЕВ, Илия. Интериор и мебели в административните сгради — бр. 8, с. 19-21
127. ГРОЗЕВ, Огнян. Гъвкави мебелни системи за съвременния жилищен интериор — бр. 8, с. 22-23
128. АХРЯНОВ, Ангел. Архитектът и пространството „сцена“ — бр. 8, с. 41-42
129. САПУНДЖИЕВ, Богоя. Всеки филм — нов поглед, нов свят — бр. 8, с. 42-43
130. ДИКИДЖИЕВ, Петър. За вечни духовни измерения — бр. 9-10, с. 38-40

X. ТВОРЧЕСКИ ПОРТРЕТИ

Творци на българската архитектура

131. ВЕЛЧЕВ, Велчо. Архитект Георги Петков на 70 години — бр. 1, с. 33-34
132. АВРАМОВ, Иван. Ярък творец на съвременната ни архитектура (100 години от рождението на арх. Йордан Йорданов) — бр. 2, с. 39-40
133. БРЪНЕКОВ, Владимир. Архитект Борис Далчев — бр. 3, с. 40
134. КАЛАЙДЖИЕВ, Илия. Творец с разнообразна и динамична професионална дейност (за арх. Александър Доросиев) — бр. 4-5, с. 59-60
135. ТОНЕВ, Николай. Архитект Стефан Стефанов и неговите къщи — бр. 4-5, с. 60-61
136. АВРАМОВ, Иван. По пътя на българското градоустройство (Проф. арх. Л. Тонев на 80 години) — бр. 6, с. 45
137. ТОДОРОВА, Маргарита. Учителята на градоустройството в България (Проф. арх. Л. Тонев на 80 години) — бр. 6, с. 46
138. АВРАМОВ, Иван. Творческия път на архитект Любомир Нейков — бр. 7, с. 20
139. ДИМИТРОВ, Людмил. С благоговението на старите майстори (100 години от рождението на арх. Рагослав Рагославов) — бр. 9-10, с. 78

Профили

140. КОЛАНДЖИЕВ, Цветан. Хелмут Ян — апологет на постмодернистичната архитектура — бр. 6, с. 37-40
141. ГЕОРГИЕВ, Георги. За творческите принципи на Хари Зайдлер — бр. 7, с. 37-38
- БОЯДЖИЕВ, Константин. Групата на „белите“ и европейските влияния в архитектурата на САЩ — бр. 9-10, с. 66-69

Избрани страници

142. НОЙТРА, Рихард. Изграждане образа на околната среда — бр. 1, с. 44-46
143. ГЛУХАРОВ, Иван. Градоустройството — процеси, тенденции, проблеми — бр. 2, с. 44-47
144. БОТА, Марио. Архитектура и обкръжение — бр. 3, с. 42-43
145. МАМФЪРД, Луис. Квартал и съседска единица — бр. 4-5, с. 87-88
146. ЛЪО, КОРБЮЗИЕ. В отговор на журналисти (интервюта) — бр. 6, с. 44
147. РАШЕНОВ, Александър. Приложенията на български архитектурни форми в съвременни сгради — бр. 7, с. 41-42

XI. КОНКУРСИ

148. ПОПОВ, Павел. Да подобрим конкурсното дело! — бр. 1, с. 41
149. ГЕНЧЕВ, Христо. Конкурсите раждат нови идеи (интервю) — бр. 2, с. 2-3
150. КАДИНОВ, Бойко. Идеи, които да прехвърлят мостове по-нататък (анкета) — бр. 2, с. 43
151. ПИНДЕВ, Минко. Да се дават всички права на САБ (анкета) — бр. 3, с. 44
152. ТОПРЕВ, Асен. След 160 участия в конкурси (анкета) — бр. 3, с. 44
153. ЯРЪМОВ, Костадин. В съревнованието се намира най-доброто (анкета) — бр. 3, с. 45
154. КАРАДЖОВ, Лъчезар, ПЛАЧКОВ, Петър, ПЕТЕВ, Алекси. Хората трябва да се учат на участие в конкурси (анкета) — бр. 3, с. 45
155. ПЕТРОВ, Константин. Серия от проекти за малоетажни и средноетажни жилищни сгради — бр. 4-5, с. 51-53
156. ГАНЕВ, Димитър. Международен конкурс на тема „Нови концепции за жилищната среда при развитото социалистическо общество“ — бр. 4-5, с. 54
157. КАРАДИМОВ, Никола. Къде трябва да търсим реалната полза от конкурса — бр. 4-5, с. 54-57
158. ВЪЛКОВ, Росен. Българското участие в конкурса — бр. 4-5, с. 58
159. ПОПОВ, Павел. Качулка преди дъжда — бр. 4-5, с. 89-91
160. ПЕТРОВ, Константин. По повод на една изложба — бр. 7, с. 27
161. КАРАДИМОВ, Никола. Да типизираме ли индивидуалната къща — бр. 7, с. 28-31
162. ТОНЕВ, Николай. Приключили конкурси — бр. 9-10, с. 90

XII. АРХИТЕКТУРАТА В ЧУЖБИНА

Из опыта на други страни

163. ДЖИФАРОВА, Лиляна. Проблеми и тенденции на градското развитие в САЩ — бр. 1, с. 35-38
164. ВУЛОВ, Явор. Унгарската органична архитектура — бр. 2, с. 33-35
165. КОВАЧЕВ, Атанас. Гае Ауленти и архитектурната критика за музея „Орсе“ в Париж — бр. 3, с. 33-34
166. КОВАЧЕВ, Атанас. Жилищната архитектура на Италия — бр. 6, с. 28-30
167. БАРУХ, Мариана. Хари Зайдлер и неговите интериори — бр. 8, с. 26
168. СЛАВОВ, Иван Л. Съветската архитектура и дизайн в световната култура (I-част) — бр. 8, с. 36-38
169. СЛАВОВ, Иван Л. Съветската архитектура и дизайн в световната култура (II-част) — бр. 9-10, с. 45-47
170. ТРОЕВА, Веселина. Обновяване на градските центрове в САЩ — бр. 9-10, с. 48-52
171. КОВАЧЕВ, Атанас. Големите проекти на Париж — бр. 9-10, с. 53-56

Международна панорама

172. Конгресният център край Милано — бр. 2, с. 23-24
173. ТРОЕВА, Веселина. Светът на Уолт Дисни — бр. 2, с. 25-27
174. Многофункционален комплекс в Рим — бр. 3, с. 28-29
175. КОВАЧЕВ, Атанас. Музеят „Орсе“ в Париж — бр. 3, с. 30-32
176. БАРУХ, Мариана. Хенес Хаус — бр. 4-5, с. 67
177. БАРУХ, Мариана. Жилищна група „Лейк Вю“ — бр. 4-5, с. 68
178. БАРУХ, Мариана. Бленд Хаус — бр. 4-5, с. 69
179. БАРУХ, Мариана. Ваканционно селище на склона в Куралбийн — бр. 4-5, с. 70
180. КОВАЧЕВ, Атанас. Жилищна група на остров Джудека във Венеция — бр. 4-5, с. 71-72
181. МИНКОВА, Антонина. Мацорбо — жилищна група в лагуна на Венеция — бр. 6, с. 21
182. МИНКОВА, Антонина. Архитектура обвързана с мястото и хората (Из критиката за жилищна група Мацорбо, публикувана в чуждестранния печат) — бр. 6, с. 22

183. КОВАЧЕВ, Атанас. Жилищен район „Лаурентино“ в Рим — бр. 6, с. 23-24
184. КОВАЧЕВ, Атанас. Жилищен комплекс „Тор Салиенца“ в Рим — бр. 6, с. 25
185. КОВАЧЕВ, Атанас. Жилищен комплекс „Корвиале“ в Рим — бр. 6, с. 26
186. КОВАЧЕВ, Атанас. Жилищен комплекс „Вине Нуове“ в Рим — бр. 6, с. 27
187. Клуб с административна сграда в Хонконг — бр. 7, с. 34
188. Австралийското посолство в Париж — бр. 7, с. 35-36
189. КОВАЧЕВ, Атанас. Националният център за изкуство и култура „Жорж Помпиду“ в Париж след 10 години — бр. 7, с. 45
190. Кафене „Бобур“ в Париж — бр. 8, с. 24
191. Дворецът на А. Д. Меншиков от Държавния Ермитаж на СССР — бр. 8, с. 25
192. СТОЛАРОВ, Пеню. Музеят и градът — бр. 9-10, с. 56
193. Музеят на модерното изкуство „Абтайберг“ в Мюнхен/Гладбах — бр. 9-10, с. 56-57
194. Галерията в Щутгарт — бр. 9-10, с. 58-59
195. Музеят на архитектурата във Франкфурт — бр. 9-10, с. 60-61
196. Музеят на приложните изкуства във Франкфурт — бр. 9-10, с. 62-63
197. БУЛЕВ, Тодор. Правителственият център на щата Илинойс в Чикаго — бр. 9-10, с. 64-65

XIII. СЪЮЗ НА АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

198. ГЕНЧЕВ, Здравко. Пети съвместен секретариат на САБ и СА на СССР — бр. 3, с. 47-48
199. ХАРБОВА, Маргарита, ВЪЛКОВ, Росен. Конференция във Велико Търново — бр. 3, с. 48
200. ДАНДОЛОВА, Искра. Международен семинар за архитектура при социализма — бр. 8, с. 46-47
201. ВЕЛИНОВ, Петър. Преустройство в гружествата на САБ в София — бр. 8, с. 47

Пленуми

202. АТАНАСОВ, Георги. Организационен пленум на САБ — бр. 4-5, с. 96
203. ПЕТРОВ, Светослав. Преустройството на САБ през погледа на реговия член — бр. 9-10, с. 79
204. ДОЙЧИНОВ, Григор. Национална конференция на тема „Нови идеи и подход за устройване на жилищната среда на социалистическото общество“ — бр. 9-10, с. 89

От бианале до бианале

205. ПЕЕВ, Константин. Градът и младите — бр. 4-5, с. 62-63
206. ЧЕКАНАУСКАС, Витаутас. Очаквам промени в развитието и оценката за архитектурата — бр. 4-5, с. 63
207. Жилищна сграда квартал в Западен Берлин — бр. 4-5, с. 64
208. Къща за увеличаващо се семейство — бр. 4-5, с. 64
209. Социални жилища в Беверен, Белгия — бр. 4-5, с. 64
210. Къща на фотограф в Токио — бр. 4-5, с. 65
211. Жилищна сграда с 10 апартамента в Шартр, Франция — бр. 4-5, с. 65
212. Новият квартал от енергоикономични сгради в Ивлин — бр. 4-5, с. 65
213. Промислено-жилищен комплекс в гр. Пярну, ЕССР — бр. 4-5, с. 66
214. ХРИСТОЗОВ, Димитър, ЙОВЧЕВ, Петко. Посоки на младата архитектурна мисъл — бр. 4-5, с. 66
215. ДЕ КАРАО, Джанкарло. Архитектурата се слива с моя живот — бр. 6, с. 31-32
216. ПОЛИЗОС, Янис. За ред в анархията на урбанизацията — бр. 6, с. 32-33
217. ГЛАЗИЧЕВ, Вячеслав. За културата и технологията на диалога с обитателите — бр. 6, с. 33-34
218. Общественообслужващ център на жилищен район „Марцан“ в Берлин, ГДР — бр. 7, II корица
219. Административна сграда във Вюртемберг, ГФР — бр. 7, II корица
220. Плувен басейн в Либерец, Чехословакия — бр. 7, II корица
221. Реконструкция на вила „Тугенхат“ на Мис ван дер Роге в Бърно, Чехословакия — бр. 7, II корица
222. РОЗАНОВ, Евгений Г. Архитектите са длъжни да бъдат професионални защитници на жизнените интереси на обществото — бр. 7, с. 39-40
223. „Рошок — нов живот в стария град“. Реконструкция на градския център на Рошок — бр. 9-10, с. 86

Световно бианале „Интерарх“

224. „Интерарх'87“ — почетен комитет и международен организационен комитет — бр. 1, с. 8
225. Слово на Георги Стоилов, председател на Международния организационен комитет на „Интерарх'87“ — бр. 1, с. 9
226. Приветствие на Георги Йорданов, председател на Почетния комитет на „Интерарх'87“ — бр. 1, с. 9
227. Приветствие на Стефан Стайнов — бр. 1, с. 10
228. Приветствие на новоизбрания президент на МСА Род Хакни — бр. 1, с. 10
229. Дневник на „Интерарх'87“ — бр. 1, с. 11-15
230. Аел до ръководителите на страните, членки на ООН, за честването на 2000 година — „Интерарх'87“ — бр. 1, с. 16

АМА

231. ПЕНЕВСКА, Веселина. „Новата вълна“ и младите архитекти — бр. 7, с. 46
232. ВУЛОВ, Явор. Младата „нова вълна“ — бр. 8, с. 47

МАА

233. Тържествено откриване на Международната академия на архитектурата — бр. 1, с. 2
234. Приветствие на председателя на Държавния съвет на Народна република България Тодор Живков — бр. 1, с. 2
235. Встъпително слово на Георги Стоилов, председател на Академичния съвет на Международната академия на архитектурата — бр. 1, с. 3
236. Приветствие до Международната академия на архитектурата — бр. 1, с. 4
237. ПЕНЕВСКА, Веселина. Първи международен семинар на Висшата школа на МАА — бр. 1, с. 5
238. КЪЛБОВА, Мария. Заседание на Академичния съвет на МАА — бр. 6, с. 48
239. КЪЛБОВА, Мария. Първият курс на Международната академия на архитектурата — бр. 9-10, с. 91-92

XIV. МЕЖДУНАРОДЕН СЪЮЗ НА АРХИТЕКТИТЕ

240. ТОНЕВ, Любен. 40 години Международен съюз на архитектите — бр. 4-5, с. 92-94

XV. БЪЛГАРСКА АСОЦИАЦИЯ ПО ПРОЕКТНО ДЕЛО

241. ПЕТРОВ, Стоян. Техническият прогрес в проектирането — изложба '88' — бр. 6, с. 46
242. ВАСИЛЕВ, Димитър. Техническият прогрес в проектирането — приложение на нови материали и изделия — бр. 6, с. 46
243. СТАТЕЛОВ, Николай. Техническият прогрес в проектирането — трансфер на технологии чрез проектирането — бр. 6, с. 46

244. ИЛИЕВ, Илия. Техническият прогрес в проектирането — Автоматизацията на архитектурното проектиране — бр. 6, с. 47

XVI. ГЛЕДИЩА

245. ЖЕЛЯЗКОВ, Димитър. За бедата от гребните недостатъци — бр. 1, с. 22
246. ПОПОВ, Лило. Основен белег — трезвият подход (отзвук от прегледа на архитектурното творчество 1985-1986 година) — бр. 2, с. 41
247. АНГЕЛОВА, Рашел. Още едно мнение за подходите при изграждането на Художествената галерия на Международната фондация „Л. Живкова“ — бр. 2, с. 42
248. БУЦЕВ, Христо. Очаквания? Ако разговаряме! — бр. 4-5, с. 84-85
249. ГЕНЧЕВ, Христо. Личност и индивидуалност в градоустройственото право — сега и преди — бр. 4-5, с. 85-86
250. ЦВЕТКОВ, Евлози. Специфика на проектирането на вътрешните пространства — бр. 8, с. 31
251. СТЕФАНОВ, Иван. Интериорът — бр. 8, с. 31

XVII. ПРЕГЛЕД

Информация. Хроника

252. ВЪЛКОВ, Росен. Към бъдния ген (Осми конгрес на Съюза на архитектите на СССР) — бр. 1, с. 27-30
253. КОВАЧЕВ, Атанас. Дело и критично към явленията и процесите в съветската архитектура (разговор с арх. Юрий Платонов по повод Осмия конгрес на Съюза на архитектите на СССР) — бр. 1, с. 30-31
254. ЦВЕТЕВА, Цветана. Архитектурата и преустройството на обществения живот в Съветската страна (разговор с арх. Александър Рочегов) — бр. 1, с. 31-32
255. ПЕНЕВА, Николина. Архитектурният фонд към Съюза на архитектите на СССР — бр. 1, с. 32
256. ТИЛКОВ, Станимир. Още една ползотворна среща — бр. 1, с. 41
257. ГЕНЧЕВ, Христо. Десетте архи„божи“ заповеди — бр. 1, с. 46
258. КОВАЧЕВ, Атанас. Миланското триенале на архитектурата — бр. 1, с. 46-47
259. Плакет „Кольо Фичето '87“ — бр. 2, с. 48
260. АТАНАСОВ, Георги. Процесът на преустройството и Съюзът на архитектите в България — бр. 2, с. 48
261. Наградите на САБ за отразяване на архитектурната тематика през 1987 година — бр. 2, с. 48
262. СЛОКОСКИ, Васил. Обогатяване и съживяване на традициите — бр. 4-5, с. 96
263. Държавните награди на РСФСР за архитектура за 1987 г. — бр. 4-5, с. 96
264. Кензо Танге — носител на наградата „Прицкер“ за 1987 г. — бр. 4-5, с. 96
265. Безвъзмездна помощ на САБ за пострадалото население на Стражица — бр. 4-5, с. 96
266. ДИМИТРОВА, Нонка. Школата за високо архитектурно майсторство през 1987 година — бр. 6, с. 48
267. Международен семинар по градоустройствено проектиране в Бранденбург — бр. 7, с. 19
268. МИНКОВА, Антонина. Годишното събрание на Творческия фонд на САБ — бр. 7, с. 47-48
269. КАМЕНОВ, Никола. Научна конференция — бр. 8, с. 46
270. Ленинска награда за архитектура — бр. 8, с. 47
271. ТИХЧЕВ, Румен. Резултатите от национален конкурс — бр. 8, с. 48
272. Най-добра критична статия в сп. „Архитектура“ през 1987 година — бр. 8, с. 48
273. СТЕФАНОВ, Панайот. Една полезна среща (40 години от създаването на КНИПИСМ „Заводпроект“) — бр. 9-10, с. 88-89

Изложби

274. КАЛАЙДЖИЕВ, Илия. Изложбата „Дизайнът в Америка“ — бр. 4-5, с. 95
275. ХАРБОВА, Маргарита. Фотоизложба „Каменната пластика от Възраждането“ — бр. 6, с. 48
276. ЛАБОВ, Георги. Изложбата „Строителна България“ — бр. 7, с. 47

277. ТОТЕВА, Красимира. Творчество в почивката — малка пролетна изненада — бр. 7, с. 48
278. КЛАСАНОВ, Методи. Архитектурата на Берлин и другите изкуства — бр. 9-10, с. 90-91
279. БАНКОВ, Явор. Съвременна японска архитектура — бр. 9-10, с. 91

ЧЕСТВАНИЯ, ЗВАНИЯ, ОТЛИЧИЯ

280. Наградата на София '87 — бр. 7, с. 48
281. ГАНЕВ, Димитър. Архитект Георгий Атанасов на 60 години — бр. 9-10, с. 89-90
Нови книги — отзиви, критика

282. Теория композиции в съветской архитектурe — бр. 1, с. 48
283. БЕЛОУСОВ, В. Н. Современная архитектура Югославии — бр. 1, с. 48
284. ЖЕЛЕВА-МАРТИНС, Добриня. Нимайер — творчески портрет (Хайт, В. Л. „Оскар Нимайер“) — бр. 1, с. 48
285. КЛАСАНОВ, Методи. Книга с международно значение (Анастасов, Христо, „Войнствущият рационализъм в архитектурата“) — бр. 2, с. 47-48
286. ГЕНЧЕВ, Христо. Интригуваща и полезна книга (Аврамов, Иван, „Съвременното градоустройство в България“) — бр. 3, с. 46
287. ТОНЕВ, Любен. Нов принос за градоустройствената наука у нас (Аврамов, Иван, „Съвременното градоустройство в България“) — бр. 3, с. 46
288. АНАСТАСОВ, Христо. С нов поглед към индустриализацията (Здравко Генчев, Архитектура и индустриализация. Архитектурата на градското жилище и индустриализацията на строителството) — бр. 4-5, с. 94-95
289. АНАСТАСОВ, Христо. Майстор с неповторима художествена самобитност (Винклер, Оскар, „Алвар Аалто“) — бр. 6, с. 47
290. КАМЕНОВ, Никола. За взаимнообвързаността на производството и пространствената организация на градовете (Боцаров, Ю. П. Г. И. Фильваров, Производство и пространствена организация на градовете) — бр. 6, с. 47-48
291. ПОПОВ, Павел. Полезна книга („Интеграция на сградните системи“, Ричард Ръш, ред.) — бр. 7, с. 46
292. САНДЕВ, Коста. Между методиката на проектирането и историята (Раннев, В. Р. „Интерьер“) — бр. 8, с. 46
293. БАНКОВ, Явор. „Архитектура на българските манастири“, Николаи, Тулешков. — бр. 9-10, с. 87
294. СТЕФАНОВ, Панайот. В отговор на една отдавна назряла потребност. (Писарски, Методи, Аврамова, Анна, „Промислени сгради“) — бр. 9-10, с. 87-88

Архитектът художник

295. Рисунките на Ричард Ингланг — бр. 1, III корица
296. Рисунките на арх. Андрей Бенчев-сим — бр. 3, III корица
297. Акварелни рисунките на арх. Стефан Стефанов — бр. 4-5, III корица
298. ПУНЕВ, Георги. Професор архитект Атанас Делибашев на 85 години — бр. 7, III корица
299. Акварелни рисунки на арх. Николаи Стоянов — бр. 8, III корица

Преглед на чуждестранни списания

300. DBZ, бр. 6/1985 — бр. 4-5, с. 77
301. DBZ, бр. 12/1987 — бр. 4-5, с. 77-78
302. Baumeister, бр. 11/1987 — бр. 4-5, с. 78
303. КОВАЧЕВА, Албена. Жилището на утрешния ден (Из опита на някои западни страни за усъвършенстване типологията на жилището и за въвеждане на нови технологии) — бр. 4-5, с. 79-80
304. ЛОРИЕ, Мари-Кристин. Писмо от кафене „Бобур“ („Техник е архитектур“, бр. 371/1987) — бр. 8, с. 40
305. БЕЛОКОН, Александър. Проектирането и строителството на сгради от монолитен бетон през XII петилетка (сп. „Жил. строителство“, бр. 8/1987) — бр. 9-10, с. 85

In memoriam

306. ТАНОВА, Анна. Архитект Ричка Кръстановна — бр. 8, с. 48

АЗБУЧЕН УКАЗАТЕЛ

АВТОРИ НА СТАТИИ И ДРУГИ МАТЕРИАЛИ

- АВРАМОВ, Димитър — бр. 4-5, с. 11
АВРАМОВ, Иван — бр. 2, с. 39-40, бр. 6, с. 45, бр. 7, с. 20
АНАСТАСОВ, Христо — бр. 4-5, с. 94-95, бр. 6, с. 47
АНГЕЛОВА, Рашел — бр. 2, с. 42, бр. 4-5, с. 48
АНГЕЛОВ, Чавдар — бр. 9-10, с. 72-75
АНДРЕЕВ, Людмил — бр. 9-10, с. 76-77
АНТОНОВА, Вера — бр. 7, с. 13-15
АТАНАСОВ, Георги — бр. 2, с. 48, бр. 4-5, с. 96
АХРЯНОВ, Ангел — бр. 8, с. 41-42
БАНКОВ, Явор — бр. 9-10, с. 87, с. 91
БАРУХ, Мариана — бр. 4-5, с. 43-44, с. 67, с. 68, с. 69, с. 70, с. 71-72, бр. 8, с. 26
БЕЛОКОН, Александър — бр. 1, с. 23-26, бр. 9-10, с. 85
БОЙЧЕВ, Кирил — бр. 8, с. 32-34
БОНЧЕВ, Негялко — бр. 7, с. 18-19
БОТА, Марко — бр. 3, с. 42-43
БОЯДЖИЕВ, Константин — бр. 9-10, с. 66-69
БРАКАЛОВА, Симеонка — бр. 9-10, с. 42-44
БРЪНЕКОВ, Владимир — бр. 3, с. 40, бр. 9-10, с. 40-41
БУЛЕВ, Тодор — бр. 4-5, с. 2-4, с. 15-16, бр. 9-10, с. 64-65
БУЦЕВ, Христо — бр. 4-5, с. 84-85
ВАРЗОНОВЦЕВ, Димитрий — бр. 6, с. 43
ВАСИЛЕВ, Димитър — бр. 6, с. 46
ВЕЛИНОВ, Петър — бр. 8, с. 47
ВЕЛЧЕВ, Велчо — бр. 1, с. 33-34
ВАЛАДИМИРОВ, Ивайло — бр. 4-5, с. 31-34
ВУЛОВ, Явор — бр. 2, с. 33-35, бр. 8, с. 47
ВЪЛКОВ, Росен — бр. 1, с. 27-30, бр. 3, с. 48, бр. 4-5, с. 58
ВЪЛЧАНОВ, Васил — бр. 4-5, с. 81-82
ГАНЕВ, Димитър — бр. 4-5, с. 54, бр. 9-10, с. 89-90
ГАНЕВ, Спиридон — бр. 9-10, с. 28-30
ГЕНОВА, Борjana — бр. 1, с. 20-22
ГЕНЧЕВ, Здравко — бр. 3, с. 47-48, бр. 6, с. 18-20
ГЕНЧЕВ, Христо — бр. 1, с. 46, бр. 2, с. 2-3, бр. 3, с. 46, бр. 4-5, с. 85-86, бр. 7, с. 44
ГЕОРГИЕВ, Георги — бр. 7, с. 37-38
ГДАЗИЧЕВ, Вячеслав — бр. 6, с. 33-34

- ГЛУХАРОВ, Иван — бр. 2, с. 44-47
ГРАДЕВ, Петър — бр. 7, с. 16-17
ГРОЗЕВ, Озгян — бр. 8, с. 22-23
ДАНДОЛОВА, Искра — бр. 6, с. 16-17, бр. 8, с. 46-47
ДЕЙКОВ, Александър — бр. 6, с. 4-5
ДЕ КАРЛО, Жанкарло — бр. 6, с. 31-32
ДЕЛЧЕВ, Стоян — бр. 8, с. 27-28
ДЖИФАРОВА, Лиляна — бр. 1, с. 35-38
ДИКИДЖИЕВ, Петър — бр. 9-10, с. 38-40
ДИКОВ, Дико — бр. 2, с. 21-22
ДИЛИНЧЕВ, Здравко — бр. 4-5, с. 73-76
ДИМИТРОВ, Димитър Г. — бр. 3, с. 17-19
ДИМИТРОВ, Людмил — бр. 9-10, с. 78
ДИМИТРОВ, Стоян — бр. 4-5, с. 45-47
ДИМИТРОВА, Нонка — бр. 6, с. 48
ДИМЧЕВ, Иван — бр. 4-5, с. 73-76
ДОБРЕВ, Милан — бр. 1, с. 42-43, бр. 9-10, с. 84
ДОЙЧИНОВ, Григор — бр. 9-10, с. 89
ДОРОСИЕВ, Александър — бр. 3, с. 35-38
ДРАГИЕВ, Иван — бр. 1, с. 18-19
ЕВТИМОВ, Иван — бр. 4-5, с. 4
ЖЕЛЕВА-МАРТИНС, Добриня — бр. 1, с. 48
ЖЕЛЯЗКОВ, Димитър — бр. 1, с. 22
ЗАХАРИЕВ, Боян — бр. 2, с. 19
ЗАХАРИЕВА, Лиляна — бр. 4-5, с. 49-50
ЗЛАТАНОВА, Магдалена — бр. 8, с. 10-11
ИВАНОВА, Мила — бр. 2, с. 36-38
И.К. — бр. 8, с. 7-8, с. 9
ИЛИЕВ, Илия — бр. 6, с. 47
ИОВЧЕВ, Петко — бр. 4-5, с. 66
ЙОРДАНОВА, Миряна — бр. 8, с. 12
КАДИНОВ, Бойко — бр. 2, с. 43
КАЛАЙДЖИЕВ, Илия — бр. 4-5, с. 59-60, с. 95, бр. 8, с. 19-21
КАМЕНОВ, Никола — бр. 6, с. 47-48, бр. 8, с. 46
КАРАДЖОВ, Лъчезар — бр. 3, с. 45
КАРАДИМОВ, Никола — бр. 4-5, с. 54-57, бр. 7, с. 28-31
КЛАСАНОВ, Методи — бр. 2, с. 47-48, бр. 7, с. 21-26, бр. 9-10, с. 90-91

- КОВАЧЕВ, Атанас — бр. 1, с. 30-31, с. 46-47, бр. 3, с. 30-32, с. 33-34, бр. 4-5, с. 71-72, бр. 6, с. 21, с. 24, с. 25, с. 25-27, с. 26, с. 27, с. 28-30, бр. 7, с. 45, бр. 8, с. 39, бр. 9-10, с. 53-56
КОВАЧЕВ, Христо — бр. 4-5, с. 73-76
КОВАЧЕВА, Албена — бр. 4-5, с. 79-80
КОЛАНДЖИЕВ, Цветан — бр. 6, с. 37-40
КОЛЕВ, Валери — бр. 3, с. 20-21
КОНСТАНТИНОВА, Анастасия — бр. 3, с. 6-8
КУЦАРОВ, Светослав — бр. 4-5, с. 24-25, с. 44-45
КЪЛБОВА, Мария — бр. 6, с. 48, бр. 9-10, с. 91-92
ЛАБОВ, Георги — бр. 7, с. 47
ЛОРИЕ, Мари-Кристин — бр. 8, с. 40
ЛЪО КОРБЮЗИЕ — бр. 6, с. 44
ЛЮБЕНОВА, Ива — бр. 3, с. 25-28
МАМФЪРД, Луис — бр. 4-5, с. 87-88
МИНКОВА, Антонина — бр. 6, с. 21, с. 22, бр. 7, с. 47-48
НИКИФОРОВ, Иван — бр. 6, с. 17-18, бр. 9-10, с. 34-37
НИКИФОРОВА, Росица — бр. 8, с. 29-30
НИКОЛОВ, Олег — бр. 2, с. 8-9, бр. 6, с. 6-10
НОЙТРА, Рихард — бр. 1, с. 44-46
ПЕЕВ, Константин — бр. 4-5, с. 62-63
ПЕНЕВА, Елка — бр. 9-10, с. 70-71
ПЕНЕВА, Николина — бр. 1, с. 32
ПЕНЕВСКА, Веселина — бр. 1, с. 5, бр. 7, с. 46
ПЕТЕВ, Алекси — бр. 3, с. 45
ПЕТРОВ, Васил — бр. 4-5, с. 83
ПЕТРОВ, Иван — бр. 4-5, с. 11-12, с. 19-20, с. 22-23
ПЕТРОВ, Константин — бр. 4-5, с. 51-53, бр. 7, с. 27
ПЕТРОВ, Светослав — бр. 9-10, с. 79
ПЕТРОВ, Стоян — бр. 6, с. 46
ПИНДЕВ, Минко — бр. 3, с. 44
ПИНДЕВА, Лиляна — бр. 4-5, с. 82
ПЛАЧКОВ, Петър — бр. 3, с. 45
ПОЛИЗОС, Янис — бр. 6, с. 32-33
ПОПОВ, Лило — бр. 2, с. 41, бр. 4-5, с. 28-30, бр. 7, с. 6-9
ПОПОВ, Павел — бр. 1, с. 41, бр. 4-5, с. 89-91, бр. 7, с. 46
ПОПОВА, Красимира — бр. 6, с. 15
ПУНЕВ, Георги — бр. 7, III корица

РАШЕНОВ, Александър — бр.7, с.41-42
РОБЕВ, Рашко — бр.2, с.16-18, с.19, бр.3, с.39
РОЗАНОВ, Евгений Г — бр.7, с.39-40
САНДЕВ, Коста — бр.8, с.46
САПУНДЖИЕВ, Бозо — бр.8, с.42-43
СЕРАФИМОВ, Танко — бр.9-10, с.15-18
СЛАВОВ, Иван Л — бр.8, с.36-38, бр.9-10, с.45-47
СЛОКОСКИ, Васил — бр.4-5, с.96
СОФИЯНСКИ, Петър — бр.1, с.39-40, бр.7, с.32-33
СТАТЕЛОВ, Николай — бр.6, с.46
СТАТКОВ, Чавдар — бр.4-5, с.73-76
СТЕФАНОВ, Иван — бр.8, с.31
СТЕФАНОВ, Панайот — бр.9-10, с.87-88, с.88-89
СТЕФАНОВ, Стефан — бр.4-5, с.73-76
СТОЙЧЕВ, Иван К — бр.4-5, с.9-10
СТОЛАРОВ, Пеньо — бр.9-10, с.56
СТОЯНОВА, Иванна — бр.2, с.18-19
ТАНГЪРОВ, Йордан — бр.9-10, с.23
ТАНОВА, Анна — бр.8, с.48
ТИЛКОВ, Станимир — бр.1, с.41
ТИХОЛОВ, Калин — бр.8, с.35
ТИХЧЕВ, Румен — бр.8, с.48
ТОДОРОВА, Маргарита — бр.4-5, с.73-76, бр.6, с.46
ТОНЕВ, Любен — бр.3, с.46, бр.4-5, с.92-94, бр.9-10, с.31-33
ТОНЕВ, Николай — бр.4-5, с.60-61, бр.6, с.11-14, бр.9-10, с.90
ТОПРЕВ, Асен — бр.3, с.44
ТОТЕВА, Красимира — бр.7, с.48
ТРОЕВА, Веселина — бр.2, с.25-27, с.29-32, бр.9-10, с.48-52
ТРУФЕШЕВ, Николай — бр.3, с.4-5
ТЪРСАНКОВ, Йордан — бр.4-5, с.73-76
ХАДЖИСТОЯНОВ, Димитър — бр.9-10, с.27-28
ХАРБОВА, Маргарита — бр.3, с.47, бр.6, с.48
ХРИСТОВА, Диана — бр.2, с.4-7, бр.3, с.22-24, бр.9-10, с.6-7
ХРИСТОВА, Елена — бр.6, с.35-36
ХРИСТОЗОВ, Димитър — бр.4-5, с.66
ЦВЕТЕВА, Цветана — бр.1, с.31-32
ЦВЕТКОВ, Евлоги — бр.8, с.31
ЧЕКАНАУСКАС, Витаутас — бр.4-5, с.63
ЧОЛАКОВ, Иван — бр.4-5, с.73-76
ШОПОВА, Силвия — бр.6, с.6-10
ЯЗОВ, Красимир — бр.4-5, с.42-43
ЯРЪМОВ, Костагин — бр.3, с.45

II. АВТОРИ НА ПРОЕКТИ И НА АРХИТЕКТУРНИ И ХУДОЖЕСТВЕНИ ТВОРБИ

АВРАМОВ, Иван — бр.3, с.46
АГУРА, Атанас — бр.9-10, с.7, с.8
АЛЕКСАНДРОВА, Биляна — бр.4-5, с.15-16
АНАСТАСОВА, Денка — бр.9-10, с.28-30
АНГЕЛОВА, Бойка — бр.7, с.10-11
АНДРЕЕВА, Росица — бр.7, с.10-11
АНТОНОВ, Антон — бр.4-5, с.51-53
„АРКА“, ателие — бр.4-5, с.8-9
АРНАУДОВА, Тонка — бр.6, с.18-20
АТАНАСОВ, Боздан — бр.6, с.18-20
АТАНАСОВА, Светла — бр.9-10, с.28-30
АУЛЕНТИ, Гае — бр.3, с.30-32
БАЙЧЕВА, Мая — бр.4-5, с.15-16
БАНГЕРТ — бр.4-5, с.64
БАНКОВ, Явор — бр.9-10
БАРБОВ, Емил — бр.4-5, с.35-41
БАРДОН, Рено — бр.3, с.30-32
БАРОВ, Александър — бр.9-10, с.9
БАРУЧИ, Пиетро — бр.6, с.23-24
БЕДРОВ, Ангел — бр.2, с.8-9, бр.6, с.6-10, с.15
БЕЛОУСОВ, В.Н. — бр.1, с.48
БЕНЧЕВ, Андрей — бр.3, III корица
БЕНЧЕВ, Михаил — бр.9-10, с.10-11
БЕРМОН, Огил — бр.4-5, с.65
БИДЖЕРАНО, Саму — бр.9-10, с.19-21
БИТРАКОВ, Иван — бр.9-10, с.10-11
БОЖАНОВА, Людмила — бр.6, с.18-20
БОЙЧЕВ, Кирил — бр.7, с.18-19
БОНЧЕВ, Недялко — бр.7, с.18-19
БОЯДЖИЕВА, Нели — бр.6, с.18-20
БОЯРОВ, Георги — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.17-18
БРЪНЕКОВА, София — бр.4-5, с.51-53, бр.8, с.13
БУЖАШКА, Майя — бр.6, с.18-20
БУЖАШКИ, Бойко — бр.6, с.18-20
БУЛЕВ, Тодор — бр.4-5, с.15-16
БЪЧВАРОВА, Маргарита — бр.6, с.18-20
ВАЛЕ, Джоно — бр.4-5, с.71-72
ВАРДЖИЕВ, Тодор — бр.3, с.9-10
ВАСИЛЕВА, Антоанета — бр.9-10, с.19-21
ВЕЗИРЕВ, Станислав — бр.4-5, с.35-41
ВЕЛЕВ, Чавдар — бр.8, с.18
ВЕЛИЧКОВ, Павел — бр.4-5, с.51-53
ВИДЕНОВА, Славина — бр.6, с.11-14
ВИНКЛЕР, Оскар — бр.6, с.47
ВЪЛЧАНОВ, Васил — бр.6, с.18-20
ВЪРБАНОВ, Върбан — бр.7, с.10-11
ВЯРТНОН, Ел — бр.4-5, с.66
ГАЛОЧКИН, В.К. — бр.8, с.25
ГАНЕВ, Спирidon — бр.9-10, с.8, с.28-30
ГАНЧЕВ, Христо — бр.2, с.4-7
ГАТИ, Алберто — бр.6, с.25
ГЕНОВ, Красимир — бр.7, с.10-11
ГЕНЧЕВ, Здраво — бр.6, с.18-20
ГЕОРГИЕВ, Георги — бр.9-10, с.19-21

ГЕРГАНОВА, Венета — бр.4-5, с.9-10
ГЛАВЧЕВ, Миролуб — бр.4-5, с.21
ГОНДОВА, Росица — бр.3, с.11-12
ГОНДОВ, Борис — бр.3, с.9-10, с.11-12
ГОРГАЧЕВ — бр.4-5, с.65
ГОСПОДИНОВ, Георги — бр.4-5, с.35-41
ГРОЗЕВ, Новомир — бр.4-5, с.21
ГРОЗЕВ, Огнян — бр.8, с.7-8, с.9, с.18
ГРУБИНОВ, Ю В — бр.8, с.25
ДАНГОВСКИ, Румен — бр.8, с.4-6
ДАНОВ, Иван — бр.7, с.18-19
ДАНЧЕВ, Румен — бр.6, с.17-18
ДАФОВА, Настя — бр.6, с.18-20
ДЕ КАРЛО, Джанкарло — бр.6, с.21
ДЕ СИМОНИ, Р — бр.6, с.26
ДЕ РОСИ, Александро — бр.6, с.23-24
ДЕЛИБАШЕВ, Атанас — бр.7, III корица
ДЕЛОВ, Кирил — бр.2, с.10-12, с.13-14
ДЖОВАНИ, Лучиано — бр.6, с.23-24
ДЖУРОВА, Добрина — бр.2, с.20-21
ДИЛОВ, Тодор — бр.4-5, с.13-14
ДИМИТРОВ, Стефчо — бр.7, с.18-19
ДОНЧЕВ, Белчо — бр.4-5, с.51-53
ДОНЧЕВ, Георги — бр.6, с.17-18
ДОНЧЕВ, Стойко — бр.3, с.16
ДРОСЕН — бр.4-5, с.65
ДЪО ВОС, Л. — бр.4-5, с.64
ДЪО ГУШЕНЕР, Ф — бр.4-5, с.64
ДЪО ПОРТЗАМПАР, Кристиан — бр.8, с.24
ЖЕКОВ, Жеко — бр.4-5, с.58
ЖЕЛЯЗКОВ, Живко — бр.2, с.20-21
ЗАЙДЛЕР, Хари — бр.4-5, с.67, с.68, с.69, с.70, бр.7 с.34, с.35-36
ЗАПРЯНОВА-ТОДОРОВА, Румяна — бр.9-10, с.28-30
ЗЛАТАНОВА, Толя — бр.4-5, с.9-10
ИВАНОВА, Благовеста — бр.9-10, с.8
ИВАНОВА, Стефка — бр.9-10, с.28-30
ИВАНОВ, Цветан — бр.6, с.6-10
ИГНАТОВ, Емил — бр.4-5, с.13-14
ИЛИЕВА, Веселина — бр.4-5, с.51-53, бр.6, с.18-20
ИЛИНЧЕВ, Кирил — бр.7, с.10-11
ЙОМТОВ, Атанас — бр.6, с.11-14
ЙОРДАНОВ, Атанас — бр.7, с.10-11
ЙОРДОНОВ, Михаил — бр.8, с.7-8
ЙОРДАНОВ, Орлин — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.18-20
ЙОТОВ, Румен — бр.4-5, с.35-41
КАДИНОВ, Бойко — бр.4-5, с.17-18, с.35-41, бр.6, с.18-20
КАДИНОВ, Чавдар — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.18-20
КАЛАЙДЖИЕВ, Илия — бр.8, с.18
КАЛЧЕВА, Наталия — бр.8, с.4-6
КАМИЛАРОВ, Борис — бр.4-5, с.58
КАРАКАШЕВ, Кръстан — бр.2, II корица
КАРАКОНОВА, Диана — бр.4-5, с.15-16
КАРАМИНЕВА, Верка — бр.7, с.10-11
КАШАВЕЛОВА, Евгения — бр.3, с.11-12
КИРОВА, Веселина — бр.2, с.20-21
КИРЯЗОВ, Стоян — бр.6, с.18-20
КЛИЧЕВА, Венера — бр.4-5, с.9-10
КМЕТОВА, Анастасия — бр.9-10, с.19-21
КОЛАРОВ, Димитър — бр.4-5, с.6-7
КОЛБОК, Пиер — бр.3, с.30-32
КОНСТАНТИНОВ, Станислав — бр.9-10, с.8
КОСТОВ, Константин — бр.2, III корица
КУЗУПОВ, Боян — бр.9-10, с.21-22
КУЗУПОВА, Искра — бр.9-10, с.21-22
КУЦАРОВ, Светослав — бр.4-5, с.44-45
КУЧЕВ, Андрей — бр.8, с.4-6
ЛАШ, Р — бр.9-10, с.86
ЛЕВИЕВ, Йоан — бр.9-10, с.19-21
ЛОЗАНОВ, Лозан — бр.3, с.14
ЛУИДЖИ КАРЧИ, Пиер — бр.6, с.25
МАВРОДИЕВ, Здраво — бр.8, с.4-6
МАРИНОВ, Георги — бр.7, с.10-11
МАРИНОВ, Савел — бр.4-5, с.58
МАРИНЧЕВ, Кирил — бр.6, с.17-18
МЕЖДУРЕЧКА, Жива — бр.4-5, с.6-7
МЕЙЪР, Ричард — бр.9-10, с.62-63
МЕНИЛ, Мизкей — бр.4-5, с.64
МЕХАНДЖИЙСКИ, Димитър — бр.3, с.6-8
МИЛЕВА, Мария — бр.9-10, с.12-14
МИЛЕНОВ, Кристиан — бр.4-5, с.43-44
МИЛЧЕВ, Иван — бр.7, с.12
МИНКОВА, Антонина — бр.6, с.18-20
МИНКОВ, Величко — бр.3, с.14, с.16
МИРЧЕВ, Емил — бр.3, с.9-10
МИТЕВ, Людмил — бр.6, с.11-14
МИТЕВ, Невен — бр.9-10, с.19-21
МИХАЙЛОВ, Г.В. — бр.8, с.25
МИХАЙЛОВ, Полн — бр.4-5, с.9-10
МОНТАНИ, М. — бр.6, с.26
МРЯНКОВ, Константин — бр.3, с.6-8
НАЙДЕНОВ, Александър — бр.4-5, с.13-14
НЕДЕВА, Иванка — бр.4-5, с.19-20
НЕДЯЛКОВ, Иван — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.17-18
НЕНЧЕВ, Минчо — бр.6, с.17-18
НИКИФОРОВ, Иван — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.17-18
НИКИФОРОВА, Лиляна — бр.9-10, с.27-28
НИКОЛОВ, Ангел — бр.6, с.17-18
НИКОЛОВ, Георги — бр.7, с.10-11
НИКОЛОВ, Иван — бр.3, с.16
НИКОЛОВ, Николай — бр.4-5, с.19-20
НИКОЛОВ, Олег — бр.2, с.8-9, бр.6, с.6-10
НИКОЛОВА, Анна — бр.8, с.14
НИКОЛОВА, Елка — бр.4-5, с.19-20

НИКОЛЧЕВ, Красимир — бр.6, с.15
НИНОВА, Цветана — бр.6, с.11-14
НУРКОВ, Йордан — бр.4-5, с.22-23
НУЧИ, Камило — бр.6, с.23-24
ОЗОЛ — бр.4-5, с.65
ОСЕНСКИ, Сергей — бр.6, с.6-10
ПАВЛОВ, Бойчо — бр.4-5, с.58
ПАВЛОВ, Виктор — бр.9-10, с.28-30
ПАВЛОВА, Рагуа — бр.9-10, с.8
ПАНАЙОТОВА, Людмила — бр.7, с.10-11
ПАНЧЕВ, Любомир — бр.4-5, с.58
ПАСАРЕЛИ, Винченцо — бр.6, с.27
ПАСАРЕЛИ, Лучио — бр.6, с.27
ПАСАРЕЛИ, Фаусто — бр.6, с.27
ПАСКАЛЕВ, Паскал — бр.4-5, с.51-53
ПАСКОВ, Емил — бр.3, с.13
ПЕЕВ, Константин — бр.2, с.4-7
ПЕНКОВА, Лиляна — бр.2, с.4-7
ПЕТКОВ, Владимир — бр.4-5, с.44-45
ПЕТРОВ, Иво — бр.7, с.10-11
ПЕТРОВ, Камен — бр.4-5, с.35-41
ПЕТРОВ, Тодор — бр.9-10, с.28-30
ПЕТРОВ, Яким — бр.9-10, с.10-11
ПИГУЛЕВА, Азатия — бр.8, с.14
ПИРОДИ, Е — бр.6, с.26
ПОКРАСС, Леонид — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.11-14, с.18-20
ПОЛЯНОВ, Владимир — бр.2, II корица
ПОПНЕДЕЛЕВА, Славка — бр.6, с.11-14
ПОПОВ, Владимир — бр.4-5, с.51-53
ПОПОВ, Луло — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.18-20
ПОПОВА, Елисавета — бр.4-5, с.51-53
ПОПОВА, Красимира — бр.6, с.15
РАДЕВ, Иван — бр.2, с.4-7
РАДЕВ, Цветан — бр.4-5, с.22-23
РАДОСЛАВОВ, Георги — бр.2, с.20-21
РАЛЕВСКА, Екатерина — бр.4-5, с.19-20
РАННЕВ, В.Р. — бр.8, с.46
РАФАЙЛОВ, Светлозар — бр.7, с.10-11
РЕЙН, Томас — бр.4-5, с.66
РИНГО, Андрес — бр.4-5, с.66
РОМЕНСКА, Кремена — бр.8, с.15
РОМЕНСКИ, Владимир — бр.7, с.6-9, бр.8, с.15
РОСИ, Сара — бр.6, с.25
РУСЕВ, Здраво — бр.3, с.13
СЕБАСТИ, Еторе — бр.6, с.25
СЕЛЕНСКИ, Георги — бр.9-10, с.19-21
СЕЛЕН, П. — бр.4-5, с.64
СИВРЕВ, Иван — бр.9-10, с.24-26
СИМЕОНОВ, Даниел — бр.6, с.17-18
СОСТЕНИ, Америо — бр.6, с.23-24
СТАНИШЕВА, Василика — бр.8, с.16-17
СТЕФАНОВ, Димитър — бр.4-5, с.51-53
СТЕФАНОВ, Иван — бр.8, с.4-6
СТЕФАНОВ, Стефан — бр.4-5, III корица
СТЕФАНОВА, Диана — бр.7, с.10-11
СТЕФАНОВА, Цветанка — бр.8, с.4-6
СТОИЛОВ, Георги — бр.3, с.9-10, бр.6, с.17-18
СТОЙЧЕВ, Иван К. — бр.4-5, с.9-10
СТОЙЧЕВ, Михаил — бр.9-10, с.27-28
СТОИЧКОВА, Мариана — бр.9-10, с.8
СТОЯНОВА, Галена — бр.2, с.4-7
СТОЯНОВ, Кирил — бр.4-5, с.51-53
СТОЯНОВ, Николай — бр.8, III корица
СТОЯНОВ, Рачо — бр.8, с.13
СТЪРЛИНГ, Джеймс — бр.9-10, с.58-59
ТАКЕУЧИ, Юуджи — бр.4-5, с.65
ТЕОФИЛОВ, Теофил — бр.4-5, с.22-23
ТИМНЕВА, Пенка — бр.8, с.10-11
ТИХОЛОВ, Калин — бр.8, с.9, с.18
ТОДОРОВ, Александър — бр.9-10, с.12-14
ТОДОРОВ, Тодор — бр.9-10, с.28-30
ТОТЕВА, Багряна — бр.9-10, с.27-28
ТРАЙКОВА, Светлана — бр.6, с.11-14
ТУЛЕШКОВ, Николай — бр.9-10, с.87
ТЪРСАНКОВ, Йордан — бр.4-5, с.35-41, бр.6, с.17-18
УНГЕРС, Освалд Матиас — бр.9-10, с.60-61
ФЕРИ, Алдо — бр.6, с.25
ФИЛИПОН, Жан-Пол — бр.3, с.30-32
ФИОРЕНТИНО, М. — бр.6, с.26
ХАДЖИЕВ, Иван — бр.8, с.15
ХАДЖИСТОЯНОВ, Димитър — бр.9-10, с.27-28
ХОЛАЙН, Ханс — бр.9-10, с.56-57
ХРИСТОВА, Венета — бр.4-5, с.19-20
ЦАНЧЕВ, Кънчо — бр.8, с.4-6
ЦАНКОВА, Диана — бр.4-5, с.22-23
ЦВЕТКОВ, Владимир — бр.3, с.16
ЦВЕТКОВ, Евлоги — бр.8, с.12
ЧАПКЪНОВ, Георги — бр.3, с.13
ЧАЧЕВСКИ, Кирил — бр.8, с.15
ЧОЛАКОВ, Иван — бр.4-5, с.11-12
ШАНОВА, Констанца — бр.4-5, с.9-10
ШЕКЕРОВ, Митко — бр.6, с.17-18
ШОЛТЦ — бр.4-5, с.64
ШУАТЕС — бр.4-5, с.64
ЩЕРЕВ, Александър — бр.7, с.18-19
ЩРАКОВ, Станко — бр.4-5, с.44-45
ЯЗОВ, Красимир — бр.4-5, с.42-43
ЯН, Хелмут — бр.9-10, с.64-65
ЯНГЪОЗОВА, Добринка — бр.4-5, с.13-14
ЯНЕВА, Яна — бр.7, с.10-11
ЯНЗЕН — бр.4-5, с.64
ЯНКОВ, Иван — бр.7, с.6-9
ЯРЪМОВ, Костагин — бр.4-5, с.58, бр.9-10, с.15-18

РУССКИЙ

Ускоренное обновление городских центров
стр. 2

Тема номера „Ускоренное обновление городских центров“ обсуждалась за организованным редакцией журнала „Круглым столом“. Принять в нем участие были приглашены выдающиеся архитекторы-теоретики, проектировщики, практики, администраторы, а также и некоторые публицисты, занимающиеся архитектурными и социокультурными проблемами. Тема безусловно представляла особый интерес для участников разговора, многие из них имеют и личный опыт в подобных операциях. По существу основной целью разговора было обсуждение именно накопленного немалого опыта осуществленных обновительных акций в ряде болгарских городов: Смоляне, Варне, Шумене, Софии, Ловече, Благоевграде, Ботевграде, Правеце; произвести профессиональную оценку проделанного и более всего — сформировать профессиональные критерии и требования к организации, подготовке и проведению предстоящих операций такого типа. Одним из основных дискутированных вопросов был: уместно ли вообще проведение форсированных операций, которые чаще всего связаны с фиксированной датой какого нибудь конкретного исторического или общественно-политического события? Преобладающая часть высказавшихся участников приняла то, что в контексте непрерывного планомерного развития городов допустимы и подобные пульсации или обновительные толчки; в некоторых случаях они даже желательны, так как большая концентрация ресурсов и сил приводит за короткий срок к чувствительному повышению функциональных и эстетических качеств среды и к значительному социальному эффекту. Однако, все подчеркнули необходимость того, чтобы эти операции проводились в точно определенных условиях. Выяснение в свете опыта, накопленного до сих пор, именно этих условий было предметом большей части высказываний — изготовить тщательно сбалансированный социальный заказ и программу предстоящей операции; она должна быть направлена на решение действительно значимых проблем общегородского значения; внимательно изучать общественное мнение при разработке программы, а готовые проекты подвергать широкому общественному обсуждению, прежде чем начинать строительство; в обязательном порядке проводить конкурсы градостроительного решения и архитектурных проектов более существенных элементов градостроительства; обеспечить экономически обоснованное финансирование операции, причем средства пропорционально распределяются на действительно нужды и существующие возможности; обеспечить достаточное время для осуществления операции, которое должно быть правильно распределено на подготовку, проектирование и строительство; обеспечить создание полноценной инфраструктуры с необходимым для ее будущего развития потенциалом; творческий подход к подобным операциям должен базироваться на уважении специфики соответствующего города и приемственности исторического процесса его формирования и обновления; не закрывать перспективы дальнейшего развития этого процесса; отказаться от возможности проведения блиц-акции в городах с многовековыми культурными пластами и сложной, деликатной исторической тканью; не допускать никаких излишеств и показухи, бутафорской „эстетизации“ и претенциозных кулис, за которыми будут спрятаны все еще нерешенные серьезные проблемы городской среды; не допускать некомпетентного административного нажима при исполнении как всей операции, так и отдельных ее элементов и этапов.

Улицы и площадь в болгарских населенных местах. Сущность, состояние, перспективы
стр. 31

Проф. арх. Любен Тонев, чл.-корреспондент БАН

Сегодня мы не можем себе представить существование населенного места без наличия его взаимосвязанных структурных элементов — улицы и площади. По мнению автора, они были,

есть, а вероятно и останутся основными составными элементами поселков, так как их рождение, существование и развитие продиктовано функциональными, социальными и культурными (в том числе художественными и эмоциональными) нуждами их обитателей. Проследив в кратком изложении долгую жизнь улицы и площади как во всей истории человеческой цивилизации и градостроительства, так и по болгарским землям, а наряду с этим и изменения в плановом и пространственном их оформлении, автор старается припомнить, что во многовековом процессе развития эти элементы сохранили сущность своего предназначения. Так улица была элементом функционального движения (и для социальных контактов), а площадь — спокойным городским пространством для общественных проявлений, непрерываемых движением. После безлозого образа исторического наследия в отношении улиц и площадей наших поселковых систем, в статье больше места уделяется развитию градостроительного дела в нашей стране после 9.IX.1944 года. Начав свой новый путь развития по правильным социалистическим направлениям, используя широко и советский опыт, наше градостроительство рассматривает улицы уже как элементы целостных поселковых коммуникационных сетей, а площади — как составные части полицентрических систем общественных центров — главные и вторичные. Эти творческие принципы находят выражение в новых градостроительных планах того времени городов Софии, Пловдива, Стара Загора, Плевена, Ловеча, Бургаса и др. Однако время культуры личности в нашей стране (1949—1956 гг.) с присущими ему неправильными увлечениями, в том числе и в области архитектуры и градостроительства — фальшивый монументализм, неоправданная осевость, симметричность и механический перенос классических и национальных форм из прошлого, оставили свой отпечаток на улицах и площадях. Их проектирование и строительство, припоминает автор, становится схематическим, с зеркально повторяющимися объемами и фасадами, утяжеленными ненужными декоративными элементами. Конец этим ошибочным увлечениям в области градостроительства в нашей стране положил Агрельский пленум Центрального Комитета Болгарской коммунистической партии (1956), который восстановил социалистические нормы нашей общественной жизни и открыл новые горизонты для нашего культурного развития, и в практике и в теории болгарской архитектуры и градостроительства велся поиск целенаправленных новых путей решения конкретных задач. Но, к сожалению, утверждает автор статьи, в 60-е годы массовое применение индустриализированного крупно-панельного строительства увлекло болгарских архитекторов и привело к новому уклону. В Софии и других крупных городах началось строительство новых жилых комплексов-спален на свободных территориях, с высотными жилыми домами, отделенными один от другого. В этих районах исчезли традиционные уютные улочки и внутренние квартальные пространства, площади — спокойные места для сбора и общения людей. Наша градостроительная наука энергично воевала с этими новыми увлечениями, доказывая непрерывающую социальную и художественную ценность человеческого масштаба и уюта улочек и площадных пространств. Однако инерция заказчиков, проектировщиков и утверждающих инстанций приняла уже такую силу, что обоснованные предупреждения и предложения, к сожалению, остались не услышанными, несмотря на то, что к ним присоединилась и острая критика широкой общественности. Автор с тревогой отмечает, что не только комплексы, а в большей части и новосоздающиеся городские центры страдают переразмерностью, их площади, покрытые мраморными плитами, пустуют, не соответствуют масштабам городов и потребностям их общественных процессов. Бесплодность вызывают и повторяющиеся в последнее время единичные поиски сильной геометризации градостроительных решений с прямоугольными и диагональными улицами и квадратными рассеянными площадями, в которых автор статьи видит неоправданное возвращение не только к отвергнутым осевым решениям, но и к геометризованным решениям, характерным для Запада 30-х годов. Вопреки этим увлечениям автор убежден, что вечно актуальные городские элементы — улицы и площади, не потеряли своего значения и ценности, нельзя порывать с преемственностью всего хорошего в прошлом, они должны удовлетворять настоящее и быть от-

крытыми будущему. Но основное то, что они должны создаваться, развиваться и оформляться для человека с его мерками.

Обновление городских центров в нашей стране
стр. 34

Проф. г-р арх. Иван Никифоров

В статье автор припоминает, что в первые десятилетия после второй мировой войны принятие во внимание архитектурно-градостроительного наследия считалось досадной помехой на пути быстрого перестройки городов. С удивительной, по мнению автора, беззаботностью были уничтожены ценные старые части города и были заменены дорожостоящими современными структурами, которые противопоставляются масштабу и характеру городов. В последние два десятилетия этот процесс постепенно затих и сейчас во всех странах ведется поиск путей сохранения и обновления старых частей городов. При этом вопрос стоит уже не только о сохранении материальных и духовных ценностей, а и о идентификации человека с окружающей его средой. Обновление городов становится актуальной проблемой теории и практики архитектуры и градостроительства в нашей стране. Особенно существенные изменения в своем развитии за последние 20 лет претерпели городские центры. В этот период, как отмечается в статье, в нашей стране была проведена огромная работа по изготовлению проектов обновления городских центров и по осуществлению этих проектов. Для всех более крупных городов были разработаны по несколько общих градостроительных и подробных планов застройки, были проведены многочисленные конкурсы и часть проектов была осуществлена. Накопленный значительный опыт дает автору возможность сделать подробный анализ и выводы. В своем исследовании он разделяет рассматриваемый период на три этапа. В 60-е годы основной характеристикой проектов и самого обновления городских центров, по его мнению, было разрушение существующей улично-квартальной структуры и фонда зданий, создание новых структур (реализация в гг. Толбухине, Михайловграде, а также и проекты Хасково, Пазарджика, Видина и Лома). Период 70-х годов отличался проектами и реализациями, которые сохраняют отдельные здания, имеющие архитектурную и культурно-историческую ценность, и предусматривают значительное по объему новое строительство (Ямбол, Ловеч и др.). В 80-е годы настало время внимательного отношения к архитектурно-градостроительному наследству и стремления к его сохранению. Проекты и реализации этого периода сохраняют и восстанавливают существующие улично-квартальные структуры в городских центрах. Типичными примерами являются Видин, Пазарджик, Благоевград, Лом, Враца и др. Изучая и обобщая накопленный за эти три этапа практический опыт в области обновления городов и их центров, автор обосновывает и свои выводы. Первый вывод показывает, что для того, чтобы оживить исторические центры городов, для того, чтобы вдохнуть в них новую жизнь, для того, чтобы они стали еще более жизненными и привлекательными, необходимо прежде всего обогатить их социальное содержание и функции. Опыт недвусмысленно показывает, что исторические центры городов нельзя рассматривать как музейные комплексы, в них должны быть интегрированы разнообразные современные функции. В связи с этим автор указывает некоторые возможные пути достижения этого разнообразия функций. Второй основной вывод отражает всеобщее признание того, что старые центры городов можно обновить благодаря выводу транспорта. Старые торговые улицы и площади необходимо перестроить в переходные пространства, создав возможности для подводящего обслуживания всех зданий и удобный доступ массового и индивидуального транспорта и обеспечить необходимые площадки для парковки. В противном случае создание пешеходных пространств на главных улицах, которые исполняли и исполняют коммуникационную роль, приводит к отрицательным результатам. Третий вывод касается необходимости сохранить старую улично-квартальную структуру городских центров и восстановить ее там, где она разрушена. Попытки в некоторых городах применить застройку, с свободно расположенными в пространстве объемами, привели к острым конфликтам и были приостановлены. Необходи-

Иван А. Слабов

В этом номере журнала опубликовано продолжение статьи, публикация которой началась в № 8/88. В первой части автор знакомит нас с историческими архитектурными и дизайнерскими в Союзом Советскому. Сейчас он подробно останавливается на проблемах новаторства и традиционализма, начало которых приходится на вторую половину 30-х годов. Этот период характеризуется закатом позднего конструктивизма в архитектуре и промышленного искусства. На передний план выходят качественно новые социокультурные задачи, связанные как с быстрым темпом развития и модернизации материально-технической и научной базы, так и с окончательно укрупнившимся социалистическими отношениями в многонациональной культурной общности советского государства. На этапе, начавшемся во второй половине 30-х годов и охватывающем 40-е годы и первую половину 50-х годов, по мнению автора, явно выделяются две определяющие тенденции. Первая продолжает линию начавшейся в начале 30-х годов переориентации советской архитектуры и дизайна. Она предусматривает преемственность формообразующих принципов — сочетание социальной и идеологической направленности предыдущего периода с творческой интерпретацией классического наследия и национальных традиций. Эта тенденция выражается в поиске в области синтеза удобств, технической целесообразности индустриальной основы, экономичности, образной выразительности и эстетических идеалов общества. Вторая тенденция теории и преимущественно практики архитектуры, по мнению автора, выражается в увлечении односторонним эстетизмом стилизаторства и догматического применения классического наследия и национальной традиции. Эта тенденция ведет к нарушению в архитектурных характеристиках, к поверхностному декоративизму и эклектичности формы, к ложной престижности за счет неэкономических решений архитектурных объектов. Но архитектура — ее детище несет и некоторые непреходящие качества — строятся вышестоящие по своей художественной образности архитектурно-градостроительные ансамбли, внутреннее пространство отличаются высокой функциональной целесообразностью, высоким классом и профессиональным мастерством при разработке композиционных решений и архитектурных деталей. Тенденция так называемых архитектурных излишеств сначала развивается параллельно первой, но со второй половины 40-х годов становится господствующим направлением в советской архитектуре. Выяснив сложные причины этого ее утверждения, автор рассматривает и факторы, обусловившие эту, как он называет, трагедию. Эти факторы двух аспектов. Первые связаны с неразрешимым конфликтом вышеуказанной тенденции, с требованиями массового производства и строительства и со спецификой соответствующих новых высокопроизводительных технологий. Вторые вытекают из гипертрофированной ненаучной идеологизации — тенденция абсолютизирована, превращена в доктрину и защищена наложенным табу на любые возможные альтернативные взгляды, касающиеся формообразования. Это явление автор рассматривает в контексте последствий от деформации и аномалий в общественно-политической жизни в Советском Союзе в этот период, не забывая отметить, что вопреки сложным и противоречивым направлениям, явлениям и драматичным коллизиям в развитии советской архитектуры и дизайна в эти годы, проанализированная деятельность вносит свой вклад в развитие материальной и духовной культуры советского общества и формирующейся в то время современной социалистической системы. Третья часть статьи охватывает современный этап развития советской архитектуры и дизайна, когда делается попытка подвести критический итог социальной результативности архитектуры за весь предшествующий 40-летний период, когда разрабатываются направления долговременных действий, целью которых является осуществление как

держат глубоко народно по своей сути стремление к соучастию всего народа и каждого болгарина в отдельности, для того, чтобы нести вечные духовные измерения. Так в расклеванных комментариях вокруг конкурса выкристаллизовалась идея, вырисовывающаяся единственно возможным выходом, радикально новым подходом — создать решение „открытое“ в пространстве и во времени — всегда и для каждого, открытого и будущим поколениям, которые будут снова открывать для себя образ великого сына Болгарии. Рождение этой идеи автора указывает как на самый большой и решающий результат в принципе неудавшегося конкурса.

Архитектурное наследие и реконструкция
буль. „Г. Димитрова“ в Софии стр. 42

Арх. Симеонка Бракалова

Предстоящая реконструкция бульвара „Г. Димитрова“ в столице является продолжением идеи — важнейшая городская ось север—юг должна быть оформлена современным образом и должна быть связана с привокзальной площадью. Здесь автор аргументировано высказывает свою точку зрения, что проектные разработки планируемой градостроительной операции обязательно должны вестись с учетом как уже с полностью обновленной южной частью этой оси — буль. „Витоша“ и с намерениями окончательного оформления привокзальной площади, так и с большим количеством сохранившихся археологических памятников, находящихся в зоне бульвара. Подобное высказывание, по ее мнению, предполагает проследить как бульвар формировался и развивался в различные исторические периоды и какие следы оставило время на его облике, что несомненно будет способствовать обоснованию и предложению выдержанного в функциональном отношении и в духе традиций проектного решения его будущего строительства и оформления. В этом по существу выражается и цель проделанного ею краткого обзора исторического развития этой городской оси — от доисторического времени и до наших дней. Посредством его доказывается — во-первых: что она всегда имела первостепенное значение как градообразующий фактор, и во-вторых: что помимо оживленного дорожного и торгового центра, территория по всей ее протяженности во все времена играла важную роль в духовной и культурной жизни города, о чем свидетельствуют археологические находки и сохранившиеся ансамбли общественных зданий. Результаты исследования культурно-исторического наследия в районе бульвара, подробно рассмотрены в статье, дают основания автору поделиться своими мыслями о принципиальных направлениях, которые необходимо соблюдать в процессе его реконструкции. Ее предложения сводятся к следующему: во-первых — так как и сегодня по бульвару проходит большая часть транспортных связей с севера на юг и с востока на запад, то остановка движения по нему было бы неправильным, потому что возникнут затруднения во всей организации жизни столицы. Во-вторых — требование сохранить традицию при строительстве современной городской структуры заставляет найденные в районе бульвара археологические находки поместить в подполье для них месте в будущем оформлении бульвара, причем для этой цели возможно предусмотреть несколько подземных пассажей, где для них будут созданы подходящие условия для экспонирования. В-третьих — пространство между Хали и Софийской минеральной баней, где находится и старая мечеть, (три уникальных, с точки зрения архитектуры, здания) должно быть оформлено по новому, для того, чтобы превратиться в один из интереснейших уголков столицы со своей специфичной атмосферой. В-четвертых — характерные здания в двух сторон бульвара до привокзальной площади, гатируемые более поздним временем, должны быть модернизированы посредством их умелого включения в один более уплотненный уличный силуэт, причем сохранится их стиливое разнообразие. В-пятых — из-за большой загруженности бульвара, через умело подобранные бреши проникнуть во внутренние квартальные пространства, что вызывает необходимость лучшего моделирования задних фасадов существующих зданий. Цель — эти пространства должны взять на себя некоторые дополнительные торговые и общественные функции. Автор выражает надежду, что некоторые из подсказанных идей на-

мость сохранить масштаб членения на уличные и площадные пространства и на их силуэты является четвертым основным выводом, к которому пришел автор в своем анализе. Пятый вывод непосредственно связан с необходимостью улучшения архитектурно-художественного оформления уличных и площадных пространств в городских центрах. Здесь автор подробно останавливается на проблемах фасадного оформления зданий, настилах, небольших архитектурных сооружениях и городском дизайне, цветовом решении и вечернем освещении, синтезе искусства в обновленных городских пространствах, прослеживает некоторые конкретные примеры, которые свидетельствуют о том, что основными в случае являются требования правильного соотношения между единством и разнообразием, соблюдением точной меры. Последний, шестой вывод затрагивает вопросы специфики изыскания, проектирования и осуществления обновления городских центров. Автор утверждает, что необходимо создать систему планомерного, постепенного, методического самообновления городских центров, не исключая концентрацию усилий по времени и месту с целью достижения комплексного эффекта. Это предохранит наших градостроителей от крупных ошибок в будущем, будет способствовать сохранению и обогащению материальных и духовных ценностей наших городов.

Для вечных духовных измерений стр. 38

Арх. Петр Дикиджиев

Проведенный национальный конкурс на лучший памятник Василу Левскому в его родном городе Карлово, хотя и прошел несколько этапов, однако не принес ожидаемых результатов. Задача болгарских творцов в области монументального искусства дать материальное выражение своей народной памяти, любви и признательности к делу Апостола свободы, оказалась тяжелейшим испытанием и в этом смысле конкурс был очень поучительным. Большие и решающие для будущего нашей монументалистики вопросы, которые конкурс поставил, нашли широкий отклик не только у профессионалов, но и у всей болгарской общественности. Представленные на всеослушание, они недвусмысленно доказали — необходимо радикально пересмотреть ряд концептуальных для этой сферы творчества постановок, необходимо коренное изменение уже закостенелых представлений о подходе, способах и средствах, применяемых в ней. Автор берет отношение по этим вопросам, в стремлении к большей объективности оценки этих вопросов, он ссылается на комментарии, опубликованные в периодической печати. С убеждением, что в данном случае общественное мнение оказалось значительно более зрелым и превосходящим мнение профессионалов — художников и архитекторов, он использует конкретные цитаты для того, чтобы обосновать некоторые свои констатации или подкрепить ими свои выводы. Сокрушительно критическим является произнесенное общественное мнение о практике мемориального творчества, принятой до сих пор, — полностью отказываются от гигантских монументальных и помпезных творений из камня и бетона, которыми уже усеяна наша земля и которые, по словам автора, компрометируют даже само понятие „мемориал“. Они приводятся в качестве горького урока, потому что ясно, что мезаломания (мания величия) глубоко противоречит стилю и историческим требованиям нашего времени. С этой точки зрения уже недопустимо „служебно“ гавать заказ на исполнение задачи такого рода, которая глубоко затрагивает все слои населения. По мнению автора, не лишено основания сомнение, что эта задача оказалась непосильной для нынешнего уровня нашего монументального творчества, и то не как техника и пластическое умение, а именно как мышление. Автор делает вывод, что творцам, служащим этому искусству, нужны новое мышление, новый подход и чувствительность, новые методы и средства выражения. В случае истинной является то, что Левский не вмещается в памятник. Не памятник, а знак, отражающий существенное и важное, через который наше время должно выразить достойно свое уважение и преклонение перед Апостолом — так общественность видит общий замысел будущего творения. При этом этот знак не может иметь знакомые материальные измерения. В самой своей сущности, как художественный факт, она должна со-

давно поставленных, но нерешенных задач, так и возникших в послевоенное десятилетие. Восстановления неотложных проблем — острую нехватку жилья, крайнюю неадекватную материально-техническую базу обслуживания, в обновлении и поддержке существующих строительных фондов и пр. В кратком обзоре различных периодов этого этапа автор ищет ведущие тенденции в архитектуре и дизайне в Советском Союзе в отдельных десятилетиях, отмечает поиски в области художественно-выразительных средств, исследует благоприятные процессы обновления, происходящие в последние годы, иллюстрируя свои рассуждения конкретными примерами современной архитектурной практики. В заключении автор отмечает, что в происходящих сейчас процессах в советской социалистической культуре особое значение имеет то, что необходимо снова переосмыслить опыт пионеров советской архитектуры и дизайна, творивших 60—70 лет тому назад, когда они решали свои сверхзадачи, потому что сегодня их революционное мышление, страстная защита идеологических и политических целей, смелость в экспериментировании, новаторство, профессиональное мастерство, принципиальность и толерантность в творческих дискуссиях особенно необходимы как залог достижения стабильных ценностей в советской архитектуре и дизайне, которые превратят их в культурное достояние всего человечества.

Обновление городских центров в США

стр. 48

Арх. Веселина Троева

Статья разработана на основе впечатлений автора, принявшего участие в однодневном международном семинаре „Градостроительство и городское планирование в США“, организованном Правительственной информационной агентцией (USIA) как часть программы международного культурного обмена и, проходившего по маршруту Вашингтон, Балтимор, Сен-Пол, Минеаполис, Чикаго, Индианаполис, Колумбус, Сан-Диего и Нью-Йорк. Обобщая опыт именно этих городов США, автор стремится выявить основные тенденции сложного, продолжительного и многостороннего процесса восстановления жизни в центральных городских частях. Этот процесс обусловлен конкретным развитием американских городов в период после второй мировой войны, отдельные этапы которого обладают различной характеристикой, но объединены общей тенденцией обезлюживания исторически сформировавшихся городских центров за счет процветающих пригородов. Начальным этапом обновления городов, отмечается в статье, является правильный выбор стратегии будущего социального развития. Основная задача профессионалов в этом случае была и психологической — взволновать людей и заставить их поверить в привлекательность и безопасность старых городских центров, превратившихся в рассадник вандализма, преступности и наркомании. Обстоятельно изученные программы имеют своей целью решение не только острых проблем капиталистического общества, но и художественно-эстетических и социальных проблем города. Они намечают те цели, которые общество желает видеть осуществленными и основываются на деятельности, поддерживающих городское оживление и привлекающих частные капиталы к строительству среды. Широкоохватная работа по перестройке городов с самыми тяжелыми проблемами находит активную поддержку и средств массовой информации. В статье прослеживается осуществление социальных программ в различных городах, причем автор зооостряет внимание прежде всего на мерах, ликвидировавших основные причины обезлюживания городских центров этих городов. Специальное внимание уделено изменениям в отношении к архитектурному наследию, к сохранению культурной и социальной памяти нации. Эти проблемы оказывают серьезное отражение на направлении городского обновления, причем основные из них включают реконструкцию общественных и жилых зданий, реконструкцию городских пространств и реконструкцию водных фронтов. Указаны различные принципы сохранения элементов исторической среды и их рациональное включение в городскую структуру благодаря насыщению новыми функциями, подкрепленными примерами успешных реализаций. Мнение автора,

что достижения во всех направлениях обновления и в создании гуманного характера городов США несомненно нужно оценивать на фоне американской действительности и образа жизни. По его мнению, основных причин социального успеха начинания несколько: развитая система своевременной и обширной информации во всех областях науки, искусства, культуры и техники, общедоступной для всех возрастных и профессиональных групп; плодотворное сотрудничество на всех уровнях между общественными и профессиональными организациями, направленное на согласование личных и общественных интересов при финансировании и осуществлении обновительных операций; правильно найденные формы контакта с преобладающей частью населения, через которые воспитывается новое отношение к культурным, историческим, социальным и природным ценностям нации; высокий профессионализм во всех областях, гарантирующий успех каждой программы и поставленный на первое место в американской шкале системы ценностей; осознание и исполнение архитектором его новой социальной роли городского психолога, взволновавшего людей и провоцирующего их общественную активность и ответственность.

Группа „белых“ и европейское влияние в архитектуре США

стр. 66

Арх. Константин Бояжнев

В последние годы в американской архитектуре наряду с давно утвердившимися именами представителей более старого и среднего поколения, утверждаются и имена Майкла Грейвза, Ричарда Мейера, Питера Айзенмана, Джона Хеджкока и Ричарда Гуттми, известных вначале как группа „белых“, а позднее названных „пятеркой из Нью-Йорка“. Оба наименования в сущности прудуманы американской архитектурной критикой, так как по их собственным высказываниям, они не принадлежат ни к какой школе, не образуют даже группы в настоящем смысле слова, потому что у них нет написанных манифестов или коллективных проектов. Дело в том, что работая самостоятельно, эти архитекторы разделяют общие взгляды по проблемам архитектуры и особенно интерес к западноевропейским мастерам — более всего к раннему „белому“ Ле Корбюзье. У них общая позиция, вызванная желанием обновить архитектуру, используя фундаментальные ценности 20-х годов. Известное время — около десяти лет, хотя и различным образом, они разрабатывают одни и те же темы, но постепенно все больше разграничиваются и отделяются один от другого. Из вышесказанного становится понятно и замечание, что общее представление „пятерки“ в небольшой степени оказывается условным. В статье на переднем плане рассматриваются причины и обстоятельства, при которых возникают профессиональные контакты между этими творцами.

Кризис — духовный и моральный, наступивший в Америке в 60-е годы и приведший к потере ценностной ориентации американского общества, вызвал вспышку молодежных движений протеста, расовые волнения и прочее, а в архитектуре — появление самых различных течений социально-реформаторского характера. Группа „белых“ формировалась тогда, когда в 1964 году молодые архитекторы и преподаватели собираются на учредительный сбор общества, названный „Конференция архитекторов по изучению жизненной среды“ (CASE). На организованных ими обсуждениях представляются проекты и точки зрения, находящиеся вне официальных позиций, поддерживаемые журналами и специализированными изданиями. Именно в ходе этих дискуссий вырисовываются не только сходные понимания „пятерки“ в духе европеизма и неоплатонизма, идеализма, основывающегося на убеждении, что архитектура всегда является продуктом общих, генеральных принципов, но также и их пристрастие к творчеству Ле Корбюзье в его самый ранний период. На практике, все это находит выражение в одном более абстрактном подходе, при котором творческий процесс умышленно усложняется с целью придать новым ценностям архитектурному объекту, независимо от того, что сохраняется ясность и строгость пространственной идеи. Прогрессивная подобная общих принципов, каждый из „пятерки“ стремится однако к известному нюансированию своей собственной концепции, что неизбежно вносит различия между ними и разграничивает их. Так, по мнению автора, если

все больше увлекающийся дизайном Хеджкок оказывается в центре, то с одной стороны оказываются Грейвз и Айзенман — будущие звезды постмодернизма, а с другой — Мейер, ближе всей стоящий к модернизму, и Гуттми. После этих объяснений, внимание читателей направляется на главное, — основную тему в творчестве „белых“ и способ ее интерпретации. Объясняется, что в продолжении десятилетия эта главная тема сводится к диалектическому единству между формальным рационализмом предварительно выбранной рамки и свободной пластики закрытых в ней объемов — плотных, остекленных и т. д. По мнению автора, это действительно развитие „свободного плана“ и „свободного фасада“ Ле Корбюзье, но во много более сложных и богатых вариантах, через формалистичные трансформации, сопоставление и повторение. Для того, чтобы уравнивать пластичность замкнутых объемов, к рамке добавляются или в нее вписываются внешние лестницы, балконы, парапеты, плотные или ажурные, утилитарные или декоративные. Связь между элементами здания рассматривается как формальная лингвистическая игра, антифункционализм иногда достигает вызова, а переход „снаружи—внутри“ (особенно существенный момент в их работе) приобретает определенное напряжение и драматизм. В проделанном анализе, автор считает необходимым отметить, что насколько здания „пятерки“ похожи на здания Корбюзье и в них содержится что-то от конструктивизма, но в сущности их философия оказывается вне отношений форма—функция—конструкция. С точки зрения модернистической критики — добавляет он, этот прием определяется как типично элитарный формализм, как самоцельная манипуляция с архитектурным справочником. В своем желании глубже заглянуть в сложную суть развития, который проходят участники группы „белых“, охарактеризовать как можно полнее целостное творчество каждого из них, одновременно разграничивая нюансы, в своей обстоятельной работе автор не только проводит параллель между ними, но и сравнивает их или противопоставляет другим известным западным архитекторам, претендующим на „собственное слово“ в современной архитектуре — или с представителями других направлений — например, „хай-тека“. Пытаясь найти более точную оценку, он подчеркивает, что цель, которую себе ставит рассматриваемое архитектурное течение, — развить некоторые европейские архитектурные идеи — главная причина его успеха, однако на практике, он сводит свое стремление к обновлению до формальных стилистических поисков. Таким образом, по своему представительная, архитектура „белых“ оказывается в высшей степени элитарной, полностью интегрированной в культурную модель американского общества. Исходя из этого заключения, и принимая во внимание тот факт, что формально-пластические поиски „пятерки“ занимают собственное место и имеют немалое влияние на всемирную архитектуру, автор ясно аргументирует свои возражения против некоторых утверждений, что чисто профессиональные их достижения в разработке архитектурного языка можно было бы использовать, абстрагируясь от философской и идеологической базы, которая породила их. Его категорическое мнение, что для того, чтобы определить реальную стоимость теоретических взглядов „белых“ вообще для развития архитектуры, их нужно подвергнуть серьезной и глубокой критике.

Без „барьеров“ в медицинских учреждениях

стр. 70

Арх. Елка Пенева, к. а. н.

Увеличение хронических заболеваний, различных форм травматизма, а также и стареющей части населения, — факт, характерный для современного общества. Как и во многих других странах, так и у нас, непрерывно возрастает число людей всех возрастных групп, использующих вспомогательные средства — механические или другие для передвижения — коляску, тростик и пр. Однако эти люди имеют такие же жизненные потребности, как и остальные члены общества — более того, совсем нормально, чтобы им уделялось большее внимание и уход, и чтобы окружающая их среда облегчала их существование и влияла бы на них по возможности более благотворно. Безусловно, что для больных с уменьшенной подвижностью особенно важно

иметь более легкий доступ к медицинским заведениям, где проводится систематическое лечение по восстановлению их здоровья. Строительство больничных зданий „без барьеров“ для этой категории больных связано с некоторыми специфическими требованиями. Именно их особенные качества стараются выявить автор в своем исследовании в области проектирования в здравоохранении. Из сделанного анализа она выводит тезис, что необходимо прежде всего ликвидировать барьеры в поликлинике, стационаре и лечебно-диагностической части, уделяя внимание и клиническим единицам и сектору физиотерапии и реабилитации, посещаемом больше всего. Проектирование зданий больницы, по ее мнению, предполагает прежде всего соблюдение определенных, более различных по сравнению со стандартными требованиями в отношении оформления площадей, продиктованных габаритами коляски, который в случае необходимо воспринимать как основной функциональный модуль. При создании пространств необходимо соблюдать возможность для горизонтального и вертикального движения больных при выполнении различных действий. В этом смысле обоснован и ряд других особенностей так называемых клинических единиц без барьеров — необходимость сокращения всего горизонтального передвижения и расстояния между вертикальными связями, для централизации коммуникационных узлов, преодоления различных уровней с помощью рампы и подходящих наклонов, для целесообразного пространственного расположения отдельных зон и секторов, использование специальной информационной и транспортной техники и т. д. Затронуты и вопросы, касающиеся размеров и места санитарных узлов, конструкции лифтов и ширины дверей, функционального и эстетического оформления деталей интерьера и т. д. Уделено внимание также и необходимости сооружения больничных построек — специфичного по габаритам и материалам, необходимое поощрять больных к самообслуживанию, а при необходимости позволять оказывать помощь со стороны больничного персонала. В результате осуществленного исследования, автор указывает на то, что общее архитектурно-эстетическое воздействие этих медицинских заведений необходимо искать целенаправленно с целью вызова мобилизирующих, отвлекающих внимание или успокаивающих и разгрузочных реакций. Используются факторы подобного эстетического воздействия, заключает она, и сочетая их одновременно со своими личными профессиональными качествами и человеческой сопричастностью к больным с затрудненной подвижностью, мы обязаны создать для них гармоничную, уютную и спокойную среду.

Строительство в Болгарии в последние годы XIX и первую половину XX века

стр. 72

Проф. арх. Чавгар Ангелов, к. а. н.

Период после освобождения нашей страны от османского рабства (1878 г.) до второй мировой войны имеет существенное значение для градостроительства в Болгарии, так как именно в нем создается большая часть предпосылок, определяющих развитие современной архитектуры и строительства. Именно поэтому автор считает полезным изучение и документирование этого периода во всех направлениях, в том числе и в области строительного исполнения и строительной техники. С точки зрения именно исполнения и техники, он условно делит рассматриваемый период на три этапа, которые бесспорно совпадают с некоторыми явлениями в экономической и общественно-политической жизни страны. Первый этап (до 1880 г.) характеризуется, по мнению автора, появлением быстрого развития зданий с массивными стенами. Это ведет к коренному изменению в архитектурном образе и в оформлении зданий: исчезает эркер, но появляется балкон, массивные корнизы, пилястры, арки. Вместе с этим все шире применяется конструкция с деревянным каркасом. Связь с возрождением живая и играет значительную роль. Отсутствуют прочные связи с господствующими в то время архитектурными стилями в Европе. Второй этап (1890—1920 гг.) отмечает качественный рост в исполнении массивных зданий: стены полностью кирпичные, часть полов становится массивной, а вскоре появляются и железобетонные конструкции в виде плит, балок, поясов. Ар-

хитектурный облик городов определяет массивное малоэтажное здание; в деревнях преобладает немассивное здание, которое в большинстве случаев является наследством прошлых эпох. К концу периода вообще не строят здания с деревянным каркасом (немассивные). На этом этапе постепенно теряется связь с традицией и внимание обращается на иностранные архитектурные стили и течения. Третий этап (1920—1940 гг.) связан с развитием и массовым использованием железобетонного каркаса. Появляется высокое жилое здание для обитания нескольких семейств. Общественные здания также становятся выше и часто имеют каркасную конструкцию. Индивидуальные жилые и вообще малоэтажные здания без каркасов, с несущими стенами, но с поясами, плитами, отдельными балками и колоннами. В этот период выясняется роль каркаса во время землетрясения. Новые материалы и особенно новая конструктивная система придают поселкам совсем другой архитектурный облик. Этому способствуют и новые архитектурные стили — поздний сецессион, модерн, конструктивизм и др. Исследуя подробно отдельные этапы, автор уделяет специальное внимание политическим, экономическим, социальным и культурным факторам, которые прямо или косвенно влияют на развитие строительства в нашей стране в соответствующий период. Детально рассмотрено и проявление традиции в архитектурно-строительном искусстве в рассматриваемые периоды, а также и влияние достижений других стран в этой области, выяснены и причины, обуславливающие их. Представляет интерес и исследование автора в отношении изменений в исполнении и организации строительства, зарождения и развития проектного дела в нашей стране, а также и применения типизации зданий и элементов в исследуемом периоде.

Исторические корни функционализма в архитектуре

стр. 76

Арх. Людмил Андреев

Понятие „функционализм“, означающее определенную взгляды на формообразование в архитектуре, обыкновенно связывают с архитектурным течением, обособившимся к середине 20-х годов, которое сыграло исключительно важную роль в архитектуре нашего века в творчестве своих самых видных представителей — Гропиуса, Мис Ван дер Роз и Ле Корбюзье. В основе функционализма стоит функциональное начало, которое внутренне присуще архитектуре и ее сложной сущности искусства глубокой древности. Автор поставил себе задачу исследовать в более широком плане это архитектурное направление с помощью целостного анализа его исторического развития — возникновения, отдельных этапов, особенности его современно варианта. Являясь искусством, полностью направленном к практике, архитектура всегда отвечает определенной цели, выполняет определенную функцию. Следовательно, польза и целесообразность являются ее основными характеристиками. Метод функционализма утверждает их первостепенное значение как критерий совершенства здания, даже если не непременно связано с красотой. Высказанные суждения являются кратким предисловием к тезису, при рассмотрении которого автор в первую очередь пытается разяснить в историческом аспекте существующую тесную и сложную связь между функционалистической теорией и относителем, изменяющимся на протяжении веков рациональным пониманием искусства. Он указывает, что тождественно рационализму, дающему перевес разуму, порядку и логике в творчестве, функциональный подход предполагает придерживание определенных принципов, правил и методов и, главное, требований ясности и простоты. Отмечая значительное классическое влияние на творческую систему функционализма, автор указывает на то, что некоторые из основных принципов течения заражаются именно в недрах классицизма начала XIX века, это: удобство, целесообразность, утилитарность, выражение функции через архитектурную форму и т. д. Но наряду с рациональным, продолжает он, в функционалистических идеях широко представлено и ассоциативное начало. Здесь он уделяет особенное внимание существующим в функционалистической модели отношениям к архитектурной аналогии с органическим миром, с моралью и т. д. С основанием считается, утверждает автор, что в

основе функционалистической теории лежит вера в красоту и совершенство природы, идею подчинения архитектуры природным законам, а также и понятие, что принципы строительного и животного мира. Отсюда вытекает и идея, что многообразные функции соответствуют многообразию природных форм, что красивую форму можно получить только через согласование с спецификой функций. Неслучайно афоризм „Форма следует за функцией“, который отражает этот принцип, становится ведущим для функционалистов XX века. Кроме аналогии с миром органики, интерес для автора представляет и аналогия с моралью функционализма. Он пытается раскрыть широкий охват этой аналогии: выражение этических идеалов в архитектуре, здание как верное отражение эпохи и ее собственные предназначения; искреннее третируемые материалы и проявление конструктивной системы; практичность и целесообразность и т. д. Результаты своих исследований автор обобщает выводом, что функционализм не вытекает из определенной философии или культурного движения, он берет начало в древности. История его развития свидетельствует о том, что он был связан с техникой, органичной формой, моралью, социальной значительностью, экономией, символикой, религией и пр. Это сложное взаимодействие, по мнению автора, еще не достаточно выяснено. В этом смысле перенос тяжести на некоторые частные науки можно было бы рассмотреть как доразвитие и обогащение функционалистического подхода, а не к его отрицанию. Доказательством жизненности идей функционализма, заключает он, является трудность, которую встречают эти частные науки в своей попытке утвердить как общезначимые свои методы в таком сложном искусстве, каким является архитектура.

С благоговением старых мастеров

стр. 78

Арх. Людмил Димитров

Статья посвящена 100-летию со дня рождения одного из видных болгарских архитекторов Рагослава Рагославова (1888—1979 гг.), который по словам автора, был представителем особого, исчезнувшего сейчас вида творцов, относящихся к своей профессии с благоговением мастеров эпохи Возрождения. Об архитекторе Рагославова писал не раз, но прошедшие сто лет со дня рождения творца послужили поводом для того, чтобы в статье припомнили не столько его жизненный путь, а сколько его место в истории современной болгарской архитектуры. Мастер, из условно принятого второго поколения выдающихся болгарских архитекторов, в отличие от их большинства, Рагославов является одним из малочисленных последователей так называемого французского функционализма в нашей стране. Естественно, что корни его творческого пристрастия, автор видит во влиянии его учителя Огюста Пере, в ателье которого начался дружба Рагославова с другим известным архитектором — Ле Корбюзье. Но для того, чтобы точно определить степень влияния французской архитектуры и, конкретнее, экспериментов молодого Корбюзье на творческие взгляды Рагославова, это совсем нелегкая задача, потому что блестящий воспитаник „Эколь спешиаля д'архитектюр“ и „Эколь бо-з-ар“ очень быстро создает и утверждает свой собственный почерк проектировщика. Однако, в своем конкурсном проекте центра Софии, разработанном до 9.IX.1944 года, архитектор Рагославов некоторые из наиболее прогрессивных урбанистических идей Ле Корбюзье современного города — новое решение объемов и пространств, вид обслуживания, коммуникаций. Автор останавливает свое внимание на нескольких моментах дальнейшей профессиональной работы архитектора Рагославова. Это прежде всего мастерство и масштабы, пропорциональность объемов и фрагментов. Каждая деталь доведена до технологической завершенности. Архитектор Рагославов был создателем современной концепции плоских крыш в нашей стране, первым в нашей архитектуре ввел лучистое отопление в конструкциях перекрытия, встроенную телефонную линию, общую антенну. Автор статьи припоминает, что Рагославов был среди новаторов нашей архитектуры жилых зданий в отношении функционального решения жилья на более высоком уровне — ясное зонирование функций, обособление спального тракта вместе с ванной комнатой,

современное решение связи кухня—столовая. Творец уделял особое внимание гармоничному соотношению элементов интерьера, специально изучал воздействие света во внутренних пространствах, оценивая ее огромные воз-

можности в решении вопросов с точки зрения функциональности и эстетичности. Глубоко убежденный во всем своем творческом пути в силе и качестве философских и эстетических взглядов и критериев строительного искусства-

ва, архитектор Радославов оставил нам в наследство стильную и серьезную архитектуру, которая и сегодня продолжает оставаться вполне актуальной и что самое важное — легко узнаваемой.

ENGLISH

Accelerated Renovation of Town Centres p. 2

The subject of this issue — "Accelerated Renovation of Town Centres" was discussed at a round-table conversation, organized by the editorial staff of this journal. Eminent architects of this country — theoreticians, practitioners, administrators, as well as some publicists, engaged with architectural and socio-cultural problems, were invited to take part in the conversation. Obviously, the subject was of great interest for the participants, many of them having personal experience in such operations. In fact, the main aim of the conversation was the study of the rather considerable experience acquired in the renovation actions conducted in a number of Bulgarian towns: Smolyan, Varna, Shoumen, Sofia, Lovech, Blagoevgrad, Botevgrad, Pravets; to give professional evaluation of the already realized work and mostly — to define the professional criteria and requirements with relation to the organization, preparation and realization of the forthcoming operations of this kind. One of the main discussed problems was: Is the conducting of accelerated operations, most often bound with fixed date of a certain historical or socio-political event, proper? The greater part of those present agreed that in the context of the incessant and systematic development of the towns such pulsations or renovation stimuli are admissible; in some cases they are even desired since in a short period the great concentration of resources and power leads to significant raising of the functional and aesthetical qualities of the milieu and to significant social effect. All participants, however, stressed the necessity of conducting these operations under given conditions. The interpreting of these conditions in the light of the experience gained so far, was subject of the greater part of the statements: working out of a precisely balanced social errand and programme for the coming operation; its directing towards solving of really significant problems of all-town validity; careful study of the public opinion when preparing the programme and public assessment of the ready projects prior to realization; compulsory conducting of competitions for the ready projects prior to realization; compulsory conducting of competitions for the solving of certain town planning issue and for the architectural plans of its more significant elements; ensuring of economically sound financing of the operation, the means being directed proportionally to the real needs and the existing possibilities; ensuring of sufficient time for the realization of the operation, properly distributed among preparation, planning and building; providing of full-value infrastructure having the necessary potential for future development; basing the creative approach to such operations upon the respect for the specificity of the relevant town and the historical process of its forming and renovation, the prospects for the further development of this process should not be shut down; rejection of the idea for conducting blitz-actions in towns having centuries-long cultural development and complex, delicate historical texture, no admittance of excesses and showiness, of pre-arranged "aestheticization" and pretentious side-scenery and hiding behind them the still unsolved serious problems of the town setting; no admittance of incompetent administrative pressure in the realization both of the integral operation and of its separate elements and stages.

The Street and the Square in the Bulgarian Settlements. Nature, State, Prospects p. 31

Prof. Lyuben Tonev, arch., a corresponding member of the Bulgarian Academy of Sciences

Today we cannot imagine the existence of a settlement without its mutually bound structural elements: the street and the square. According to the author of

this article they have been, they are and they should remain the main components of the settlements because their generation, existence and development has been prompted by the functional, social and cultural (including the artistic and emotional ones) needs of their inhabitants. Tracing in short the long life of the street and the square both within the whole history of human civilization and town planning and along the Bulgarian lands, as well as the changes in their plans and spatial shaping the author of the article tries to remind us that during the centuries-long process of development these elements have preserved their principal function. So the street has been an element of functional movement (as well as of social contacts) while the square — a quiet town space for public manifestations, free of traffic. After the short review of the historical heritage with respect to the streets and squares in the settlements of this country, the article pays greater attention to the town planning activity in Bulgaria after 9th of September 1944. Making a fresh start along proper socialist trends, broadly making use of the Soviet experience, the town planning of this country examines the streets as elements of integral settlement communication networks and the squares — as components of polycentric systems of public centres — main and secondary ones. These constructive principles are to be seen in the town plans of Sofia, Plovdiv, Stara Zagora, Pleven, Lovech, Bourgas from that time. But the time of the personality cult in this country (1949—1956) with its inherent aberrations in the sphere of architecture and town planning, too: false stateliness, undue symmetry and mechanical conveying of the classical and national forms of the past, sets its mark on the streets and squares as well. Their planning and building up, reminds the author of the article, became schematic, with masses and facades, monotonously repeating each other, overburdened with unnecessary decorative elements. The April 1956 Plenum of the Central Committee of the Bulgarian Communist Party put an end to these aberrations in the sphere of town planning and restored the socialist norms of our social life and opened up a new horizon to our cultural development. New ways for solving the concrete tasks were looked for both in the practice and theory of Bulgarian architecture and town planning. To our regret, however, says the author of the article, the mass applying of industrialized large-panel building methods during the 60s turned the Bulgarian architects to a new deviation. In Sofia and in the other big towns new housing estates-dormitories began to be erected on free terrains, with multi-storeyed residential buildings, separated from one another. The traditional cosy alleys and inner district spaces, the squares as quiet places for contacts disappeared in these areas. Our town planning science fought energetically against these new trends, proving the intransigent social and artistic value of the human scale and cosiness of alleys and squares. But the inertia of the investors, architects and approbating authorities had got such an intensity that all arguments, warnings and suggestions along with the sharp criticism on the part of the public unfortunately remained unheard. Worried, the author of the article notes that not only the housing estates but also the greater part of the newly-built town centres suffer from overdimensioning, their squares, covered with marble plates, become desolate, they don't suit the scale of the towns and the needs of their social processes. The separate searches for strong geometrization of the town planning solutions, with rectangular and diagonal streets and quadratic cut up squares, to be seen lately, trouble the author of the article and he sees in them unjustified, turning back not only to the rejected axial plans but also to the geometrized plans, specific for the West of the 30s. In spite of all this the author is convinced that the eternal town elements: the street and the square, have not lost their significance and value, that they should not break with the past and all its good, that they should satisfy the present needs and be opened to the future, the main thing being that they should form, develop and shape for the good of man, making use of his scale.

Renovation of the Town Centres in Bulgaria p. 34

Prof. Dr. Ivan Nikiforov, arch.

This article reminds us that in the first decades after WW II the conforming with the architectural and town planning heritage was thought as a wearisome obstacle to the speedy reconstruction of the towns. With astonishing, according to the author of the article, unconcern valuable old town parts were destroyed and replaced with expensive modern structures that oppose the scale and nature of the towns. During the last two decades this process gradually abated and now all countries search ways for keeping and renovating the old town parts. And what is more, the problem includes not only the keeping of the material and spiritual values but also the identification of man with the environment. The town renewal turned into a topical problem of the practice and theory of architecture and town planning in this country, too. During the last 20 years the town centres underwent significant changes. In this period, as the article states, a great amount of work was done in this country, preparing projects for renewing the town centres and realizing them. For all bigger towns master plans and detailed building plans were worked out, a great number of competitions were conducted and some of the projects were realized. The rather great experience gained in this way helps the author of the article in making this detailed analysis and drawing some deductions. For his study he divides the examined period into three stages. During the 60s the main characteristic feature of the projects and of the very renewal of the town centres, according to him, was the destroying of the existing street network and housing stock and the building up of new structures (f. i. the realized projects for the towns of Tolboukhin and Mikhailovgrad, as well as the projects for Khaskovo, Pazardzhik, Vidin, Lom). The period of the 70s is notable for projects and realizations that keep certain buildings, having architectural, cultural and historical value, and envisage considerable deal of new construction (the towns of Yambol, Lovech). In the 80s began the careful scrutinizing in the architectural and town planning heritage along with striving for its preserving. The projects and realizations of that period keep and restore the existing street and neighbourhood structures in the town centres. Typical examples are the towns of Vidin, Pazardzhik, Blagoevgrad, Lom, Vratsa. Studying and summarizing the experience gained during these three stages in renewing the towns and their centres, the author of the article draws also some deductions. The first one shows that for reviving the historical town centres, for inspiring new life in them, for making them more lively and attractive first of all their social content and functions should be enriched. The experience shows plainly that the historical centres of the towns should not be looked upon as museum complexes but most different modern functions should be integrated there. In this connection the author of the article suggests some ways for achieving this diversifying of the functions. The second main deduction reflects the common idea that the old town centres can be renovated mainly through calming of the transport. The old shopping streets and squares should be turned into pedestrian spaces and possibilities be provided for proper attendance of all buildings and for convenient access by means of mass and individual transport, as well as for ensuring the necessary parking places. Otherwise the building up of pedestrian spaces along main streets that have played and still play communication role leads to negative results. The third deduction applies to the necessity of keeping the old street and neighbourhood structure in the town centres and its restoration there, where it is destroyed. The attempts in some towns at applying developments with free standing masses lead to sharp conflicts and were abandoned. The necessity of keeping the scale of breaking up the street and square spaces and of the silhouettes is the fourth main deduction that the author of the article mentions in his analysis. The fifth deduction is directly related to the need of improving the architectural and aesthetical shaping of the street and square spaces

spaces in the town centres. Here the author of the article dwells on the problems of the facades, the pavement, the small architectural forms and townscape, the colouring and the night illumination, the synthesis of arts within the renovated town spaces and traces some specific examples showing that the demands for proper correlation between unity and diversity, for keeping due measure are underlying in this case. The last, the sixth deduction refers to the specificity of studying, planning and realizing the renovation of the town centres. The author of the article thinks that for achieving a complex effect a system for systematic, gradual, methodical self-renovating of the town centres should be devised along with the concentration of efforts in time and place. This should safeguard the town planners of this country against future faults and should contribute to the keeping and enrichment of the material and spiritual worths of our towns.

For Eternal Spiritual Dimensions

p. 38

Peter Dikidzhiev, arch.

The national competition for a monument to Vassil Levsky at his native town of Karlovo failed to bring the expected results though conducted in several stages. For the Bulgarian masters in the sphere of monumental art the task of giving a material expression of the sacred memory, of the love and gratitude of the people for the deed of the Apostle of Freedom proved to be a hard trial and the competition may be accepted as quite instructive in this respect. The serious problems, raised at the competition, of great significance for the future of our monumental art, aroused great interest not only among the professionals but also among all the Bulgarian people. Broadly discussed, they proved unambiguously that a number of formulations, conceptual for this creative sphere, should be given a new meaning and the already inveterate concepts of the approach, methods and means applied, should be changed. The author of the article takes a stand on these problems and trying to be fair in his judgement refers to the comments published in the press. Convinced that in this case the public opinion has proved to be much more mature and excelling that of the professionals — artists and architects, he uses concrete quotations in order to ground some of his own inferences or to back up his deductions. Crushingly critical is the expressed public opinion on the hitherto prevailing practice in the sphere of memorial art — the gigantic monumental and pompous works made of stone and concrete with which our land is already strewn and which, according to the author of the article, discredit even the very idea for a memorial, are fully rejected. They are pointed as a bitter lesson because it is quite clear that megalomania contradicts profoundly to the style and historical demands of our times. From this point of view it is inadmissible that an errand for a task of such an order, closely affecting all the strata of the people, should be "ex officio" assigned. According to the author of the article, the opinion that this task proves to be beyond the abilities of today's level of our monumental art — not as a technique and plastic skill but as thinking, is not devoid of foundation and this leads to the conclusion that those working in this sphere should have new thinking, new approach and sensitiveness, new methods and means of expression. In this case the great truth is that Levsky is not to be gathered up in a monument. Not a monument but a sign, reflecting the essential, the significant, a sign through which our present time would pay in a fitting manner tribute to the Apostle — so the people see the general idea for a future work of art. What is more, this sign should not be of the known material dimensions. In its nature as an artistic fact this work should embody a striving, deeply national in spirit, for the participation of all the people, of each Bulgarian separately, so that it should bear eternal spiritual dimensions. So, out of the tense comments on the competition an idea crystallized which was outlined as the only possible alternative, as a radically new approach — the adopting of a solution, "open" in space and time — always and to everyone, open to the coming generations, too, that would retrace and retrace the image of the great son of Bulgaria. And the author of the article points out the rising of this idea as the greatest and decisive result of the otherwise unsuccessful competition.

The Architectural Heritage and the Reconstruction of G. Dimitrov Blvd. in Sofia

p. 42

Simeonka Brakalova, arch.

The forthcoming reconstruction of the G. Dimitrov Blvd. in the capital of this country is a continuation of the idea for modern shaping of the most important

town axis — the north-south one, and its connection with the railway station square. Here, in this article, its author expresses her opinion that the projects for this town planning operation should be compulsorily conformed both to the already entirely renovated south part of this axis, i. e. the Vitosha Blvd., and the plans for the final building up of the railway station square and the great number of preserved archaeological monuments within the boulevard zone. Such an intention, according to her, presupposes the tracing of the boulevard history — how it has formed and developed during the different historical periods, the traces that time has left on its appearance. Undoubtedly, this will help the working out of a project for its future building up, functionally sound and fully in the spirit of traditions. In fact, this is the motive for the short review that she makes of the historical development of this town axis from prehistorical times until present days. She tries to prove, first of all, that this axis has always had primary significance as town-forming factor and secondly, that the territory all along the axis besides being a lively road and trade centre, during all the times has played an important role in the spiritual and cultural life of the town, the archaeological finds and the preserved ensembles of public buildings testifying to this. The results of the studies of the cultural and historical heritage within the boulevard zone, examined in this article, allow its author to express her opinion on the cardinal trends that should be followed during its reconstruction. Her suggestions are the following: first — since today, too, a great deal of the town north-south and east-west transport links go along this boulevard, the traffic should not be suspended for in this case difficulties in the integral organization of the town life would arise. Secondly, the deepening of tradition in building up the modern town structure imposes that the archaeological finds, discovered in the boulevard zone, should find their proper place in its future development. To this end — for their appropriate displaying, several underground passages can be envisaged. In the third place, the space between the Covered Market and the Sofia Mineral Baths where the Old Mosque is also situated (three unique buildings in architectural respect) to be laid out in a new way in order to be turned into an interesting spot of the capital, having its own specific atmosphere. Fourthly, the characteristic buildings along, the two sides of the boulevard till the railway station square, dating from more recent times, to be modernized through their skilful including in a more compact street silhouette, their style diversity being kept. In the fifth place, due to the great loading of the boulevard, ways to the inner district spaces to be found through skilfully chosen breaks, this imposing better shaping of the back facades of the existing buildings. The intention in this case is that these spaces would be able to assume some additional shopping and public functions. Finally, the author of the article expresses her belief that some of the suggested ideas might find place in the new projects for the reconstruction of this historical and so important for the modern life of Sofia town artery.

The Soviet Architecture and Design and the World Culture

p. 45

Ivan L. Slavov

In this issue the continuation of the article published in No 8/1988 of this journal is given. In the first part of the article the author treated the architectural and design sources in the Soviet Union. Now he dwells in detail on the problems of innovation and traditionalism during the stage beginning with the second half of the 30s. During that time the decline of the late constructivism in architecture and of the industrial art begins. Qualitatively new socio-cultural tasks come to the fore, related both with the speedy rate of development and modernization of the material, technical and scientific basis and with the completely consolidated socialist relations within the multinational cultural community of the Soviet country. During this stage, beginning with the second half of the 30s and including the 40s and the first half of the 50s, according to the author of the article two determinant trends are clearly outlined. The first one continues the line of the preorientation of Soviet architecture and design that has begun in the beginning of the 30s. It envisages succession in the formshaping principles: coordination of the social and ideological principles from the previous period with the creative interpretation of the classical heritage and national traditions. This trend expresses itself in searches within the sphere of synthesis of convenience, technical expedience on industrial basis, cheapness, figurative expressiveness and aesthetical ideals of society. The second trend in the theory and mainly in the practice of architecture is expressed, according to the article, in excesses after

partial aestheticism of stylization and dogmatic applying of the classical heritage and national tradition. This trend leads to breaches in the architectural characteristics, to sketchy decorative effects and eclecticism of form, to false prestige at expense of uneconomical plans for architectural objects. But there are also some lasting merits of architecture: architectural and town planning ensembles, impressive with their artistic appearance are built up, the inner spaces are notable for their functionality, the professional skill in working out the compositional solutions and the architectural detail is of a high degree, too. The trend of the so-called architectural excesses at first develops parallel with the first one but since the second half of the 40s it is dominant in the Soviet architecture. Having explained the complex reasons for this confirmation, the author of the article examines also the factors that have differentiated its, as he calls it, tragedy. These factors are considered in two aspects. The first are related to the insoluble conflict between the trend in question and the requirements of mass production and construction and the specificity of the respective heavy-duty technologies. The second proceed from the hypertrophied and unscientific ideologizing — the trend is made absolute, turned into a doctrine and guarded by the taboo on all alternative views on formshaping. The author examines this phenomenon in the context of the results from the deformations and anomalies in the socio-political life in the Soviet Union during this period, noting also that in spite of the complicated and contradictory trends, events and dramatic collisions in the development of the Soviet architecture and design during those years, the analyzed activities make their contribution to the progress of the material and spiritual culture of the Soviet society and the modern socialist system that forms at that time. The third part of the article covers the modern stage in the development of Soviet architecture and design when an attempt is made at striking a critical balance of the social effectiveness of architecture for the whole preceding 40-year period when the lines of the long work are elaborated which aim at realization both of previously set tasks, still unsolved, and the urgent tasks that have arisen during the post-war decade of reconstruction: acute shortage of dwellings, insufficient material and technical base for the public services, renovation and maintenance of the existing building funds, etc. In his short review of the different periods of this stage the author of the article looks for the guiding trends in the architecture and design of the Soviet Union during the separate decades, notes the searches in the sphere of the aesthetical means of expression, studies the favourable renovating processes in the Soviet architecture during the last years, illustrating his thoughts with specific examples taken from modern architectural practice. In conclusion the author notes that today, under the conditions of the processes, taking place in the Soviet socialist culture, the experience of the pioneers of the Soviet architecture and design from before 60—70 years when they were solving their supertasks, should be re-examined because today their revolutionary thinking, passionate defence of the ideological and political aims, the daring in their experimenting, innovation, professional skill, adherence to principles and tolerance in the professional discussions are greatly needed as a pledge for achieving lasting results in the Soviet architecture and design that would made them known to world culture.

Renovation of the Town Centres in USA

p. 48

Vesselina Troeva, arch.

This article is worked out on the basis of the personal impressions of the author obtained during her participation in the one-month international seminar on urbanization and planning of towns in USA, organized by the governmental information agency (USIA) as a part of the programme for international cultural exchange and conducted along the route: Washington, Baltimore, Saint Paul, Minneapolis, Chicago, Indianapolis, Columbus, San Diego, New York. Drawing a general conclusion from the experience of these USA towns, the author of the article tries to trace the main tendencies in the complex, long and many-sided process of restoring life in the central town parts. This process is conditioned by the specific development of the American towns in the period after WW II and its separate stages have different characterization though united by the common trend of depopulation of the historically formed town centres at the expense of prospering suburbs. Initial stage in the renovation of the towns, notes the article, is the proper choice of the strategy of the future social development. Main task of the professionals in this case has been and still is a psychological one — to move the people and make them believe in the attractiveness and safety of

the old town centres that have turned into nests of vandalism, crime and drug-habits. The programmes, most thoroughly studied, aim at solving not only the most acute problems of the capitalist society but also the aesthetical and social town problems. They mark the aims that society longs to see fulfilled and are based on activities keeping up the town bustle and involving private capital in building up the environment. These reconstruction activities are helped actively by the means of mass information, too. The article traces the fulfilment of the social programmes in the different towns, paying attention, first of all, to the measures that have helped the liquidation of the main reasons for the depopulation of their centres. Special attention is paid also to the changes in the attitude towards the architectural heritage, the keeping of the cultural and social memory of the nation. These changes have serious impact on the trends of town renovation and the main ones include the reconstruction of public and residential buildings, reconstruction of the town spaces and reconstruction of the water fronts. The different principles of preserving the elements of the historical milieu and their rational including in the town structure through introducing new functions, supported by examples of successful realizations, are also given. The author's stand is that the achievements in all spheres of renovation and in creating the humane trait of the USA towns should be, undoubtedly, evaluated on the basis of American reality and way of life. According to her the main reasons for the social success of this initiative are the following: developed system for timely and broad information in all spheres of science, arts, culture and technique, free to all age and professional groups; beneficial cooperation at all levels among public and professional organizations, directed towards coordination of the personal and public interests in financing and realizing the renovation operations, proper forms of contacts with the greater part of the population through which new attitude towards the cultural, historical, social and natural worths of the nation is trained, the high professionalism in all spheres, guaranteeing the success of each programme and placed at first place on the scale of the American worth system, the grasping and performing by the architect of his new social role as a town psychologist who has moved the people and provoked their social activity and responsibility.

The Group of the "Whites" and the Influence of Europe on the Architecture of USA p. 66

Konstantin Boyadzhiev, arch.

During recent years, along with the already well-known names of representatives of the older and middle generation of architect, the names of Michael Graves, Richard Meier, Peter Eisenman, John Hejduk and Richard Gwathmey, known at first as the group of the "whites" and later called the "New York five", began to be mentioned in USA architecture, too. In fact, both labels are fabricated by the American architectural critique because, according to their own words, they neither belong to some school nor form a group in the true sense of the word for they have no written manifestos nor collective projects. The fact is that working independently, these architects share a number of common views on architecture and have common interest for the West-European masters, mostly for the early, the "white" Corbusier. Their position, conditioned by their wish to renovate architecture making use of the fundamental traits of the 20s, is also common. For some time, nearly ten years, though in different manner, they work on one and the same subjects but gradually begin to differentiate and drift away from one another. All this explains the note that the joint presentation of the five proves to be rather conditional. First of all, the article examines the reasons and circumstances under which the professional contacts between them arise. The crisis, both spiritual and ethical, that has come in America during the 60s and has led to loss of the worth orientation of the American society, provokes the bursting of youths protest movements, racial unrest and in architecture — the appearance of most different trends of socio-reforming nature. The group of the "whites" forms in 1964 when young architects and lecturers gather for a constituent meeting of the CASE society. Projects and viewpoints, quite out of the formal positions supported by the journals and the specialized publications, are expressed at the discussions that they organize. Namely in the course of these discussions are outlined not only the similar concepts of the five in the spirit of Europeanism and Neoplatonism, of idealism, based on the conviction that architecture has always been a product of common, general principles, but also their partiality to the work of Le Corbusier from his earliest period of creativity. In practice all this finds expression in a somewhat more abstract approach and the creative process

is intentionally made complicated with the aim of giving new values to the architectural object, the clarity and strictness of the spatial idea being kept. Adhering to such general principles, however, each one of them seeks some differentiation of his own concept, this inevitable introducing some distinction between them. So, according to the author, if John Hejduk, who is more and more captivated by design, would be placed in the centre, on one side would be Michael Graves and Peter Eisenman — the future stars of post-modernism, and on the other Richard Meier — nearest to modernism, and Richard Gwathmey. After these explanations the reader's attention is directed towards the main point — the main subject of the work of the "whites" and the manner of its interpreting. The article explains also that in the course of some ten years this main subject is reduced to the dialectical unity between the formal rationalism of the frame, chosen in advance, and the free plastic of the masses closed therein — solid, glazed, etc. According to the author's interpreting this is really development of the "free plan" and the "free facade" of Le Corbusier but in a much more complicated and rich variants through formalistic transformations, comparisons and repetitions. To counterbalance the plasticity of the closed masses, outer stairs, balconies, railings, utilitarian or decorative, are added or inserted to the frame. The links between the elements of the building are examined as a formal linguistic game, the antifunctionalism sometimes turning into challenge, and the transition "inside-outside" (very significant moment in their work) acquires definite tension and dramatism. Making this analysis, the author thinks it necessary to note that no matter how much the buildings of the five look like those of Corbusier and though they have something of constructivism, in fact their philosophy turns out to be outside the relations form-function-structure. From the point of view of modernistic criticism, he adds, their approach is defined as a typical élite formalism, as a manipulation with the architectural dictionary for its own sake. Trying to go deeper in the intricate course of development of the participants in the group of the "whites" in order to portray as fully as possible the complete work of each of them, at the same time trying to differentiate each nuance among them, in his comprehensive study the author not only draws a parallel between them but compares or opposes them to other noted western architects, pretending to have "own word" in modern architecture or to representatives of other trends — for example "high-tech". Looking for a more exact appraisal, he underlines that the aim of the examined architectural trend — to promote some European ideas of architecture, is the main reason for its success but in practice it reduces its striving for renovation only to formal stylistic searches. So, impressive in itself, the architecture of the "whites" turns out to be to a high degree élite architecture, wholly integrated with the cultural model of the American society. Proceeding from this conclusion of his and taking into account the fact that the formal-plastic searches of the five have their own place and have rather considerable impact on world architecture, the author states clearly his objections against some assertions that their purely professional achievements in the elaboration of the architectural language might be used without taking into account the philosophical and ideological basis that has brought them forth. His explicit opinion is that in order to determine the real value of the theoretical views of the "whites" on the development of architecture in general, they should be subjected to serious and profound criticism.

No "Barriers" in the Health Establishments

p. 70

Elka Peneva, arch., CSC

The increase of chronic troubles, of different forms of traumas, as well as the number of people advancing in age is a feature, specific for modern society. In this country, as in many others, the number of people from all age-groups making use of relief means for moving, mechanical or others, wheel-chair, walking sticks, etc., is constantly increasing. These people, however, have the same life needs as all the rest members of society and what is more — special cares should be provided for them so that the surrounding milieu would make their life easier and would exert most favourable effect on them. First of all, those, having mobility troubles should have easier access to the health establishments where systematic cares are taken for restoring them to health. The building of health establishments "without barriers" for this category of sick people is connected with some specific requirements. Treating the problems of planning health establishments, the author of this article tries to study namely their characteristic features. The analysis that she makes shows that, first of all, the barriers in the polyclinic and the hospi-

tal should be removed, special attention being paid to the clinical units and the sector for physiotherapy and rehabilitation that is visited by a great number of disabled. The planning of hospitals, according to her, requires, in the first place, the keeping of certain requirements, different from the standard ones, dictated by the dimensions of the wheelchair that should be accepted as a basic functional module in this case. In planning the spaces, attention should be paid to the possibilities for horizontal and vertical movement of the sick people in performing different procedures. To this effect a number of other characteristics of the so-called clinical unit without barriers are being examined: the necessity of shortening the horizontal traffic and the distances between the vertical links, centralization of the communication links, overcoming the different levels through ramps and suitable, slopes, expedient spatial layout of the separate zones and sectors, availability of special information and transport facilities, etc. The problems of the dimensions and place of the sanitary units, the structure of the lifts and the width of the doors, the functional and aesthetical shaping of the interior details, etc., are also treated. Attention is paid also to the necessary equipment of the hospitals — specific in dimensions and materials that should encourage the disabled to self-service or in need — to facilitate the nurses attending the sick. As a result of this study its author points out that the general architectural and aesthetical impact of these health establishments should be purposefully sought in order to provoke mobilizing, tranquilizing and relieving reactions. Making use of the factors of such aesthetical impact, she concludes, and matching them with our professional qualities and our humane empathy with the disabled we are obliged to build for them an environment full of harmony, cosiness and calmness.

Construction of Buildings in Bulgaria during the Last Years of 19th and the First Half of 20th Century

p. 72

Prof. Chavdar Angelov, arch., CSC

The period from the liberation of this country from Ottoman rule (1878) till WW I is of great significance for the construction of building in Bulgaria. At that time a great deal of the prerequisites defining the development of our modern architecture and construction were formed. That is why the author of this article thinks that the study of this period and providing documentary evidence for all its spheres of activity, the sphere of construction and building technique included, would be of some use to us. Namely from this point of view he divides the examined period in three stages that coincide with events in the economic and socio-political life of the country. The first stage (up to 1880) is specific, according to him, with the appearance of buildings with solid walls and their speedy increase in number. This leads to radical change in the architectural appearance and shaping of the buildings: the bay disappears but balconies, solid cornices, wall pier, arches haping of the openings appear. Along with this the wooden framework is broadly applied. The link with the Restoration period architecture is alive and plays significant role. There are no close relations with the architectural styles dominating at that time in Europe. The second stage (1890—1920), according to the article, notes qualitative progress in the construction of solid buildings: the walls are made entirely of bricks, part of the floors are already solid and soon the ferro-concrete structures in the form of plates, beams, girdles begin appearing. The architectural image of the towns is being determined by the massive low-rise building; the house with wooden frame still predominates in the village but in most cases it is a remnant of past epochs. Towards the end of the period houses with wooden frames are no more made. At this stage the link with tradition begins to disappear and the attention is turned towards foreign architectural styles and trends. The third stage (1920—1940), the article states, is connected with the development and mass applying of the ferro-concrete frame. The high-rise multifamily house appears. The public buildings get higher, too, often being frame structured. The individual houses, the low-rise buildings in general, have no frames and bearing walls but they have plates, girdles, separate beams and columns. During this period the antiseismic role of the frame is proved. The new materials and especially the new structural system lend a new architectural appearance to the settlements. The new architectural styles: late art nouveau, constructivism, etc., add to this appearance. Studying in detail the separate stages, the author of the article pays great attention to the political, economical, social and cultural factors that affect directly or indirectly the development of

house construction in this country during the respective period. The place of tradition in the architectural and building art during the examined periods is also studied in detail, as well as the influence of the foreign achievements in this sphere, their determinant motives are sought and explained. The studies of the author related to the changes in the building process and its organization, as well as to the beginning and development of the project work in this country and the typification of buildings and elements during the examined period are of interest, too.

The Historical Roots of Functionalism in Architecture p. 76

Lyudmil Andreev, arch.

The concept "functionalism", expressing definite view on formshaping in architecture, is related also to the architectural trend that has set up somewhere in the mid-20s and has played very important role in the architecture of this century through the work of its most notable representatives: W. Gropius, Mies van der Rohe and Le Corbusier. At the roots of functionalism stands the functional principle that is internally inherent to architecture and its complex nature as an art from most remote antiquity. The author of this article tries to study in a broader plan this architectural trend through a comprehensive analysis of its historical development: origin, separate stages, characteristic features of its modern variant. As an art, turned entirely towards practice, architecture always answers definite purpose, performs definite function, advantage and expedience being its main characteristic features. The method of functionalism strengthens their primary importance as a criterion of perfection for a building even if it is not related to beauty. All these reflections are brief preface to the main thesis. Treating it, the author of the article tries to examine in a historical aspect the existing close and complex links between the functionalistic theory and the rationalistic understanding of art, changing itself with time. He points out that identically to rationalism that gives priority to reason, order and logic in creativity, the functional approach suggests adherence to certain principles, rules and methods and mainly to the demands for clarity and plainness. Noting the significant classicistic influence on the creative system of functionalism, the author of the article points out that some of the basic principles of the trend originated namely in the core of classicism from the beginning of the 19th c., namely: convenience, expedience, utility, expression of function through an architectural form,

etc. But along with the rational, as he continues, on the suggestive principles are also present in the functionalistic ideas. Here he pays attention to the analogies with the organic world, with ethics, etc., existing in the functionalistic model, having relation to architecture. It is quite reasonable, he maintains, that the belief in beauty and perfection of nature, the idea of subordinating architecture to the natural laws as well as the understanding that the principles of construction can be acquired by studying the plant and animal world stand at the roots of the functionalistic theory. Hence the idea that the diverse functions correspond to the multiformity of natural laws, that the beautiful form can be achieved only through conformity with the specificity of function. It is no more chance that the aphorism "Form follows function", reflecting this principle, is guiding for the functionalists from the 20th c. Besides the analogy with the organic world, the analogy with ethics in functionalism is also of great interest for the author of the article. He tries to reveal the broad scope of this analogy: expression of ethic ideals in architecture; the building as a true reflection of the epoch and of its own function; sincere treating of the material and the structural system; practicality and expedience, etc. The author summarizes the results of this study drawing the deduction that functionalism does not proceed from a definite philosophy or cultural movement — its origin comes from antiquity. The history of its development shows that it has been related with technique, with the organic form, ethics, social significance, economy, symbolism, religion, etc. This complicated interaction, according to the author's opinion, is still not sufficiently studied. To this effect the shifting towards some formal sciences might be examined as a further development and enrichment of the functionalistic approach, not as its denial. Proof of the vitality of the ideas of functionalism concludes the author, is the difficulty that these formal sciences encounter in their attempt to force their methods as generally valid for such a complex art as architecture.

With the Reverence of the Old Masters p. 78

Lyudmil Dimitrov, arch.

This article is dedicated to the 100th birth anniversary of one of the eminent Bulgarian architects — Radoslav Radoslavov (1888—1979). According to the words of the author of this article he has been one of the peculiar and now almost disappearing type of specialists in this country treating their profession

with the reverence of the old masters from the time of the Bulgarian National Revival. Many times it has been written about R. Radoslavov but this time an occasion for reminding once more not so much of his life but of his place in the history of modern Bulgarian architecture is the one-century time that has passed since his birth. Specialist from the so-called second generation of noted Bulgarian architects, R. Radoslavov, unlike the most of them, was one of the few adherents to the so-called French functionalism in this country. The author of the article sees the roots of this creative partiality in the influence of his teacher A. Peret at whose studio the friendship between Radoslav Radoslavov and another eminent architect — Le Corbusier, has begun. But it is quite a heavy task to determine the degree of the influence of French architecture and more especially of the experiment of young Corbusier on the professional views of R. Radoslavov, because the brilliant student of Ecole spéciale d'architecture and Ecole des Beaux-Arts quite rapidly devised and confirmed his own professional handwriting. In his competition project for the centre of Sofia, however, worked out before 9th of September 1944, he introduced some of the most progressive urbanistic ideas of Le Corbusier for the modern town — a new solving of the masses and spaces, of the services and communications. Several moments of the further professional work of Radoslav Radoslavov attract the attention of the author of the article. First of all this is his skill in determining the scale and proportion of the masses and the fragments. Each detail is brought to its technical perfection. Arch. Radoslavov was the initiator of the modern concept of flat roofs in this country, he was the first in our architecture to introduce the radiant heating in the floor structures, the walled-in telephone lines, common aerial. The article reminds also that he was among the innovators in our residential architecture with respect to the functional solution of the dwellings at a higher level — clear zoning of the functions, planning of the sleeping tract, modern solving of the link kitchen-dining room. This noted specialist paid also great attention to the harmonious correlation of the interior elements, studied the impact of light in the inner spaces, appreciated its great possibilities for solving problems of functional and aesthetical point of view. Deeply convinced through his whole professional life of the strength and quality of his philosophical and aesthetical views and criteria for the building art, Radoslav Radoslavov has left us a heritage of a characteristic of its style and serious architecture that continues being topical and what is most important — easily identified.

FRANÇAIS

Rénovation accélérée de centres urbains

page 2

Le thème du présent numéro «Rénovation accélérée de centres urbains» a été discuté lors de la «conversation autour de la table ronde» organisée par la rédaction de la revue. Y ont participé des architectes bien connus — théoriciens, projetants, administrateurs, praticiens — et certains publicistes s'occupant de problèmes architecturaux et socio culturels. De toute évidence, le thème était d'un intérêt tout particulier pour les participants à la conversation, car beaucoup d'entre eux bénéficient d'une expérience personnelle dans des opérations de ce genre. En fait, le but fondamental de la conversation était de discuter précisément l'expérience appréciable accumulée à la suite des actions de rénovation dirigées dans toute une suite de villes bulgares: Smolian, Varna, Choumène, Sofia, Lovetch, Blagoëvgrad, Botevgrad, Pravetz; de porter une appréciation professionnelle sur ce qui a été déjà réalisé et, surtout, de fixer des exigences et critères professionnels relatifs à l'organisation, à la préparation et à la réalisation des prochaines opérations de ce genre. Une des questions fondamentales soulevées à discussion était la suivante: est-il judicieux, en général, de procéder à des opérations accélérées qui, le plus souvent, sont liées à quelque date préalablement fixée et commémorant un événement historique ou socio-politique concret? La majeure partie de ceux qui se sont prononcés ont admis que, dans le contexte du développement planifié et incen-

sant des villes, de pareilles pulsations ou impulsions de rénovation sont admissibles; elles sont même désirables dans certains cas, car l'importante concentration de ressources et de forces mène dans un bref délai à l'élévation sensible des mérites fonctionnels et esthétiques du milieu et à un impact social considérable. Néanmoins, tous ont fait ressortir la nécessité de réaliser ces opérations dans des conditions strictement déterminées. A la lumière de l'expérience déjà acquise, l'éclaircissement de ces conditions a fait l'objet de la plupart des interventions: — mettre au point un programme et une commande judicieusement fixés sur le plan social en rapport avec l'opération à entreprendre; diriger celle-ci vers la solution de problèmes réellement importants et concernant la ville tout entière; — étudier soigneusement l'opinion publique lors de l'élaboration du programme et soumettre les projets déjà mis au point à l'appréciation du vaste public avant d'amorcer les travaux de construction; — organiser obligatoirement les concours pour la solution d'urbanisation et pour les projets architecturaux de ses éléments les plus essentiels; — assurer un financement économiquement justifié de l'opération, des moyens devant être affectés proportionnellement aux besoins réels et aux possibilités en présence; — prévoir un délai suffisant pour réaliser l'opération en le répartissant entre les préparatifs, l'établissement des projets et les travaux de construction; — garantir la mise sur pied d'une infrastructure complète et comportant le potentiel indispensable à son futur développement; l'approche créatrice d'opérations de ce genre doit être basée sur le respect de la spécificité de la ville concernée et sur celui de la continuité dans le processus historique de sa formation et de sa rénovation; ne point clore les perspectives de développement ultérieur de ce processus; re-

jeter la possibilité de procéder à des actions — éclairés dans des villes comportant de multiples couches culturelles et une texture historique compliquée et délicate; — ne jamais admettre excès ou représentativité, «esthétisation» de théâtre ou coulisses prétentieuses, derrière lesquelles se dissimulent de graves problèmes non encore résolus du milieu urbain; — ne jamais admettre, lors de l'exécution, une pression administrative incompétente ayant trait soit à l'opération tout entière, soit à certains de ses éléments et étapes.

La rue, la place publique dans les localités peuplées bulgares. Essence, état actuel, perspectives d'avenir page 31

Prof. architecte Lubène Tonev, membre correspondant de l'Académie bulgare des Sciences

Nous ne saurions nous représenter aujourd'hui l'existence d'une localité peuplée sans la présence de ses éléments structurels rattachés l'un à l'autre — la rue et la place publique. Selon l'auteur de l'article, ces éléments ont été, demeurent encore et, selon toute probabilité, ne cesseront d'être les principaux éléments composants des localités peuplées, étant donné que leur apparition, leur existence et leur développement se trouvent conditionnés par les besoins fonctionnels, sociaux et culturels (y compris esthétiques et émotionnels) de leurs habitants. Considérant succinctement dans son exposé la longue vie de la rue et de la place publique aussi bien à travers toute l'histoire de la civilisation humaine et de l'urbanisme que sur les terres bulgares, ceci parallèlement aux changements survenus dans leur aménagement sous le rapport du plan et des espaces, l'auteur s'efforce de rap-

peler que ces éléments, tout au long du processus plusieurs fois séculaire de leur développement, ont conservé leur destination essentielle. Ainsi, la rue a été un élément de mouvement fonctionnel (également de contacts sociaux); la place publique — un espace urbain tranquille destiné aux manifestations d'ordre social et nullement perturbé par la circulation. Après un bref aperçu du patrimoine historique que comportent nos localités peuplées en matière de rues et de places publiques, l'auteur accorde une place plus importante aux activités d'urbanisation chez nous après le 9.IX.1944. Ayant emprunté sa voie nouvelle selon de judicieuses tendances socialistes et profité largement de l'expérience soviétique, notre urbanisme considère désormais les rues comme éléments de réseaux de communication globaux dans les localités peuplées et les places publiques comme composants de systèmes polycentriques de centres publics — principaux et secondaires. Ces principes créateurs trouvent leur expression dans les nouveaux plans d'urbanisation d'alors à Sofia, Plovdiv, Stara Zagora, Plévéne, Lovetch, Bourgas et ailleurs. Mais la période du culte de la personnalité chez nous (1949—1956) avec ce qu'elle a comporté d'exagérations inutiles, y compris dans le domaine de l'architecture et de l'urbanisme — faux monumentalisme, axialité et symétrie injustifiées, transfert mécanique des formes classiques et nationales du passé, marque également de son empreinte les rues et les places publiques. Leur projet et leur construction, rappelle l'auteur, ont lieu de façon schématique, avec des volumes et des façades qui se répètent avec la fidélité d'un mur et sont encombrés d'éléments décoratifs inutiles. Le plénum d'Avril 1956 du Comité central du Parti communiste bulgare, qui a rétabli les normes socialistes dans notre vie sociale et dévoilé de nouveaux horizons devant notre développement culturel, est venu mettre fin à ces tendances erronées dans le domaine de l'urbanisation. Il fut procédé, aussi bien dans la pratique que dans la théorie de l'architecture et de l'urbanisme bulgares, à la recherche de voies nouvelles et judicieuses pour assurer la solution des tâches concrètes. Mais, malheureusement, comme l'affirme l'auteur de l'article, l'application en masse, au cours des années 60, de la construction industrialisée par grands panneaux a déterminé une nouvelle inclination parmi les architectes bulgares. A Sofia et dans les autres grandes villes fut entreprise la construction de nouveaux complexes-dortoirs résidentiels sur des territoires nets, avec des édifices résidentiels à étages multiples et séparés les uns des autres. Ce fut, dans ces quartiers, les grandes ruelles et des espaces intérieurs traditionnels à l'ambiance si prédisposante; ce fut la disparition des places publiques comme endroits tranquilles et favorisant le rassemblement et la communication entre les gens. Notre science urbaniste a lutté énergiquement contre ces nouvelles déviations en démontrant la valeur sociale et esthétique intransitoire de ce qui est conçu à l'échelle humaine et en militant en faveur des ruelles et des places publiques à l'ambiance prédisposante. Mais l'inertie acquise par les investisseurs, les projectants et les instances appelées à confirmer leurs projets était telle que les propositions et les avertissements dûment fondés demeurèrent vains, quoique secondés par une âpre critique de la part des vastes milieux publics. L'auteur relève avec inquiétude que non seulement les ensembles résidentiels, mais aussi une grande partie des centres urbains en cours de construction souffrent de surdimensionnement; leurs places publiques, recouvertes de dalles de marbre, sont désertes et ne correspondent pas à l'échelle des villes et aux besoins de leurs processus sociaux. Autre inquiétude: celle suscitée par les recherches unitaires qui se répètent dernièrement et convergent vers une géométrisation marquante des solutions d'urbanisation — rues à angle droit et en diagonale et places publiques découpées en carré, où l'auteur de l'article perçoit un retour injustifié non seulement aux solutions axiales désormais désavouées, mais aussi aux solutions géométrisées caractérisant l'Ouest des années 30. Malgré ces inclinations, l'auteur est persuadé que les éléments urbains d'actualité éternelle — la rue et la place publique — n'ont rien perdu de leur importance et de leur valeur et ne doivent aucunement rompre avec la continuité de tout ce qui s'est avéré sain à travers le passé; ces éléments doivent satisfaire aux exigences du présent et faire face aux impératifs de l'avenir. Mais l'essentiel est qu'ils doivent être créés, développés et réalisés pour l'homme et à son échelle.

La rénovation des centres urbains chez nous
page 34

Prof. Dr. architecte Ivan Nikiforov

L'article rappelle qu'au cours des premières décennies qui ont suivi la Seconde Guerre mondiale, la prise

en considération du patrimoine en matière d'architecture et d'urbanisme était qualifiée comme obstacle encombrant sur la voie de la restructuration accélérée des deux dernières décennies, ce processus s'estompe surprenante pour l'auteur, à la destruction de précieuses parties urbaines anciennes et à leur remplacement par des structures modernes très chères, qui s'opposent à l'échelle et au caractère des villes. Au cours des deux dernières décennies, ce processus s'estompe peu à peu et, à l'heure actuelle, tous les pays sont à la recherche de voies susceptibles d'assurer le maintien ou la rénovation des anciennes parties dans les villes. En outre, cette question se pose désormais non seulement en rapport avec la conservation de valeurs matérielles et culturelles, mais aussi en rapport avec l'identification de l'homme au milieu environnant. La rénovation des villes est devenue à présent un problème d'actualité tant pour la pratique que pour la théorie de l'architecture et de l'urbanisme. Les centres urbains ont accusé, dans leur développement, des changements essentiels durant ces 20 dernières années. Durant cette période et selon l'auteur de l'article, une vaste activité a été déployée dans notre pays en matière d'élaboration de projets de rénovation des centres urbains et de réalisation de ces mêmes projets. Il a été procédé, pour toutes les villes de plus grande importance, à la mise au point de plusieurs plans détaillés d'urbanisation et de construction, à l'organisation de nombreux concours; une partie des projets ont été menés à bien. L'expérience considérable désormais accumulée en ce domaine accorde à l'auteur la possibilité de faire une analyse détaillée et de parvenir à plus d'une conclusion. Tenant compte du but de son étude, il répartit la période examinée en trois étapes. Pendant les années 60, la caractéristique fondamentale des projets et de la rénovation elle-même des centres urbains consiste, selon lui, dans la destruction de la structure rues-quartiers et du fonds immobilier existants et dans la mise en place de nouvelles structures (réalisations dans les villes de Tolboukhine et Mikhailovgrad et projets concernant celles de Haskovo, Pazardjik, Vidine et Lom). La période des années 70 se distingue par des projets et des réalisations qui maintiennent des édifices isolés de valeur architecturale ou historico-culturelle et prévoient une édification nouvelle et considérable de par son volume (villes de Yambol, Lovetch et autres). Les années 80 marquent les débuts d'une considération plus attentive du patrimoine architecturo-urbaniste et d'une aspiration à le conserver. Les projets et les réalisations de cette période maintiennent et rétablissent dans les centres urbains les structures rues-quartiers existantes.

Exemples typiques sous ce rapport: Vidine, Pazardjik, Blagoëvgrad, Lom, Vratza et autres. Etudiant et généralisant l'expérience pratique accumulée durant ces trois étapes dans le domaine de la rénovation des villes et de leurs centres, l'auteur fonde ses conclusions.

La première de celles-ci fait savoir que pour ranimer les centres historiques des villes et leur insuffler une vie nouvelle, pour les rendre plus vitaux et plus attrayants, il faut tout d'abord enrichir leurs fonctions et leur sens sur le plan social. L'expérience prouve nettement que les centres historiques des villes ne doivent en aucun cas être considérés comme des musées; il importe d'y intégrer des fonctions modernes variées. En rapport avec cela, l'auteur mentionne quelques voies susceptibles d'assurer cette diversification des fonctions. La deuxième conclusion fondamentale reflète l'opinion générale que les centres anciens des villes peuvent être surtout rénovés par la circulation apaisée. Les anciennes rues et places publiques d'allure commerciale doivent se restructurer en espaces à piétons, avec possibilité de desservir tous les édifices et d'assurer un accès aisé par usage des moyens de transport individuels ou de masse, les espaces de parking indispensables devant être prévus à cet effet. Dans le cas contraire, la création d'espaces à piétons sur les rues principales, qui ont joué et ne cessent de jouer un rôle de communication, aboutit à des résultats négatifs. La troisième conclusion concerne la nécessité de maintenir l'ancienne structure rues-quartiers dans les centres des villes et de la rétablir là où elle a été détruite. Les tentatives, dans certaines villes, de procéder à une construction par libre disposition de volumes dans l'espace ont conduit à d'âpres conflits et ils ont dû être abandonnés. La nécessité de conserver l'échelle de démembrement des espaces occupés par les rues et les places publiques et de leurs silhouettes respectives constitue la quatrième conclusion fondamentale à laquelle parvient l'auteur dans son analyse. La cinquième conclusion se trouve directement rattachée au besoin d'améliorer l'aménagement architecturo-esthétique des rues et des places publiques dans les centres urbains. Ici, l'auteur considère dans le détail les problèmes liés à l'aménagement des façades des édifices, à la nature du revêtement, aux petits équipements architecturaux et au design urbain, à la solution des couleurs et à l'éclairage de

nuit, à la synthèse des arts dans les espaces urbains rénovés, ceci en étudiant certains exemples concrets qui témoignent, dans ce cas, de l'impérieuse nécessité d'une relation correcte entre unité et variété et du respect de la mesure juste. La sixième et dernière conclusion a trait aux questions de la spécificité de l'étude, de l'élaboration des projets et à la réalisation de la rénovation des centres urbains. L'auteur affirme qu'il est indispensable de mettre en place un système d'autorénovation conséquente, progressive et méthodique des centres urbains, sans toutefois exclure la concentration des efforts dans le temps et par endroits, afin de pouvoir parvenir à un effet complexe. Cela préservera nos urbanistes de futures grandes erreurs et contribuera au maintien et à l'enrichissement des valeurs matérielles et spirituelles dans nos villes.

Pour des dimensions spirituelles éternelles
page 38

Architecte Pèter Dikidjiev

Le concours national organisé pour monument à la mémoire de Vassil Levski dans sa ville natale Karlovo, quoique ayant traversé plusieurs étapes, n'a pas donné lieu aux résultats escomptés. La tâche de parvenir à une expression matérielle de la reconnaissance, de l'amour et du souvenir sacré que le peuple a toujours gardé de l'œuvre de l'Apôtre de la liberté s'est avérée une rude épreuve pour les créateurs bulgares dans le domaine de l'art monumental. En ce sens, le concours s'est révélé fort significatif. Les questions qu'il a soulevées, importantes et décisives pour l'avenir le l'art monumental chez nous, ont trouvé écho non seulement parmi les professionnels, mais aussi parmi les vastes milieux publics du pays. Discutées ouvertement, elles ont prouvé indubitablement qu'il est de toute nécessité de reconsidérer radicalement toute une suite de formulations conceptuelles en cette sphère de la créativité, de modifier radicalement les idées déjà vieilles au sujet de l'approche, des modes et des moyens appliqués en ce domaine. L'auteur prend position sur ces questions et, soucieux de porter des appréciations les plus objectives, invoque les commentaires publiés dans la presse périodique. Convaincu qu'en l'occurrence l'opinion publique s'est révélée beaucoup plus mûre que celle des professionnels — peintres et architectes, il a recours à des citations concrètes pour asseoir certaines de ses propres constatations ou appuyer les conclusions qui en découlent. L'opinion publique s'est prononcée en critiquant à présent la pratique d'aujourd'hui dans la réalisation d'œuvres commémoratives, en désavouant pleinement les œuvres monumentales géantes et pompeuses en pierre et béton dont est déjà parsemé le pays et qui, selon l'auteur, compromettent la notion elle-même de commémoration. Ces œuvres sont considérées comme d'amères leçons, car il est évident que la mégalomanie se trouve en profonde contradiction avec le style et les exigences historiques de notre temps. De ce point de vue, il est désormais inadmissible que commande soit passée «d'office» pour une tâche de cette envergure, qui concerne profondément toutes les couches du peuple. Selon l'auteur, le doute n'est point dénué de fondement que la tâche s'avère au-dessus des possibilités du niveau actuel de notre créativité dans le domaine du monument non pas sous le rapport de la technique ou de l'habileté plastique, mais sous celui du mode de penser, ce qui mène à la conclusion que sont indispensables, à tous ceux qui se trouvent au service de cet art, une sensibilité et une approche nouvelles, un mode de penser nouveau, des méthodes et moyens d'expression également nouveaux. Ce qui est tout à fait vrai en l'occurrence, c'est que Levski ne peut tenir dans un monument. Ce n'est pas un monument, mais c'est un signe qu'il faut, un signe susceptible de refléter l'important et l'essentiel et de traduire de façon la plus digne l'hommage de la contemporanéité envers l'Apôtre! C'est ainsi que les vastes milieux envisagent la conception d'une œuvre future. En outre, ce signe ne saurait présenter les dimensions matérielles déjà connues. Considérée dans son essence elle-même, cette œuvre, en tant que fait artistique, doit trahir l'aspiration éminemment nationale de tout le peuple et de chaque Bulgare à participer à sa réalisation; c'est ainsi qu'elle pourra acquérir des dimensions spirituelles éternelles. A travers les commentaires brûlants au sujet du concours s'est cristallisée l'idée que la seule issue possible et la seule approche radicalement nouvelle consistent à mettre au point une solution «ouverte» vers l'espace et le temps — pour toujours et pour tous, ouverte vers les générations à venir, qui ne cesseront de redécouvrir la figure du grand fils de la Bulgarie. L'auteur apprécie la naissance de cette idée comme résultat décisif et le plus important du concours qui, par ailleurs, ne s'est guère couronné de succès.

Architecte Siméonka Brakalova

La reconstruction très prochaine du boulevard G. Dimitrov dans la capitale est le prolongement de l'idée d'aménager l'axe urbain nord-sud le plus important à partir d'une conception moderne et de le rattacher à la place devant la gare. Ici, arguments à l'appui, l'auteur expose son point de vue, à savoir que les projets relatifs à l'opération d'urbanisation envisagée doivent être obligatoirement conformés aussi bien avec le tronçon sud déjà rénové de cet axe — le boulevard Vitocha — qu'avec les intentions concernant l'aménagement définitif de la place devant la gare et le grand nombre de monuments archéologiques conservés dans la zone du boulevard. Toujours selon l'auteur, une pareille exigence suppose une étude de la formation et du développement du boulevard durant les périodes historiques successives et des traces dont le temps a empreint son aspect — circonstance qui, sans aucun doute, ne pourra que contribuer à asseoir et proposer un projet de son futur aménagement sans défaillance sur le plan fonctionnel et dans l'esprit des traditions. C'est en quoi s'exprime du reste le but de l'analyse succincte, effectuée par l'auteur, du développement historique de cet axe urbain depuis la préhistoire jusqu'à nos jours. L'analyse fait savoir — premièrement, que cet axe a toujours eu une importance primordiale comme facteur d'urbanisation; — deuxièmement, que le territoire, sur toute sa longueur, outre le rôle de centre routier et commercial aimé, a joué aussi celui de facteur particulièrement important dans la vie spirituelle et culturelle, et ce, durant toutes les époques; c'est ce dont témoignent d'ailleurs les trouvailles archéologiques d'ensembles d'édifices publics conservés jusqu'à ce jour. Les résultats des recherches concernant le patrimoine historico-culturel dans le rayon du boulevard, dûment exposés dans l'article, donnent d'auteur tout lieu de partager aussi son opinion au sujet des tendances de principe qu'il convient de respecter tout au long de sa reconstruction. Ses propositions se résument à ce qui suit: premièrement — étant donné que même aujourd'hui une grande partie des communications nord-sud et est-ouest ont lieu sur le boulevard, il serait très peu judicieux d'y interdire la circulation, car des difficultés surviendraient dans l'organisation tout entière de la vie dans la capitale. Deuxièmement — l'exigence de respecter la tradition dans l'édification de la structure urbaine moderne implique la nécessité d'assurer une place convenable aux trouvailles archéologiques mises au jour dans le rayon du boulevard lors de son futur aménagement; il est possible, à cet effet, de prévoir plusieurs passages souterrains où ces trouvailles seront exposées comme il convient. Troisièmement — l'espace compris entre les Halles et les Bains minéraux de Sofia, où se trouve aussi l'ancienne mosquée (trois édifices uniques en leur genre au point de vue architectural), doit être aménagé de nouvelle manière pour pouvoir être transformé en un coin intéressant de la capitale en raison de son ambiance spécifique. Quatrièmement — les édifices caractéristiques des deux côtés du boulevard jusqu'à la place devant la gare, étant plus récents, doivent être modernisés par leur inclusion adroite dans une silhouette de rues plus dense, ceci en maintenant leur diversité de style. Cinquièmement — en raison du grand encombrement qui règne sur le boulevard, il convient de pénétrer dans les espaces intérieurs des quartiers par aménagement de percées judicieusement choisies; d'où la nécessité de mieux modeler les façades arrière des édifices actuellement existants. Le but est de faire assumer par ces espaces certaines fonctions publiques et commerciales supplémentaires. L'auteur exprime l'espoir que certaines d'entre les idées suggérées trouveront place dans les nouvelles solutions de reconstruction de cette artère urbaine historique et si importante dans la vie actuelle de Sofia.

L'architecture et le design soviétiques dans la culture mondiale

Ivan L. Slavov

Dans ce numéro est publiée la suite de l'article dont la parution a commencé dans le N° 8/88; dans la première partie, l'attention de l'auteur était dirigée vers les sources de l'architecture et du design en Union soviétique. Il considère à présent et dans le détail les problèmes de l'approche novatrice et du traditionalisme mendant l'étape dont les débuts remontent à la seconde moitié des années 30. Durant cette période commence le déclin du constructivisme tardif dans l'architecture et de l'art industriel. Au premier plan surgissent des tâches socioculturelles qualitativement

nouvelles et liées aussi bien aux cadences se développant accélérées à la modernisation de la base matérielle, technique et scientifique qu'aux rapports socialistes définitivement consolidés dans la communauté culturelle multinationale de l'Etat soviétique. Au cours de l'étape débutant à partir de la seconde moitié des années 30 et comportant les années 40 et la première moitié des années 50, deux courants déterminants, selon l'auteur, se font nettement jour. Le premier suit la ligne de la réorientation de l'architecture et du design soviétiques, amorcée au début des années 30. Cette tendance prévoit la continuité en matière de principes de création des formes — association de l'orientation sociale et idéologique de la période précédente et de l'interprétation créatrice du patrimoine classique et des traditions nationales. Cette tendance s'exprime à travers les recherches dans le domaine de la synthèse du confort, de l'utilité technique sur une base industrielle, de l'effet économique, de l'expressivité imagée et des idéaux esthétiques de la société. Selon l'auteur de l'article, le deuxième courant dans la théorie et surtout dans la pratique de l'architecture s'exprime en des inclinations vers l'esthétisme unilatéral de stylisation et l'application dogmatique du patrimoine classique et de la tradition nationale; cette tendance conduit à des perturbations des caractéristiques architectoniques, à un décorativisme et un éclectisme superficiels de la forme, à une allure de faux prestige pour le compte de solutions peu économiques d'ouvrages architecturaux. Mais l'architecture, son produit, compte cependant certains mérites intransitoires — édification d'ensembles architecturo-urbanistes impressionnants par leur image artistique, espaces intérieurs se distinguant par leur utilité fonctionnelle élevée, maîtrise professionnelle de haut rang lors de la mise au point des solutions de composition et de détails architecturaux. La tendance des excès dits architecturaux se développe tout d'abord parallèlement à la première, mais, à partir de la seconde moitié des années 40, devient tendance dominante dans l'architecture soviétique. Ayant élucidé les raisons compliquées de sa consécration, l'auteur se penche également sur les facteurs conditionnant ce qu'il appelle sa tragédie. Ces facteurs se présentent sous deux aspects. Les premiers sont liés au conflit insoluble de la tendance en question avec les exigences de la production et de la construction de masse et la spécificité des nouvelles technologies respectives à haute productivité. Les seconds découlent d'une approche idéologique hypertrophiée et non scientifique — la tendance est absolutisée, transformée en doctrine et protégée par un tabou qui frappe toutes les conceptions alternatives possibles sur la création des formes. L'auteur analyse ce phénomène dans le contexte des conséquences des déformations et des anomalies dans la vie socio-politique de l'Union soviétique pendant cette période et il n'omet point de faire remarquer qu'en dépit des tendances, des collisions dramatiques et des phénomènes compliqués et contradictoires, qui affligent le développement de l'architecture et du design soviétiques durant ces années, les activités analysées fournissent leur apport au progrès de la culture matérielle et spirituelle de la société soviétique et du système socialiste moderne alors en voie de formation. La troisième partie de l'article englobe l'étape contemporaine du développement de l'architecture et du design soviétiques, alors qu'est tenté un essai de dresser un bilan critique des résultats sociaux de l'architecture pendant la période précédente de 40 ans, alors que se mettent au point les tendances des actions entreprises durant de longues années en vue de réaliser aussi bien des tâches assignées depuis longtemps mais non encore solutionnées que des tâches apparues pendant la décennie d'après-guerre en rapport avec des problèmes urgents — insuffisance accrue de logements, infrastructure des services sociaux extrêmement insuffisante, rénovation et entretien des fonds de construction existants, etc. Dans son bref aperçu des différentes périodes que comporte cette étape, l'auteur recherche les tendances directrices dans l'architecture et le design soviétiques tout au long des décennies, relève les recherches dans le domaine des moyens d'expression artistique, étudie les processus rénovateurs favorables dans la créativité architecturale soviétique au cours des dernières années, tout ceci en illustrant ses réflexions par des exemples concrets tirés de la pratique architecturale contemporaine. Pour conclure, l'auteur relève que, les conditions des processus actuellement en cours dans la culture socialiste soviétique, il est de toute importance de reconsidérer une fois de plus l'expérience des pionniers de l'architecture et du design soviétiques d'avant 60—70 ans, lorsqu'ils assuraient la solution de leurs tâches particulièrement ardues; car, en effet, leur mode de penser révolutionnaire, la défense passionnée des buts idéologiques et politiques, l'audace dans l'expérimentation, l'activité novatrice, la maîtrise professionnelle, le respect des principes et la tolérance au cours des discussions créatrices sont au-

jourd'hui particulièrement indispensables comme garantie de valeurs durables dans l'architecture et le design soviétiques, désormais accessibles à la culture de l'humanité tout entière.

La rénovation des centres urbains aux Etats-Unis

Architecte Vessélina Troëva

L'article est rédigé sur la base des impressions de la participation de l'auteur au séminaire international d'un mois «Urbanisme et planification urbaine aux Etats-Unis», organisé par l'Agence d'information gouvernementale (USIA) comme partie du programme d'échange culturel international et s'étant déroulé suivant l'itinéraire Washington, Baltimore, Saint Paul, Minneapolis, Chicago, Indianapolis, Colombus, San Diego et New York. Généralisant précisément l'expérience de ces villes des Etats-Unis, l'auteur tente d'élucider les tendances fondamentales qu'accuse le processus compliqué, prolongé et multiforme de rétablissement de la vie dans les parties urbaines centrales. Ce processus est conditionné par le développement concret des villes américaines au cours de la période qui suit la Seconde Guerre mondiale; les diverses étapes de ce développement présentent une caractéristique différente, mais n'en demeurent pas moins rattachées par la tendance générale à la désertion des centres urbains historiquement formés pour le compte des faubourgs florissants. L'étape initiale de la rénovation des villes, est-il relevé dans l'article, consiste dans le choix judicieux de la stratégie du futur développement social. La tâche fondamentale des professionnels en l'occurrence a été et demeure d'ordre psychologique — émouvoir les gens et les pousser à croire en l'attrait et la sécurité des anciens centres urbains, devenus lieux de vandalisme, criminalité et opiomanie. Les programmes étudiés dans le moindre détail visent à la solution non seulement des problèmes d'acuité la plus grande de la société capitaliste, mais aussi des problèmes esthético-artistiques et sociaux de la ville. Ils marquent les buts que la société désire voir réalisés et sont basés sur des activités entretenant l'animation urbaine et attirant des capitaux privés pour l'édification du milieu ambiant. Les travaux de grande ampleur pour la restructuration des villes bénéficient du soutien actif des mass media. L'article porte également sur la réalisation des programmes sociaux dans les différentes villes et l'auteur insiste avant tout sur les mesures qui ont liquidé les causes essentielles de désertion de leurs centres. Une attention spéciale est accordée aux changements survenus dans l'attitude envers le patrimoine architectural, envers la sauvegarde de la mémoire culturelle et sociale de la nation. Ces changements influencent sérieusement les tendances de la rénovation des villes, les principaux d'entre eux concernent la reconstruction d'édifices publics et résidentiels, la restructuration des espaces urbains et la reconstruction des plans d'eau. Sont également mentionnés les divers principes de conservation des éléments du milieu historique et de leur inclusion rationnelle dans la structure urbaine par saturation avec de nouvelles fonctions; des exemples viennent illustrer des réalisations couronnées de succès. Le point de vue de l'auteur est que les réalisations dans tous les sens de la rénovation et dans la création de l'aspect humain des villes des Etats-Unis doivent être appréciées à la lumière de la réalité et du mode de vie américains. Toujours selon l'auteur, les raisons essentielles du succès social de l'initiative sont plusieurs: système développé d'information la plus ample en temps utile dans tous les domaines de la science, de l'art, de la culture et de la technique, et parfaitement accessible à tous les groupes professionnels et à toutes les tranches d'âge; fructueuse coopération à tous les niveaux entre organisations publiques et professionnelles en vue de coordonner les intérêts privés et publics lors du financement et de la réalisation des opérations de rénovation; formes de contact les plus judicieuses avec la majeure partie de la population afin de pouvoir ainsi cultiver une nouvelle attitude envers les valeurs naturelles, sociales, culturelles et historiques de la nation; professionnalisme élevé dans tous les domaines, garantissant le succès de tout programme et siégeant à la première place sur l'échelle du système américain des valeurs; architectes prenant conscience de leur nouveau rôle social de psychologue urbain apte à émouvoir les gens et provoquer chez eux un regain d'activité publique et de responsabilité.

Le groupe des «Blancs» et les influences européennes dans l'architecture des U.S.A.

Architecte Constantin Boyadjiev

L'architecture américaine, au cours des dernières années, a vu surgir et s'affirmer, parallèlement aux noms

bien connus de représentants des générations moyenne et plus âgée, ceux de Michael Graves, Richard Meier, Peter Eisenman, John Hejduk et Richard Gwathmey, connus tout d'abord comme le groupe des «blancs» et appelés par la suite «les cinq de New York». En fait, les deux étiquettes ont été inventées par la critique américaine, étant donné qu'aux termes de leurs propres déclarations ils n'appartiennent à aucune école et ne constituent même pas un groupe au sens propre du mot, car ils n'ont ni écrit des manifestes ni élaboré des projets collectifs. La vérité est que ces architectes, travaillant séparément, partagent toute une série de points de vue communs sur l'architecture et accordent surtout leur intérêt aux maîtres ouest-européens — avant tout à Le Corbusier «blanc» des premières années. Leurs positions sont communes et basées sur le désir de rénover l'architecture en ayant recours aux valeurs fondamentales des années 20. Pendant un certain temps — une dizaine d'années environ — et quoique de manière différente, ils s'appliquent à la mise au point de mêmes thèmes; peu à peu ils se différencient toujours davantage et se distancent les uns des autres. Ce qui précède vient expliquer la remarque que la présentation ensemble des «cinq» s'avère, dans une certaine mesure, purement conventionnelle. L'article, au premier plan, porte sur les raisons et les circonstances ayant déterminé l'apparition des contacts professionnels entre ces créateurs. La crise — sur le plan moral et spirituel — survenue en Amérique au cours des années 60 et mène à la disparition, parmi la société américaine, de la juste appréciation des valeurs; elle suscite par ailleurs des mouvements de protestation parmi les jeunes, également des troubles dus aux tendances racistes; pour ce qui est de l'architecture, il y a venue au jour de courants les plus divers de caractère socio-réformateur. Le groupe des «blancs» se constitue lorsqu'en 1964 (de jeunes architectes et enseignants se rassemblent une rencontre «constituante» de la société appelée Conférence des architectes pour l'étude du milieu de vie (CASE). Les discussions qu'ils organisent concernent des projets et des points de vue en dehors de positions officielles soutenues dans les revues et les éditions spécialisées. C'est précisément au cours de ces discussions que s'affirment non seulement des conceptions similaires de la part des «cinq» dans l'esprit du néoplatonisme et de l'«européisme», de l'idéalisme basé sur la conviction que l'architecture est toujours le produit de principes généraux, mais aussi des marques de leur partialité envers l'œuvre de Le Corbusier durant son activité créatrice la plus précoce. En pratique, tout cela trouve son expression dans une approche plus abstraite, le processus créateur se compliquant intentionnellement dans le but de conférer de nouvelles valeurs à l'ouvrage architectural, ceci indépendamment du maintien de la netteté et de la sobriété de l'idée sur les espaces. S'en tenant à de pareils principes généraux, chacun des «cinq» s'efforce néanmoins de nuancer sa propre conception — circonstance qui, inévitablement, les différencie les uns des autres: Ainsi, selon l'auteur, alors que Hejduk est surtout fidèle au design et se situe conventionnellement au centre, Graves et Eisenman — futures stars du postmodernisme — viennent prendre place, toujours conventionnellement, sur sa gauche, et Meier (le plus proche du modernisme) et Gwathmey — sur sa droite. Après ces élucidations, l'auteur attire l'attention du lecteur sur l'essentiel — le thème fondamental de la créativité des «blancs» et le mode de son interprétation. Il est dit que tout au long d'une dizaine d'années ce thème fondamental se résume à l'unité dialectique entre le rationalisme formel du cadre préalablement choisi et la plasticité libre des volumes qui y sont inclus — compacts, denses, vitrés, etc. Suivant les interprétations de l'auteur, il s'agit réellement d'un développement du «libre plan» et de la «libre façade» de Le Corbusier, mais en versions plus riches et beaucoup plus compliquées, par transformations, comparaisons et répétitions formalistes. Afin d'équilibrer la plasticité des volumes clos, on ajoute au cadre ou bien on y introduit des escaliers, balcons ou parapets nouveaux, compacts au jour, utilitaires ou purement décoratifs. Les liens entre les éléments de l'édifice sont considérés comme jeu linguistique formel, l'antifonctionnalisme évolue parfois vers le défi, alors que la transition «dehors-dedans» (un moment particulièrement essentiel de leur travail) acquiert une tension et un dramatisme déterminés. Lors de l'analyse ainsi effectuée, l'auteur estime indispensable de relever que les édifices des «cinq», quoique ressemblant à ceux de Le Corbusier et renfermant quelque chose propre au constructivisme, trahissent en fait une philosophie hors de la relation forme—fonction—construction. Du point de vue de la critique moderniste, ajoute-t-il, ce mode se détermine comme formalisme élitiste typique, comme vaine manipulation du lexique architectural. Désireux de pénétrer plus profondément la voie de développement compliqués que parcourent les participants au group des «blancs», de caractériser

le mieux possible toute l'œuvre de chacun d'eux tout en considérant les nuances qui les différencient, l'auteur de l'article, dans son étude détaillée, procède à un parallèle entre eux et les compare ou oppose simultanément à d'autres architectes de l'Ouest bien connus, prétendant avoir leur «propre mot» dans l'architecture moderne ou bien représentant d'autres tendances — par exemple du «high-tech». Visant à une appréciation plus exacte, il souligne que le but que s'assigne le courant architectural considéré — développer certaines idées architecturales européennes — est la cause principale de son succès, mais, en pratique, son aspiration se réduit uniquement à la rénovation par voie de recherches de style formelles. En sorte que purement représentative à sa manière, l'architecture des «blancs» se révèle au plus haut degré élitiste, entièrement intégrée au modèle culturel de la société américaine. Emanant de cette conclusion sienne et tenant compte du fait que les recherches formelles des «cinq» en matière de plasticité occupent leur propre place et ne sont pas sans exercer une influence appréciable sur l'architecture mondiale, l'auteur argumente nettement ses objections contre certaines affirmations que leurs réalisations purement professionnelles dans l'élaboration du langage architectural pourraient être mises à profit, abstraction faite de leur base philosophique et idéologique. Son opinion catégorique est que pour pouvoir déterminer la valeur réelle de conception théoriques des «blancs» pour le développement de l'architecture en général, il convient de les soumettre à une critique aussi sérieuse qu'approfondie.

Sans «barrières» dans les établissements de santé

page 70

Architecte Elka Pénéva, candidat ès-sciences architecturales

Augmentation des affections chroniques, des différentes formes de traumatisme et de la tranche vieillissante de la population est un fait caractéristique de la société contemporaine. Tout comme dans bien d'autres pays, chez nous aussi il y a croissance incessante du nombre de personnes de tout âge qui utilisent des moyens auxiliaires, mécaniques ou autres pour pouvoir se mouvoir — fauteuil roulant, cannes, etc. Ces personnes éprouvent cependant les mêmes besoins vitaux que les autres membres de la société; qui plus est, il est normal qu'elles soient l'objet de soins plus spéciaux, de façon à ce que le milieu qui les environne facilite leur existence et exerce sur elles une influence la plus favorable. Il est incontestable que les malades éprouvant des difficultés plus ou moins grandes à se mouvoir doivent bénéficier d'un accès plus facile dans les établissements de santé où il est procédé à un traitement systématique pour assurer le rétablissement de leur santé. La construction d'édifices de santé «sans barrières» à l'intention de cette catégorie de patients se trouve rattachée à certaines exigences spécifiques. C'est justement ces particularités plus spécifiques que se propose de concrétiser l'auteur dans son étude sur l'élaboration de projets d'établissements de santé. Se basant sur l'analyse effectuée, l'auteur parvient à la conclusion qu'il est tout d'abord indispensable de supprimer les barrières dans les polycliniques, les dispensaires et les cabinets de diagnostic et traitement, ceci en accordant une attention plus poussée aux secteurs de physiothérapie et rétablissement qui sont les plus fréquentés. Selon l'auteur, l'élaboration de projets d'hôpitaux suppose avant tout la nécessité d'observer certaines exigences déterminées qui diffèrent de celles de type standard par rapport à l'aménagement des surfaces; ces exigences sont dictées par les dimensions hors-tout du fauteuil roulant qui, en l'occurrence, doit être adopté comme module fonctionnel fondamental. Lors de l'aménagement des espaces, il convient de tenir compte des possibilités de déplacement horizontal et vertical des malades pour leur faciliter les mouvements et autres actes. C'est toujours en ce sens que sont mentionnées toute une suite d'autres particularités de ce qu'on appelle une unité clinique sans barrières — nécessité de raccourcir tout le trafic horizontal et les nécessité de relier les liaisons verticales; centralisation des nœuds de communication; possibilité de surmonter les différents niveaux au moyen de rampes ou de pentes appropriées, disposition judicieuse dans l'espace des différents secteurs et zones; utilisation de moyens techniques de communication et d'information de type spécial, etc. Sont également abordées les questions de l'emplacement et des dimensions des locaux sanitaires, de la construction des ascenseurs et de la largeur des portes, de l'aménagement fonctionnel et esthétique des détails de l'intérieur, etc. Une attention sérieuse est également accordée à l'équipement indispensable des édifices de santé — équipement spécifique quant aux dimensions et aux matériaux et

susceptible de pousser les malades à prendre soin eux-mêmes de leur propre personne et, le cas échéant, de faciliter l'assistance de la part du personnel de service. A la suite de l'étude ainsi effectuée, l'auteur fait savoir que l'impression générale qui se dégage de ces établissements de santé au point de vue architecture et esthétique doit être soigneusement recherchée dans le but de déclencher chez les malades des réactions les plus différentes — mobilisatrices, tranquillissantes, relaxantes ou susceptibles de détourner l'attention. Profitant des facteurs conditionnant une pareille impression esthétique, conclue l'auteur de l'article, et les associant simultanément à nos mérites professionnels personnels et à notre compassion humaine envers les malades éprouvant des difficultés à se mouvoir, nous sommes tenus de réaliser pour eux un milieu d'harmonie, de calme et d'ambiance prédisposante.

La construction d'édifices en Bulgarie durant les dernières années du XIXe et la première moitié du XXe siècle

page 72

Prof. architecte Tchavdar Anguélov, candidat ès-sciences architecturales

La période depuis la libération de notre pays du joug ottoman (1878) jusqu'à la Seconde Guerre mondiale revêt une importance essentielle pour le bâtiment en Bulgarie, car c'est au cours d'elle que se créent une grande partie des préalables qui déterminent le développement de l'architecture et de la construction modernes. C'est justement pour cette raison que l'auteur estime utile de l'étudier et de la documenter sous tous les rapports, y compris dans le domaine de l'exécution elle-même de la construction et des moyens techniques employés à cet effet. Considérant précisément l'exécution et les moyens techniques, il divise la période examinée en trois étapes, qui coïncident incontestablement avec certains phénomènes survenus dans la vie économique et socio-politique du pays. La première étape (jusqu'en 1880) se caractérise selon lui par l'apparition du développement accéléré des édifices à murs massifs. Cela conditionne un changement radical de l'image architecturale et du cachet des édifices: disparition de l'étage en encorbellement; apparition du balcon, des corniches massives, des pilastres; achèvement des ouvertures et orifices en arc. Parallèlement à cela, il y a application sur une échelle toujours plus vaste de la construction par charpente en bois. Le lien avec l'époque de notre réveil national est encore vivant et joue un rôle prépondérant. Il y a absence de liens durables avec les styles architecturaux alors en vogue en Europe. La deuxième étape (1880—1920) accuse, selon l'auteur, un progrès qualitatif dans la construction des édifices massifs: murs entièrement en briques, planchers massifs dans leur majeure partie, apparition des éléments en béton armé sous forme de dalles, poutres, ceintures. L'aspect architectural des villes est déterminé par l'édifice massif à nombre d'étage peu élevé; dans les villages il y a toujours encore prédominance des édifices en torchis qui, dans la plupart des cas, sont un héritage d'époques antérieures. Vers la fin de la période il n'y a pratiquement plus de construction d'édifices à ossature de bois (torchis). Cette étape marque la disparition progressive du lien avec la tradition, alors que l'attention est orientée vers des styles et courants architecturaux étrangers. La troisième étape (1920—1940) est liée, aux termes de l'étude, au développement et à l'application en masse de l'ossature en béton armé. Il y a apparition de l'édifice résidentiel à nombre d'étages élevé pour plusieurs familles. Les édifices publics deviennent eux aussi plus hauts et sont souvent bâtis avec ossature, les immeubles résidentiels individuels et les édifices à nombre d'étages réduit en général ne comportent pas d'ossature; les murs y sont porteurs, mais avec des dalles, des colonnes, des poutres et ceintures. Cette période fait aussi valoir le rôle de l'ossature chargée de contrecarrer les forces sismiques. Les nouveaux matériaux et, plus particulièrement, le nouveau système de construction confèrent un autre aspect architectural aux localités peuplées. C'est ce à quoi contribuent aussi les nouveaux styles architecturaux — sécession tardive, moderne, constructivisme et autres. Etudiant dans le détail les différentes étapes, l'auteur accorde une attention spéciale aux facteurs économiques, politiques, sociaux et culturels qui influencent directement ou indirectement le développement de la construction du bâtiment chez nous pendant cette période. Est également examinée de façon détaillée la manifestation de la tradition dans l'art de l'architecture et de la construction durant la période respective; l'analyse concerne également l'influence des réalisations étrangères en ce domaine avec recherche et élucidation des causes les ayant déterminées. Sont également dignes d'intérêt les recherches de l'auteur par rapport aux changements survenus dans l'exécution et l'organisa-

tion de la construction, par rapport à la naissance et au développement de l'élaboration des projets de construction chez nous et à l'application de la typisation des éléments et des édifices pendant la période étudiée.

Racines historiques du fonctionnalisme dans l'architecture

page 76

Architecte Ludmil Andreév

La notion de "fonctionnalisme", signifiant une conception déterminée de la création des formes en architecture, se trouve habituellement rattachée au courant architectural qui s'est affirmé vers la moitié des années 20 et a joué un rôle exceptionnel dans l'architecture de notre siècle à travers les œuvres de ses représentants les plus marquants — Grotius, Miss van der Roë et Le Corbusier. Le fonctionnalisme repose sur le principe fonctionnel qui est intrinsèquement propre à l'architecture et à sa complexité comme art intrinsèquement propre à l'architecture et à sa complexité comme art remontant à la plus haute Antiquité. L'auteur s'assigne pour tâche d'étudier de façon plus approfondie ce courant architectural par le biais d'une analyse complète de son développement historique — apparition, étapes successives, particularités de sa version contemporaine. Art entièrement orienté vers la pratique, l'architecture correspond immuablement à un but déterminé et remplit une fonction également déterminée. Par conséquent, le profit et l'utilité constituent ses caractéristiques fondamentales. La méthode du fonctionnalisme confirme leur importance primordiale comme mesure de la perfection d'un édifice, même si elle n'est pas nécessairement liée à la beauté. Les réflexions émises ne sont qu'une brève préface de la thèse que l'auteur considère en s'efforçant d'élucider tout d'abord et sous un aspect historique le lien étroit et compliqué qui existe entre la théorie fonctionnaliste et la conception rationaliste de l'art relativement changeante au long des siècles. Il mentionne que, tout comme le rationalisme, qui accorde la priorité à la raison, à l'ordre et à la logique dans la créativité, l'approche fonctionnelle suppose le respect de certains principes, règles et méthodes et surtout des exigences de netteté et simplicité. Faisant remarquer l'influence classiciste considérable sur le système créateur du fonctionnalisme, l'auteur fait savoir que certains d'entre les principes fondamentaux du courant prennent leur source dans le classicisme du début du XIXe siècle; voici ce en quoi ils consistent: confort, utilité, expression de la fonction par le biais de la forme architecturale, etc. Mais, parallèlement au rationnel, poursuit-il, les idées fonctionnalistes trahissent la présence en elles du principe associatif. Il accorde ici

une attention toute particulière aux analogies avec le monde organique, la morale, etc., analogies qui existent dans le modèle fonctionnaliste d'attitude envers l'architecture. Il est à juste titre considéré, affirme l'auteur, que la théorie fonctionnaliste repose sur la foi en la beauté et en la perfection de la nature, sur l'idée de subordination de l'architecture de l'édification peuvent être assimilés par étude de la vie végétale et animale. D'où l'idée que les fonctions variées correspondent à la diversité des formes de la nature, que la belle forme ne peut être obtenue qu'en la conformant à la spécificité des fonctions. Ce n'est nullement par hasard que l'aphorisme «La forme suit la fonction» reflète ce principe et devient directeur pour les fonctionnalistes du XXe siècle. L'auteur s'intéresse de façon manifeste non seulement à l'analogie avec le monde organique, mais aussi à celle avec la morale dans le fonctionnalisme. Il tente de dévoiler l'ampleur importante de cette analogie qui est une expression d'idéaux éthiques dans l'architecture; l'édifice comme fidèle reflet de l'époque et de sa propre destination; traitement en toute sincérité du matériau et manifestation du système constructif; caractère pratique et conformité au but poursuivi, etc. L'auteur généralise les résultats de son étude par la conclusion que le fonctionnalisme ne découle pas d'une philosophie déterminée ou de quelque mouvement culturel; il remonte à l'Antiquité. L'histoire de son développement fait savoir qu'il a été lié à la technique, à la rotme organique, à la morale et à la portée sociale, l'économie, la religion, la symbolique, etc. Cette interaction compliquée, selon l'auteur, n'est toujours pas suffisamment élucidée. En ce sens, déplacer l'essentiel vers certaines sciences privées pourrait être considéré comme développement ultérieur et enrichissement de l'approche fonctionnaliste et non pas comme sa négation. Et de conclure que la preuve de la vitalité des idées du fonctionnalisme consiste en la difficulté qu'éprouvent ces sciences privées dans leur tentative d'imposer comme valables leurs méthodes dans un art: aussi complexe qu'est l'architecture.

Avec la piété des anciens maîtres

page 78

Architecte Ludmil Dimitrov

L'article est consacré au centenaire de la naissance d'un des grands architectes bulgares — Radislav Radoslavov (1888—1979) qui, selon l'auteur, appartient à un genre de créateurs en voie de disparition — créateurs exerçant leur profession avec le sentiment de piété des maîtres bâtisseurs de l'époque de notre Réveil national. Il a été écrit plus d'une fois sur l'architecte Radoslavov, mais les cent ans qui se sont écoulés depuis sa naissance sont une occasion de rappeler

encore une fois non seulement sa vie, mais aussi et surtout la place qui lui revient dans l'histoire de l'architecture bulgare contemporaine. Maître appartenant à la seconde génération de remarquables architectes bulgares, l'architecte Radoslavov, à la différence de la plupart d'entre eux, figure parmi le peu de fervents du fonctionnalisme français chez nous. L'auteur perçoit tout naturellement les racines de cette inclination créatrice dans l'influence de son maître Auguste Perret, dans l'atelier duquel s'amorcent aussi les relations d'amitié de Radoslavov avec un autre architecte bien connu — Le Corbusier. Mais il est difficile de déterminer exactement le degré d'influence de l'architecture française et, plus particulièrement, des expérimentations du jeune Le Corbusier sur les conceptions créatrices de Radoslavov, car le brillant élève de «l'Ecole spéciale d'architecture» et de «l'Ecole des beaux-arts» ne tarde guère à fixer et affirmer son propre style comme projetant. Cependant, dans son projet de centre de Sofia élaboré avant le 9.IX.1944 et présenté au concours organisé à cet effet, l'architecte Radoslavov introduit certaines d'entre les idées d'urbanisation les plus progressistes de Le Corbusier sur la ville moderne — nouvelle solution des volumes et des espaces, des genres de services, des communications. L'auteur de l'article accorde son attention à quelques aspects de l'activité professionnelle ultérieure de l'architecte Radoslavov. C'est avant tout le maîtrise dont il fait preuve en fixant judicieusement l'échelle et les proportions des volumes et des fragments. Chaque détail aboutit à sa finition technologique. L'architecte Radoslavov a été le créateur de la conception moderne des toits plats chez nous; il est par ailleurs le premier à avoir introduit le chauffage par rayonnement dans les structures de planchers, les câbles téléphoniques incorporés, les antennes d'usage commun. L'article rappelle qu'il figurait parmi les innovateurs dans l'architecture du logement par rapport à la solution fonctionnelle des logements à un niveau plus élevé — nette répartition des fonctions par zones, chambres à coucher avec salle de bains attenante, solution moderne du lien cuisine — salle à manger. Il accordait une attention manifeste à l'harmonie de la relation entre les éléments d'intérieur et étudiait spécialement les effets de la lumière dans les espaces intérieurs en appréciant à leur juste valeur ses grandes possibilités dans la solution de questions d'ordre esthétique et fonctionnel. Profondément convaincu durant toute sa vie dans la force et la valeur de ses conceptions et critères philosophiques et esthétiques pour l'art de la construction, l'architecte Radoslavov nous a légué une architecture sérieuse et de style qui, aujourd'hui encore n'a rien perdu de son caractère d'actualité; son mérite le plus important est d'être aisément reconnaissable.

DEUTSCH

Beschleunigte Erneuerung der Stadtzentren

S. 2

Das Thema des vorliegenden Heftes der Zeitschrift „Beschleunigte Erneuerung der Stadtzentren“, wurde bei einem in der Redaktion organisierten „Gespräch um den runden Tisch“ besprochen. Hervorragende Architekten — Theoretiker, Projektante, Praktiker, Verwalter, wie auch einige Publizisten, die mit den Problemen der Architektur und der Sozialkultur vertraut sind, wurden eingeladen, daran teilzunehmen. Das Thema erweckte großes Interesse, weil viele von den Teilnehmern auch eigene Erfahrung auf diesem Gebiet mitzuteilen hatten. Das war eigentlich auch das Grundziel des Gesprächs — die bisher gesammelten Erfahrungen bei den durchgeführten „Erneuerungsaktionen“ in einer Reihe bulgarischer Städte zu besprechen (z. B. Smoljan, Warna, Schumen, Sofia, Lovetsch, Blagoevgrad, Botevgrad, Pravetz); eine professionelle Bewertung des Geschaffenen vorzunehmen, und vor allem — professionelle Kriterien und Anforderungen in Bezug auf die Organisation, Vorbereitung und Durchführung der zukünftigen Unternehmungen solchen Typs festzulegen. Im Mittelpunkt der Diskussion stand die Frage: Ist es überhaupt angebracht, forcierte Aktionen im Zusammenhang mit einem bestimmten Datum, anlässlich eines konkreten historischen oder gesellschaftlich-politischen Geschehnisses zu unternehmen? Die Mehrheit der Sprech-

den stimmten zu, daß im Rahmen des langfristigen planmäßigen Entwicklungsprogramm der Städte solche Pulsschläge und erneuernde Anstöße zulässig sind, in manchen Fällen sind sie sogar notwendig, weil die große Konzentration von Ressourcen und Arbeitskraft in kurzer Zeit eine wesentliche Verbesserung der funktionalen und ästhetischen Eigenschaften der Wohnumwelt und damit einen bedeutenden sozialen Effekt ermöglicht. Alle Teilnehmer haben aber die Notwendigkeit hervorgehoben, diese Aktionen unter strikt festgehaltenen Bedingungen durchzuführen. Diese Bedingungen wurden in den meisten Diskussionsbeiträgen aufgrund der bisherigen Erfahrung genau bestimmt: — ein präzise balancierter sozialer Auftrag und Arbeitsprogramm der geplanten Aktion auszuarbeiten; die Aktion soll auf die Lösung von wirklich bedeutenden Problemen, die für die ganze Stadt von Bedeutung sind, gerichtet sein; — die gesellschaftliche Meinung soll bei der Ausarbeitung des Programms sorgfältig erforscht werden, und die fertigen Projekte sind vor dem Beginn der Bauarbeiten der Beurteilung der breiten Öffentlichkeit zu überlassen; — für die städtebauliche Lösung und für die Architekturprojekte ihrer wesentlichsten Elemente müssen unbedingt Wettbewerbe ausgeschrieben werden; — es muß eine ökonomisch effektive Finanzierung der Aktion gewährleistet werden, wobei die finanziellen Mittel den realen Bedürfnissen und den vorhandenen Möglichkeiten gemäß zu verteilen sind; — es muß genügend Zeit für die Durchführung der Aktion zur Verfügung stehen, die rationell für die Vorbereitung, Projektierung und Realisierung vorgese-

hen ist; — es muß die Errichtung einer vollständigen Infrastruktur mit dem für ihre zukünftige Entwicklung notwendigen Potenzial gewährleistet werden; das schöpferische Herangehen an solche Aktionen soll auf dem Respekt vor der Spezifik der entsprechenden Stadt und vor der Kontinuität seiner historischen Formierung und Erneuerung fußen, die Perspektiven für die weitere Entwicklung des Prozesses der Erneuerung dürfen nicht abgeschlossen werden; die Durchführung von Blitz-Aktionen in Städten mit jahrhundertalten kulturellen Überlieferungen und mit kompliziertem, delikatem historischem Gewebe vorzubeugen; — kein Übermaß an Verzierungen und keine Pompösität, keine falsche „Ästhetisierung“ und anspruchsvolle Kulissen, hinter denen die ernststen, ungelösten Probleme des Stadtmilieus stecken, zu zulassen; — den nicht kompetenten Zwang der Administration bei der Ausführung der Aktion als Ganzes, wie auch einzelner Elemente und Etappen, zu vermeiden.

Die Straße und der Platz in den bulgarischen Ortschaften. Wesenheit, Zustand, Perspektive

S. 31

Prof. Arch. Ljuben Tonev, korrespondierendes Mitglied der BAW

Heute könne wir uns kaum eine Ortschaft ohne das Vorhandensein der zusammengehörenden Strukturelemente — der Straße und des Platzes, vorstellen.

Der Autor der Artikels äußert die Meinung, daß sie immer Grundbestandteile der Ortschaften waren, sind und auch in der Zukunft als solche bleiben, weil ihre Entstehung, Bestehen und Entwicklung von der funktionalen, sozialen und kulturellen (auch künstlerischen und emotionalen) Bedürfnisse der Bewohner bedingt sind. Das langjährige Leben der Straße und des Platzes in gestraffter Form im Artikel darstellend, ihre Entwicklung sowohl in der ganzen Geschichte der menschlichen Zivilisation und des Städtebaus, als auch auf bulgarischem Boden, und zugleich die Veränderungen in ihrer Plan- und Raumgestaltung verfolgend, ruft der Autor die Tatsache in Erinnerung, daß diese Elemente im jahrhundertlangem Entwicklungsprozeß ihre eigentliche Vorausbestimmung bewahrt haben. So z. B. ist die Straße immer ein Element der funktionalen Fortbewegung gewesen (aber auch ein Ort für soziale Kontakte), und der Platz — ein ruhiger Stadtraum für öffentliche Veranstaltungen, vom Straßenverkehr ungestört. Nach dem kurzen Überblick der historischen Hinterlassenschaft in unseren Ortschaften in Bezug auf die Straßen und Plätze schenkt der Autor in seinem Artikel mehr Aufmerksamkeit des Städtebauwesens in unserem Land nach dem 9.9.1944. Nachdem unser Städtebau den richtigen sozialistischen Weg begangen hat und aus der sowjetischen Erfahrung viel lernte, betrachtete man schon die Straßen als Elemente der gesamtstädtischen Kommunikationsnetze, und die Plätze — als Bestandteile polyzentrischer Systeme von primären und sekundären öffentlichen Zentralplätzen. Diese schöpferischen Prinzipien finden ihren Niederschlag in den neuen städtebaulichen Plänen aus dieser Zeit der Städte Sofia, Plovdiv, Stara Sagora, Plevna, Lovetsch, Burgas u. a. Die Zeit des Personenkultsaber (in den Jahren 1949—1956) mit den ihm eigenen unrichtigen Hinneigungen, sogar auf dem Gebiet der Architektur und des Städtebaus — falschen Monumentalismus, ungerechtfertigter Achsensymmetrie und mechanischer Übertragung der klassischen und nationalen Formen aus der Vergangenheit, gibt sein Gepräge der Straßen und Plätze. Ihre Projektierung und Aufbau wird schematisch, mit spiegelartig sich wiederholenden Räumen und Fassaden, verziert mit unnötig beschwerenden Dekorelementen. Der Apriliplenum des ZK der BKP (1956) setzte diesen unrichtigen Tendenzen auf dem Gebiet des Städtebaus ein Ende, rief die Normen der sozialistischen Gesellschaftsordnung wieder ins Leben und öffnete neue Horizonte vor unserer kulturellen Entwicklung; sowohl in der Praxis, als auch in der Theorie der bulgarischen Architektur und des Städtebaus suchte man schon zielgerichtet nach neuen Wegen der Lösung konkreter Aufgaben. Leider, vermerkt der Autor es Artikels, stellte die in den 60-er Jahren massenhaft angewendete industrialisierte Großplattenbauweise eine weitere Hinneigung der bulgarischen Architekten dar. In Sofia und in den anderen Großstädten errichtete man neue Wohnkomplexe-Schlafräume auf freien Territorien, mit mehrstöckigen, von einander abgetrennten Wohnhäusern. In diesen Wohnvierteln verschwanden die traditionellen Gassen und Innenhöfe, voll Geborgenheit, die Plätze als ruhige Räume für Zusammentreffen und Verkehr unter den Menschen. Unsere städtebauliche Wissenschaft kämpfte energisch gegen diese neuen Hinneigungen, indem sie den unübergehbaren Wert des menschlichen Maßstabs und die Geborgenheit der Gassen und der Platzräume zu beweisen versuchten.

Die Trägheit der Investträger, der Projektanten und der zuständigen Instanzen aber war so groß, daß die begründeten Warnungen und Vorschläge ohne Widerhall blieben, obwohl diese Bauweise auch der scharfen Kritik der breiten Öffentlichkeit unterworfen war. Der Autor bemerkt mit Besorgnis, daß nicht nur die Wohnkomplexe, sondern zum großen Teil auch die neugebauten Stadtzentren an maßstäbliche Unangemessenheit leiden, ihre mit Marmor belegten Plätze bleiben menschenleer, sie entsprechen nicht dem Maßstab der Städte und der Erfordernisse der öffentlichen Prozesse. Besorgnis erwecken auch manche einzelne Suchen nach starker Geometrisierung der städtebaulichen Lösungen in letzter Zeit — mit rechteckigen und diagonalen Straßen und quadratförmigen geschnittenen Plätzen, in denen der Verfasser des Artikels ein ungerechtfertigtes Zurückgreifen zu den schon verneinten Achsenlösungen und auch zu den typischen für den Westen in den 30-er Jahren geometrisierten Lösungen sieht. Trotz diesen Hinneigungen ist der Autor davon überzeugt, daß die ewig aktuellen Städteteile — die Straße und der Platz, ihre Bedeutung und ihren Wert nicht verloren haben, die Kontinuität mit allem Wertvollen aus der Vergangenheit erhalten sollen, die Bedürfnisse der Gegenwart befriedigen und zu der Zukunft offen stehen müssen.

Das Allerwichtigste aber ist es, daß sie für den Menschen und für seinen Maßstab geschaffen, entwickelt und gestaltet werden sollen.

Die Erneuerung der Stadtzentern in unserem Land

S. 34

Prof. Dr. Arch. Iwan Nikiforov

Der Artikel erinnert uns daran, daß in den ersten Jahrzehnten nach dem Zweiten Weltkrieg die Rücksichtnahme auf die architektonisch-städtebauliche Erbschaft als ein lästiges Hindernis auf dem Weg des schnellen Umbaus der Städte angesehen wurde. Mit erstaunlicher Leichtfertigkeit, meint der Autor, wurden alte wertvolle Stadtviertel durch kostspielige moderne Strukturen ersetzt die dem Maßstab und dem Charakter der Städte gegenüberstehen. In den letzten zwei Jahrzehnten legte sich dieser Prozeß allmählich und jetzt sucht man in allen Ländern nach der Erhaltung und Erneuerung der alten Stadtteile. Es handelt sich dabei nicht nur um die Erhaltung geistiger und materieller Werte, sondern um die Identifizierung des Menschen mit der Umwelt. Die Erneuerung der Städte wurde zu einem aktuellen Problem der Praxis und der Theorie der Architektur und des Städtebaus auch in unserem Land. Besonders wesentliche Veränderungen in ihrer Entwicklung haben die Stadtzentren erlebt in den letzten 20 Jahren. In dieser Periode, steht es im Artikel, wurde eine harte Arbeit hinsichtlich der Anfertigung von Projekte für Erneuerung der Stadtzentren und der Erfüllung dieser Projekte. Für alle größeren Städte wurden etliche allgemeine städtebauliche und ausführliche Bebauungspläne ausgearbeitet, es wurden mehrere Wettbewerbe durchgeführt und ein Teil der Projekte wurde realisiert. Die gesammelte Erfahrung dient dem Autor als Grundlage für tiefgreifende Analyse und gewisse Schlußfolgerungen. Angesichts dieser Analyse unterteilt er den behandelten Zeitraum in drei Etappen. In den 60-er Jahren kennzeichnen sich die Projekte und selbst die Erneuerung der Stadtzentren seiner Meinung nach durch die Zerstörung der bestehenden Straßen- und Wohnviertelstruktur und des Wohnungsbestands und durch die Errichtung neuer Strukturen (realisiert in Tolbuchin, Michailowgrad, als Projekt für die Städte Haskowo, Pasardjik, Widin, Lom). Charakteristisch für die Periode der 70-er Jahre sind die Projekte und Realisierungen, die einzelne Gebäude mit kulturellhistorischen und architektonischen Wert erhalten und zugleich bedeutende Neubauten vorsehen (Jambol, Lovetsch u. a.). In den 80-er Jahren begann eine Zeit beachtungsvollen Anschauens der architektonisch-städtebaulichen Erbschaft und der Bemühungen um ihre Aufbewahrung. Die Projekte und die Realisierungen in dieser Periode erhalten und herstellen die bestehenden Gassen- und Wohnviertelstrukturen in den Stadtzentren wieder. Typische Beispiele sind die Städte Widin, Pasardjik, Blagoevgrad, Lom, Wratza u. a. Bei der Erforschung und Zusammenfassung der in diesen drei Etappen gesammelten praktischen Erfahrung auf dem Gebiet der Erneuerung der Städte und ihrer Zentren begründet der Autor auch seine Schlußfolgerungen. Die erste Schlußfolgerung besagt folgendes: damit die historischen Zentren der Städte wieder zum Leben erweckt werden, damit ihnen neue Atmosphäre verliehen wird, damit sie vitaler und anziehender werden, muß man zuerst einmal ihren sozialen Inhalt und ihre Funktionen sinnvoller und reicher machen. Die Erfahrung hat eindeutig gezeigt, daß man die historischen Stadtzentren nicht als Museenkomplexe betrachten darf, sondern darin mannigfaltige zeitgenössische Funktionen integrieren muß. In diesem Zusammenhang deckt der Autor manche Möglichkeiten zur Realisierung der Mannigfaltigkeit der Funktionen auf. Die zweite Hauptschlußfolgerung beinhaltet die allgemein bekannte Erkenntnis, daß die alten Stadtzentren durch die Stilllegung des Verkehrs vorwiegend erneuert werden können. Die alten Geschäftsstraßen und Plätze müssen in Fußgängerzonen umgestaltet werden, wobei man Bedingungen für entsprechende Bedienung aller Gebäude und freien Zutritt mir öffentlichem und individuellem Verkehr sichern soll, wie auch die notwendigen Parkplätze. Andernfalls führt der Aufbau von Fußgängerzonen auf Hauptstraßen, die eine kommunikative Rolle gespielt haben oder spielen, zu negativen Resultaten. Die dritte Schlußfolgerung behandelt die Notwendigkeit, die alte Straßen- und Wohnviertelstruktur in den Stadtzentren zu erhalten und zu erneuern dort, wo sie zerstört wurde. Die Versuche in manchen Städten, Bebauungen mit frivol im Raum angeordneten Volumen zu unternehmen, verursachten schwere Konflikte und wurden aufgegeben. Die Notwendigkeit, den Maßstab der Gliederung der Straßen- und Platzräume und ihrer Silhouette einzuhalten, ist die vierte Hauptschlußfolgerung der Analyse des Autors. Die fünfte Schlußfolgerung ist direkt unmittelbar mit dem Bedürfnis verbunden, die architektonisch-künstlerische Gestaltung der Straßen- und Platzräume in den Stadtzentren verbessert zu werden. Der Autor verweist an dieser Stelle bei den Problemen der Fassadengestal-

tung der Gebäude, der Straßenbelege, der kleinen Architekturanlagen und des Stadtdesigns, der Farbgestaltung und Abendsbeleuchtung, der Synthese der Kunstarten in den erneuerten Stadträumen, erforscht einige konkrete Beispiele, die davon zeugen, daß die wichtigsten Erfordernisse in solchen Fällen das ausgewogene Verhältnis zwischen Einheit und Mannigfaltigkeit, das Einhalten des angemessenen Masses sind. Die letzte, sechste Schlußfolgerung betrifft die Spezifik der vorläufigen Erforschung, Projektierung und Verwirklichung der Erneuerung der Stadtzentren. Der Autor hebt die Notwendigkeit hervor, ein System für planmäßige, schrittweise, methodische Selbsterneuerung der Stadtzentren zu schaffen, ohne auf die Konzentration der Bemühungen an Ort und Stelle in einem bestimmten Zeitpunkt zu verzichten, damit man einen komplexen Effekt erreichen kann. Das wird zukünftige große Fehler unserer Städtebauer vorbeugen, wird zu der Erhaltung und Bereicherung der materiellen und geistigen Werte in unseren Städten beitragen.

Ewiggeltende geistige Werte

S. 38

Dipl. Arch. Peter Dikidjiev

Der durchgeführte Nationalwettbewerb für Ehrenmal von Wassil Levski in seiner Geburtsstadt Karlovo, in mehreren Etappen organisiert, hat die erwünschten Resultate doch nicht geleistet. Die Aufgabe, materiellen Ausdruck des reinen Volksgedächtnisses, der Liebe und der Dankbarkeit für das Geschaffene von dem Apostel der Freiheit zu verleihen, hat sich als eine schwere Prüfung für die bulgarischen Schöpfer auf dem Gebiet der monumentalen Kunst erwiesen, und in diesem Sinne war der Wettbewerb sehr lehrreich. Er hat Fragen aufgeworfen, die für unsere Monumentalistik bedeutend und für die Zukunft entscheidend sind, und die einen großen Widerhall nicht nur bei den Professionalisten, sondern auch bei der ganzen bulgarischen Öffentlichkeit gefunden haben. Die offene Diskussion über diese Fragen hat zweifellos bewiesen: es ist erforderlich, eine Reihe von konzeptionellen Auffassungen auf diesem schöpferischen Gebiet neu zu erwägen und die schon verknöcherten Ansichten hinsichtlich des Herangehens, der Ausdrucksmittel usw. in dieser Sphäre von Grund aus zu verändern. Der Autor bringt auch seine eigene Stellungnahme zum Ausdruck, obwohl er, vom Streben nach Objektivität geleitet, sich auf die Kommentare in den Massenmedien beruft. Er ist der Ansicht, daß die öffentliche Konzeption wesentlich reifer und dieser der Professionalisten überlegener war, und er führt konkrete Zitate an, um seine eigene Feststellungen und Schlußfolgerungen zu begründen oder zu unterstützen. Vernichtend kritisch ist die öffentliche Meinung zu der bisherigen Praxis des monumentalen Schaffens gestimmt — die riesengroßen monumentalen und pompösen Werke aus Stein und Beton werden kategorisch negiert, unser Land ist schon überall mit ihnen bedeckt, sie kompromittieren selbst die Bezeichnung „Memorial“. Sie werden als eine bittere Erfahrung angeführt, denn es ist klar, daß die Megalomanie dem Stil und den historischen Erfordernissen unserer Zeit widerspricht. Von diesem Gesichtspunkt aus ist es schon unzulässig, „dienstlich“ Aufträge zu verteilen, die solchen Rang haben und alle Schichten der Bevölkerung betreffen. Und es ist nicht ohne Grund das Bedenken, so der Autor, daß diese Aufgabe die Kräfte der heutigen Monumentalschöpfer übersteigt — nicht als Technik und als plastische Fertigkeit, sondern als Denken, was soweit bedeutet, daß die Vertreter dieser Kunstart neues Denken, neues Herangehen und Empfindlichkeit brauchen, wie auch neue Methoden und Ausdrucksmittel. In diesem Fall liegt die große Wahrheit auf der Hand, daß Levski in ein Denkmal nicht hineinpaßt. Wir brauchen ja auch kein Denkmal, sondern ein Zeichen nur, daß Wesentliche und Wichtige beinhaltet, ein Zeichen, das die Hochachtung unseres Zeitalters vor dem Apostel würdig zum Ausdruck bringt — so schätzt die Öffentlichkeit die Grundidee eines zukünftigen Werdes ein. Dabei kann dieses Zeichen nicht die bekannten materiellen Dimensionen haben. In seinem Wesen muß dieses Werk das dem Volk eigenen Bestreben nach Mittäterschaft des gesamten Volkes und eines jeden Bulgaren zugleich enthalten, damit es ewig geltende geistige Werte beinhaltet. So hat im Laufe der Diskussionen um den Wettbewerb die Idee kristallisiert, die als einzig möglicher Ausweg erscheint, als ein radikal neues Herangehen — eine „offene“ im Raum und in der Zeit Lösung zu schaffen, offen immer und für jeden, auch für die künftigen Generationen, die die Gestalt des großen Sohnes Bulgariens neuentdecken werden. Die Formierung dieser Idee bewertet der Autor als das größte und bedeutendste Resultat des sonst mißlungenen Wettbewerbs.

Dipl. Arch. Simeonka Brakalowa

Die bevorstehende Rekonstruktion des Boulevards „G. Dimitroff“ in der Hauptstadt ist eine Fortsetzung der Idee, die wichtigste nord-südliche Achse der Stadt zeitgenössische zu gestalten und sie mit dem Platz vor dem Hauptbahnhof zu verbinden. Die Autorin begründet ihre Meinung, daß die Entwürfe für diese städtebauliche Rekonstruktion den schon vollständig erneuerten südlichen Teil dieser Achse — Boulevard „Vitoscha“, und die Pläne für die endgültige Gestaltung des Platzes vor dem Hauptbahnhof, wie auch die zahlreichen archaischen Denkmäler im Bereich des Boulevards in Betracht ziehen sollen. Ihrer Meinung nach setzt das voraus, die Entwicklung und Formierung des Boulevards durch die verschiedenen historischen Perioden zu verfolgen und zu erforschen, welche Spuren die Zeit auf seinem Antlitz hinterlassen hat. Das wird dazu beitragen, daß eine funktional begründete und dem Geist der Traditionen entsprechende Projektlösung seiner zukünftigen Gestaltung begründet und vorgelegt wird. Das zielt eigentlich auch der kurze historische Überblick der Autorin über die Entwicklung dieser Stadtachse von prähistorischer Zeit bis heutzutage. Dieser Überblick beweist folgendes: erstens, daß diese Achse immer eine erstrangige Bedeutung als stadtgründender Faktor hatte, und zweitens, daß sie immer ein reger Schnittpunkt Verkehrs- und Handelswege war, und parallel dazu das Territorium ihres ganzen Verlaufs in allen Zeiten eine wichtige Rolle im geistig-kulturellen Leben der Stadt gespielt hat, wovon die archaischen Funde und die überlieferten Ensembles von öffentlichen Gebäuden zeugen. Die Ergebnisse der Forschungen über das kulturell — historische Erbe im Rayon des Boulevards, die im Artikel ausführlich behandelt sind, geben der Autorin das Recht, ihre Meinung über einige prinzipielle Fragen mitzuteilen, die im Laufe der Rekonstruktion zu beachten sind. Ihre Vorschläge sind folgende: erstens, ein großer Teil der Verkehrsverbindungen vom Norden nach Süden und vom Osten nach Westen werden auch heute auf diesem Boulevard verwirklicht, deshalb würde das Einstellen des Verkehrs auf dieser Straße nicht richtig, weil das Schwierigkeiten in der ganzen Organisation des Verkehrs in der Hauptstadt verursachen würde. Zweitens, die im Rayon des Boulevards sich befindenden archaischen Funde müssen einen entsprechenden Platz bei seiner späteren Gestaltung einnehmen, damit die Tradition der Gestaltung einer zeitgenössischen Stadtstruktur weiter gepflegt wird. Aus diesem Grunde können mehrere unterirdische Passagen vorgesehen werden, wo sie ausgestellt werden. Drittens — der Raum zwischen der Zentralkaufhalle und den Sofioter Mineralbädern, wo sich auch die alte Moschee befindet (drei unikale für die Architektur Gebäude), soll neugestaltet werden, damit er in ein interessantes Eckchen der Hauptstadt mit seiner spezifischen Atmosphäre verwandelt wird. Viertens — die spezifischen Gebäude beiderseits des Boulevards bis zum Bahnhofplatz, die aus neuerer Zeit stammen, müssen erneuert werden und geschicklich in die wirkungsvolle Straßensilhouette eingegliedert werden, wobei man ihre Stilmannigfaltigkeit bewahrt. Fünftens — wegen der großen Verkehrsbelastung des Boulevards soll man passende Durchbrüche zu den Innenräumen des Stadtviertels suchen, was eine bessere Ausstattung der Hinterfassaden der bestehenden Gebäude erfordert. Das Ziel ist, daß diese Innenräume einige zusätzliche gesellschaftliche und Handelsfunktionen übernehmen. Zuletzt drückt die Autorin ihre Hoffnung aus, daß einige der von ihr aufgeworfenen Ideen in den neuen Entwürfen für die Rekonstruktion dieser historisch bedeutenden und für gegenwärtiges Sofia so wichtigen Stadtachse berücksichtigt werden.

Die sowjetische Architektur und Design in der Weltkultur S. 45

Ivan Slavov

In diesem Heft wird die Fortsetzung des Artikels veröffentlicht, der im Heft 8/88 gedruckt wurde. In dem ersten Teil des Artikels war die Aufmerksamkeit des Autors auf die Quellen der Architektur und des Designes in der Sowjetunion gerichtet. Jetzt verweilt er eingehend bei den Problemen des Neuerertums und des Traditionalismus in der Etappe, dessen Anfang die zweite Hälfte der 30-er Jahre kennzeichnet. In dieser Zeit bricht der Untergang des späten Konstruktivismus in der Architektur und der Industriekunst herein. In den Vordergrund kommen qualitativ neue soziokulturelle Aufgaben, die sowohl mit dem schnellen Entwicklungstempo und der Modernisie-

— rung der materiell-technischen und wissenschaftlichen Basis, als auch mit den endgültig gefestigten sozialistischen Verhältnissen in der multinationalen Kulturgemeinschaft des sowjetischen Staates verbunden sind. In der Etappe, von der zweiten Hälfte der 30-er Jahre beginnend und die 40-er Jahre und die erste Hälfte der 50-er Jahre umfassend, zeichnen sich deutlich, nach der Meinung des Autors, zwei bestimmende Tendenzen ab. Die erste setzt die Linie der Anfang der 30-er Jahre begonnenen Umorientierung der sowjetischen Architektur und des Designes fort. Sie sieht Kontinuität in den formbildenden Prinzipien voraus — Verbindung zwischen der sozialen und ideologischen Orientierung der vorausgehenden Periode mit der schöpferischen Interpretierung des klassischen Erbes und der nationalen Traditionen. Diese Tendenz äußert sich in den Suchen auf dem Gebiet der Synthese der Bequemlichkeiten, der technischen Zweckmäßigkeit auf industrieller Grundlage, Sparsamkeit, der bildhaften Ausdruckskraft und der ästhetischen Ideale der Gesellschaft. Die zweite Tendenz in der Theorie und hauptsächlich in der Praxis der Architektur äußert sich nach dem Artikel in Begeisterungen für einen einseitigen Ästhetismus der Stilisierung und dogmatischer Anwendung des klassischen Erbes und der nationalen Tradition. Diese Tendenz führt zu Störungen der architektonischen Charakteristiken, zum oberflächlichen Dekorativismus und Eklektizismus der Form, zum falschen Prestige auf Rechnung der nichtsparsamen Ausführungen der Architekturobjekte. Aber die Architektur — ihre Frucht trägt auch manche nicht vorübergehende Eigenschaften — es werden eindrucksvolle in ihrer künstlerischen Bildhaftigkeit architektonisch-städtebaulichen Ensembles errichtet, die Innenräume zeichnen sich durch eine hohe funktionale Zweckmäßigkeit aus; sehr hoch ist auch die berufliche Meisterschaft bei der Ausarbeitung der Kompositionslösungen und des Architekturdetails. Die Tendenz der sogenannten Architekturüberschüsse entwickelt sich am Anfang parallel mit der ersten, aber seit der zweiten Hälfte der 40-er Jahre wird sie herrschende Richtung der sowjetischen Architektur. Nachdem der Autor die komplizierten Ursachen für Durchsetzung klärt, befaßt er sich auch mit den Faktoren, die ihre, wie er sie nennt, Tragödie bedingen. Diese Faktoren betrachtet man in zwei Aspekten. Die erste Gruppe ist mit dem unlösbaren Konflikt der in Frage kommenden Tendenz mit den Anforderungen der Massenproduktion und des Baus und mit der Spezifik der entsprechenden neuen hochproduktiven Technologien verbunden. Die zweiten ergeben sich aus dem hypertrophierten und unwissenschaftlichen Ideologieren — die Tendenz ist absolutisiert, in eine Doktrin verwandelt und durch das durchgesetzte Tabu über allerlei möglichen alternativen Auffassungen hinsichtlich der Formbildung geschützt. Diese Erscheinung betrachtet der Autor im Kontext der Folgen von den Deformationen und den Anomalien in dem gesellschaftlich-politischen Leben in der Sowjetunion in dieser Periode, indem er nicht versäumt hervorzuheben, daß die analysierten Tätigkeiten, trotz den komplizierten und widersprüchlichen Richtungen, Erscheinungen und dramatischen Kollisionen in der Entwicklung der sowjetischen Architektur und Design in diesen Jahren, ihren Beitrag zu dem Fortschritt der materiellen und geistigen Kultur der sowjetischen Gesellschaft und des sich damals formierenden gegenwärtigen sozialistischen Systems leisten. Der dritte Teil des Artikels umfaßt die gegenwärtige Etappe in der Entwicklung der sowjetischen Architektur und des Designes, als ein Versuch unternommen wird, eine kritische Bilanz für die soziale Wirksamkeit der Architektur während der ganzen vorhergehenden 40-jährigen Periode zu ziehen, in der man die Richtungen der langjährigen Wirkungen ausarbeitet, die darauf abzielen, sowohl die längst gestellten, aber nicht gelösten Aufgaben zu verwirklichen, als auch die in dem Nachkriegsjahrzehnt der Wiederherstellung entstandenen unverzüglichen Probleme wie großer Mangel an Wohnungen, äußerst ungenügende materiell-technische Basis der gesellschaftlichen Dienstleistungen, Erneuerung und Unterhaltung der vorhandenen Bauwerks u. a. In der kurzen Übersicht der verschiedenen Perioden in dieser Etappe sucht der Autor die führenden Tendenzen in der Architektur und im Design in der Sowjetunion während der einzelnen Jahrzehnte, offenbart die Suchen auf dem Gebiet der künstlerischen Ausdrucksmittel, erforscht die günstigen Erneuerungsprozesse in dem sowjetischen Architekturschaffen in den letzten Jahren, indem er seine Überlegungen mit konkreten Beispielen aus der gegenwärtigen Architekturpraxis veranschaulicht. Zum Schluß betont der Autor, daß es bei den sich jetzt in der sowjetischen sozialistischen Kultur vollziehenden Prozessen von besonders großer Bedeutung ist, die Erfahrung der Pioniere der sowjetischen Architektur und des Designes von der Periode vor 60—70 Jahren, als sie ihre Überaufgaben lösten, neu einzuschätzen, weil ihr revolutionäres Denken, die leidenschaftliche

— derdingung der ideologischen und politischen Ziele, der Mut bei der Experimentierung, das Neuerertum, die professionelle Meisterschaft, die Prinzipienfestigkeit und die Toleranz in den schöpferischen Diskussionen heute besonders notwendig als ein Unterpfand für das Erreichen von Dauerwerten in der sowjetischen Architektur und im Design ist, die sie zum Besitz der Kultur der ganzen Menschheit machen.

Die Erneuerung der städtischen Zentren in den USA S. 48

Dipl. Arch. Wesselina Trojeva

Der Artikel wurde aufgrund der Eindrücke der Autorin bei ihrer Teilnahme an dem einmonatigen internationalen Seminar „Der Städtebau und die städtische Planung in den USA“ angefertigt, das die Regierungsinformationsagentur (USIA) als ein Teil des Programms für internationalen Kulturaustausch organisiert und auf der Marschroute Washington, Baltimor, Saint Paul, Mineapolis, Chicago, Indianapolis, Columbus, San Diego und New York durchgeführt hat. Die Erfahrung gerade dieser Städte der USA zusammenfassend, ist die Autorin bestrebt, die Haupttendenzen in dem komplizierten, lang andauernden und vielseitigen Prozeß der Wiederherstellung des Lebens in den zentralen Stadtteilen zu klären. Dieser Prozeß ist durch die konkrete Entwicklung der amerikanischen Städte in der Periode nach dem II. Weltkrieg bedingt, deren einzelne Etappen unterschiedliche Charakteristiken besitzen, aber von der gemeinsamen Richtung der Entvölkerung der sich historisch herausgebildeten Stadtzentren im Gegenteil zu den aufblühenden Vororten vereinigt werden. Die Anfangsetappe in der Erneuerung der Städte, wird in dem Artikel hervorgehoben, ist die richtige Auswahl der Strategie der künftigen sozialen Entwicklung. Die Hauptaufgabe der Professionalisten in diesem Falle war und ist immer noch psychologisch — die Menschen zu bewegen und sie dazu zu bringen, an die Anziehungskraft und die Gefahrlosigkeit der alten Stadtzentren zu glauben, die sich in Neste des Wandalismus, der Kriminalität und der Rauschgiftsucht verwandelt haben. Die in Einzelheiten erforschten Programme haben das Ziel nicht nur die schärfsten Probleme der kapitalistischen Gesellschaft, sondern auch die künstlerisch-ästhetischen und sozialen Probleme der Stadt gelöst zu werden. Sie markieren jene Ziele, die die Gesellschaft verwirklicht erleben möchte, und beruhen auf Tätigkeiten, die die städtische Lebhaftigkeit unterhalten und die privaten Kapitalien bei der Errichtung des Milieus anziehen. Die breitemfassende Arbeit für die Umgestaltung der Städte mit den schwierigsten Problemen wird aktiv auch von den Massenmedien unterstützt. In dem Artikel verfolgt man die Verwirklichung der sozialen Programme in den verschiedenen Städten, wobei die Autorin den Nachdruck vorwiegend auf die Maßnahmen legt, die die Hauptgründe für die Entvölkerung ihrer Zentren beseitigt haben. Spezielle Aufmerksamkeit schenkt man den Veränderungen im Verhältnis zu der Architekturvererbung, zu der Aufbewahrung des kulturellen und sozialen Gedächtnisses der Nation. Diese Veränderungen wirken sich wesentlich auf die Richtungen der Stadterneuerung aus, indem die wichtigsten davon die Rekonstruktion von öffentlichen und Wohngebäuden, die Rekonstruktion der städtischen Räume und die Rekonstruktion der Wasserfronten einschließen. Angegeben werden die verschiedenartigen Prinzipien der Aufbewahrung der Elemente des historischen Milieus und ihre rationelle Einschließung in die Stadtstruktur durch Sättigen mit neuen Funktionen, veranschaulicht durch Beispiele für erfolgreiche Realisationen. Der Standpunkt der Autorin ist, daß die Errungenschaften in allen Richtungen der Erneuerung und in dem Schaffen des humanen Charakters der Städte der USA unbestreitbar auf dem Hintergrund der amerikanischen Wirklichkeit und Lebensweise einzuschätzen sind. Ihres Erachtens nach sind die Hauptursachen für den sozialen Erfolg der Unternehmung einige und nämlich: das entwickelte System für rechtzeitige und umfassende Information in allen Bereichen der Wissenschaft, der Kunst, der Kultur und der Technik, allgemein zugänglich für alle Alters- und Berufsgruppen; fruchtbringende Zusammenarbeit auf allen Ebenen zwischen den gesellschaftlichen und den gewerkschaftlichen Organisationen, gerichtet auf eine Abstimmung der persönlichen und der gesellschaftlichen Interessen bei der Finanzierung und der Verwirklichung der Erneuerungsoperationen; die richtig gefundenen Formen für Kontakt mit der Mehrheit der Bevölkerung, wodurch ein neues Verhältnis zu den kulturellen, historischen, sozialen und Naturwerten der Nation erzogen wird; das große berufliche Können in allen Bereichen, das den Erfolg eines jeden Programms garantiert und an erster Stelle in der Skala des amerikanischen Wertsystems steht; das Erkennen

und Erfüllen der neuen sozialen Rolle des Architekten als Stadtpsychologe, der die Menschen aufregt und ihre gesellschaftliche Aktivität und Verantwortung provoziert hat.

Die Gruppe der „Weißen“ und die europäischen Einflüsse auf die Architektur der USA

S. 66

Dipl. Arch. Konstantin Bojadjiev

In den letzten Jahren setzten sich in der amerikanischen Architektur neben den schon längst bekannten Namen der Vertreter der älteren und mittleren Generation die Namen von Michael Graves, Richard Meier, Peter Eisenman, John Hejduk und Richard Gwathmey durch, die anfangs als die Gruppe der „Weißen“ bekannt waren, später aber „die Fünf von New York“ genannt wurden. Beide Bezeichnungen sind von der amerikanischen Architekturkritik ausgedacht, ihren Äußerungen nach gehören die Fünf weder zu einer Schule, noch bilden sie eine richtige Gruppe, da sie keine geschriebene Manifeste oder kollektive Projekte geschaffen haben. Eigentlich weisen diese Architekten bei ihrer selbständigen Arbeit gemeinsame Auffassungen über die Architektur und besonderes Interesse für die westeuropäischen Meister auf — vor allem für die frühe, „weiße“ Schaffensperiode von Le Corbusier. Gemeinsam ist auch ihr Wunsch, die Architektur zu erneuern, die fundamentalen Werte der 20-er Jahre in Gebrauch zu nehmen. Im Laufe einer gewissen Zeit — ungefähr 10 Jahre, Interpretieren sie, jeder auf seine Weise, gleiche Themen, allmählich aber grenzen sie sich immer mehr voneinander ab und distanzieren sich. Von dem bisher Gesagten wird es verständlich, daß sich das gemeinsame Auftreten der „Fünf“ in hohem Grade imaginär erweist. Im Artikel werden die Ursachen und die Umstände betrachtet, unter denen der professionelle Kontakt zwischen ihnen zustande gebracht wurde. Die geistig-kulturelle Krise in Amerika in den 60-er Jahren, die zu dem Verlieren der Wertorientierung in der amerikanischen Gesellschaft führte, verursachte das Auslösen von Protestbewegungen der Jugend, Rassenunruhen u. a., und in der Architektur — die Entstehung von verschiedenen Strömungen mit sozial-reformistischen Charakter. Die Gruppe der „Weißen“ formiert sich, als 1964 junge Architekten und Lehrer zu einer konstituierenden Versammlung der Gesellschaft, „Konferenz der Architekten für Forschung des Lebensmilieu“ (CASE) genannt, zusammentreffen. In den von ihnen organisierten Besprechungen werden Projekte und Standpunkte vorgelegt, die von den in den Zeitungen und spezialisierten Ausgaben vorgetragenen offiziellen Meinungen grundverschieden sind. Bei diesen Diskussionen nämlich kommen zum Vorschein nicht nur die Ähnlichkeit der Anschauungen der Fünf im Geiste des Europäismus und Neoplatonismus, des Idealismus, basierend auf der Auffassung, daß die Architektur immer ein Produkt mancher allgemeinen, generellen Prinzipien ist, sondern auch ihre Vorliebe zu der frühesten Schaffensperiode von Le Corbusier. Das äußert sich praktisch in einem abstrakteren Herangehen, wobei der schöpferische Prozeß absichtlich kompliziert wird, um dem architektonischen Objekt neue Werte zu verleihen, obwohl die Klarheit und die Strenge der Idee der Raumgestaltung behalten wird. Jeder von den „Fünf“ hält sich einerseits an solchen allgemeinen Prinzipien, andererseits strebt er aber nach gewisser Nuancierung seiner eigenen Konzeption, was sie unentbehrlich voneinander abgrenzt. So daß, sagt der Autor, wenn man beispielsweise ins Zentrum Hejduk hinstellt, der sich immer mehr von Design angezogen fühlt, so erscheinen auf die eine Seite Graves und Eisenman — die künftigen Stars des Postmodernismus, und auf die andere Seite — Meier, der dem Modernismus am nächsten steht, und Gwathmey. Nach dieser Einführung wird die Aufmerksamkeit der Leser auf das Wichtigste gelenkt — das Hauptthema im Schaffen der „Weißen“ und die Art seiner Interpretierung. Es wird erklärt, daß 10 Jahre lang dieses Hauptthema als dialektische Einheit zwischen dem formalen Rationalismus des im voraus gewählten Rahmens und der freien Plastik der darin eingeschlossenen Volumeneinheiten — dichte, verglasene usw., behandelt wird. Nach der Auffassung des Autors ist das wirklich eine weitere Entwicklung des „freien Plans“ und der „freien Fassade“ von Le Corbusier, aber in viel komplizierteren und reichen Varianten dank formalistischen Transformierungen, Gegenüberstellungen und Wiederholungen. Um die Plastizität der geschlossenen Räume zu kopensieren, werden zu dem Rahmen äußere Treppen, Balkons, Geländer — dicht oder ajour, utilitaristisch oder dekorativ, hinzugefügt und darin integriert. Die Anschlüsse zwischen den Elementen der Gebäude werden als formales linguistisches Spiel angesehen, der Antifunktionalismus gelappt manchmal bis zur Herausforderung hin, und

dem Übergang „draußen-drin“ (ein besonders wesentlicher Moment ihrer Arbeit) wird gewisse Spannung und Dramatismus zuteil. Bei der vorgenommenen Analyse hält der Autor als notwendig zu vermerken, daß obwohl die Gebäude der Fünf den Gebäuden von Le Corbusier ähneln und Elemente des Konstruktivismus beinhalten, trotzdem erweist sich ihre Philosophie eigentlich außerhalb der Relation Form-Funktion-Konstruktion. Von dem Gesichtspunkt der modernistischen Kritik, aus, fügt er hinzu, wird dieses Herangehen als typischen elitären Formalismus bezeichnet, als eigenmächtige Manipulation mit der Architekturlexik. Der Autor ist bestrebt, tiefer in den komplizierten Entwicklungsweg der Mitglieder der Gruppe der „Weißen“ einzudringen, damit er möglichst vollständiger das gesamte Schaffen eines jeden zu charakterisieren, indem er zugleich die Nuancenzwischen ihnen abgrenzt. In seiner ausführlichen Studie zieht der Autor nicht nur Parallelen zwischen ihnen, sondern vergleicht sie mit anderen hervorragenden westlichen Architekten oder stellt sie ihnen gegenüber, Architekten, die den Anspruch auf „eigenes Wort“ in der gegenwärtigen Architektur erheben, oder Vertreter anderer Richtungen — z. B. „hightech“. Der Autor sucht nach einer treffenden Charakteristik der dargelegten Richtung in der Architektur und betont, daß die Absicht dieser Architekten — nämlich manche Architekturideen aus Europa weiter zu entwickeln, Hauptursache für ihren Erfolg geworden ist, in Wirklichkeit ist ihr Streben jedoch einzig und allein im Rahmen der Erneuerung formaler stilistischer Suchen beschränkt. So erweist sich die Architektur der „Weißen“, an und für sich repräsentabel, andererseits im höchsten Grade als elitär und im kulturellen Modell der amerikanischen Gesellschaft voll und ganz integriert. Von dieser Schlussfolgerung ausgehend und die Tatsache in Betracht nehmend, daß die formal-plastischen Suchen der „Fünf“ einen eigenen Platz in der Weltarchitektur einnehmen und einen großen Einfluß darauf ausüben, argumentiert der Autor eindeutig seine Einwände gegen manche Behauptungen, daß man ihre rein professionelle Leistungen bei der Ausarbeitung einer Architektursprache nutzbar machen könnte, abgesehen von der philosophischen und ideologischen Basis, die sie zur Welt gebracht haben. Der Autor vertritt die kategorische Meinung, daß damit man den realen Wert ihrer theoretischen Anschauungen für die Entwicklung der Architektur überhaupt richtig bestimmen kann, muß man die „Weißen“ erst einmal einer ersten, tiefgreifenden Kritik unterwerfen.

Ohne „Barrieren“ in den Krankenanstalten

S. 70

Dipl. Arch. Elka Peneva, K. A. W.

Der Zuwachs der chronischen Erkrankungen, der verschiedenen Formen von Traumatismus, wie auch des alternden Teils der Bevölkerung ist eine Tatsache, die typisch für die gegenwärtige Gesellschaft ist. Wie in vielen anderen Ländern, so auch bei uns nimmt die Zahl der Menschen aus allen Altersgruppen ununterbrochen zu, die mechanische oder andere Hilfsmittel zur Fortbewegung benötigen — Krankenstuhl, Stöcke u. a. Diese Menschen, aber, haben die gleichen wie alle anderen Mitglieder der Gesellschaft Lebensbedürfnisse — mehr noch, es ist normal, daß man sich für sie noch größere Mühen macht, sodaß die Umwelt ihr Leben erleichtert und auf sie möglichst wohlthuend wirkt. Es ist unbestreitbar, daß es für die Kranken mit behinderter Beweglichkeit besonders wichtig ist, einen freien Zutritt zu den Krankenanstalten zu besitzen, in denen systematische Behandlung für die Wiederherstellung ihrer Gesundheit durchgeführt wird. Die Errichtung von Krankenanstalten „ohne Barrieren“ für diese Kategorie Kranken ist mit manchen spezifischen Anforderungen verbunden. Ihre besonderen Eigenschaften nämlich, erläutert die Autorin bei ihren Forschungen auf dem Gebiet der Projektierung der Krankenanstalten. Aus der durchgeführten Analyse leitet sie die These ab, daß es erforderlich ist, zuerst die Barrieren in der Poliklinik, in der Bettenstation und in der Heil- und Diagnostikabteilungen zu beseitigen, indem man Aufmerksamkeit auch den klinischen Einheiten und dem Sektor für physiotherapie und Rehabilitation schenkt, der massenhaft besucht wird. Die Projektierung der Krankenanstalten, ihres Erachtens nach, setzt vor allem voraus, bestimmte sich von den standardmäßigen unterscheidenden Anforderungen hinsichtlich der Formierung der Räume einzuhalten, die von der Dimensionen des Krankenstuhls bestimmt werden, der in diesem Falle als der Grundfunktionsmodul aufgenommen werden muß. Bei der Errichtung der Räume muß man die Möglichkeiten für waagrecht und senkrechte Fortbewegung der Kranken bei der Ausführung verschiedener Tätigkeiten in Betracht nehmen. In diesem Sinne ist auch eine Reihe

anderer Besonderheiten der sogenannten klinischen Einheit ohne Barrieren begründet — die Notwendigkeit für die Verkürzung der horizontalen Fortbewegung und der Entfernungen zwischen den vertikalen Verbindungen, für die Zentralisierung der Kommunikationspunkte, für die Überwindung verschiedener Niveaus mit Hilfe von Rampen und passenden Gefällen, für zweckmäßiges räumliches Anordnen der einzelnen Zonen und Sektoren, der Gebrauch von speziellen Informations- und Transporttechnik u. s. w. Man behandelt auch die Fragen über die Maße und die Stelle der sanitären Anlagen, die Konstruktion der Fahrstühle und die Breite der Türen, über die funktionale und ästhetische Gestaltung der Interieurdetails u. s. w. Es wird Aufmerksamkeit auch der notwendigen Einrichtung der Krankenanstalten geschenkt — spezifisch nach den Dimensionen und Materialien, die die Kranken zur Selbstbedienung ermuntert und bei Bedarf die Hilfe seitens des Krankenpersonals ermöglicht. Aufgrund der durchgeführten Erforschung hebt die Autorin hervor, daß die gesamte architektonisch-ästhetische Einwirkung dieser Krankenanstalten zweckmäßig gesucht werden muß, mit Rücksicht darauf, mobilisierende, die Aufmerksamkeit ablenkende oder beruhigende und entlastende Reaktionen hervorzurufen. Die Faktoren für solch ähnliche ästhetische Einwirkung ausnutzend und sie gleichzeitig mit den persönlichen professionellen Eigenschaften und der menschlichen Teilnahme zu den Kranken mit behinderter Beweglichkeit verbindend, sind wir verpflichtet, für sie ein Lebensmilieu der Harmonie, der Gemütlichkeit und Ruhe zu schaffen — schließt die Autorin.

Der Gebäudebau in Bulgarien in den letzten Jahren des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts

S. 72

Prof. Arch. Tschavdar Angelov, K. A. W.

Die Periode von der Befreiung unseres Landes vom osmanischen Joch (1878) bis zu dem 2. Weltkrieg hat wesentliche Bedeutung für den Gebäudebau in Bulgarien, da in dieser Zeit ein großer Teil der Voraussetzungen entsteht, die die Entwicklung der gegenwärtigen Architektur und des Baus bestimmen. Gerade deswegen hält der Autor ihre Erforschung und Dokumentierung in allen Richtungen für notwendig, einschließlich auch auf dem Gebiet der Bauausführung und der Bautechnik. Vom Gesichtspunkt der Ausführung und der Technik nämlich teilt der Autor die in Frage kommende Periode in 3 Etappen auf, die unbestreitbar mit manchen Erscheinungen in dem wirtschaftlichen und im gesellschaftlich-politischen Leben des Landes zusammenfallen. Die erste Etappe (bis zum Jahre 1880) charakterisiert sich, seines Erachtens nach, mit dem Erscheinen und der schnellen Entwicklung der Gebäude mit massiven Wänden. Das führt zu einer grundsätzlichen Veränderung des Architekturantlitzes und der Gestaltung der Gebäude; der Erker ist nicht mehr vorhanden, aber es erscheint der Balkon, die massiven Simse, die Pilaster, die bogenförmige Beendigung der Öffnungen. Parallel damit wird die Konstruktion mit dem Holzskelett immer breiter angewandt. Die Verbindung mit der Wiedergeburt ist lebendig und spielt eine bedeutende Rolle. Es fehlen dauerhafte Beziehungen zu den herrschenden zu dieser Zeit Architekturstils in Europa. Die zweite Etappe (1890—1920) bezeichnet, nach dem Artikel, einen qualitativen Fortschritt in der Ausführung der massiven Gebäude; die Wände sind vollkommen aus Ziegelsteinen, ein Teil der Fußböden werden massiv, und kurz daraufhin erscheinen auch die Stahlbetonkonstruktionen in der Art von Platten, Balken, Umrandungen. Das Architekturantlitz der Städte wird von dem massiven und wenigtagigen Gebäude bestimmt; in den Dörfern überwiegen immer noch das Fachwerkhäuser, aber sie sind meist eine Hinterlassenschaft vergangener Epochen. Zum Schluß der Periode werden überhaupt keine Gebäude mit Holzskelett (Fachwerkhäuser) mehr gebaut. In dieser Etappe geht die Verbindung mit der Tradition allmählich zurück und die Aufmerksamkeit wird auf fremde Architekturstile und Strömungen gerichtet. Die dritte Etappe (1920—1940) ist nach der Erforschung mit der Entwicklung und der massenhaften Anwendung des Stahlbetonskeletts verbunden. Es erscheint das hohe Wohngebäude für Mehrfamilienbewohnung. Die öffentlichen Gebäude werden auch höher und haben oft eine Skelettkonstruktion. Die individuellen Wohngebäude und überhaupt die wenigtagigen Gebäude sind ohne Skelett, mit tragenden Wänden, aber mit Platten, Umrandungen, einzelne Balken und Säulen. Innerhalb dieser Periode wird die Rolle des Skeletts bei der Aufnahme der Erdbekräfte geklärt. Die neuen Materialien und überhaupt das neue Konstruktionsystem verleihen den Siedlungen ein anderes Architekturgepräge. Dazu tragen auch die neuen Archi-

tekturstils bei — späte Sezession, Modern, Konstruktivismus u. a. Ausführlich die einzelnen Etappen erforschend, schenkt der Autor spezielle Aufmerksamkeit den politischen, wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Faktoren, die direkt oder indirekt die Entwicklung des Gebäudebaus bei uns in der betrachteten Periode beeinflussen. In Einzelheiten wird auch die Äußerung der Tradition in der architektonisch-baulichen Kunst während der in Frage kommenden Perioden besprochen, sowie auch der Einfluß der fremden Errungenschaften auf diesem Gebiet; die sie bedingende Ursachen werden gesucht und geklärt. Großes Interesse erwecken auch die Erforschungen des Autors hinsichtlich der Veränderungen in der Ausführung und der Organisation des Aufbaus und in bezug auf die Entstehung und die Entwicklung des Projektwesens bei uns, wie auch auf die Anwendung der Typisierung der Gebäude und der Elemente im Laufe der untersuchten Periode.

Historische Wurzeln des Funktionalismus in der Architektur S. 76

Dipl. Arch. Ljudmil Andrejev

Der Begriff „Funktionalismus“, eine bestimmte Auffassung der Formbildung in der Architektur bedeutend, wird gewöhnlich auch mit der Architekturströmung verbunden, die sich Mitte der 20-er Jahre herausgebildet hat und eine äußerst wichtige Rolle in der Architektur unseres Jahrhunderts durch das Schaffen ihrer hervorragendsten Vertreter — Gropius, Mies van der Roë und Le Corbusier gespielt hat. Dem Funktionalismus liegt der Funktionale Grundsatz zugrunde, der innerlich eigen der Architektur und ihrem komplizierten Wesen als Kunst seit dem grauen Altertum ist. Der Autor stellt sich die Aufgabe, diese Architekturrichtung durch eine umfangreiche Analyse ihrer historischen Entwicklung — Entstehung, einzelne Etappen, Besonderheiten ihrer gegenwärtigen Variante im breiteren Plan zu erforschen. Als Kunst, vollständig auf die Praxis gerichtet, entspricht die Architektur immer einem bestimmten Ziel, erfüllt eine bestimmte Funktion. Folglich sind der Nutzen und die Zweckmäßigkeit ihre Grundcharakterzüge. Die Methode des Funktionalismus bekräftigt ihre erstrangige Bedeutung als Maß für die Vollkommenheit eines Gebäudes, sogar wenn sie nicht unbedingt mit der Schönheit verbunden ist. Diese Gedanken sind ein kurzes Vorwort zu der These, bei deren Darstellung sich der Autor an erster Stelle die Aufgabe stellt, die bestehende enge und komplizierte Verbindung zwischen der funktionalistischen Theorie und sich verhältnismäßig verändernden während der Jahrhunderte rationalistischen Auffassung über die Kunst im historischen Aspekt zu klären. Er unterstreicht, daß dem Rationalismus gleichartig, der in den Vordergrund die Vernunft, die Ordnung und die Logik des Schaffens stellt, setzt das funktionale Herangehen das Halten an bestimmte Prinzipien, Regeln und Methoden voraus, und hauptsächlich an die Anforderung für Klarheit und Einfachheit. Den bedeutenden klassizistischen Einfluß auf das

Schaffenssystem des Funktionalismus hervorhebend, ist der Autor der Meinung, daß manche der Grundprinzipien der Strömung im Inneren des Klassizismus nämlich Anfang des 19. Jahrhunderts entstehen, und sie sind Bequemlichkeit, Zweckmäßigkeit, Utilität, Äußerung der Funktion durch die Architekturform u. s. w. Parallel mit dem Rationellen aber — fährt er fort, — ist auch der assoziative Grundsatz in den funktionalistischen Ideen breit vertreten. Hier schenkt er besondere Aufmerksamkeit den Bestehenden in dem funktionalistischen Modell des Verhältnisses zu der Architektur Analogien zu der organischen Welt, zu dem Moral u. s. w. Begründet wird angenommen, das der Glauben an die Schönheit und die Vollkommenheit der Natur, die Idee des Unterordnens der Architektur den Naturgesetzen, sowie auch die Ansicht, daß die Prinzipien der Errichtung durch das Erlernen der Pflanzen- und Tierwelt angeeignet werden können, der funktionalistischen Theorie zugrunde liegt. Daher auch die Idee, daß die vielfältigen Funktionen der Mannigfaltigkeit der Naturformen entsprechen, daß die schöne Form nur durch die Berücksichtigung der Spezifik der Funktionen erreicht werden kann. Nicht zufällig wird der Aphorismus „Die Form folgt der Funktion“, der dieses Prinzip verkörpert, ein Leitprinzip der Funktionalisten des 20. Jahrhunderts. Außer für die Analogie zu der organischen Welt zeigt der Autor ein reges Interesse auch für die Analogie zu dem Moral im Funktionalismus. Er versucht den breiten Umfang dieser Analogie zu enthüllen: Ausdruck ethischer Ideale in der Architektur; das Gebäude als wahre Widerspiegelung der Epoche und ihrer eigenen Bestimmung; aufrichtige Behandlung des Materials und Äußerung des konstruktiven Systems; Zweckdienlichkeit und Zweckmäßigkeit u. s. w. Die Ergebnisse seiner Erforschung faßt der Autor in der Schlussfolgerung zusammen, daß der Funktionalismus nicht von einer bestimmten Philosophie oder Kulturbewegung abstammt, sondern seinen Anfang im Altertum hat. Seine Entwicklungsgeschichte zeugt, daß er mit der Technik, der organischen Form, dem Moral, der sozialen Bedeutsamkeit, der Ökonomie, der Symbolik, der Religion u. s. w. im Zusammenhang steht. Diese komplizierte Wechselwirkung ist, nach der Meinung des Autors, noch nicht genügend geklärt. In diesem Sinne könnte man das Wegrücken des Schwerpunktes zu manchen spezifischen Wissenschaften als Weiterentwicklung und Bereicherung des funktionalistischen Herangehens betrachten, und nicht als seine Negierung. Ein Beweis für die Lebenskraft der Ideen des Funktionalismus ist die Schwierigkeit, auf die diese spezifische Wissenschaften stoßen, bei ihren Versuchen ihre Methoden in so einer komplizierten Kunst, was die Architektur darstellt, als allgemeingültig durchzusetzen — schließt der Autor.

Mit der Andacht der alten Meister S. 78

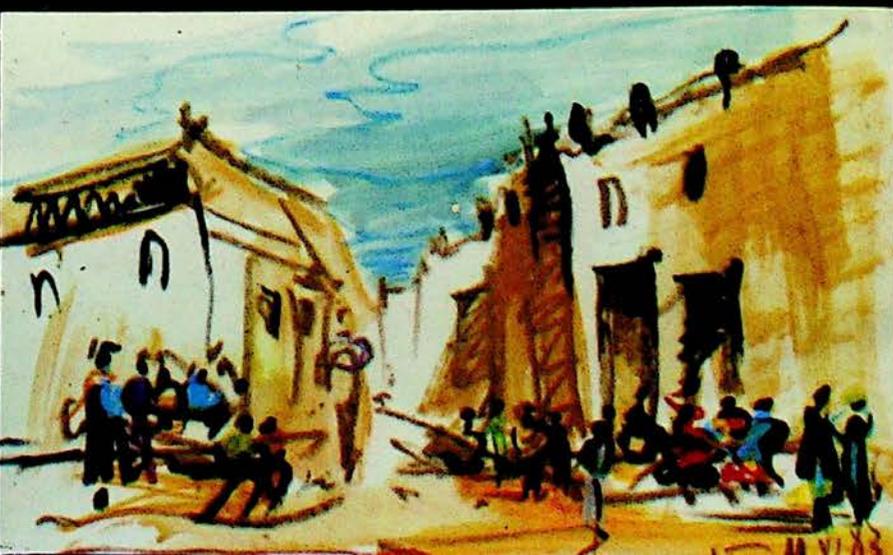
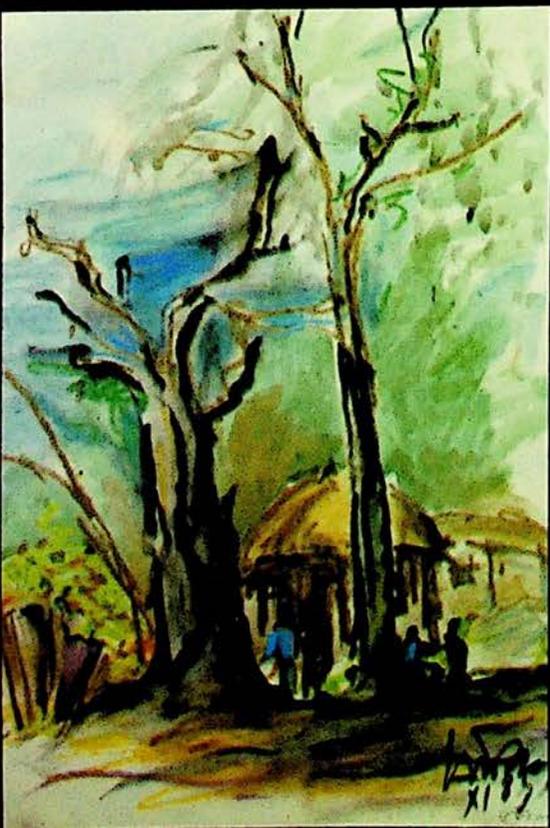
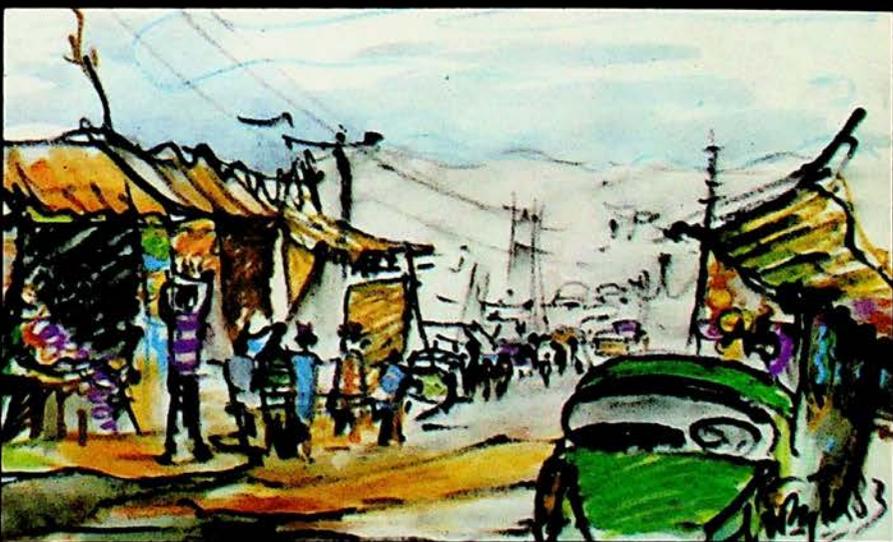
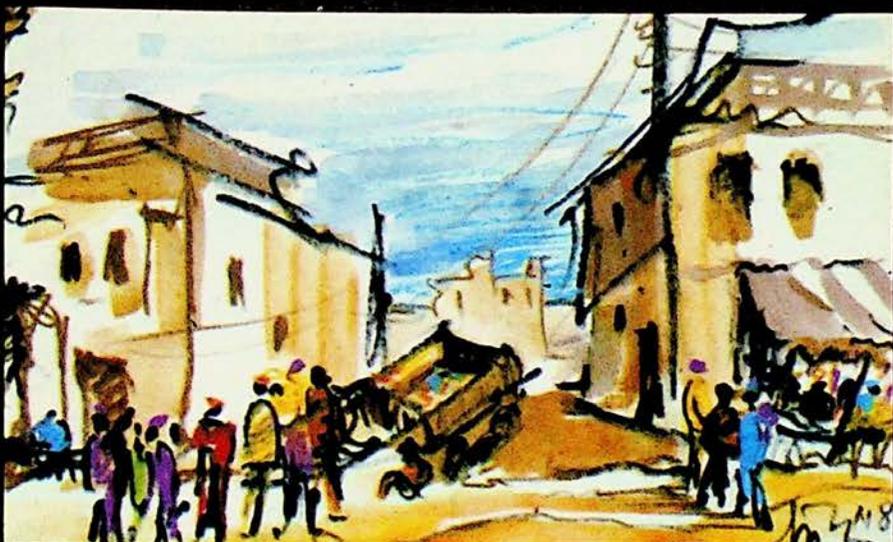
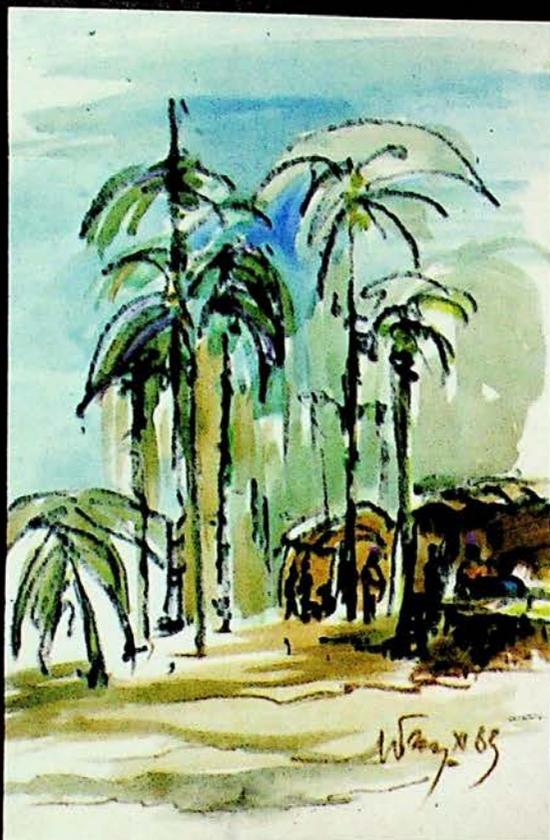
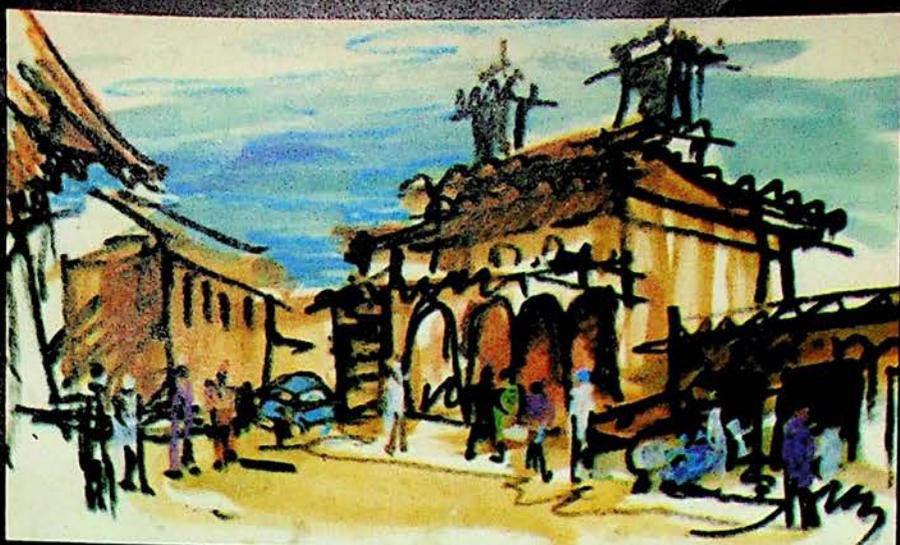
Dipl. Arch. Ljudmil Dimitrov

Der Artikel ist dem 100 Geburtstag eines der hervorragendsten bulgarischen Architekten Radoslaw

Radoslawov (1888—1979) gewidmet, der zu den besonderen und schon seltenen Schöpfern zählt, die an ihren Beruf mit der Andacht der Wiedergeburtmeister herangehen. Über Architekt Radoslawov ist schon mehrmals geschrieben, das Jahrhundert seit seinem Geburtsdatum ist jetzt ein Anlaß nicht so sehr seinen Lebenslauf in Erinnerung zu rufen, sondern seinen Platz in der gegenwärtigen bulgarischen Architektur zu bestimmen. Ein Vertreter der bedingt bezeichneten zweiten Generation bedeutender bulgarischer Architekten, ist Radoslawov im Unterschied zu den anderen einer der wenigen Nachfolger des s. g. französischen Funktionalismus in unserem Land. Die Wurzel dieser schöpferischen Vorliebe sieht der Autor in dem Einfluß seines Lehrers Auguste Perret, in dessen Atelier auch die Freundschaft zwischen Radoslawov und einem anderen bekannten Architekten — Le Corbusier, beginnt. Aber trotzdem ist es nicht leicht, den Grad des Einflusses der französischen Architektur und genauer der Experimente des jungen Corbusiers auf die schöpferischen Auffassungen von Radoslawov zu bestimmen, weil der glänzende Schüler von „Ecole Speciale d'architecture“ und „Ecole des Beaux — Arts“ in kurzer Zeit eine eigene projektantische Schrift ausarbeitet und bestätigt. In seinem Wettbewerbsprojekt des Zentrums von Sofia, noch vor 9.9.1944 ausgearbeitet, führt Radoslawov einige der progressivsten urbanistischen Ideen von Le Corbusier für die gegenwärtige Stadt ein — neue Lösung der Volumen und der Räume, der Bedienung und der Kommunikationen. Der Autor verweilt bei einigen späteren Momente der professionellen Arbeit des Architekten. Das ist vor allem die Meisterschaft bei der Maßstabierung und Proportionierung der Volumen und Fragmente. Jedes Detail ist bis zu seiner technologischen Vollkommenheit ausgemeistert. Arch. Radoslawov ist der Schöpfer der modernen Konzeption von den Falchdächern in unserem Land, er hat als erster in unserer Architektur die Strahlheizung in dem Fußboden angewendet, die eingebaute Telefonlinie, gemeinsame Antenne usw. Der Artikel erinnert daran, daß er auch zu den Bahnbrechern in der Wohnungsarchitektur gehörte, die ein neues Herangehen an die funktionale Lösung der Wohnung auf einem höheren Niveau hervorbrachten — einen klare Zonierung der Funktionen, Abtrennung der Schlafräume mit dem Bad dazu, eine zeitgenössische Lösung des Anschlusses Küche-Eßzimmer. Der Schöpfer schenkte große Aufmerksamkeit des harmonischen Verhältnisses der Elemente im Interieur, studierte die Einwirkung der Beleuchtung in den Innenräumen, ihre große Möglichkeiten für die Lösung einiger Probleme im funktionalen und ästhetischen Aspekt einsehend. Während seines ganzen Schaffenswegs tief von der Richtigkeit und von dem Wert seiner philosophischen und ästhetischen Anschauungen und Kriterien für die Baukunst überzeugt, hat uns Arch. Radoslawov als Erbe eine stilvolle und ernste Architektur überlassen, die auch heute vollkommen aktuell und das Wichtigste — leicht erkennbar ist.

Цветни скици
на арх. Младен Панчев

Colour drafts by arch. Mladen Panchev

СПИСАНИЕ

АРХИТЕКТУРА

ПОЖЕЛАВА

НА ВСИЧКИ СВОИ ЧИТАТЕЛИ,
АБОНАТИ, АВТОРИ И СЪТРУДНИЦИ,
НА ВСИЧКИ БЪЛГАРСКИ АРХИТЕКТИ

НОВАТА 1989 ГОДИНА

ДА ДОНЕСЕ **МИР,**

УСПЕХИ В ТВОРЧЕСКАТА РАБОТА,

ЗДРАВЕ И ЩАСТИЕ

В ЛИЧНИЯ ЖИВОТ.

През **1989** г. очаквайте на страниците на Вашето единствено българско списание за архитектурно творчество, архитектурна теория и критика

- ПРОФЕСИЯТА „АРХИТЕКТ“ В УСЛОВИЯТА НА ПРЕУСТРОЙСТВОТО
- НОВИ КОНЦЕПЦИИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЖИЗНЕНАТА СРЕДА ПРИ СОЦИАЛИЗМА
- ЗЕМЯ И АРХИТЕКТУРА
- КАКВА АРХИТЕКТУРНА НАУКА НИ Е НУЖНА
- СОФИЯ И ВИТОША — В ДИАЛОГ ИЛИ В КОНФЛИКТ?

В СЛЕДВАЩИЯ БРОЙ:

Блок от материали, посветени на новите идеи и подходи при изграждането на жизнената среда на социалистическото общество

Отделни броеве на сп. „Архитектура“ могат да се закупят от павилионите на РП и книжарниците на ТФ на САБ в София и страната

ISSN 0324-1254

Цена 2.60 лв.

